The book cover features a highly detailed, black and white ornate border. This border is composed of intricate floral and foliate motifs, including stylized flowers, leaves, and scrolling vines, reminiscent of traditional Ukrainian folk art or Art Nouveau influences. The central text is contained within a white rectangular area framed by a decorative border.

Міністерство освіти і науки України
Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

Художньо-історична хрестоматія

Одеса-2019

УДК 94 (4-75)

ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ. Художньо-
історична хрестоматія. – Одеса :
Ун-т Ушинського, 2019. – 410 с.

Укладач - д. філос. н.,
професор Ю. А. Добролюбська

*Друкується згідно з рішенням
Вченої Ради ДВ «Лівденноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
від 28 лютого 2019 р.
(протокол № 7)*

Рецензенти:

Господаренко О. В.,
к. іст. н., доцент кафедри історії
та археології, декан історичного
факультету Миколаївського
національного університету
імені В. О. Сухомлинського
Мемченко І. В.,
к. іст. н., доцент, зав. кафедри історії
стародавнього світу та середніх віків
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Зміст

ВСТУП.....	7
ВІНОК СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ БАВАРСЬКОЇ ЛІРИКИ	
АНОНІМ	
ПАН ВОЛЬФРАМ ФОН ЕШЕНБАХ.....	23
КОНРАД З ВЮРЦБУРГА.....	24
КОНРАДІН ГОГЕНШТАУФЕН.....	25
ВАЛЬТЕР ФОН ДЕР ФОГЕЛЬВАЙДЕ.....	25
ФРІДРІХ II ГОГЕНШТАУФЕН.....	27
КОМЕНТАР.....	28
ПІСНЯ ПРО НІБЕЛУНГІВ	
ПРИГОДА ПЕРША	
СОН КРІМГІЛЬДИ.....	29
ПРИГОДА ДРУГА	
ПРО ЗІГФРІДА.....	34
ПРИГОДА ТРЕТЯ	
ЯК ЗІГФРІД ПРИЇХАВ У ВОРМС.....	40
КОМЕНТАР.....	66
ІРЛАНДСЬКА СЕРЕДНЬОВІЧНА ЛІРИКА	
ЛІАДАН.....	70
ПОЕЗІЯ БАРДІВ.....	71

ПОЕЗІЯ ФІЛІДІВ.....	72
ПОЕЗІЯ ПУСТЕЛЬНИКІВ.....	76
КОМЕНТАР.....	82
ТРИСТАН ТА ІЗОЛЬДА	
IV. ЛЮБОВНИЙ НАПІЙ.....	86
V. ПІДМІНА.....	88
VII. ПАСТКА.....	91
VIII. ВТЕЧА.....	97
XI. ОСТАННЄ ПОБАЧЕННЯ.....	103
XII. ІЗОЛЬДА БІЛОРУКА.....	107
XIV. СМЕРТЬ ТРИСТАНА Й ІЗОЛЬДИ.....	111
КОМЕНТАР.....	116
ЯК ЗВІРІ ХОТИЛИ ТА ЗГОДИ ДІЙТИ.....	
КОМЕНТАР.....	125
СМЕРТЬ МАРКА КОРОЛЕВИЧА.....	
КОМЕНТАР.....	134
МІКЕЛАНДЖЕЛО БУОНАРРОТІ	
МАДРИГАЛ.....	137
СОНЕТИ.....	143
КОМЕНТАР.....	145
КОМЕНТАР.....	146
КОМЕНТАР.....	154

ДАНТЕ АЛІГ'ЕРІ
БОЖЕСТВЕННА КОМЕДІЯ

ПЕКЛО

ПІСНЯ III 155

ПІСНЯ X 161

КОМЕНТАР 170

КАНТИЛЕНА ПРО СВЯТУ ЕВЛАЛІЮ 173

КОМЕНТАР 174

ПІСНЯ ПРО МОГО СІДА 175

КОМЕНТАР 178

ДЖОВАННІ БОККАЧЧО

НОВЕЛИ

БОЖИЙ СУД 181

ТЯЖКИЙ ВИБІР 183

ЧАРІВНИЙ ПЕРСТЕНЬ 186

ЧУДОВИЙ САД 188

ВІД СМЕРТІ ДО ЖИТТЯ 200

КОМЕНТАР 206

ОПОВІДІ ПРО РОБІНА ГУДА

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

ЯК РОБІН ГУД СТАВ РОЗБІЙНИКОМ 207

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

ЯК РОБІН ГУД ЗУСТРІВ МАЛОГО ДЖОНА 232

КОМЕНТАР 242

КОМПОЗИЦІЯ З СЕРЕДНЬОВІЧНИХ
ЛИЦАРСЬКИХ РОМАНІВ 245

КОМЕНТАР 383

СЕБАСТІАН БРАНТ
КОРАБЕЛЬ ДУРНІВ

ПРОТЕСТАЦІЯ 387

ПРО НОВІ МОДИ 388

ДУРНІ В СТАРОСТІ 389

ПРО НЕОБАЧНИХ ДУРНІВ 390

ПРО ДЖИГУНІВ-ЗАЛИЦЯЛЬНИКІВ 392

ГУЛЬТЯІ-П'ЯНИЦІ 394

ПРО ЛІКАРІВ-ШАРЛАТАНІВ 397

ПРО ЗЛИХ ЖІНОК 398

ПРО ОБМОВЛЯННЯ 401

КОРАБЕЛЬ НЕРОБ 402

МУДРЕЦЬ 406

КОМЕНТАР 408

ВСТУП

Історія взаємин історичного знання і художньої літератури має свій «родовід», коріння дерева якого йдуть в історію взаємин літератури, історичної науки та філологічних дисциплін.

У методологічному плані джерелознавчі аспекти вивчення художньої літератури перебувають в прямій залежності від вихідної установки дослідника на традиційну проблему «мистецтво і життя» та від ступеня подолання ним явного або уявного протиріччя між історичним характером дослідження і літературно-художнім матеріалом.

Академічна школа (В. Й. Ключевський, М. О. Рожков) в дусі традицій позитивізму ототожнювала історію літературних типів з історією реальних людей.

Радянське джерелознавство, наслідуючи ідеї реалістичної естетики минулого століття, що ототожнювали літературний твір з реальністю, породило безліч концепцій щодо ролі літератури в суспільстві, які в загальному випадку зводилися до наступних варіантів: література є відображенням суспільства, література є засіб впливу на суспільну свідомість, література є засіб соціального контролю.

Позиція радянського академічного джерелознавства щодо художньої літератури три-

валий час була цілком однозначна: в якості історичного джерела розглядалися тільки літературні тексти давнини.

Питання про право історика використовувати художню літературу як історичне джерело при вивченні історії довгий час замовчували, хоча в історичних роботах твори нерідко використовувалися в якості коментаря до подій і явищ суспільного життя.

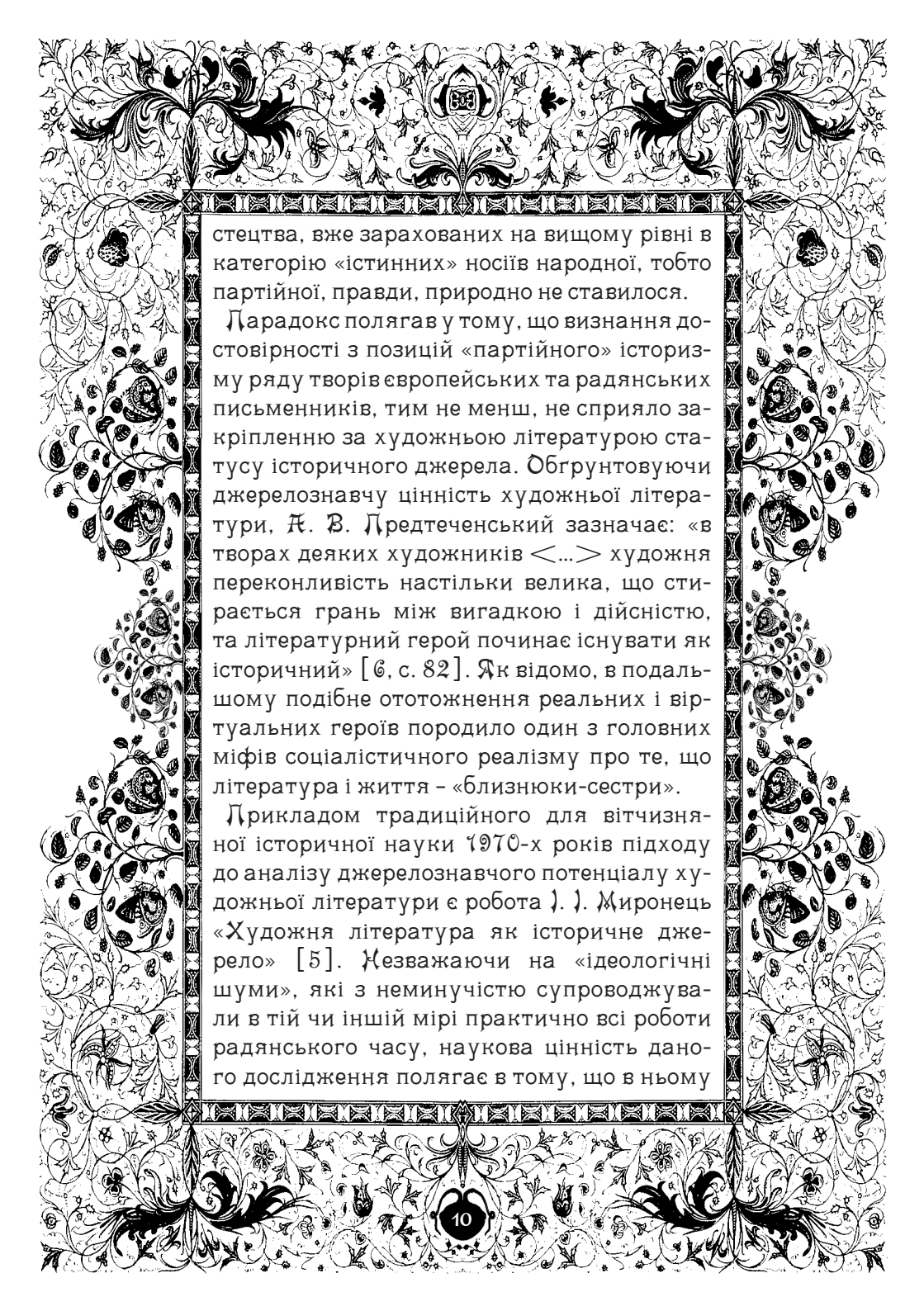
У 60-80-ті роки ХХ століття виходить ряд робіт, які свідчать про прагнення істориків розробити більш чіткі дефініції художньої літератури як історичного джерела [5, 6, 7, 10]. У числі ключових проблем, що виносяться на обговорення - можливість використання художньої літератури як джерела для встановлення історичних фактів. Так, в ході дискусій, що проходили в 1962-1963 рр. на сторінках журналів «Нова і новітня історія» та «Питання історії КЛРС», висловлювалися самі різні думки з приводу джерельної перспективи художньої літератури: починаючи від категоричних заперечень проти закріплення за нею права називатися історичним джерелом і закінчуючи примітним для радянської епохи судженням про те, що «історик партії не в праві нехтувати джерелами, які в тій чи іншій формі відображають багатогранну діяльність партії та ідейне життя суспільства» [5, с. 131-132].

В той же час увага істориків зверталася на необхідність вивчення проблем «мікроморальної свідомості» і повсякденної поведінки людей [5, с. 135].

Вперше питання про право історика використовувати художню літературу як історичне джерело було поставлене у 1964 р в статті А. В. Предтеченського «Художня література як історичне джерело» [6]. Автор звернув увагу на розширення меж джерелознавства за рахунок виділення з циклу допоміжних історичних дисциплін самостійних галузей науки. Посилаючись на досить великий ряд висловлювань діячів громадської думки XIX-XX ст., А. В. Предтеченський робить висновок про ідентичність пізнавальної ролі художньої літератури та історичного джерела як такого, бачачи закономірну відмінність однієї категорії від іншої в приналежності їх до явищ різної соціальної природи. Так, для обґрунтування наукової істини потрібна система доказів, в той час як в мистецтві «нічого доводити не потрібно», оскільки критерієм «істини» твору мистецтва є його «художня переконливість» [6, с. 81].

У статті А. В. Предтеченського, як і в інших роботах радянського часу, присвячених цій проблемі, питання читацького сприйняття і «особливої думки» дослідника про твори ми-

стецтва, вже захищених на вищому рівні в категорію «істинних» носіїв народної, тобто партійної, правди, природно не ставилося.

Парадокс полягав у тому, що визнання достовірності з позицій «партійного» історизму ряду творів європейських та радянських письменників, тим не менш, не сприяло закріпленню за художньою літературою статусу історичного джерела. Обґрунтовуючи джерелознавчу цінність художньої літератури, А. В. Предтеченський зазначає: «в творах деяких художників <...> художня переконливість настільки велика, що стирається грань між вигадкою і дійсністю, та літературний герой починає існувати як історичний» [6, с. 82]. Як відомо, в подальшому подібне ототожнення реальних і віртуальних героїв породило один з головних міфів соціалістичного реалізму про те, що література і життя – «близнюки-сестри».

Прикладом традиційного для вітчизняної історичної науки 1970-х років підходу до аналізу джерелознавчого потенціалу художньої літератури є робота І. І. Миронець «Художня література як історичне джерело» [5]. Незважаючи на «ідеологічні шуми», які з неминучістю супроводжували в тій чи іншій мірі практично всі роботи радянського часу, наукова цінність даного дослідження полягає в тому, що в ньому

міститься ряд і сьогодні актуальних положень з приводу об'єктивних чинників, які зближують інтереси історичної науки і художньої літератури. Зокрема автор статті зазначає, що найчастіше проблеми, які знаходяться «на стику» історії, філософії, психології, досить важко вирішити без залучення художньої літератури, а часом й зовсім неможливо. Підкреслюючи, що для історика художня література в першу чергу – джерело для вивчення історії культурного життя країни, J. J. Миронець робить спробу сформулювати загальні вимоги до цього специфічного джерела, в числі яких – виявлення авторської позиції, прямо або побічно, вираженої в літературному творі.

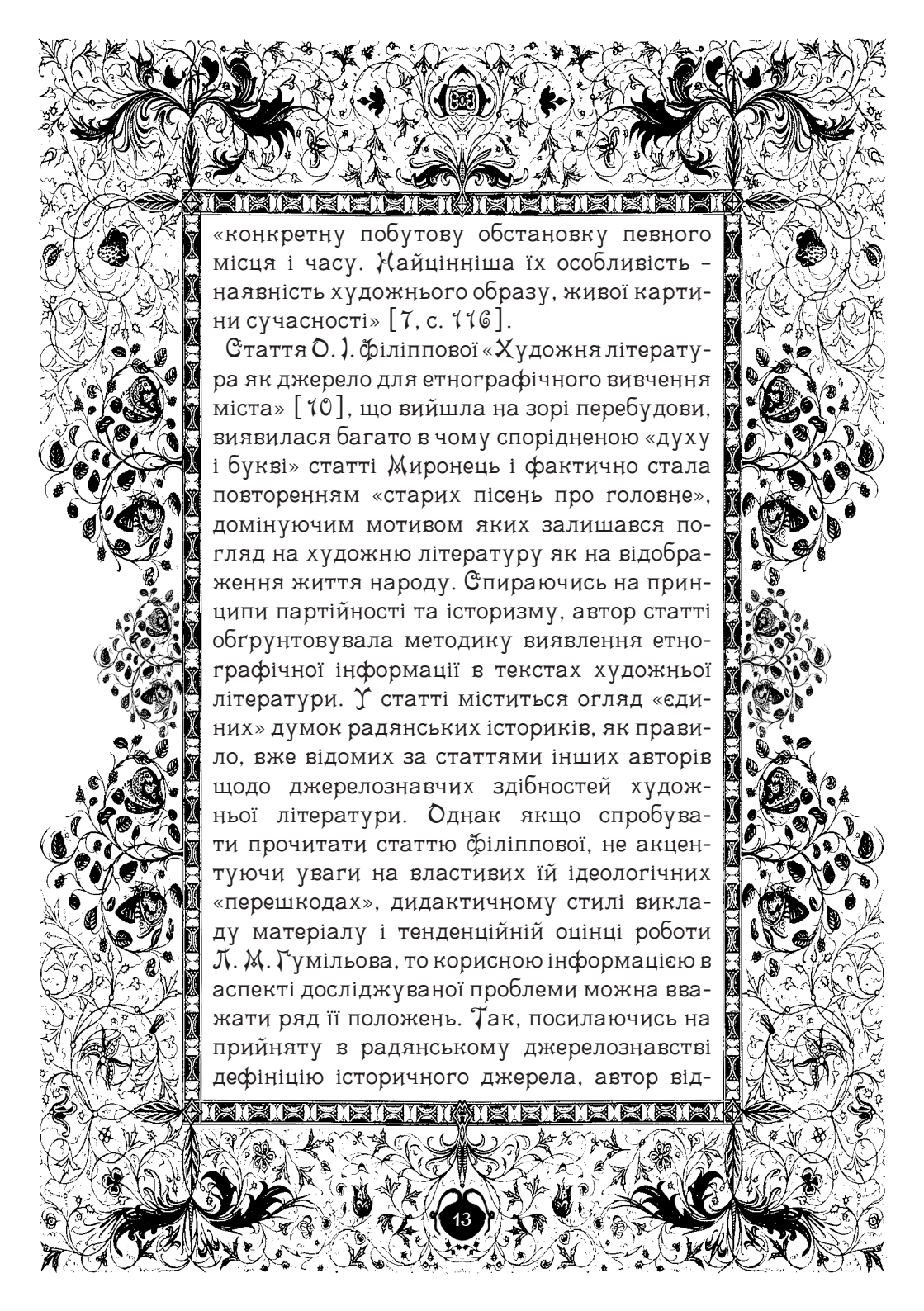
Однак поряд з цим цілком об'єктивним поглядом на художню літературу J. J. Миронець надає вельми суперечливі рекомендації щодо вибору істориком творів, які можуть бути використані як історичне джерело. Так, в першу чергу це «твори реалістичні, історично достовірні, високохудожні» [5, с. 140]. Причому, для з'ясування ступеня їх відповідності зазначеним вимогам використовується принцип партійності, оскільки правдиво відобразити життя можуть тільки твори, написані з його чітких позицій, а партійність, як відомо, категорія не тільки соціальна, а й естетична.

Так, по суті справи, одним розчерком пера все попередні міркування).). Миронець про художню літературу як історичне джерело зводяться нанівець. Адже спочатку, за логікою автора, необхідно встановити «партійну» приналежність художнього твору, і тільки потім приймати рішення про його право бути використаним.

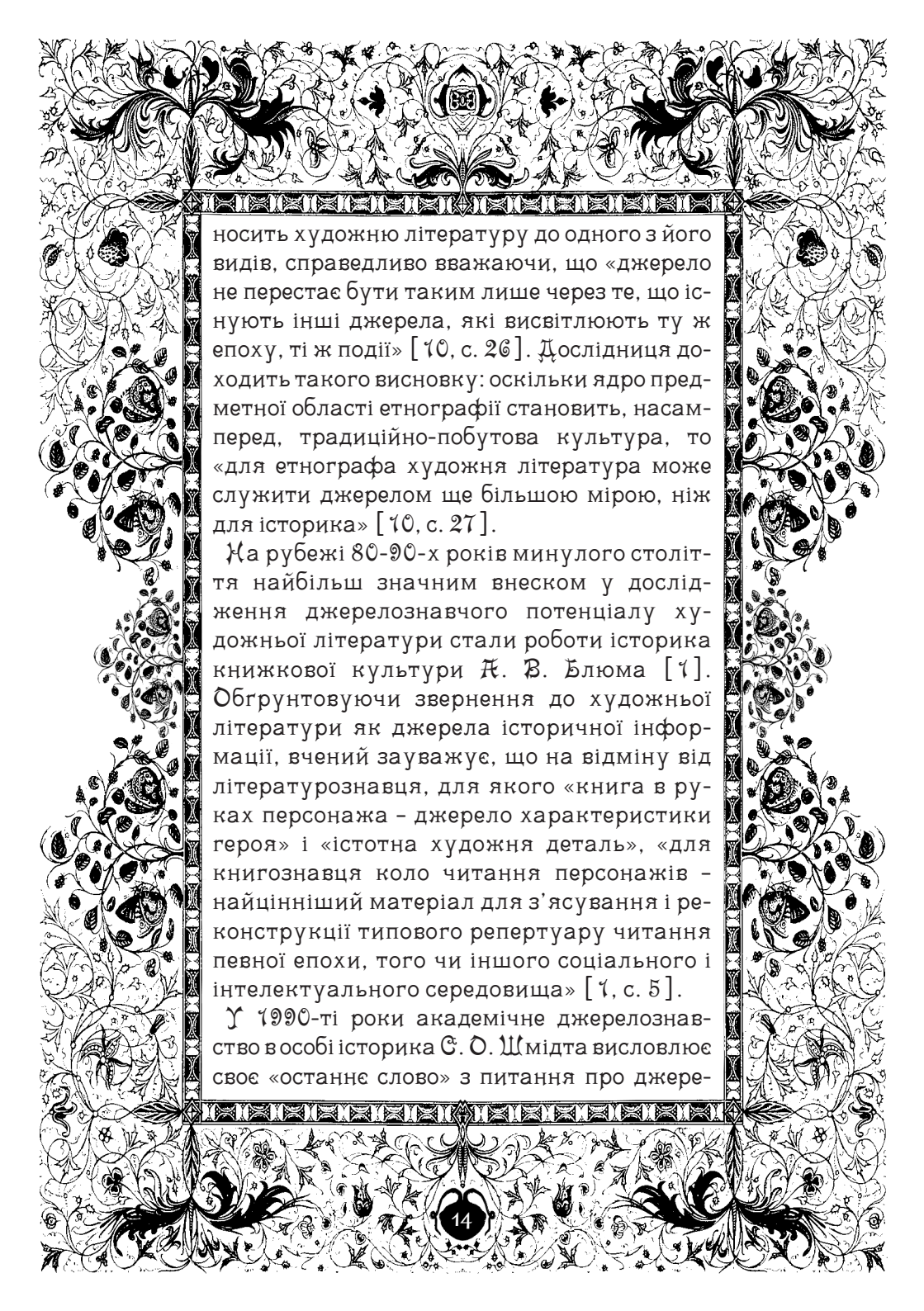
На тлі наведених вище прикладів, безумовно, виділяється стаття Л. М. Гумільова «Чи може твір красного письменства бути історичним джерелом?». У цій роботі Л. М. Гумільов, відповідаючи на винесене ним в заголовок запитання, зазначив, що «кожний великий і навіть малий твір літератури може бути історичним джерелом, але не в сенсі буквального сприйняття його фабули, а сам по собі, як факт, що знаменує ідеї і мотиви епохи. Змістом такого факту є його сенс, спрямованість і настрої, причому, вигадка грає роль обов'язкового прийому» [2].

З робіт 1980-х років, присвячених оцінці джерелознавчого потенціалу художньої літератури, безумовний інтерес представляє стаття М. Г. Рабиновича «Місто і поет (до етнографічного джерелознавства)». Її автор наполягає на тому, що твори художньої літератури - важливі історичні джерела для етнографа, оскільки відображають

«конкретну побутову обстановку певного місця і часу. Найцінніша їх особливість – наявність художнього образу, живої картини сучасності» [7, с. 116].

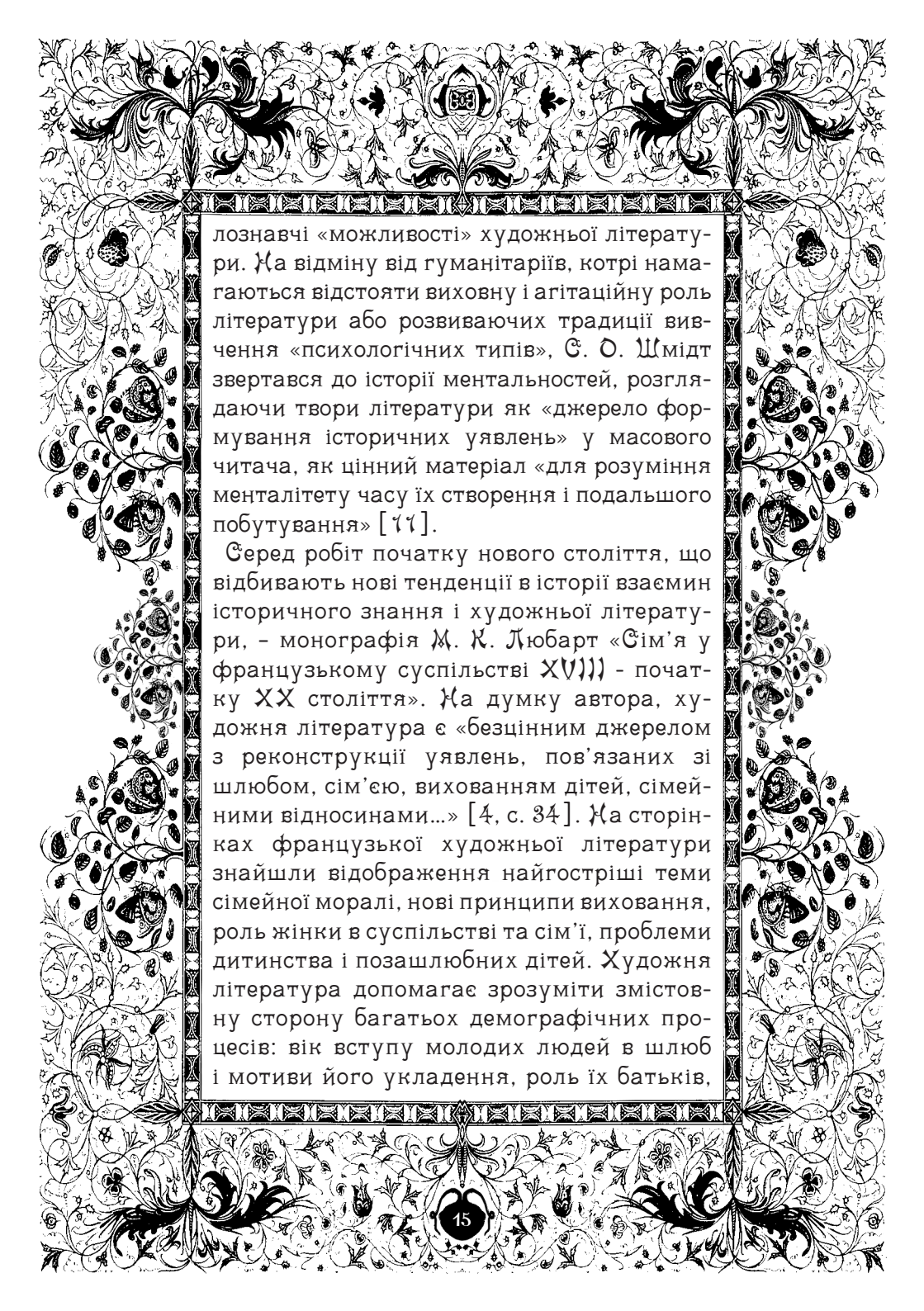
Стаття О. І. Філіппової «Художня література як джерело для етнографічного вивчення міста» [10], що вийшла на зорі перебудови, виявилася багато в чому спорідненою «духу і букві» статті Миронець і фактично стала повторенням «старих пісень про головне», домінуючим мотивом яких залишався погляд на художню літературу як на відображення життя народу. Спираючись на принципи партійності та історизму, автор статті обґрунтовувала методіку виявлення етнографічної інформації в текстах художньої літератури. У статті міститься огляд «єдиних» думок радянських істориків, як правило, вже відомих за статтями інших авторів щодо джерелознавчих здібностей художньої літератури. Однак якщо спробувати прочитати статтю Філіппової, не акцентуючи уваги на властивих їй ідеологічних «перешкодах», дидактичному стилі викладу матеріалу і тенденційній оцінці роботи Л. М. Гумільова, то корисною інформацією в аспекті досліджуваної проблеми можна вважати ряд її положень. Так, посилаючись на прийняту в радянському джерелознавстві дефініцію історичного джерела, автор від-

носить художню літературу до одного з його видів, справедливо вважаючи, що «джерело не перестає бути таким лише через те, що існують інші джерела, які висвітлюють ту ж епоху, ті ж події» [10, с. 26]. Дослідниця доходить такого висновку: оскільки ядро предметної області етнографії становить, насамперед, традиційно-побутова культура, то «для етнографа художня література може служити джерелом ще більшою мірою, ніж для історика» [10, с. 27].

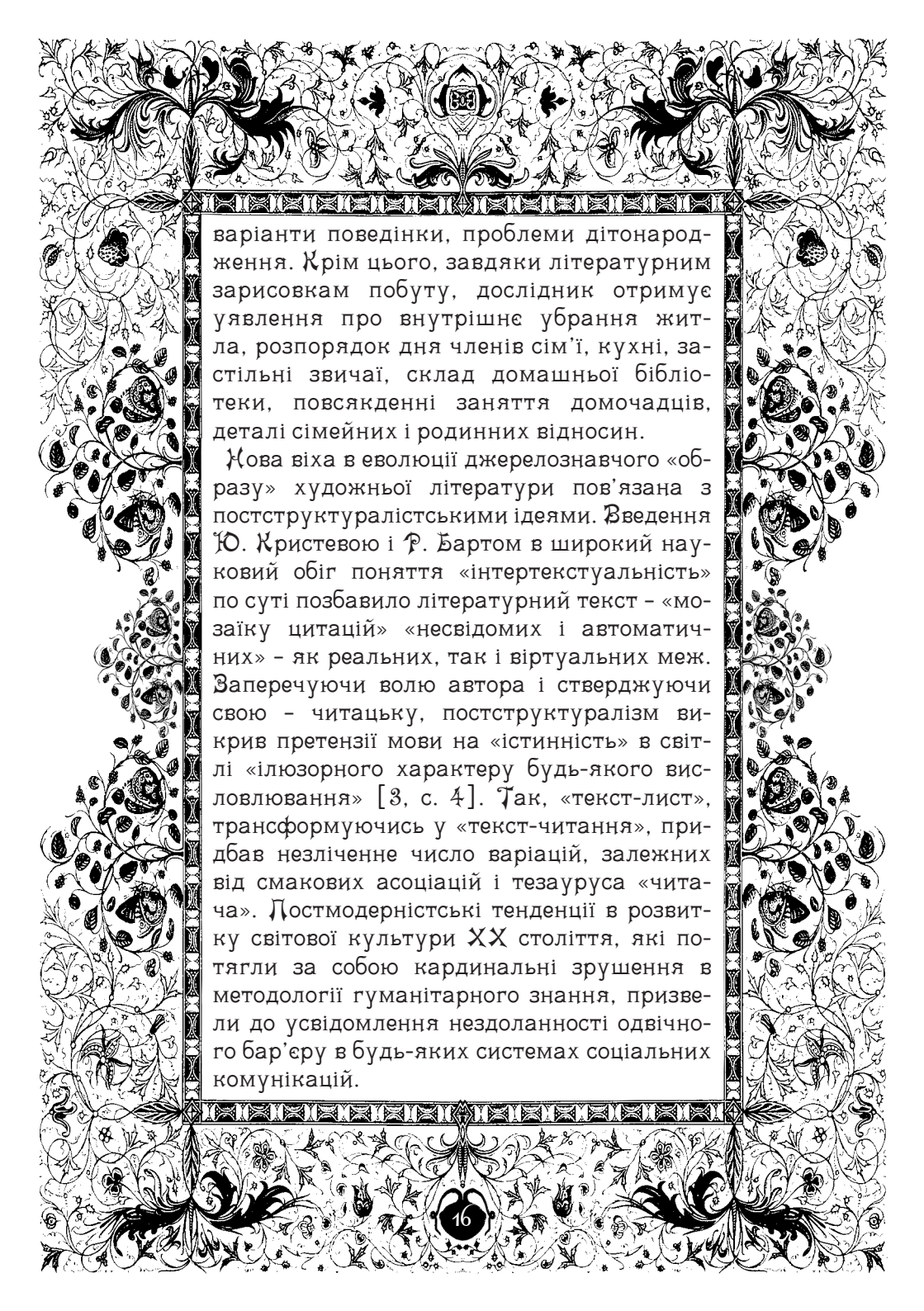
На рубежі 80-90-х років минулого століття найбільш значним внеском у дослідження джерелознавчого потенціалу художньої літератури стали роботи історика книжкової культури *А. В. Блюма* [1]. Обґрунтовуючи звернення до художньої літератури як джерела історичної інформації, вчений зауважує, що на відміну від літературознавця, для якого «книга в руках персонажа – джерело характеристики героя» і «істотна художня деталь», «для книгознавця коло читання персонажів – найцінніший матеріал для з'ясування і реконструкції типового репертуару читання певної епохи, того чи іншого соціального і інтелектуального середовища» [1, с. 5].

У 1990-ті роки академічне джерелознавство в особі історика *С. О. Шмідта* висловлює своє «останнє слово» з питання про джере-

лознавчі «можливості» художньої літератури. На відміну від гуманітаріїв, котрі намагаються відстояти виховну і агітаційну роль літератури або розвиваючих традиції вивчення «психологічних типів», С. О. Шмідт звертався до історії ментальностей, розглядаючи твори літератури як «джерело формування історичних уявлень» у масового читача, як цінний матеріал «для розуміння менталітету часу їх створення і подальшого побутування» [11].

Серед робіт початку нового століття, що відбивають нові тенденції в історії взаємин історичного знання і художньої літератури, – монографія М. К. Любарт «Сім'я у французькому суспільстві XVIII – початку XX століття». На думку автора, художня література є «безцінним джерелом з реконструкції уявлень, пов'язаних зі шлюбом, сім'єю, вихованням дітей, сімейними відносинами...» [4, с. 34]. На сторінках французької художньої літератури знайшли відображення найгостріші теми сімейної моралі, нові принципи виховання, роль жінки в суспільстві та сім'ї, проблеми дитинства і позашлюбних дітей. Художня література допомагає зрозуміти змістовну сторону багатьох демографічних процесів: вік вступу молодих людей в шлюб і мотиви його укладення, роль їх батьків,

варіанти поведінки, проблеми дітонародження. Крім цього, завдяки літературним зарисовкам побуту, дослідник отримує уявлення про внутрішнє убрання житла, розпорядок дня членів сім'ї, кухні, застільні звичаї, склад домашньої бібліотеки, повсякденні заняття домочадців, деталі сімейних і родинних відносин.

Нова віха в еволюції джерелознавчого «образу» художньої літератури пов'язана з постструктуралістськими ідеями. Введення Ю. Кристевною і Р. Бартом в широкий науковий обіг поняття «інтертекстуальність» по суті позбавило літературний текст - «мозаїку цитатій» «несвідомих і автоматичних» - як реальних, так і віртуальних меж. Заперечуючи волю автора і стверджуючи свою - читацьку, постструктуралізм викрив претензії мови на «істинність» в світлі «ілюзорного характеру будь-якого висловлювання» [3, с. 4]. Так, «текст-лист», трансформуючись у «текст-читання», придбав незліченне число варіацій, залежних від смакових асоціацій і тезауруса «читача». Постмодерністські тенденції в розвитку світової культури ХХ століття, які потягли за собою кардинальні зрушення в методології гуманітарного знання, призвели до усвідомлення нездоланності одвічного бар'єру в будь-яких системах соціальних комунікацій.

Звернення європейських гуманітаріїв нового покоління до культурно-антропологічного, соціально-психологічного, лінгвістичного виміру минулого активізувало прагнення вітчизняних істориків до нового герменевтичного прочитання історичних текстів. Актуалізація досвіду французької школи «Анналів», що орієнтує на вивчення історичної епохи як історії ментальностей, стимулювало активне проникнення у вітчизняну науку методів психологічної реконструкції суб'єктивних моделей буття – поведінки, мислення, почуттів відомих та невідомих «творців» історії. «Вживання» дослідника у внутрішній світ творців текстів історії сприяло, в свою чергу, формуванню нового методологічного кругозору щодо джерельної бази історичних досліджень і перегляду «історично сформованої» в середовищі вчених зневаги інформаційним потенціалом суб'єктивних «продуктів» художньої творчості.

Про еволюцію поглядів вітчизняного гуманітарія початку ХХ століття на джерелознавчий статус художньої літератури в зв'язку з глобальними змінами в методології гуманітарного знання наочне уявлення дають матеріали піврічника «Український Гуманітарний Огляд». Так, серед обставин, що сприяють зближенню історичної науки з художньою літературою в рішенні джерелознавчих проблем, можна виділити такі:

• зміщення акценту в історичному пізнанні з соціально-політичного на індивідуально-психологічне, що обумовлено зростаючою недовірою до глобальних історичних побудов, які практично не піддаються перевірці на емпіричному рівні;

• переважне прагнення обох сфер творчості – художньої і науково-історичної – до відтворення дійсності; історичність літератури як документованого вираження духовної історії країни;

• обопільна нездатність письменника та історика в повному обсязі «відтворити всі грані минулого», навіть дотримуючись «герменевтичного принципу вживання в нього», оскільки «на будь-яку людину неминуче тисне вантаж знань і уявлень того часу, в якому вона сама живе і діє»;

• історичність мови літератури як «громадського мета-інституту», який фіксує «реалії, поняття і відносини свого часу»;

• історична істина може бути у всій повноті виявлена тільки засобами мистецтва; у літератури більше можливостей розкрити історичну істину, ніж у самої історії; історія-мистецтво вище історії-науки».

Серед найважливіших чинників, що розводять літературу та історію по різні боки «бар'єру» щодо проблеми джерелознавчого статусу художньої літератури, історики називають такі:

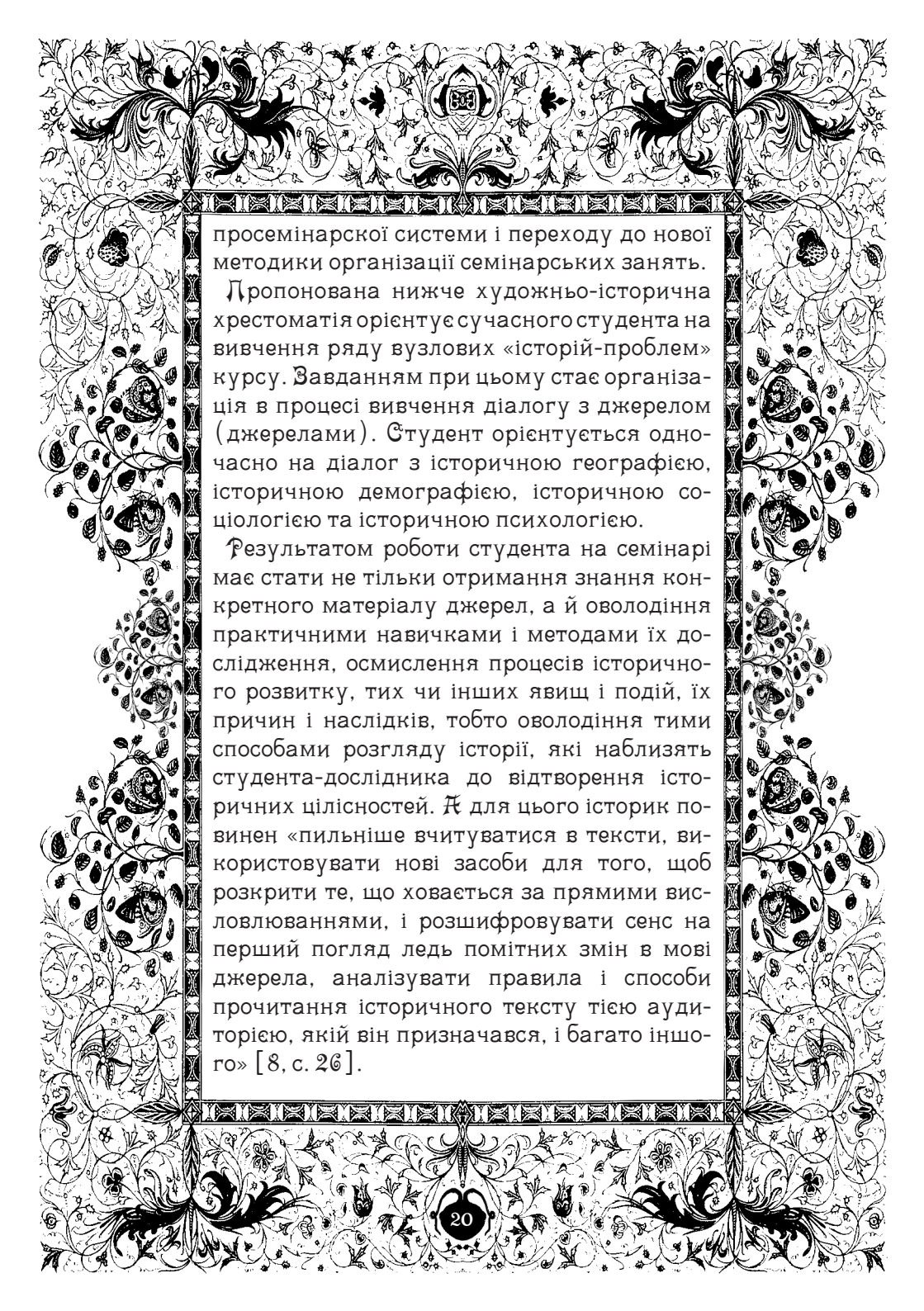

• «в будь-якому художньому творі міститься якась до-естетична даність зі сфери політики, економіки, соціального життя», але «під впливом художніх прийомів вона настільки деформується, що перестає бути джерелом для науково-історичних досліджень»;

• існує об'єктивна суперечність між «лінійним» мовним стилем історичної науки і живописною мовою літературної творчості, що допускає безліч інтерпретацій при читанні;

• наукове історичне знання виконує соціально-політичну функцію – «формування загальної соціальної пам'яті як основи об'єднання соціуму та інформаційної основи для прийняття політичних рішень», і в цій своїй функції воно зберігає свій суверенітет.

Протягом багатьох років найбільш поширеною класичною формою семінару студентів-істориків був семінар-репіторіум (просемінари). В ньому десятиліттями затверджувалася питально-відповідна та/або реферативно-довідна системи організації занять. Хоча, по суті, справа не в формі подачі пізнаного студентом матеріалу (вона може залишатися і традиційною), з змістовної точки зору в даний час в контексті тих змін, які відбулися в професії історика, назріла необхідність відмови від

просемінарської системи і переходу до нової методики організації семінарських занять.

Пропонована нижче художньо-історична хрестоматія орієнтує сучасного студента на вивчення ряду вузлових «історій-проблем» курсу. Завданням при цьому стає організація в процесі вивчення діалогу з джерелом (джерелами). Студент орієнтується одночасно на діалог з історичною географією, історичною демографією, історичною соціологією та історичною психологією.

Результатом роботи студента на семінарі має стати не тільки отримання знання конкретного матеріалу джерел, а й оволодіння практичними навичками і методами їх дослідження, осмислення процесів історичного розвитку, тих чи інших явищ і подій, їх причин і наслідків, тобто оволодіння тими способами розгляду історії, які наблизять студента-дослідника до відтворення історичних цілісностей. А для цього історик повинен «пильніше вчитуватися в тексти, використовувати нові засоби для того, щоб розкрити те, що ховається за прямими висловлюваннями, і розшифровувати сенс на перший погляд ледь помітних змін в мові джерела, аналізувати правила і способи прочитання історичного тексту тією аудиторією, якій він призначався, і багато іншого» [8, с. 26].

-
1. БЛЮМ А. В. Читатели и книжные работники в русской художественной литературе: Учебное пособие / Арлен Викторович Блюм. - Л. : ЛГУК, 1989. - 64 с.
 2. ГУМИЛЕВ А. Н. Может ли произведение изящной словесности быть историческим источником? / Л. Н. Гумилев // Русская литература. - 1972. - № 1. - С. 73-82.
 3. ИЛЬИН И. П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм / Илья Петрович Ильин. - М. : Унтрада, 1996. - 255 с.
 4. ЛЮБАРТ М. К. Семья во французском обществе. XVIII) - начало XX века / Маргарита Кемальевна Любарт. - М. : Наука, 2005. - 296 с.
 5. МИРОНЕЦ И. И. Художественная литература как исторический источник (к историографии вопроса) / И. И. Миронец // История СССР. - 1976. - № 1. - С. 125-141.
 6. ПРЕДТЕЧЕНСКИЙ А. В. Художественная литература как исторический источник / А. В. Предтеченский // Вестник Ленинградского университета. - 1964. - № 14. - С. 76-85.
 7. РАБИНОВИЧ М. Г. Город и поэт (к этнографическому источниковедению) / М. Г. Рабинович // Советская этнография. - 1985. - № 1. - С. 116-129.
 8. РЕПИНА А. П. Вызов постмодернизма и перспективы новой культурной и интеллектуальной истории / А. П. Репина // Одиссей. Человек в истории. - 1996. - М. : Наука, 1996. - С. 26-39.

-
9. РУМЯНЦЕВА М. Ф. Историческая наука и художественная литература: от модерна постмодерну / М. Ф. Румянцева // История России XIX-XX веков: новые источники понимания / Под ред. С. С. Секиринского. - М.: Московский общественный научный фонд, 2007. - С. 33-47.
10. ФИЛИППОВА Е. И. Художественная литература как источник для этнографического изучения города / Е. И. Филиппова // Советская этнография. - 1986. - № 3-4. - С. 26-36.
11. ШМИДТ С. О. Художественная литература и искусство как источник формирования исторических представлений // Шмидт С. О. Путь историка. Избранные труды по источниковедению и историографии. - М.: РГГУ, 1997. - С. 113-115.

ВІНОК СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ БАВАРСЬКОЇ ЛІРИКИ

АНОНІМ

А є твоя, а ти є мій.
Ти хоч-не-хоч, а зрозумій:
Ти замкнений в моєму серці.
А ключик взяв та й загубивсь,
Щоб ти навіки там лишивсь.

Послання невідомої черниці до ченця
з монастиря на Тегернзее (X) ст.)

Друковано в книзі
«Лісня про білий парус»

ПАН ВОЛЬФРАМ ФОН ЕШЕНБАХ

(1170–1220?)

Ти співом скрите кохання
оплакував у час світання,
Дав після меду – квасу.
Любов хто, життя окрасу,
Сприймає так, –
Тим краще розлучитись,
Порад твоїх би повчитись.
Дасть їм знак
Вранішня зірка, – занімії,
Не клич їх, вартовий.
Хто міг чи може досягти,
З любов'ю щоб лягти

Не нишком, не таємно,
Не мусить, заки темно,
Утікати.
Спокійно він дня чекає,
На нього не чигає
Страх відплати.
Солодка ширість господині -
Їїго любов віднині.

КОНРАД З ВЮРЦБУРГА

(1225-1287?)

Де на рожу опадає
(Хоч беззвонний) дощ роси,
Любо й гоже вислизає
Із бутона чар краси.
Там сідати хочеться пташкам
І голосисто заспівати,
Бо врочисто й гарно там.
Це блаженство й честь велика,
Лакоминка на уста -
У малженстві в чоловіка
Інота жінки й смирнота.
Щоб у дами викликать любов,
Слід змагатись і ділами,
І повергатись знов і знов.
Хто зараня вже обманить,
Як фальшивий той сусід,
Той кохання затуманить,
З'їсть червивий, кислий плід.
До кохання вірності додай, -
Сонцесяйний у триванні,
Буде щасний урожай...

КОНРАДІН ГОГЕНШТАУФЕН

(1252–1268)

Мене так тішить май, коли
Червоні квіти нам приносять.
Вони в тяжкій біді були,
Взими страждань зазнали досить.
Але дає розраду май
Своїми захватними днями –
Тож радощами повен край.

Та не допоможуть літні дні,
Такі ясні й довготривалі, –
Лиш Лані – втіхою мені,
Що через неї всі печалі.
Якщо на душі піднесе
(Не так вона цнотливо чинить) –
Тоді радію над усе.

Та прийде радощам кінець,
Коли настане мить розлуки.
О, через неї нанівець
Зйду, помру з жалю і муки.
Що є любов – не знаю я,
Та дорого плачу за неї,
Бо я роками – ще хлоп'я.

ВАЛЬТЕР ФОН ДЕР ФОГЕЛЬВАЙДЕ

(1170–1230)

Де тінь од липи
У долині,
Лостіль на двох уздріли б ви.
Що там є ліпо,
Свідчать нині
Зламані квіти між трави.

Ї з улоговини в гаю -
Тандарадей! - співалось любо солов'ю.
Я поспішала
У гай щосили,
Де мій коханий ждав мене.
Там я пізнала,
Боже милий,
Блаженство, що не промине.
Чи цілував? - Разів до ста -
Тандарадей! - червоні досі ще уста.
Склав мій коханий
З квітів ложе,
Таку багату постіль нам.
Всміхнувшись, гляне
Перехожий,
Якщо наш слід побачить там.
Де вкрита розами трава, -
Тандарадей! - моя лежала голова.
Ліг поруч милий...
Якби дізнались -
От був би сором, не дай Бог...
Та що робили,
Як розважались,
Не зна ніхто, крім нас обох.
Та ще маленька пташка зна, -
Тандарадей! - але не зрадить нас вона.

В німецькій переклад
Ігор Кячуровський

Всесвіт. - 1996. - №12. - С. 155-156.

ФРІДРІХ ІІ ГОГЕНШТАУФЕН

Вчиню, мов та пташина:
Крізь лиха-перешкоди
Все жде вона свободи,
Надію в серці має
) не вмирає -
живе у сподіванні.
Час у чеканні плине,
А сум не йде з господи,
Нема кінця негоди,
А серце все кохає,
Вогнем палає:
вернутись -
ось бажання
До тебе -
до кохання,
О радість досконала,
Що сум мені післала,
З життя забрала
всі радощі навіки.
Здається, з дня прощання
Пройшла віків навала,
На поворот не стало
Сил, бо замало,
а відстані великі...

В ІТАЛІЙСЬКОЇ ПЕРЕКЛАД
ГОР КАЧУРОВСЬКИЙ

Всесвіт. - 1994. - № 3. - С. 102.

КОМЕНТАР

Мінезанг, німецька середньовічна лицарська лірика, складався із другої половини XII ст. під впливом лірики провансальських трубадурів. Мінезингери, зазвичай, самі складали музику до своїх віршів, але справжніми розповсюджувачами їх творчості ставали зазвичай мандрівні актори-шпільмани.

«Співаки любові» розвивали у своїй ліриці мотиви витонченого і відданого служіння прекрасній дамі, які вперше зазвучали у творах трубадурів. У той самий час мінезанг виявляє ряд оригінальних чорт. Німецькі поети більш, ніж їх французькі попередники, схильні до рефлексії, дидактизму, чуттєвості їх стримана.

Художньої вершини і творчої самобутності мінезанг досяг у творчості найвидатнішого середньовічного поета Вальтера фон дер Фогельвейде (близько 1160-1230). Бідний рицар, він був професійним поетом і залежав від знатних покровителів. У любовній ліриці Вальтер почав з прославлення «високого кохання», але пізніше, під впливом народних пісень і лірики вагантів, порушив куртуазну традицію. Він звеличував просту дівчину або жінку, яка ніжно і відверто відповідає на його почуття. «Можуть бути інші, кращі за тебе, але в моїх очах ти гарна... Ти прекрасна, і цього досить. Я люблю тебе і перед золотом королеви вибираю твій скляний перстенець», - зізнається поет, його поезія пройнята душевною простотою, щирістю та справжнім ліризмом. Він вводить у мінезанг фольклорні традиції, народні мелодії, весняну пісню і танці, створює картини природи.

Прекрасні ліричні пісні залишив Вольфрам фон Ешенбах.

ПІСНЯ ПРО НІБЕЛУНГІВ

ПРИГОДА ПЕРША СОН КРІМГІЛЬДИ

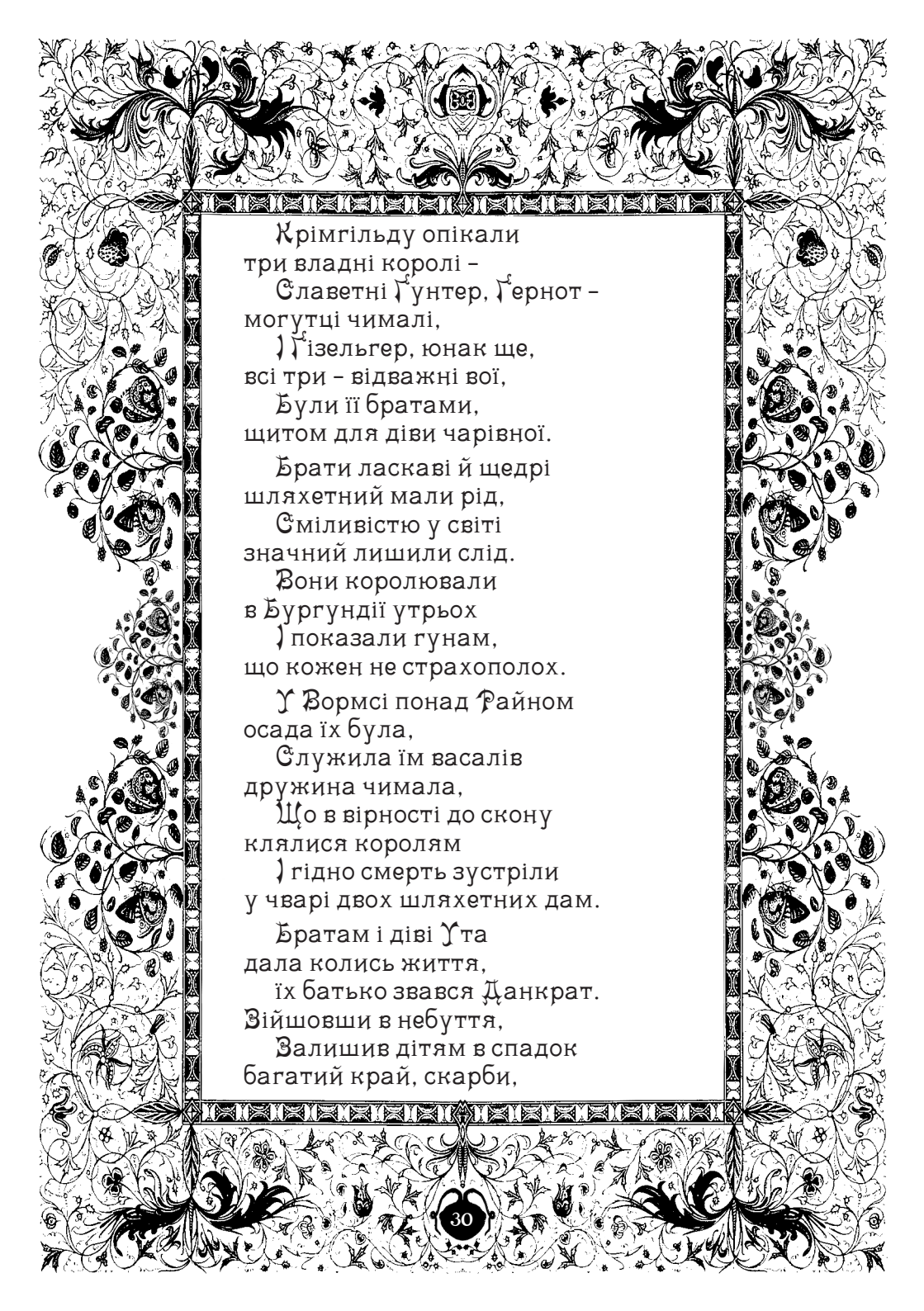
В легендах є немало
звісток і дивних див
Про битви і навали,
про мужніх вояків,
Про сльози удовині,
про пишні учти, лови,
Про герці до загину...
Дослухайте ж і нашу мову.

Зросла в краю бургундів
красуня дивен-цвіт,
Шляхетності та вроди
не знав такої світ.

Крімгільдою цю діву
похресно нарекли,
Ї витязів чимало
життя за неї віддали.

Ї лицарів відважних
скипала в жилах кров, -
їм мріялось здобути
Крімгільдину любов.

Ніхто не був байдужий
до дивної краси,
Ї б чесноти й цноту
усім жінкам в усі часи.

Крімгільду опікали
три владні королі -
Славетні Гунтер, Гернот -
могутці чималі,

Гізельгер, юнак ще,
всі три - відважні вої,
Були її братами,
щитом для діви чарівної.

Брати ласкаві й щедрі
шляхетний мали рід,
Сміливістю у світі
значний лишили слід.

Вони королювали
в Бургундії утрюх
Г показали гунам,
що кожен не страхополох.

У Вормсі понад Райном
осада їх була,

Служила їм васалів
дружина чимала,

Що в вірності до скону
клялися королям
Г гідно смерть зустріли
у чварі двох шляхетних дам.

Братам і діві Ута
дала колись життя,
їх батько звався Данкрат.

Зійшовши в небуття,
Залишив дітям в спадок
багатий край, скарби.

Ї замолоду в битвах
завдав він ворогам ганьби.

Могутні, як сказав я,
три королі були,
їм вірою служили
достойні похвали

Герої із героїв,
про них згадав я словом.

Хоробрі, вправні в битвах,
як личить справжньому орлові.

Це Гаген з Троньє з братом,
із Данквартом метким,

Ще Ортвін з Меца,
Гере і Екварт із ним -

Два маркграфи-сміливці -
ще Фолькер із Альцаю,

Оружні та комонні
і службі віддані без краю,

Кухмістером придворним
служити Румольт мав,

Він з Гунольдом й Зіндольдом
ретельно пильнував

Порядку й ладу в замку,
як то звичай велів,

Були там ще герої,
на всіх мені забракне слів.

Ось Данкварт був стайничим,
а кравчим королям

Кого сестриниць Ортвін
прислужувався там,

Віндольд - підचाший спритний
і рицар хоч куди,

А Гунольд - підкоморій,
всі шанували честь завжди.

Про замок, його пишність,
про неприступність стін,

Про рицарську відвагу,
від недругів заслін,

Як слави заживали,
як тішились брати,

Хікто б не зміг достоту
за все життя розповісти.

Якось Крїмгільді знатній
стривожив сон повіки, -

Прижився в неї сокіл,
стрімкий, прекрасний, дикий,

Та два орли нещадно
у неї на очах

Роздерли птаха, й згадка
про сон навіювала жах.

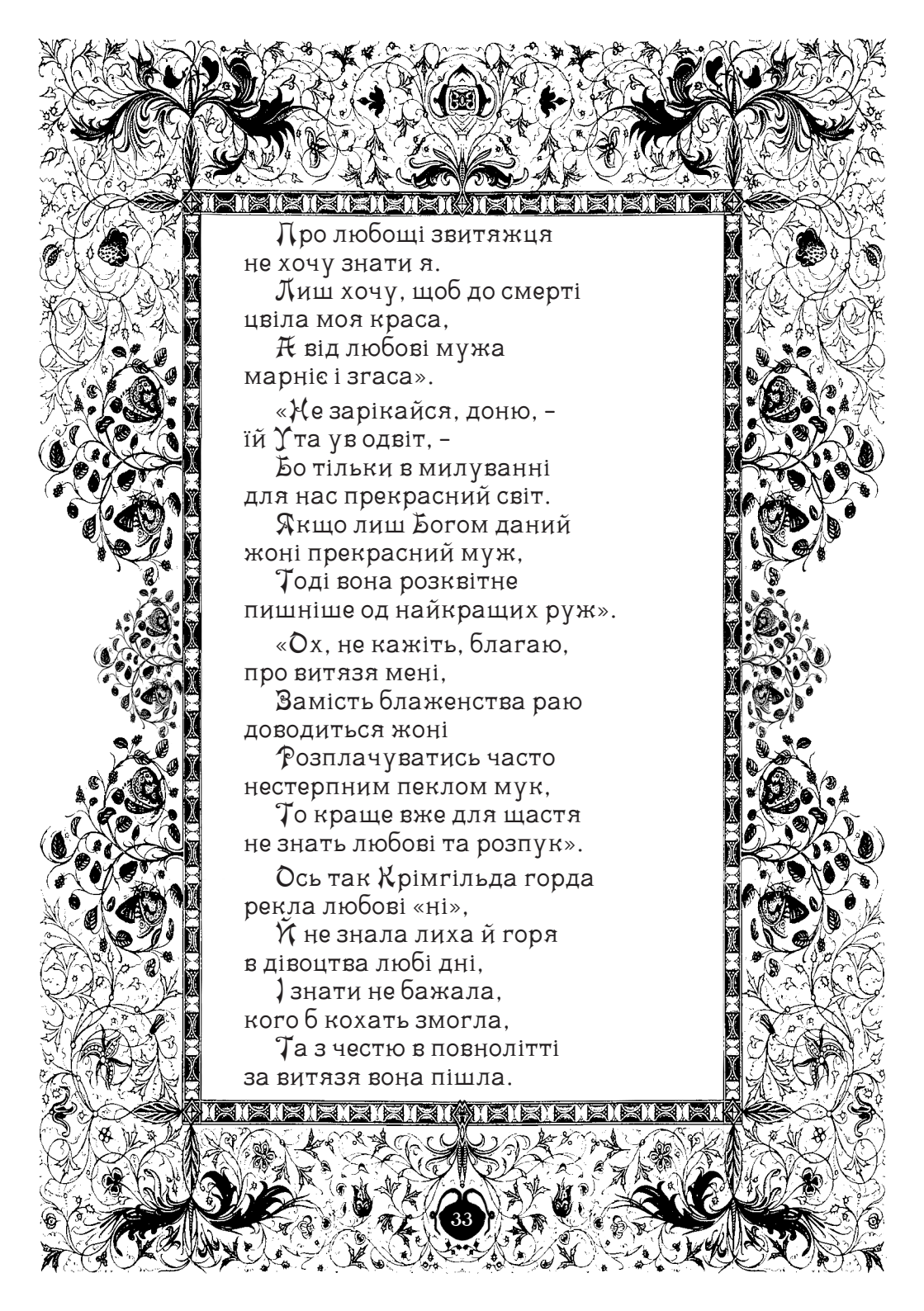
Тож матері Крїмгільда
свій сон розповіла,

І розсудила Їта
так добре, як могла:

«Той сокіл - знатний витязь,
твій, доню, чоловік,

Як Бог не порятує,
його утратиш ти навек».

«Не згадуйте про мужа,
о матінко моя,

Про любовці звитяжця
не хочу знати я.

Лиш хочу, щоб до смерті
цвіла моя краса,

Ї від любові мужа
марніє і згаса».

«Не зарікайся, доню, -
ій Ута ув одвіт, -

Бо тільки в милуванні
для нас прекрасний світ.

Якщо лиш Богом даний
жоні прекрасний муж,

Тоді вона розквітне
пишніше од найкращих руж».

«Ох, не кажіть, благаю,
про витязя мені,

Замість блаженства раю
доводиться жоні

Розплачуватись часто
нестерпним пеклом мук,

То краще вже для щастя
не знать любові та розпук».

Ось так Крімгільда горда
рекла любові «ні»,

Ї не знала лиха й горя
в дівоцтва любі дні,

Ї знати не бажала,
кого б кохать змогла,

Та з честю в повнолітті
за витязя вона пішла.

Це й був той самий сокіл,
що їй з'явивсь у сні,
Як вішувала мати.
) на своїй рідні
Вона помстилась люто
за соколину згубу.
За смерть лише одного
на багатьох прийшла рахуба.

ПРИГОДА ДРУГА ПРО ЗІГФРІДА

Тоді ж у Нідерландах
ріс королівський син,
Від Зігмунда й Зіглінди
на світ з'явився він
В Лониззі Райну, в замку
могутнім і міцнім,
У Ксантені славетнім,
де здавна був батьківський дім.
Сміливий, гоїний левень
імення Зігфрід мав,
У незліченних царствах
він мужньо здобував
Звитяжністю й могуттю
упевненість в собі,
В Бургундії ж найпершим
став серед кращих далєбі.
В підцвітті його юні,
ще підлітком, бувало,
Про дивну його вдачу
диза розповідали,

Як шану здобував він,
красою всіх вражав,
Прихильність дам шляхетних
йому талан пророкував.

Калежно його вчили,
як личить королю,
Та все ж до слави стежку
він прокладав свою!

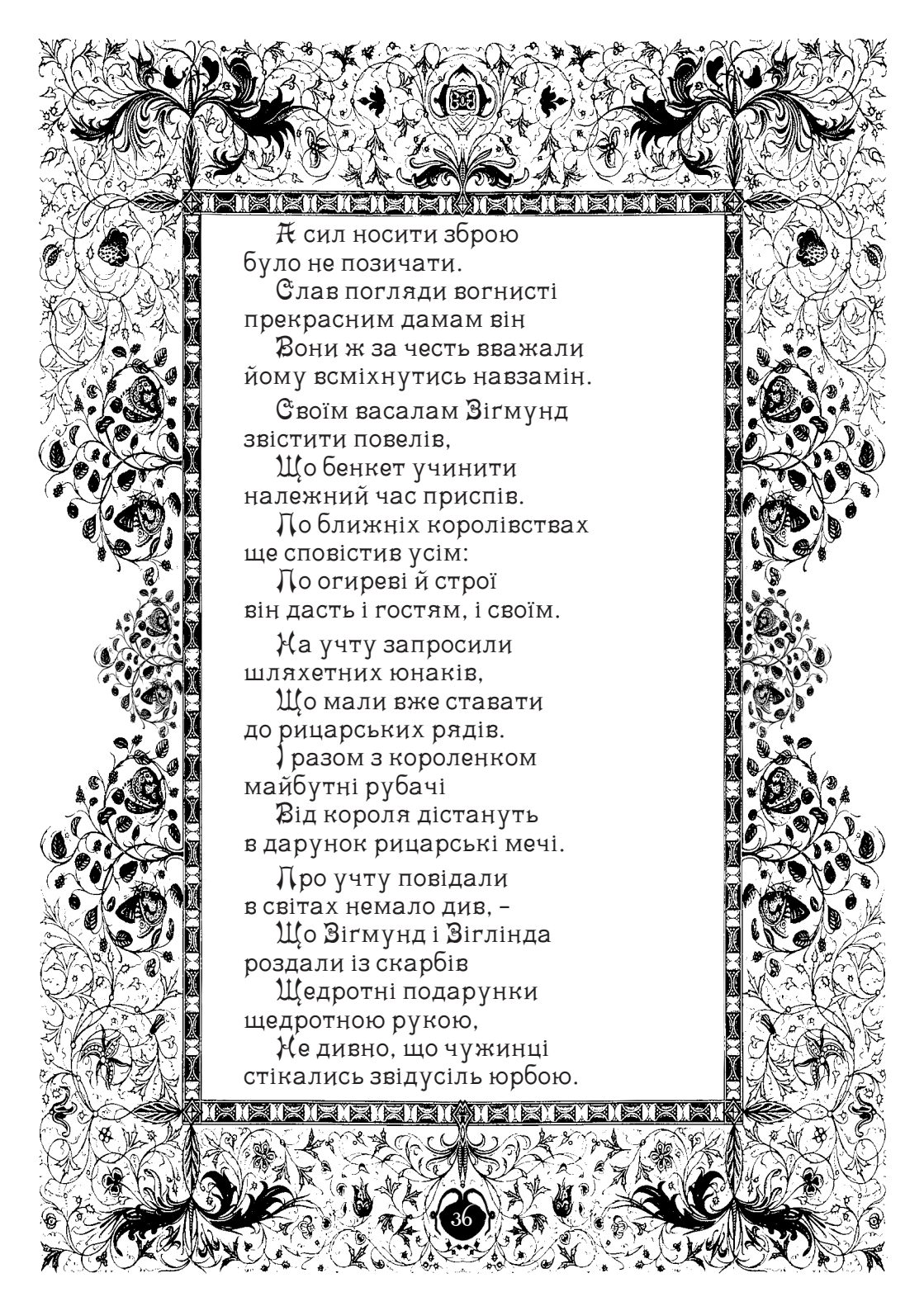
Ї згодом вславив край свій
серед усіх держав,
Недурно ж уважали,
що гідний владар виростав.

Та ось уже на часі,
щоб лицарем він став
Ї при дворі з'явився.
Увесь придворний стан
Вітав його там радо,
немало дів і дам

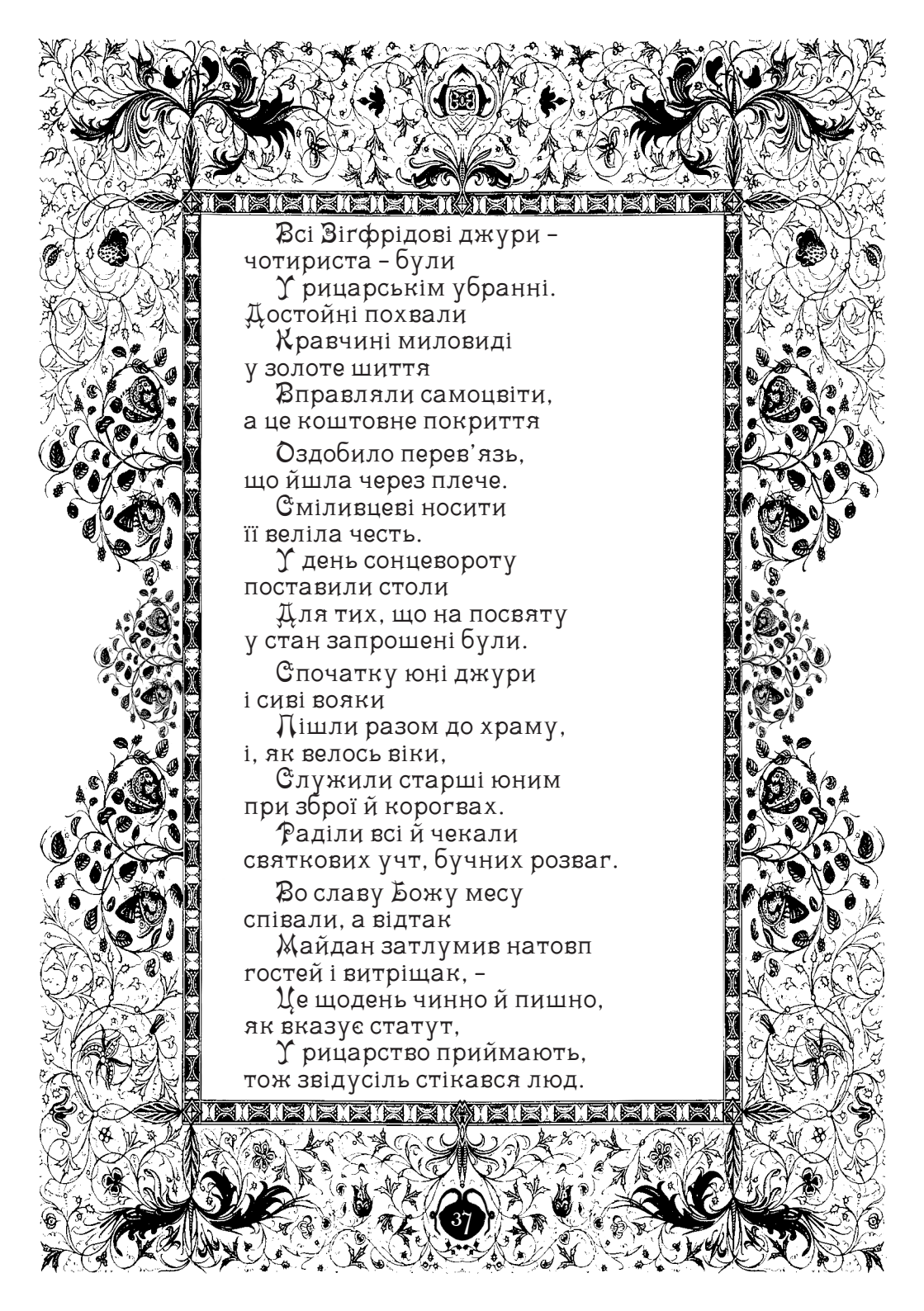
На нього клали око,
герой це добре бачив сам.

Не гоже спадкоємцю
без почту десь бувати,
Батьки звеліли сина
прибрати в пишні шати,
А мудрі й вчені дбали,
щоб левень знав звичай,
Щоби узяв під руку
належно підданих і край.

Ось може він убрати
шолом, кольчугу, лати,

А сил носити зброю
було не позичати.
Слав погляди вогнисті
прекрасним дамам він
Вони ж за честь вважали
йому всміхнутись навзамің.
Своїм васалам Вігмунд
звістити повелів,
Що бенкет учинити
належний час приспів.
До ближніх королівствах
ще сповістив усім:
До огиреві й строї
він дасть і гостям, і своїм.
На учту запросили
шляхетних юнаків,
Що мали вже ставати
до рицарських рядів.
І разом з короленком
майбутні рубачі
Від короля дістануть
в дарунок рицарські мечі.
Про учту повідали
в світах немало див, –
Що Вігмунд і Віглінда
роздали із скарбів
Щедротні подарунки
щедотною рукою,
Не дивно, що чужинці
стікались звідусіль юрбою.

Всі Вігфрідові джури -
чотириста - були
У рицарськiм убраннi.
Достойнi похвали
Кравчинi миловидi
у золоте шиття
Вправляли самоцвiти,
а це кошовне покриття
Оздобило перев'язь,
що йшла через плече.
Смiливцевi носити
її велiла честь.
У день сонцевороту
поставили столи
Для тих, що на посвяту
у стан запрошенi були.
Спочатку юнi джури
i сивi вояки
Пiшли разом до храму,
i, як велось вiки,
Служили старшi юним
при зброї й корогвах.
Радiли всi й чекали
святкових учт, бучних розваг.
Во славу Божу месу
спiвали, а вiдтак
Майдан затлумив натовп
гостей i витрiщак, -
Це щодень чинно й пишно,
як вказує статут,
У рицарство приймають,
тож звiдусиль стiкався люд.

Дрительом після посвяти
всі рицарі в сідлі,
З списами кінні лави
помчались звіддалі,
Двигтять палац і мури
від стукоту копит,
І рев юрби вітає
відвагу рицарську і сприт.

Зітнулися в ударі
і гарт, і юний шал,
З ристалища зі свистом
хурчав уламків шквал
Від ратищ, що ламались
від вправної руки,
Із запалом змагались
у ратних вправах вояки.

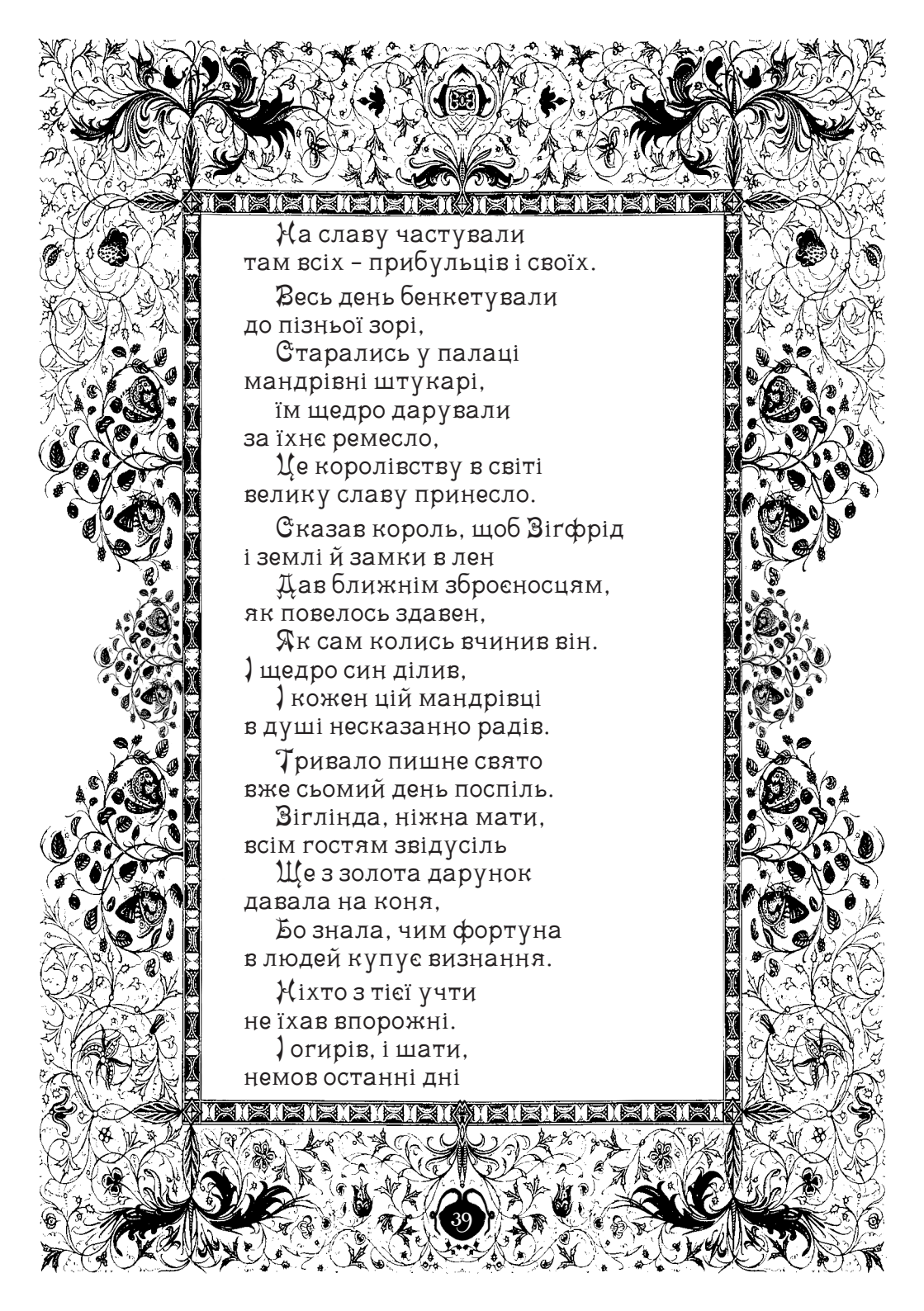
Подав рукою Зігмунд
спинитись владний знак,
Коней забрали слуги,
лежали після змаг
Щити ущент розбиті,
яскріли у траві

Відбиті самоцвіти
в прямім ударі списовім.

Король до столу просить,
де сісти каже він,

Столи від страв вгинались
і від добірних вин.

Де лиш поділась втома
від рицарських потіх!

На славу частували
там всіх - прибульців і своїх.

Весь день бенкетували
до пізньої зорі,

Старались у палаці
мандрівні штукарі,
їм щедро дарували
за їхнє ремесло,

Це королівству в світі
велику славу принесло.

Сказав король, щоб Вігфрід
і землі й замки в лен

Дав ближнім зброєносцям,
як повелось здавен,

Ак сам колись вчинив він.

) щедро син ділив,
) кожен цій мандрівці
в душі несказанно радів.

Тривало пишне свято
вже сьомий день поспіль.

Віглінда, ніжна мати,
всім гостям звідусіль

Ще з золота дарунок
давала на коня,

Бо знала, чим фортуна
в людей купує визнання.

Ніхто з тієї учти
не їхав впорожні.

) огирів, і шати,
немов останні дні

Лишалось дожити,
давали щедро всім.
Таких щедрот, я певен,
не знав ще королівський дім

Роз'їхалися гості
й по світу понесли
Про Зіґфрідову щедрість
немало слів хвали,

А знатні підмовляли,
щоб він на трон сідав.
Однак прекрасний лицар
на ті намови не зважав.

Доки батьків коханих
життя триває плин,

То про корону й чути
не забавав їх син,

А силу й сприт покаже
він задрим ворогам, –

Коли підуть оружно,
то він на відсіч стане сам.

ПРИГОДА ТРЕТЯ ЯК ЗІґФРІД ПРИЇХАВ У ВОРМС

Безжурно й безтурботно
минали ночі й дні,

Аж ось дізнався Зіґфрід:
в бургундській стороні

Живе предивна діва,
вінець усіх бажань,

Вазнав він через неї
і щастя, і важких страждань.

Про дивну вроду слава
гула по всіх краях,

Шляхетність її вдачі
була на всіх устах,

Це вабило звитяжців,
нема в тім дивини,

Що в Гунтеровий замок
з'їжджались хмарами вони.

Крімгільдиного серця
ніхто із женихів

Здобути не спромігся.
Вона ж і поготів

З них жодного обранцем
не нарекла своїм,

Ї ще того не знала,
до кого увійде у дім.

Став снити про кохання
Зігліндин любий син.

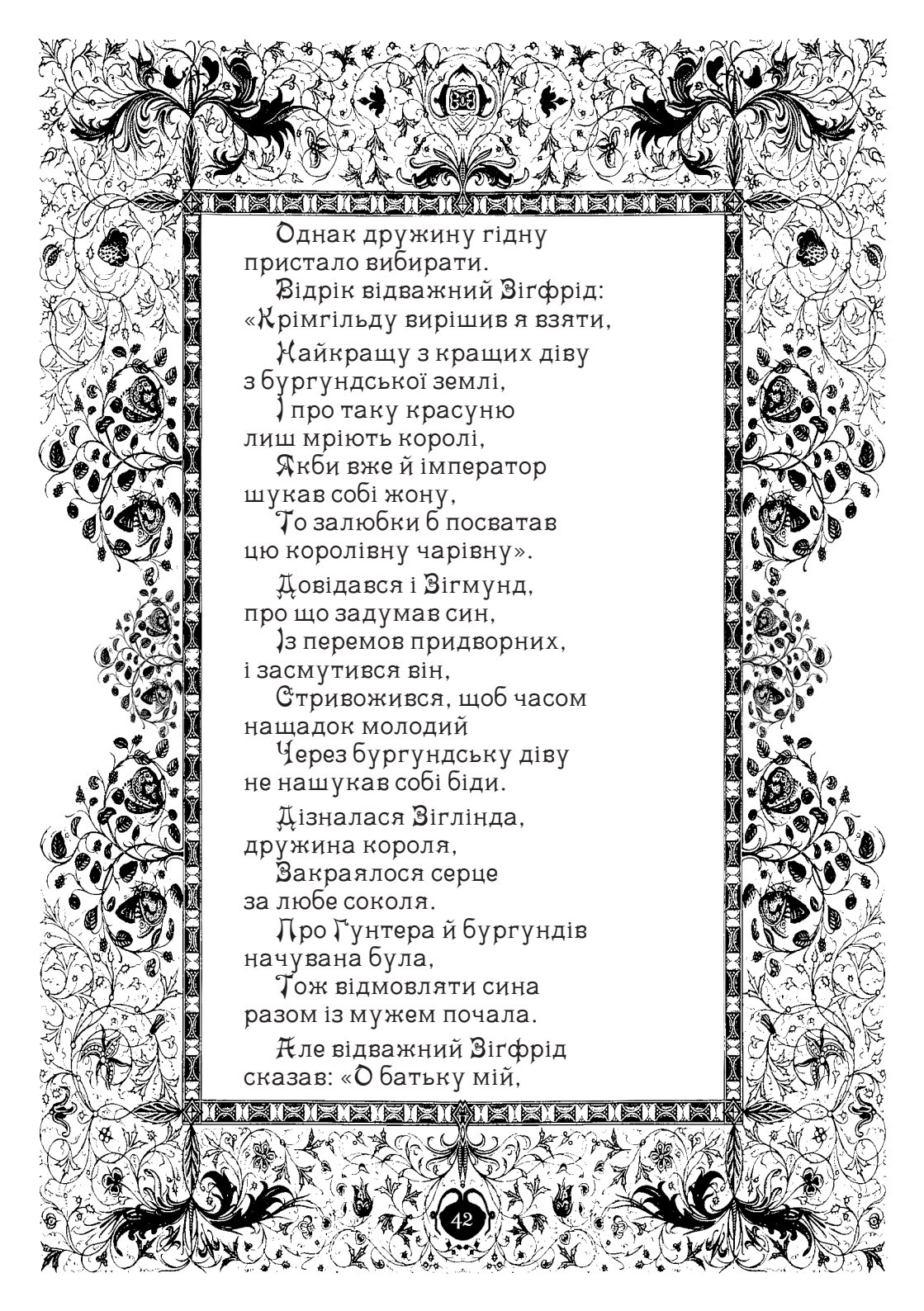
Чи був йому суперник
достойний хоч один?

Чи існувало серце,
щоб він здобусть не міг?

Тому й Крімгільда згодом
ступила на його поріг.

Уся рідня й придворні
так раяли йому:

Що раз пора женитись,
то бути вже тому,

Однак дружину гідну
пристало вибирати.
Відрік відважний Вігфрід:
«Крімгільду вирішив я взяти,

Найкращу з кращих діву
з бургундської землі,
) про таку красуню
лиш мріють королі,
Якби вже й імператор
шукав собі жону,
То залюбки б посватав
цю королівну чарівну».

Довідався і Вігмунд,
про що задумав син,
)з перемов придворних,
і засмутився він,
Стривожився, щоб часом
нашадок молодий
Через бургундську діву
не нашукав собі біди.

Дізналася Віглінда,
дружина короля,
Закраялося серце
за любе соколя.
Про Гунтера й бургундів
начувана була,
Тож відмовляти сина
разом із мужем почала.

Але відважний Вігфрід
сказав: «О батьку мій,

Вже краще не кохати,
як сватати не смій,
Не поведу довіку
я діву під вінець,
Акщо не люба серцю,
такий твердий мій рішенець».

«Акщо наваживсь твердо, -
король йому відрік, -

То я радію ширю,
що це вже раз навік.

Хоч я тобі бажаю
щасливого кінця,

Та в Вормсі - горді вої,
зваж на слова свого вітця.

І варт усіх сміливців
відважний Гаген сам,

Він дуже ревно служить
бургундським королям.

Лильнуй, щоб не дійшло з ним
у тебе до біди,

Коли красуню гоїну
поїдеш сватати туди».

«Чи це така завада? -
так Зігфрід відповів. -

Добром не буде згоди
віддати діву з дів,

То силою здобуду
й відвагою її,

Ще й влада і держава
відтоді будуть вже мої».

Чоло нахмури́в Ві́гмунд:

«Остережись цих слів,
Почув би хто на Райні,
тебе б не підпустив

Навіть на дальні креси,
це й був би весь одві́т,

А́ Гунтера з братами
я добре знаю з давніх літ.

Сестру насильно взяти
нікому не дадуть!.

Однак, – додав тут Ві́гмунд, –
як вже рушаєш в путь,

То варт з собою взяти
надійних вояків,

Ї нас доволі друзів,
підуть вони без зайвих слів».

«Я зовсім не охочий, –
тут Ві́гфрід відказав, –

Їти на Райн у гості
походом збройних лав,

Я не із тих, що роблять
із сватання війну,

Та й чи візьмеш оружно
кохання й діву чарівну?

Мі, тут на себе тільки
я покладаюсь. Хай

Поїде нас дванадцять
у Гунтеровий край.

Допоможи зібратись
нам гідно, батьку мій».

І дарував на строї
їм Вігмунд не один сувій.

Заплакала Віглінда,
що так усе зайшло,

А жаль та страх за сина
лягли їй на чоло,

Буває ж смерть неждана
з підступної руки,

А Гунтерові люди -
лихі й жорстокі вояки.

Та Вігфрід любій нені
на жалі відповів,

І добирав для неї
найлагідніших слів:

«Не побивайтесь, пані,
я йду не назавжди,

І чи мені боятись
і ворога і ворожди?

Допоможіть зібратись
в Бургундію мені,

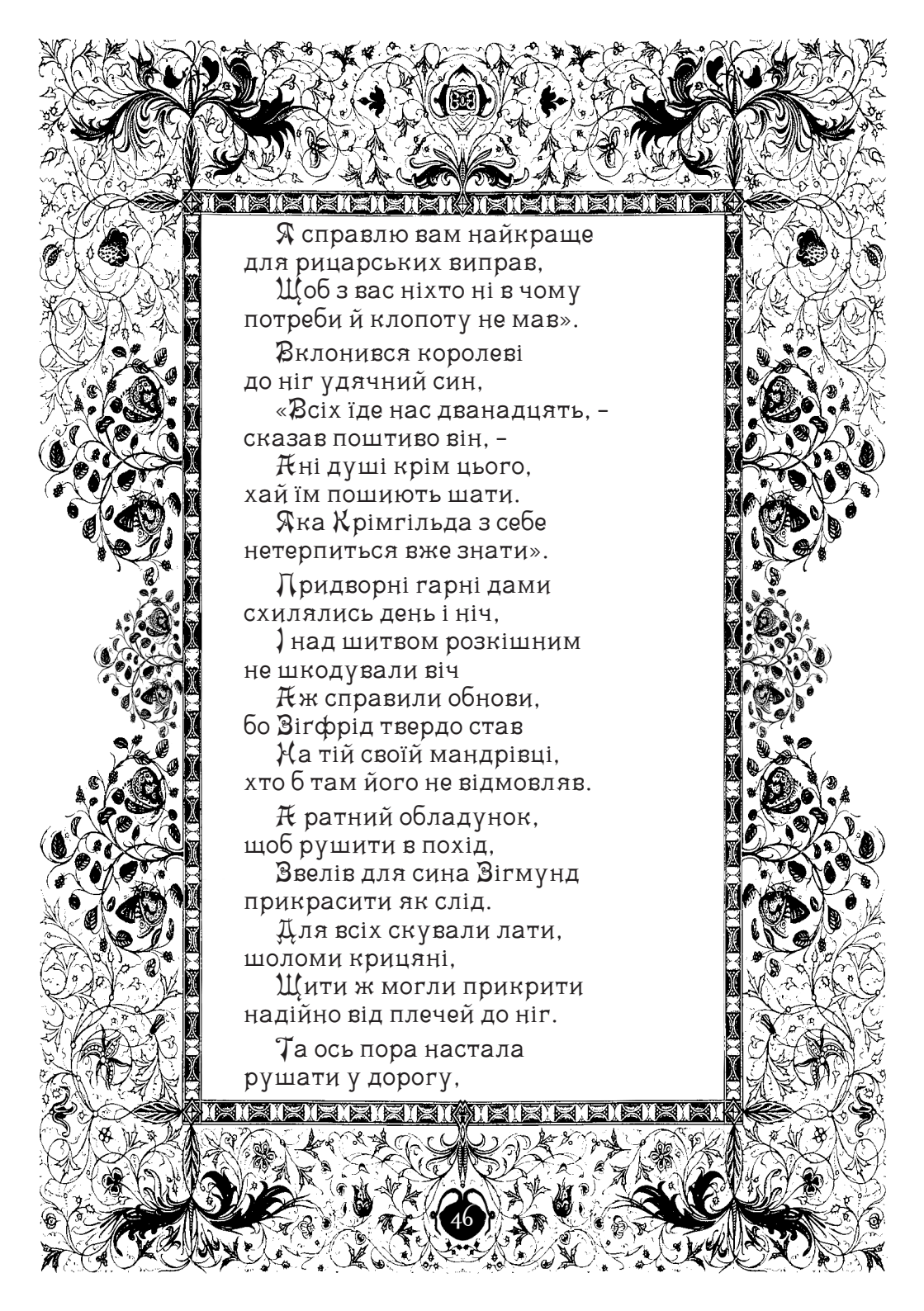
Щоб шатами своїми
герої в чужині,

Ак личить гордим воям,
пишатися могли би.

А за пораду й поміч
велике вам скажу спасибі».

«Коли ти зважись твердо, -
Віглінда відрекла, -

І просиш, мій єдиний,
щоб я допомогла,

А справлю вам найкраще
для рицарських виправ,
Щоб з вас ніхто ні в чому
потреби й клопоту не мав».

Вклонився королеві
до ніг удачний син,
«Всіх їде нас дванадцять, -
сказав поштиво він, -

Ані душі крім цього,
хай їм пошиють шати.

Ака Крімгільда з себе
нетерпиться вже знати».

Придворні гарні дами
схилялись день і ніч,
І над шитвом розкішним
не шкодували віч

Аж справили обнови,
бо Вігфрід твердо став
На тій своїй мандрівці,
хто б там його не відмовляв.

А ратний обладунок,
щоб рушити в похід,
Звелів для сина Вігмунд
прикрасити як слід.

Для всіх скували лати,
шоломи крицяні,

Щити ж могли прикрити
надійно від плечей до ніг.

Та ось пора настала
рушати у дорогу,

У Ксантені запала
непевність і тривога, –
Чи повернуться вої
до отчого порогу?

Ті ж клали шати й зброю
на пристібних, свою підмогу.

Самі ж злетіли в сідла
гарячих румаків,

Де в збруї кожен ремінь
від золота яскрів.

Що ж, мали чим пишатись
дванадцять вояків.

«Дозвольте нам рушати!» –
звернувся Вігфрід до батьків.

Король і королева
не стримували сліз,

Втішав їх Вігфрід ніжно,
а повід міцно стис:

«Не побивайтесь, любі,
в чужинській стороні
Нема такої сили,
щоб не скорилася мені».

В очах мужів зажура,
сльоза на віях дам,

Бо серце їхне стислось
лихим передчуттям,

Що родаци й кохані
з походу не прийдуть

І у краях далеких
відважні голови складуть.

На сьомий день походу
комонні вояки
Їздріли шпилі Вормса
на березі ріки.
Ї сонці світанковім
іскрився їх убір,
Летіли легко коні,
дзвенів копитний перебір.
Нові щити блищали,
широкі та легкі,
Ї сяяли шоломи,
яскравіли шовки,
Ось так з'явився Вігфрід
до Гунтера у двір,
Ї дивував бургундів
розкішний рицарський убір.
Кінці мечів звисали
аж до самих острог,
В руках списи надійні
у всіх дванадцятьох.
На Вігфрідовім лезо
по дві долоні вшир,
Ним розтинав, як листя,
сталеві лати богатир.
Їз золотом вуздечки
на ладних скакунах,
Нагрудники едwabні.
Їз захватом в очах
Збігалися бургунди,
вже натовп чималий,

Ось Гунтерові люди
назустріч витязям пішли.

І рицарі статечні
за звичаєм старим
Поклоном привітали
гостей в краю своїм.

Послужні зброєносці
узяли з рук щити,

Коней попід вуздечки,
щоб їх в конюшні відвести.

А там нагодувати
і дати відпочин,

Та враз відважний Зігфрід
спинив гостинний чин:

«Кехай побудуть коні,
в конюшні не ведить,

Бо ми в дорогу далі
рушати маємо за мить,

Чи з вас кому відомо,
запитую ласкаво,

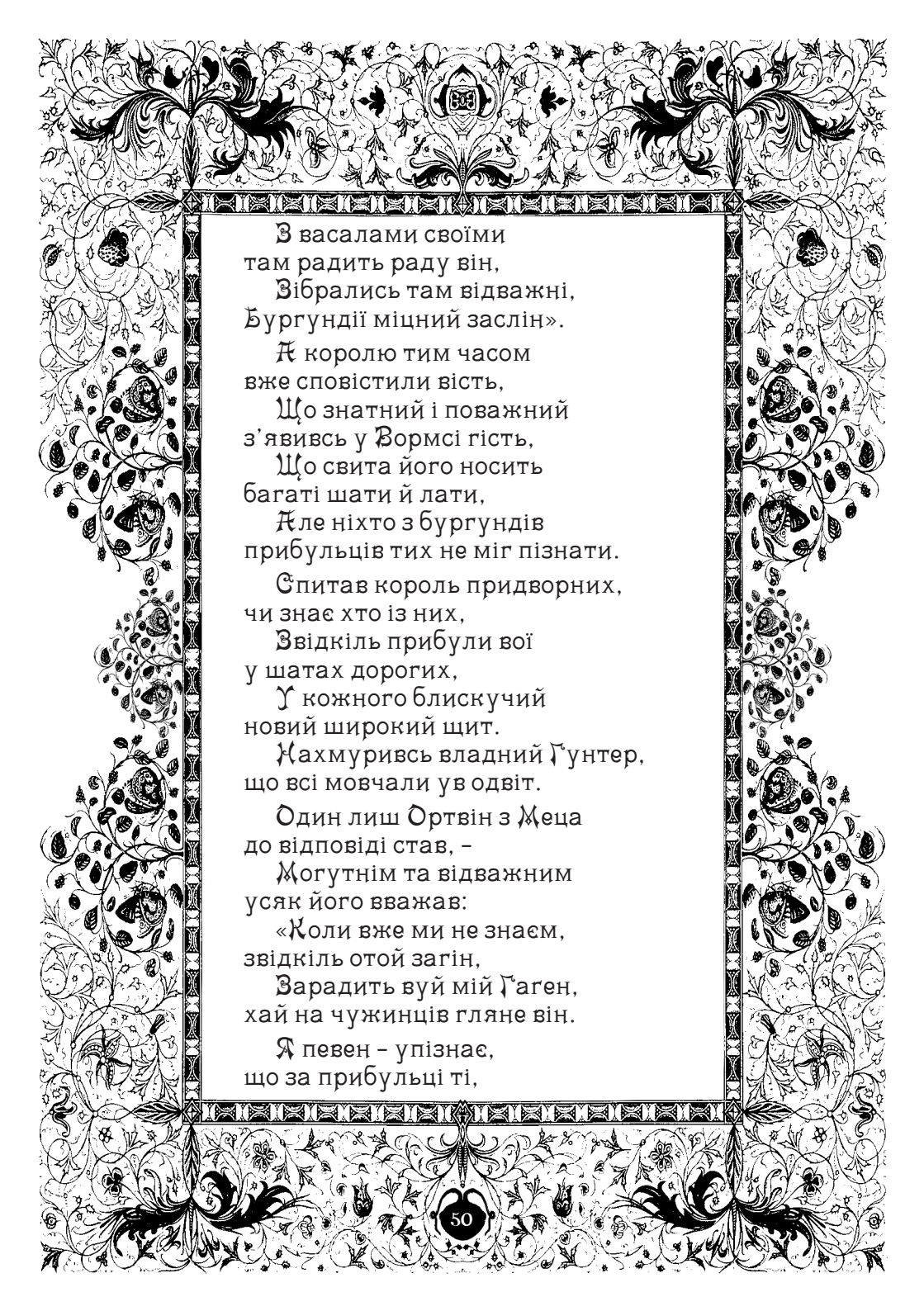
Де може бути Гунтер,
король бургундів славний,

Тоді скажіть, на ласку,
не взявши за турботу».

Озвався хтось із гурту,
хто міг сказати все достоту:

«Якщо король потрібен вам,
лицарю-юначе,

У гридниці великій
його я щойно бачив.

З васалами своїми
там радить раду він,
Зібрались там відважні,
Бургундії міцний заслін».

А королю тим часом
вже сповістили вість,
Що знатний і поважний
з'явивсь у Вормсі гість,
Що свита його носить
багаті шати й лати,
Але ніхто з бургундів
прибульців тих не міг пізнати.

Спитав король придворних,
чи знає хто із них,

Звідкіль прибули вої
у шатах дорогих,
У кожного блискучий
новий широкий щит.

Нахмурилась владний Гунтер,
що всі мовчали ув одвіт.

Один лиш Ортвін з Меца
до відповіді став, –

Могутнім та відважним
усяк його вважав:

«Коли вже ми не знаєм,
звідкіль отой загін,

Зарадить вуй мій Гаген,
хай на чужинців гляне він.

А певен – упізнає,
що за прибульці ті.

Бо надивився світу
він у своїм житті».

За Гагеном-звитаєм
послав король гінців,

І той в палац з'явився
в оточенні своїх бійців.

«Чим можу прислужитись?» -
спитав васал тямкий.

«До замку завітали
комонні вояки,

Котрих ніхто не знає,
у вас же погляд гострий,

Тож гляньте і скажіть нам,
звідкіль до нас прибули гості».

«Як воля ваша!» -
мовив, вікно він відчинив,

Несхибним оком глянув
униз з височини,

Прекрасним обладунком
зачудувався він,

В Бургундію, відзначив,
прибув уперше цей загін.

«Хай звідки ті прибульці
до нас на Райн прийшли,

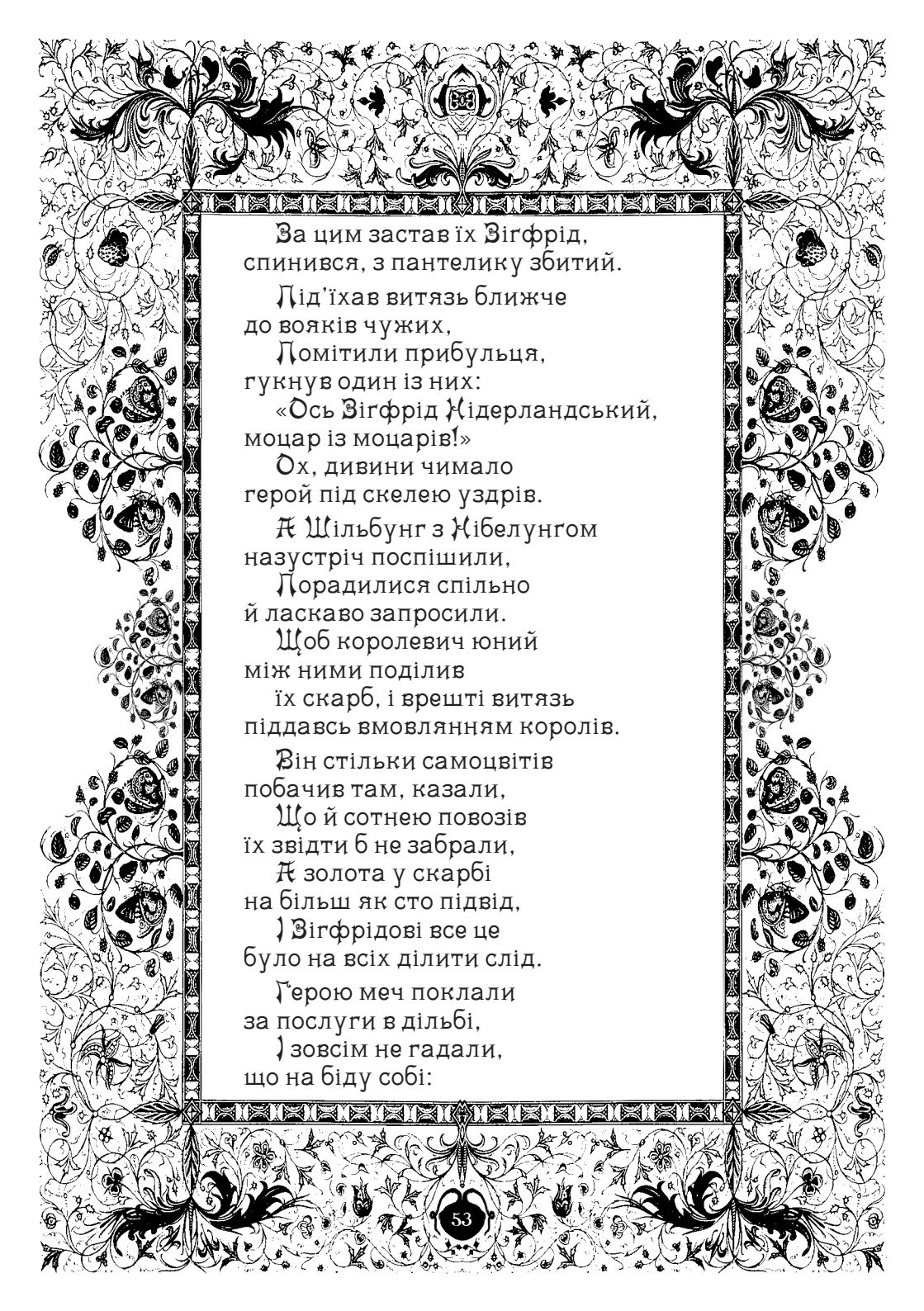
Це - королі, принаймні
від королів послі.

Ї них добірні коні,
на них розкішний стрій,

Вони значного роду
і знатні у землі своїй.

А ще, - вів далі Гаген, -
не схиблю словом я:
Хоч Вігфріда не бачив,
лиш чув його ім'я,
Та певен, згодом дійсність
нам істину повість,
Той лицар ставний - Вігфрід,
то він сьогодні в замку гість.
З новинами, гадаю,
він довгий шлях долав.
Ще знаю, нібелунгів
він власноручно поклав,
Шільбунга й Нібелунга,
нашадків короля.
Про силу його й славу
чутками повниться земля.
Казали, раз без свити,
коцем на самоті
Він мандрував у горах.
В глухому закутті
Акихсь побачив воїв,
що поблизу скали,
Згромадившись юрбою,
скарб нібелунзький стерегли.
Там винесли з печери,
великої, мов храм,
Й згромадили на купу,
наче хлам,
Кабутки нібелунгів,
хотіли їх ділити,

За цим застав їх Вігфрід,
спинився, з пантелику збитий.

Лід'їхав витязь ближче
до вояків чужих,

Помітили прибульця,
гукнув один із них:

«Ось Вігфрід Нідерландський,
моцар із моцарів!»

Ох, дивини чимало
герой під скелею уздрів.

А Шільбунг з Мібелунгом
назустріч поспішили,

Порадилися спільно
й ласкаво запросили.

Щоб королевич юний
між ними поділив
їх скарб, і врешті витязь
піддався змовлянням королів.

Він стільки самоцвітів
побачив там, казали,

Що й сотнею повозів
їх звідти б не забрали,

А золота у скарбі
на більш як сто підвід,

І Вігфрїдові все це
було на всіх ділити слід.

Герою меч покладали
за послуги в дільбі,

І зовсім не гадали,
що на біду собі:

Розгнівались братове,
що він, мовляв, не зміг
Все чесно розділити,
аби не скривдити усіх.

Що з того, що обстали
особи королів

Могутці велетенські,
дванадцять вояків?

У люті юний Вігфрід
усіх їх порубав,

А з ними нібелунгів
сім сотень в січі тій здолав.

Мечем, що звався Бальмунг,
з усіх мечів мечем.

У душах нібелунги
відчули страху щем,

Благали переможця
чимало юнаків,

Щоб з замками й маєтком
під руку взяти їх схотів.

Тож королів мечем він
послав у небуття,

Заледве сам при цьому
не втративши життя, -

Бо мстивий карлик Альбріх
був став з ним на двобій,

Та зважив силу воя
й скоритись вирішив мерщій.

Був карлик Альбріх дужий,
мав силу чималу,

Вони в бою, як леви,
метнулись на скалу,
Плащ-невидимку Зіґфрід
там з А́льбрі́ха зірвав
І карбом нібелунзьким
відтоді володіти став.
Усі, хто з ним змагався,
посічені лежали,
Звелів тоді звитяжець,
щоб знову поскладали
Весь скарб назад в печеру, -
хто б огинатись міг?
А́льбрі́ха ж він поставив,
щоби печеру ту стеріг,
Узявши з нього клятву
на послух до кінця,
Що А́льбрі́ху лишалось,
як слухать молодця? -
Додав тут Гаґен з Троньє:
«Пригода каже ця,
Що досі світ не бачив
могуттю рівного бійця.
А ще про нього інше
мені розповіли,
Що він убив дракона
і кров із нього злив
І обливсь тією кров'ю,
і шкіра рогом стала,
І відтоді жодна зброя
його ніде в боях не брала.

Героя слід вітати,
як робимо завжди,
Щоб ворогом не став нам
сміливець молодий,
Так, дружбою схилити
того нам слід до нас,
Хто силу і відвагу
мечем доказував не раз».

Сказав король могутній:
«Твій здогад віри варт!
До витязя тих видно
їх войовничий гарт,
Стоять вони і Вігфрід,
мов стали на грозу.
І нам зійти годиться
й гостей вітати унизу».

Додав і Гаген: «Честі
таке нам не урве,
Він короля нащадок
і рівня нам сливе.
А з вигляду не скажеш,
Господь лиш зна один,
В якій важливій справі
в Бургундії з'явився він».

На це король промовив:
«Ну що ж, ходім вітати!
Раз знатності й відваги
йому не позичати.
В Бургундії, звичайно,
на честь він заслужив».

І Вігфріда зустріти
з цим словом Гунтер поспішив.

Вітали гостя гідно,
не схибивши ні в чім,
Дотримали поштиво
придворних правил чин.

Шляхетний родом Вігфрід
віддав низький поклін
За почесті високі,
котрих зазнав у Вормсі він.

«Хотів би я дізнатись, –
спитав король відтак, –
Із чим шляхетний Вігфрід,
сміливець і вояк,

Кавідався неждано
до нас у Вормс над Райн?»

І відповів прибулий:
«Не маю перед вами тайн.

В країну мого батька
долинули чутки

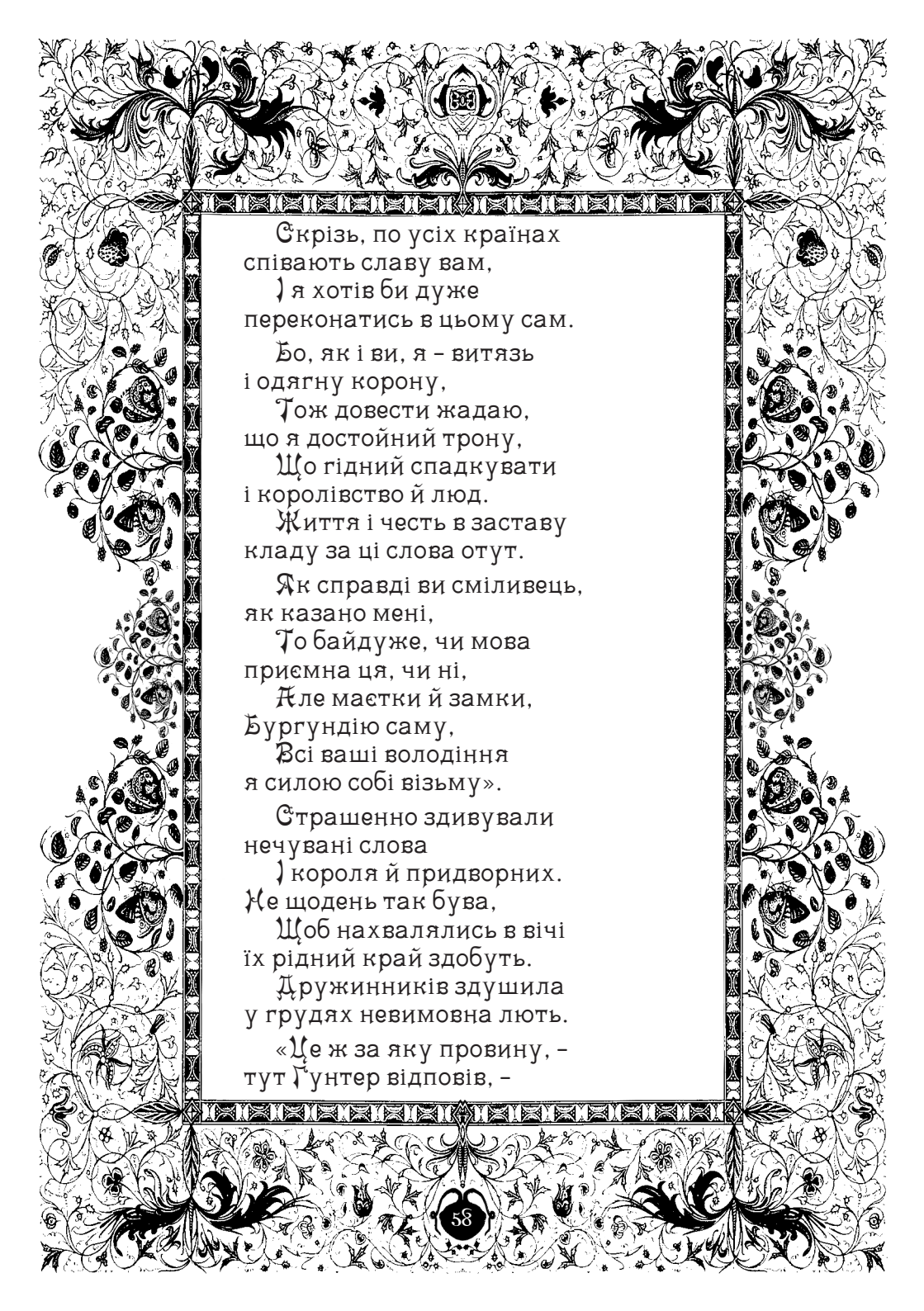
І вісті гідні віри:
найкращі вояки

Тут при дворі зібрались,
як в жодного з владик,

А ж силою з такими
віддавна міряться звик.

А про відвагу вашу
я чув легенди дивні,

Що вам між королями
не відшукати рівні.

Скрізь, по усіх країнах
співають славу вам,
І я хотів би дуже
переконатись в цьому сам.

Бо, як і ви, я – витязь
і одягну корону,
Тож довести жадаю,
що я достойний трону,
Що гідний спадкувати
і королівство й люд.

Життя і честь в заставу
кладу за ці слова отут.

Ак справді ви сміливець,
як казано мені,

То байдуже, чи мова
приємна ця, чи ні,

Але маєтки й замки,
Бургундію саму,

Всі ваші володіння
я силою собі візьму».

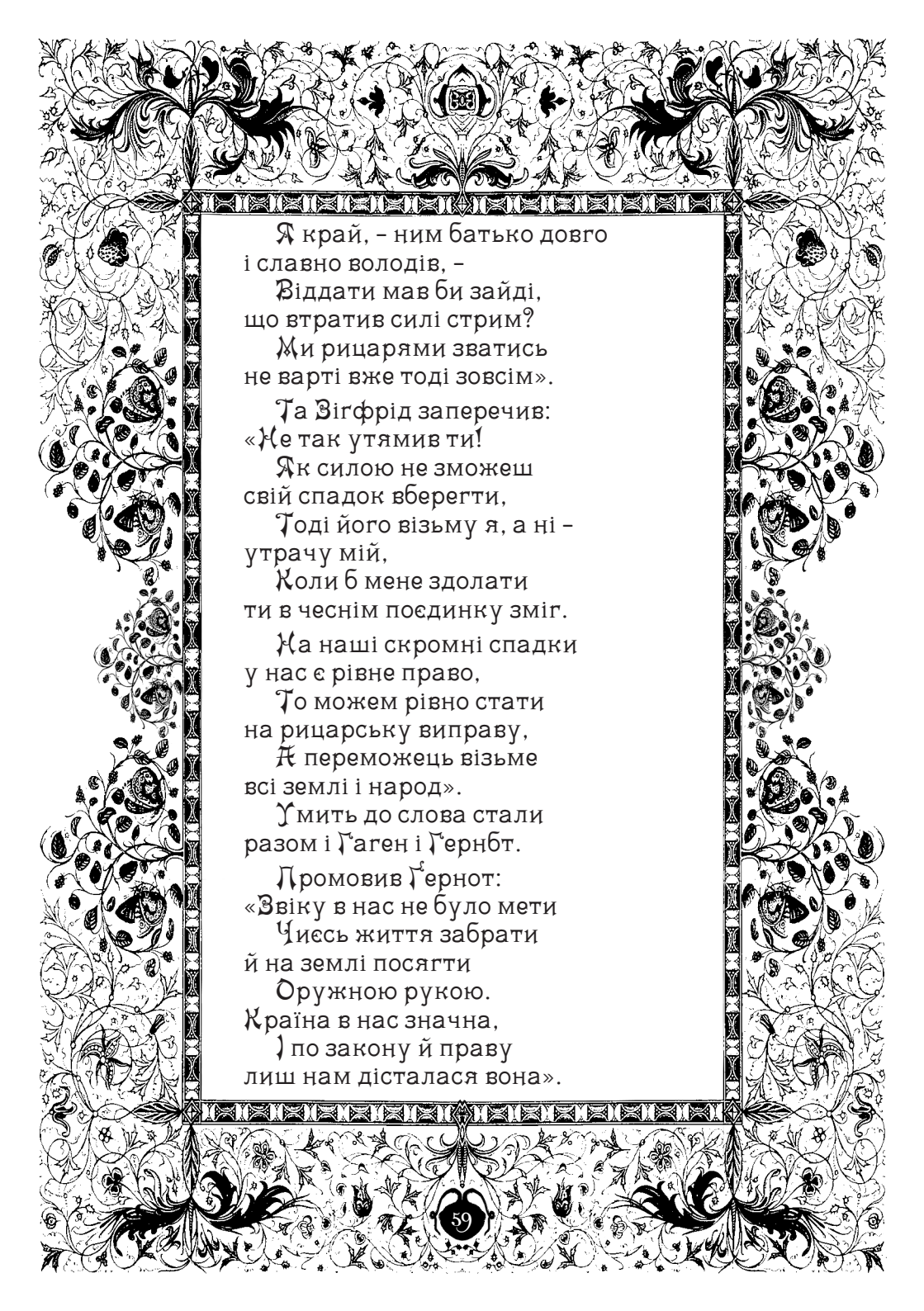
Страшенно здивували
нечувані слова

І короля й придворних.
Не щодень так бува,

Щоб нахвалялись в вічі
їх рідний край здобуть.

Дружинників здушила
у грудях невимовна лють.

«Це ж за яку провину, –
тут Гунтер відповів, –

А край, - ним батько довго
і славно володів, -

Віддати мав би зайді,
що втратив силі стрим?

Ми рицарями зватись
не варті вже тоді зовсім».

Та Вігфрід заперечив:
«Не так утямив ти!

Ак силою не зможеш
свій спадок вберегти,

Тоді його візьму я, а ні -
утрачу мій,

Коли б мене здолати
ти в чеснім поєдинку зміг.

На наші скромні спадки
у нас є рівне право,

То можем рівно стати
на рицарську виправу,

А переможець візьме
всі землі і народ».

Умить до слова стали
разом і Гаген і Гернбт.

Промовив Гернот:
«Звіку в нас не було мети

Чиєсь життя забрати
й на землі посягти

Оружною рукою.

Країна в нас значна,

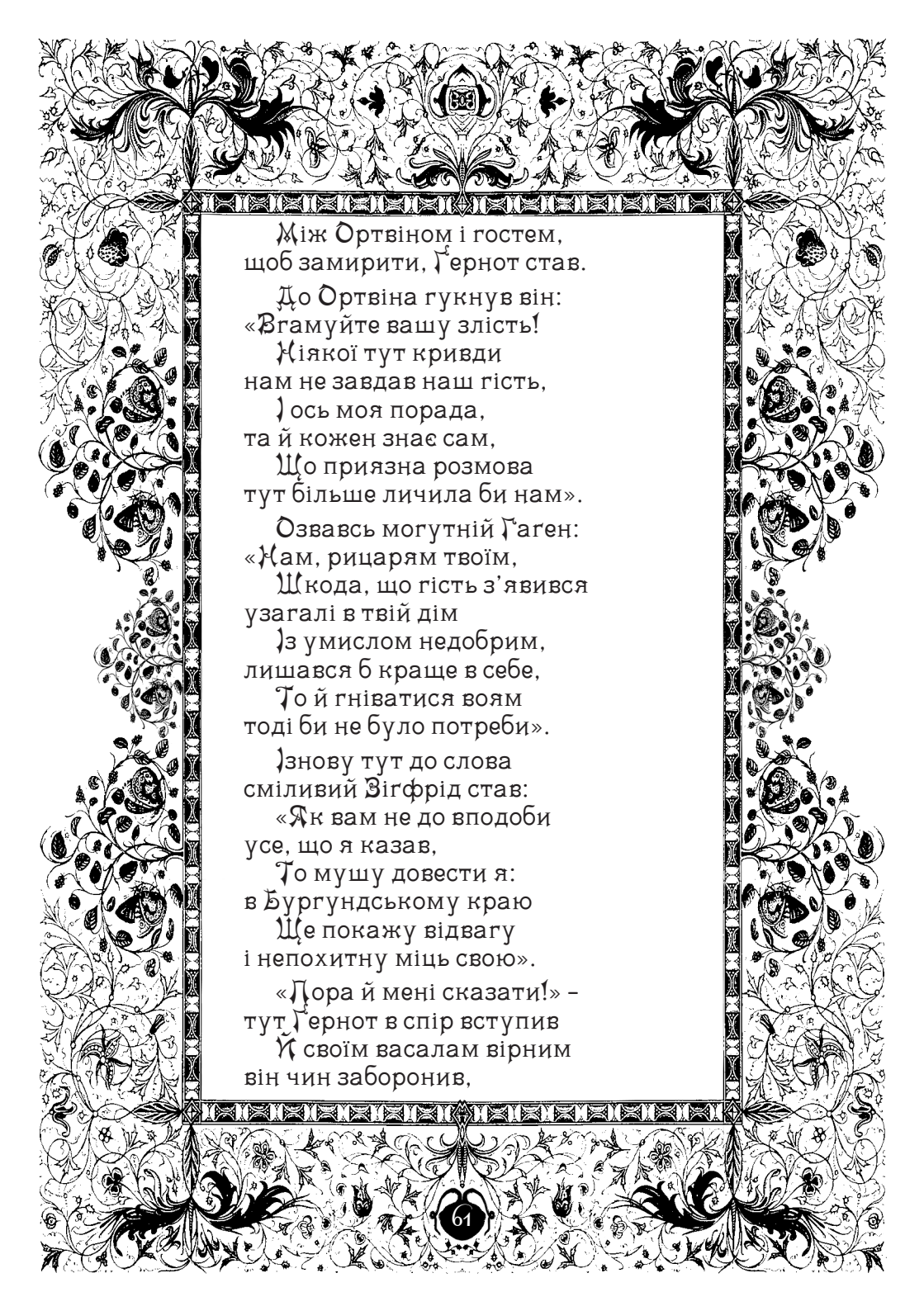
І по закону й праву
лиш нам дісталася вона».

Лохмуро прикипіли
дружинники до місць,
Озвався Ортвін з Меца,
вчувалась в мові міць:
«Зухвале слово гостя
образило мене,
Цей виклик безпричинний
йому так просто не мине.
Нехай би відцурався
між вами брата брат,
А він привів з собою
всю королівську рать,
Й тоді його б я змусив
слова назад забрати
Й про ласі зазіхання,
хай як там, гірко шкодувати».

Героя з Нідерландів
пройняв шалений гнів:
«Це ж як підняти руку
на мене ти б посмів!
А все ж король всевладний,
а ти - лишень васал,
Таких, як ти, дванадцять
кладу я в герці наповал».

Єдиним рухом Ортвін
меча свого добув,
Тож Гагена сестринцем
недурно Ортвін був.
Та сам господар Троньє
на диво всім мовчав,

Між Ортвіном і гостем,
щоб замирити, Гернот став.

До Ортвіна гукнув він:
«Вгамуйте вашу злість!

Кіякої тут кривди
нам не завдав наш гість,
) ось моя порада,
та й кожен знає сам,
Що приятна розмова
тут більше личила би нам».

Озвався могутній Гаген:
«Мам, рицарям твоїм,
Шкода, що гість з'явився
узагалі в твій дім

Із умислом недобрим,
лишався б краще в себе,
То й гніватися воям
тоді би не було потреби».

Ізнову тут до слова
сміливий Вігфрід став:
«Ак вам не до вподоби
усе, що я казав,

То мушу довести я:
в Бургундському краю
Ще покажу відвагу
і непохитну міць свою».

«Дора й мені сказати!» –
тут Гернот в спір вступив
Й своїм васалам вірним
він чин заборонив,

Образливий для гостя,
і мову запальну,
Сам Вігфрід схаменувся, -
згадав про діву чарівну.

«Навіщо нам ті чвари? -
тим часом Гернот вів. -
Навіщо зайві смерті
відважних вояків?

Ні честі, ні пожитку
не дасть нам їх загин».

На це промовив Вігфрід,
у Вігмунда єдиний син:

«Чого ж чекає Гаген,
про Ортвіна мовчу,

Чому не дасть він волі
вояцькому мечу,

Та ще й у себе вдома,
де стільки родаків?»

Ні слова з уст бургунди,
бо Гернот так їм повелів.

Знов Утин син озвався:

«Тож будьте ви гістьми,
І вас, і вашу свиту
вітати раді ми,

А гостям прислужитись
завжди приємно нам».

Сказав державець Гунтер:

«Вам прислужитись тут
Усім, що тільки маєм,
для нас приємний труд,

Поділилось охоче
і статками й життям».

Вдалося настрій гостя
пом'якшити отим словам.

Гукнули джур, щоб зброю
з плечей допомогли

Знімати. Ї світлиці
найкращі повели

Ї затишку і тиші
спочити від доріг.

І Вігфрід став відтоді
у Вормсі бажаний для всіх.

А з часом заслужив він
в бургундів безмір шани,

Ї тисячу раз більше,
ніж слів у мене стане,

За доблесті і силу.
Хто раз його стрічав,

То, присягаюсь, друга
у ньому Вігфрід здобував.

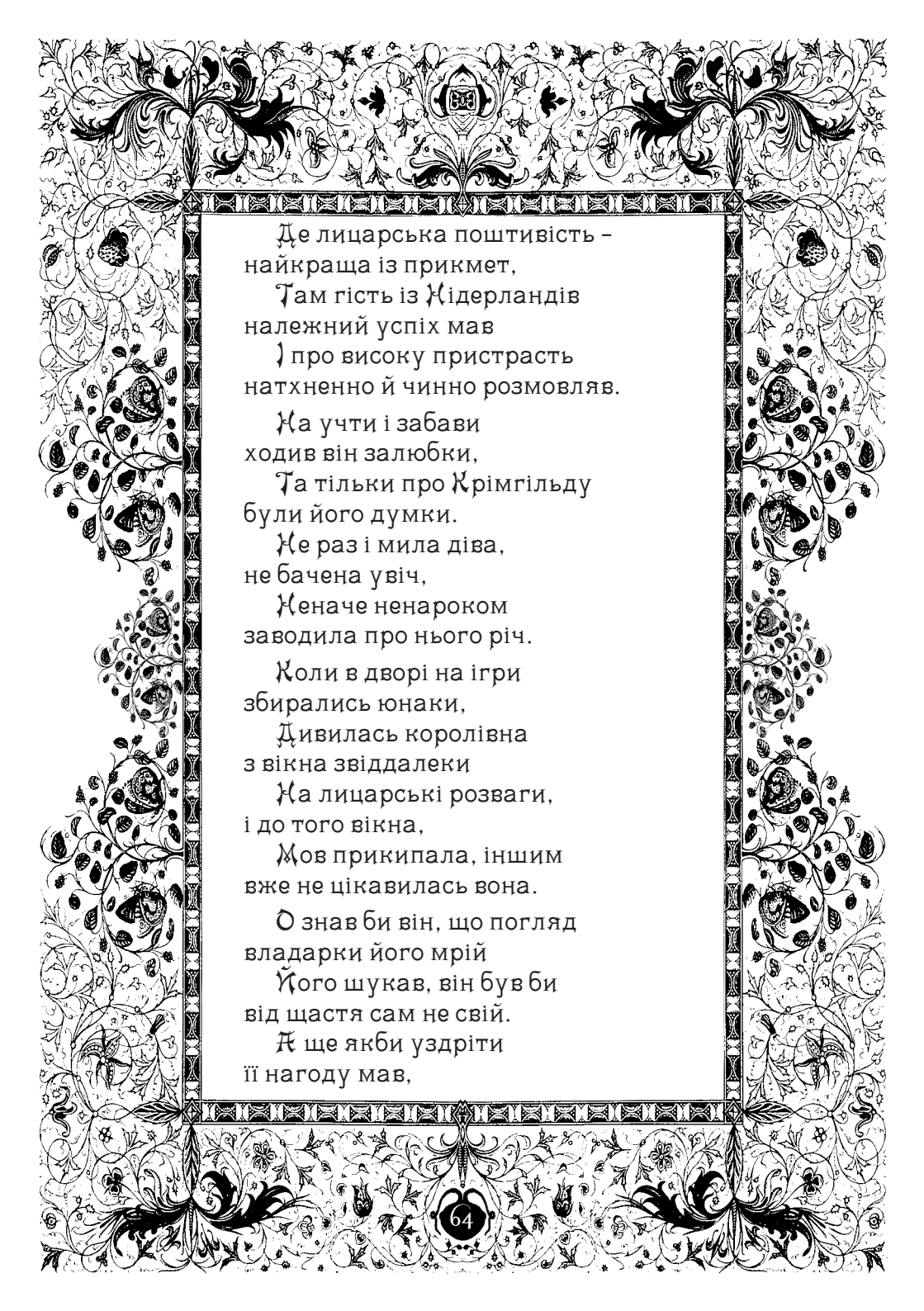
Ї рицарських забавах,
коли збирався двір,

Завжди був Вігфрід перший
всьому наперекір.

Ніхто ще не спромігся
ні далі, ані краще

З сідла метнути списа,
а чи послати камінь в праші.

Ї коли дам прекрасних,
де править етикет,

Де лицарська поштивість -
найкраща із прикмет,
Там гість із Нідерландів
належний успіх мав
І про високу пристрасть
натхненно й чинно розмовляв.

На учти і забави
ходив він залюбки,
Та тільки про Крімгільду
були його думки.

Не раз і мила діва,
не бачена увіч,
Меначе ненароком
заводила про нього річ.

Коли в дворі на ігри
збирались юнаки,
Дивилась королівна
з вікна звіддалеки

На лицарські розваги,
і до того вікна,
Мов прикипала, іншим
вже не цікавилась вона.

О знав би він, що погляд
владарки його мрій
Чого шукав, він був би
від щастя сам не свій.

А ще якби уздріти
її нагоду мав,

То за дарунок долі
він ту хвилину б уважав.

Коли точилась мова
круг лицарських забав,

Як звично і донині,
то Вігфрід там стояв
і виділявся красою
Віглінди ладний син,

Й увагу дам прекрасних
не міг не привертати він.

Нерідко думав витязь:

«Як влучити нагоду

Добачити Крімгільду,
її чарівну вроду?

її так щиро й вірно
і так давно кохаю,

Та з нею не зустрівся,
і мовчки через це конаю».

На лови, а чи в гості
збирались королі,

То брали із собою
лицарський квіт землі,

До смутку королівни,
із ними їхав гість,

А він в душі за нею
віз із собою ніжну млість.

Ось так, - повірте слову, -
і час нечутно тік,

І в Гунтеровім краї
минув для нього рік.
Ні разу він не бачив
тієї, що кохав,
З ким стільки і любові,
і лиха згодом він зазнав.

З СЕРЕДНЬОВІСНЬОКИМЕЦЬКОЇ
ПЕРЕКЛАВ КНЯТОЛІЙ ОХИШКО

Всесвіт. - 1996. - №12. - С. 157-167.

КОМЕНТАР

Найвизначнішою пам'яткою німецького середньовічного епосу є «Лісня про Нібелунгів», що виникла на самому початку XIII ст. Про виняткову популярність цієї поеми свідчать численні списки. Вперше поему було надруковано в 1757 р. в добу Просвітництва, коли в Німеччині пробудився інтерес до рідної старовини.

«Лісня» виникла, напевно, у Південно-Східній Німеччині - саме там, у придунайських землях (в Баварії, Австрії), в основному відбувався процес перетворення давніх героїчних пісень у поеми. Географія твору (зокрема, подорож Крїмгільди в країну гунів) збігається з географією цих земель. Очевидно, автор добре знав їхні міста, дороги, ріки тощо.

Литання про авторство поеми викликало немало суперечок. Більшість дослідників вважає, що творцем поеми був шпільман (а не клірик або лицар).

Безумовно, це була людина поетично обдарована і глибоко обізнана з епосом, світсь-

кою та духовною літературою свого часу, зокрема з мінезангом, а також з придворними звичаями та побутом.

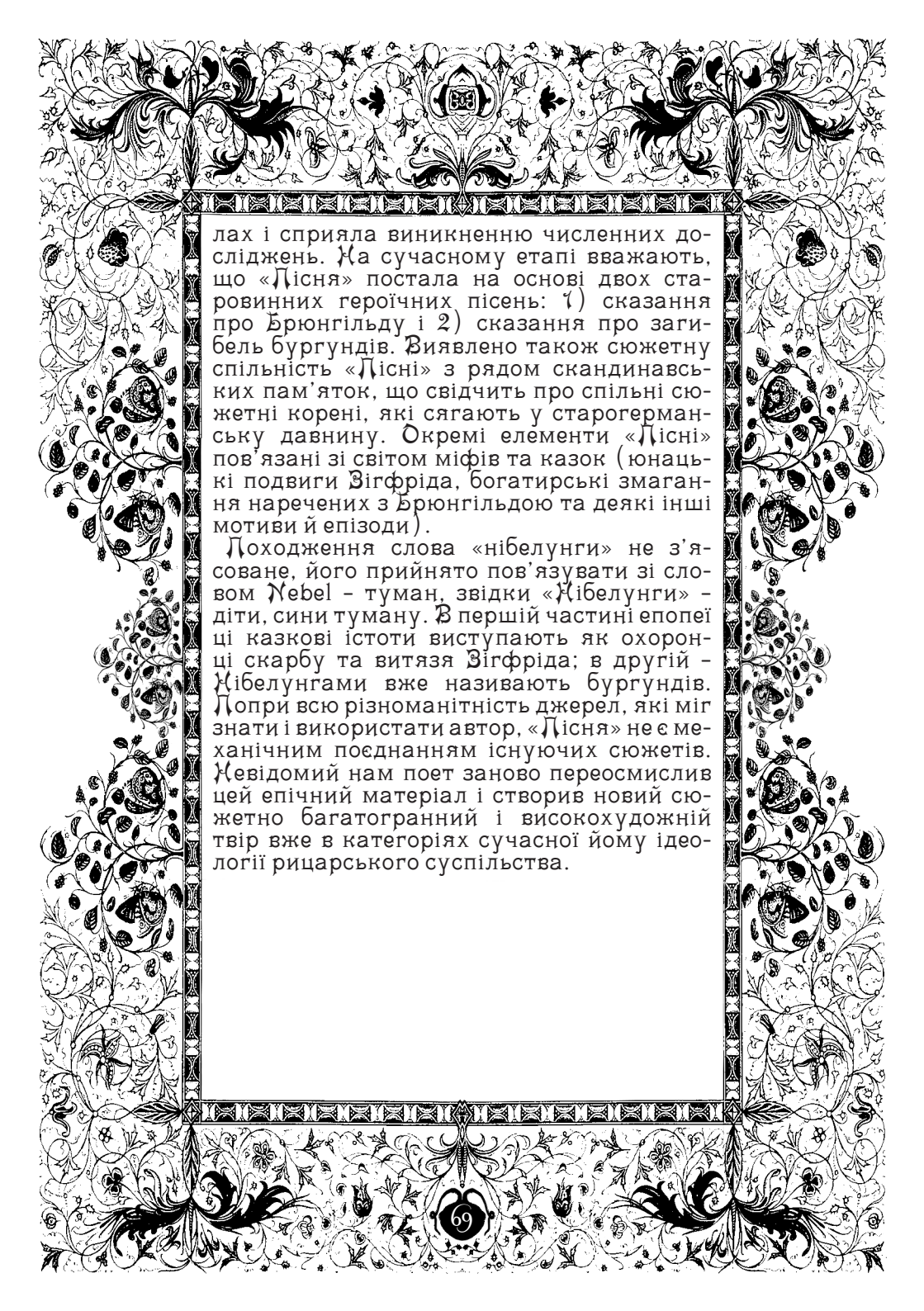
«Лісня про Нібелунгів» складається з 39 пісень-авентюр. Шпільман починає свою розповідь з прославлення краси Крїмгільди - молодої дівчини, що живе у Вормсі - столиці Бургундії під опікою трьох братів-королів. Зігфрїд, королевич з Нідерландів, почувши про знатну красуню, заочно покохав її і мріяв одружитися з нею. Старший брат Гунтер згоден віддати Крїмгільду за прославленого витязя за умови, що Зігфрїд допоможе йому здобути ісландську королеву Брїонгільду, яка ставить перед женихами важкі умови: той, хто хочестати її чоловіком, повинен перемогти її в богатирських змаганнях або поплатитися головою. Зігфрїд згоден виручити Гунтера. Він добровільно назвався його васалом і в далекій Ісландії за допомогою шапки-невидимки допоміг королю перемогти богатирку. Здивована Брїонгільда визнає себе переможеною і дає згоду вийти заміж за Гунтера. Але в шлюбну ніч Зігфрїд знову був змушений прийти на допомогу королю: невидимий для Брїонгільди, він приборкав непокірну наречену та зняв з неї перстень і пояс (символ дівочої цнотливості) та недоторканою передав її чоловікові. В знак вдячності Зігфрїд одержав Крїмгільду і щасливий з молодою дружиною відбуває на батьківщину. Через 10 років Крїмгільда з чоловіком приїздить у Вормс до рідних. Між королевами виникає суперечка, під час якої з'ясовується роль Зігфрїда у сватанні Гунтера. Ображена Брїонгільда кличе васала Хагена, і він, змовившись з королевою, вбиває Зігфрїда. Крїмгільда гірко

оплакує смерть чоловіка. Хаген, стурбований тим, що Крimgільда щедро роздає золото і може завоювати прихильність васалів Гунтера, відбирає у неї скарби Нібелунгів – запоруку влади та могутності – і таємно кидає їх у води Рейну. На цьому закінчується перша частина.

У другій частині йдеться про те, як через 13 років, за наполяганням рідних (і з думкою про помсту), Крimgільда виходить заміж за могутнього Етцеля, правителя гунів, який любить і шанує її. Але підступне вбивство Вігфріда, доля скарбів Нібелунгів не дають їй спокою. На прохання Крimgільди Етцель запрошує в гості на далекий Дунай її рідних з дружиною та васалами. Вороже зустрічає Крimgільда бургундів, вона жадає сварки. Намовлені нею гуні нападають на гостей. В залі, куди були запрошені на бенкет бургунди, починається кривава різня. Крimgільда наказує підпалити зал з гостями. В нестерпній спеці багато годин триває бій, бургунди змушені відпочивати на тілах вбитих і вгамовують спрагу кров'ю ворогів. У страшних муках гинуть тисячі людей. Розлючена Крimgільда, намагаючись довідатися про таємницю скарбів, наказує вбити Гунтера, а потім сама стинає голову Хагену. Старий воїн Хільдебрант, який бачив на своєму віку багато крові, не може змиритися з кровожадністю Крimgільди і вбиває її. Сивий Етцель оплакує смерть своєї дружини та сина. Так гине рід бургундських королів. На захист короля гунів стає сам Дітріх Бернський, який разом із вірним Хільдебрантом завжди виступає в епосі як носій правди і справедливості.

«Лісня про Нібелунгів» пробудила великий інтерес у науково-літературних ко-

лах і сприяла виникненню численних досліджень. На сучасному етапі вважають, що «Лісня» постала на основі двох старовинних героїчних пісень: 1) сказання про Брюнгільду і 2) сказання про загибель бургундів. Виявлено також сюжетну спільність «Лісні» з рядом скандинавських пам'яток, що свідчить про спільні сюжетні корені, які сягають у старогерманську давнину. Окремі елементи «Лісні» пов'язані зі світом міфів та казок (юнацькі подвиги Зіґфріда, богатирські змагання наречених з Брюнгільдою та деякі інші мотиви й епізоди).

Походження слова «нібелунги» не з'ясоване, його прийнято пов'язувати зі словом *Nebel* – туман, звідки «Нібелунги» – діти, сини туману. В першій частині епопеї ці казкові істоти виступають як охоронці скарбу та витязя Зіґфріда; в другій – Нібелунгами вже називають бургундів. Попри всю різноманітність джерел, які ми знаємо і використати автор, «Лісня» не є механічним поєднанням існуючих сюжетів. Невідомий нам поет заново переосмислив цей епічний матеріал і створив новий сюжетно багатогранний і високохудожній твір вже в категоріях сучасної йому ідеології рицарського суспільства.

ІРЛАНДСЬКА СЕРЕДНЬОВІЧНА ЛІРИКА

ЛІАДАН (ІХ СТ.)

А нещасна,
що вчинила –
свого любка скривдила.

Божевільна,
його волю
не зволила в пору.

Чи боялась
поговору,
кари Божої за втіху?

Він так мало
хтів од мене –
шукав раю в тиші гаю.

О коротке
милування,
мов цвітіння іван-чаю.

Дам'ятаю
слів буяння,
вуст в цілунку закипання.

У сон-зіллі
коник дзвонить,
а над рястом джміль джмеліє.

А мій милий
лебедіє
і конвалій сльози ронить.

Чую голос,
та не бачу –
сонцем випите обличчя.

Чую - кличе!
Що за муки!
Де він? Де він, мій соколик?
Простягла я
білі руки -
сон розвіявся, мур довкола.

ПОЕЗІЯ БАРДІВ

В гаю забутім вітру свист
) більш нічого.
Ось падає осінній лист
Мені під ноги.

Останній дрізд в гаю співа
Дро пізню осінь.
) так розпачливо трава
Голосить...

А я бреду, бреду кудись...
Куди - не бачу.
О панно мила, подивись -
Хіба я плачу?

Біля дороги два хрести,
Людей немає.
Останній лист без нас летить
) дрізд зітхає.

* * *

В відчаю смерті щодня благаю,
Коли від мене ти так далеко.
Віддам усі я приваби раю,
Аби з тобою ділити пекло.

* * *
Ланове поети, чом сльози ллете,
Риданням стрясаючи груди?
Любов - це метелик, що нині цвіте,
А завтра цвісти вже не буде.
Зопалу клянетесь: «До гробу люблю!».
) сохнете з тої любові,
А я смачно їм та ще й солодко сплю,
Тому почуваюсь чудово.
Волає поет: «Ти для мене одна!» -
) кров'ю стіка на папері,
А потім в шинку, налилавшись вина,
Він пишну розм'яцкує Мері.
Так кожен з вас сіті словесні плете,
А й сам їх наплести можу,
Та щось я не вірю, що панна за те
Розділить зі мною ложе...

ПОЕЗІЯ ФІЛІДІВ ОБЛОГА ДУБЛІНА ВІКІНГАМИ 919 РОКУ

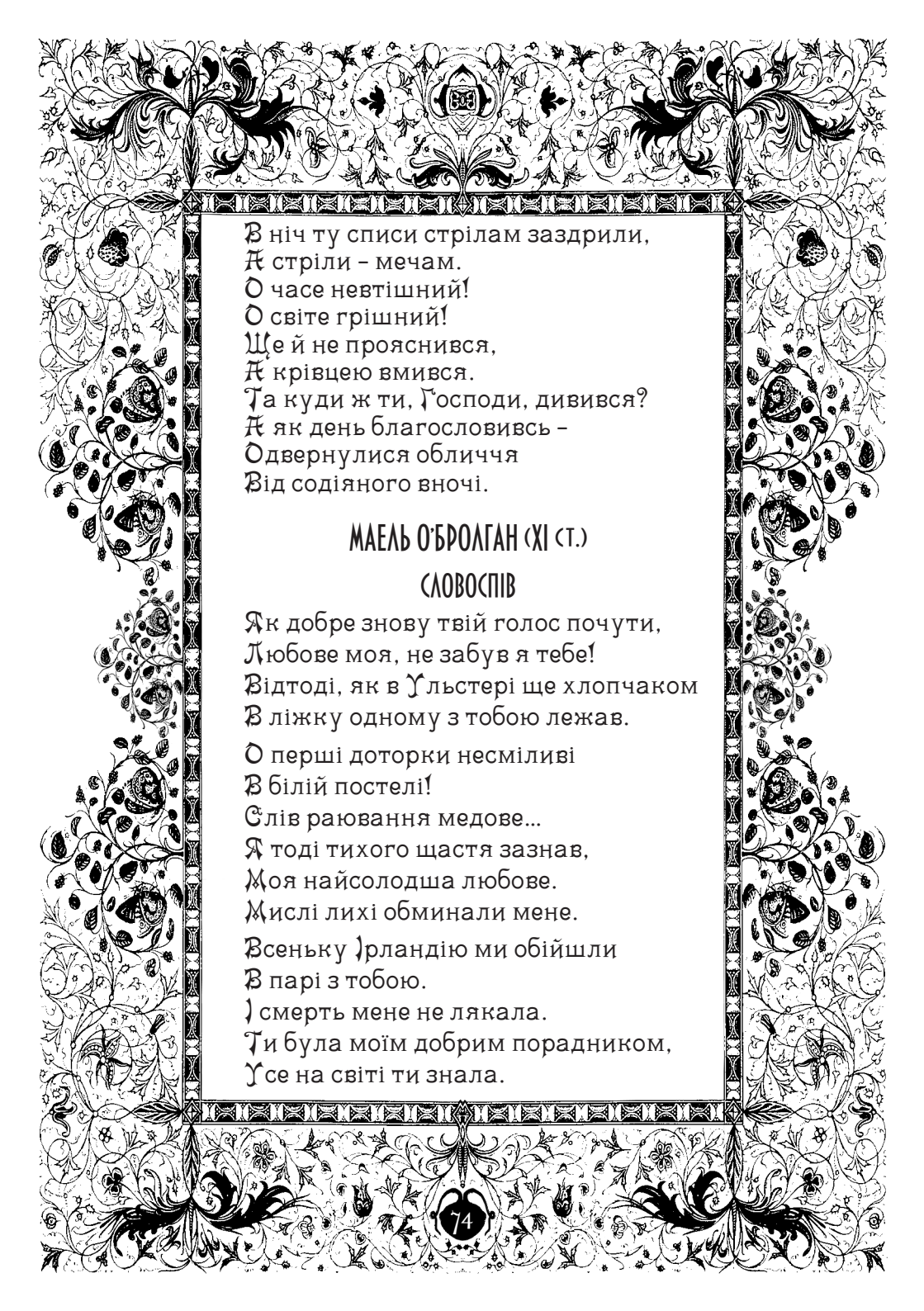
То не чорні зимні води
Моє серце обступили,
То не ріки і не гори
У небесній книзі білій
Несподівано розкрились,
А немилосердний ворог
Оточив нещасний город.
Надовкруз, куди не глянь,
Вся земля - червона грань.

Нема ні дня, ні ночі,
но лютеє кострище,
Каче вариво клекоче
здіймається все вище,
У небесну б'є горлянку,
Землю й небо хоче знищить
До останку.

Навіть яблука в садах
Лускають від того жару,
Випаровує вода
, чманіючи від жаху,
Риба кожна припада
До ще зимного дна.

О прокляті дні облоги,
Коли спрага нас і голод
Гірше аніж стріли косять.
На тятиви свої коси
Діви юні віддали.
Матері домівки рідні
Розбирають, сумно зносять
Брили кам'яні важезні
На високі мури й вежі.
Віра й розпач нас гуртує.
Лихо-лишенько оточеним,
Помагає Бог не їм!
Ось зневірені ворота
Розчахнули серед ночі -
Увірвавсь ворог в город
Бенкет почався лютий.
Задзвеніли в небі зорі
У невимовнім горі
Всі заплющились нараз.

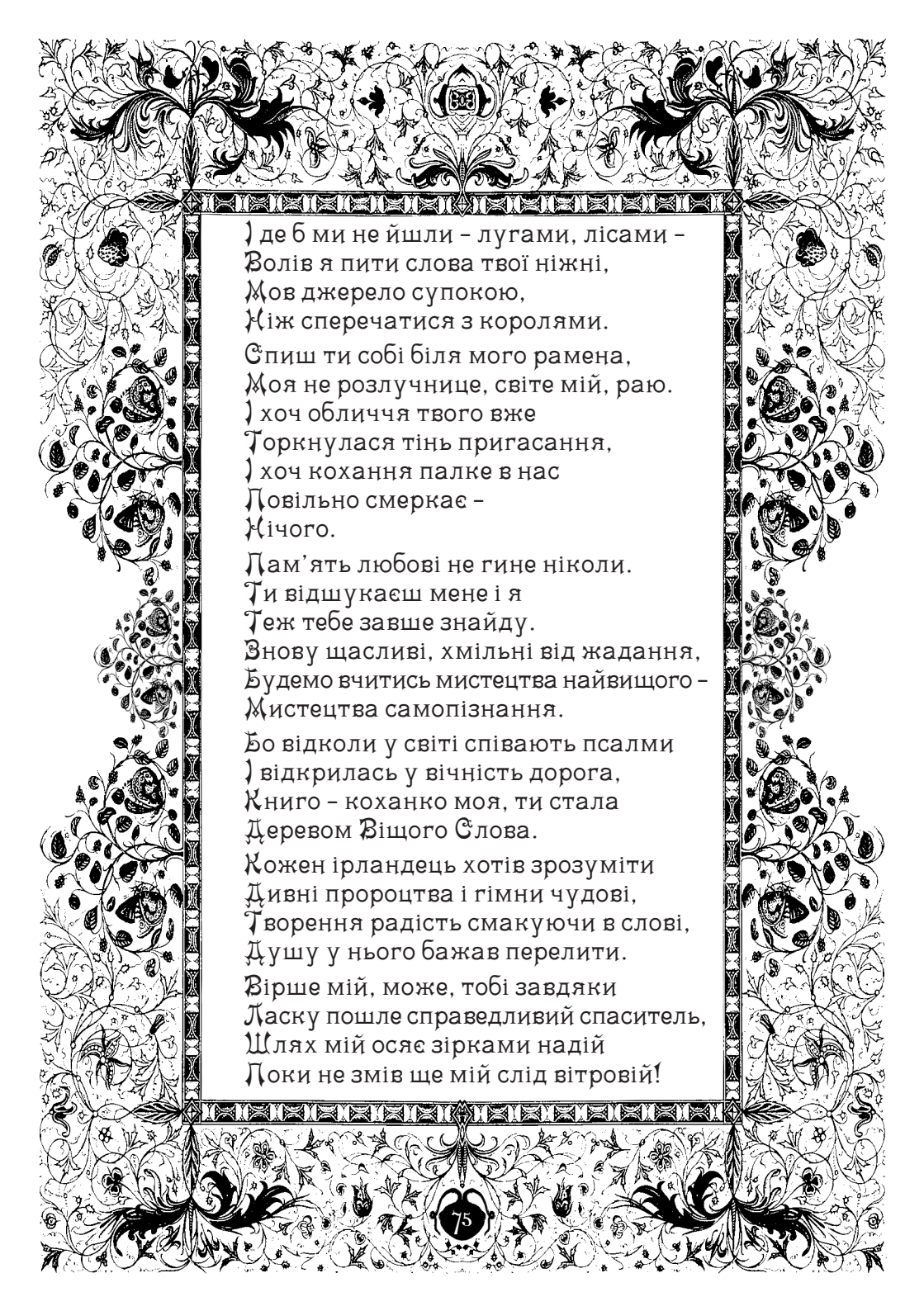

В ніч ту списи стрілам заздрили,
А стріли - мечам.
О часе невштний!
О світе грішний!
Ще й не прояснився,
А кривцею вмився.
Та куди ж ти, Господи, дивився?
А як день благословивсь -
Одвернулися обличчя
Від содіяного вночі.

МАЕЛЬ О'БРОЛГАН (ХІ СТ.)

СЛОВОСПІВ

Як добре знову твій голос почути,
Любове моя, не забув я тебе!
Відтоді, як в Ўльстері ще хлопчаком
В ліжку одному з тобою лежав.
О перші доторки несміливі
В білій постелі!
Слів раювання медове...
Я тоді тихого щастя зазнав,
Моя найсолодша любове.
Мислі лихі обминали мене.
Всеньку Ірландію ми обійшли
В парі з тобою.
І смерть мене не лякала.
Ти була моїм добрим порадином,
Усе на світі ти знала.

І де б ми не йшли - лугами, лісами -
Волів я пити слова твої ніжні,
Мов джерело супокою,
Ніж сперечатися з королями.
Спиш ти собі біля мого рамена,
Моя не розлучнице, світе мій, раю.
І хоч обличчя твого вже
Торкнулася тінь пригасання,
І хоч кохання палке в нас
Повільно смеркає -
Нічого.

Дам'ять любові не гине ніколи.
Ти відшукаєш мене і я
Теж тебе завше знайду.
Знову щасливі, хмільні від жадання,
Будемо вчитись мистецтва найвищого -
Мистецтва самопізнання.

Бо відколи у світі співають псалми
І відкрилась у вічність дорога,
Книго - коханко моя, ти стала
Деревом Віщого Слова.

Кожен ірландець хотів зрозуміти
Дивні пророцтва і гімни чудові,
Творення радість смакуючи в слові,
Душу у нього бажав перелити.
Вірше мій, може, тобі завдяки
Ласку пошле справедливий спаситель,
Шлях мій осяє зірками надій
Поки не змів ще мій слід вітровий!

* * *
О темна зимо! В дощах і снігах
Море кипить-скипає,
Хвилями б'є в береги світу,
І до серця його пригортає.

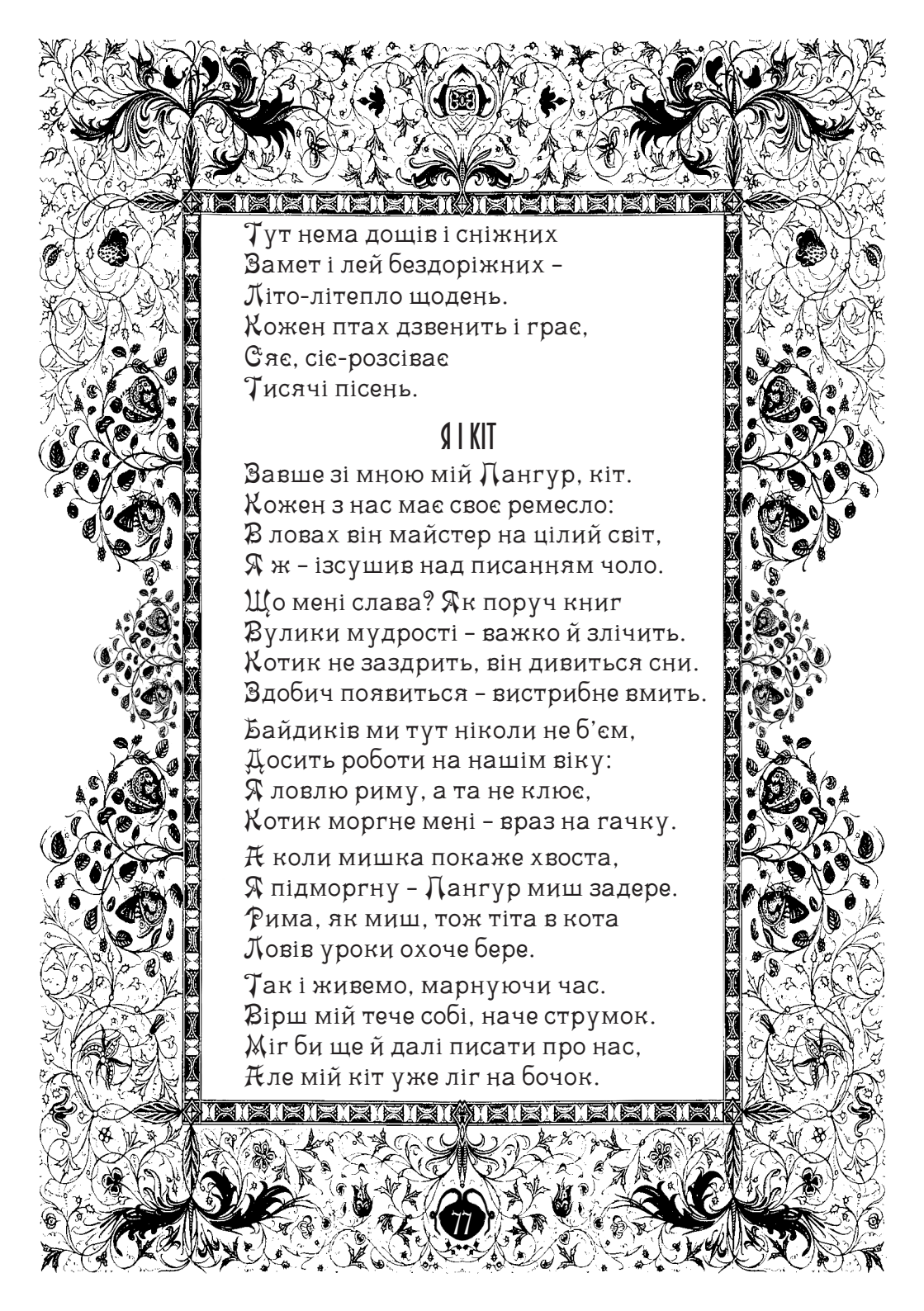
Птахи зодягнені в стрій жалобний
Мовчки чекають смеркання.
Лиш круків каркіт загробний
І псів над кістями гарчання.

Бурчить казан, наче дід старезний –
Щось в нім вирує і завиває.
Тепло і холод в парі танцюють.
Мій син помирає.

ПОЕЗІЯ ПУСТЕЛЬНИКІВ ДЕРЕВО ЖИТТЯ

Над морями й суходолом
Ген до неба голубого
Дивне дерево зросло.
Ластів'яно, яснобджоло
Лине з крони запашної
Сонячне тепло.

Їого квіти розливають
Над безмежним морекраєм
Пахощі густі,
Птахи рясно розквітають
І плоди крильми збивають
Золоті.

Тут нема дощів і сніжних
Замет і лей бездоріжних -
Літо-літепло щодень.
Кожен птах дзвенить і грає,
С'яє, сіє-розсіває
Тисячі пісень.

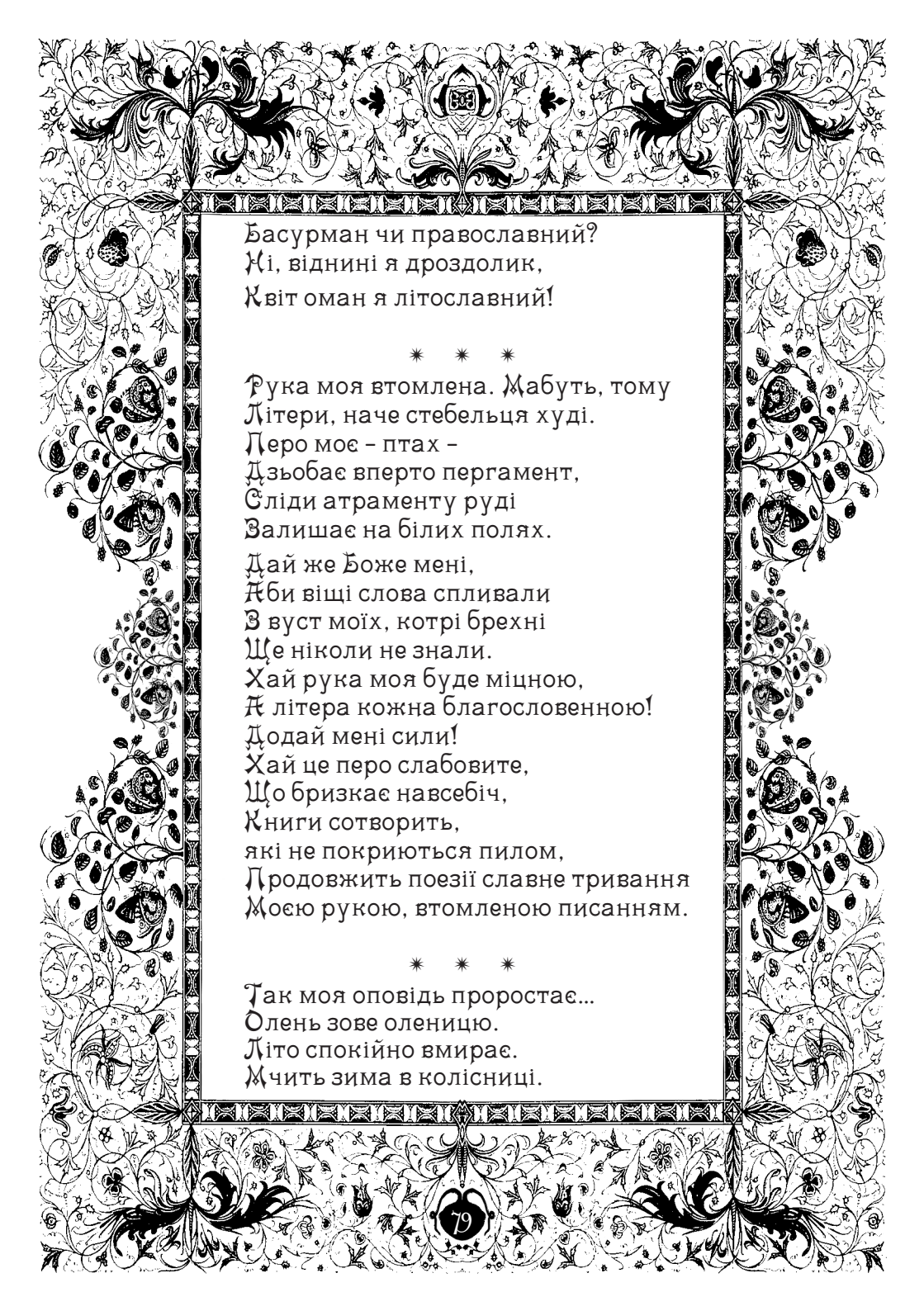
Я І КІТ

Завше зі мною мій Лангур, кіт.
Кожен з нас має своє ремесло:
В ловах він майстер на цілий світ,
А ж - ізсушив над писанням чоло.
Що мені слава? Як поруч книг
Вулики мудрості - важко й злічить.
Котик не заздрить, він дивиться сни.
Здобич появиться - вистрибне вмить.
Байдиків ми тут ніколи не б'єм,
Досить роботи на нашім віку:
А ловлю риму, а та не клює,
Котик моргне мені - враз на гачку.
А коли мишка покаже хвоста,
А підморгну - Лангур миш задерє.
Рима, як миш, тож тіта в ката
Ловів уроки охоче бере.
Так і живемо, марнуючи час.
Вірш мій тече собі, наче струмок.
Міг би ще й далі писати про нас,
Але мій кіт уже ліг на бочок.

* * *

Ти шукаєш супокою
В гамірному городі?
Марно. Лучче глянь, як я живу.
Бачиш - ось моя хатина
З очерету край струмка,
Всю Ти довкіл дерева
Оточили і кущі:
Тис поважний, граб худюший,
Клен веселий, липа світла,
В'яз байдужий, дуб бурмило,
А ще квіту - рай напевно
Гусінь заздрості і з'їла б.
У ряснім цім квітуванні
Хочеш - спи, а хоч - тони,
Пахощами упивайся.
Від медів п'яній, хитайся,
Вибирай до смаку сни -
Сон солодкий чи гіркавий,
Сон калиновий прозорий,
Маків сон глибокий, наче
Озеро у тьмі вечірній.
Всі гріхи свої омиєш
У тих снів священних водах.
Кущ шипшини - моя церква,
Дрізд - священник медоспівний.
А прийшов до вас на сповідь.
Відпустить мені, панотче!
Ти, мій брате, запитаєш,
Хто ж тепера я - католик,

Басурман чи православний?
Ні, віднині я дроздолик,
Квіт оман я літославний!

* * *

Рука моя втомлена. Мабуть, тому
Літери, наче стебельця худі.
Перо моє - птах -
Дзьобає вперто пергамент,
Сліди атраменту руді
Залишає на білих полях.

Дай же Боже мені,
Аби віщі слова спливали
З вуст моїх, котрі брехні
Ще ніколи не знали.
Хай рука моя буде міцною,
А літера кожна благословенною!
Додай мені сили!
Хай це перо слабовите,
Що бризкає навсебіч,
Книги сотворить,
які не покриються пилом,
Продовжить поезії славне тривання
Моєю рукою, втомленою писанням.

* * *

Так моя оповідь проростає...
Олень зове оленицю.
Літо спокійно вмирає.
Мчить зима в колісниці.

Вітер задмухує сонця свічку.
Густішає папороть.
Море штормує.
Сіється сиза мжичка.
Гуска дика бореться з хвилями -
Злетіти не може.
Поможи їй, Боже.
Врешті злетіла,
Над холодом сплеснула крилами.
Такий оце світ довкола.
) така моя оповідь кволала.

* * *

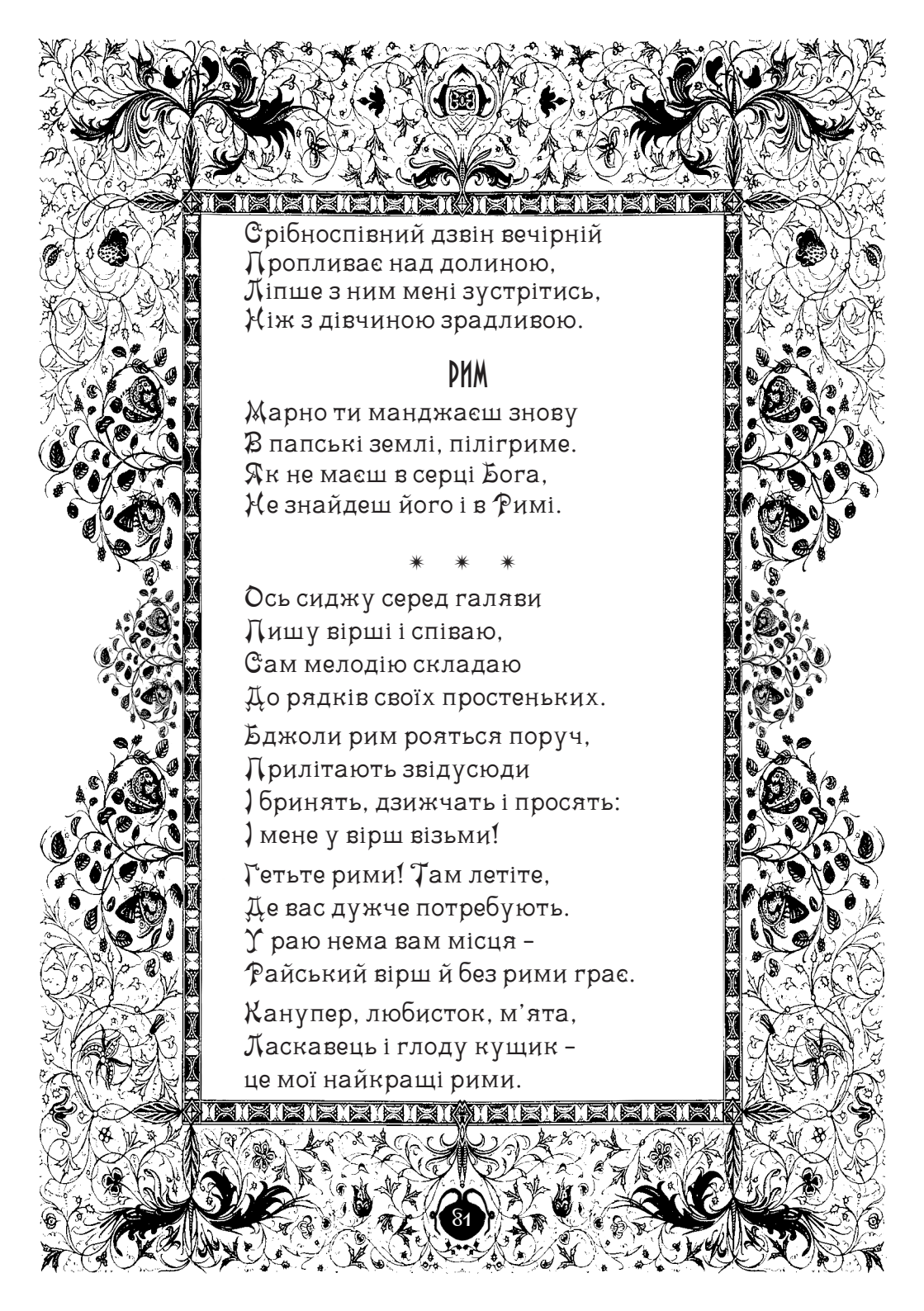
Ах чорний дрізд, чаклун гаїв!
Живе немов пустельник він.
Яким солодким його спів
Здається нам, мов меду дзвін.

* * *

Вітер різкий білі пасма хвиль рве.
Ні, не згадать ніч подібну мені.
Вікінгів флот хутко пливе,
Та в таку ніч вони нам не страшні.

* * *

З жовтого дзьоба дрібної пташини
Снується тонесенький свист.
Співа, тріпоче дрізд на ліщині,
Наче самотній лист.

Срібноспівний дзвін вечірній
Дропливає над долиною,
Ліпше з ним мені зустрінись,
Ніж з дівчиною зрадливою.

РИМ

Марно ти манджаєш знову
В папські землі, пілігриме.
Як не маєш в серці Бога,
Не знайдеш його і в Римі.

* * *

Ось сиджу серед галяви
Лишу вірші і співаю,
Сам мелодію складаю
До рядків своїх простеньких.
Бджоли рим рояться поруч,
Прилітають звідусюди
Обриняють, дзижчать і просять:
Об мене у вірш візьми!
Гетьте рими! Там летіте,
Де вас дужче потребують.
У раю нема вам місця -
Райський вірш й без рими грає.
Канупер, любисток, м'ята,
Ласкавець і глоду кущик -
це мої найкращі рими.

Вірш мій сонцелипоцвітний,
Лтахоспівний дзвінджерельний!
Він звучить мені трояндно,
Асеново і медово,
Ще й метеликово!

В ДАВНЬОІРЛАНДСЬКОЇ
ПЕРЕКЛАВ ЮРІЙ ВИЖИЧУК

Всесвіт. - 1992. - № 3/4. - С. 134-137

КОМЕНТАР

Аж до кінця XI століття ірландська література залишалася найзначнішою в Європі серед літератур, які творилися народною мовою, а другою після неї була валлійська. Найщасливішим для неї виявився час від V по XI століття - час незалежності ірландських королівств. Саме тоді з'явилися релігійні та героїчні вірші, аналога яким знайти неможливо. А ще - може, на противагу до придворного життя - постала унікальна для того часу поезія природи, творцями якої були пустельники. Оселившись де-небудь у глушині, серед незайманих лісів, подалі від метушливого світу, позбувшись усіх насолод і втіх, а з ними й спокус, проводили пустельники час у постійних духовних вправах.

В одному з віршів говориться: «Хочеш бути вільним - позбудься пут власності. Тоді, не маючи нічого, матимеш все. Будь-яка річ, що ти її придбаєш, зробить тебе своїм рабом. Живи, як метелик». Культ природи серед пустельників був настільки сильним, що переважив собою навіть культ Бога.

Пустельники дістали свою поетику у спадок по ірландських жерцях-друїдах, які

творили гімни, плачі, героїчні вірші, а також обрядову лірику, котра була дуже тісно пов'язана з природою.

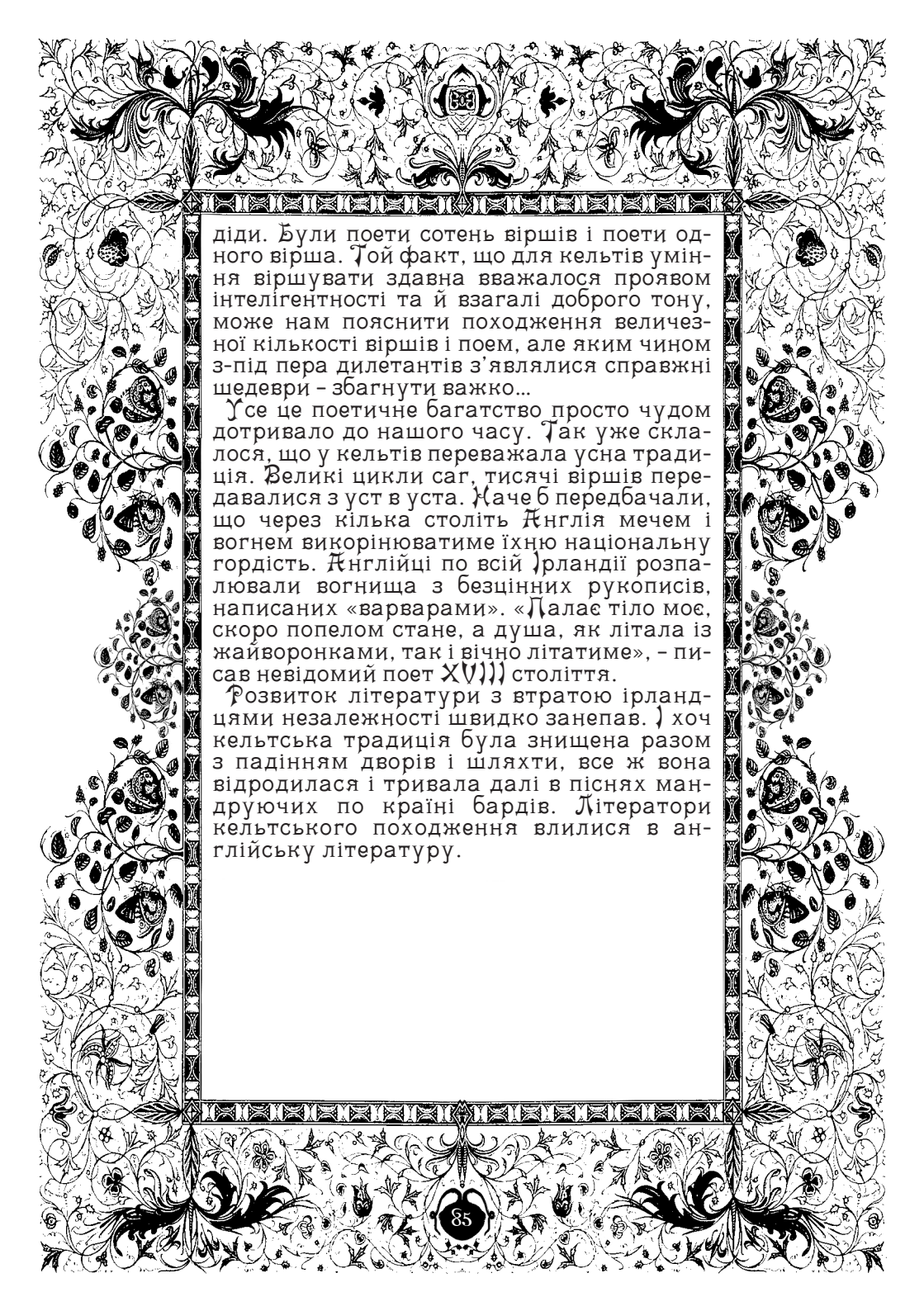
Зовсім інакшу поезію творили барди й філіди. Перші оспівували героїчні вчинки лицарів та королів, радощі й печалі двірського життя і, звичайно, панну свого серця. Як і в Провансі, панною серця обирали переважно або доньку якогось вельможі, або чужу молодичку, бо вже й у ті часи було ясно, що тільки любов до недосаженого об'єкта народжує поетичні шедеври.) справді, історія не знає творів, присвячених власній дружині, які б перевершили вірші про Лауру та Беатріче.

Ірландська любовна лірика видається надто песимістичною, а своїми «потойбічними» мотивами, мабуть, не поступається поезії символістів. Та це тільки на перший погляд. Барди теж мали почуття гумору. Кваплячись один поперед одного запевнити панну серця у своїй вірності і для більшого ефекту, описуючи себе як особу, що вже дише на ладан та ще й з холодною рукою Смерті на блідому чолі, не забували, що самим платонічним коханням ситий не будеш. Зрештою, це не дуже нервувало їхніх обранок. Барди були справжніми професіоналами: навчання в середньовічній школі бардів тривало аж дванадцять літ. Живучи при дворі магната, вони були для нього не лише радниками, але й істориками роду.) тільки згодом, коли Ірландія втратила незалежність, а замки зайняли англійці й розпалася велика культура вільного народу, барди перетворилися на жебраків, що нагадували наших дяків-пиворізів. Але тепер саме на них лягла відповідальність за подальшу долю ірландської літератури, за збереження мови й традицій. В час жажливого національного

гніту творчість бардів залишалася тим інтелектуальним струмком, який, не зважаючи ні на що, продовжував жити міліону ріку ірландського етносу. Недаремно Кромвель увів суворі закони проти бардів і мандрівних співців. Останній період бардівської поезії - це злет їхньої творчості. Опинившись на руїнах колишньої блискучої культури, втративши не лише могутніх покровителів, а й славу, важко переживаючи неволю народу, вони тепер виливали свої жалі в поезію незвичайної сили.

Інша річ - філіди. Носії давньокельтських традицій і міфології, вони вважали для себе надто низьким сидіти на утриманні феодала й за це славити його персону. Філіди проповідували «темний стиль». Треба сказати, що цей стиль не був чужим ані для трубадурів. Долягав цей стиль у вишуканості образів і порівнянь, в ускладненій системі метафор. Ще античне кельтське мистецтво відзначалося абстрактністю й незвичайною символікою. Філіди продовжили цю традицію, довівши свою поезію до крайньої ірреальності. Тому через надто складні формальні засоби цю поезію перекласти без великих втрат неможливо. Ірландська мова вже за самою своєю природою альтернативна, а тут маємо цілі каскади алітерацій з кількома внутрішніми римами в кожному рядку. Часом довжелезний вірш або й поема складені в одну риму. Мало яка мова має таке багатство риморядів. Замилування поезією серед ірландців набуло такого поширення, що писання віршів вважалось не менш необхідним, ніж володіння зброєю. Без перебільшення, не було такої верстви населення, яка б не мала своїх поетів. Лисали королі й лицарі, ченці й пастухи, моряки й мисливці, сільські жінки й шляхтянки. Лисали діти й немічні

діди. Були поети сотень віршів і поети одного вірша. Той факт, що для кельтів уміння віршувати здавна вважалося проявом інтелігентності та й взагалі доброго тону, може нам пояснити походження величезної кількості віршів і поем, але яким чином з-під пера дилетантів з'явилися справжні шедеври – збагнути важко...

Усе це поетичне багатство просто чудом дотривало до нашого часу. Так уже склалося, що у кельтів переважала усна традиція. Великі цикли саг, тисячі віршів передавалися з уст в уста. Наче б передбачали, що через кілька століть Англія мечем і вогнем викорінюватиме їхню національну гордість. Англійці по всій Ірландії розпалювали вогнища з безцінних рукописів, написаних «варварами». «Палає тіло моє, скоро попелом стане, а душа, як літала із жайворонками, так і вічно літатиме», – писав невідомий поет XVIII століття.

Розвиток літератури з втратою ірландцями незалежності швидко занепав. Хоч кельтська традиція була знищена разом з падінням дворів і шляхти, все ж вона відродилася і тривала далі в піснях мандруючих по країні бардів. Літератори кельтського походження влилися в англійську літературу.

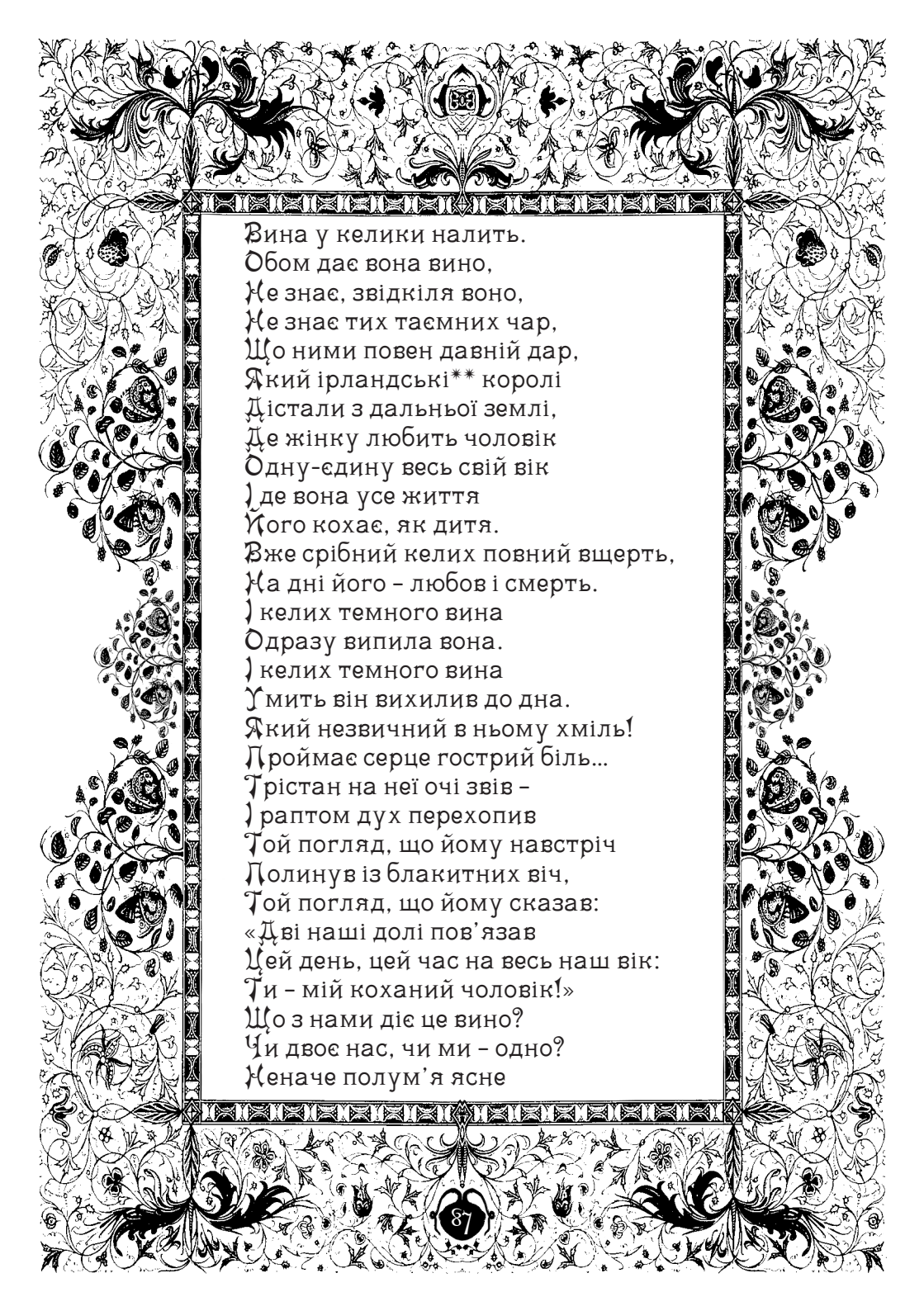
ТРИСТАН ТА ІЗОЛЬДА

ЛЕГЕНДА

Переспів з давньофранцузької
Віктора Колтілова

ІV. ЛЮБОВНИЙ НАПІЙ

Трістан, племінник короля,
Якого знає вся земля,
Везе на схід у Тінтажель
Принцесу західних земель*,
Над морем вітер не вйне,
На морі хвиля не хлюпне,
) корабель немов стоїть,
) все навколо наче спить,
) спеку лле небесна синь,
) шогла не відкине тінь.
Як пити хочеться в цей час!
«Бранж'єно! Лоспішай до нас!» -
) зольдин лине спраглий клич.
Служниця вже біжить навстріч,
«Меси мершій мені сюди
Хоч би краплиночку води,
Аби зволожити вуста,
Щоб відступила спекота».
«Води нема, а є вино».
) зольда каже: «Все одно!»
Бранж'єна підтюпцем біжить

Вина у келики налить.
Обом дає вона вино,
Не знає, звідкіля воно,
Не знає тих таємних чар,
Що ними повен давній дар,
Який ірландські** королі
Дістали з дальньої землі,
Де жінку любить чоловік
Одну-єдину весь свій вік
Де вона усе життя
Уого кохає, як дитя.
Вже срібний келих повний вщерть,
На дні його - любов і смерть.
Де келих темного вина
Одразу випила вона.
Де келих темного вина
Умить він вихилив до дна.
Який незвичний в ньому хміль!
Проймає серце гострий біль...
Трістан на неї очі звів -
Де раптом дух перехопив
Той погляд, що йому навстріч
Полинув із блакитних віч,
Той погляд, що йому сказав:
«Дві наші долі пов'язав
Цей день, цей час на весь наш вік:
Ти - мій коханий чоловік!»
Що з нами діє це вино?
Чи двоє нас, чи ми - одно?
Неначе полум'я ясне

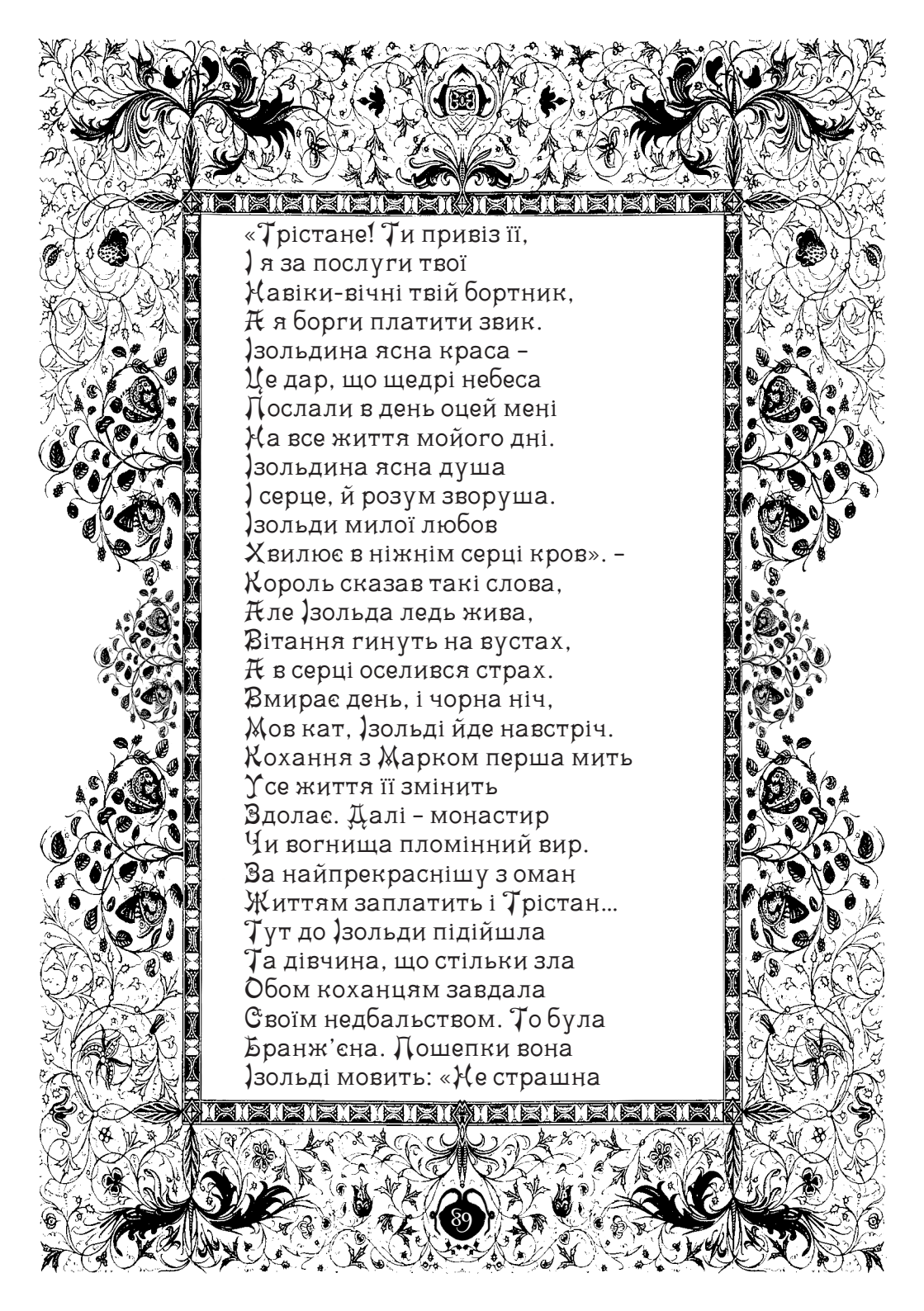
Тебе спалило і мене.
Напій багряний, наче кров,
Міцний як смерть і як любов,
Напій, що дав нам забуття
Всього минулого життя.
На цілїм світі ми удвох,
Над нами в небі тільки Бог,
На цілїм світі - ти і я,
Любов твоя, любов моя...
Ми келих випили до дна:
Любов одна - як смерть одна.

* Тінтажель - столиця Корнуолу,
володїнь короля Марка.

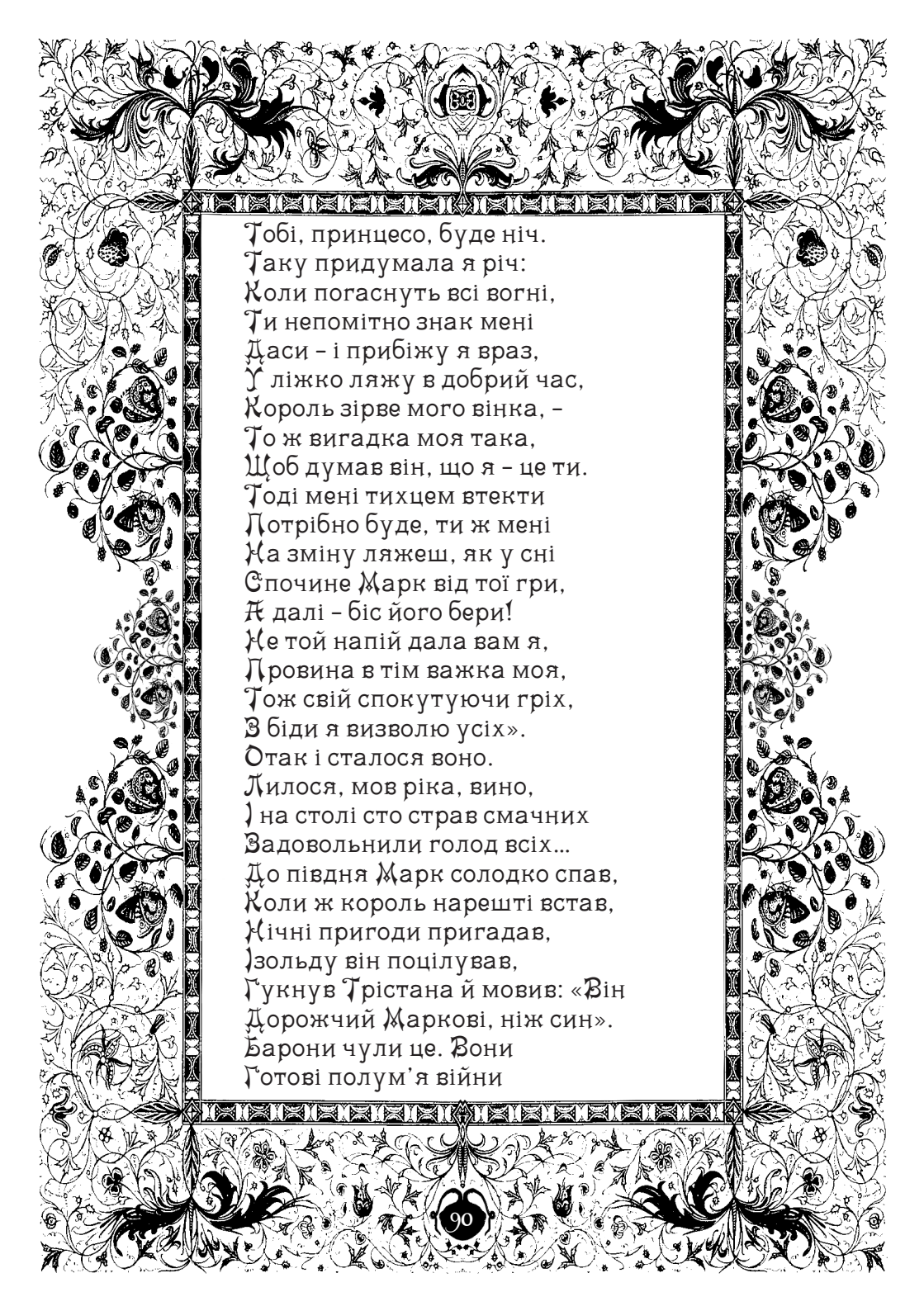
** Західними землями у давнину
звалася Ірландія.

V. ПІДМІНА

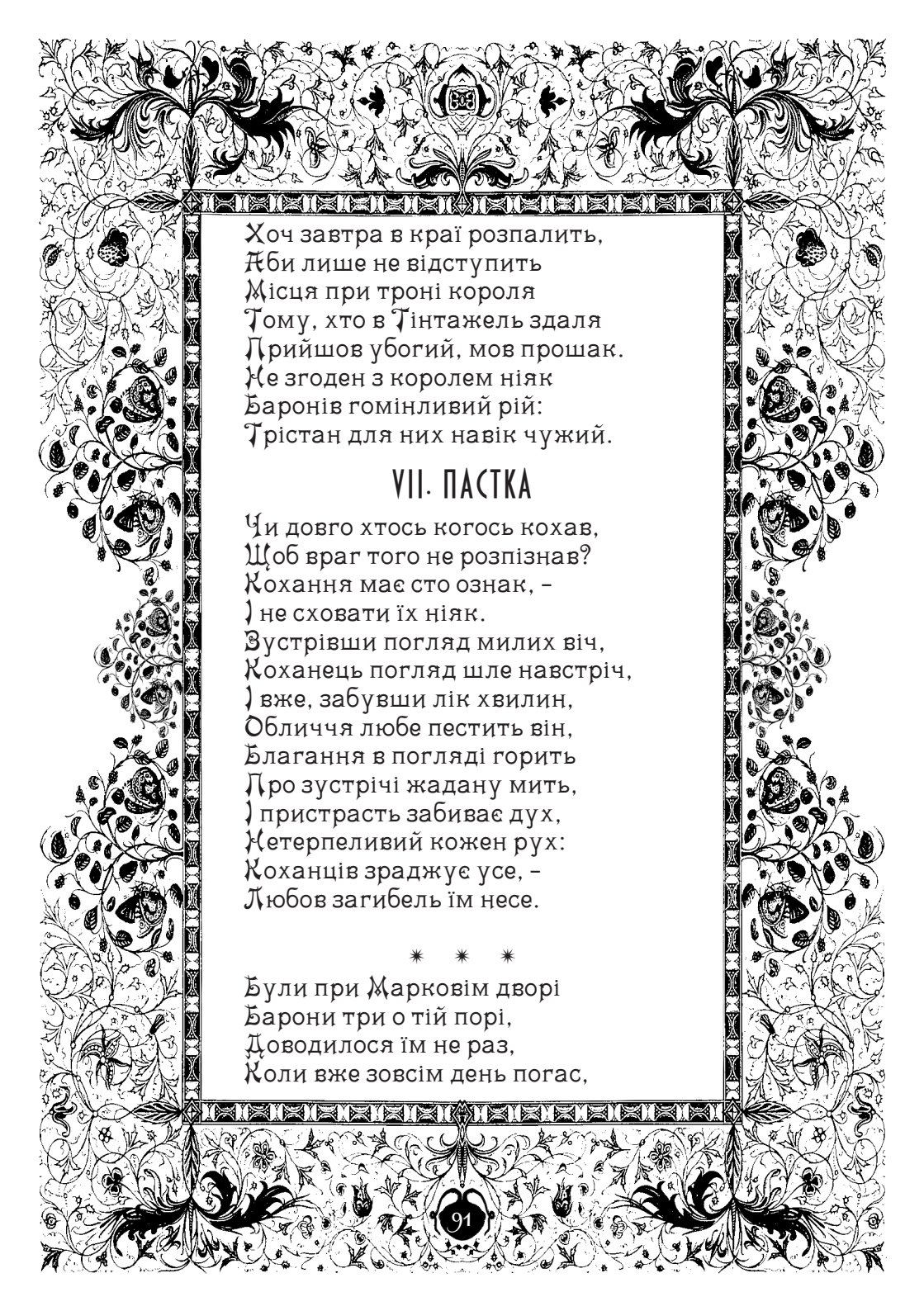
Дропливши тридев'ять земель,
Прибув Трістанів корабель
У славне місто Тінтажель.
Ізольда сходить з корабля,
Ізольда бачить короля,
До неї усміхнувся він.
З церковної дзвіниці дзвін
В ту ж мить принцесу привітав,
А люд їй весело гукав
І зичив щастя та добра,
Бо вже настала та пора,
Коли на троні золотім
Припало вдвох сидіти їм.

«Трістане! Ти привіз її,
І я за послуги твої
Навіки-вічні твій бортник,
А я борги платити звик.
Ізольдина ясна краса -
Це дар, що щедрі небеса
Послали в день оцей мені
На все життя могого дні.
Ізольдина ясна душа
І серце, й розум зворуша.
Ізольди милої любов
Хвилює в ніжнім серці кров». -
Король сказав такі слова,
Але Ізольда ледь жива,
Вітання гинуть на вустах,
А в серці оселився страх.
Вмирає день, і чорна ніч,
Мов кат, Ізольді йде навстріч.
Кохання з Марком перша мить
Усе життя її змінить
Здолає. Далі - монастир
Чи вогнища племінний вир.
За найпрекраснішу з оман
Життям заплатить і Трістан...
Тут до Ізольди підійшла
Та дівчина, що стільки зла
Обом коханням завдала
Своїм недбальством. То була
Бранж'єна. Пошепки вона
Ізольді говорить: «Не страшна

Тобі, принцесо, буде ніч.
Таку придумала я річ:
Коли погаснуть всі вогні,
Ти непомітно знак мені
Даси - і прибіжу я враз,
У ліжко ляжу в добрий час,
Король зірве мого вінка, -
То ж вигадка моя така,
Щоб думав він, що я - це ти.
Тоді мені тихцем втекти
Потрібно буде, ти ж мені
На зміну ляжеш, як у сні
Спочине Марк від тої гри,
А далі - біс його бери!
Не той напій дала вам я,
Лрovina в тім важка моя,
Тож свій спокутуючи гріх,
Збіді я визволю усіх».
Отак і сталося воно.
Лилося, мов ріка, вино,
І на столі сто страв смачних
Задовольнили голод всіх...
До півдня Марк солодко спав,
Коли ж король нарешті встав,
Нічні пригоди пригадав,
І зольду він поцілував,
Гукнув Трістана й мовив: «Він
Дорожчий Маркові, ніж син».
Барони чули це. Вони
Готові полум'я війни

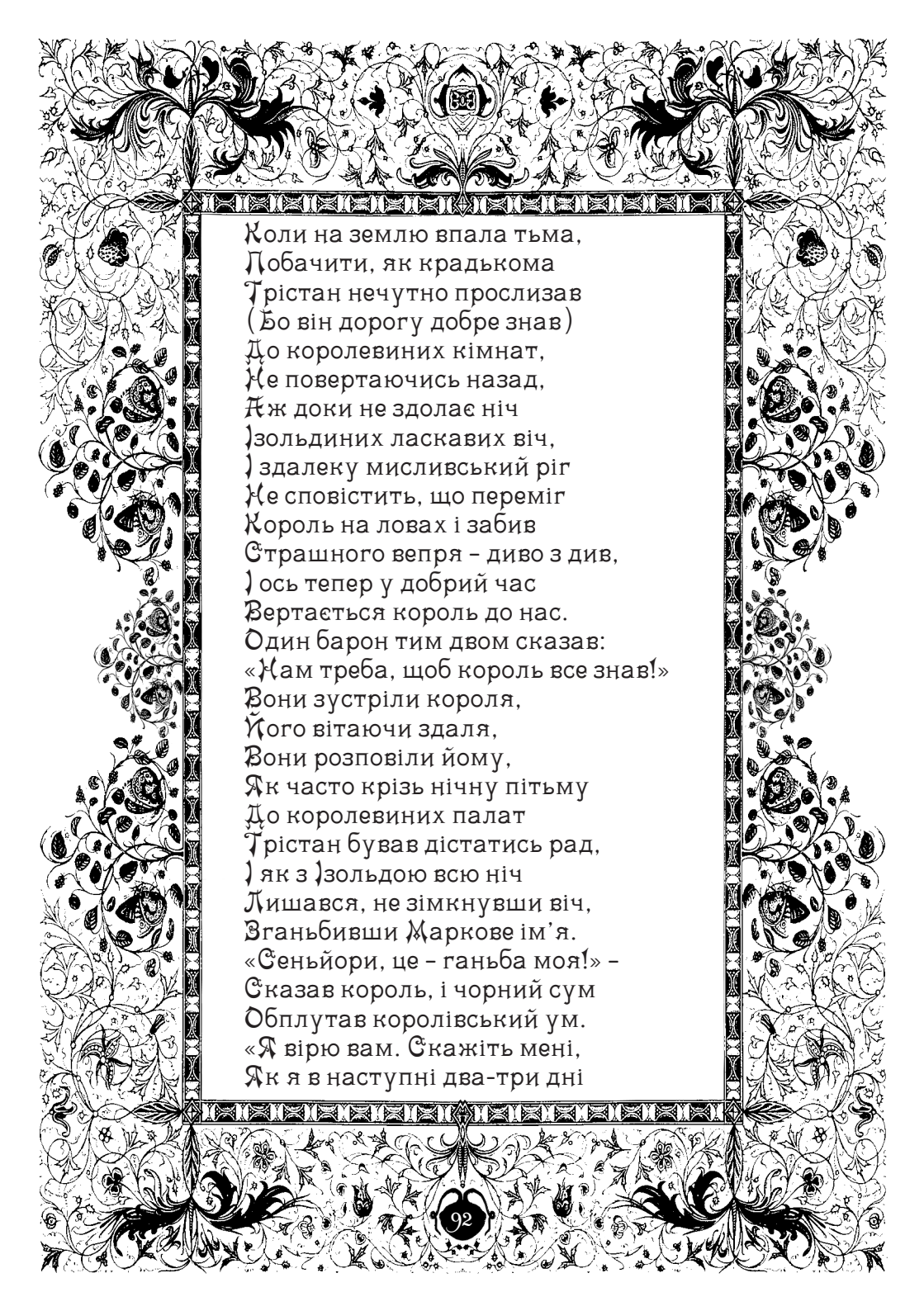
Хоч завтра в краї розпалить,
Аби лише не відступить
Місця при троні короля
Тому, хто в Тінтажель здаля
Прийшов убогий, мов прошак.
Не згоден з королем ніяк
Баронів гомінливий рій:
Трістан для них навик чужий.

VII. ПАСТКА

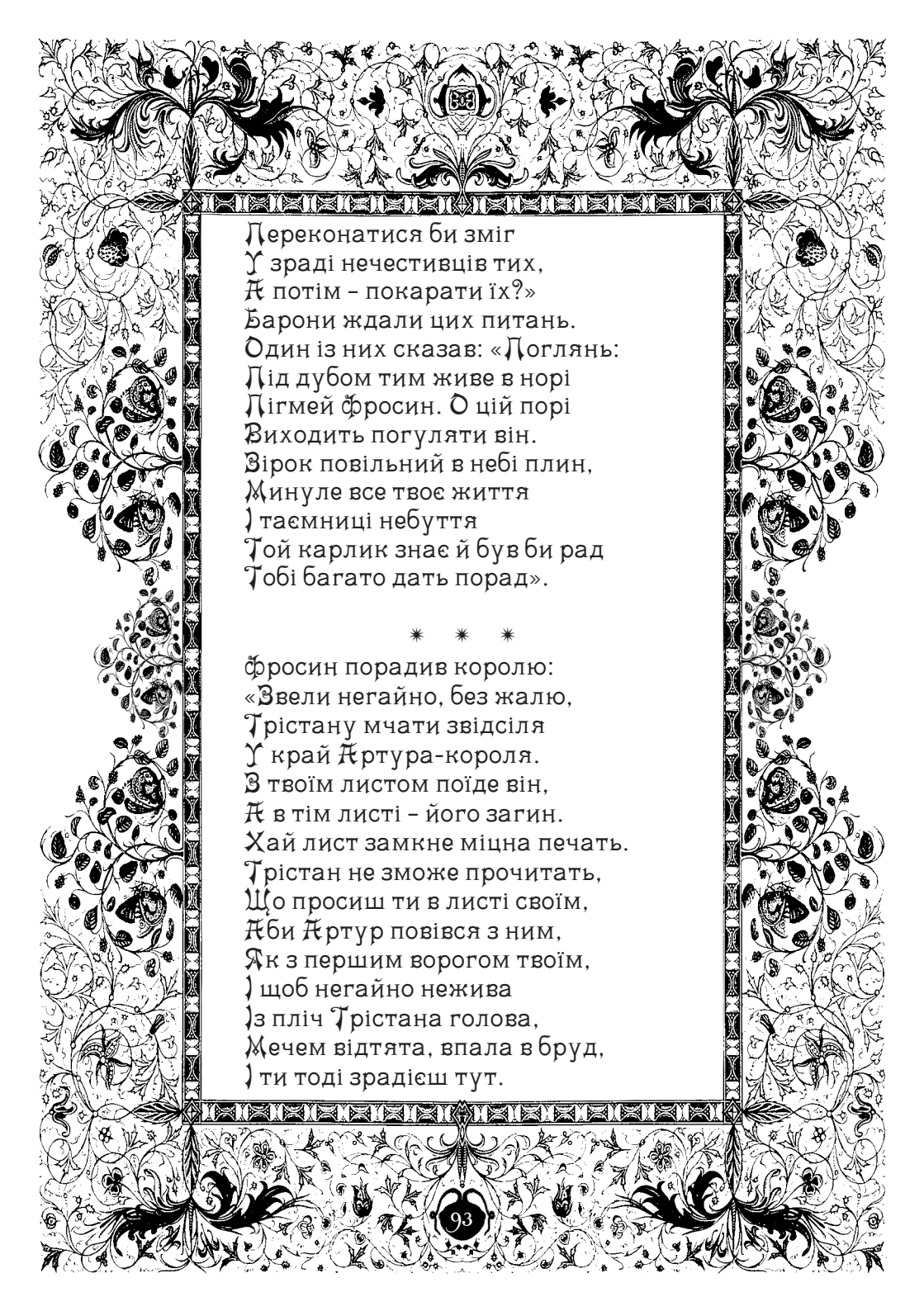
Чи довго хтось когось кохав,
Щоб враг того не розпізнав?
Кохання має сто ознак, –
) не сховати їх ніяк.
Зустрівши погляд милих віч,
Коханець погляд шле навстріч,
) вже, забувши лік хвилин,
Обличчя любе пестить він,
Благання в погляді горить
Про зустрічі жадану мить,
) пристрасть забиває дух,
Нетерпеливий кожен рух:
Коханців зраджує усе, –
Любов загибель їм несе.

* * *

Були при Марковім дворі
Барони три о тій порі,
Доводилося їм не раз,
Коли вже зовсім день погас,

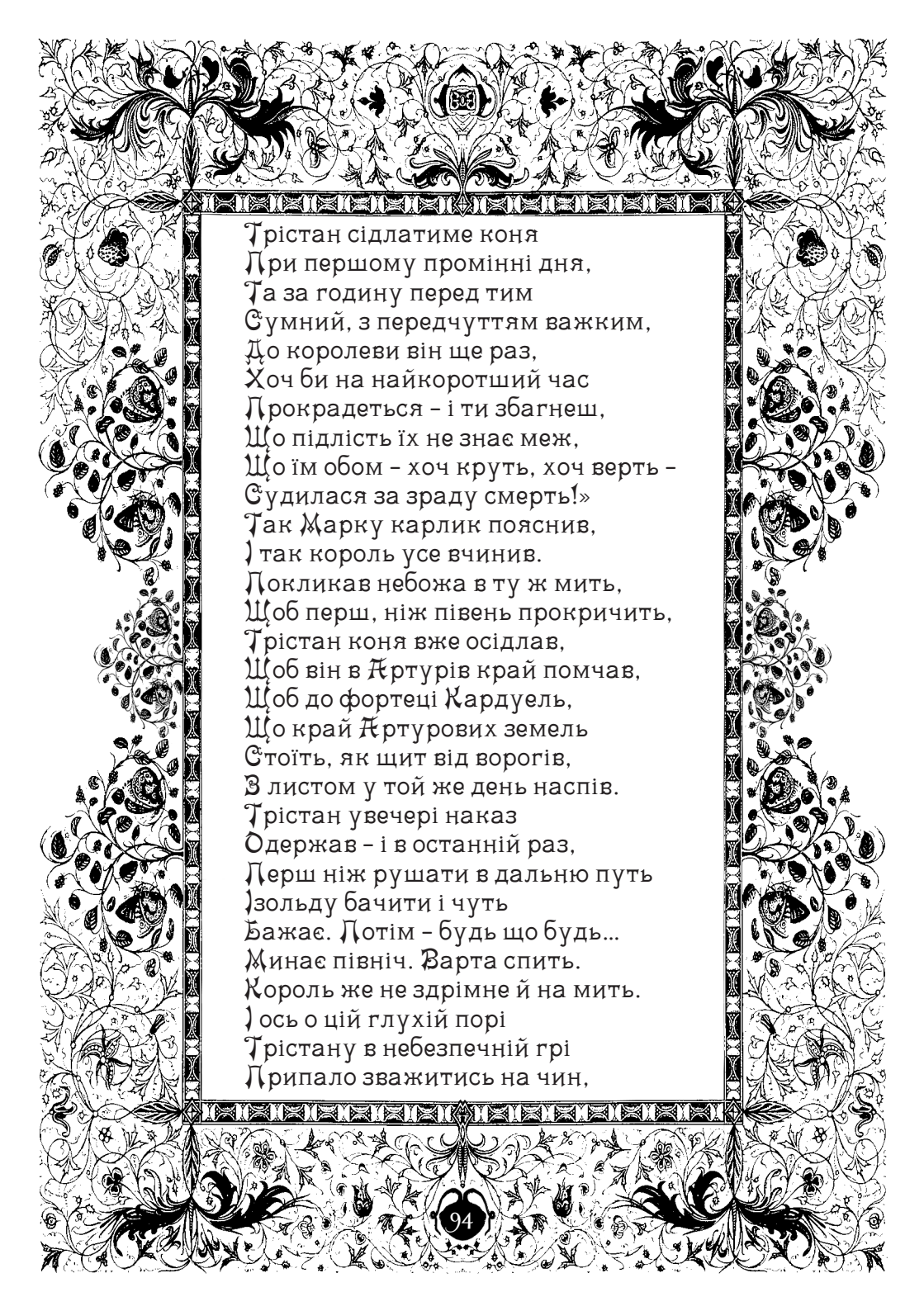
Коли на землю впала тьма,
Лобачити, як крадькома
Трістан нечутно прослизав
(Бо він дорогу добре знав)
До королевиних кімнат,
Не повертаючись назад,
Аж доки не здолає ніч
Зольдиних ласкавих віч,
Здалеку мисливський ріг
Не сповістить, що переміг
Король на ловах і забив
Страшного вепря - диво з див,
Ось тепер у добрий час
Вертається король до нас.
Один барон тим двом сказав:
«Нам треба, щоб король все знав!»
Вони зустріли короля,
Його вітаючи здаля,
Вони розповіли йому,
Як часто крізь нічну пільму
До королевиних палат
Трістан бував дістатись рад,
Як з Зольдою всю ніч
Лишався, не зімкнувши віч,
Зганьбивши Маркове ім'я.
«Сеньйори, це - ганьба моя!» -
Сказав король, і чорний сум
Обплутав королівський ум.
«Я вірю вам. Скажіть мені,
Як я в наступні два-три дні

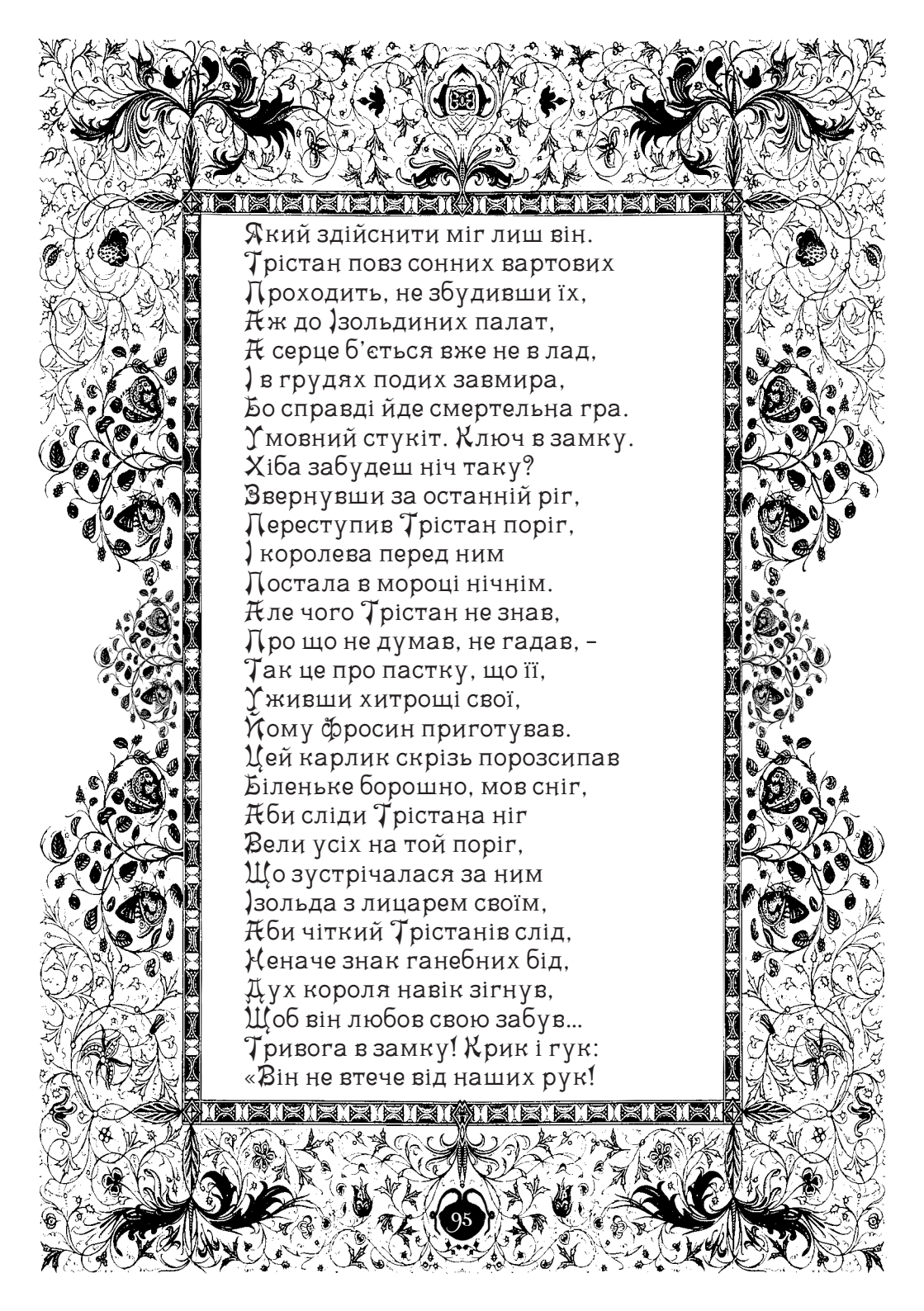
Дереконатися би зміг
У зраді нечестивців тих,
А потім - покарати їх?»
Барони ждали цих питань.
Один із них сказав: «Поглянь:
Лід дубом тим живе в норі
Лігмей Фросин. О цій порі
Виходить погуляти він.
Вірок повільний в небі плин,
Минуле все твоє життя
) таємниці небуття
Той карлик знає й був би рад
Тобі багато дати порад».

* * *

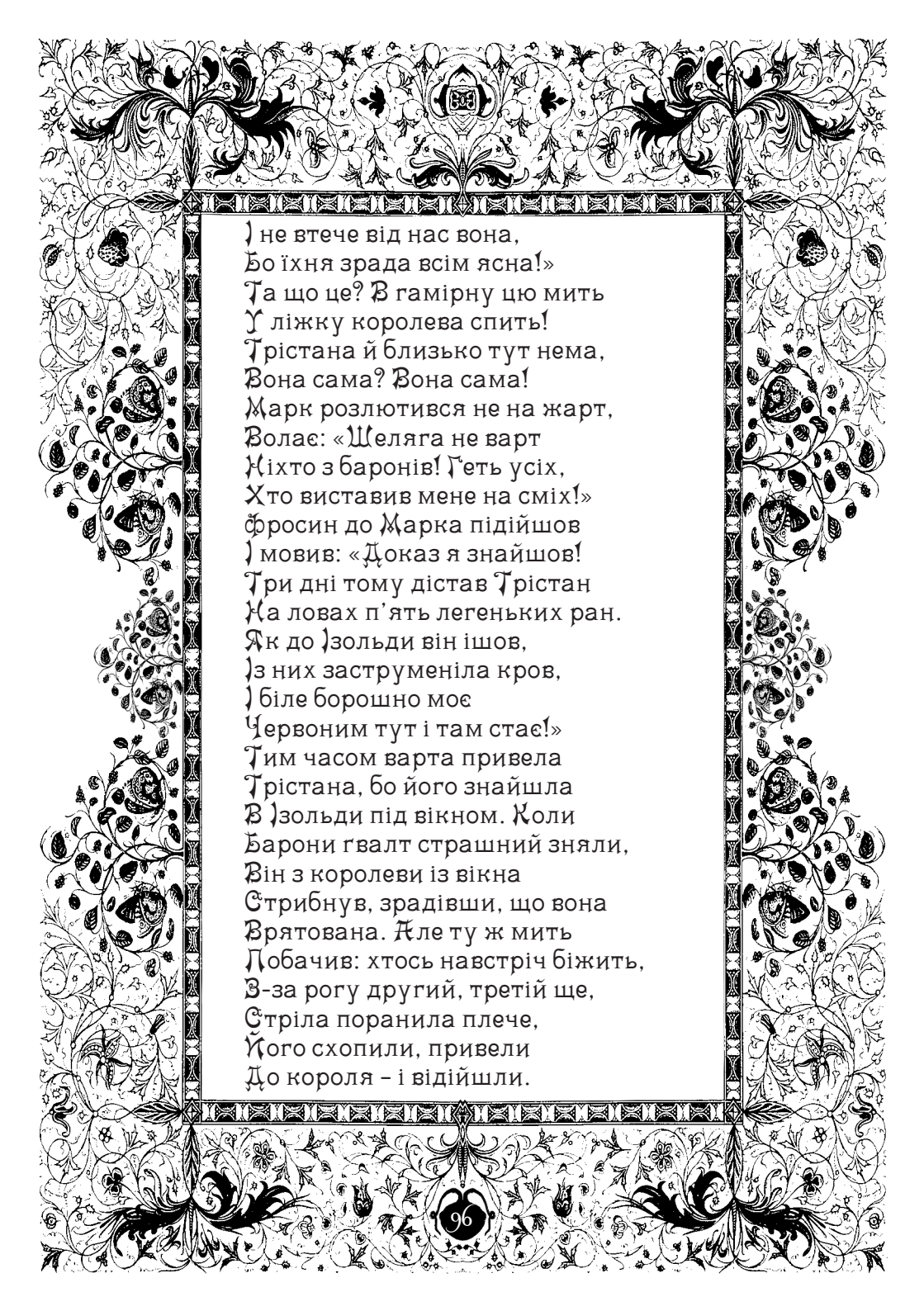
Фросин порадив королю:
«Звели негайно, без жалю,
Трістану мчати звідсіля
У край Артура-короля.
З твоїм листом поїде він,
А в тім листі - його загин.
Хай лист замкне міцна печать.
Трістан не зможе прочитати,
Що просиш ти в листі своїм,
Аби Артур повівся з ним,
Ак з першим ворогом твоїм,
) щоб негайно нежива
) з пліч Трістана голова,
Мечем відтята, впала в бруд,
) ти тоді зрадієш тут.

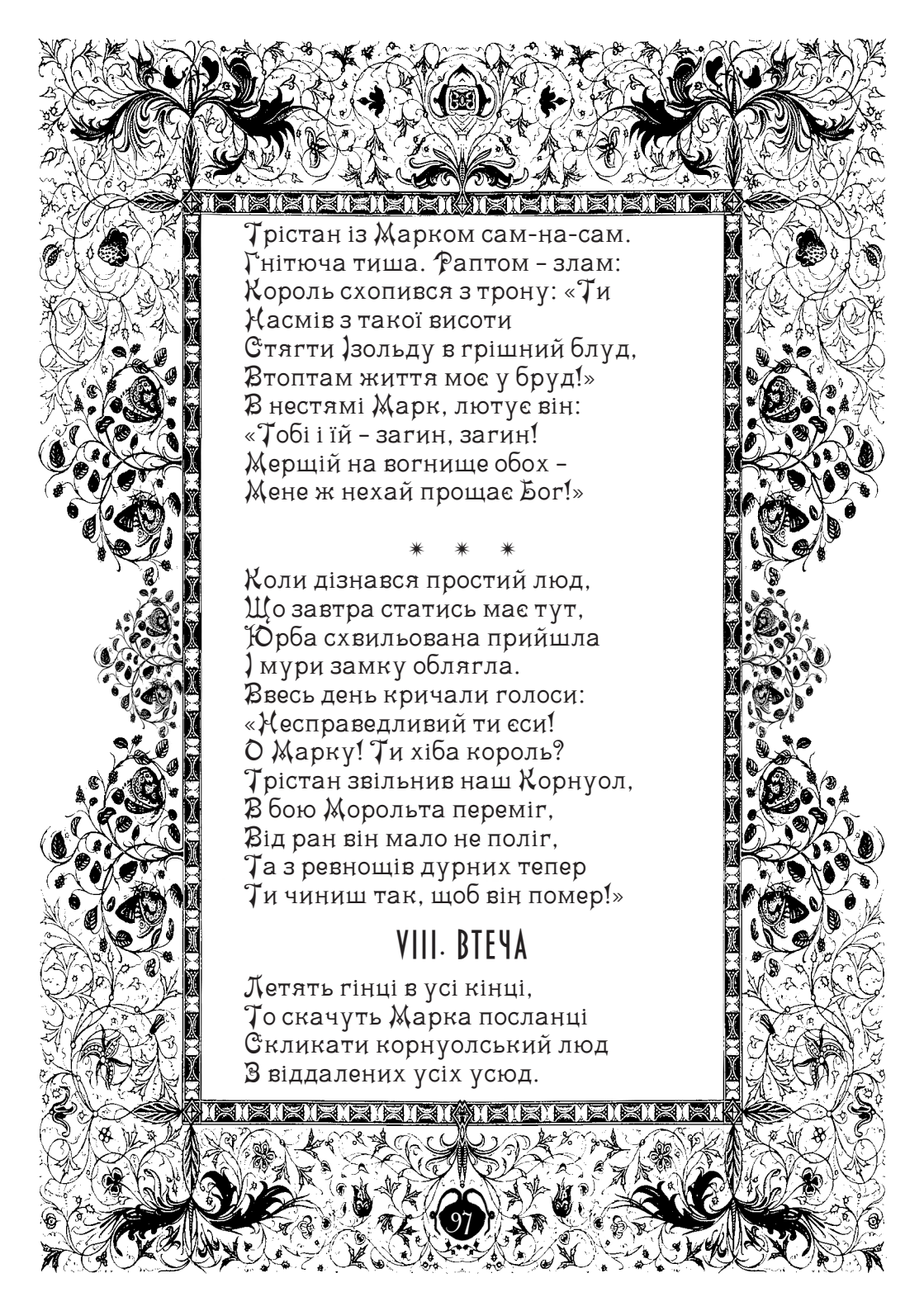
Трістан сідлатиме коня
При першому промінні дня,
Та за годину перед тим
Сумний, з передчуттям важким,
До королеви він ще раз,
Хоч би на найкоротший час
Прокрадеться - і ти збагнеш,
Що підлість їх не знає меж,
Що їм обом - хоч круть, хоч верть -
Судилася за зраду смерть!»
Так Марку карлик пояснив,
) так король усе вчинив.
Докликав небожа в ту ж мить,
Щоб перш, ніж півень прокричить,
Трістан коня вже осідлав,
Щоб він в Артурів край помчав,
Щоб до фортеці Кардуель,
Що край Артурових земель
Стоїть, як щит від ворогів,
З листом у той же день наспів.
Трістан увечері наказ
Одержав - і в останній раз,
Перш ніж рушати в дальню путь
) зольду бачити і чуть
Бажає. Потім - будь що будь...
Минає північ. Варта спить.
Король же не здрімне й на мить.
) ось о цій глухій порі
Трістану в небезпечній грі
Припало зважитись на чин,

Акий здійснити міг лиш він.
Трістан повз сонних вартових
Проходить, не збудивши їх,
Аж до Ізольдиних палат,
А серце б'ється вже не в лад,
І в грудях подих завмира,
Бо справді йде смертельна гра.
Умовний стукіт. Ключ в замку.
Хіба забудеш ніч таку?
Звернувши за останній ріг,
Переступив Трістан поріг,
І королева перед ним
Постала в мороці нічнім.
Але чого Трістан не знав,
Про що не думав, не гадав, -
Так це про пастку, що її,
Уживши хитрощі свої,
Чому фросин приготував.
Цей карлик скрізь порозсипав
Біленьке борошно, мов сніг,
Аби сліди Трістана ніг
Вели усіх на той поріг,
Що зустрічалася за ним
Ізольда з лицарем своїм,
Аби чіткий Трістанів слід,
Меначе знак ганебних бід,
Дух короля навік зігнув,
Щоб він любов свою забув...
Тривога в замку! Крик і гук:
«Він не втече від наших рук!

І не втече від нас вона,
Бо їхня зрада всім ясна!»
Та що це? В гамірну цю мить
У ліжку королева спить!
Трістана й близько тут нема,
Вона сама? Вона сама!
Марк розлютився не на жарт,
Волає: «Шеляга не варт
Ніхто з баронів! Геть усіх,
Хто виставив мене на сміх!»
Фросин до Марка підійшов
І мовив: «Доказ я знайшов!
Три дні тому дістав Трістан
На ловах п'ять легеньких ран.
Як до Ізольди він ішов,
Із них заструменіла кров,
І біле борошно мое
Червоним тут і там стає!»
Тим часом варта привела
Трістана, бо його знайшла
В Ізольди під вікном. Коли
Барони гвалт страшний зняли,
Він з королеви із вікна
Стрибнув, зрадівши, що вона
Врятована. Але ту ж мить
Лобачив: хтось навстріч біжить,
З-за рогу другий, третій ще,
Стріла поранила плече,
Кого схопили, привели
До короля - і відійшли.

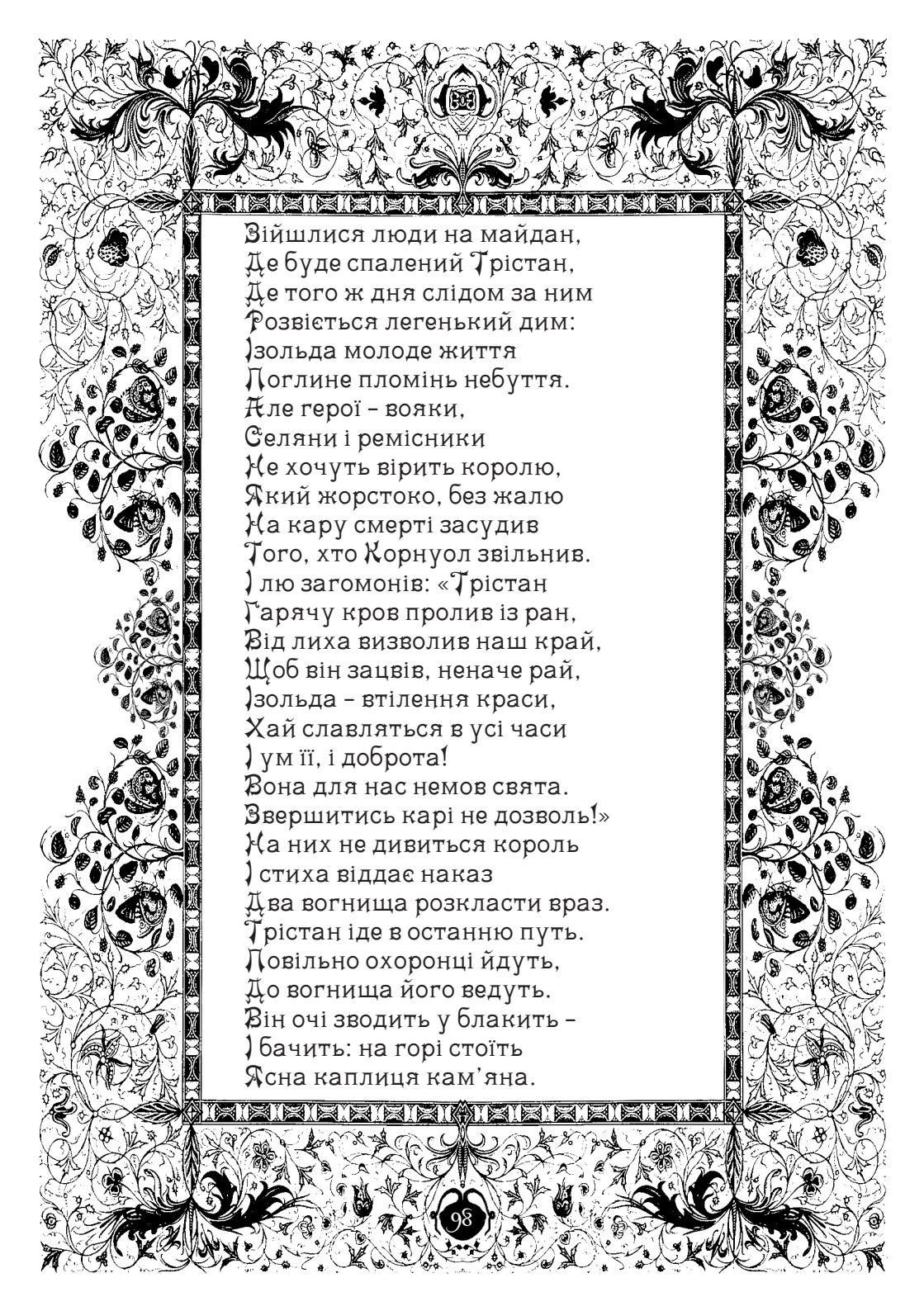
Трістан із Марком сам-на-сам.
Гнітюча тиша. Раптом - злам:
Король схопився з трону: «Ти
Масмів з такої висоти
Стягти Ізольду в грішний блуд,
Втоптам життя моє у бруд!»
В нестямі Марк, лютує він:
«Тобі і їй - загин, загин!
Мершій на вогнище обох -
Мене ж нехай прощає Бог!»

* * *

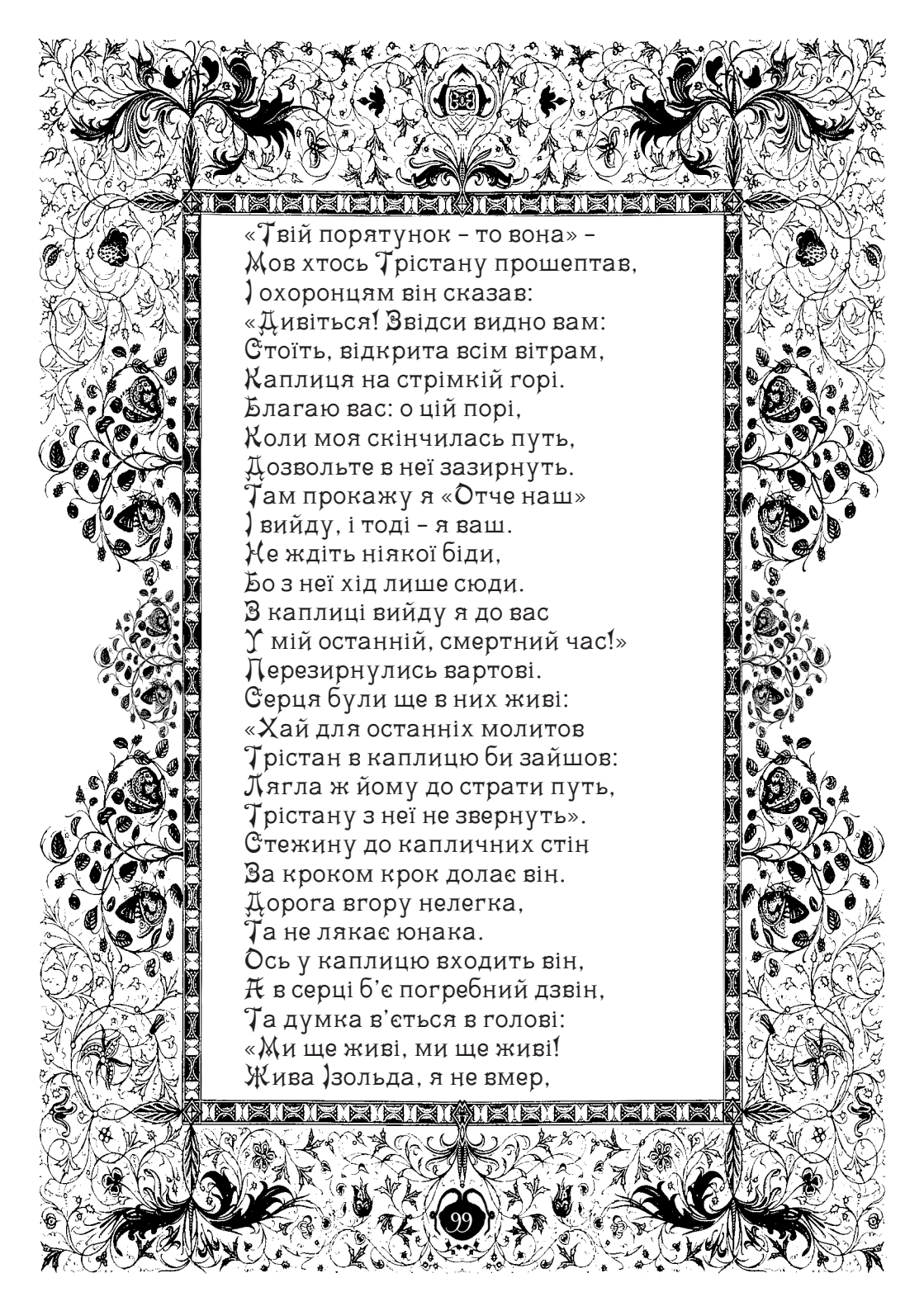
Коли дізнався простий люд,
Що завтра статись має тут,
Юрба схвильована прийшла
І мури замку облягла.
Ввесь день кричали голоси:
«Несправедливий ти еси!
О Марку! Ти хіба король?
Трістан звільнив наш Корнуол,
В бою Морольта переміг,
Від ран він мало не поліг,
Та з ревнощів дурних тепер
Ти чиниш так, щоб він помер!»

VIII. ВТЕЧА

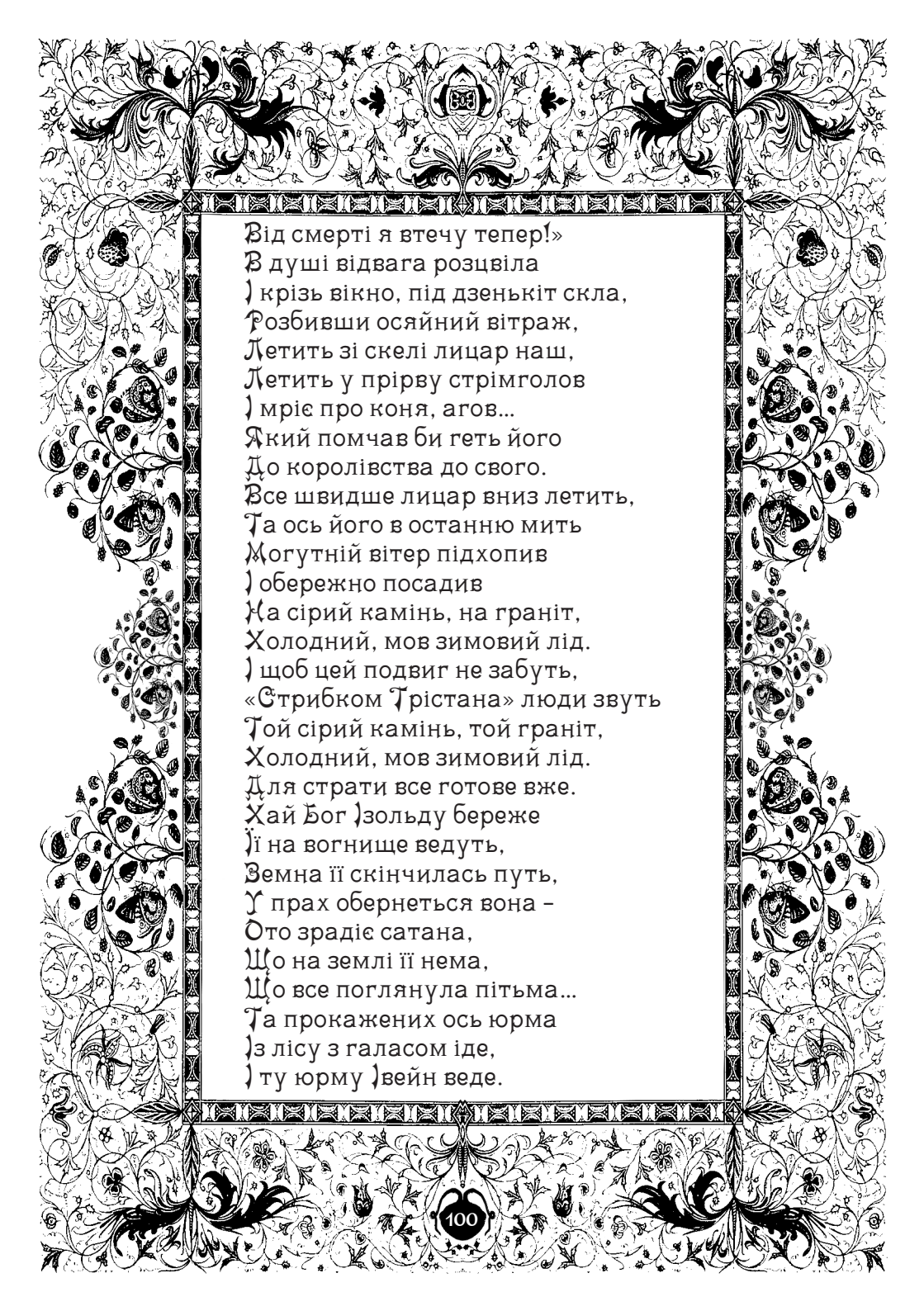
Летять гінці в усі кінці,
То скачуть Марка посланці
Скликати корнуолський люд
З віддалених усіх усюд.

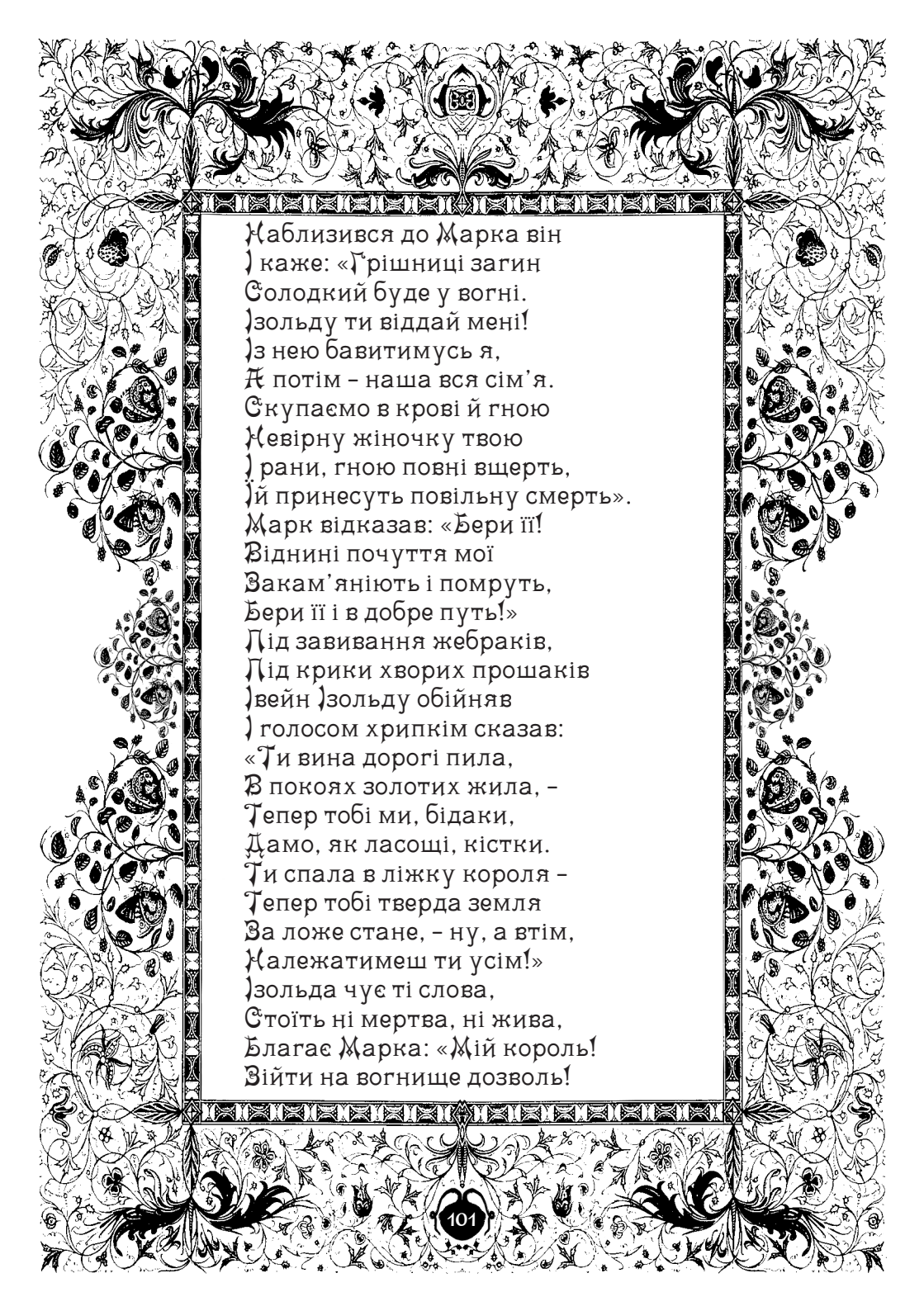
Зійшлися люди на майдан,
Де буде спалений Трістан,
Де того ж дня слідом за ним
Розвіється легенький дим:
Зольда молоде життя
Поглине племін'я небуття.
Але герої – вояки,
Селяни і ремісники
Не хочуть вірити королю,
Який жорстоко, без жалю
На кару смерті засудив
Того, хто Корнуол звільнив.
Зольда загомонів: «Трістан
Гарячу кров пролив із ран,
Від лиха визволив наш край,
Щоб він зацвів, неначе рай,
Зольда – втілення краси,
Хай славляться в усі часи
Зольди, її і доброта!
Вона для нас немов свята.
Звершитись карі не дозволя!»
На них не дивиться король
Зольда стиха віддає наказ
Два вогнища розкласти враз.
Трістан іде в останню путь.
Повільно охоронці йдуть,
До вогнища його ведуть.
Він очі зводить у блакить –
Зольда бачить: на горі стоїть
Асна каплиця кам'яна.

«Твій порятунок - то вона» -
Мов хтось Трістану прошептав,
) охоронцям він сказав:
«Дивіться! Звідси видно вам:
Стоїть, відкрита всім вітрам,
Каплиця на стрімкій горі.
Благаю вас: о цій порі,
Коли моя скінчилась путь,
Дозвольте в неї зазирнуть.
Там прокажу я «Отче наш»
) вийду, і тоді - я ваш.
Не ждїть ніякої біди,
Бо з неї хід лише сюди.
З каплиці вийду я до вас
У мій останній, смертний час!»
Перезирнулись вартові.
Серця були ще в них живі:
«Хай для останніх молитов
Трістан в каплицю би зайшов:
Лягла ж йому до страти путь,
Трістану з неї не звернуть».
Стежину до капличних стїн
За кроком крок долає він.
Дорога вгору нелегка,
Та не лякає юнака.
Ось у каплицю входить він,
А в серці б'є погребний дзвін,
Та думка в'ється в голові:
«Ми ще живі, ми ще живі!
Жива Ізольда, я не вмер,

Від смерті я втечу тепер!»
В душі відвага розцвіла
) крізь вікно, під дзенькіт скла,
Розбивши осяйний вітраж,
Летить зі скелі лицар наш,
Летить у прірву стрімголов
) мріє про коня, агов...
Який помчав би геть його
До королівства до свого.
Все швидше лицар вниз летить,
Та ось його в останню мить
Могутній вітер підхопив
) обережно посадив
На сірий камінь, на граніт,
Холодний, мов зимовий лід.
) щоб цей подвиг не забудь,
«Стрибок Трістана» люди звать
Той сірий камінь, той граніт,
Холодний, мов зимовий лід.
Для страти все готове вже.
Хай Бог)зольду береже
) і на вогнище ведуть,
Земна її скінчилась путь,
У прах обернеться вона -
Ото зрадіє сатана,
Що на землі її нема,
Що все поглянула пільма...
Та прокажених ось юрма
) з лісу з галасом іде,
) ту юрму)вейн веде.

Наблизився до Марка він
} каже: «Грішниці загин
Солодкий буде у вогні.
} зольду ти віддай мені!
} з нею бавитимусь я,
А потім - наша вся сім'я.
Скупаємо в крові й гною
Невірну жіночку твою
} рани, гною повні вщерть,
} й принесуть повільну смерть».
Марк відказав: «Бери її!
Віднині почуття мої
Закам'яніють і помруть,
Бери її і в добре путь!»
Під завивання жебраків,
Під крики хворих прошаків
} вейн } зольду обійняв
} голосом хрипким сказав:
«Ти вина дорогі пила,
В покоях золотих жила, -
Тепер тобі ми, бідаки,
Дамо, як ласощі, кістки.
Ти спала в ліжку короля -
Тепер тобі тверда земля
За ложе стане, - ну, а втім,
Малежатимеш ти усім!»
} зольда чує ті слова,
Стоїть ні мертва, ні жива,
Благає Марка: «Мій король!
Зійти на вогнище дозволь!

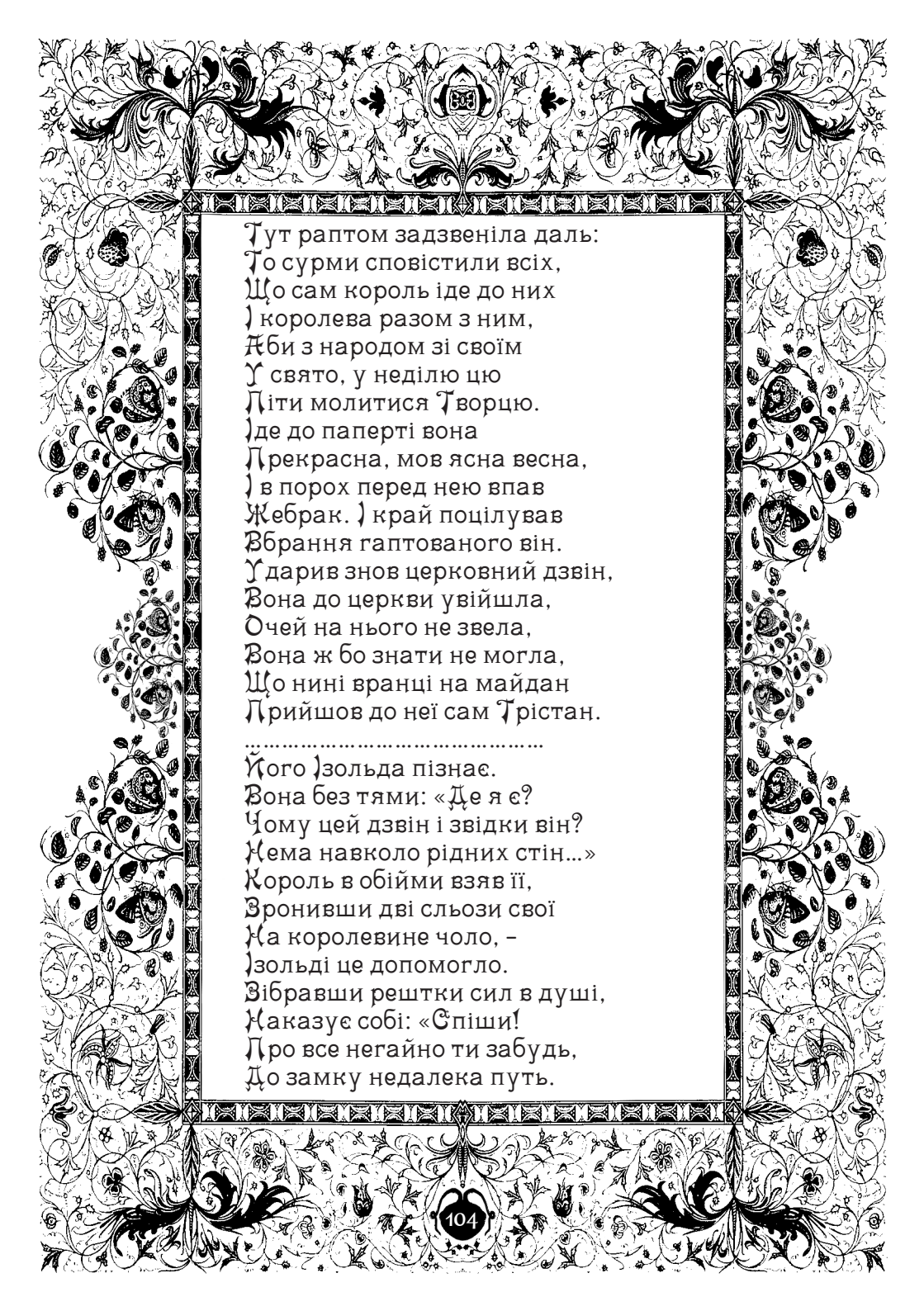
Нехай ні слух мій, ані зір
Не мучить нелюд цей і звір,
Нехай загину я в вогні,
Бо так судилося мені».
Марк, мов укупаний стоїть,
Немов не чув тих слів, мовчить.
Зробив хреста побожний знак
І до Івейна мовив так:
«За безліч підлих, нищих зрад
Я відплатить Ізольді рад.
Нехай свій гріх тяжкий вона
Тепер спокутує сповна:
Із ваших виразок хай гній
Навік залишиться на ній,
Безчестя знаки - сотні плям
Хай буде видно усім нам».
І вже Івейн її веде,
За ним Ізольда ледве йде
У путах, наче птах в сильці,
І з жахом на блідім лиці.
Через лісок ідуть вони,
Та раптом із гушавини
Зринає голос: «Хлопче. Стій!
Покинь мерщій здобуток свій,
А ні - то нині вмреш від ран,
Аких тобі завдасть Трістан!»
Івейн злякався, він-бо знав:
Ніхто Трістана не здолав,
І опиратися йому. -
То Смерть прикликати саму

Ї одразу впасти у бою.
Він здобич залишив свою.
Зольда злякана тремтить,
Сама не вірить, що в цю мить
Її коханий врятував.
Трістан її в обійми взяв, -
) вже обое на коні
Помчали у прийдешні дні.

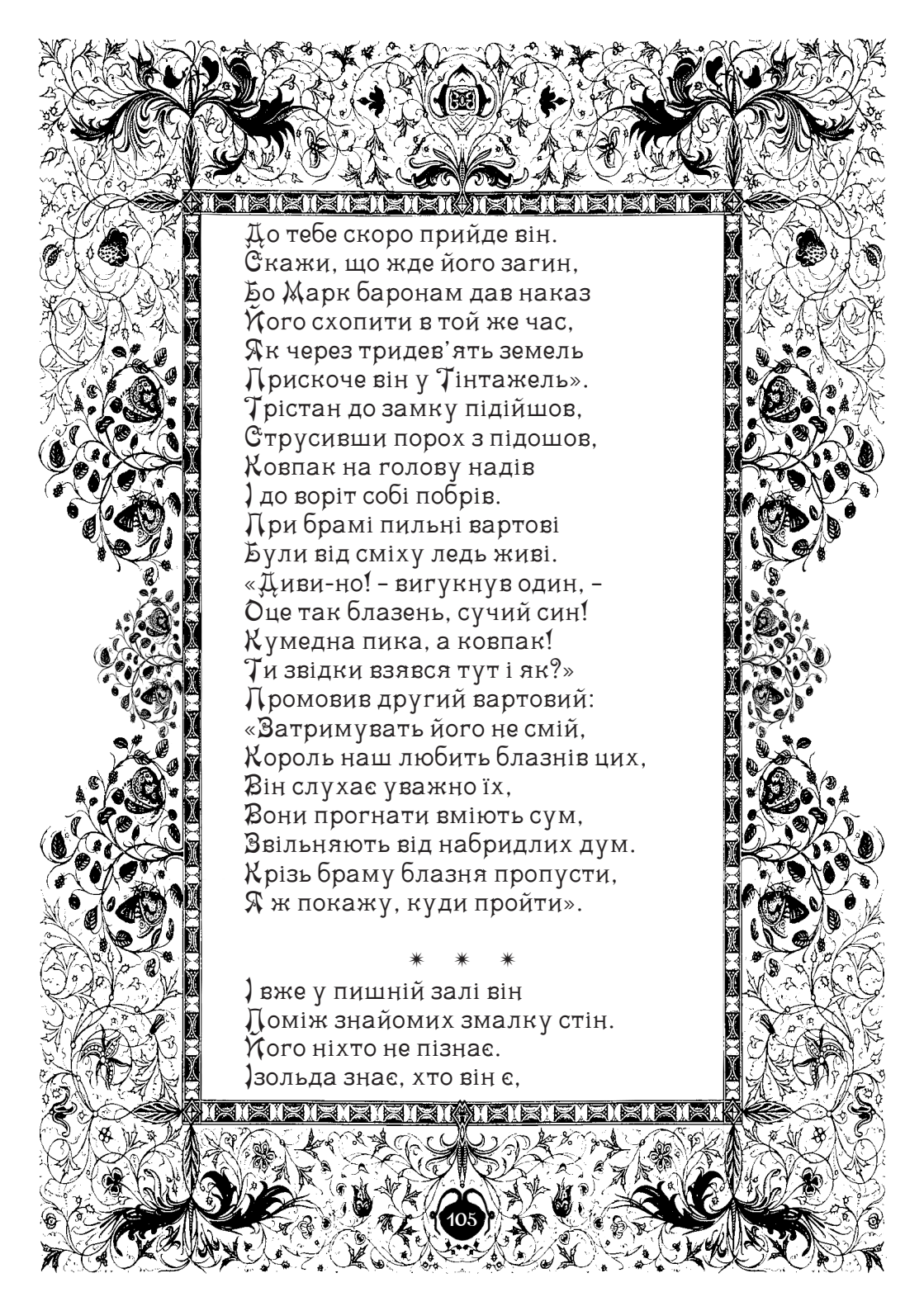
ХІ. ОСТАННЄ ПОБАЧЕННЯ

Багато днів тяжка нудьга
Трістану серце обляга.
Печаль безкрая, чорний сум
Тривожить дух його і ум.
Зольдо, де ти?.. Сам-один
Не житиме без неї він.
) вже сідлає він коня
) скаче майже навманя,
Та вже ж таки одного дня
Прибув до Тінтажеля він.
Трістан почув церковний дзвін,
Коня неподалік сховав,
Жебрацький одяг він дістав
З мішка свого - і на майдан,
Немов прошак, пішов Трістан.
А ще - натер своє лице
Корінням трав, і через це,
Мов прокажений виглядав.
Хто б не пройшов, той шеляг дав,
Бо викликав пекучий жаль.

Тут раптом задзвеніла даль:
То сурми сповістили всіх,
Що сам король іде до них
І королева разом з ним,
Аби з народом зі своїм
У свято, у неділю цю
Літи молитися Творцю.
Іде до паперті вона
Прекрасна, мов ясна весна,
І в порох перед нею впав
Жебрак. І край поцілував
Вбрання гаптованого він.
Ударив знов церковний дзвін,
Вона до церкви увійшла,
Очей на нього не звела,
Вона ж бо знати не могла,
Що нині вранці на майдан
Прийшов до неї сам Трістан.

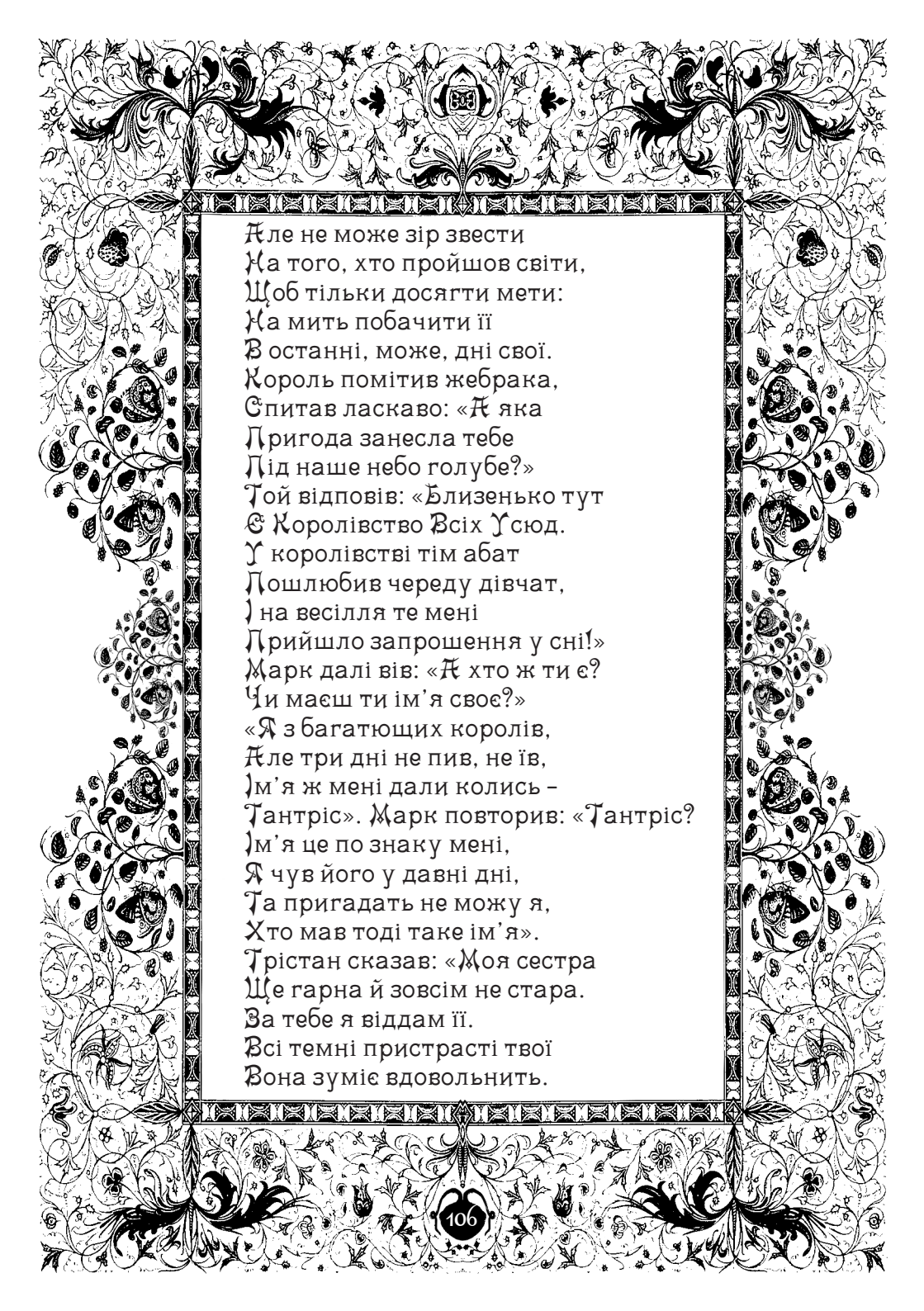
.....
Його Ізольда пізнає.
Вона без тямі: «Де я є?
Чому цей дзвін і звідки він?
Нема навколо рідних стін...»
Король в обійми взяв її,
Зронивши дві сльози свої
На королевине чоло, –
Ізольді це допомогло.
Зібравши рештки сил в душі,
Наказує собі: «Спіши!
Про все негайно ти забудь,
До замку недалеко путь.

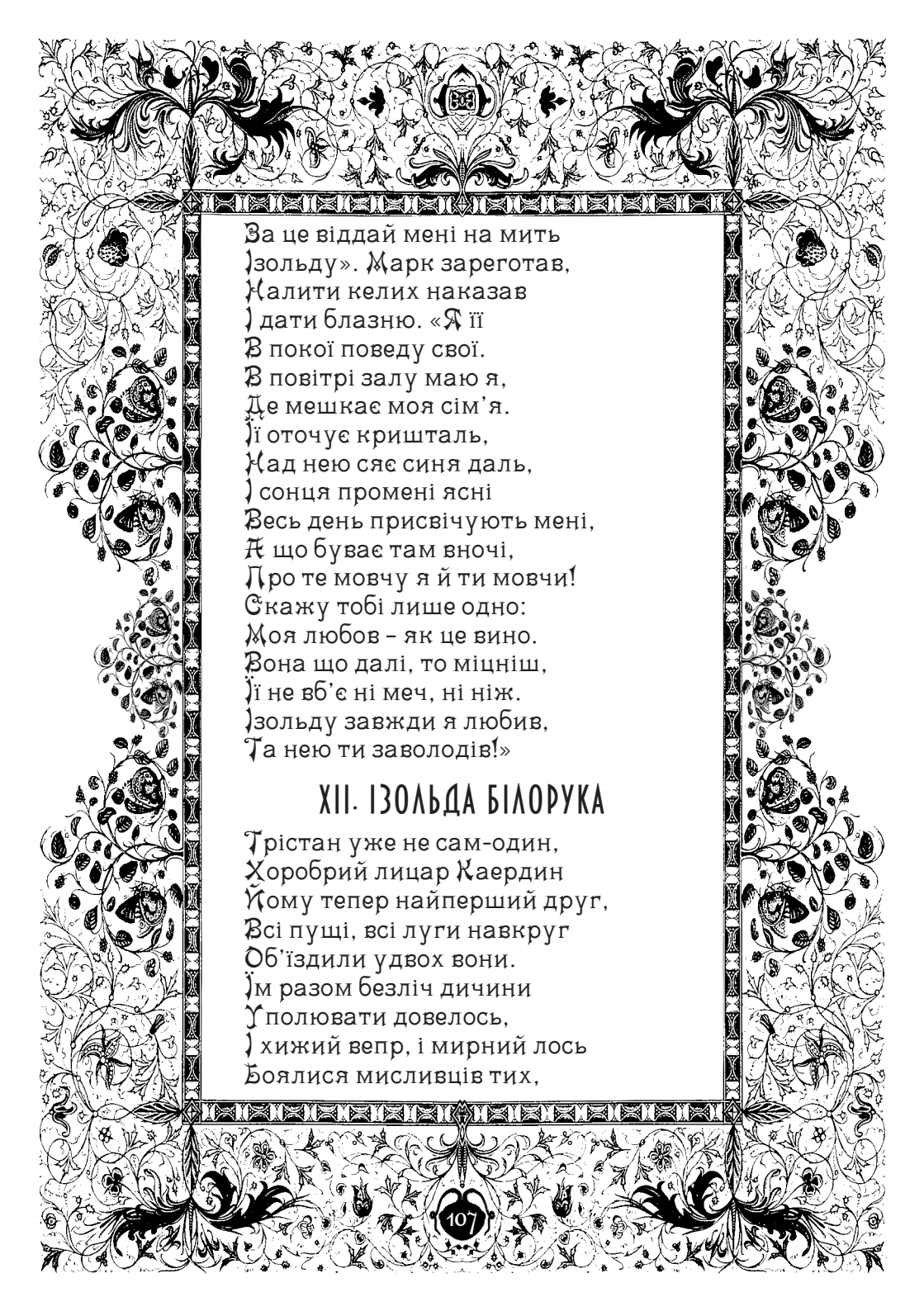
До тебе скоро прийде він.
Скажи, що жде його загин,
Бо Марк баронам дав наказ
Його схопити в той же час,
Як через тридев'ять земель
Прискоче він у Тінтажель».
Трістан до замку підійшов,
Струсивши порох з підшов,
Ковпак на голову надів
І до воріт собі побрів.
При брамі пильні вартові
Були від сміху ледь живі.
«Диви-но! – вигукнув один, –
Оце так блазень, сучий син!
Кумедна пика, а ковпак!
Ти звідки взявся тут і як?»
Промовив другий вартовий:
«Затримувать його не смій,
Король наш любить блазнів цих,
Він слухає уважно їх,
Вони прогнати вміють сум,
Звільняють від набридлих дум.
Крізь браму блазня пропусти,
Я ж покажу, куди пройти».

* * *

І вже у пишній залі він
Доміж знайомих змалку стін.
Його ніхто не пізнає.
І зольда знає, хто він є,

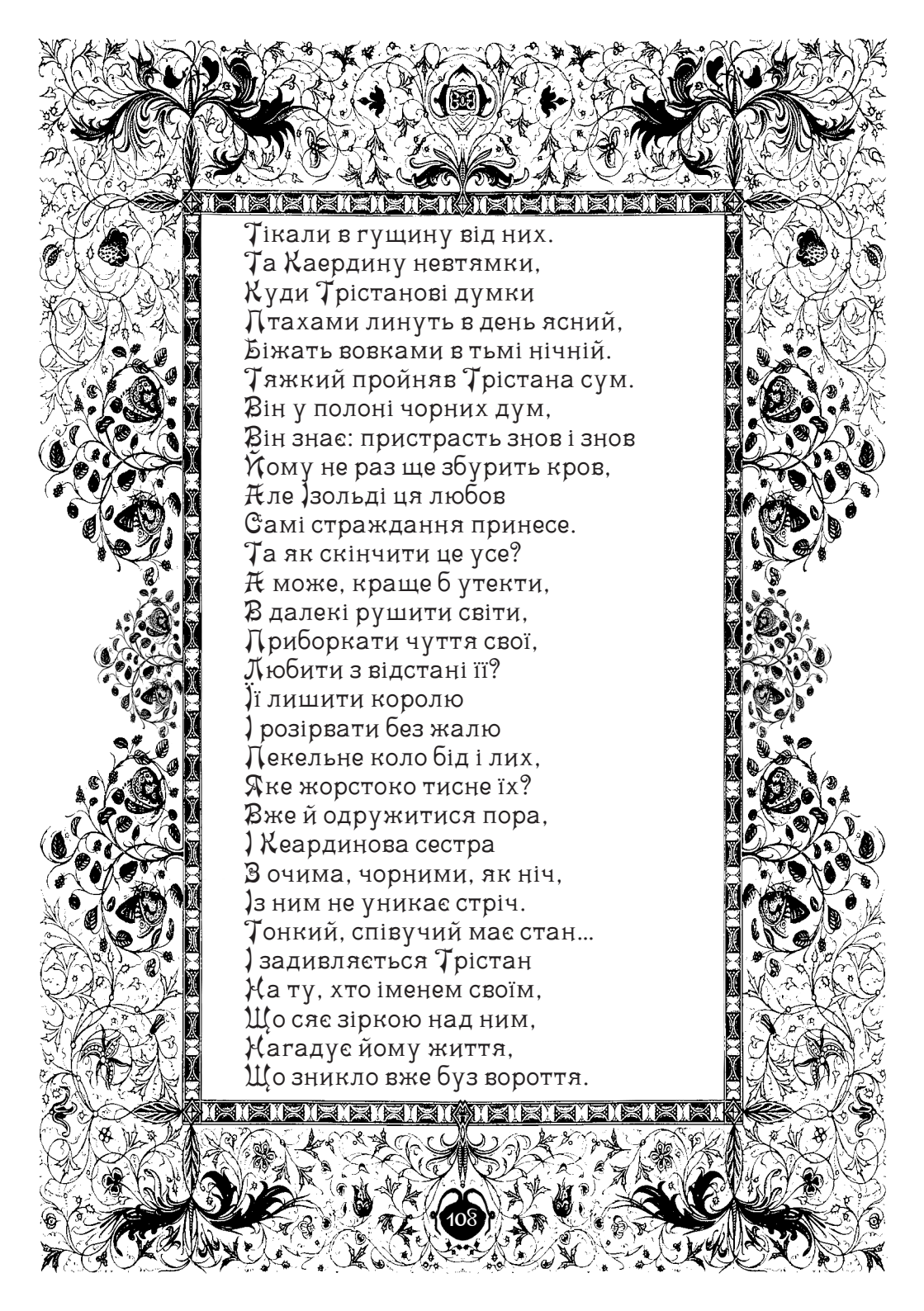
Але не може зір звести
На того, хто пройшов світи,
Щоб тільки досягти мети:
На мить побачити її
В останні, може, дні свої.
Король помітив жебрака,
Спитав ласкаво: «А яка
Пригода занесла тебе
Лід наше небо голубе?»
Той відповів: «Близенько тут
Є Королівство Всіх Усюд.
У королівстві тім абат
Пошлюбив череду дівчат,
І на весілля те мені
Прийшло запрошення у сні!»
Марк далі вів: «А хто ж ти є?
Чи маєш ти ім'я своє?»
«А з багатющих королів,
Але три дні не пив, не їв,
Ім'я ж мені дали колись -
Тантрис». Марк повторив: «Тантрис?
Ім'я це по знаку мені,
Я чув його у давні дні,
Та пригадать не можу я,
Хто мав тоді таке ім'я».
Трістан сказав: «Моя сестра
Ще гарна й зовсім не стара.
За тебе я віддам її.
Всі темні пристрасті твої
Вона зуміє вдовольнити».

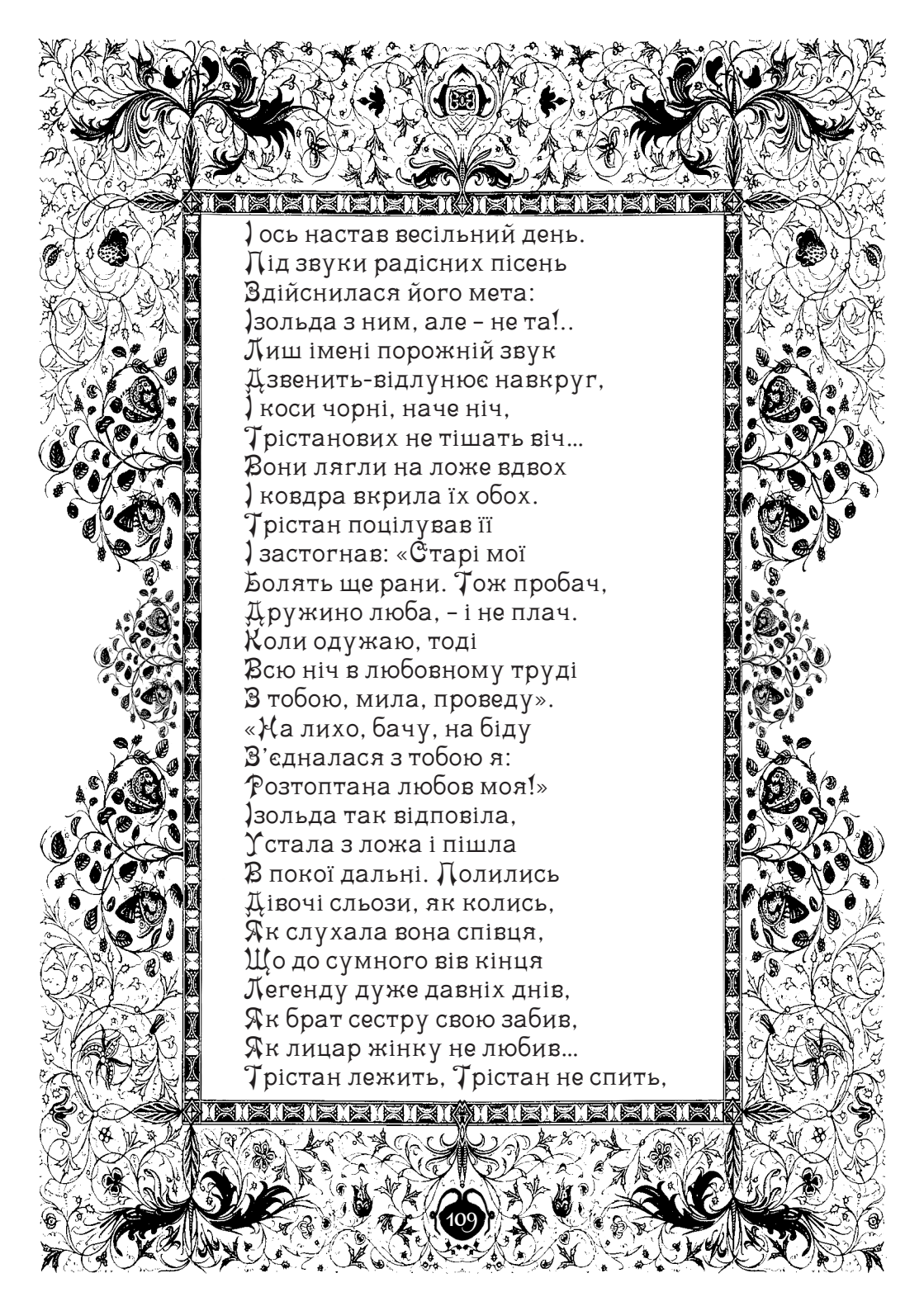
За це віддай мені на мить
Зольду». Марк зареготав,
Малити келих наказав
Дати блазню. «А її
В покої поведу свої.
В повітрі залу маю я,
Де мешкає моя сім'я.
Ї оточує кришталь,
Над нею сяє синя даль,
Сонця промені ясні
Весь день присвічують мені,
А що буває там вночі,
Про те мовчу я й ти мовчи!
Скажу тобі лише одно:
Моя любов - як це вино.
Вона що далі, то міцніш,
Ї не вб'є ні меч, ні ніж.
Зольду завжди я любив,
Та нею ти заволодів!»

XII. ІЗОЛЬДА БІЛОРУКА

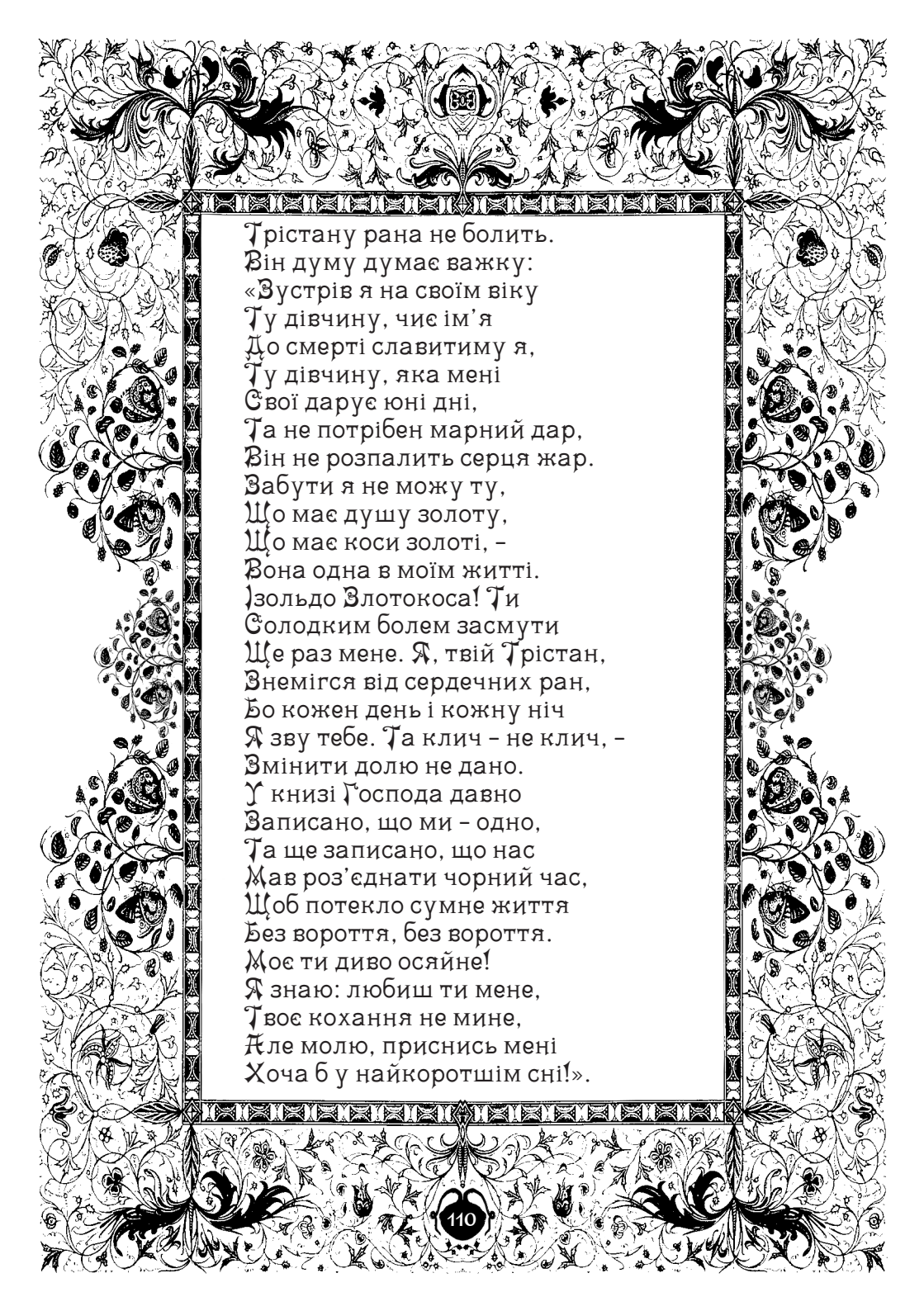
Трістан уже не сам-один,
Хоробрий лицар Каердин
Йому тепер найперший друг,
Всі пущі, всі луги навкруг
Об'їздили удвох вони.
Ім разом безліч дичини
У полювати довелось,
І хижий вепр, і мирний лось
Боялися мисливців тих,

Тікали в гушину від них.
Та Каердину невтямки,
Куди Трістанові думки
Птахами линуть в день ясний,
Біжать вовками в тьмі нічній.
Тяжкий пройняв Трістана сум.
Він у полоні чорних дум,
Він знає: пристрасть знов і знов
Йому не раз ще збурить кров,
Але Ізольді ця любов
Самі страждання принесе.
Та як скінчити це усе?
А може, краще б утекти,
В далекі рушити світи,
Приборкати чуття свої,
Любити з відстані її?
І лишити королю
І розірвати без жалю
Лекельне коло бід і лих,
Аке жорстоко тисне їх?
Вже й одружитися пора,
І Кеардинова сестра
З очима, чорними, як ніч,
Із ним не уникає стріч.
Тонкий, співучий має стан...
І задивляється Трістан
На ту, хто іменем своїм,
Що сяє зіркою над ним,
Нагадує йому життя,
Що зникло вже буз вороття.

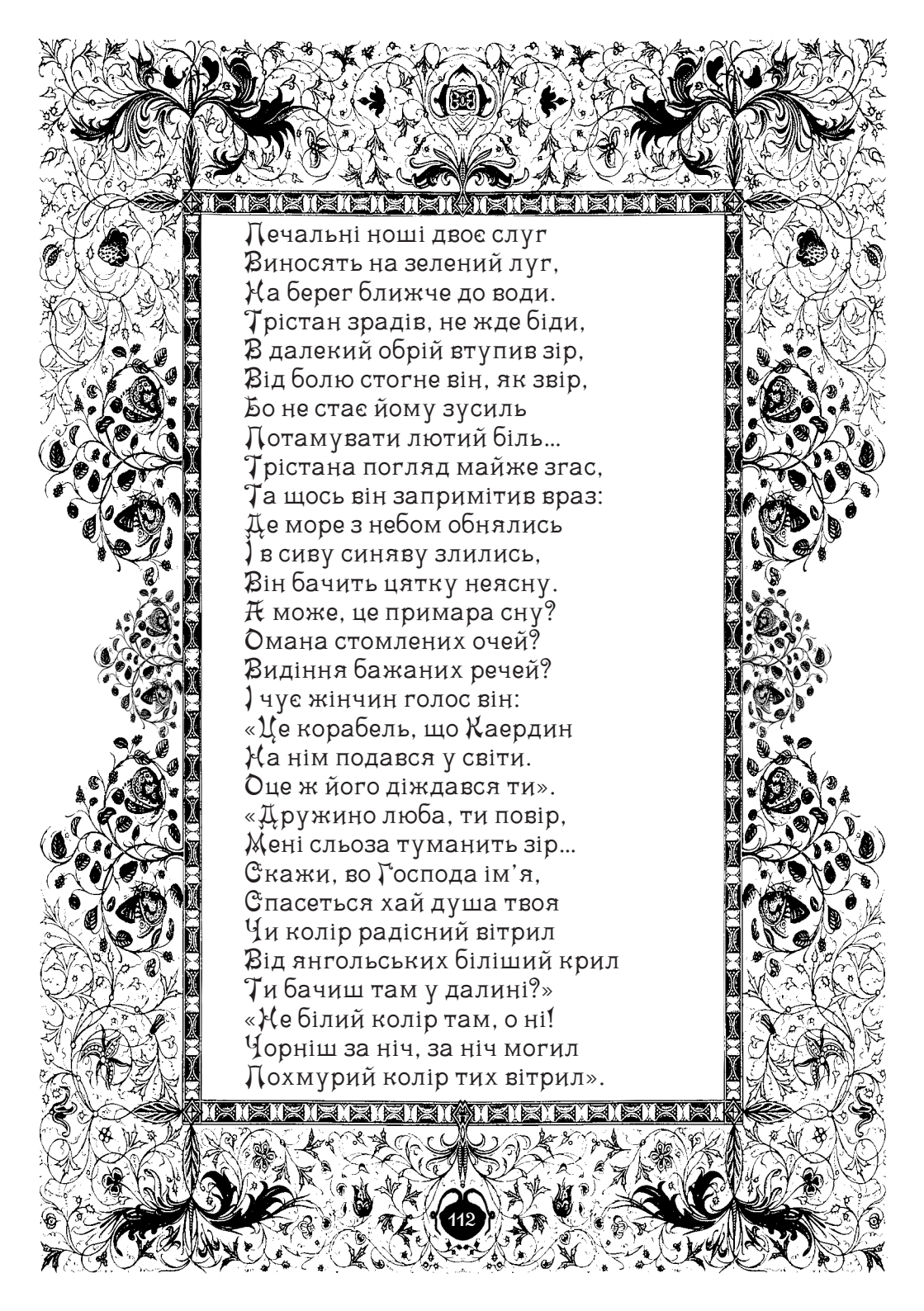
} ось настав весільний день.
Під звуки радісних пісень
Здійснилася його мета:
} зольда з ним, але - не та!..
Лиш імені порожній звук
Дзвенить-відлунює навкруг,
} коси чорні, наче ніч,
Трістанових не тішать віч..
Вони лягли на ложе вдвох
} ковдра вкрила їх обох.
Трістан поцілував її
} застогнав: «Старі мої
Болять ще рани. Тож пробач,
Дружино люба, - і не плач.
Коли одужаю, тоді
Всю ніч в любовному труді
З тобою, мила, проведу».
«На лихо, бачу, на біду
З'єдналася з тобою я:
Розтоптана любов моя!»
} зольда так відповіла,
Устала з ложа і пішла
В покої дальні. Полились
Дівочі сльози, як колись,
Як слухала вона співця,
Що до сумного вів кінця
Легенду дуже давніх днів,
Як брат сестру свою забив,
Як лицар жінку не любив..
Трістан лежить, Трістан не спить,

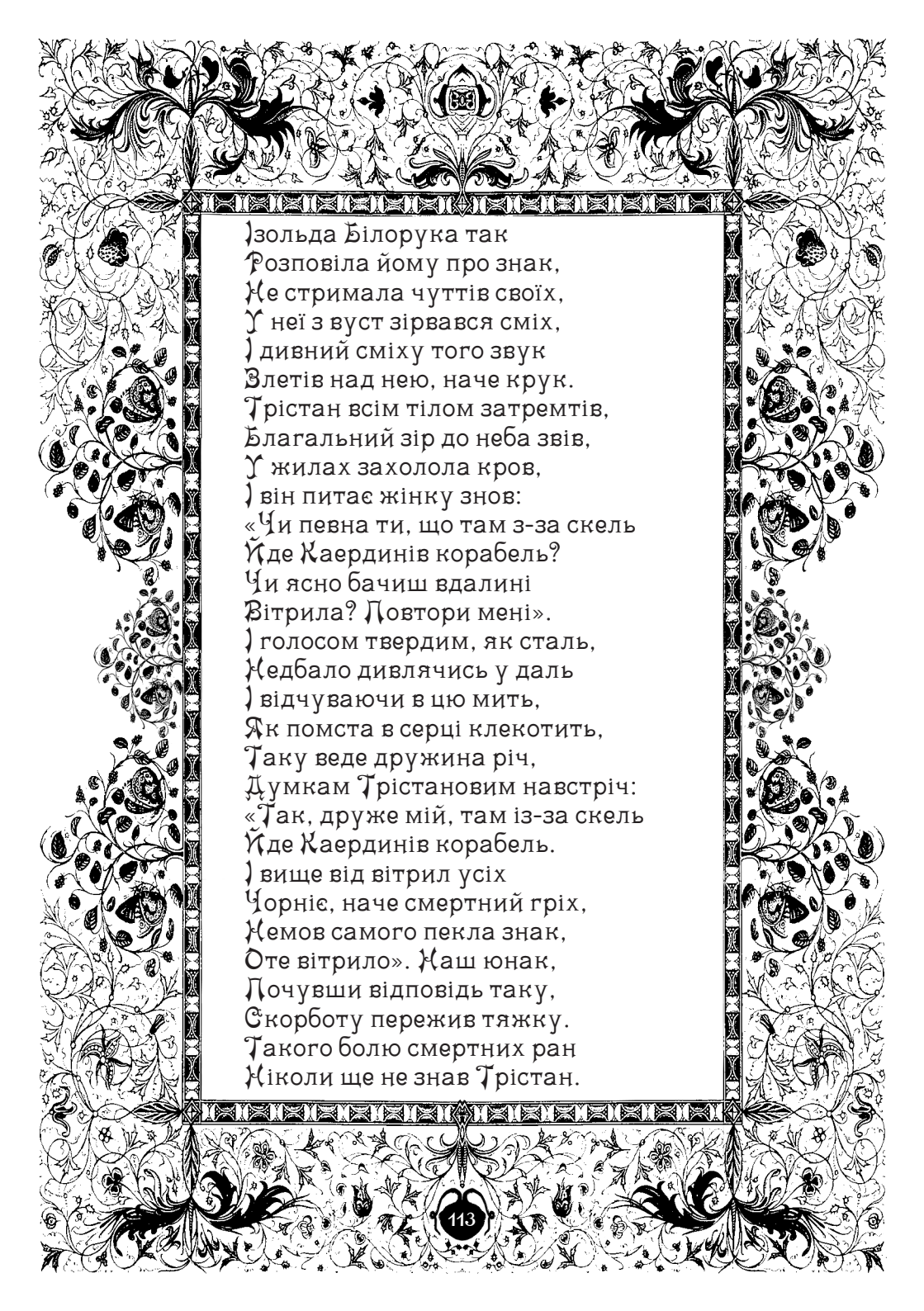
Трістану рана не болить.
Він думу думає важку:
«Зустрів я на своїм віку
Ту дівчину, чие ім'я
До смерті славитиму я,
Ту дівчину, яка мені
Свої дарує юні дні,
Та не потрібен марний дар,
Він не розпалить серця жар.
Забути я не можу ту,
Що має душу золоту,
Що має коси золоті, -
Вона одна в моїм житті.
Ізольдо Злотокоса! Ти
Солодким болем засмути
Ще раз мене. А, твій Трістан,
Знемігся від сердечних ран,
Бо кожен день і кожну ніч
А зву тебе. Та клич - не клич, -
Змінити долю не дано.
У книзі Господа давно
Записано, що ми - одно,
Та ще записано, що нас
Мав роз'єднати чорний час,
Щоб потекло сумне життя
Без вороття, без вороття.
Моє ти диво осяйне!
А знаю: любиш ти мене,
Твоє кохання не мине,
Але молю, приснись мені
Хоча б у найкоротшім сні!».

XIV. СМЕРТЬ ТРИСТАНА Й ІЗОЛЬДИ

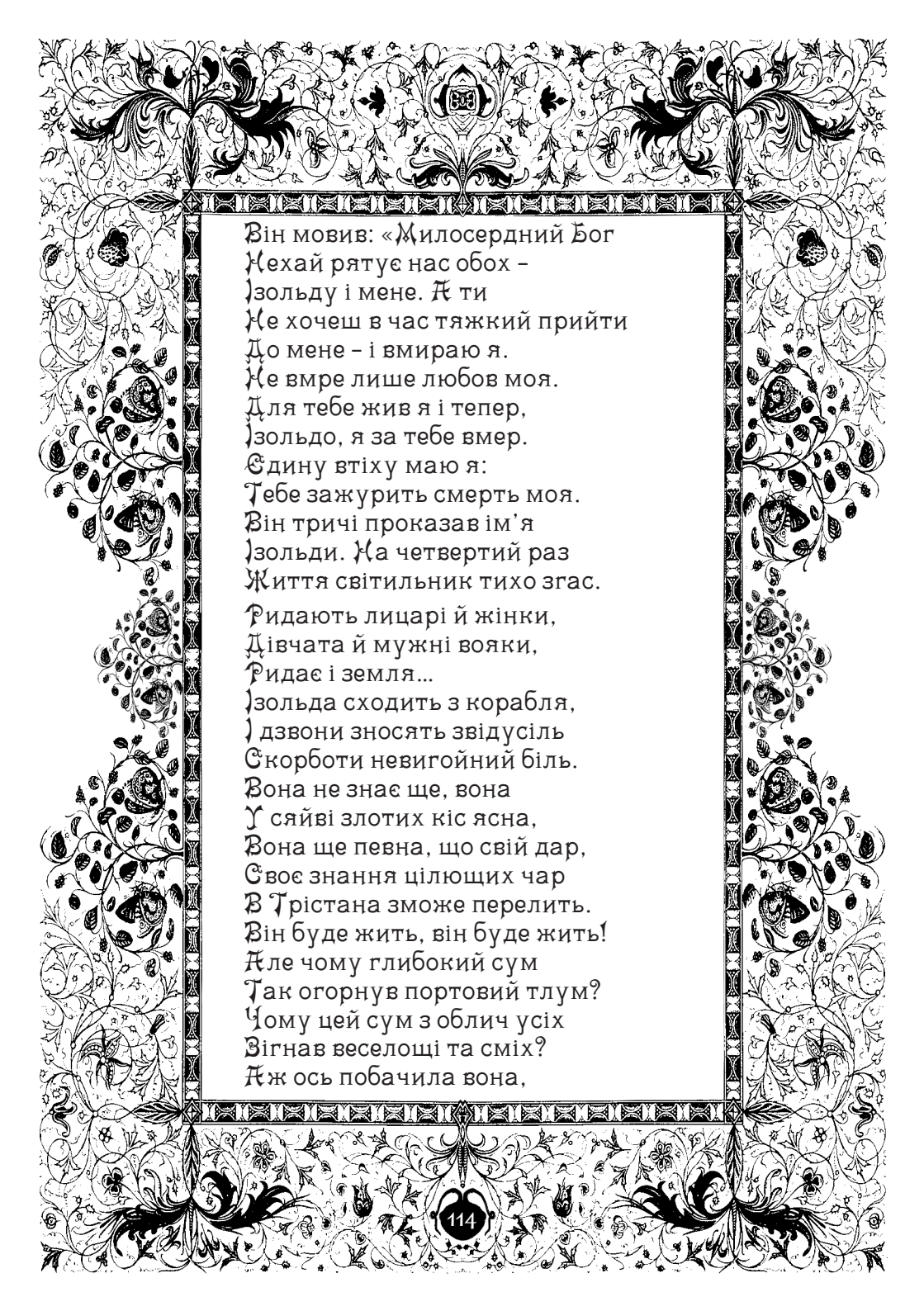
Триває буря вже п'ять днів,
Та між запінених валів,
Серед підступних білих скель
Пливе Ізольдин корабель.
Коли ж ущухла буря зла,
Ізольда погляд свій звела
На шоглу й віддала нбказ
Звести вітрило біле враз,
Аби вже здалеку Трістан,
Що знемагає там від ран,
Добачив благовісний знак.
Та склалося усе не так.
Упав на море мертвий штиль,
Немає ні найменших хвиль.
Все море - мов блакитний діл,
І корабель на нім, як віл,
Тихесенько собі іде,
А час не жде. Так, час не жде...
Одного ранку наш Трістан,
Знемігши від смертельних ран,
В полоні сну, в полоні мрій
Сказав: «Несіть мене мерщій
На берег моря. Може там
Я поклонюся всім вітрам,
Тоді вони вже принесуть
Ту, хто життя найглибша суть,
Ту, без якої ще три дні
Не випаде прожити мені».

Печальні ноші двоє слуг
Виносять на зелений луг,
На берег ближче до води.
Трістан зрадив, не жде біди,
В далекий обрій втупив зір,
Від болю стогне він, як звір,
Бо не стає йому зусиль
Лотамувати лютий біль...
Трістана погляд майже згас,
Та щось він запримітив враз:
Де море з небом обнялись
) в сиву синяву злились,
Він бачить цятку неясну.
А може, це примара сну?
Омана стомлених очей?
Видіння бажаних речей?
) чує жіночий голос він:
«Це корабель, що Каердин
На нім подався у світи.
Оце ж його діждався ти».
«Дружино любя, ти повір,
Мені сльоза туманить зір...
Скажи, во Господа ім'я,
Спасеться хай душа твоя
Чи колір радісний вітрил
Від янгольських біліший крил
Ти бачиш там у даліні?»
«Не білий колір там, о ні!
Чорніш за ніч, за ніч могил
Лохмурий колір тих вітрил».

Ізольда Білорука так
Розповіла йому про знак,
Не стримала чуттів своїх,
У неї з вуст зірвався сміх,
І дивний сміху того звук
Злетів над нею, наче крук.
Трістан всім тілом затремтів,
Благальний зір до неба звів,
У жилах захолола кров,
І він питає жінку знов:
«Чи певна ти, що там з-за скель
Йде Каердинів корабель?
Чи ясно бачиш вдалині
Вітрила? Повтори мені».
І голосом твердим, як сталь,
Недбало дивлячись у даль
І відчуваючи в цю мить,
Як помста в серці клекотить,
Таку веде дружина річ,
Думкам Трістановим навстріч:
«Так, друже мій, там із-за скель
Йде Каердинів корабель.
І вище від вітрил усіх
Чорніє, наче смертний гріх,
Немов самого пекла знак,
Оте вітрило». Маш юнак,
Почувши відповідь таку,
Скорботу пережив тяжку.
Такого болю смертних ран
Ніколи ще не знав Трістан.

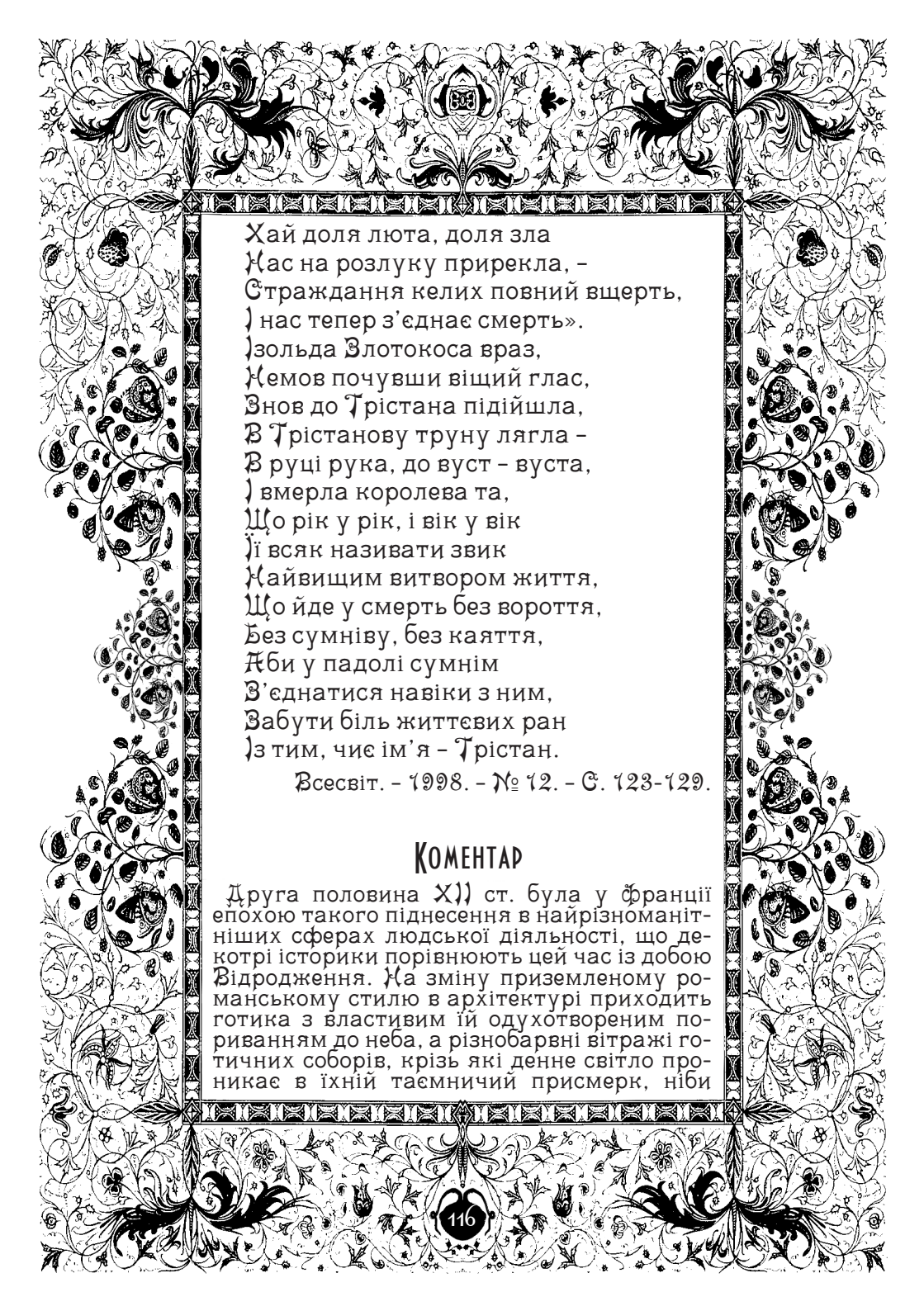

Він мовив: «Милосердний Бог
Нехай рятує нас обох -
Ізольду і мене. А ти
Не хочеш в час тяжкий прийти
До мене - і вмираю я.
Не вмре лише любов моя.
Для тебе жив я і тепер,
Ізольдо, я за тебе вмер.
Єдину втіху маю я:
Тебе зажурить смерть моя.
Він тричі проказав ім'я
Ізольди. На четвертий раз
Життя світильник тихо згас.

Ридають лицарі й жінки,
Дівчата й мужні вояки,
Ридає і земля...
Ізольда сходить з корабля,
І дзвони зносять звідусіль
Скорботи невигойний біль.
Вона не знає ще, вона
У сяйві злотих кіс ясна,
Вона ще певна, що свій дар,
Своє знання цілющих чар
В Трістана зможе перелить.
Він буде жить, він буде жить!
Але чому глибокий сум
Так огорнув портовий тлум?
Чому цей сум з облич усіх
Вігнав веселощі та сміх?
Аж ось побачила вона,

Що перед церквою труна
На чорних марах вже стоїть,
А і тій труні Трістан лежить.
Безмежний сум, безкрай жаль,
Непереборна та печаль
В ество Ізольди увійшла,
А з нею, мов могильна мла,
Чоло Ізольди повила.
Вона підходить до труни
І наче бачить давні сни,
І спів далекої весни
Ведє її в минулі дні:
Вона й Трістан самі, одні,
Ось тут коханий жде її,
Спиняє смерть жнива свої...
Та ось урвався мрій політ:
Вуста Трістанові як лід.
І, повернувшись на Схід,
Ізольда мовить: «Мій Трістан
Загинув від смертельних ран.
Без нього і моє життя
Пливе в безодню забуття.
Трістане! Ти за мене вмер,
За тебе вмру і я тепер.
Не встигла вчасно я прийти,
Аби від смерті вберегти
Тебе знанням цілющих чар,
Щоб спалахнув життєвий жар,
Щоб ми з тобою. Як колись,
В обіймах вогняних сплелись.

Хай доля люта, доля зла
Нас на розлуку прирекла, -
Страждання келих повний вщерть,
) нас тепер з'єднає смерть».
) зольда Злотокоса враз,
Немов почувши віщий глас,
Знов до Трістана підійшла,
В Трістанову труну лягла -
В руці рука, до вуст - вуста,
) вмерла королева та,
Що рік у рік, і вік у вік
)ї всяк називати звик
Найвищим витвором життя,
Що йде у смерть без вороття,
Без сумніву, без каюття,
Аби у падолі сумнім
З'єднатися навіки з ним,
Забути біль життєвих ран
)з тим, чие ім'я - Трістан.

Всесвіт. - 1998. - № 12. - С. 123-129.

КОМЕНТАР

Друга половина XII ст. була у Франції епохою такого піднесення в найрізноманітніших сферах людської діяльності, що деякі історики порівнюють цей час із добою Відродження. На зміну приземленому романському стилю в архітектурі приходить готика з властивим їй одухотвореним пориванням до неба, а різнобарвні вітражі готичних соборів, крізь які денне світло проникає в їхній таємничий присмерк, ніби

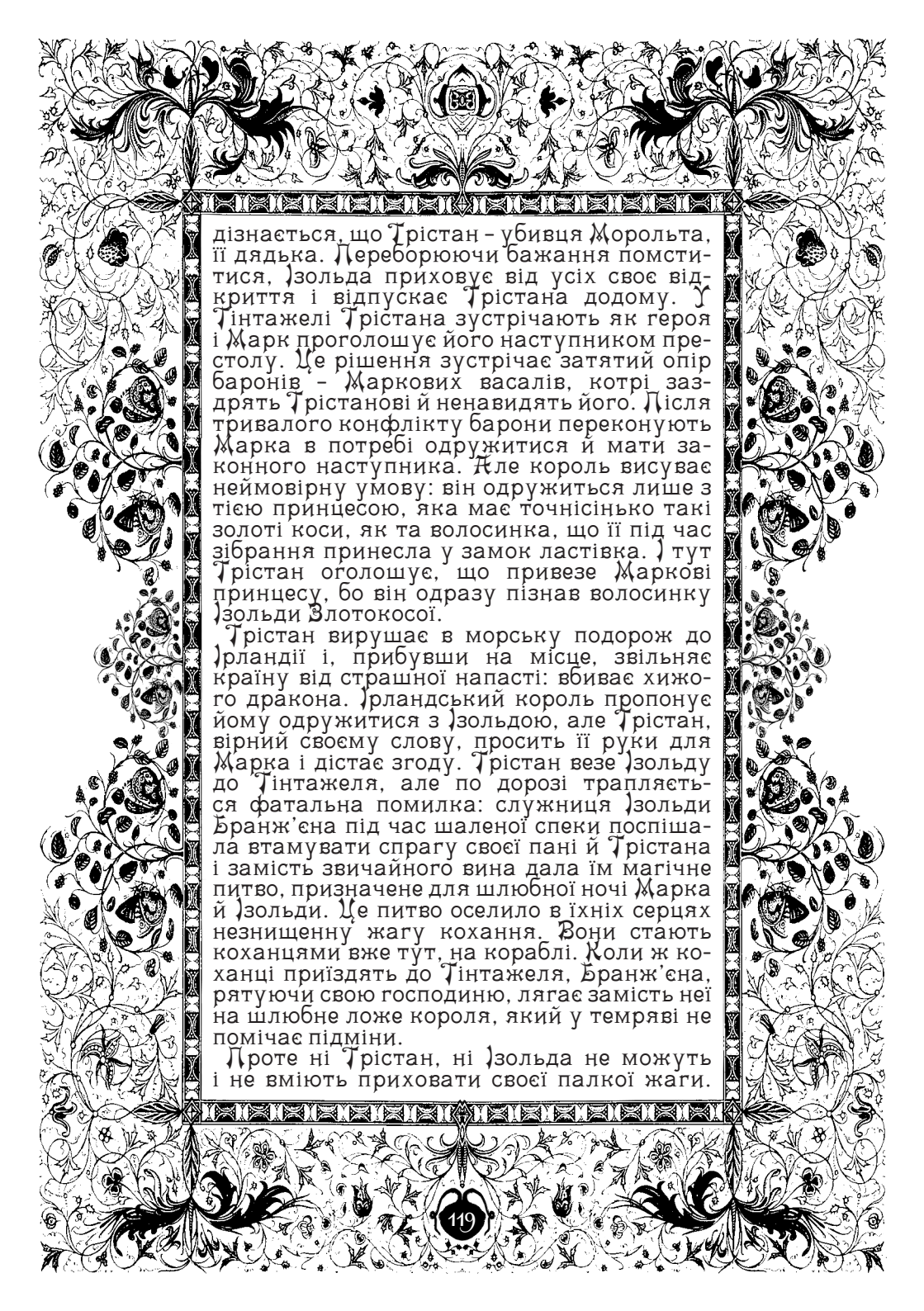
символізують перетворення зовнішнього світу в душі людини у внутрішній монолог – звернення до Бога. Хрестові походи для визволення гробу Господнього від влади невірних, тисячі небезпек, які чекали на лицарів у далеких краях, зумовили появу витонченої любовної лірики, сповненої тугою за недосяжною Прекрасною Дамою. Її привезені з Візантії, через яку пролягали шляхи хрестоносців до Святої землі, ошатний одяг, коштовні келихи, саджені дорогоцінними каменями мечі й розповіді про неймовірну розкіш імператорського двору сприяли виробленню тонкого смаку й заміні давніх напівварварських звичаїв новими та появі розмаїтих нюансів у людських стосунках. Поступово створюються передумови для заснування перших університетів. Вживання французької мови виходить за межі Франції і поширюється в суміжних країнах. Особливо помітні зміни відбуваються у царині літератури. Якщо доти домінуючою темою поезії була вірність лицаря-васала своєму сеньйорові (насамперед тут слід згадати славнозвісну «Лісню про Голанда»), то тепер на перший план виходять такі твори, як перейнятій християнською містикою цикл легенд про братерство лицарів Круглого столу та їхні подвиги в ім'я духовного самовдосконалення, а також довершеної форми любовна лірика трубадурів на Лівдні і труверів на Лівночі, в якій жінка не тільки виступає як об'єкт лицарського обожнювання, а й сама починає грати активну роль.

На цьому підґрунті спочатку у Франції, а згодом і в інших європейських країнах поширюється стародавній кельтський переказ про трагічне кохання Трістана й Ізольди. Джерела цієї легенди губляться у мороці століть, і час її виникнення досі не встановле-

но. Очевидно, вона склалася десь у середині першого тисячоліття, в епоху напівказкового короля Артура – оборонця кельтів від нападів заморських загарбників. Відгомонами цих подій є викрадення хлопчика Трістана норвежцями, про яке розповідає одна з версій легенди. В усякому разі географія історії Трістана й Ізольди (за всієї її неточності, характерної взагалі для фольклорного твору) та сама, що й географія легенд про лицарів короля Артура. Це місця давнього розселення кельтських племен: півострів Корнуол на південному заході Англії, Бретань – північно-західна частина Франції, Уельс, Ірландія, Шотландія.

Легенда про Трістана та Ізольду не дійшла до нас у її первісному, кельтському звучанні. Найдавніші її тексти – це старофранцузькі обробки кінця (точніше – останньої третини) XI ст. Зміст легенди можна викласти в небагатьох словах. Син одного з кельтських королів Трістан змалку залишився сиротою: батько його загинув у бою, захищаючи землі короля Марка, брата його дружини, а мати померла, дізнавшись про смерть чоловіка. Трістан дістає прекрасне лицарське виховання від слуг покійного батька і, дійшовши зрілого віку, іде до двору дядька – короля Марка, щоб стати його васалом. Тут він здійснює подвиг – убиває жорстокого велетня Морольта, брата ірландської королеви, який щороку приїздить до Тінтажеля, столиці Маркового королівства, по данину. Але й Трістан тяжко поранений у двобої отруєним Морольтовим мечем. Знемагаючи від рани, він пливе у човні, віддавши себе на волю течій та вітрів, і його виносить на ірландське узбережжя, де принцеса Ізольда Злотокоса виліковує його чарівним зіллям. Але випадково вона

дізнається, що Трістан - убивця Морольта, її дядька. Переборюючи бажання помститися, Ізольда приховує від усіх своє відкриття і відпускає Трістана додому. У Тінтажелі Трістана зустрічають як героя і Марк проголошує його наступником престолу. Це рішення зустрічає затятий опір баронів - Маркових васалів, котрі заздять Трістанові й ненавидять його. Після тривалого конфлікту барони переконують Марка в потребі одружитися й мати законного наступника. Але король висуває неймовірну умову: він одружиться лише з тією принцесою, яка має точнісінько такі золоті коси, як та волосинка, що її під час зібрання принесла у замок ластівка. Тут Трістан оголошує, що привезе Маркові принцесу, бо він одразу пізнав волосинку Ізольди Злотоосої.

Трістан вирушає в морську подорож до Ірландії і, прибувши на місце, звільняє країну від страшної напасти: вбиває хижого дракона. Ірландський король пропонує йому одружитися з Ізольдою, але Трістан, вірний своєму слову, просить її руки для Марка і дістає згоду. Трістан везе Ізольду до Тінтажеля, але по дорозі трапляється фатальна помилка: служниця Ізольди Бранж'єна під час шаленої спеки поспішала втамувати спрагу своєї пані й Трістана і замість звичайного вина дала їм магичне питво, призначене для шлюбної ночі Марка й Ізольди. Це питво оселило в їхніх серцях незнищенну жагу кохання. Вони стають коханцями вже тут, на кораблі. Коли ж коханці приїздять до Тінтажеля, Бранж'єна, рятуючи свою господиню, лягає замість неї на шлюбне ложе короля, який у темряві не помічає підміни.

Проте ні Трістан, ні Ізольда не можуть і не вміють приховати своєї палкої жаги.

Добрий Марк, який любить і Трістана, і Ізольду, тривалий час нічого не розуміє, але барони врешті переконують його. Марк засуджує коханців до спалення на вогнищі. Але Трістанові вдається втекти з-під варті. Тим часом король замінює кару для Ізольди. Він віддає її на поталу юрбі прокажених. Та Трістан, затаївшись у засідці, відбиває в них кохану й тікає з нею у пушу. Тут їх викриває королівський лісник, доносить Маркові, і той сам, озброївшись мечем, йде в хижку закоханих, щоб покарати їх. Але побачивши, що вони сплять одягнені обабіч меча, який розділяє їх, зворушений король прощає Трістана й Ізольду. Він лише вимагає повернення Ізольди і від'їзду Трістана з його королівства. Проте барони й тут не заспокоюються й вимагають Божого суду для Ізольди: вона повинна взяти до рук брусок розпеченого заліза і не пошкодити навіть шкіри. Ізольда витримує випробування.

Трістан йде в далекий край, де знаходить собі вірного побратима Каердина. Але забути Ізольду він не може. У Трістана тим часом закохується Каердинова сестра Ізольда Білорука. Скорений її почуттям і співзвучністю імені з ім'ям його коханої (а в середні віки люди вірили у не випадковість імен), Трістан одружується з Ізольдою Білорукою. Він знає, що вже ніколи не побачить Ізольди Злотокосої, і хоче витіснити зі свого серця любов до неї. Але його надії на підміну однієї Ізольди другою були марні. Шлюб залишається мертвою буквою, Ізольда Білорука у відчаї, але саме в цей час на їхню країну нападають вороги. Завдяки хоробрості та вправності Трістана напад загарбників було відбито, проте Трістана тяжко поранено отруєним списом. Міякі ліки не допомагали, і

Трістан, який завжди пам'ятав про чарівне зілля Ізольди Златокосої, що ним вона вилікувала його від ран, завданих отруйною зброєю Морольта, потаємно просить Каердина привезти до нього королеву. Він домовляється з побратимом: якщо Ізольда Златокоса погодиться приїхати, Каердин ставить на кораблі білі вітрила, якщо ж відмовиться – чорні. Але розмову підслухала Ізольда Білорука і, палаючи помстою за свої ображені почуття, коли корабель з її суперницею наближався до берега, сказала Трістанові, що він пливе під чорними вітрилами. Вражений цією звісткою, Трістан умирає. Ізольда Златокоса, зійшовши на берег, бачить мертвого коханого і вмирає, впавши на його тіло, їх ховають в одній могилі, з якої виростають два тернові куші, що обіймаються своїми вітами.

Легенда про Трістана та Ізольду дала початок двом лініям розвитку європейської літератури. Це, передусім, лінія лицарського роману, де відважний герой визволяє королівство від влади могутніх велетнів та вогнедишних драконів і дістає як винагороду принцесу й половину врятованого ним королівства. Тут мимоволі згадується улюблена лектура Дон Кіхота – книжки, що переносили його у світ фантастичних пригод, або поем Боярдо чи Аріосто, що зберігають казковість як одну із своїх яскравих прикмет.

Друга лінія – це лінія психологічного роману й трагедії, де у непримиренний конфлікт вступають любов і обов'язок, де фатальне кохання заводить героїв у безвихідь, але вони з гідною подиву й захоплення впертістю перемагають усі, здавалося б, незборимі перешкоди, споруджені ворожим оточенням. Відблиск історії Трістана та Ізольди лежить на трагедії Шекспіра

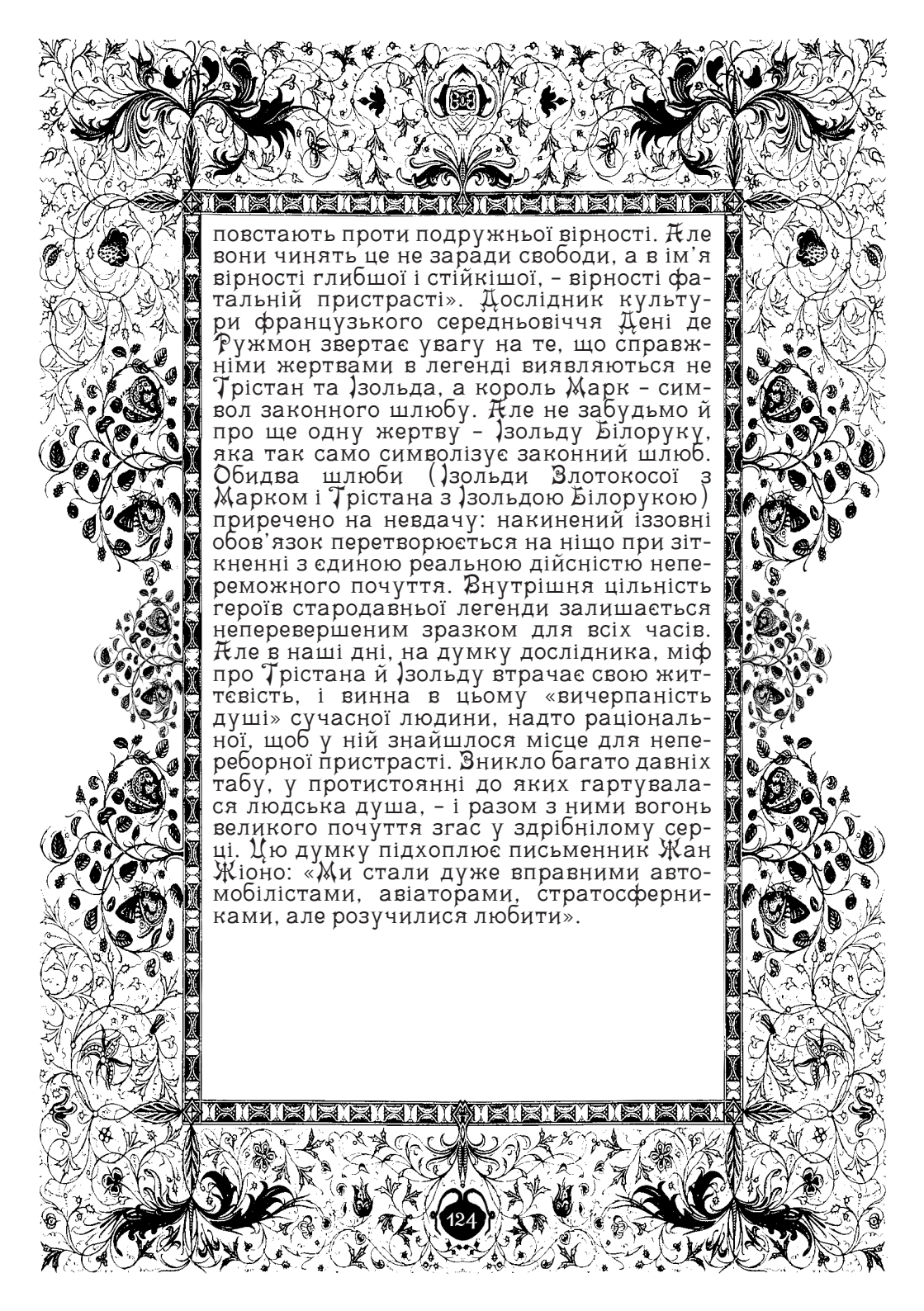
«Ромео і Джульєтта». Ідеться, зрозуміло, не про сюжетну схему твору, а про непереможне почуття, яке переповнює серця героїв п'єси, володіє всім їхнім еством, відкидає всі заборони в ім'я торжества кохання. Інший приклад - роман Гете «Страждання юного Вертера», герою якого лише у смерті знаходить розв'язання трагічного зіткнення між обов'язком і всепоглинаючим почуттям. Левна річ, було б спрощенням розуміти легенду про Трістана та Ізольду як єдине джерело згаданих двох ліній літературного розвитку. Лицарський роман сформувався також під впливом переказів про короля Артура та святий Грааль, а психологічний роман увібрив у себе протягом століть багато різноманітних протег. Але жоден інший твір західноєвропейської літератури не виявляє такої інтенсивної насиченості почуттям, такої гострої туги за втраченим коханням, такої безоглядної вірності любові.

На перший погляд, може здатися, що історія Трістана та Ізольди - це легенда не тільки про любов, а й про зраду. Справді, королева Ізольда багатократно зраджує свого чоловіка, короля Марка. До того ж і Трістана не можна вважати вірним Ізольді Білорукій: узявши з нею шлюб, він мріє про іншу жінку, шле до неї таємного гінця, сподівається на побачення з нею. Та при уважнішому читанні виявляється, що не все так просто. Ізольда поєднала своє тіло, душу й життя з Трістаном на кораблі, по дорозі до Тінтажеля, ще навіть не бачивши короля Марка. То хіба в такому разі її відмова від Трістана не була б справжньою зрадою? Ізольда Злотокоса залишається вірною Трістанові протягом усього свого життя, не раз важачи ним саме в ім'я цієї високої вірності. Трістан же, втратив-

ши надію на зустріч із королевою, вигнаний назавжди з її країни, широко вірить, що, одружившись з Ізольдою Білорукою, він забуде свою далеку кохану. Згодом він розуміє, що помилився, але зарадити біди вже не може – і мужньо зустрічає смерть як визволення від тяжких ран, – не тільки тілесних, а й душевних. Отже, не про зраду йдеться в легенді, а про збереження вірності своєму коханню. При цьому виникнення кохання Трістана й Ізольди можна розуміти по-різному. Історія з магичним напоєм ніби знімає з закоханих відповідальність за їхнє почуття: вони стають рабами фатальних обставин. Проте любовний напій можна розуміти і як символ непереборного кохання на все життя. Кохання Трістана й Ізольди невичерпне, воно не пригасає з часом, але розгоряється ще дужче, незважаючи на всі перешкоди. Більше того, можна сказати, що численні перешкоди й труднощі підтримують вогонь любові. Жертовність закоханих, які не шкодують життя, аби поєднатися одне з одним, цільність їх характерів, завдяки якій вони кидають виклик звичаям та умовностям оточення, – ось що творить із них постаті ідеальних коханців усіх часів.

Трістан та Ізольда належать до «вічних образів» світової культури. Французький письменник Мішель Турньє вважає, що кожен вічний образ, – Дон Кіхот, Дрометей, Гамлет, Фауст, – є втіленням бунту проти встановленого порядку. Особливе місце приділяє він порівнянню контрастних, полярно протилежних образів Трістана і Дон Жуана: «Дон Жуан – втілення бунту свободи проти вірності, бунту свободи людини, котра шукає втіх, проти подружньої вірності. Дивний парадокс Трістана й Ізольди полягає в тому, що вони так само

повстають проти подружньої вірності. Але вони чинять це не заради свободи, а в ім'я вірності глибшої і стійкішої, – вірності фатальній пристрасті». Дослідник культури французького середньовіччя Дені де Ружмон звертає увагу на те, що справжніми жертвами в легенді виявляються не Трістан та Ізольда, а король Марк – символ законного шлюбу. Але не забудьмо й про ще одну жертву – Ізольду Білоруку, яка так само символізує законний шлюб. Обидва шлюби (Ізольди Злотоконої з Марком і Трістана з Ізольдою Білорукою) приречено на невдачу: накинений іззовні обов'язок перетворюється на ніщо при зіткненні з єдиною реальною дійсністю непереможного почуття. Внутрішня цільність героїв стародавньої легенди залишається неперевершеним зразком для всіх часів. Але в наші дні, на думку дослідника, міф про Трістана й Ізольду втрачає свою життєвість, і винна в цьому «вичерпаність душі» сучасної людини, надто раціональної, щоб у ній знайшлося місце для непереборної пристрасті. Зникло багато давнишнього, у протистоянні до яких гартувалася людська душа, – і разом з ними вогонь великого почуття згас у здібнілому серці. Цю думку підхоплює письменник Жан Жюно: «Ми стали дуже вправними автомобілістами, авіаторами, стратосферниками, але розучилися любити».

ЯК ЗВІРІ ХОТИЛИ ТА ЗГОДИ ДІЙТИ

(ЖАРТИВЛИВЕ ОПОВІДАННЯ ПРО ЧОТИРИНОГИХ ЗВІРІВ)

В шість тисяч вісімсотому
сімдесят третім році,
У місяці у вересні
п'ятнадцятого дня
Лісів, річок, гір мешканці
зібралися на раду.
Шляхетні й чисті скупчилися,
нечисті і потворні.
На троні дикоокий лев -
звіриний цар-володар,
З ним поруч соправитель -
слон, безкостий, безсуглобий;
Барс, леопард - порадики,
наклепники великі.
Багато й інших хижаків
сиділо в цьому колі:
Мічний бешкетник сірий вовк,
неситий волоцюга;
Хитрюща згубниця курей,
лисиця пишногоста,
Голодний завжди друг людей,
собака бідолашний.
Вони годились, радились
і винесли ухвалу:
Відправити в ліси послів
до всіх чотириногих,
До благородних та значних,
нечистих і убогих.

Дослом призначено kota,
бо в темряві він бачить,
) вирішено мишу дати -
у неї ж довгі вуса,
Чималий ніс, великий хвіст -
котові в товариство,
Для допомоги та розваг -
потіху світу мавпу,
) вирушила місія
наказ читати звірам...

* * *

Малякані, здивовані
були чотириногі,
Коли послів побачили,
почули їхнє слово;
Зайчиська прудконогого
та гострого на око
Дослали оповісником,
щоб швидше всі зібрались,
Ланів послів побачили,
гостинно їх вітали,
Лапери переглянули,
послухали промови.
Же проминуло ще і дня -
чотириногі вкупі;
Віл поруч буйвола сидить,
за ними вівці й кози,
Дрекарний благородний кінь
сів з ішаком побитим;

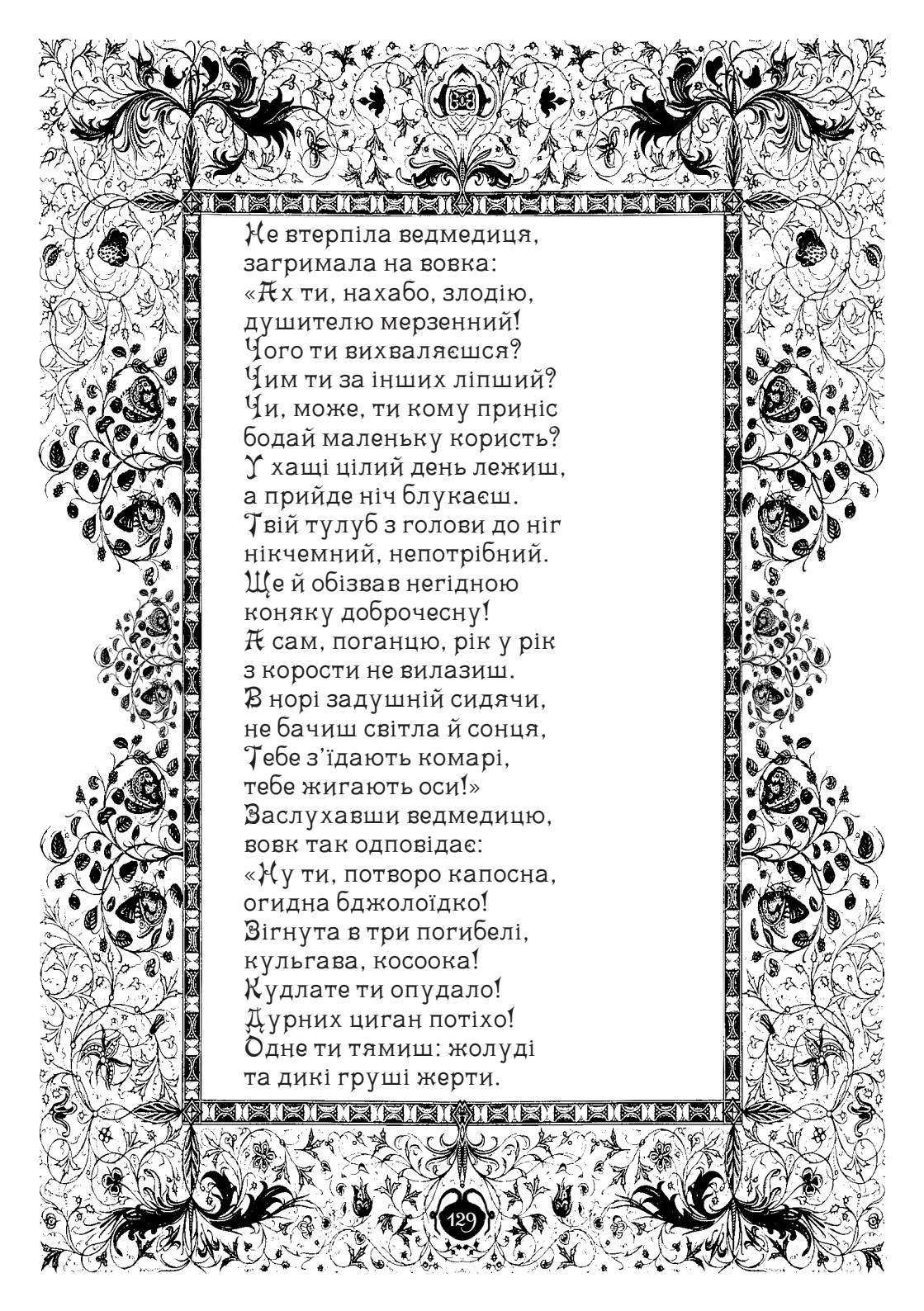

Красуня сарна, олень, лань
і ненажери-свині.
Одрозу стихли. На послів
утупились очима.
«З чим ви прибули до нас?
Що скажете, панове?»
) мовить миша в відповідь,
смикнувши сивим вусом:
«Наказує нам батько лев,
звіриний імператор,
Зібратися до купи всім,
великим і маленьким,
Шляхетним, чистим і значним,
нечистим та убогим
В степу, у полі запашнім
чи в затишній долині
Порадितись, помовити,
думками обмінатись
) оцінити в кожного
всі вартості та хиби.
Із цим до вас ми прибули,
у цьому наша звістка».

* * *
Якби ви бачили в той час
узгір'я і долини,
Ліси дрімучії, поля,
ущелини глибокі!
Якого миру тут було!
Який зчинився галас,
Коли зібралися на з'їзд
усі чотириногі!

В широ́кім запашні́м степу,
в рівни́ні неозорі́й
Сиди́ть на троні́ горди́й лев,
звірини́й імператор,
За ним держа́вні діячі -
цві́т лісово́го царства
З вели́ким почто́м, а навкі́л -
шляхетні́ й про́сті звірі.
Цар лев, не гаю́чи часу́,
до піддани́х зверну́вся
І урочи́сто проказа́в
слова́ значні́ та мудрі́:
«Шановні́ звірі́! Почне́мо
звіри́ну нашу́ раду.
Хай виступа́є ко́жен з нас
і мови́ть за чере́гою,
Промовця́ маю́ть слухати́
ува́жно й шанобли́во.
Хто зду́має сва́ритися,
пору́шувати́ спо́кій,
Того́ само́го й рід його́
стра́шна спі́ткає́ кара!»
Взяла́сь ко́няка мови́ти,
та вовк заткну́в їй ро́та:
«Чого́ ти лі́зеш напе́ред,
негі́дни́це, ні́кче́мо?».
Ко́няка віді́йшла убі́к,
обра́жено зі́тхнула́,
А вовк, заде́рши голо́ву,
стої́ть се́ред майда́ну,
Зухва́ло та знева́жливо
на зві́рів погляда́є.

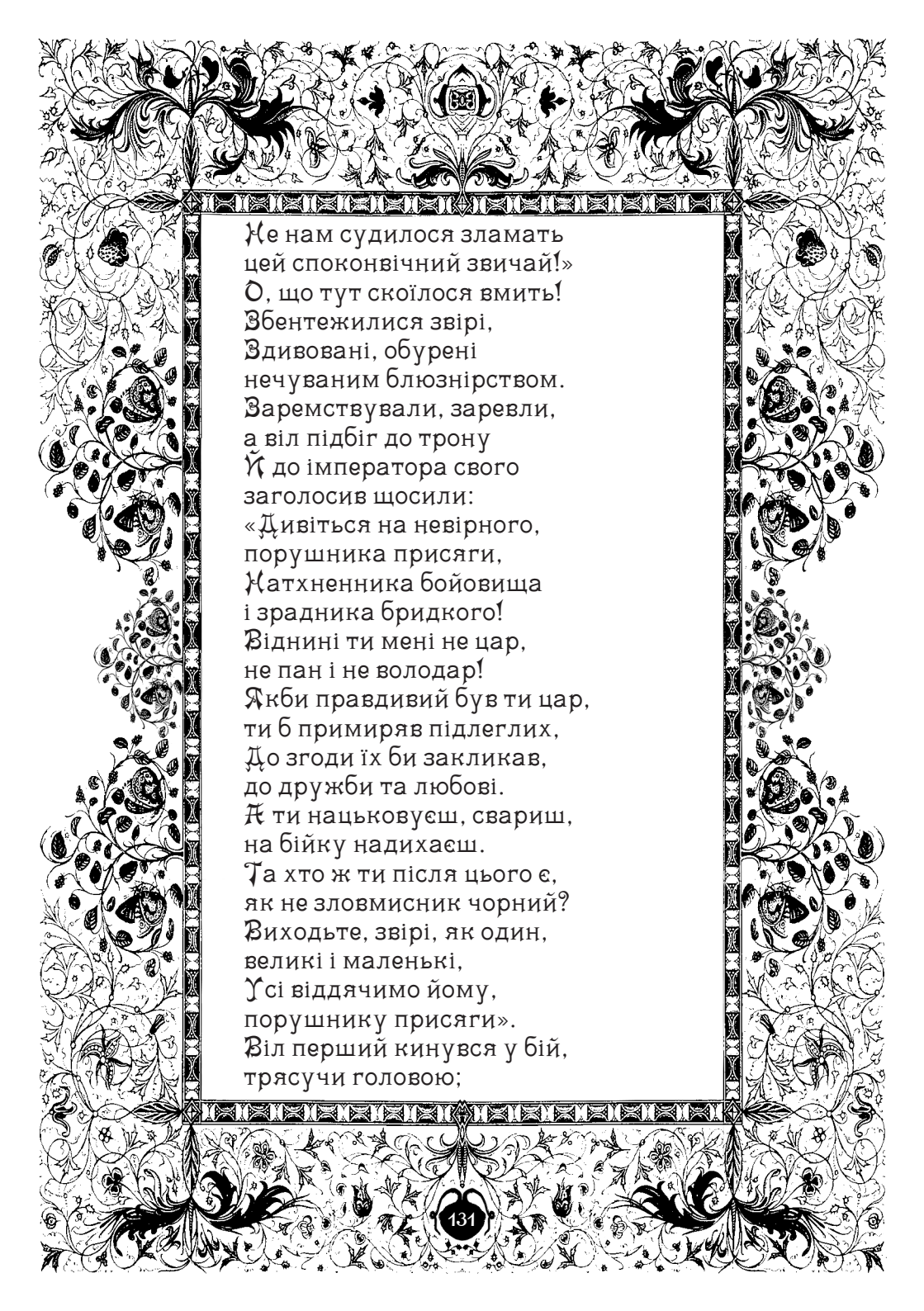
Не втерпіла ведмедиця,
загримала на вовка:
«Ах ти, нахабо, злодію,
душителю мерзенний!
Чого ти вихваляєшся?
Чим ти за інших ліпший?
Чи, може, ти кому приніс
бодай маленьку користь?
У хаші цілий день лежиш,
а прийде ніч блукаєш.
Твій тулуб з голови до ніг
нікчемний, непотрібний.
Ще й обізвав негідною
коняку доброчесну!
А сам, поганцю, рік у рік
з корости не вилазиш.
В норі задушній сидячи,
не бачиш світла й сонця,
Тебе з'їдають комарі,
тебе жигають оси!»
Заслухавши ведмедицю,
вовк так відповідає:
«Ну ти, потворо капосна,
огидна бджолоїдко!
Вігнута в три погібелі,
кульгава, косоока!
Кудлате ти опудало!
Дурних циган потіхо!
Одне ти тямиш: жолуді
та дикі груші жерти.

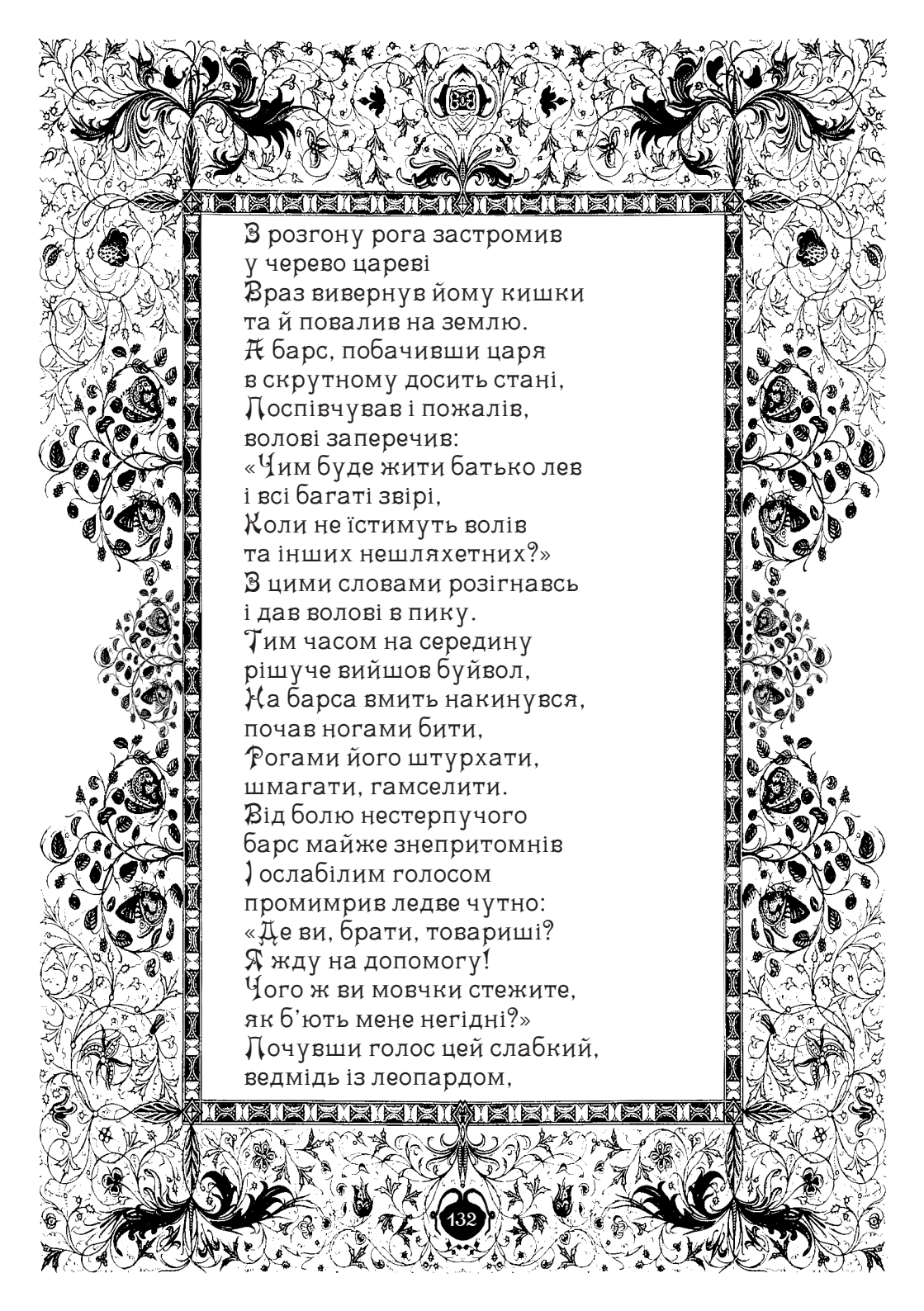
Ні користі ні радості
від тебе не буває.
Чого ж ти іритуєшся
і гримаєш на мене?»
А далі звірі довели,
хто з них до чого здатний!
Що не промова - то скандал,
образи, сперечання...

* * *

Самотній цар, збентежений,
спостерігав. Нарешті,
До галасливої юрби
з промовою звернувся:
«Доволі! Висловили все.
Чого тільки не чув я!
Образи, лайка, похвальба,
докори, суперечки,
Безглузді звинувачення
і знов образи, лайка.
Тому, як цар, наказую
відмовитись назавжди
Від дружби нелукавої,
братерської любові,
Що в ній заприсягались ми.
Бо ж ви цього негідні!
Хай знов панують серед вас
і чвари й ворожнеча,
Чотириногі хижаки
хай нищать травоїдних.

Не нам судилося зламати
цей споконвічний звичай!»
О, що тут скоїлося вмиль!
Збентежилися звірі,
Здивовані, обурені
нечуваним блюзнірством.
Заремствували, заревли,
а віл підбіг до трону
Й до імператора свого
заголосив щосили:
«Дивіться на невірного,
порушника присяги,
Матхненника бойовища
і зрадника бридкого!
Віднині ти мені не цар,
не пан і не володар!
Акби правдивий був ти цар,
ти б примиряв підлеглих,
До згоди їх би закликав,
до дружби та любові.
А ти нацьковуєш, свариш,
на бійку надихаш.
Та хто ж ти після цього є,
як не зловмисник чорний?
Виходьте, звірі, як один,
великі і маленькі,
Усі віддячимо йому,
порушнику присяги».
Віл перший кинувся у бій,
трясучи головою;

З розгону рога застромив
у черево цареві
Враз вивернув йому кишки
та й повалив на землю.
А барс, побачивши царя
в скрутному досить стані,
Лоспівчував і пожалів,
волові заперечив:
«Чим буде жити батько лев
і всі багаті звірі,
Коли не їстимуть волів
та інших нешляхетних?»
З цими словами розігнався
і дав воліві в пику.
Тим часом на середину
рішуче вийшов буйвол,
На барса вмить накинувся,
почав ногами бити,
Рогами його штурхати,
шмагати, гамселити.
Від болю нестерпучого
барс майже знепритомнів
і ослабілим голосом
промимрив ледве чутно:
«Де ви, брати, товариші?
А жду на допомогу!
Чого ж ви мовчки стежите,
як б'ють мене негідні?»
Почувши голос цей слабкий,
ведмідь із леопардом,

Лисиця, вовк, собака й кіт
негайно в бійку встряли.
Ї незабаром збіглися
всі інші хижі звірі
Й розпочали страшну війну
супроти травоядних.
Тепер волів з буйволом
нелегко б довелося,
Але підскочила коза,
свиня пришкандибала,
Баран та заєць, цап, вівця
квапливо приєднались.
Що духу закричав осел,
б'є миша у литаври,
Верблюд аж пританцьовує,
коняка стала гопки
Та й заїржала на весь ліс.
Знялась така тривога,
Такий страшний переполох,
так моторошно стало.
Лисиця дременула в ліс,
подався вовк у гори,
Кіт видерся на дерево,
в кубло сховалась мавпа...

* * *

Бойовище скінчилося
лише з заходом сонця.
Згустилась ночі темрява
і всіх урятувала.

Не випадковість сталася
здійснилося пророцтво:
«Царя від кари не спасуть
могутність і величчя,
і не врятує велетня
його велика сила».
Відтоді й досі
боротьба іде в чотириногих,
Як і раніше,
хижаки з'їдають травоїдних.
Ворогування у лісах
на всі віки лишилось.

З ГРЕЦЬКОЇ ПЕРЕКЛАД
ОЛЕКСАНДР ЛОКОМЯРІВ

Переклад зроблено з видання Г. Вагнера
«Carmina Graeca medii aevi» «Середньовічні
грецькі поетичні твори» (1874)

Всесвіт. - 1965. - № 12. - С. 136-138.

КОМЕНТАР

Коли ми читаємо наївні рядки візантійського оповідання «про чотириногих», нам здається, що ми зустрічаємо добре знайомі з дитинства постаті казкових та байкових тварин: тут і простодушні вовк, ведмідь, бугай і хитродумні лисиця, кіт, мавпа поряд із екзотичними левом, слоном, барсом, леопардом, верблюдом. Справді, цей літературний візантійський тваринний епос опрацьовує фольклорні традиції, що найяскравіше виявляються в «долітературних» байках та казках різних народів і зокрема нашого народу. «Жартівливе оповідання» зберег-

лося в п'яти списках: Ленінградському, Віденському, Паризькому, Лесбоському та Серальському (в Константинополі).

Мета написання «Жартівливого оповідання» ще й досі залишається предметом обговорення істориків візантійської літератури. Цей твір стоїть у візантійській літературі поряд із іншими віршованими дидактичними творами: «Фізіологом», «Пулологом», «Житієм шановного Осла», «Іудовим оповіданням про осла, зовка та лисицю», до яких слід додати прозаїчне «Оповідання про фрукти та овочі». Усі вони ще точно не датовані, але версії, що збереглися до нашого часу, за змістом та мовностилістичними ознаками мають належати до епохи Палеологів (1261-1453). Саме «Жартівливе оповідання» на одміну від інших має в самому тексті точну дату: «Року шість тисяч вісімсот сімдесят третього місяця вересня п'ятнадцятого дня разом зібрали всі чотириногі звірі...» Ця дата за нашою хронологією відповідає 1365 рокові н. е., коли турки, що вже стояли на порозі столиці візантійської імперії, зробили другу за величиною та значенням візантійське місто Адріанополь (тепер Едірне) столицею своєї держави.

Зміст цього твору, як видно з поданих нижче уривків українського перекладу, досить простий. Цар чотириногих лев разом із своїм співправителем слоном і першими радниками барсом та леопардом вирішили встановити вічний мир серед чотириногих звірів, що поділяються на два ворожі стани: на «кровожерних» хижаків і на «чистих та корисних» тварин. Як вісників вони посилають до своїх підданців kota, мишу та мавпу. Вони мають покликати всіх чотириногих на «загальні збори», що відбудуться на «чудовій рівнині». На зборах

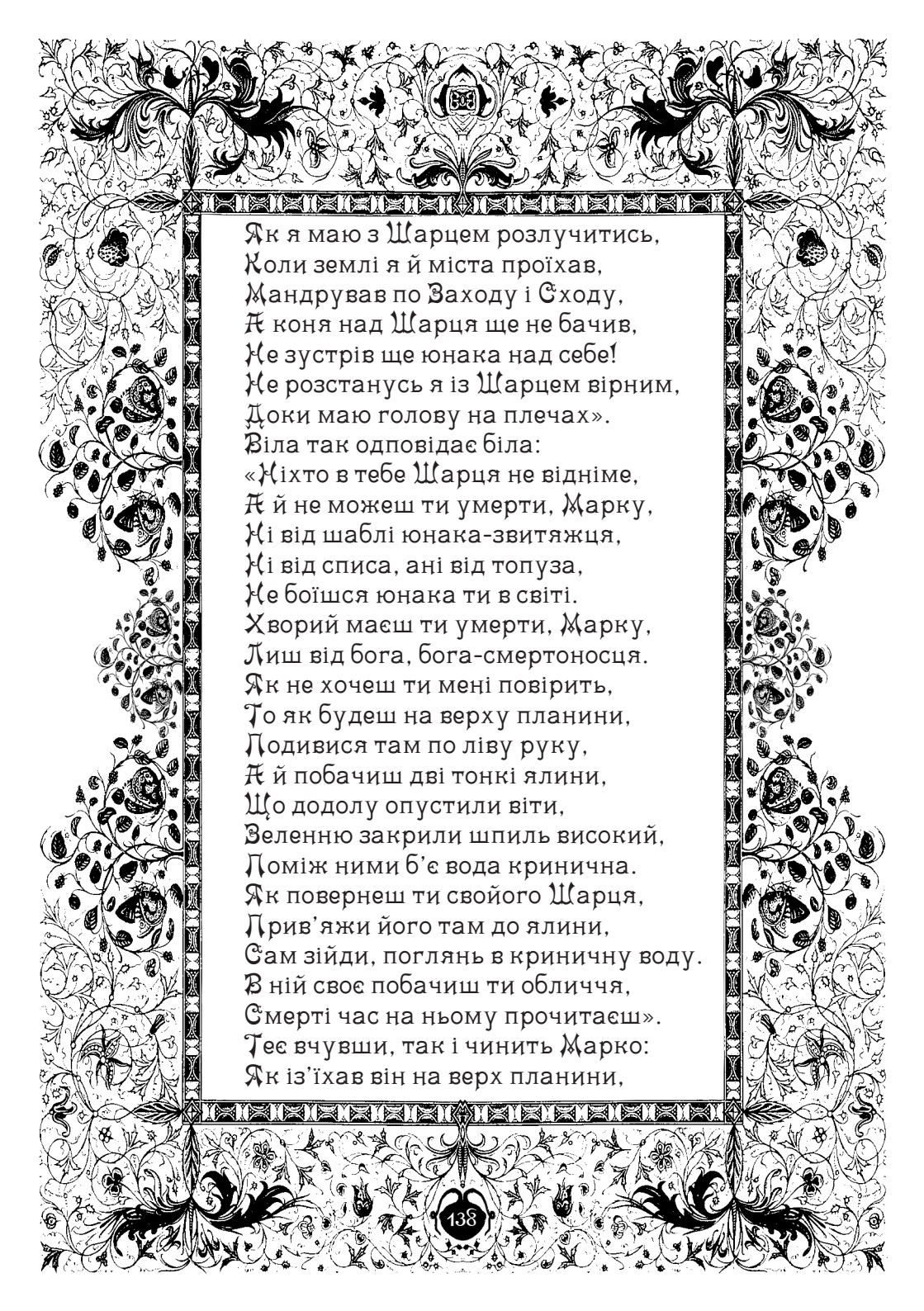
пропонується в дружній розмові обговорити позитивні та негативні якості кожного звіра з тим, щоб дійти до взаєморозуміння, облишити старі чвари, розбрат, ворожнечу, замиритися й встановити вічну дружбу. На початку зборів звірі приносять присягу взаємної любові, але обговорення позитивних та негативних якостей перетворюється на суперечки, в яких кожен розхвалює себе і ганьбить іншого. Так сперечаються один з одним: кінь із ослом, верблюд із конем, вовк із конем, ведмідь із вовком, барс з леопардом, слон з мавпою. Край похвалам і доріканням кладе цар-лев, який скасовує присягу взаємної любові та дружби звірів і наказує відновити боротьбу чотириногих «чистих» та «нечистих», як вона точилася перед тим. Починається бій чотириногих, який припиняється лише «на заході сонця». Тут автор згадує слова якогось поета про те, що «цар не може знайти рятунку в своїй владі, а велетень не врятується своєю силою», і закінчує оповідання таким песимістичним твердженням: «Відтоді й донині триває той бій, що розпочався між чотириногими малими та великими, і він триватиме вічно».

Асно, що сенс цього твору полягав насамперед у цілком наочному паралелізмі між світом тварин та світом людей: і там і тут одвічна ворожнеча, боротьба чистих і нечистих, несильних. Але яка ж ця ворожнеча: чи мав автор на увазі боротьбу лише національну чи боротьбу соціальну, боротьбу великих і дрібних феодалів, чи, нарешті, боротьбу панівної верхівки з пригнобленими масами населення візантійської імперії? Ааналіз твору не дає чіткої відповіді на це важливе запитання, а про автора його нам бракує відомостей.

СМЕРТЬ МАРКА КОРОЛЕВИЧА

(СЕРБСЬКА НАРОДНА ІСТОРИЧНА ПІСНЯ)

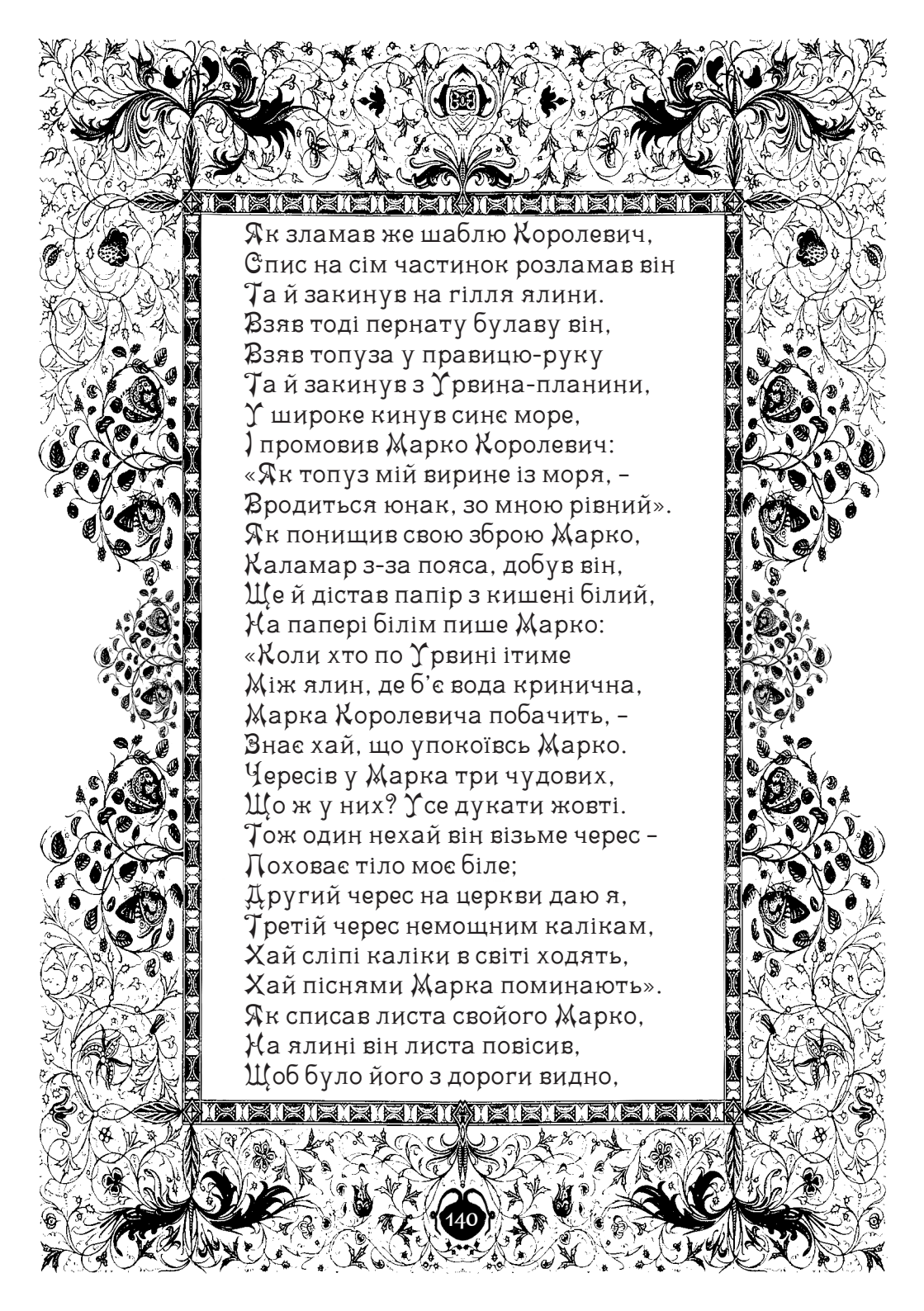
Де вранці Королевич Марко,
У неділю їде до схід сонця
Понад морем на Урвин-планину.
Як із'їхав на планину Марко,
То зачав тут спотикатись Шарець,
Спотикатись і ронити сльози.
Тяжко стало Маркові на серці,
Промовляє він до Шарця слово:
«Гей ти, Шарцю, гей ти, коню вірний!
Сто вже літ і шість літ проминуло,
Як з тобою я не розлучаюсь,
А ніколи ти не спотикався,
Не ронив горючих сліз ніколи.
Бог те знає, що воно віщує, –
Чи моєї головоньці недобре,
Чи твоєї якусь лиху годину».
Як сказав те слово Королевич,
Обізвалась на Урвині віла,
Промовляла, Маркові казала:
«Лобратиме, Марку Королевич!
Знаєш, брате, чом твій кінь
спіткнувся?
Шарець твій свого жаліє пана,
Бо настала вам пора розлуки».
Обізвався Марко так до віли:
«Щоб тобі боліло горло, віло!

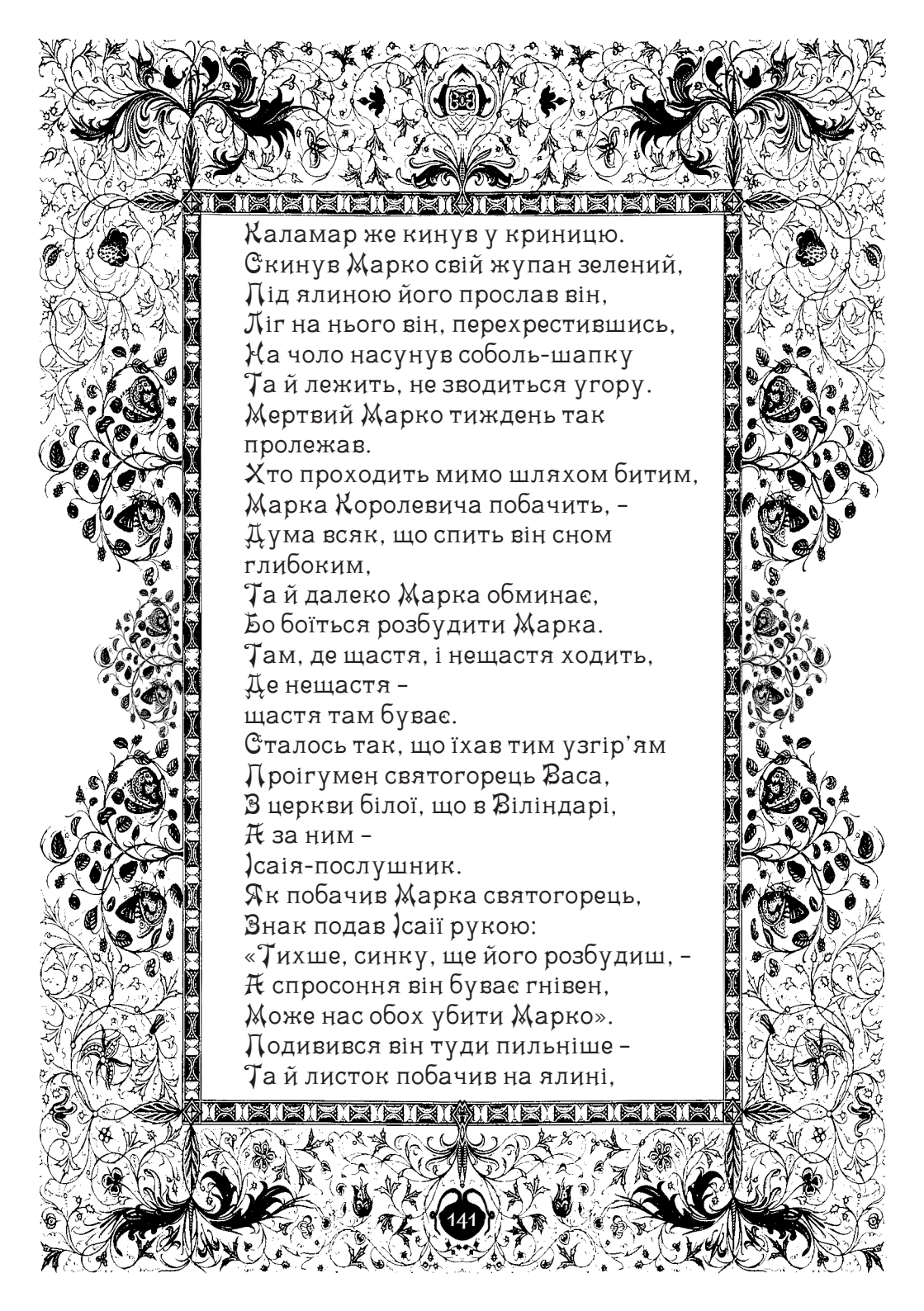
Ак я маю з Шарцем розлучитись,
Коли землі я й міста проїхав,
Мандрував по Заходу і Сходу,
А коня над Шарця ще не бачив,
Не зустрів ще юнака над себе!
Не розстанусь я із Шарцем вірним,
Доки маю голову на плечах».
Віла так відповідає біла:
«Хікто в тебе Шарця не відніме,
А й не можеш ти умерти, Марку,
Ні від шаблі юнака-звитяжця,
Ні від списа, ані від топуза,
Не боїшся юнака ти в світі.
Хворий маєш ти умерти, Марку,
Лиш від бога, бога-смертоносця.
Ак не хочеш ти мені повірить,
То як будеш на верху планини,
Подивися там по ліву руку,
А й побачиш дві тонкі ялини,
Що додолу опустили віти,
Зеленню закрили шпиль високий,
Поміж ними б'є вода кринична.
Ак повернеш ти свого Шарця,
Прив'яжи його там до ялини,
Сам зйди, поглянь в криничну воду.
В ній своє побачиш ти обличчя,
Смерті час на ньому прочитаєш».
Тее вчувши, так і чинить Марко:
Ак із'їхав він на верх планини,

Подивився там по ліву руку
Та й побачив дві тонкі ялини,
Що додолу опустили віти,
Зеленню закрили шпиль високий.
Повернув тут Шарця Королевич,
Прив'язав коня він до ялини,
Сам зійшов, заглянув у криницю,
У воді своє лице побачив,
Смерті час побачив на обличчі,
Гірко плаче, слово промовляє:
«Марний світе, мій прекрасний цвіте!
Красен ти, та походив я мало,
Мало жив я, тільки триста років!
Кині час із світом попрощатись!»
Вийняв шаблю Королевич Марко,
Що була при поясі у нього,
Лідійшов він до коня, до Шарця,
Одрубав він голову коневі,
Щоб до турків Шарець не потрапив,
Не робив їм чорної роботи,
Не служив для турків водовозом.
Ак відтяв він голову коневі,
Лоховав коня свого Шарця
Почесніше, ніж Яндрія-брата.
Гостру шаблю поламав тоді він,
На чотири розламав частини,
Щоб не дати туркам похвалятиись,
Що дісталась Маркова їм шабля,
Не кляли щоб християни Марка,

Ак зламав же шаблю Королевич,
Спис на сім частинок розламав він
Та й закинув на гілля ялини.
Взяв тоді пернату булаву він,
Взяв топуза у правицю-руку
Та й закинув з Ёрвина-планини,
У широке кинув сине море,
І промовив Марко Королевич:
«Ак топуз мій вирине із моря, –
Вродиться юнак, зо мною рівний».
Ак понищив свою зброю Марко,
Каламар з-за пояса, добув він,
Ще й дістав папір з кишені білий,
На папері білим пише Марко:
«Коли хто по Ёрвині ітиме
Між ялин, де б'є вода кринична,
Марка Королевича побачить, –
Знає хай, що упокоївсь Марко.
Чересів у Марка три чудових,
Що ж у них? Ёсе дукати жовті.
Тож один нехай він візьме черес –
Поховає тіло мое біле;
Другий черес на церкви даю я,
Третій черес немощним калікам,
Хай сліпі каліки в світі ходять,
Хай піснями Марка поминають».
Ак списав листа свого Марко,
На ялині він листа повісив,
Щоб було його з дороги видно,

Каламар же кинув у криницю.
Єкинув Марко свій жупан зелений,
Лід ялиною його прослав він,
Ліг на нього він, перехрестившись,
На чоло насунув соболь-шапку
Та й лежить, не зводиться угору.
Мертвий Марко тиждень так
пролежав.
Хто проходить мимо шляхом битим,
Марка Королевича побачить, –
Дума всяк, що спить він сном
глибоким,
Та й далеко Марка обминає,
Бо боїться розбудити Марка.
Там, де щастя, і нещастя ходить,
Де нещастя –
щастя там буває.
Сталось так, що їхав тим узгір'ям
Проігумен святогорець Васа,
З церкви білої, що в Вілндарі,
А за ним –
Ісаія-послушник.
Як побачив Марка святогорець,
Знак подав Ісаї рукою:
«Тихше, синку, ще його розбудиш, –
А спросоння він буває гнівен,
Може нас обох убити Марко».
Подивився він туди пильніше –
Та й листок побачив на ялині,

Взяв листок і прочитав ігумен
) довідався, що Марко мертвий.
) зійшов з коня тоді ігумен,
Марків прах оглянув, доторкнувся, -
Чи давно умер хоробрий Марко.
Тут заплакав ревно проігумен,
Жаль живий узяв його за Марком,
Зняв він з Марка череси з грошима,
Чересами сам підперезався.
Думу думав проігумен Васа:
Де б то Марка поховати гідно?
Думу думав та й таке намислив:
На коня свого поклав він Марка,
До човна привіз юнацьке тіло,
Клав у човен та й поплив по морю
З тілом Марка до Гори Святої.
Прибува він в церкву Вілндарську,
Марків прах у білу церкву вносить,
Править, як годиться, панахиду,
Опускає тихо прах на землю,
Серед церкви білої ховає
Марка Королевича ігумен.
Жодної прикмети він не ставить,
Щоб про те, де Марка поховали,
Вороги його не знали люті.

В СЕРЬСЬКОХОРВАТСЬКОЇ
ПЕРЕКЛАВ МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ
Всесвіт. - 2000. - № 5/6. - С. 186-187.

КОМЕНТАР

Марко Королевич - головний герой сербських балад так званого «юнацького» циклу. Юнаки - молоді люди, сербські герої. Юнаки Андрий і Марко - сини короля західної Македонії Вукашина. Вукашин загинув у битві з турками. Історичний Марко Королевич був володарем невеликої частини земель у містечку Приліп у Македонії. Він загинув 1395 року в битві при Ровинах у Валахії, у якій він брав участь на боці турків. Історичний Марко Королевич співпрацював з турками, тому його землі й людей вони не чіпали. На противагу історичному Марко з легенд - оборонець рідної землі від турків, які були запеклими ворогами південних слов'ян. Лісні про Марка Королевича, складені у його землях, дуже швидко стали співати у найвіддаленіших куточках і Македонії, і Сербії, і Далмації - всюди, де турки знищували бідний люд. Тло пісень - старовинні легенди про Марка та його коня Шарца, який вміє говорити.

Лісні, яких більше двохсот, розповідають про Маркові вчинки: «Королевич Марко оре», «Марко звільняє три ланки полонених», «Одруження Королевича Марка», «Королевич Марко та Дліл-ага», «Королевич Марко та Муса-Розбійник». У баладах наявні казкові елементи. Легендарному герою-юнаку триста років, але він все ще молодий лицар. І житиме, доки йому не сповістять про смерть. Марко могутній і безстрашний. Він спроможний подолати і богатиря з трьома серцями, і ціле вороже військо. Коли потрібно - він хитрий і лукавий. Сила його гострого слова непереборна. Навіть султан не може подужати непокірливого Марка. У легендарного героя і смерть повинна бути леген-

дарною. Про це йдеться у баладі «Смерть Марка Королевича». Як і у «Пісні про вішого Олега», до героя з'являється Віла, яка розповідає Королевичу про близьку смерть і як саме він помре.

Знаючи, що смерть не відступиться, Марко виконує усі обряди, пов'язані зі смертю воїна: він відсікає голову своєму коню Шарцу та ламає свій меч. Так робили давні предки слов'ян, бо думали, що все це знадобиться воїнам у їх походах в іншому світі. Марко Королевич – втілення уявлень сербів про народного героя-оборонця. У баладах про нього живе мрія простих людей про те, що знову прийде Марко Королевич, підніме з дна моря палицю та вижене турків з рідної землі.

МІКЕЛАНДЖЕЛО БУОНАРРОТІ

МАДРИГАЛ

I

Очі мої, вам відомо: минає
Час, наближається смерті година,
Сльїзми залите життя пригаса.
Туга відкритими вас ще тримає,
Доки богиня моя єдина,
Доки її краса
С'яє мені на землі, – небеса
Вже перед нею розкрито ласкаво,
І сонце моє величаво
Злине до неба і зникне в імлі, –
Що тоді бачите ви на землі?

II

Не може так статись,
щоб гарні і святі її очі
Жагуче вловляли мій погляд,
як я їх вловляю,
Бо тільки ридання
гіркі повертаю
Я їм, наче в обмін за посмішки
ніжні жіночі.
О ви, сподівання закоханих,
марні й урочі!
Чи зможе красуня,
така проти мене відмінна,

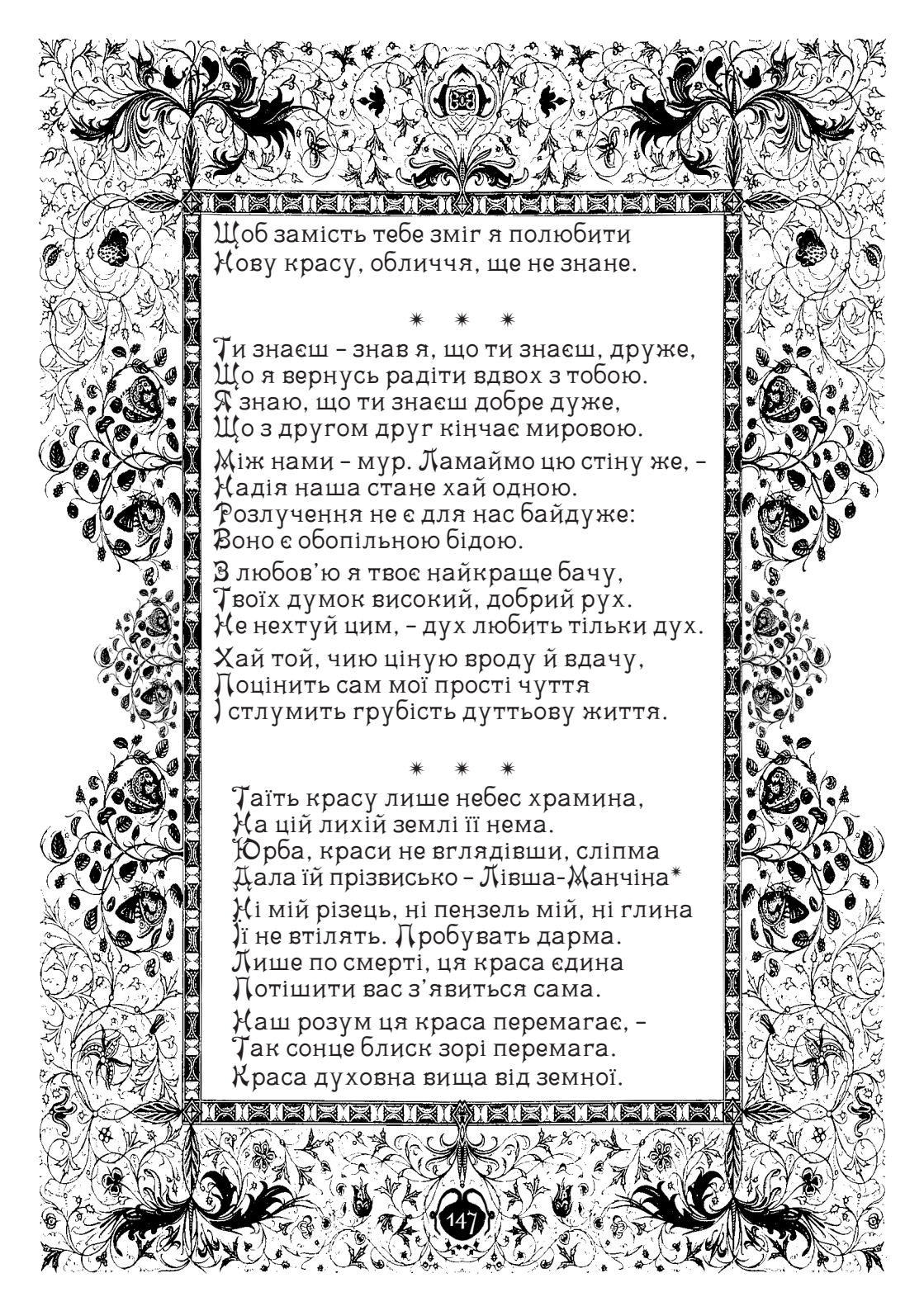

Відчути кохання,
подібне до палу мого?
Кохання - кульгаве,
тож кроки у нього
Мерівні; любові хода
відрізнатись повинна;
Вона до красуні прямує,
порвиста й невпинна
До нього ж, негарного,
буде ступати поволі.
Не можна насправді
жалю не відчути до мене:
Звійшло в мої очі
кохання вогненне,
Виходить же слізьми,
водою печалі й недолі.

СОНЕТИ

* * *

Верніть очам, о ріки й ручаї,
Не ваших вод, а вічних вод потоки,
Дужчої їм дайте течії,
Ніж мають виші струмені глибокі.
Вогнем пройміться ви, загускли зроки,
Осяйте очі зболені мої,
Щоб знов узріли лик твій темноокий
Вони крізь вкриті мороком краї.
Верніть на землю ніг моїх ходу, -
Хай стеляться під ними трави й квіти,
Хай лемент мій в глухій луні не пряне.
Нехай очей видющість знов знайду,

Щоб замість тебе зміг я полюбити
Нову красу, обличчя, ще не знане.

* * *

Ти знаєш - знав я, що ти знаєш, друже,
Що я вернусь радіти вдох з тобою.
Я знаю, що ти знаєш добре дуже,
Що з другом друг кінчає мировою.
Між нами - мур. Ламаймо цю стіну же, -
Надія наша стане хай одною.
Розлучення не є для нас байдуже:
Воно є обопільною бідою.
З любов'ю я твоє найкраще бачу,
Твоїх думок високий, добрий рух.
Не хехтуй цим, - дух любить тільки дух.
Хай той, чю ціную вроду й вдачу,
Поцінить сам мої прості чуття
І стлумить грубість дуттьову життя.

* * *

Таїть красу лише небес храмина,
На цій лихій землі її нема.
Юрба, краси не вглядівши, сліпма
Дала їй прізвисько - Лівша-Манчіна*
Ні мій різець, ні пензель мій, ні глина
Ї не втілять. Пробувать дарма.
Лише по смерті, ця краса єдина
Лотішити вас з'явиться сама.
Наш розум ця краса перемагає, -
Так сонце блиск зорі перемага.
Краса духовна вища від земної.

Щоб ваше горе втішити безкрає,
Щоб в серце ваше увійшла снага,
Надало небо їй краси нової.

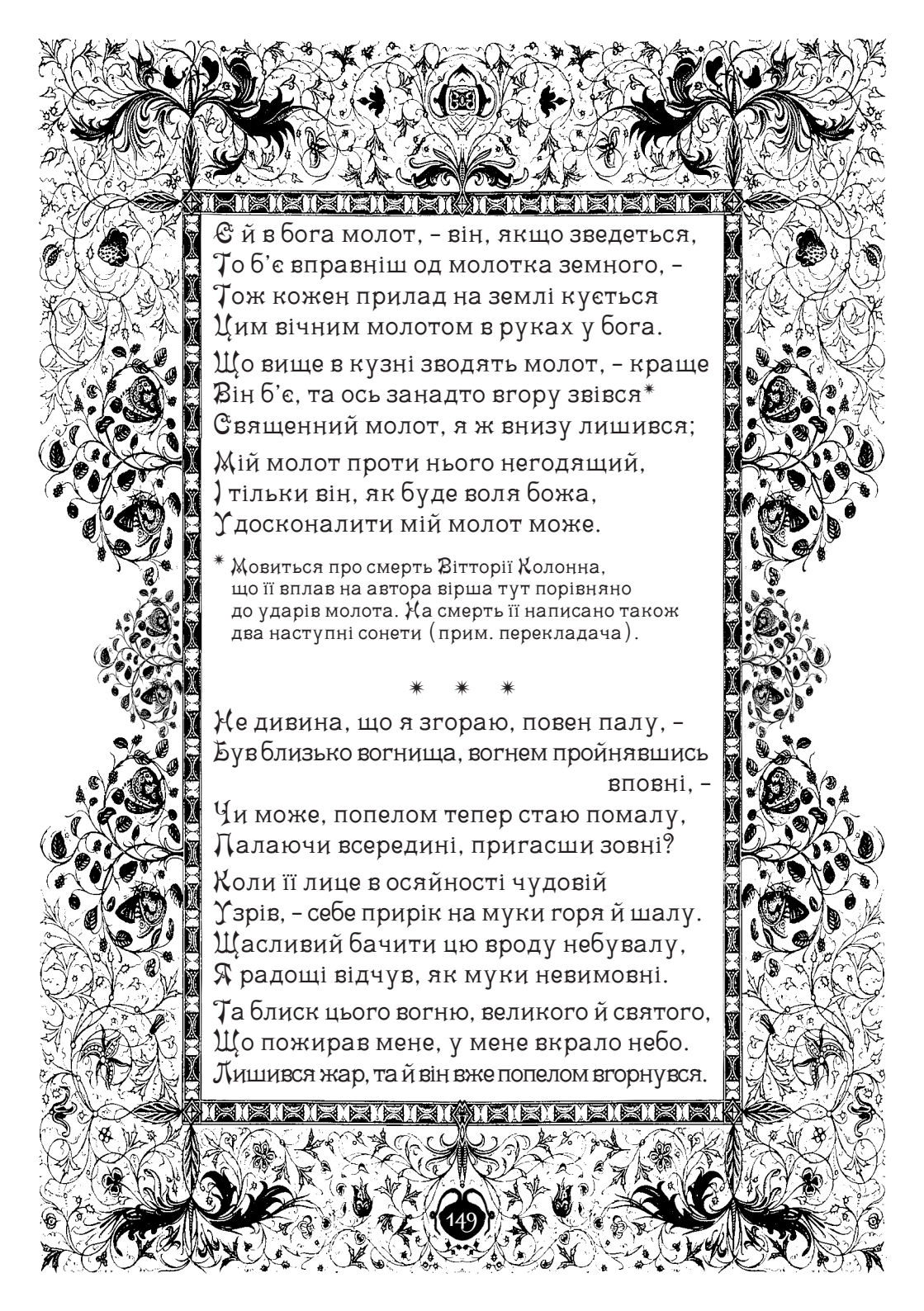
* Сонет написано у відповідь на віршоване прохання князя Гандольфо Лорріно намалювати портрет його померлої коханки, що мала прізвисько - Манчіна, себто Лівша, Шульга (прим. перекладача).

* * *

Усіх земних речей мій не вбачає зір,
Коли вдивляюсь я у ваші гарні очі,
Узрівши речі там божественно урочі,
Що в глибині душі знайшли свій лад і мир.
Коли не створено душі на божій взір,
То пізнавать красу вона не має мочі,
Ту вічну красоту, яка з привічних пір
З проформи виникла у сяйності пророчій.
Кажу я: хай би ти в своїй душі зборов
Лринати вічного життя й омани часу,
Коли переступив старечих років пруг.
Чуття - то згубна хіть, не справжня то любов.
Хай на землі вона є дружбі за окрасу, -
Лише на небі жде на тебе справжній друг.

* * *

Як людську форму з каменю твердого
Мій грубий молот висікати береться,
То тільки з волі бога надається
Його ударам напряду ясного.

Є й в бога молот, – він, якщо зведеться,
То б'є вправніш од молотка земного, –
Тож кожен прилад на землі кується
Цим вічним молотом в руках у бога.
Що вище в кузні зводять молот, – краще
Він б'є, та ось занадто вгору звівся*
Священний молот, я ж внизу лишився;
Мій молот проти нього негодящий,
І тільки він, як буде воля божа,
У досконалити мій молот може.

* Мовиться про смерть Вітторії Колонна,
що її вплав на автора вірша тут порівняно
до ударів молота. На смерть її написано також
два наступні сонети (прим. перекладача).

* * *

Не дивина, що я згораю, повен палу, –
Був близько вогнища, вогнем пройнявшись
вповні, –
Чи може, попелом тепер стаю помалу,
Палаючи всередині, пригасши зовні?
Коли її лице в осяйності чудовій
Узрів, – себе прирік на муки горя й шалу.
Щасливий бачити цю вроду небувалу,
Я радощі відчув, як муки невимовні.
Та блиск цього вогню, великого й святого,
Що пожирав мене, у мене вкратило небо.
Лишився жар, та й він вже попелом вгорнувся.

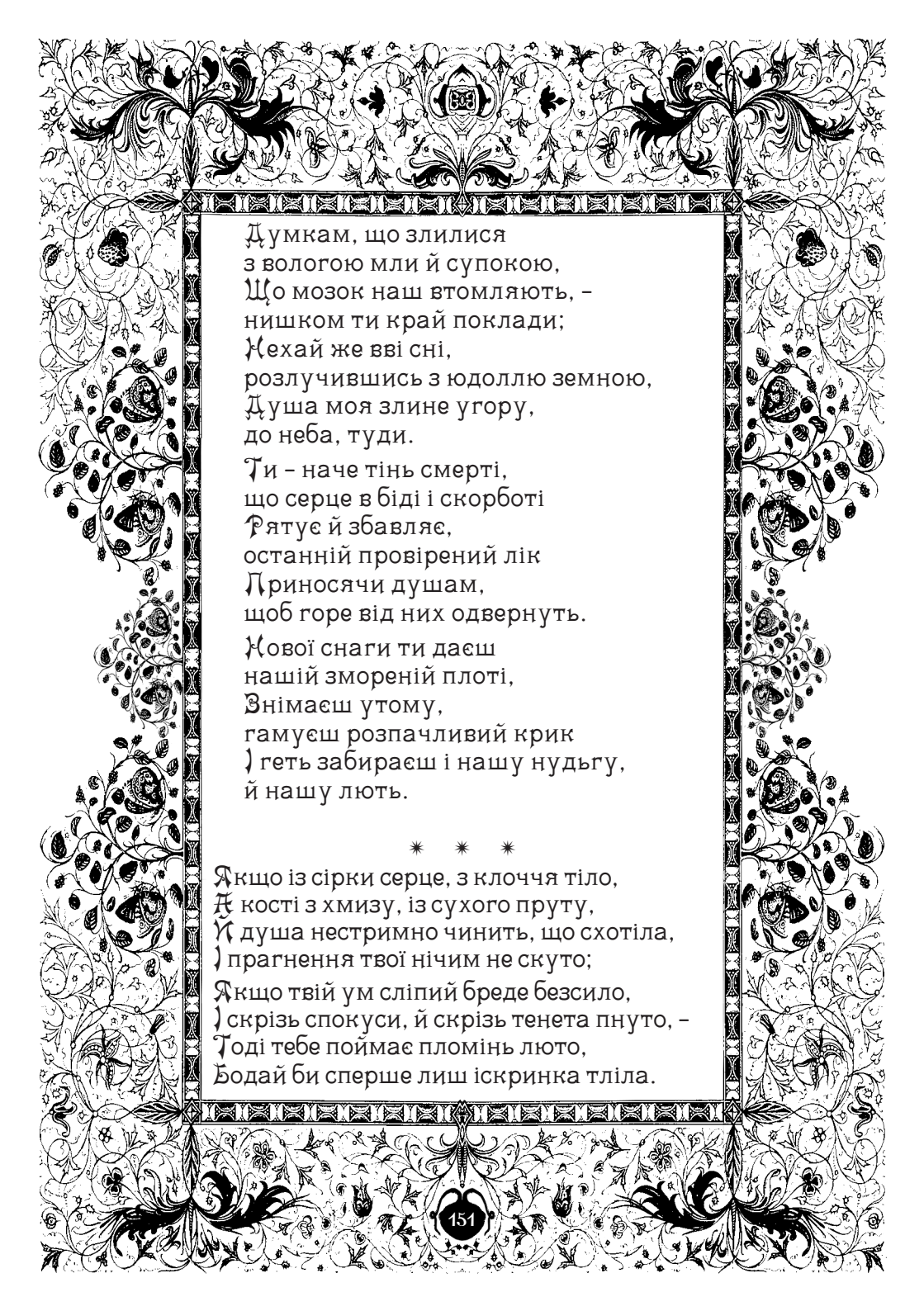
Немає дерева, щоб вибухнуло з нього
Знов дуже полум'я, – ані іскринки в себе
Я не знайду, бо весь не попіл обернувся.

* * *

Тому, що вічно житиме твій чар
Супроти часу, хоч він все стирає,
Я вірю: знов природа, як владар,
Те верне, що з тобою убуває, –
Віддасть його істоті іншій в дар,
Народженій для чару і розмаю.
Жива й живлюща, а не тїнь примар,
Вона обличчям ангельським засяє.
Вона збере усі мої сльозинки
) збереже мої тяжкі зітхання,
Щоб їх віддати тому, хто полюбив.
Вона відчує мук моїх глибини
) не зневажить радості кохання,
Якого я ні з ким не поділив.

* * *

О ночі, о поро солодка,
огорнута тьмою, –
Твій спокій завершує врешті
всі людські труди;
Ти добре цінуєш
захоплених ревно тобою,
Зціляєш їх розум,
рятуючи їх од біди.

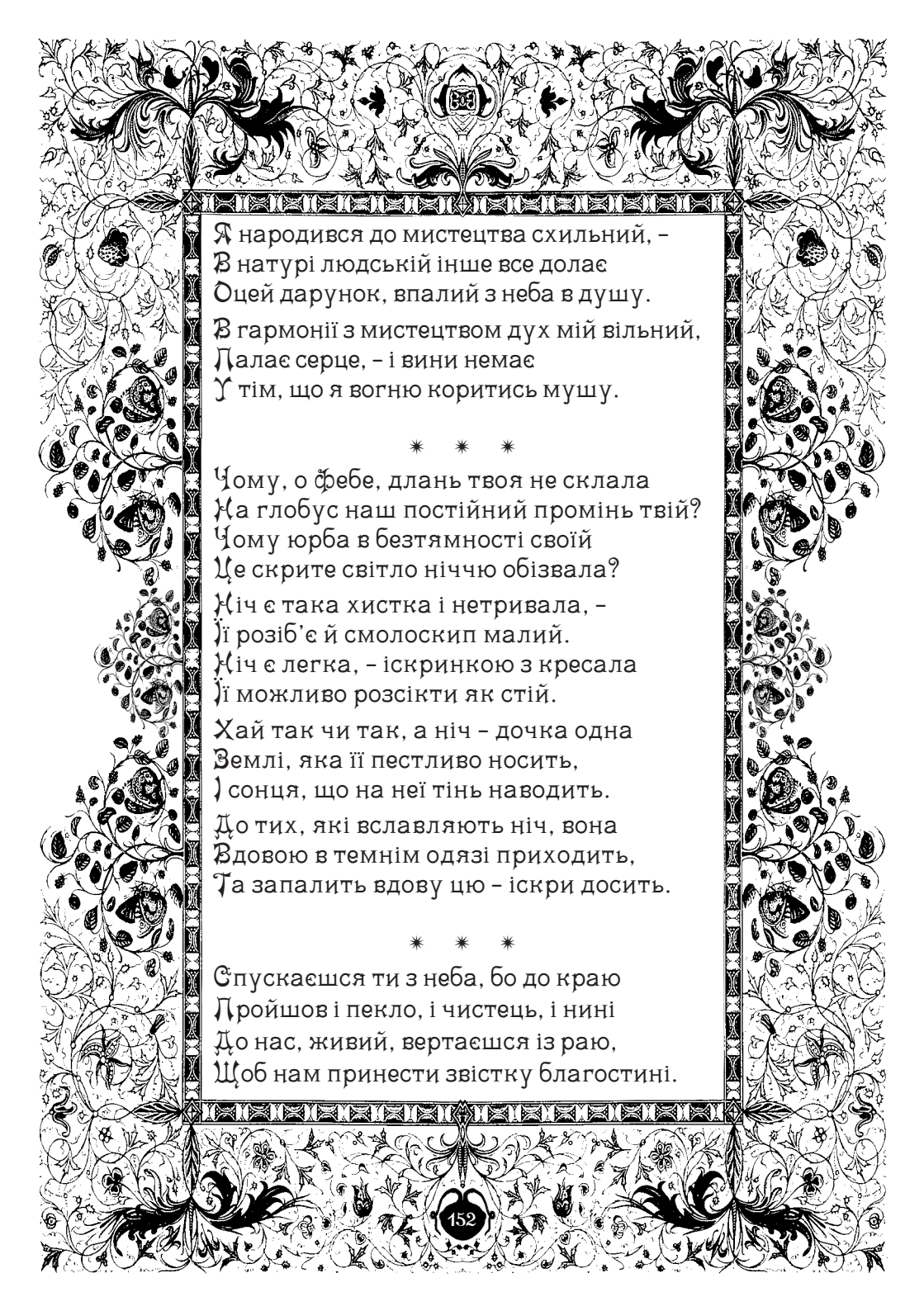
Думкам, що злилися
з вологою мли й супокою,
Що мозок наш втомляють, -
нишком ти край поклади;
Мехай же вві сні,
розлучившись з юдоллю земною,
Душа моя злине угору,
до неба, туди.

Ти - наче тинь смерті,
що серце в біді і скорботі
Рятуює й збавляє,
останній провірний лік
Приносячи душам,
щоб горе від них одвернуть.

Нової снаги ти даєш
нашій змореній плоті,
Знімаєш утому,
гамуєш розпачливий крик
) геть забираєш і нашу нудьгу,
й нашу лють.

* * *

Якщо із сірки серце, з клоччя тіло,
Як кость з хмизу, із сухого пруту,
) душа нестримно чинить, що схотіла,
) прагнення твої нічим не скуто;
Якщо твій ум сліпий бреде безсило,
) скрізь спокуси, й скрізь тенета пнучо, -
Тоді тебе поймає племінь люто,
Бодай би сперше лиш іскринка тліла.

Я народився до мистецтва схильний, –
В натурі людській інше все долає
Оцей дарунок, впалий з неба в душу.
В гармонії з мистецтвом дух мій вільний,
Палає серце, – і вини немає
У тім, що я вогню коритись мушу.

* * *

Чому, о Фебе, длань твоя не склала
На глобус наш постійний промінь твій?
Чому юрба в безтямності своїй
Ще скрите світло ніччю обізвала?
Ніч є така хистка і нетривала, –
Її розіб'є й смолоскип малий.
Ніч є легка, – іскринкою з кресала
Її можливо розсікти як стій.
Хай так чи так, а ніч – дочка одна
Землі, яка її пестливо носить,
І сонця, що на неї тінь наводить.
До тих, які вславляють ніч, вона
Вдовою в темнім одязі приходить,
Та запалить вдову цю – іскри досить.

* * *

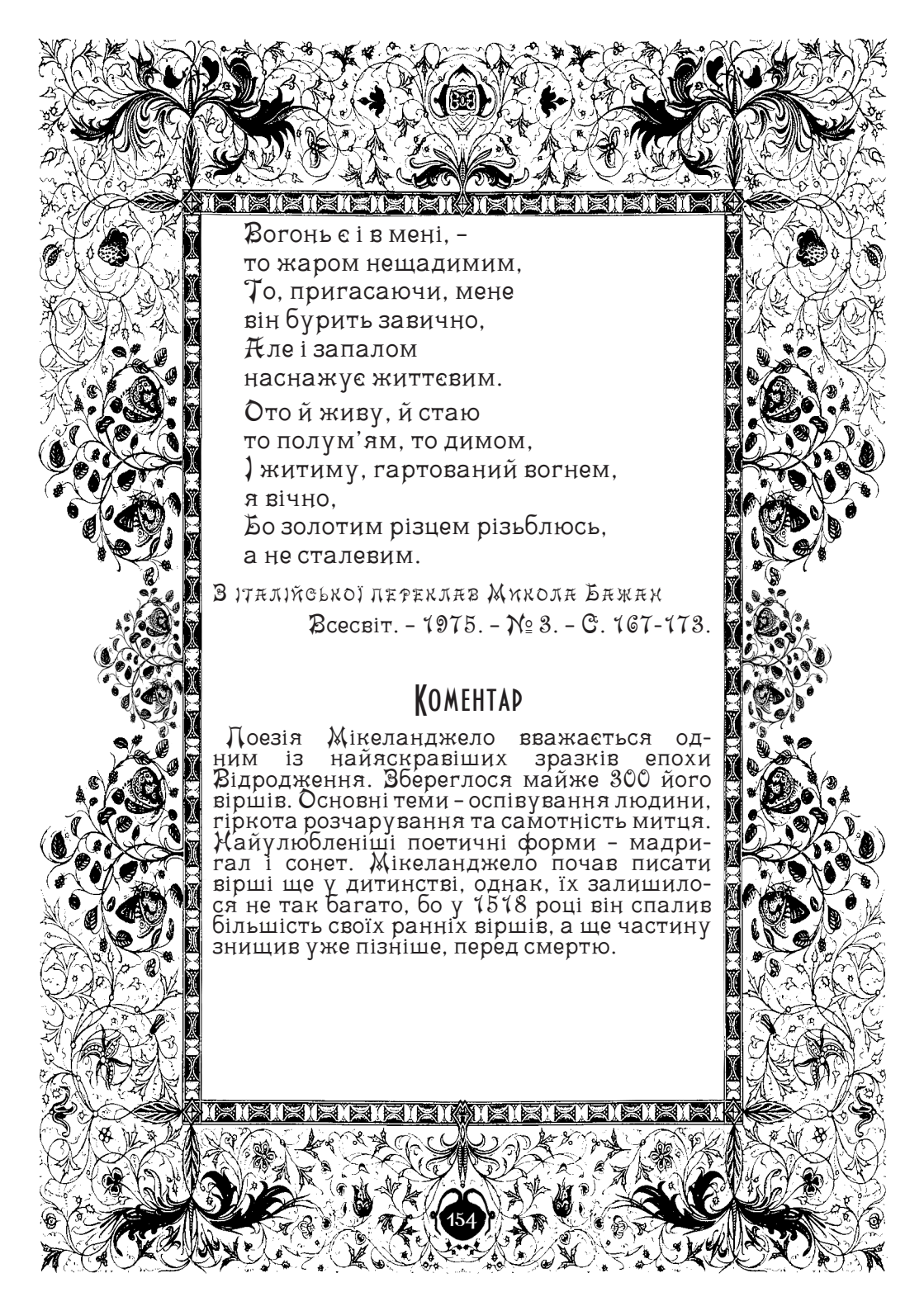
Спускаєшся ти з неба, бо до краю
Пройшов і пекло, і чистець, і нині
До нас, живий, вертаєшся із раю,
Щоб нам принести звістку благостині.

Як осяйна зоря мого краю,
Проміння шлеш ти нашій батьківщині.
Чи знайдеш шану в цьому світі тліні,
Чи тільки в бога маєш честь безкраю?
Кажу про Данте, - люду суд неправий,
Який до всіх, крім праведних, ласкавий,
Його прирік на горищі вигнання.
Якби я мав хист Данте величавий. -
Не проміняв би мук свого блукання
На повне щастя й втіхи існування.

* * *

Є внутрішній вогонь
у холоді каміння, -
Його він спалює,
здобутий з-під кресала,
Щоб камінь став вапном,
і щоб стіна тривала,
Сполучена вапном,
піднеслась до склепіння.
Як не схитне її ні час,
ні бур шаління,
То, значить, сув'язь ця
цінніш за камінь стала.
Так дух. В чистилищі
пройшовши крізь горіння,
Лідноситься увись,
до душ первоначала.

Вогонь є і в мені, -
то жаром нещадним,
То, пригасаючи, мене
він бурить завично,
Але і запалом
наснажує життєвим.
Ото й живу, й стаю
то полум'ям, то димом,
І житиму, гартований вогнем,
я вічно,
Бо золотим різцем різьблюсь,
а не сталевим.

В італійській перекладі Микола Бажук
Всесвіт. - 1975. - № 3. - С. 167-173.

КОМЕНТАР

Поезія Мікеланджело вважається одним із найяскравіших зразків епохи Відродження. Збереглося майже 300 його віршів. Основні теми - оспівування людини, гіркота розчарування та самотність митця. Найулюбленіші поетичні форми - мадригал і сонет. Мікеланджело почав писати вірші ще у дитинстві, однак, їх залишилося не так багато, бо у 1518 році він спалив більшість своїх ранніх віршів, а ще частину знищив уже пізніше, перед смертю.

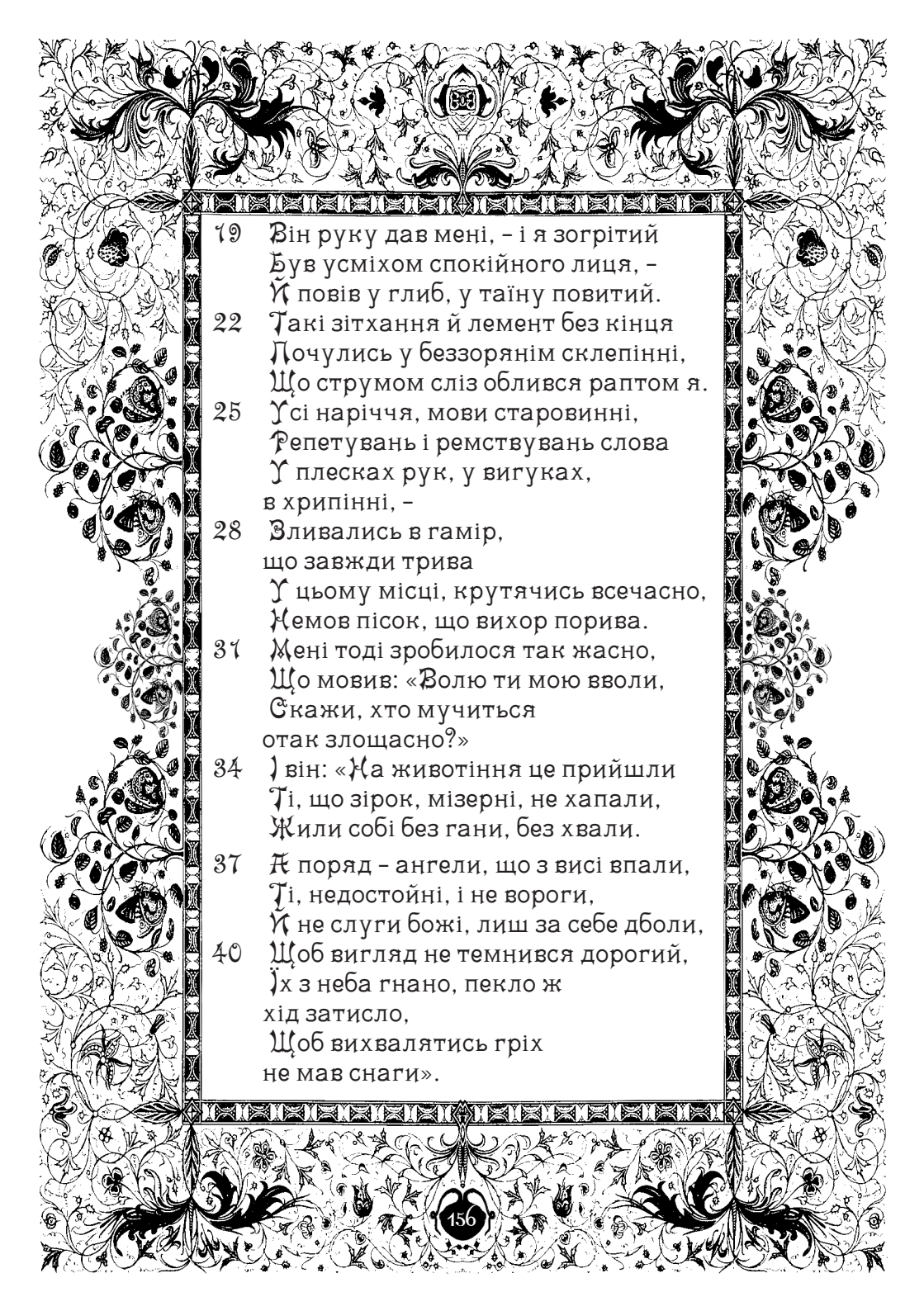
ДАНТЕ АЛІГ'ЄРІ

БОЖЕСТВЕННА КОМЕДІЯ

ПЕКЛО

Пісня III

- 7 «Крізь мене йдуть
до міста мук найтяжчих,
Крізь мене йдуть
до мучень і заков,
Крізь мене йдуть
між поколінь пропаших.
- 4 Суд правий від творця моїх будов:
Звели мене Могуття,
що все родить,
Найвища Мудрість і Першолобов.
- 7 Лиш після мене світ
став брами зводить.
Ніщо не вічне, я ж на всі віки.
Лишайте сподівання ви,
хто входить».
- 10 Із чорних літер напис я такий
Добачив на вершку хмурної брами
Х сказав: «Учителю, о жах який!»
} він, немов господар над думками:
«Лишайтесь легкодухість має тут,
} має вмерти дроз перед страхами.
- 16 Як обіцяв я, ми прийшли в той кут,
Де скорбні тіні можеш ти уздріти,
Що позбулись блаженних
тями пут».

-
- 19 Він руку дав мені, – і я зогрітий
Був усміхом спокійного лица, –
Ї пові у глиб, у таїну повитий.
- 22 Такі зітхання й лемент без кінця
Почулись у беззорянім склепінні,
Що струмом сліз облився раптом я.
- 25 Усі наріччя, мови старовинні,
Репетувань і ремствувань слова
У плесках рук, у вигуках,
в хрипінні, –
- 28 Зливались в гамір,
що завжди трива
У цьому місці, крутячись всечасно,
Немов пісок, що вихор порива.
- 31 Мені тоді зробилося так жасно,
Що мовив: «Волю ти мою вволи,
Скажи, хто мучиться
отак злошасно?»
- 34 І він: «На животіння це прийшли
Ті, що зірок, мізерні, не хапали,
Жили собі без гани, без хвали.
- 37 А поряд – ангели, що з висі впали,
Ті, недостойні, і не вороги,
Ї не слуги божі, лиш за себе дболи,
- 40 Щоб вигляд не темнився дорогий,
Їх з неба гнано, пекло ж
хід затисло,
Щоб вихвалитись гріх
не мав снаги».

-
- 43 Я: «Учителю, що там нависло
Й над нами закрутило
круговерть?»
Він одповів: «Про це
скажу я стисло:
- 46 Вони вже не надіються на смерть
Й так ненавидять роки пропалі,
Що чорні заздрощі їх
повнять вщерть
- 49 Ніхто за них не згадує в печалі,
Й Ласка й Суд їх зневажають так,
Що й ти не говори, поглянь - і далі»
- 52 Я, зиркнувши, побачив: в небі знак
Летів, кружляючи, і зупиниться,
Як видалось мені, не міг ніяк.
- 55 За ним така неслася плетениця
Померлих душ, що я й не уявляв,
Як стільки встигло смерті
причаститься.
- 58 По тому, як вже декого впізнав,
Лобачив я того з нероб неплідних,
Хто зрікся, страхопуд,
великих справ
- 61 Я зразу ж зрозумів, що бачу бідних
Перед собою не ярих нікчем,
Й богу, й ворогам його огидних.
- 64 Вони, з яких ніхто не жив живцем,
Тут прудко бігли, всі в укусах,
голі,
Над ними ж - оси й гедзі тьмою тем

67 Покривши лица, кров стікала долі,
У суміш із слізьми на ґрунт
масний,

Де жовті черви кублились поволі.

70 Поглянув далі, й натовп голосний
Добачив я край буйного потоку
Й спитав: «Учителю, ти поясни,

73 Щоб знав я, чом вони із цього боку
На той всі прагнуть
перейти мерщій,

Як бачу, хоч у тьмі й не видно оку».

76 І він мені: «Одвіт почуєш мій,
Коли зупинимо свої ми кроки
На Ахероновій косі журній».

79 Стараючись не завдавати мороки
І волю дати боячись словам
А мовчки йшов на край ріки
широкий.

82 І човен ми побачили, а там
Почварний дід, роззявивши
пашеку,
Горлав: «Ой, горе, злобні душі.
Вам!

85 Вже годі мріять про зорю далеку,
А тут, з човном, щоб вас перевезти
У вічний морок, в холоднечу,
в спеку!

88 А ти, живий, од мертвих геть коти
Назад, де скоро вже розквітне
травень!»

Та убачивши, що я не хочу йти,

-
- 91 Додав таке: «Ти краще іншу
гавань
} легший човен зразу обирай;
Моє судно важке тобі для
плавань».
- 94 } вождь йому: «Хароне, не займай!
Так хочуть там, де все зробити
можуть,
Чого захочуть. Так що не чіпай».
- 97 } перестав тоді мене тривожить
Кудлай-човняр з мертвотного
багна,
Що міг з очей зірниць сяїні
множить,
- 100 } кволла згряя голих душ, смутна,
Почувши заклик той гучний
і строгий,
Зі стреготом зубів, як навісна,
- 103 Взялася клясти – й бога,
й рід убогий,
} давне покоління, й молоде,
} час родин, і матерів пологи.
- 106 Та, плачучи, встелила вся, хто де,
Проклятий берег зливою
з хмарини, –
Він всіх, хто бога не боїться, жде.
- 109 Харон, злий дух з очима,
як жарини,
Розпалюючи погляд, купчив гурт:
Всіх гнав, веслом загайним
міряв спини.

112 Як лист злітає восени до бурт,
За першим другий, поки на галуззі
Останній не загляне
в самий нурт, -

115 Адамове так плем'я в шумній тузі,
Одне за одним, збилося у човні,
Мовптаство, скупчене в сильці,
у крузі.

118 Доки пливли по чорній струмені,
Хапаючись зійти на той бік
темний,
На цьому знову з'юрмились
квапні.

121 «Мій сину, - проказав учитель
чемний,
В усіх країн, хто в божім гніві вмер,
Збираються на берег цей
підземний.

124 Щоб поспішать заріччям
до печер, -
)х так острожить правосуддя боже,
Що страх стає бажанням відтепер,

127 А добра тут душа пройти не може,
)що в Харона грізний був привіт,
То сам збагни, з чим слово його
схоже».

130 Він закінчив, і враз похмурий світ
Так задрижав, що навіть перед
сконом
Мене од страху кидатиме в піт.

133 В плачливім краї знявся вихор
гоном,
Лустельний діл скорботи
спалахнув
В моєму серці відсвітом червоним,
136) впав я, наче той,
хто вмить заснув.

В ІТАЛІЙСЬКОЇ ПЕРЕКЛАВ ЄВГЕН ДРОБ'ЯВКО
Всесвіт. - 1975. - № 10. - С. 151-153.

ПІСНЯХ

Отак дійшли проходу
ми вузького
Ломіж стіною скелі
та гробами,
Учитель мій і я
за плічми в нього. 3
«Високий чеснотливе,
ти кругами
Ведеш мене в місцину
зловорожу,
Повідай же, - я тими
рік словами, - 6
Людей у домовинах
чи я зможу
Лобачити? Їбо піднято
всі вика, 9
И не видно, щоби хтось
тут ніс сторожу».
А він мені: «Замкнеться
всі довіку,
Як вернуться з долини
Косафата,

Набувши знову
тіла чоловіка. 12

Тут кожна тінь
у тому винувата,
Що Епікура
поділяла вчення,
Мов і душа вмира,
від тіла взята. 15

Усе, на що було
твоє зволення,
Лочуєш тут, ще й
виповниш до краю
Цікавість, котру н
е назвав на ймення». 18

А я: «Від тебе, князю,
не ховаю
Душі, хоч не спішу
все оповісти,
Бо ж ти і сам ошадний
на слова є». 21

«Тосканче, що ідеш
в огненнім місті
Живий, ще й у речах
плекаєш цноту,
Спинися, будь ласка,
у цьому місці. 24

Твоя говірка
вказує достоту,
Що ти родивсь у славній
батьківщині,
Акій аж надто
я завдав клопоту». 27

Такі слова з одної
домовини

Почулись враз,
і до свого прибився
Я князя, згуки
вчувши страховинні. 30

А він до мене:
«Ти дарма знітився;
Он бачиш: фаріната
то озвався,
Що вже по чресла
з гробівця підвівся». 33

Я поглядом тоді
у нього вп'явся,
А він підніс чоло
і вип'яв груди,
Мемовби з пекла
згорда насміхався. 36

Тоді мій вождь
поміж гробами всюди
Лровів мене, моторно,
проказавши:
«Нехай розмова з ним
розважна буде». 39

Як ми спинились,
край гробниці ставши
Той із презирством глянув,
без вагання
«У тебе предки хто були?» -
спитавши. 42

Я тоді з великого старання
В моїм нічого не втаїв одвіт;
Я скинув брови він
від хвилювання, 45
А там сказав:
«То вороги неситі

Були мені, й моїм,
і нашій справі,
Я двічі їх розפורшив
по світі».

48

«Хоч вигнані, вернулись
по виправі
) раз, і вдруге; – так
я рік до нього, –
А ваші щось на ту
науку мляві».

51

Тоді побачив поруч
ще одного:
Він підборіддям
вперся в прут, тремтячи,
Бо на коліна звівся
лиш небога.

54

) озирався він круг
мене, наче
Хотів побачити
когось зо мною;
Коли ж надія зникла,
то крізь плачі
Промовив: «Як покарано
тюрмою

57

Тебе за розум твій
щонайвисокий,
Скажи, де син мій?
Чом він не з тобою?»

60

А я на те: «Я тут
не самотній:
Он той, хто звів мене
в ці крутояри,
Ваш ї відомо зневажав
його уроки».

63

Його слова і спосіб тої кари
Мені нараз ім'я його відкрили,
Тому і відповів я без забари. 66

Враз випроставшись,
крикнув він з могили:
«Ти кажеш? Зневажав?
То вже він згинув?
Чому очей не тишить
світло миле?» 69

І поки хвильку
думою розкинув
Я перше, ніж йому
щось відказати,
Впав навznak він,
і гріб його поглинув. 72

Тим часом другий,
гордістю поинятий,
Із ким ще не скінчили
ми розмову,
Не зворухнувся,
до місця мов прип'ятий; 75

І річ перервану
повів він знову:
«Моїм ще та наука
невідома,
Се гірш мені
від вічного закову. 78

Та вп'ятдесяте
в сяйві ясному
Прибуде донна та,
що тут царює, –
І визнаєш сам тоді ти,
що по чому. 81

На тебе ясен світ
іще чатує,
Тож поясни: чому
наш люд ще й нині
В своїм законі
на моїх лютує?»

84

Я відказав: «По січі
й різанині
Вода зробилась
в ґрбії рудою,
Те в нашім храмі
пам'ятать повинні».

87

Вітхнувши, похиливсь
він головою
Та й проказав:
«Не сам я був у полі,
І мали всі причину
йти до бою.

90

Вате був сам, коли
хотіли долі
Флоренцію знести,
її ж тоді я
При піднятім
обстояв заборолі».

93

«Нехай твій рід
не полиша надія, -
Чому відрік, - та прагну
розв'язати
Той вузол, що над
думкою тяжіє.

96

Я бачив сам: вам
легко розрізнати
Лодію, що в далекім
часі буде,

Та нинішнього вам
не дано знати». 99

«Ми - наче ті
далекозорі люди:
Те бачим, - рік він, -
що від ока далі,
Князь вищий уділив
таке нам чудо. 102

Та в п'ятьми речі ближчі,
чи насталі,
Ї не знаємо, аж поки
хтось не скаже,
Що діється
у людському загалі. 105

Та відать мусиш,
що повік зав'яже
Знання все смерть тоді,
коли між нами
Ї будучиною брама
враз проляже». 108

Ї жалкуючи за тим,
хто впав до ями,
Я рік: «Скажить йому:
його дитина
Ще досі між земними
пожильцями; 111

А що не відповів -
на те причина
В тім, що замкнула
розум у загати
Зв'ясована вже
зараз мішаніна». 114

Та вчитель звав
уже мене ршати;

Я ж мучня ще спитав
собі в науку,
Кому ще там припало
з ним лежати.

117

Повів він: «Тисячі тут
терплять муку:
Тут Фредеріко Другий
ліг у ложе,
Там - Кардинал;
про інших - ані згуку».

120

Зник; я ж до старого,
повен дрожу,
Поета рушив, і була
журба вся
З думок про віщування
зловороже.

123

Ми йшли удвох,
і він шляхом спитався:
«Чому еси в бентезі ти і в горі?»
Я в усьому враз йому зізнався.

126

«Що тут почув, умом
прийми в покорі
Заховай, - прорік
мудрець по хвилі. -
Та знай іще, - підніс
він пальця д'горі, -

129

Тебе зустрінуть
сяйвос очя милі;
Ім видно все, й вона
тобі відкриє,
Що жде тебе
на життєвому схилі».

132

Ліворуч слід за ним
зійшов тоді я,

Від муру ідучи
до середини
По стежці, що збігала
в чорторії,
Де сморід підіймався
із долини.

136

ПРИМІТКИ ДО ПІСНІ X

В цій пісні Данте з Вергілієм подорожують Шостим колом Лекла, де у вогненному місті Дісі караються єретики й безбожники.

77. Мосафат - долина під Єрусалимом, місце майбутнього Страшного Суду.
- 76-78. Вергілій натякає на бажання Данте побачити своїх співвітчизників Фарінату й Кавальканти, що були епікурейцями.
32. Фаріната дельї Үберті (пом. 1264) - голова партії флорентійських гібелінів (прихильників Імперії), що двічі виганяв з міста супротивників - гвельфів, до яких належали предки Данте: вперше 1248 р. і вдруге - 1260 р., після битви при річці Арбії.
- 49-51. Розгромлені гвельфи двічі повернулися: 1257 р. та 1266 р. Після їхнього другого повороту гібелінів з родини Үберті було вигнано назавше.
52. Тоді побачив поруч ще одного... - Кавальканте Кавальканти, гвельфа, батька поетового друга Гвідо Кавальканти, філософа й поета.
- 58-60. Кавальканти вважає, що Данте потрапив до пекла живим через свій хист, і тому дивується, не бачачи рівного за хистом свого сина.

- 79-81. Фаріната віщує Данте вигнання за 50 місяців (донна та, що тут царює - Прозерпіна, богиня підземного царства, яку також вважали богинею Місяця).
- 83-84. Амністія ніколи не поширювала-ся на родину ґмберті; виявлених у Флоренції, їх нещадно карали на смерть.
87. Храм - тут також місце засідань вищої влади Флоренції.
91. Вате був сам... - фаріната єдиний виступив проти наміру тосканських гібелінів знести Флоренцію з лица землі.
119. Фредеріко - німецький цісар Фрідріх II (1194-1250), який мав славу єретика.
120. Кардинал - Оттавіано дельї ґбандіні, палкий гібелін та ворог папства, настільки впливовий, що, маючи на увазі його, говорили просто «кардинал».

В ІТАЛІЙСЬКОЇ ПЕРЕКЛАД В МАКСИМ СТРИХА

Всесвіт. - 1996. - № 10/11. - С. 145-147.

КОМЕНТАР

Середньовічна поезія і наука знайшли свій найяскравіший вираз у творчості італійця Данте (1265-1321), який увібрав у себе всю суму знань і ідей свого часу та втілював їх у високохудожніх образах. Його «Божественна комедія» - ціла енциклопедія середньовічної науки і політики. Поема написана Данте в поширеній у середні віки формі подорожі по замогильно-

му світові - від глибин пекла через чистилище до вершин раю. Але традиційна схема використана поетом для нових цілей. У замогильному світі його увагу привертають не лише потойбічні речі. Він весь час пам'ятає про землю і свою фантастичну подорож використовує для продовження політичної боротьби, активним учасником якої він був протягом усього свого життя. Він засуджує своїх ворогів, вміщуючи їх у пекло, він звеличує своїх героїв, відводячи їм місце в раю. Він користується дорожніми зустрічами для обговорення питань свого часу і завдяки різноманітності цих зустрічей досягає великої повноти в зображенні своєї епохи, виступаючи при цьому суворим і рішучим суддею людей і подій.

Громадянин передової флоренції Данте міг багато де в чому стати вище над феодалне-католицькими поглядами. Так, симпатизуючи гібелінам, він вміщує в пекло Боніфация VIII та деяких інших пап, що було в ті часи дуже сміливим кроком і рішуче йшло в розріз з найважливішими вченнями церкви. Він вміщує жертву недозволеного кохання Франческу да-Ріміні в пекло, але явно виявляє симпатію до неї і її долі, хоча з церковної точки зору вона була страшною грішницею. Однак, не зважаючи на значні розходження з традиційними поглядами, Данте стоїть ще на ґрунті середньовіччя.

Поему «Комедія» Данте писав 14 років, з 1307-го по 1321-й.) до 1360 року вона була відома під такою назвою. Цю назву Данте пояснив тим, що в його твору похмурий початок і світлий фінал, а стиль не «високий», а «середній». Згодом з легкої руки першого біографа Данте і видатного письменника доби Відродження Джованні Боккаччо «Комедія» стала називатися

«Божественною комедією». Звичайно, слово «божественна» в цьому разі означає високу оцінку твору. Але у всесвітній літературі неодноразово обігрувалося і первісне значення цього слова - «твір про Бога та його оточення». Так, немов продовжуючи традицію Данте щодо величезного обшару подій і персонажів, всеохопності зображення, французький письменник XIX ст. Бальзак свою велетенську епопею назвав «Людською комедією». Поема Данте була задумана як популярний у Середньовіччі жанр клерикальної (релігійно-церковної) літератури - видіння. Поет уві сні (протягом Великоднього тижня 1300 року) неначе мандрує по загробному християнському світу: спочатку потрапляє до Лекла, потім - до Чистилища, і аж потім - до Раю. Отож і три частини твору називаються відповідно «Лекло», «Чистилище», «Рай». Причому, потойбічний світ у поемі зображений настільки скрупульозно, детально, наче автор насправді його бачив. Звичайно, одна людина, якою б геніальною вона не була, такого повністю вигадати не могла. Данте добре знав традицію зображення потойбічного світу в світовій міфології та літературі, і, за влучним визначенням дослідників, дуже яскраво втілив те, що досить фрагментарно і пунктирно вже було розроблено його античними та середньовічними попередниками, при цьому врахувавши досягнення сучасної йому філософської і естетичної думки. Саме тому «Божественну комедію» часто називають філософсько-художнім синтезом середньовічної культури.

АНОНІМ
КАНТИЛЕНА ПРО СВЯТУ ЄВЛАЛІЮ

Дівчина добра була Євлалія:
Прекрасне тіло - душа ще гарніша.
Примусити хтіли божі вороги,
Дияволу щоби стала служить.
Та вона не слуха дорадників злих,
Бога, що на небі, не хоче зректись;
Ні злото, ні срібло дорогоцінні,
Ні царські погрози, ані моління -
Із речей жодна схилить не може,
Щоб розлюбила
вона служіння Боже.
Тому її покликав сам Максиміян,
Що доби тієї був царем поган.
Як не намовляє - вона не піддалась,
Ім'я християнки не залишить вона,
Своєї віри не може зректись.
Ліпше їй буде кайдани нести,
Аби не загубити своєї чистоти.
Випало прийняти їй почесну смерть:
У вогонь жбурнули - хай скоріш умре.
А вона невинна - вогонь не бере.
Не йняв тому віри цар поган:
Їй ударом шпади голову відтяв.
Не мовлять нічого дівчини вуста:
Локинула землю заради Христа
І вже як голубка у небо зліта...

Тож усі молимоь: хай просить за нас,
Як помрем - ласкавим був би з нами Спас,
Дозволив до Їього прийти у той час
Зі свого милосердя.

Зі старофранцузької переклав
Ігор Качуровський

Всесвіт. - 1999. - № 2. - С. 102.

КОМЕНТАР

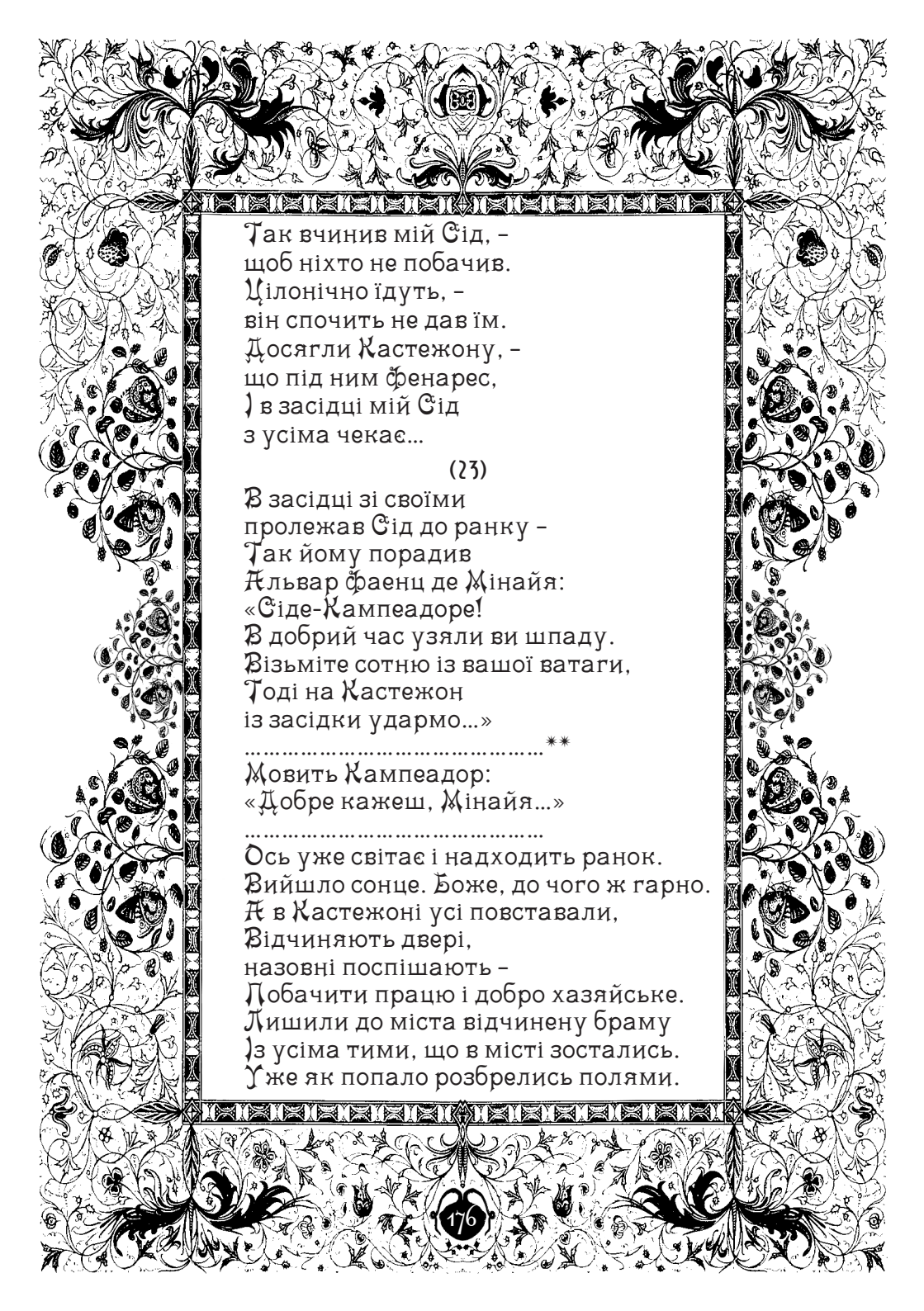
У середньовічній Франції побутував релігійний епос, до складу якого входять християнські легенди подібні до латинських гімнів на тему подій з життя Богоматері та святих. «Кантілена про Святу Фвлалію» - анонімна найдавніша літературна пам'ятка французькою мовою. Створена близько 887 року в монастирі Сент-Аман-лез-Обіля міста Валансьєн.

Написана в традиції Лрудентіуса та Бєди Прєподобного про мученицьку смерть святої Фвлалії за часів римського імператора Максиміана. Метрика твору дає підстави деяким дослідникам вважати, що його автор був німецькомовним.

АНОНІМ
ПІСНЯ ПРО МОГО СІДА (БЛ. 1140 Р.)*

(22)

«Засипте коням зрана -
і хай Господь помага,
Нехай поїсть, хто хоче, -
а хто ні - на румака!
Перекрочимо с'єрру, -
що велика й глуха;
Землі короля Аьфонса -
вночі лишім позаду.
Хто нас буде шукати, -
як захоче, знайде».
Вночі минули с'єрру, -
уже надходить ранок,
Лагорбом донизу -
почали спускатись,
На однім узгір'ї, -
просторім і гарнім,
Велів мій Сід спочити -
й коней погодувати.
«Доведеться їхати -
цілу ніч», - сказав він.
Це радує серце -
його добрим васалам -
Усе вони зроблять, -
що сенйор накаже.
Заледве споночіло, -
вже вони виїжджають,

Так вчинив мій Сід, -
щоб ніхто не побачив.
Цілонічно їдуть, -
він спочить не дав їм.
Досягли Кастежону, -
що під ним фенарес,
) в засідці мій Сід
з усіма чекає...

(23)

В засідці зі своїми
пролежав Сід до ранку -
Так йому порадив
Альвар фаенц де Мінайя:
«Сіде-Кампеадоре!
В добрий час узяли ви шпаду.
Візьміте сотню із вашої ватаги,
Тоді на Кастежон
із засідки удармо...»

Мовить Кампеадор:
«Добре кажеш, Мінайя...»

Ось уже світає і надходить ранок.
Вийшло сонце. Боже, до чого ж гарно.
А в Кастежоні усі повставали,
Відчиняють двері,
назовні поспішають -
Добачити працю і добро хазяйське.
Лишили до міста відчинену браму
Із усіма тими, що в місті zostались.
Уже як попало розбрелись полями.

Кампеадор тут вийшов
із засідки зненацька,
Довкола Кастежону
робить він облаву,
Забирає як здобич
маврів і мавританок
Їхню худобу, що довкола паслась.
Мій Сід дон Родріго
прямує до брами;
Ті, що охорону при брамі тримали,
Лобачивши Сіда,
всі втекли з переляку.
Мій Сід Руй Діац до брами в'їжджає,
У руці тримає оголену шпаду,
Вбив тих, що зустрілись, -
п'ятнадцять маврів.
Здобув Кастежон зі сріблом і златом.
Зі здобиччю своєю
з'їжджається лицарство -
Сідові все приносять -
здобич їх не вабить...

* Вірш тонічний із цезурою. В обох «тирадах» - асонанс на «а», що й відтворено в перекладі. Див. також нашу збірку «Золота галузка», стор. 7-10. У першій тираді виділено цезуру.

** Лакуна в рукописі.

ПЕРЕКЛАДЕНО ЗА РОС.
ПЕРЕКЛАДОМ А. І. КОРЕУКА З КН.:
«Скандинавские саги». - Москва, 1956.

Всесвіт. - 1999. - № 2. - С. 102-103.

КОМЕНТАР

«Лісня про мого Сіда» – пам'ятка іспанської літератури, анонімний героїчний епос. Єдиний оригінал поеми про Сіда – рукопис 1207 року, вперше виданий не раніше XVIII століття.

Головним героєм епосу виступає доблесний Сід, борець проти маврів і захисник народних інтересів. Основна мета його життя – звільнення рідної землі від арабів. Історичним прототипом Сіда послужив Кастильський воєначальник, дворянин, герой Реконквісти Родріго (Руй) Діас де Бівар (1040-1099), названий за хоробрість Кампеадором («бійцем»). Переможені ж ним араби прозвали його Сідом.

Образ його ідеалізується в народному дусі. Він перетворений на справжнього народного героя, який терпить образи від несправедливого короля, вступає в конфлікти з родовою знаттю. По помилковому звинуваченню Сід був вигнаний з Кастилії королем Альфонсом VI. Але проте, знаходячись в несприятливих умовах, він збирає загін воїнів, бере ряд перемог над маврами, захоплює здобич, частину з якої відправляє в подарунок королеві, що вигнав його, чесно виконуючи свій васальний обов'язок.

Зворушений дарами і доблестю Сіда, король прощає вигнанця і навіть сватає за його дочок своїх приближених – знатних інфантів де Карріон. Але зяті Сіда виявляються підступними і боязкими, жорстокими кривдниками дочок Сіда, вступаючи за честь яких, він вимагає покарати винних.

У судовому поєдинку Сід бере перемогу над інфантами. До його дочок сватаються тепер гідні женихи – інфанти Наварри і Арагона. Звучить хвала Сіду, який не тіль-

ки захистив свою честь, але й поріднився з іспанськими королями.

«Лісня про мого Сіда» близька до історичної правди більшою мірою, чим інші пам'ятники героїчного епосу, вона дає правдиву картину Іспанії і в дні миру, і в дні війни. Її відрізняє високий патріотизм.

Історизм як відмінна риса класичного героїчного епосу проявляється у «Лісні про мого Сіда» в значно більшому ступені, ніж у будь-якій з героїчних поем.

Традиційно поема ділиться на три частини: «Лісня про вигнання», «Лісня про весілля дочок Сіда» і «Образа в лісі Корпес».

Перша частина починається з розповіді про вигнання Сіда з Кастилії за наказом короля Альфонса VI, який послухав наклепи ворогів Сіда (два вигнання історичного Сіда в поемі об'єднані в одну подію, що приурочується до 1081 р.). Сід покидає рідний Бургос, залишаючи дружину Хімену і двох дочок на піклування абату монастиря Сан-Педро де Кардену, та зі жменькою соратників відправляється в землі маврів, що лежать на схід і південь від відвоєнованих християнами земель. Мета Сіда – відновити свою згнаньлену честь і взяти гору над своїми ворогами – наближеними Альфонсо. Для цього йому потрібна армія, велика здобич та земля, над якою він буде паном. На початку поеми з'являється новелістичний сюжет: щоб прогудувати своїх дружинників і залишити якісь кошти для життя дружині і дочкам, Сід обманом здобуває гроші, заклавши євреям-лихварям під виглядом «двох скриньок, повних золота» скрині з піском (пізніше, він відшкодує позикодавцям збиток).

Головна подія у другій частині – примирення Сіда з королем і шлюб дочок Сіда з інфантами де Карріон, укладений за на-

поляганням Альфонсо (цей сюжет повністю вигаданий). «Лісня про весілля дочок Сіда» демонструє торжество Сіда над ворогами-заздрісниками та його повне відновлення у своїх правах.

В «Лісні про образу в лісі Корпес», також заснованої майже на повністю вигаданій події, розповідається про те, як інфанти Карріон відвезли своїх дружин з Валенсії, нібито в Карріон, а по дорозі залишили їх роздягненими і побитими між деревами в лісі Корпес. Сіду доводиться знову захищати свою честь: спочатку – на кортесах, скликаних Альфонсо в Толедо, де він витримує тривалу судову суперечку з інфантами і їх прихильниками, а потім – у бою, в якому воїни Сіда перемагають. Торжество Сіда підкреслено тим, що до двору Альфонсо прибувають посланці від королів Наварри та Арагона, які просять дочок Сіда в дружини (тобто нащадки Сіда будуть правителями Іспанії).

В останній пісні поеми образ Сіда набуває рис справді народного героя, який завоював пошану і багатство своїми руками (поема навіть декілька принижує статус реального Сіда, представляючи його ідальго, в той час як він був інфансом), своїм розумом і своєю доблестю.

Головні риси Сіда – героя поеми – поміркованість, розсудливість, стриманість. Автор підкреслює особливу гідність, з якою тримається Сід на суді, його якості ніжного чоловіка і турботливого батька, незвичайні для традиційного епічного героя.

ДЖОВАННІ БОККАЧЧО

НОВЕЛИ БОЖИЙ СУД*

Жила в нашому місті красна та шляхетна жінка, яка після скону статечного свого мужа лишилась удовицею. Приваблені її ліпотою упали біля неї чимало шляхетних молодиків, та палкіш від інших кохали її двоє справжніх лицарів.

От лучилося таке лихо, що чоловікові родичі звели на неї наклеп перед нашим правителем, а криводушні свідчення нібито ствердили звинувачення, і через таку облуду жінку було засуджено до спалення на вогнищі. Але судець у душі своїй завагався, бо підозрював, що свідчення ті неправдиві, отож і вирішив довірити їй життя божественній волі чи щасливому випадку. Тому він додав до свого присуду іще одну умову. Коли жінку вже приведуть до вогнища, то проголосити: може, знайдеться лицар, ладний битися оружно за її спасіння проти іншого, котрий виступить за остаточний її осуд.) буде вчинено те, що обстоюватиме переможець.

Почули про це і обидва наші лицарі, та сталося так, що один – раніш від дру-

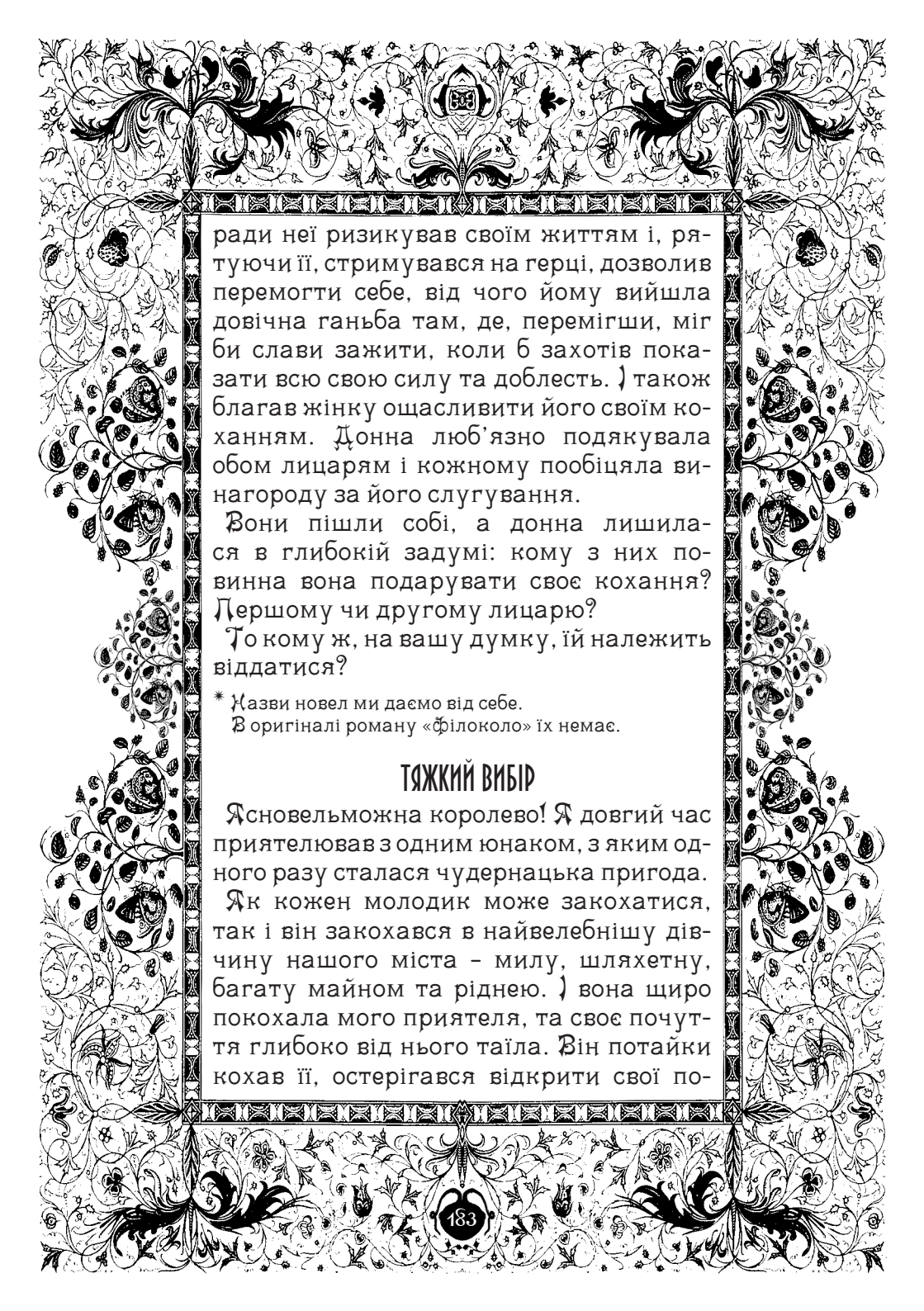
гого. Перший мерщій озброївся й, осідлавши коня, примчав до вогнища, позиваючи на суд божий того, хто йому наперекір вимагає осуду жінки.

Другий, хто почув про це пізніш, дізнався, що перший уже на майдані, готовий жінки захищати. Отже він уже не міг її рятувати. Не знаючи, що вдіяти, він тяжко загорював, картав себе, що так забарився і через це стратив надію на любов жінки, в той час, як перший може її заслужити.

Так побивався він, аж тут стало йому на думку: перш ніж хто інший з'явиться на майдан оружно і проголосить, що жінка заслужила на смерть, він сам це зробить і, дозволивши себе перемогти, її врятує. Отож він сповнив свій намір, навмисно піддався в бою, потерпів поразку, і жінку відпустили на волю.

Через кілька день опісля її визволення приступив до неї перший лицар, назвав себе і смиренно нагадав їй про те, як бився на герці, наражався на смертельну небезпеку заради її порятунку. Він склав дяку богам та своїй доблесті, які її врятували, і сказав, що в нагороду за це слугування благає, аби вона ошчасливила його своїм коханням, якого над усе жадав.

До тому з таким же проханням з'явився до неї другий лицар і нагадав, що за-

ради неї ризикував своїм життям і, рятуючи її, стримувався на герці, дозволив перемогти себе, від чого йому вийшла довічна ганьба там, де, перемігши, міг би слави зажити, коли б захотів показати всю свою силу та доблесть.) також благав жінку ошчасливити його своїм коханням. Донна люб'язно подякувала обом лицарям і кожному пообіцяла винагороду за його слугування.

Вони пішли собі, а донна лишилася в глибокій задумі: кому з них повинна вона подарувати своє кохання? Першому чи другому лицарю?

То кому ж, на вашу думку, їй належить віддатися?

* Назви новел ми даємо від себе.
В оригіналі роману «Філоколо» їх немає.

ТЯЖКИЙ ВИБІР

Асновельможна королево! Я довгий час приятелював з одним юнаком, з яким одного разу сталася чудернацька пригода.

Як кожен молодик може закохатися, так і він закохався в найвелебнішу дівчину нашого міста - милу, шляхетну, багату майном та ріднею.) вона щиро покохала мого приятеля, та своє почуття глибоко від нього таїла. Він потайки кохав її, остерігався відкрити свої по-

чутті, ніяк не наважувався освідчитися. Він не те, що нікому не звірявся, а, навпаки, стримував себе і замість того, щоб відкритися, удавав, що його вабить до іншої дівчини.

Довгий час приглядався він - до кого б звернутися по допомогу.) от якось нагледів стару жебрачку, таку з лица жовтаву, зморшкувату, таку бридлу, що не знайти іншої подібної до неї. Вона зайшла була у дім, де мешкала дівчина, і, одержавши якусь там милостиню, вийшла звідти. Чимало разів бачив він, як вона туди заходила й виходила за такою потребою. От він зрештою і зважився довіритися їй і відкрити свою таємницю. Локлався на те, що на неї не впаде підозра, і таким чином він зможе здійснити своє жадання. Закликав він стару до себе і пообіцяв їй щедрі дарунки, якщо вона допоможе в його намірах. Стара запрягнулася докласти всіх зусиль, щоб сповнити його волю. Невдовзі стара пришкандибала до дівчини і розповіла, що мій приятель щиро її кохає. Дівчина зізналась, що також кохає його, і звеліла старій привести до неї закоханого. Стара поспішила до юнака і повела його у дім дівчини, як було звелено.

Та зайшов він туди на біду, бо всіх трьох - юнака, жебрачку і дівчину -

притьмом схопили її брати і ну допитувати, що се вони намислили. Ті й призналися.

Брати приятелювали з юнаком, бачили, що він ще не встиг заподіяти їм безчестя і не хотіли його карати надто суворо. Посміхаючись, вони зажадали від нього такого вибору:

- Ти намірявся знечестити наш рід, та бачиш, попався на гарячому. За це ми маємо право покарати тебе, як нам заманеться. Отож вибирай собі одне з двох: чи волієш, щоб ми тебе вбили, чи краще хочеш спати з нашою сестрою і з цією старою жебрачкою - з кожною по одному року? Якщо обереш друге і схочеш спершу рік спати з дівчиною, то мусиш заприсягтися: скільки разів ти будеш її цілувати чи щось інше чинити першого року, то стільки ж разів цілуватимеш і те саме чинитимеш зі старою протягом другого! А коли вибираєш на перший рік стару, то скільки разів ти її поцілуєш або ж торкнеш - стільки ж разів - ні більш, ні менш - на другий рік вдієш із дівчиною!

Вислухав юнак цю умову і, люблячи життя, сказав, що згоден спати два роки з обома.

Та лишився сумнів: з якої йому слід починати - з молоді чи старої? Яку з них для початку вибрати?

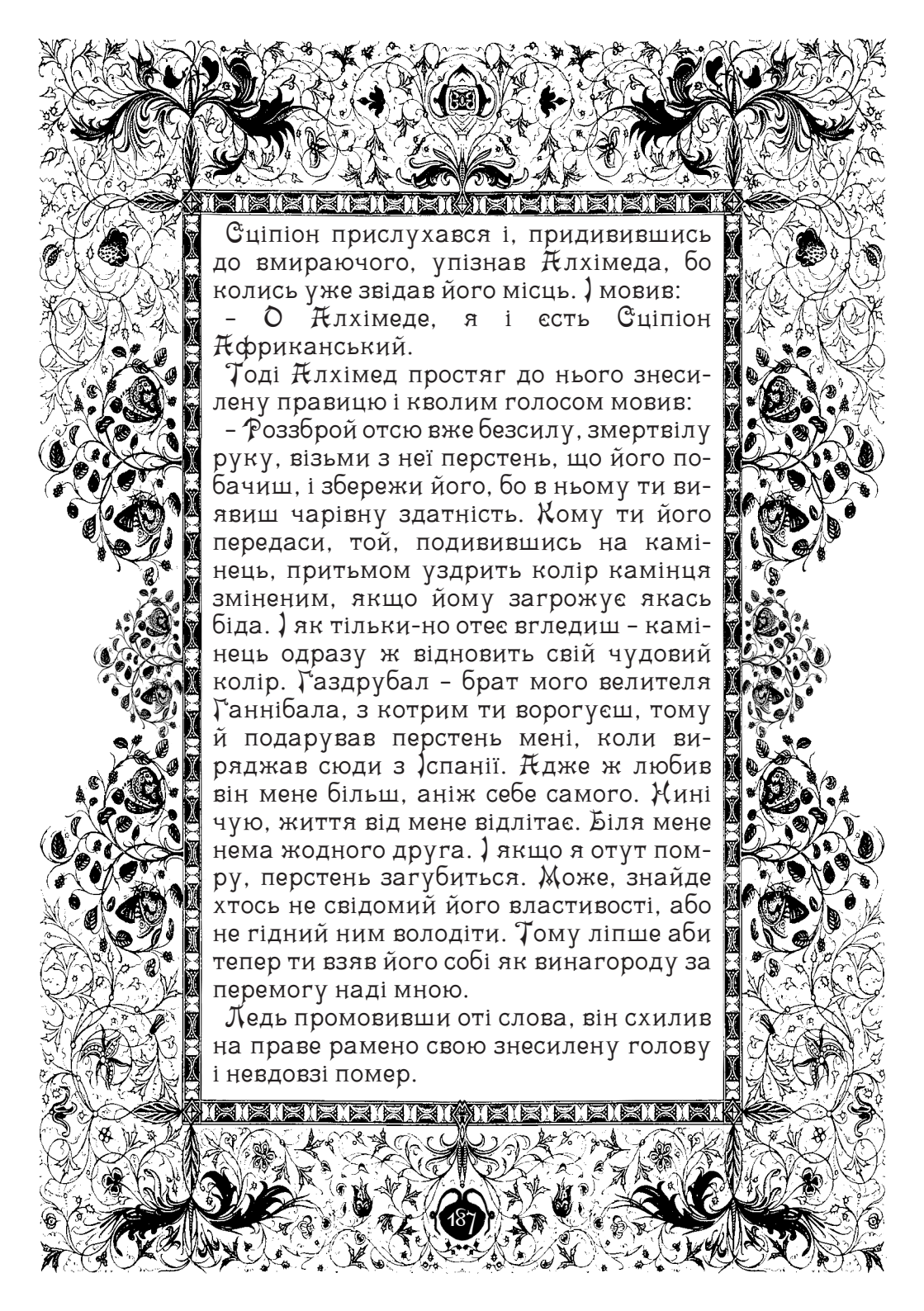
То ви вжесамі для його добра підкажіть.

ЧАРІВНИЙ ПЕРСТЕНЬ

Діялося се за часів Другої війни між Сципіоном Африканським Молодшим та карфагенським тираном Ганнібалом*, коли слава про звитязтво Сципіона розійшлася по всіх усядах.

Одного разу з табору Ганнібала вихопився на чолі загону вельми досвідчений у бойових ділах воїн на ім'я Аґхімед. Одчайдухи намірялись захопити у римлян харчі, бо в таборі Ганнібала їх було обмаль. Сципіон з воїнами перейняв карфагенян, у запеклому бою розгромив їх ущент, а самого Аґхімеда повергнув додолу та ще й смертельно зранив.

Переможений і самотний, полишений своїми соратниками на бойовищу, ще й смертельно поранений Аґхімед спливав кров'ю. Страждаючи мовчки, звів він голову й уздрів юнака, який заносив над ним спаса, видимо, щоб його добити. Помітивши, який то він з лица сподобний, вродливий і зовсі ніби не такий мугутньо-нешадний, Аґхімед стиха мовив: - О лицарю, не бий! Щоб життя від мене відлетіло зовсім, не треба нових ран... Гадаю, раніш як сонце торкнеться гесперійських хвиль**, душа моя вже досягне Ахеронта***. Скажи-но: ти і єсть славетний Сципіон, кого всі вважають таким звитязним?

Єципiон прислухався i, придивившись до вмираючого, упiзнав Алхімеда, бо колись уже звiдав його мiсце.) мовив:
- О Алхімеде, я i єсть Єципiон Африканський.

Тодi Алхімед простяг до нього знесилену правицю i кволим голосом мовив:

- Роззброй отсю вже безсилу, змертвiлу руку, вiзьми з неї перстень, що його побачиш, i збережи його, бо в ньому ти виявиш чарiвну здатнiсть. Кому ти його передаси, той, подивившись на камiнець, притьмом уздрить колiр камiнця змiненим, якщо йому загрожує якась бiда.) як тiльки-но отес вгледиш - камiнець одразу ж вiдновить свiй чудовий колiр. Газдрубал - брат мого велителя Ганнiбала, з котрим ти ворогуєш, тому й подарував перстень менi, коли вiряджав сюди з Iспанiї. Адже ж любив вiн мене бiльш, аниж себе самого. Нинi чую, життя вiд мене вiдлiтає. Бiля мене нема жодного друга.) якщо я отут помру, перстень загубиться. Може, знайде хтось не свiдомий його властивостi, або не гiдний ним володiти. Тому лiпше аби тепер ти взяв його собi як винагороду за перемогу надi мною.

Ледь промовивши отi слова, вiн схилив на праве рамено свою знесилену голову i невдовзi помер.

Сціпіон одразу ж звільнив його руку від лискучої броні і зачарований не стільки вартістю персні, скільки його властивістю, замилувався, який він гарний, з червоного золота змайстрований, з ясно-червоним прозорим камінцем. Він узяв його і все своє життя дбайливо зберігав.

* Домилка Боккаччо: Ганнібал воював не з Сціпіоном Молодшим, а з Сціпіоном Старшим.

** Гесперійські хвилі - море на Заході.

*** Ахеронт - за віруванням римлян ріка в «підземному світі», через яку душі померлих переправляються до «пекла».

ЧУДОВИЙ САД

У тім краї, де я побачив світ, жив колись один заможний статечний лицар. Він палко закохався в шляхетну донну із того ж краю, і вони побрались... Була та жінка небаченої вроди. І от покохав її інший лицар, Тарольфо на ймення, і такою пристрастю до неї запалав, що нікого, крім неї, не бажав ні чути, ні зріти.

Всілякими способами старався він домогтися її любові: постійно блукав біля її дому, змагався на герцях, турнірах, перегонах... Окрім сього, надсилав до неї гінцив, обіцяючи їй розкішні дарунки і вивідуючи її наміри. Усе це вона тай-

кома приймала, не даючи ні одвіту, ні привіту, а сама собі думала: «Адже він, певно, сам збагне, що не діждати йому від мене ні привітного слова, ані ласкавого діла, перестане до мене залицятися і пересилати мені дарунки». Та й після цього Тарольфо не давав їй спокою, дослухався повчань Назона. Який писав: «Муже, не вгавай переслідувати неподатливу жінку, бо ж і вода настійністю твердий камінь точить»*.

Донна побоювалась, як би сес не дійшло до вуха її мужа і він не запідозрив тут її власні наміри, і намірялась була про все сама розповісти. Та краще розмислила й вирішила: «Відкривши все, як воно є, я, може вже довіку не буду щасливою. Треба іншим побитом відшити настирливого закоханого». І замислила дотепну хитрість. Сповістила Тарольфо, що коли він кохає її так, як каже, то вона чекає він нього одного дарунка. І якщо отримає цей дарунок, то присягається богами і гідністю, притаманною кожній шляхетній жінці, сповнити будь-яке його хотіння. А не спроможеться подарувати те, чого вона жадає, то хай серцю своєму накаже більш її не чіпати, коли не хоче, аби вона у всьому перед своїм чоловіком зізналася.

А зажадала вона ось якого дарунка: хоче мати в січні місяці в цій же місце-

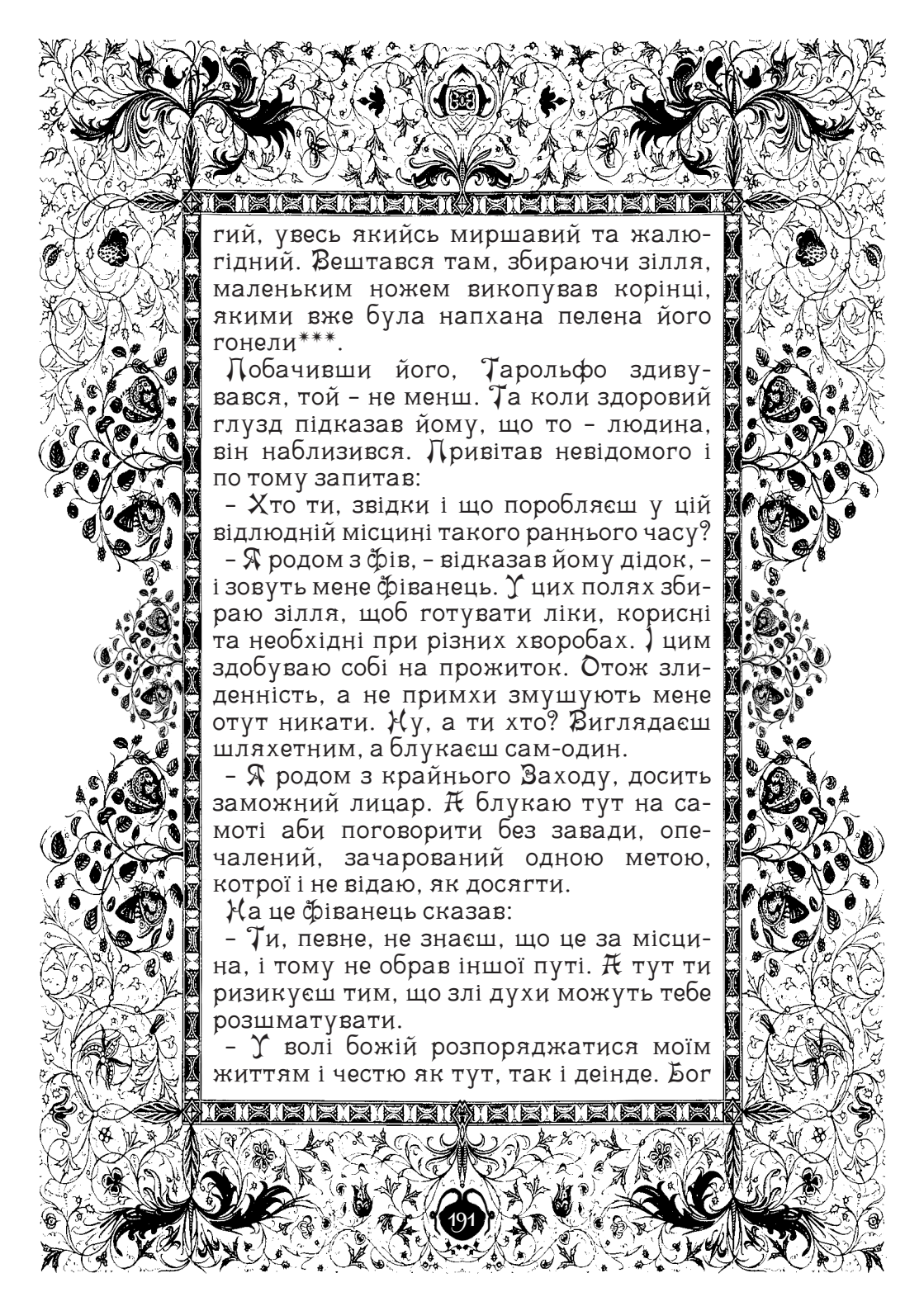

вості великий гарний сад, рясний злаками, квітами, деревами та плодами, як тее могло би статися в травні. Про себе ж міркувала: «се неспроможно виконати, і таким побитом я від його зальотів відкараскаюся».

Тарольфо вислухав і, хоча все отее йому виділося нездійсненним і він як слід утямив, чому вона такого від нього зажадала, відказав, що й тепер не угамується, та і не з'явиться їй перед очі, доки не роздобуде загаданого дарунка.

От, захопивши з собою потрібних людей, помандрував він у білий світ шукати собі поради: як задовольнити отсю чудернацьку забаганку? Нічого не надивуючи, обійшов він увесь Захід, усі спекотливі краї, доки не добувся до Фессалії, куди спрямував його для такої трудної справи один надійний чоловік.

Перебувши там вже чимало днів, він і тут не знаходить того, чого шукав. Одного разу підвівся він, ще й вранішня зоря не прогнала нічний морок, і самотою поїхав по вбогій рівнині, котра колись була вся побризкана римською кров'ю**. Проїхавши вже чималу відстань, помітив біля підніжжя гори якогось чоловіка. Був він ні молодий, ні надто старий, бородатий і очевидно вбо-

гий, увесь якийсь миршавий та жалюгідний. Вештався там, збираючи зілля, маленьким ножом викопував корінці, якими вже була напхана пелена його гонели***.

Лобачивши його, Тарольфо здивувався, той - не менш. Та коли здоровий глузд підказав йому, що то - людина, він наблизився. Привітав невідомого і по тому запитав:

- Хто ти, звідки і що поробляєш у цій відлюдній місцині такого раннього часу?

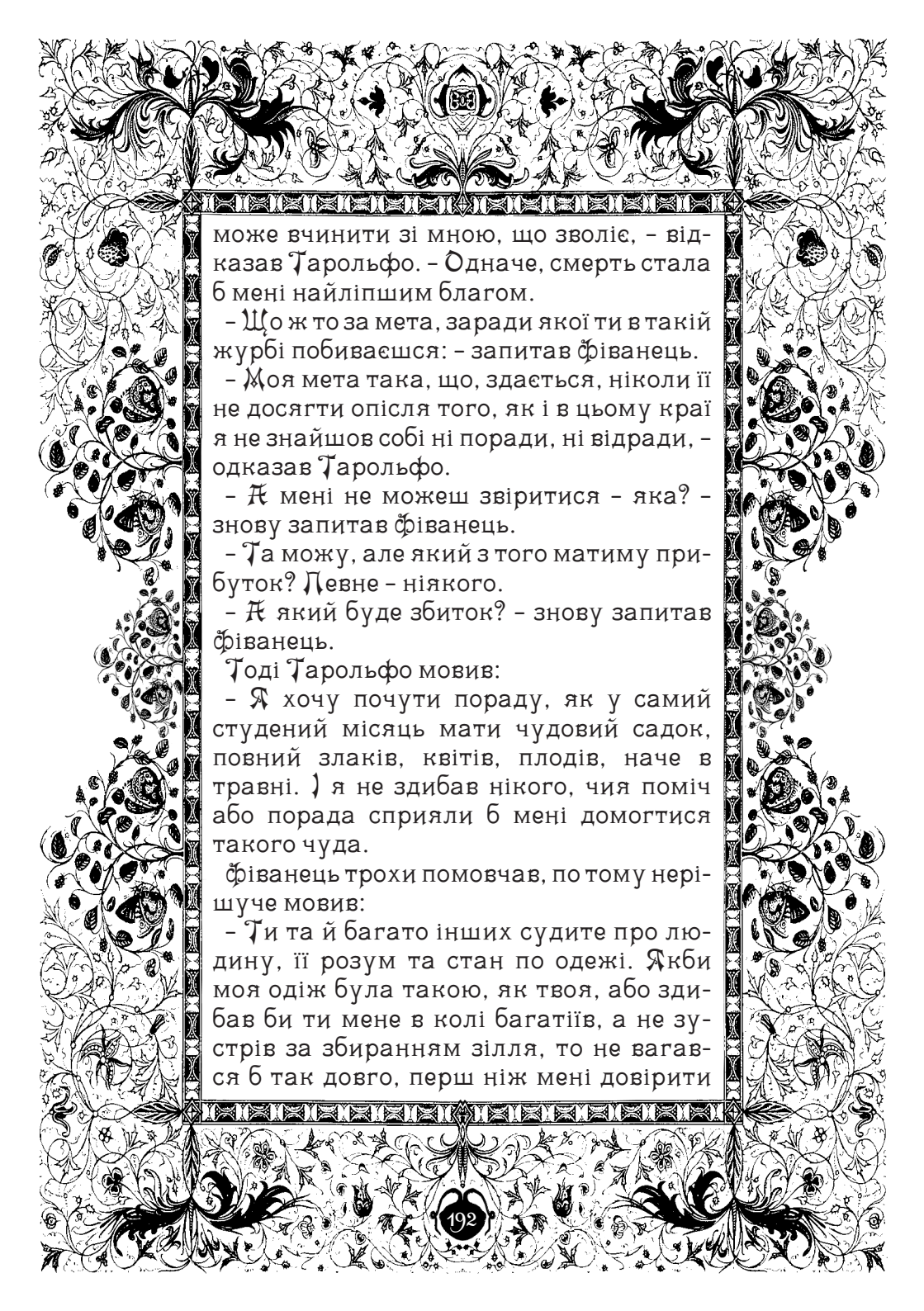
- Я родом з Фів, - відказав йому дідок, - і зовуть мене Фіванець. У цих полях збираю зілля, щоб готувати ліки, корисні та необхідні при різних хворобах. І цим здобуваю собі на прожиток. Отож злиденність, а не примхи змушують мене отут никати. Ну, а ти хто? Виглядаєш шляхетним, а блукаєш сам-один.

- Я родом з крайнього Заходу, досить заможний лицар. А блукаю тут на самоті аби поговорити без завади, опечалений, зачарований одною метою, котрої і не відаю, як досягти.

На це Фіванець сказав:

- Ти, певне, не знаєш, що це за місцина, і тому не обрав іншої путі. А тут ти ризикуєш тим, що злі духи можуть тебе розшматувати.

- У волі божій розпоряджатися моїм життям і честю як тут, так і деінде. Бог

може вчинити зі мною, що зволіє, – відказав Тарольфо. – Одначе, смерть стала б мені найліпшим благом.

– Що ж то за мета, заради якої ти в такій журбі побиваєшся: – запитав Фіванець.

– Моя мета така, що, здається, ніколи її не досягти опісля того, як і в цьому краї я не знайшов собі ні поради, ні відради, – одказав Тарольфо.

– А мені не можеш звіритися – яка? – знову запитав Фіванець.

– Та можу, але який з того матиму прибуток? Левне – ніякого.

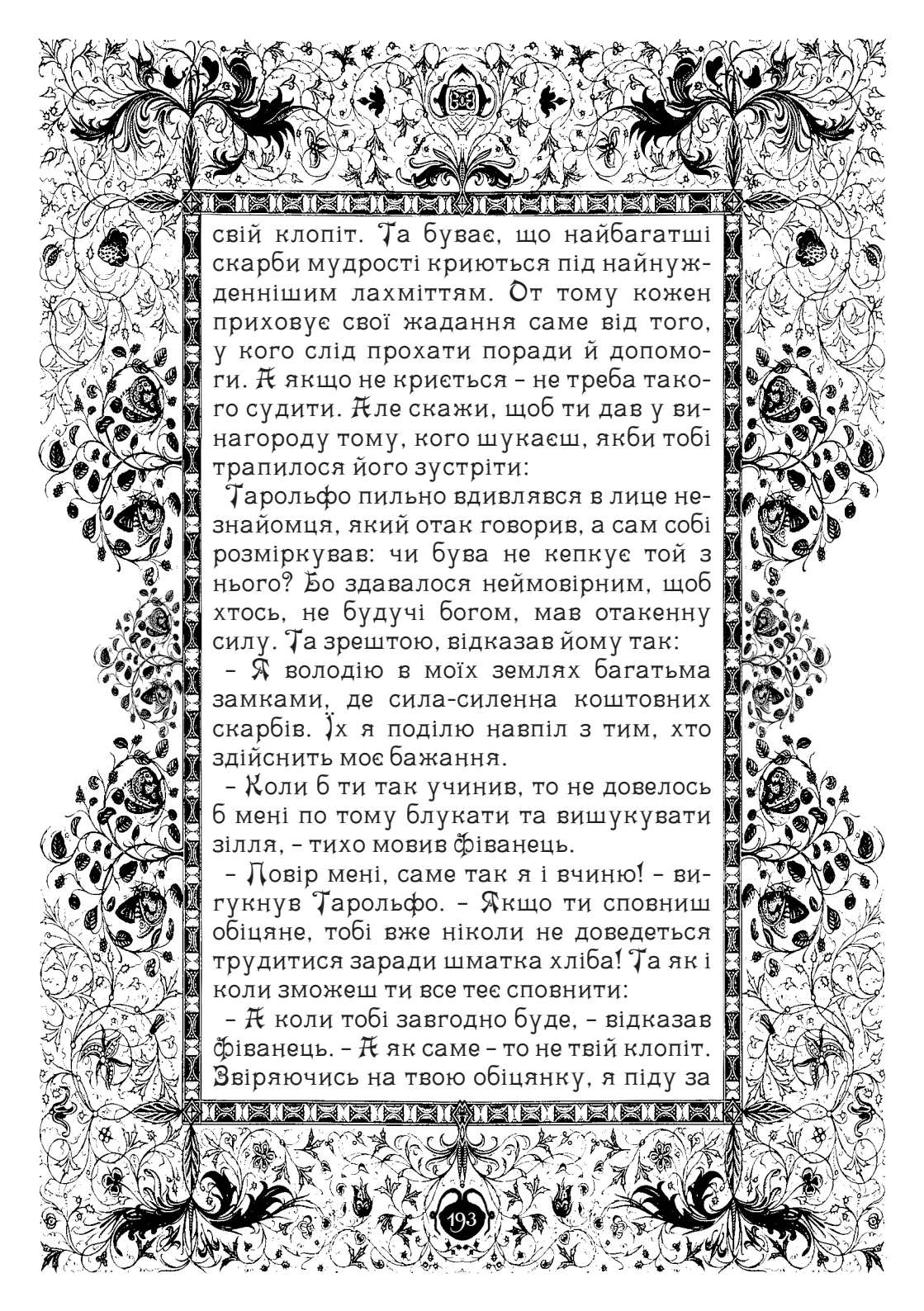
– А який буде збиток? – знову запитав Фіванець.

Тоді Тарольфо мовив:

– Я хочу почути пораду, як у самий студений місяць мати чудовий садок, повний злаків, квітів, плодів, наче в травні.) я не здивав нікого, чия поміч або порада сприяли б мені домогтися такого чуда.

Фіванець трохи помовчав, по тому нерішуче мовив:

– Ти та й багато інших судите про людину, її розум та стан по одежі. Якби моя одіж була такою, як твоя, або здивав би ти мене в колі багатіїв, а не зустрів за збиранням зілля, то не вагався б так довго, перш ніж мені довірити

свій клопіт. Та буває, що найбагатші скарби мудрості криються під найнужденнішим лахміттям. От тому кожен приховує свої жадання саме від того, у кого слід прохати поради й допомоги. А якщо не криється – не треба такого судити. Але скажи, щоб ти дав у винагороду тому, кого шукаєш, якби тобі трапилося його зустріти:

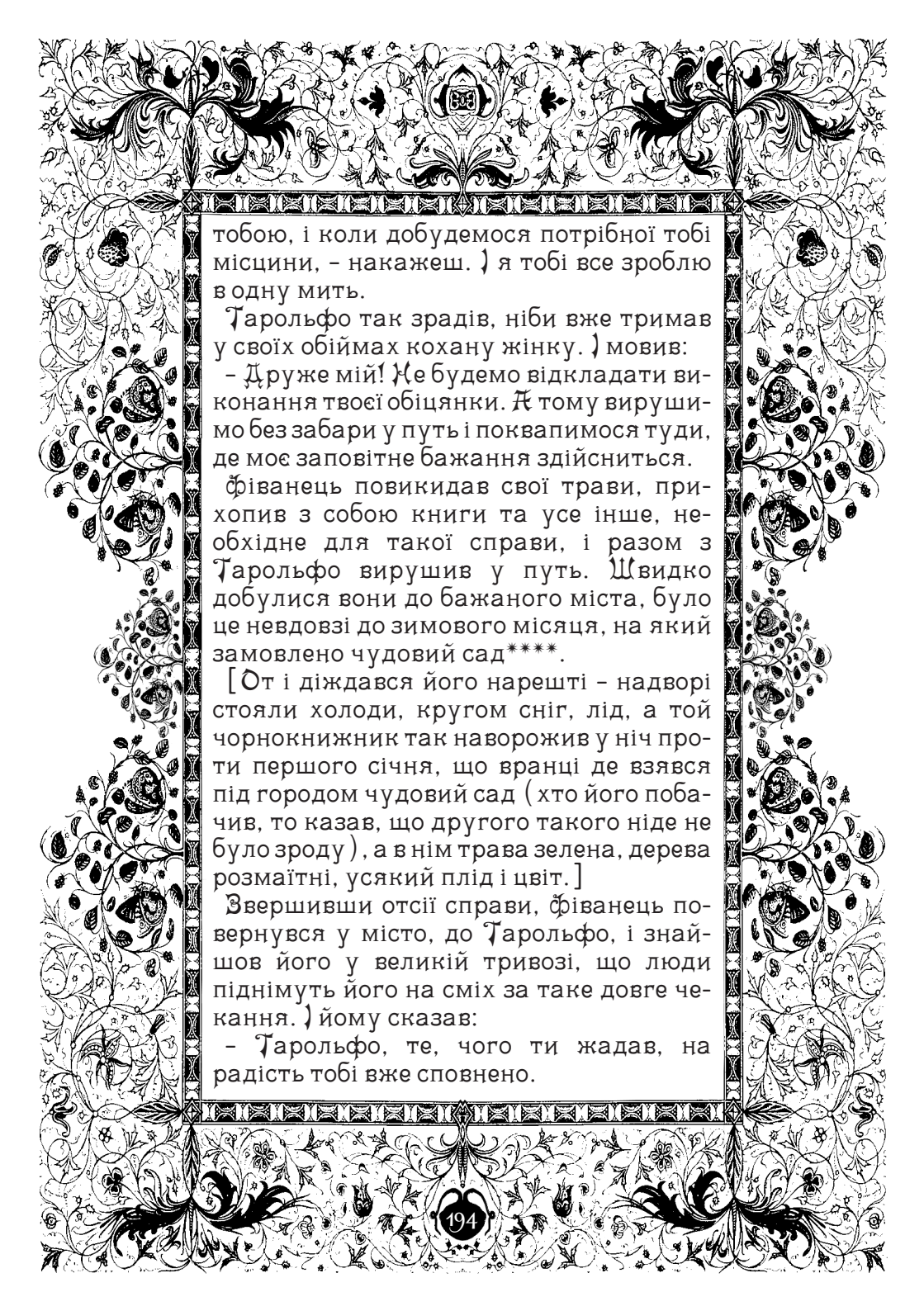
Тарольфо пильно вдивлявся в лице незнайомця, який отак говорив, а сам собі розміркував: чи буває не кепкує той з нього? Бо здавалося неймовірним, щоб хтось, не будучи богом, мав отакенну силу. Та зрештою, відказав йому так:

– А володію в моїх землях багатьма замками, де сила-силенна коштовних скарбів. Їх я поділю навпіл з тим, хто здійснить моє бажання.

– Коли б ти так учинив, то не довелось б мені по тому блукати та вишукувати зілля, – тихо мовив Фіванець.

– Повір мені, саме так я і вчиню! – вигукнув Тарольфо. – Якщо ти сповниш обіцяне, тобі вже ніколи не доведеться трудитися заради шматка хліба! Та як і коли зможеш ти все теє сповнити:

– А коли тобі завгодно буде, – відказав Фіванець. – А як саме – то не твій клопіт. Звіряючись на твою обіцянку, я піду за

тобою, і коли добудемося потрібної тобі місцини, – накажеш.) я тобі все зроблю в одну мить.

Тарольфо так зрадів, ніби вже тримав у своїх обіймах кохану жінку.) мовив:

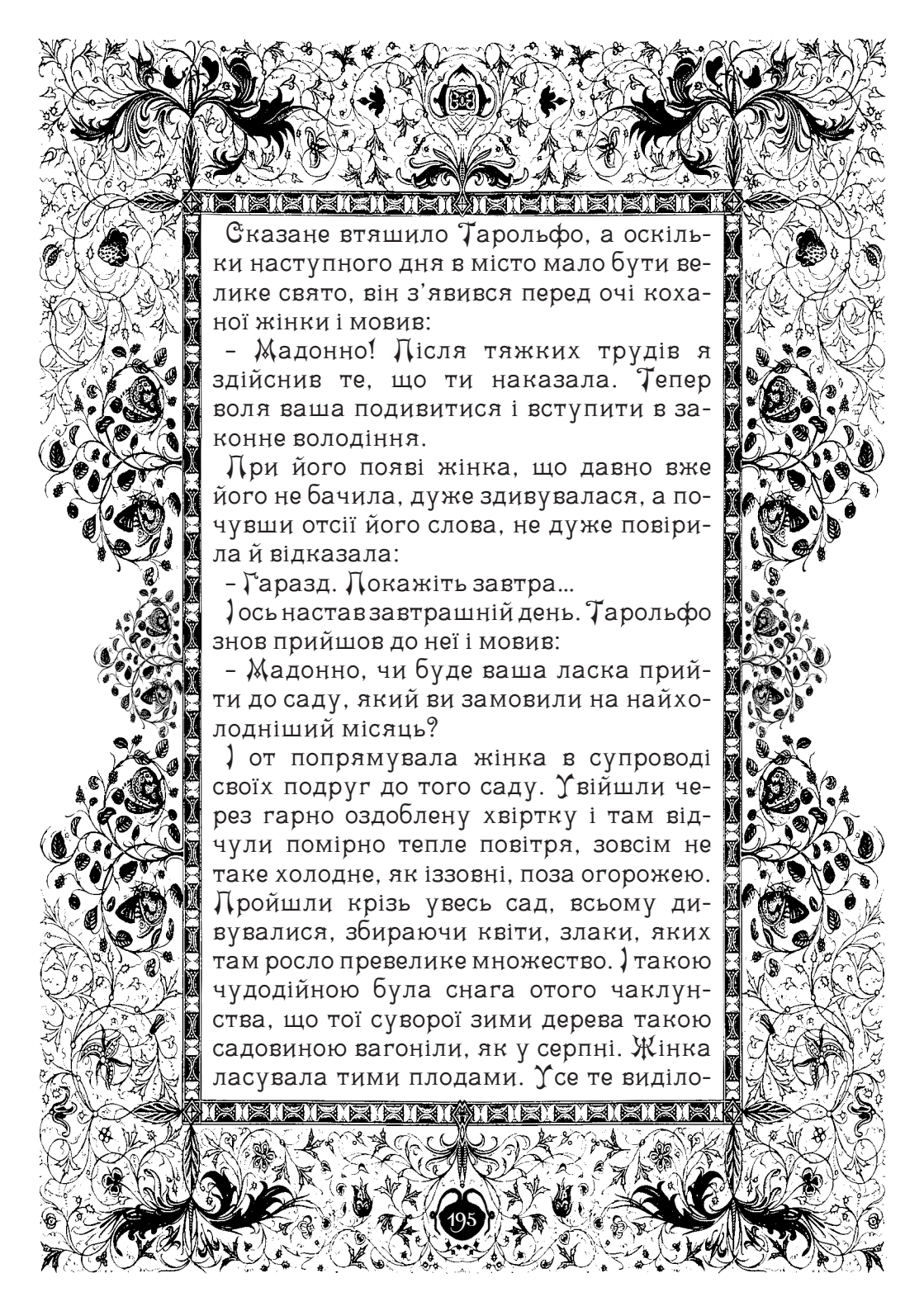
– Друже мій! Не будемо відкладати виконання твоєї обіцянки. А тому вирушимо без забари у путь і поквапимося туди, де моє заповітне бажання здійсниться.

Фіванець повикидав свої трави, прихопив з собою книги та усе інше, необхідне для такої справи, і разом з Тарольфо вирушив у путь. Швидко добулися вони до бажаного міста, було це невдовзі до зимового місяця, на який замовлено чудовий сад****.

[От і діждався його нарешті – надворі стояли холоди, кругом сніг, лід, а той чорнокнижник так наворожив у ніч проти першого січня, що вранці де взявся під городом чудовий сад (хто його побачив, то казав, що другого такого ніде не було зроду), а в нім трава зелена, дерева розмаїтні, усякий плід і цвіт.]

Звершивши отсії справи, Фіванець повернувся у місто, до Тарольфо, і знайшов його у великій тривозі, що люди піднімуть його на сміх за таке довге чекання.) йому сказав:

– Тарольфо, те, чого ти жадав, на радість тобі вже сповнено.

Сказане втяшило Тарольфо, а оскільки наступного дня в місто мало бути велике свято, він з'явився перед очі коханої жінки і мовив:

- Мадонно! Після тяжких трудів я здійснив те, що ти наказала. Тепер воля ваша подивитися і вступити в законне володіння.

При його появі жінка, що давно вже його не бачила, дуже здивувалася, а почувши отсіі його слова, не дуже повірила й відказала:

- Гаразд. Покажіть завтра...

І ось наставзавтрашній день. Тарольфо знов прийшов до неї і мовив:

- Мадонно, чи буде ваша ласка прийти до саду, який ви замовили на найхолодніший місяць?

І от попрямувала жінка в супроводі своїх подруг до того саду. Увійшли через гарно оздоблену хвіртку і там відчули помірно тепле повітря, зовсім не таке холодне, як іззовні, поза огорожею. Пройшли крізь увесь сад, всьому дивувалися, збираючи квіти, злаки, яких там росло превелике множество. І такою чудодійною була снага отого чаклунства, що тої суворої зими дерева такою садовою вагоніли, як у серпні. Жінка ласувала тими плодами. Усе те виділо-

ся донні таким прехорошим, таким чудовим, якого ні вона, ні хто інший ніде й ніколи не бачили. Коли ж усілякими способами вона переконалася, що сад той справжній і що лицар сповнив її забаганку, то звернулася до Тарольфо з такими словами:

- Безсумнівно, що ви заслужили мою любов, лицарю, і я готова виконати те, що вам пообіцяла. Хочу лише прохати вас про одну милість. Чи не зволити ви опісля такого довгого чекання задоволити ваше жадання тоді, коли мій муж виїде на полювання або в якій іншій справі. Аби ви змогли без усякого ризику і більш розсудливо одержати від мене насолоду?

Така відповідь сподобалася Тарольфо, він лишив її в садку і пішов додому майже задоволений.

Навдовзі усі місцеві жителі довідалися про той сад, хоча ще довго ніхто не відав, звідки він з'явився.

А шляхетна дама, одержавши той садок, пішла звідам, прибита нав'язливою журбою. Вона мислила собі: як би то узяти назад свою обіцянку? І не знаходячи ніякого рішення, ще більш загорювала. Помітив те її чоловік, здивувався і став допитуватись: що то з нею

скоїлося? А вона від відповіді ухилялася, соромилась зізнатися і завмирили вся від остраху, що чоловік матиме її за злодійку. Нарешті не витримала довгих і безнастанних прискіпувань чоловіка і про все-все розповіла йому.

Почувши отаке, лицар довго міркував, визнав чесноту дружини і мовив їй:

- Іди і сповни свою обіцянку. Хай Тарольфо безборонно одержить те, що ти йому наобіцяла, бо справедливо і з величезним клопотом він його заслужив.

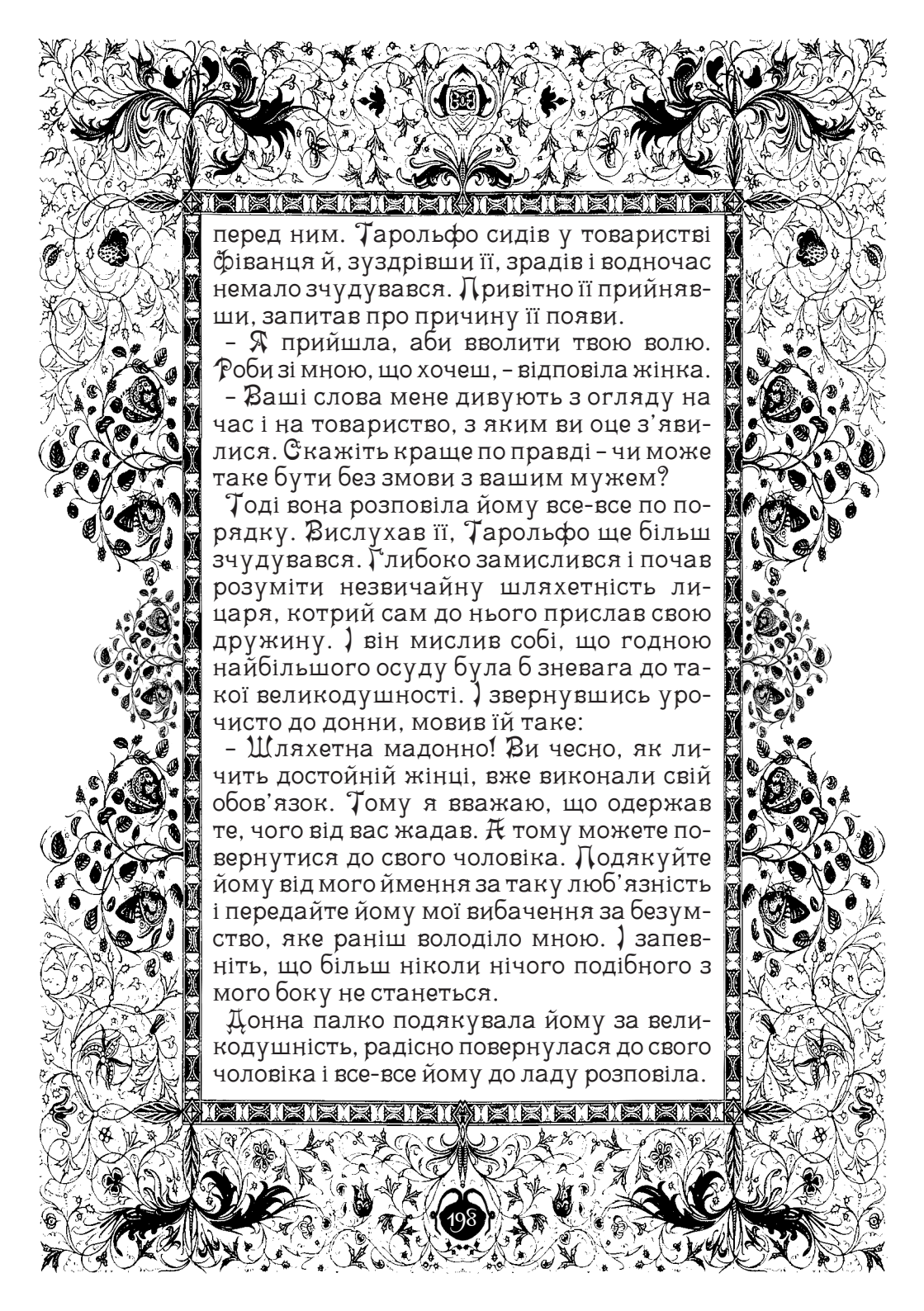
Тільки-но він отак висловився, дружина залилася слізьми і так заговорила:

- Хай увільнять мене боги від такого гріха! Нізачо в світі я того не вчиню! Краще убийте мене, перш ніж я спричинилася до такого гріха й неслави!..

На це чоловік відказав:

- Жоно, я не хочу, щоб ти отак побивалася і через тес собі смерть заподіяла. Мені від того ганьби не станеться, а от ти наперед остережешся дослухувати таких домагань та й од подібних обіцянок утримаєшся навіть за дарунки, котрі нібито й неможливо дістати.

Вислухавши це рішення, донна гарно вдяглася, взяла з собою супровід подруг і попростувала до дому Тарольфо. Там вона з видимим соромом рішуче стала

перед ним. Тарольфо сидів у товаристві Фіванця й, зуздівши її, зрадів і водночас немало зчудувався. Привітно її прийнявши, запитав про причину її появи.

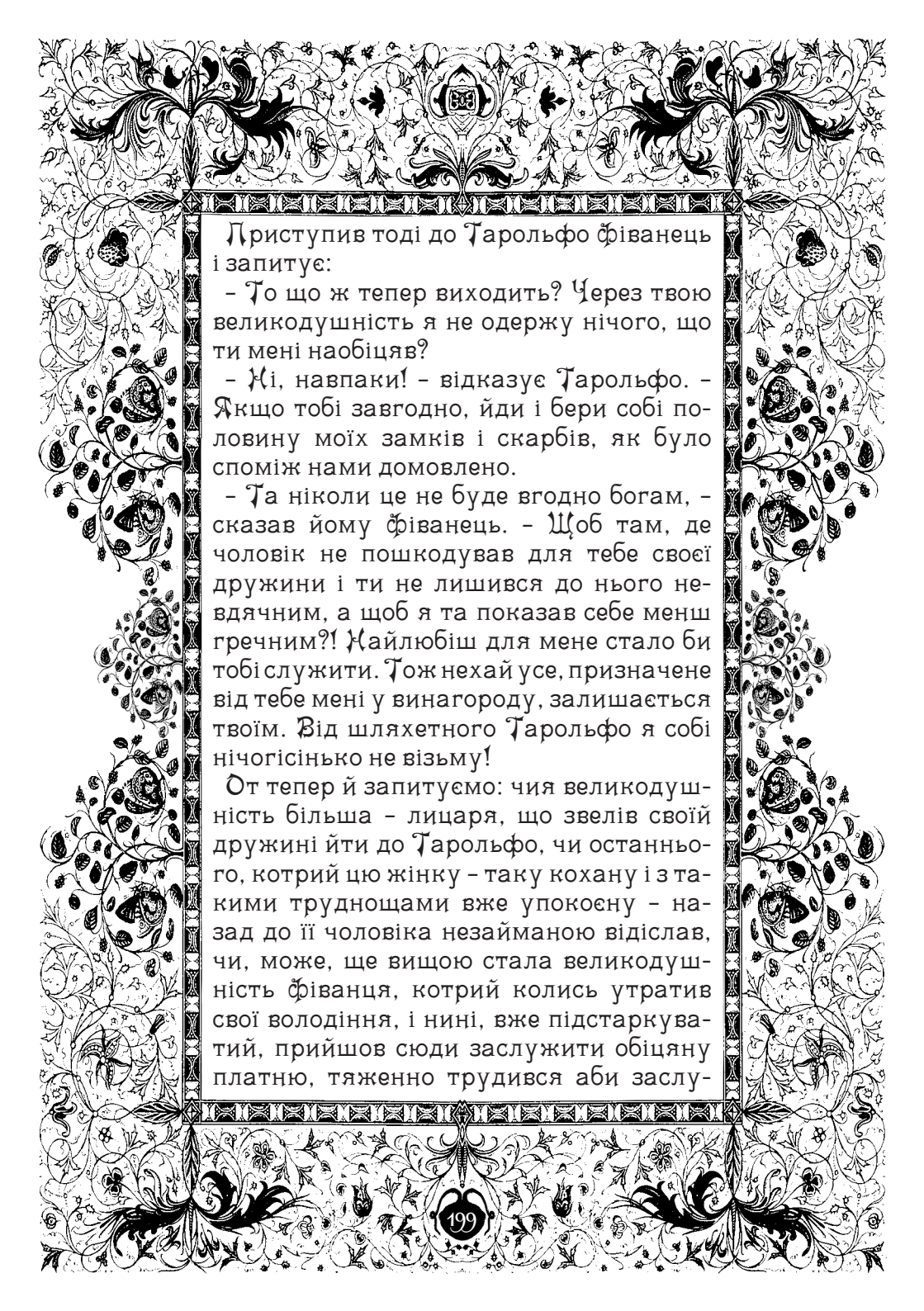
- Я прийшла, аби вволити твою волю. Роби зі мною, що хочеш, - відповіла жінка.

- Ваші слова мене дивують з огляду на час і на товариство, з яким ви оце з'явилися. Скажіть краще по правді - чи може таке бути без змови з вашим мужем?

Тоді вона розповіла йому все-все по порядку. Вислухав її, Тарольфо ще більш зчудувався. Глибоко замислився і почав розуміти незвичайну шляхетність лицаря, котрий сам до нього прислав свою дружину.) він мислив собі, що годною найбільшого осуду була б зневага до такої великодушності.) звернувшись урочно до донни, мовив їй таке:

- Шляхетна мадонно! Ви чесно, як личить достойній жінці, вже виконали свій обов'язок. Тому я вважаю, що одержав те, чого від вас жадав. А тому можете повернутися до свого чоловіка. Подякуйте йому від мого ймення за таку люб'язність і передайте йому мої вибачення за безумство, яке раніш володіло мною.) запевніть, що більш ніколи нічого подібного з мого боку не станеться.

Донна палко подякувала йому за великодушність, радісно повернулася до свого чоловіка і все-все йому до ладу розповіла.

Пристапив тоді до Тарольфо Фіванець і запитусь:

- То що ж тепер виходить? Через твою великодушність я не одержу нічого, що ти мені наобіцяв?

- Ні, навпаки! - відказує Тарольфо. - Якщо тобі завгодно, йди і бери собі половину моїх замків і скарбів, як було споміж нами домовлено.

- Та ніколи це не буде вгодно богам, - сказав йому Фіванець. - Щоб там, де чоловік не пошкодував для тебе своєї дружини і ти не лишився до нього невдячним, а щоб я та показав себе менш гречним?! Найлюбіш для мене стало би тобі служити. Тож нехай усе, призначене від тебе мені у винагороду, залишається твоїм. Від шляхетного Тарольфо я собі нічогосінько не візьму!

От тепер й запитуємо: чия великодушність більша - лицаря, що звелів своїй дружині йти до Тарольфо, чи останнього, котрий цю жінку - таку кохану і з такими труднощами вже упокоєну - назад до її чоловіка незайману відіслав, чи, може, ще вищою стала великодушність Фіванця, котрий колись утратив свої володіння, і нині, вже підстаркуватий, прийшов сюди заслужити обіцяну платню, тяженно трудився аби заслу-

жити обіщане, і, заслуживши, від усього відрікся, лишившись таким же убогим, як був до того?

* Дублій Овідій Назон (43 р. до н. е. – біля 18 р. н. е. – римський поет. Цитату наведено з поеми «Наука кохання».

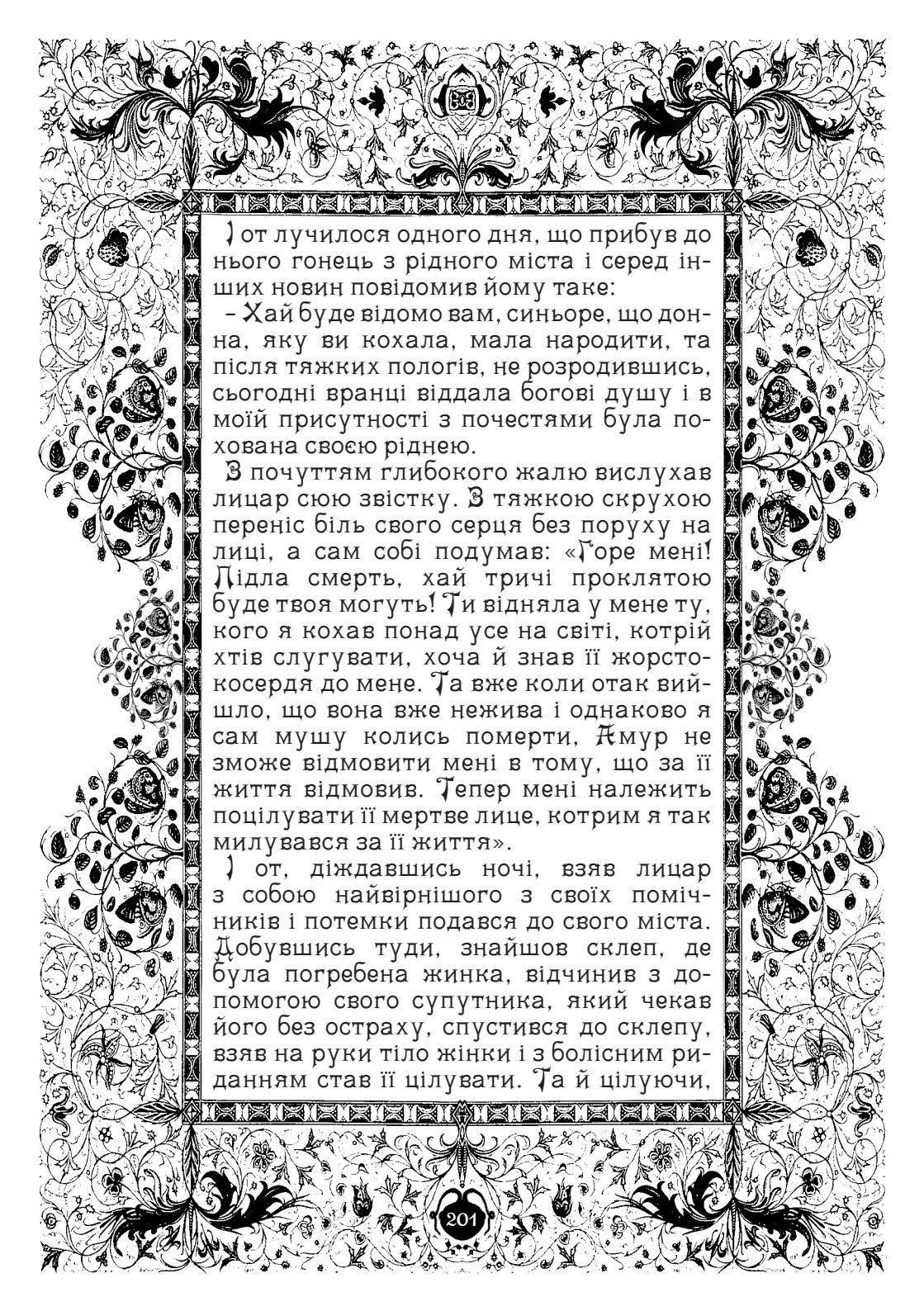
** Мабуть, ідеться про рівнину біля фессалійського міста Фарсал, де 48 р. до н. е. відбулася битва між військами Юлія Цезаря та Гнея Помпея.

*** Гонела – чоловіча спідниця.

**** Далі в новелі на кілька сторінок розтягнуто опис чаклунства. Сюжет цієї новели Боккаччо згодом використав у «Декамероні» (День десятий, оповідка п'ята), де замінив опис чаклунства кількома рядками. Цю заміну відтворюємо тут у дужках (переклад М. Лукаша).

ВІД СМЕРТІ ДО ЖИТТЯ

Чував я, що у нашому місті жив один заможний шляхтич і мав дружину – чарівну молоду жінку, котру любив понад усе на світі. Закохався палко в ту жінку один лицар з того ж міста, сама ж вона його не кохала, його зальотами нехтувала і тому ніколи ні добрим словом, ані привітом його не заохочувала. Так і животів собі він, невтішний у своєму коханні, доки його не запросили правити одним містом недалеко від нашого. Відбув він туди і з честю правив стільки часу, скільки належало*.

Отлучилося одного дня, що прибув до нього гонець з рідного міста і серед інших новин повідомив йому таке:

— Хай буде відомо вам, синьоре, що донна, яку ви кохала, мала народити, та після тяжких пологів, не розродившись, сьогодні вранці віддала богові душу і в моїй присутності з почестями була похована своєю ріднею.

З почуттям глибокого жалю вислухав лицар сюю звістку. З тяжкою скрухою переніс біль свого серця без поруху на лиці, а сам собі подумав: «Горе мені! Лідла смерть, хай тричі проклятою буде твоя могуть! Ти відняла у мене ту, кого я кохав понад усе на світі, котрій хотів слугувати, хоча й знав її жорстокосердя до мене. Та вже коли отак вийшло, що вона вже нежива і однаково я сам мушу колись померти, Амур не зможе відмовити мені в тому, що за її життя відмовив. Тепер мені належить поцілувати її мертве лице, котрим я так милувався за її життя».

От, діждавшись ночі, взяв лицар з собою найвірнішого з своїх помічників і потемки подався до свого міста. Добувшись туди, знайшов склеп, де була погребена жінка, відчинив з допомогою свого супутника, який чекав його без остраху, спустився до склепу, взяв на руки тіло жінки і з болісним риданням став її цілувати. Та й цілуючи,

не міг насититися і почав торкати її, класти руки між її холодні перса, далі осмілів надміру, почав під багатим одягом торкати сокровенні частини її тіла. Торкав боязкою рукою, досяг живота і тут раптом відчув слабенький порух, ледь відчутний трепет. Спершу він немало налякався, але Ёмур надав йому сміливості і, полапавши більш уважно, він визнав, що вона не мертва, зрадів і витяг її з труни. Потім вони з приятелем обгорнули її в широку керею, і, лишивши склеп відчиненим, потихесеньку віднесли до дому його матері.

Їменем богів зажадав лицар від своєї матері, аби вона ні півслова нікому не мовила. Розпалили великий вогонь, почали відігрівати зхолодніле тіло, однак утрачена сила до неї не поверталася. Тому він звелів приготувати чудову купіль, куди її занурили разом з паховитим зіллям, і від того почала розтікати по зігрітих судинах кров, і замертвілі були душі поверталися на свої місця**.

Тут жінка опам'яталася і, кличучи свою матір, запитувала, де це вона опинилася? На це лицар замість її матері відповідав, що вона в хорошому місці, і всіляко її підбадьорював. І стало так угодно богам, що, закликавши на поміч Лючіну***, жінка народила гарного хлопчика. Отже, уникла горя й небезпе-

ки, зосталася щасливою за народженого сина. Для них одразу знайшли няньку.

Коли ж після тяжких тривог жінка зовсім опам'яталася і при світлі нового дня уздріла біля себе лицаря, що так її кохав, і його матінку, ладну нею клопотатися, але не побачила нікого із своєї рідні, то була приголомшена, озиралася навколо і, намагаючись усе зрозуміти, запитувала:

- Де це я? Як усе дивно! Хто мене сюди привів? Я тут ніколи не бувала...

- Не дивуйся, мадонно, мужайся! Сталося те, що було вгодно богам! - відповідав лицар.) він розповів їй від початку до кінця все, що з нею лучилося і завершив, що вона і її син лишилися живими завдяки йому, а посему вони назавжди лишаться з ним. - Мадонно, оскільки ви визнаєте свій обов'язок до мене, я хочу, аби у винагороду за мої діяння, ви почекали мого повороту від служби, на яку я давно вже обраний і скоро маю її викончити.) щоби ви пообіцяли мені нізачо ні з вашим чоловіком, ні з ким іншим не бачитися без мого зволення.

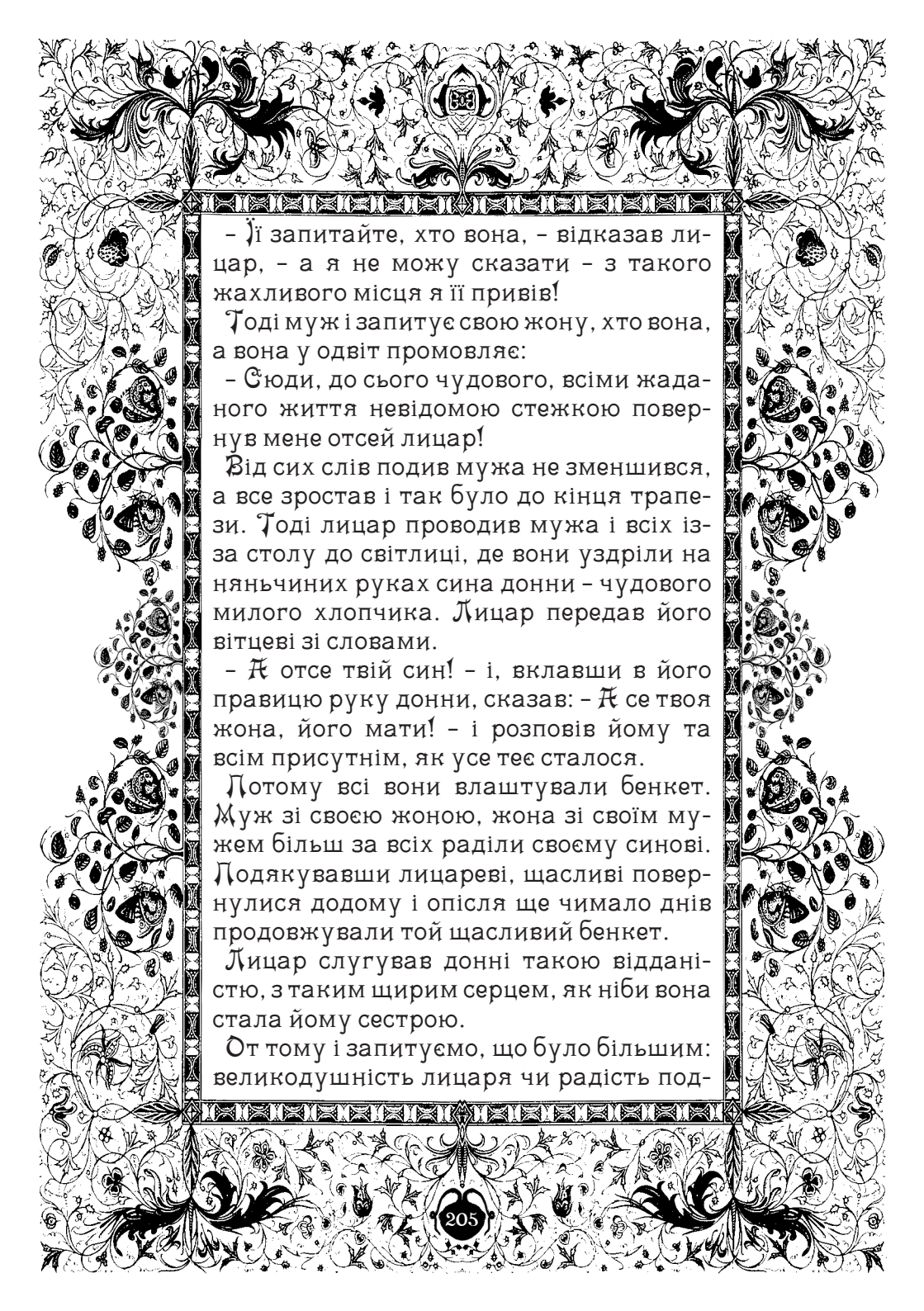
На сес жінка одвітила, що не може йому відмовити, постарается ще потерпіти, і заприсяглася, що без його згоди нікому

не показуватиметься. Бачачи протягом двох днів жінку спокійною і благополучною, лицар доручив її з немовлям піклуванню своєї матері, від'їхав і знову узявся за справи управління чужим містом, котрі невдовзі з честю закінчив, і повернувся до свого міста, до себе додому, де його привітно зустріла донна.

Через кілька днів після приїзду він улаштував пишний бенкет, на який запросив її чоловіка, братів і інших. Коли всі гості сиділи за столом, за знаком лицаря увійшла донна, одягнена в ті самі шати, в яких її поховали, прикрашена тим самим віночком і коштовними прикрасами. За його наказом вона мовчки сіла і пригощалася поруч зі своїм чоловіком, а лицар сидів по другий бік.

Муж часто зиркав на неї, на її одіж і прикраси і йому видалося, що він упізнає в ній свою дружину, ті прикраси і шати, в яких її поховав. Та міркуючи, що на цвинтар її було віднесено мертвою, він і згадки не мав, що то вона могла воскреснути. Спершу він не міг і слова зронити, вважаючи за вірогідніше зустріти іншу жінку, схожу на його дружину лицем, одягом та прикрасами, аніж мертвому тілу воскреснути. Та потім усе ж запитав лицаря, хто та жінка.

- Її запитайте, хто вона, - відказав лицар, - а я не можу сказати - з такого жакливого місця я її привів!

Тоді муж і запитує свою жону, хто вона, а вона у одвіт промовляє:

- Сюди, до сього чудового, всіми жаданого життя невідомою стежкою повернув мене отсей лицар!

Від сих слів подив мужа не зменшився, а все зростав і так було до кінця трапези. Тоді лицар проводив мужа і всіх ізза столу до світлиці, де вони уздріли на няньчиних руках сина донни - чудового милого хлопчика. Лицар передав його вітцеві зі словами.

- А отсе твій син! - і, вклавши в його правицю руку донни, сказав: - А се твоя жона, його мати! - і розповів йому та всім присутнім, як усе теє сталося.

Потому всі вони влаштували бенкет. Муж зі своєю жоною, жона зі своїм мужем більш за всіх раділи своєму синові. Подякувавши лицареві, щасливі повернулися додому і опісля ще чимало днів продовжували той щасливий бенкет.

Лицар слугував донні такою відданістю, з таким щирим серцем, як ніби вона стала йому сестрою.

От тому і запитуємо, що було більшим: великодушність лицаря чи радість под-

ружжя, де муж віднайшов жону та сина, яких він вважав померлими. Просимо вас розсудити і відповісти.

* У містах-республіках Італії (XII)-XVI) ст. на найвищу посаду виконавчої влади інколи обирався статечний громадянин із близького міста. Він звався «подеста» («правитель»).

** За тогочасними уявленнями, в різних частинах людського тіла жили духи, які керували їх діяльністю.

*** Лючіна: в римській міфології – богиня, покровителька породіль.

В ІТАЛІЙСЬКОЇ ПЕРЕКЛАД
КНЯТОЛІЙ ІЛЛІЧЕВСЬКІЙ

Перекладено за виданням: *Opere volgari di Giovanni Boccaccio corrette su i testi a penna. Edizione prima. Firenze, ig. Moutier. МДСССХХV)-МДСССХХХIV.*

Всесвіт. – 1988. – № 10. – С. 109-116.

КОМЕНТАР

Слава Джованні Боккаччо (1313-1375) заснована на його знаменитому збірнику ста новел – «Декамерон». В «Декамероні» Боккаччо яскраво змальовував сучасне йому суспільство, показавши в ньому представників найрізноманітніших класів. Особливо численні в «Декамероні» оповідання про церковників, з якими автор веде непримиренну літературну боротьбу, висміюючи їх розпусту, ледарство, нещирість і особливо пожадливість. У «Декамероні» засуджується аскетичний світогляд, суворим приписам якого протиставляються права людської природи, сила почуття, радість кохання.

ОПОВІДІ ПРО РОБІНА ГУДА

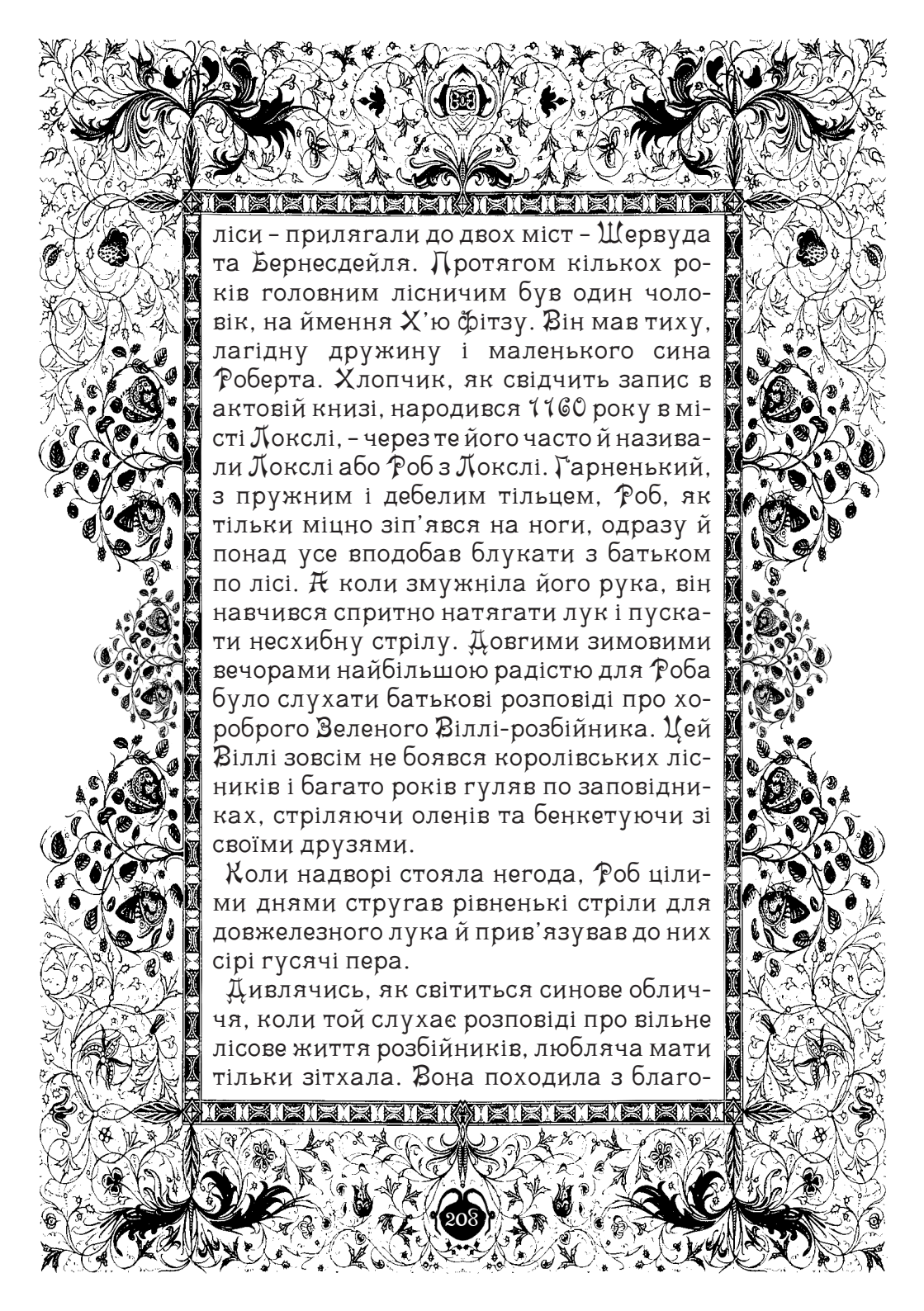
РОЗДІЛ ПЕРШИЙ ЯК РОБІН ГУД СТАВ РОЗБІЙНИКОМ

Хто щастя зичить бідакам
} волелюбний сам,
Сідайте в коло – розповім
Про Робіна Гуда вам.

Він за найкращих друзів мав
Знедолених усіх,
Ї багачів на смерть лякав
Ї його мисливський ріг.

Тринадцять літ Роб славно жив
У лісовій глуші.
Розбійник долею він був
} лицар – у душі.

Було це давно, ще за Генріха II, який після запеклої боротьби з своїми братами зійшов на престол Англії. За тих часів північ країни вкривали великі заповідні ліси, в яких полювати міг тільки король, а всім іншим під страхом смерті заборонялося вбити бодай єдиного оленя. Ці ліси охороняли королівські лісники, і головний лісничий у кожному лісі мав таку ж саму владу, як шериф в оточеному мурами місті чи навіть єпископ у своєму абатстві. Найбільші королівські заповідники – Шервудський та Бєрнесдейльський

ліси - прилягали до двох міст - Шервуда та Бернесдейля. Протягом кількох років головним лісничим був один чоловік, на ймення Х'ю Фітзу. Він мав тиху, лагідну дружину і маленького сина Роберта. Хлопчик, як свідчить запис в актовій книзі, народився 1160 року в місті Локслі, - через те його часто й називали Локслі або Роб з Локслі. Гарненький, з пружним і дебелим тільцем, Роб, як тільки міцно зіп'явся на ноги, одразу й понад усе вподобав блукати з батьком по лісі. А коли змужніла його рука, він навчився спритно натягати лук і пускати несхибну стрілу. Довгими зимовими вечорами найбільшою радістю для Роба було слухати батькові розповіді про хороброго Зеленого Віллі-розбійника. Цей Віллі зовсім не боявся королівських лісників і багато років гуляв по заповідниках, стріляючи оленів та бенкетуючи зі своїми друзями.

Коли надворі стояла негода, Роб цілими днями стругав рівненькі стріли для довжелезного лука й прив'язував до них сірі гусячі пера.

Дивлячись, як світиться синове обличчя, коли той слухає розповіді про вільне лісове життя розбійників, любляча мати тільки зітхала. Вона походила з благо-

родної родини і мріяла побачити Роба значною особою при дворі короля або в абатстві. Вона вчила його читати й писати, прищеплювала йому гарні манери, вчила бути правдивим і чесним як перед сановитими лордами, так і перед простими селянами. Та хоч яка була приємна хлопчикові матерна наука, проте він почував себе щасливішим, коли з луком у руках вільно блукав по лісових нетрях, прислухаючись до таємничої мови дерев.

У ті радісні й безтурботні дні Роб мав двох друзів: один був Віллі Геймвелл, син батькового брата, який жив у Геймвелл-лоджі, біля Ноттінгема, а друга - Маріан Фітцуолтер, єдина дочка графа Хантінгдона.

Замок Хантінгдон добре було видно з одного високого дерева, яких багато в Шервудському лісі, і кожного ясного дня біла Рובהва хустинка сповіщала з цього дерева Маріан, що він уже чекає на неї. В замок до дівчини Роб не ходив, бо їхні батьки ворогували. Поміж людьми ходили чутки, що нібито законний граф Хантінгдона був Х'ю Фітзу, але його землі підступно прибрав собі до рук Фітцуолтер, улюбленець короля. Однак ані Роб, ані Маріан аніскільки не зважа-

ли на ворожнечу своїх батьків, хоч вона з кожним днем і поглиблювалась. Вони тільки знали, що великий зелений ліс відкритий для них і що цей широкий-преширокий світ напосний пахощами квітів і сповнений пташиними піснями.

Дні дитячих розваг пролетіли швидко й непомітно, та надто скоро над головами Роба та Маріан зібралися грозові хмари. У Робового батька, крім Фітцуолтера, було ще два непримиренні вороги: сухоробрий шериф Ноттінгема і гладкий єпископ Герфорда. Ці троє ворогів змовились між собою і нашепотіли на вухо королеві таке, що Х'ю Фітзу одразу втратив посаду королівського лісничого. Холодного зимового вечора батька, матір і Роба вигнали без попередження на вулицю, позбавивши будь-яких прав на майно. Шериф арештував лісничого за зраду, про яку бідолашний Х'ю Фітзу не мав навіть гадки, і запроторив його до ноттінгемської в'язниці. Першу ніч Роб з матір'ю також перебували у в'язниці, але вранці їх вигнали геть. Тоді вони звернулися по допомогу до свого єдиного родича, сквайра Джорджа Геймвелла, який радо надав їм притулок.

Однак страшне хвилювання і все, що їм довелося пережити тієї зимової ночі,

згубно вплинуло на місис Фітзу. Вона слабувала й тоді, як вони ще жили в лісі. Менш ніж за два місяці матері в Роба не стало. У хлопця від цієї втрати наче обірвалося серце. Та не встигли зацвісти на материній могилі перші весняні квіти, як на Роба впало нове горе: не стало й батька. Цей суворий, незламної волі чоловік помер у в'язниці раніше, ніж його вороги змогли вигадати обвинувачення, за яким його можна було б віддати до суду.

Минуло два роки. Двоюрідний брат Роба, Віллі, вчився у школі далеко від дому; Маріан батько відіслав до двору королеви Елеонори, коли довідався про дружбу дочки з Робом. Отже, цілих два роки осиротілий хлопець був зовсім самотній. Грубувато-добродушний старенький сквайр ставився до нього з щирою ніжністю, але нічим не міг допомогти своєму племінникові, який не знаходив собі місця, весь час напружено над чимось думав і ніби шукав щось утрачене. А Роб просто нудьгував за колишнім життям у лісі не менше, ніж за ласкою матері й товариством батька. Кожного разу, коли він брався за тремтливу тятиву лука і, пославши довгу стрілу, чув свист сірих гусячих пер, в

його уяві оживали щасливі дні, яких він уже не міг повернути.

Та якось уранці, коли Роб прийшов до сніданку, дядько замість привітання зустрів його такими словами:

- Я маю для тебе новину, мій хлопчику! Старий щиросердий сквайр допив останній ковток пива і grimнув об стіл олов'яним кухлем.

- Що ж це за новина, дядечку Джордж? - з цікавістю запитав юнак.

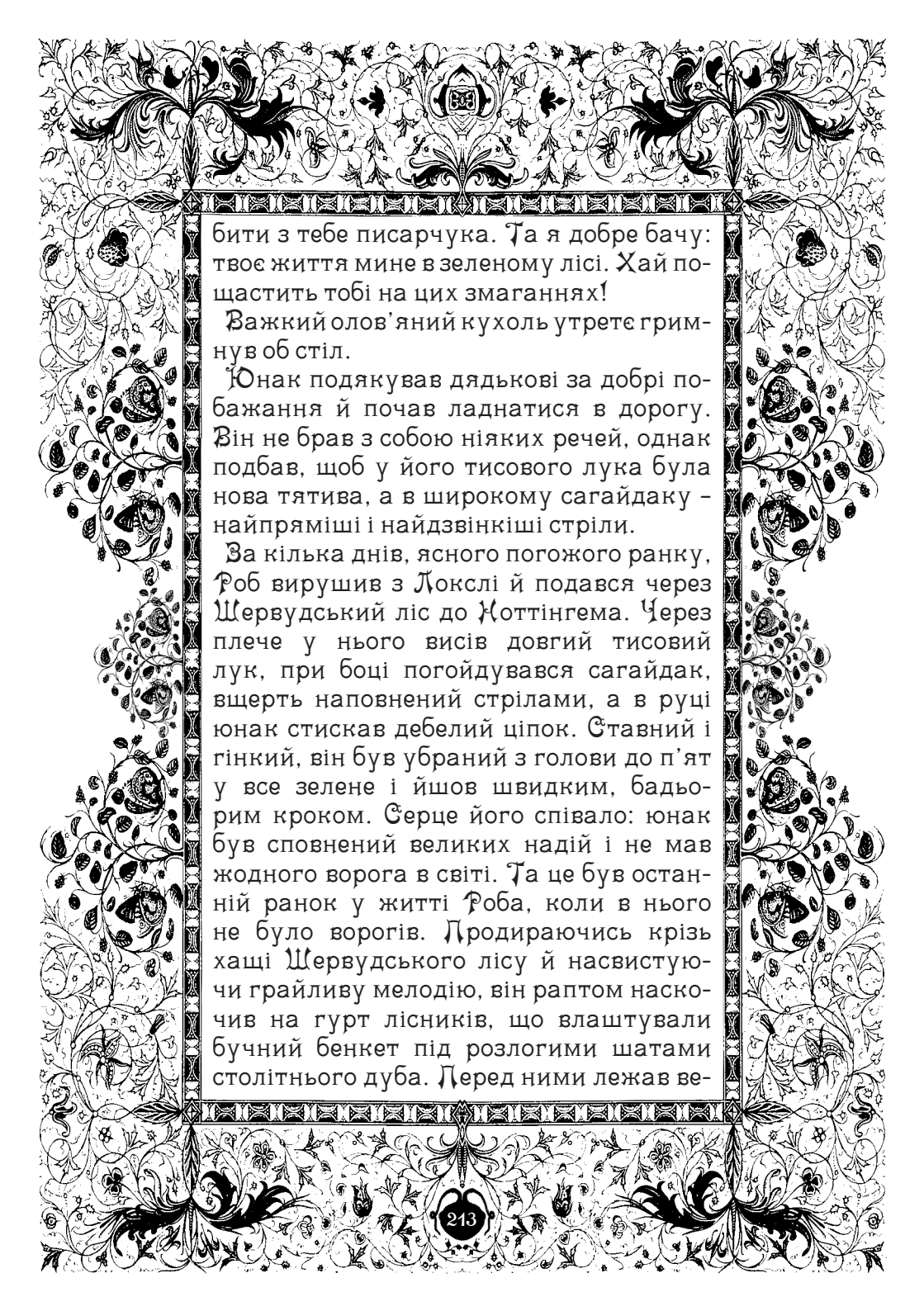
- Є добра нагода випробувати твій лук і здобути гарненький приз! У Моттінгемі тепер ярмарок, і шериф оголосив змагання лучників. Найкращі з них стануть королівськими лісниками, а того, хто стрілятиме найвлучніше, чекає ще й нагорода - золота стріла. Звісно, така цяцька тобі ні до чого. Але ж хіба це не те, що потрібно володарці твого серця? Га, Робе? Що скажеш, мій хлопчику?

Сквайр голосно засміявся і знову вдавив кухлем об стіл.

У Роба засвітилися очі.

- За це справді варт позмагатися, дядечку, - сказав він. - Я з великою радістю поміряюсь силами з ким завгодно. Та й про місце лісника я вже давненько мрію. Ви мені дозволите спробувати щастя?

- Авжеж! - палко вигукнув дядько. - Твоя мати, пером їй земля, хотіла зро-

бити з тебе писарчука. Та я добре бачу: твоє життя мине в зеленому лісі. Хай пощастить тобі на цих змаганнях!

Важкий олов'яний кухоль утретє grimнув об стіл.

Юнак подякував дядькові за добрі побажання й почав ладнатися в дорогу. Він не брав з собою ніяких речей, однак подбав, щоб у його тисового лука була нова тятива, а в широкому сагайдаку – найпряміші і найдзвінкіші стріли.

За кілька днів, ясного погожого ранку, Роб вирушив з Локслі й подався через Шервудський ліс до Ноттінгема. Через плече у нього висів довгий тисовий лук, при боці погойдувався сагайдак, щерть наповнений стрілами, а в руці юнак стискав дебелий ціпок. Ставний і гінкий, він був убраний з голови до п'ят у все зелене і йшов швидким, бадьорим кроком. Серце його співало: юнак був сповнений великих надій і не мав жодного ворога в світі. Та це був останній ранок у житті Роба, коли в нього не було ворогів. Продираючись крізь хаші Шервудського лісу й насвистуючи грайливу мелодію, він раптом наскочив на гурт лісників, що влаштували бучний бенкет під розлогими шатами столітнього дуба. Перед ними лежав ве-

личезний пиріг з м'ясом, і вони його пожадливо їли, запиваючи кожний кусень густим чорним пивом.

Роб тільки глянув на ватажка лісників і миттю зрозумів, що перед ним – ворог. Це був той самий чоловік, який незаконно посів батькове місце головного лісничого і безжально вигнав їхню сім'ю на сніг. Однак Роб не сказав йому жодного слова і мирно пішов би далі, коли б ватажок лісників, промивши горлянку неймовірно великим ковтком пива, не загорлав у його бік:

– Слово честі, оте хлоп'я вважає себе стрільцем! Куди поспішаєш, парубче, зі своїм іграшковим луком та стрілами? їй-бо, він чалапає в Ноттінгем на змагання!

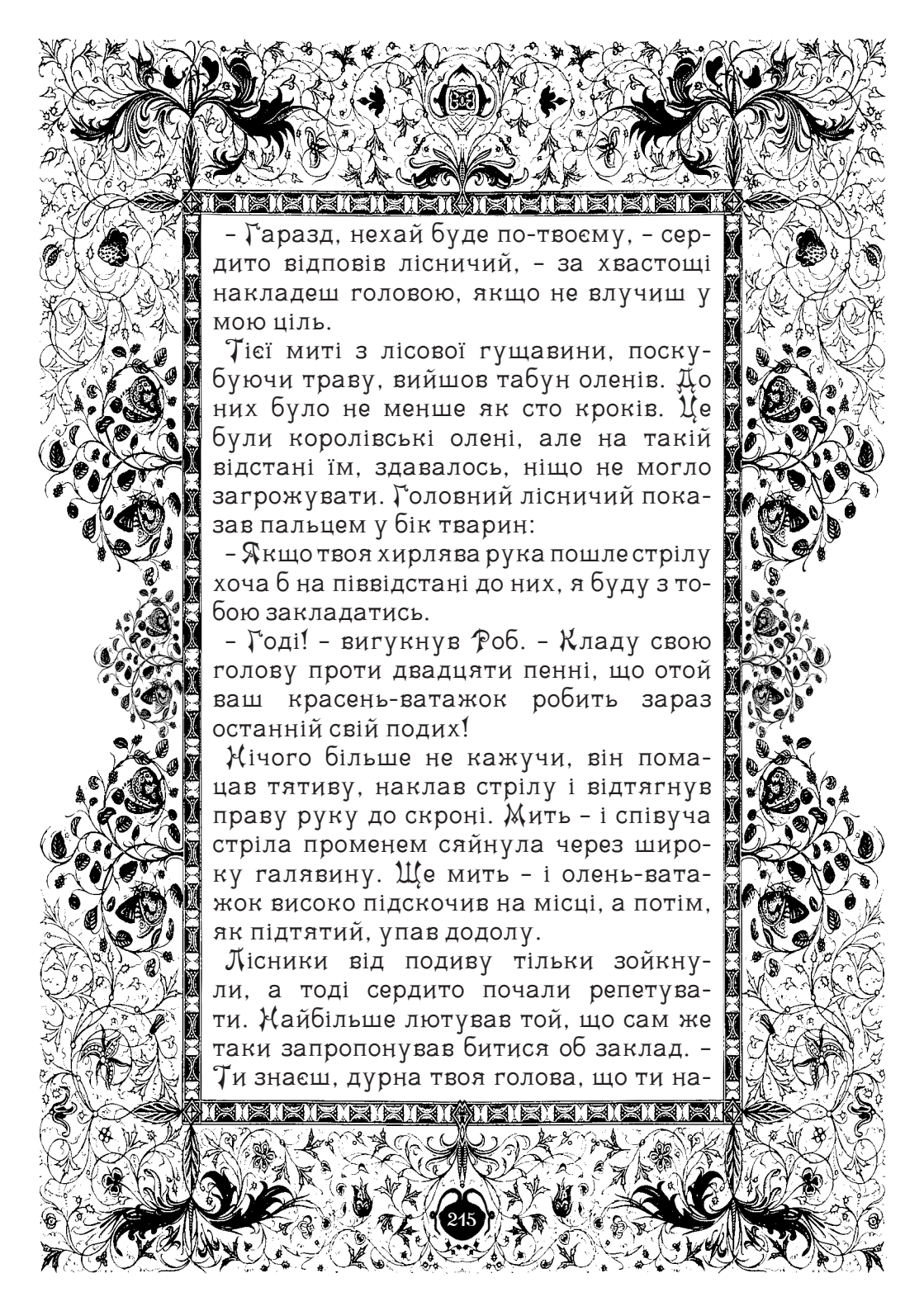
Лісники зустріли ці дотепи громом образливого реготу. Роб скипів. Він справді вважав себе добрим лучником і тому гнівно гукнув у відповідь:

– Мій лук не гірший од вашого, а стріли мої летять далеко і влучно, – отже не вам мене вчити!

Почувши такі слова, лісники знов гучно зареготали, а ватажок погрозово звів брови і сказав:

– Ну що ж, покажи нам свій хист. Якщо влучиш у ціль – двадцять срібних монет від мене, а як не влучиш – прочухан.

– Де ваша ціль? – з гарячковим запалом вигукнув Роб. – Кладу свою голову проти ваших грошей, якщо я схиблю.

- Гаразд, нехай буде по-твоєму, - сердито відповів лісничий, - за хвастоші накладеш головою, якщо не влучиш у мою ціль.

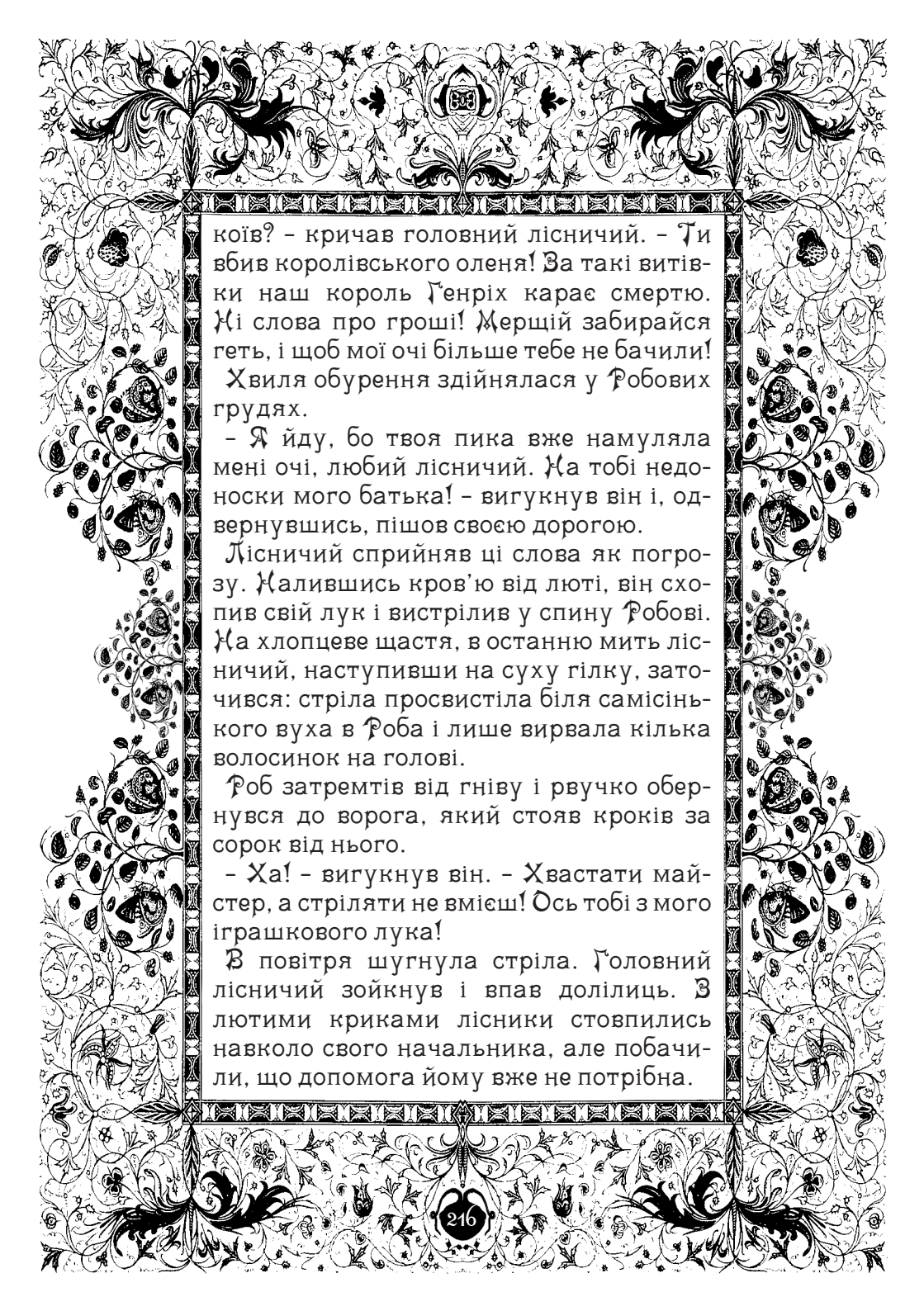
Тієї миті з лісової гушавини, поскубуючи траву, вийшов табун оленів. До них було не менше як сто кроків. Це були королівські олені, але на такій відстані їм, здавалось, ніщо не могло загрожувати. Головний лісничий показав пальцем у бік тварин:

- Якщо твоя хирлява рука пошле стрілу хоча б на піввідстані до них, я буду з тобою закладатись.

- Годі! - вигукнув Роб. - Кладу свою голову проти двадцяти пенні, що отой ваш красень-ватажок робить зараз останній свій подих!

Нічого більше не кажучи, він помацав тятиву, наклав стрілу і відтягнув праву руку до скроні. Мить - і співуча стріла променем сайнула через широкую галявину. Ще мить - і олень-ватажок високо підскочив на місці, а потім, як підтятий, упав додолу.

Лісники від подиву тільки зойкнули, а тоді сердито почали репетувати. Найбільше лютував той, що сам же таки запропонував битися об заклад. - Ти знаєш, дурна твоя голова, що ти на-

коїв? – кричав головний лісничий. – Ти вбив королівського оленя! За такі витівки наш король Генріх карає смертю. Ні слова про гроші! Мерщій забирайся геть, і щоб мої очі більше тебе не бачили!

Хвиля обурення здійнялася у Ровових грудях.

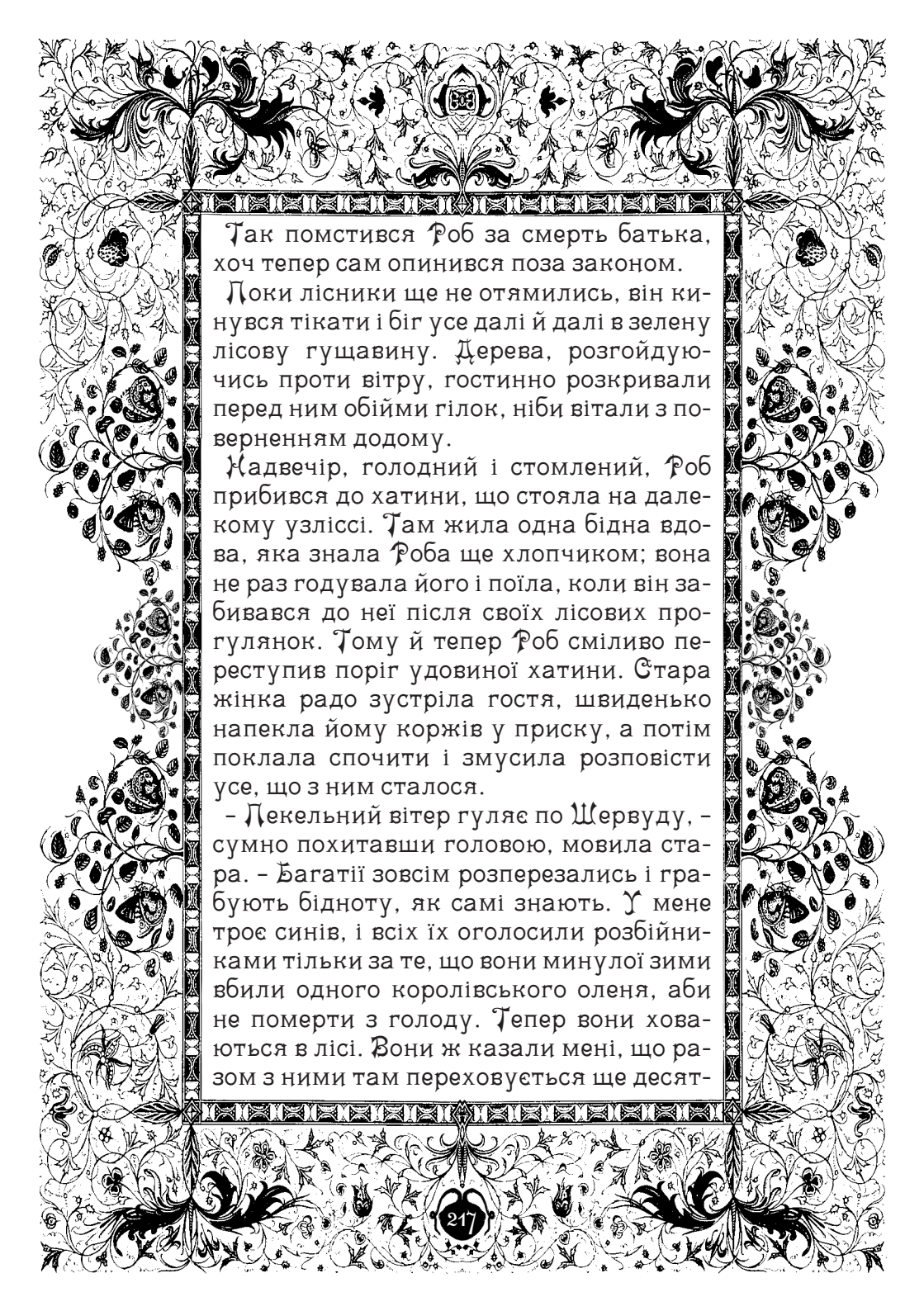
– Я йду, бо твоя пика вже намуляла мені очі, любий лісничий. На тобі недоноски мого батька! – вигукнув він і, одвернувшись, пішов своєю дорогою.

Лісничий сприйняв ці слова як погрозу. Налившись кров'ю від люті, він схопив свій лук і вистрілив у спину Ровові. На хлопцеве щастя, в останню мить лісничий, наступивши на суху гілку, заточився: стріла просвистіла біля самісінького вуха в Роба і лише вирвала кілька волосинок на голові.

Роб затремтів від гніву і рвучко обернувся до ворога, який стояв кроків за сорок від нього.

– Ха! – вигукнув він. – Хвастати майстер, а стріляти не вмієш! Ось тобі з мого іграшкового лука!

В повітря шугнула стріла. Головний лісничий зойкнув і впав долілиць. З лютими криками лісники стовпились навколо свого начальника, але побачили, що допомога йому вже не потрібна.

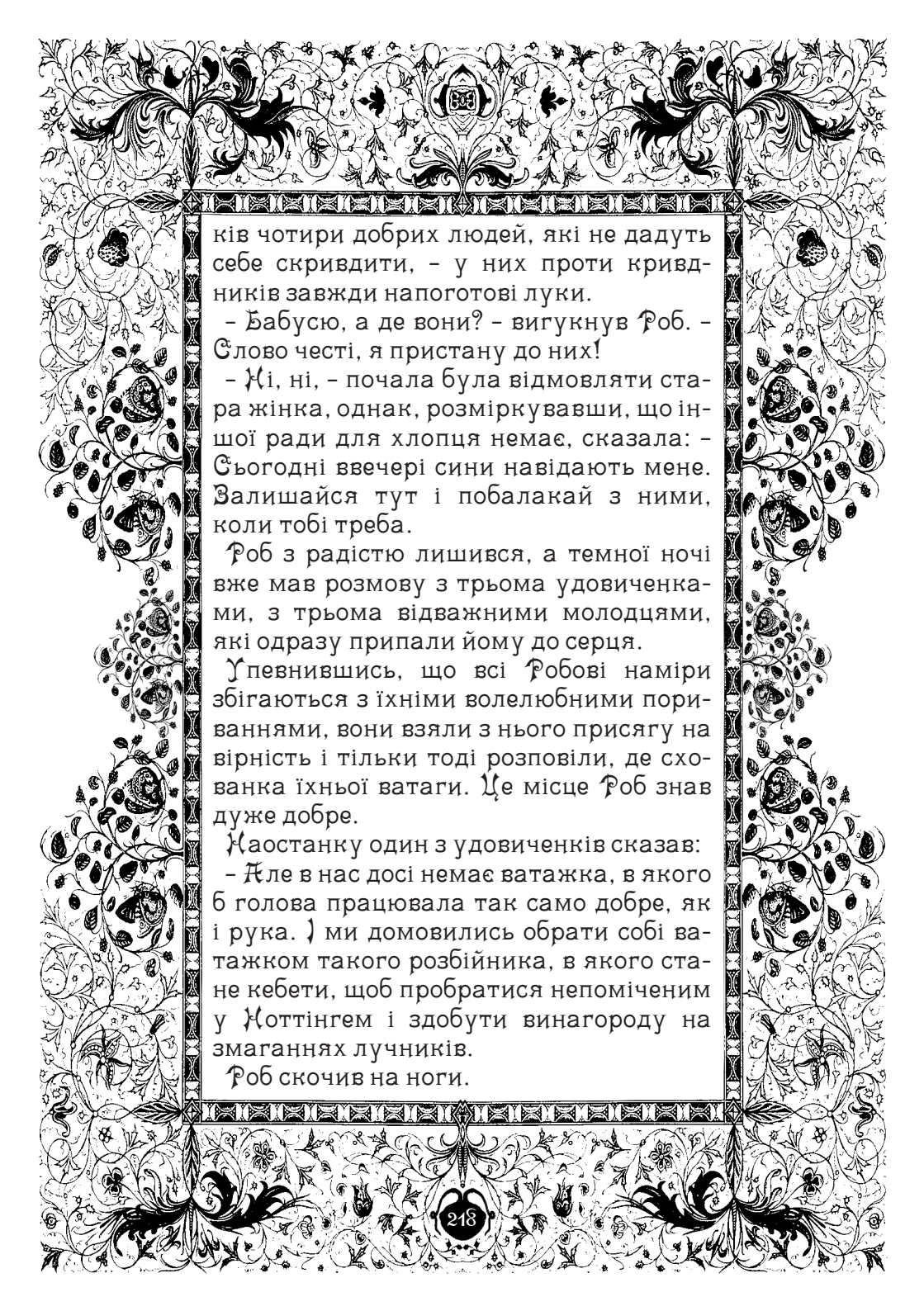

Так помстився Роб за смерть батька, хоч тепер сам опинився поза законом.

Поки лісники ще не отямилась, він кинувся тікати і біг усе далі й далі в зелену лісову гушавину. Деревя, розгойдуючись проти вітру, гостинно розкривали перед ним обійми гілок, ніби вітали з поверненням додому.

Надвечір, голодний і стомлений, Роб прибився до хатини, що стояла на далекому узліссі. Там жила одна бідна вдова, яка знала Роба ще хлопчиком; вона не раз годувала його і поїла, коли він забивався до неї після своїх лісових прогулянок. Тому й тепер Роб сміливо переступив поріг удовиної хатини. Стара жінка радо зустріла гостя, швиденько напекла йому коржів у приску, а потім поклала спочити і змусила розповісти усе, що з ним сталося.

- Лекельний вітер гуляє по Шервуду, - сумно похитавши головою, мовила стара. - Багатії зовсім розперезались і грабують бідноту, як самі знають. У мене троє синів, і всіх їх оголосили розбійниками тільки за те, що вони минулої зими вбили одного королівського оленя, аби не померти з голоду. Тепер вони ховаються в лісі. Вони ж казали мені, що разом з ними там переховується ще десят-

ків чотири добрих людей, які не дадуть себе скривдити, - у них проти кривдників завжди напоготові луки.

- Бабусю, а де вони? - вигукнув Роб. - Слово честі, я пристану до них!

- Ні, ні, - почала була відмовляти стара жінка, однак, розміркувавши, що іншої ради для хлопця немає, сказала: - Сьогодні ввечері сини навідають мене. Залишайся тут і побалакай з ними, коли тобі треба.

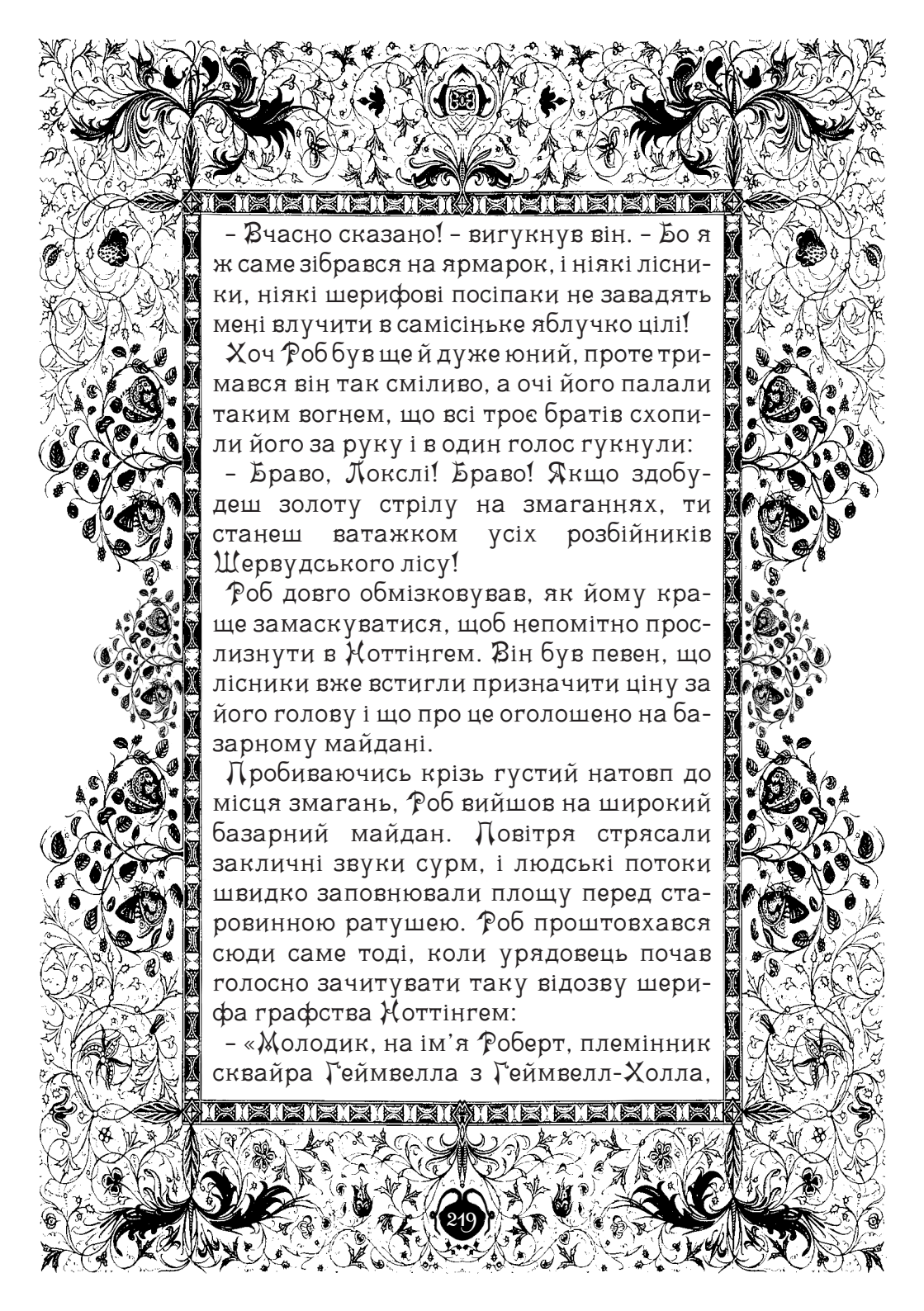
Роб з радістю лишився, а темної ночі вже мав розмову з трьома удовиченками, з трьома відважними молодцями, які одразу припали йому до серця.

Упевнившись, що всі Рубові наміри збігаються з їхніми волелюбними пориваннями, вони взяли з нього присягу на вірність і тільки тоді розповіли, де схованка їхньої ватаги. Це місце Роб знав дуже добре.

Наостанку один з удовиченків сказав:

- Але в нас досі немає ватажка, в якого б голова працювала так само добре, як і рука. І ми домовились обрати собі ватажком такого розбійника, в якого стане кебети, щоб пробратися непоміченим у Ноттінгем і здобути винагороду на змаганнях лучників.

Роб скочив на ноги.

- Вчасно сказано! - вигукнув він. - Їо я ж саме зібрався на ярмарок, і ніякі лісники, ніякі шерифові посіпаки не завадять мені влучити в самісіньке яблучко цілі!

Хоч Роб був ще й дуже юний, проте тримався він так сміливо, а очі його палали таким вогнем, що всі троє братів схопили його за руку і в один голос гукнули:

- Браво, Локслі! Браво! Якщо здобудеш золоту стрілу на змаганнях, ти станеш ватажком усіх розбійників Шервудського лісу!

Роб довго обмізковував, як йому краще замаскуватися, щоб непомітно прослизнути в Ноттінгем. Він був певен, що лісники вже встигли призначити ціну за його голову і що про це оголошено на базарному майдані.

Пробиваючись крізь густий натовп до місця змагань, Роб вийшов на широкий базарний майдан. Повітря стрясали закличні звуки сурм, і людські потоки швидко заповнювали площу перед старовинною ратушею. Роб проштовхався сюди саме тоді, коли урядовець почав голосно зачитувати таку відозву шерифа графства Ноттінгем:

- «Молодик, на ім'я Роберт, племінник сквайра Геймвелла з Геймвелл-Холла,

убив головного лісничого його величності і оголошується поза законом. Сто фунтів стерлінгів винагороди тому, хто спіймає вищеназваного Роберта живим або мертвим».

Знов урочисто пролунали сурми, урядовець зі своїм почтом пішов геть, і веселий настрій охопив увесь натовп.

Люди, що поспішали того дня на ярмарок, часто зупинялись купками на вулицях, щоб ще раз перечитати «відозву шерифа, розклесну майже по всіх будинках, та обмінялись думками з приводу смерті головного лісничого.

Та з появою лучників, борців на киях і мандрівних менестрелів з'явилось стільки нових тем для розмов, що про винагороду за голову Роба всі якось умить забули, і тільки лісники та шерифові люди пильно стежили за міськими брамами, а сам шериф підігривав їхнє завзяття, обіцяючи від себе ще збільшити винагороду. Його ненависть до батька тепер цілком перейшла на сина.

Великі змагання почалися після полудня. Двадцять лучників вийшли на поле для турнірів і приготувалися до боротьби за золоту стрілу. Серед них впадав у око жалюгідний на вигляд жебрак, одягнений в строкате лахміття, з

засмаглими до чорного й подряпаними обличчям та руками. Копицю рудуватого волосся прикривав каптур, дуже схожий на ті, які носять ченці. Жебрак повільно прокульгав за стрільцями і неквапливо зайняв місце в їхньому ряду. В натовпу почулися глузливі вигуки. Та, оскільки за умови змагання в них міг узяти участь кожен, ніхто не вимагав, щоб жебрака прогнали.

Пліч-о-пліч з Робом, – бо це, звісно, був він, – стояв м'язистий смагляволиций парубійко з зеленою перев'язю на лівому оці. З нього теж реготалися, але він зовсім не звертав на те уваги і мовчки випробовував свій лук вправними, звичними до стрілецької зброї руками.

Трибуни для глядачів, що величезною підковою оточували стрільбище, були переповнені. Там зібралася дрібна шляхта й поспільство з навколишніх сіл та містечок. Всі нетерпляче чекали початку змагань.

В центральній ложі сидів кістлявий бундючний шериф, його обвішана коштовностями дружина й дочка, яка всім своїм виглядом показувала, що вона сподівається одержати золоту стрілу з рук переможця і таким чином стати королевою дня.

В сусідній ложі розсівся товстелезний єпископ Герфорда, а в ложі з другого боку сиділа дівчина, чие темне волосся, карі очі й витончені риси обличчя примусили Рובה серце радісно стрепенутися. То була Маріан! Вона приїхала погостювати з Лондона від двору королеви і тепер сором'язливо горнулась до свого батька, графа Хантінгдона.

Якщо й раніше Роб поклав собі будь-що завоювати золоту стрілу, то тепер, коли він побачив любе обличчя Маріан, це рішення стократ зміцніло. Він відчував, як мимоволі напружуються м'язи його рук в чеканні вирішальної миті. Та водночас Рובה серце шалено стукотіло, і все тіло його пробирав незрозумілий дроз.

Проспівали сурми, і натовп завмер. Герольди ще раз оголосили умови змагання. В ньому могли взяти участь всі охочі. Першу ціль буде встановлено за тридцять елів. Ті, що влучать в яблучко, стрілятимуть у другу ціль, пересунуту на десять елів далі. Третю ціль поставлять ще далі, і так аж поки визначиться переможець. Він одержує золоту стрілу й посаду королівського лісника, а також завойовує право обрати королеву дня.

Знову заграли сурми, і лучники приготувалися стріляти. Роб востаннє гля-

нув на тязиву свого лука. Катовп усе ще сміявся й перешіптувався, тицяючи пальцями на його недоладну постать, вбрану в строкате ганчір'я, і куций чернечий каптур. Та ось вистрілив перший лучник, і всі затамували подих.

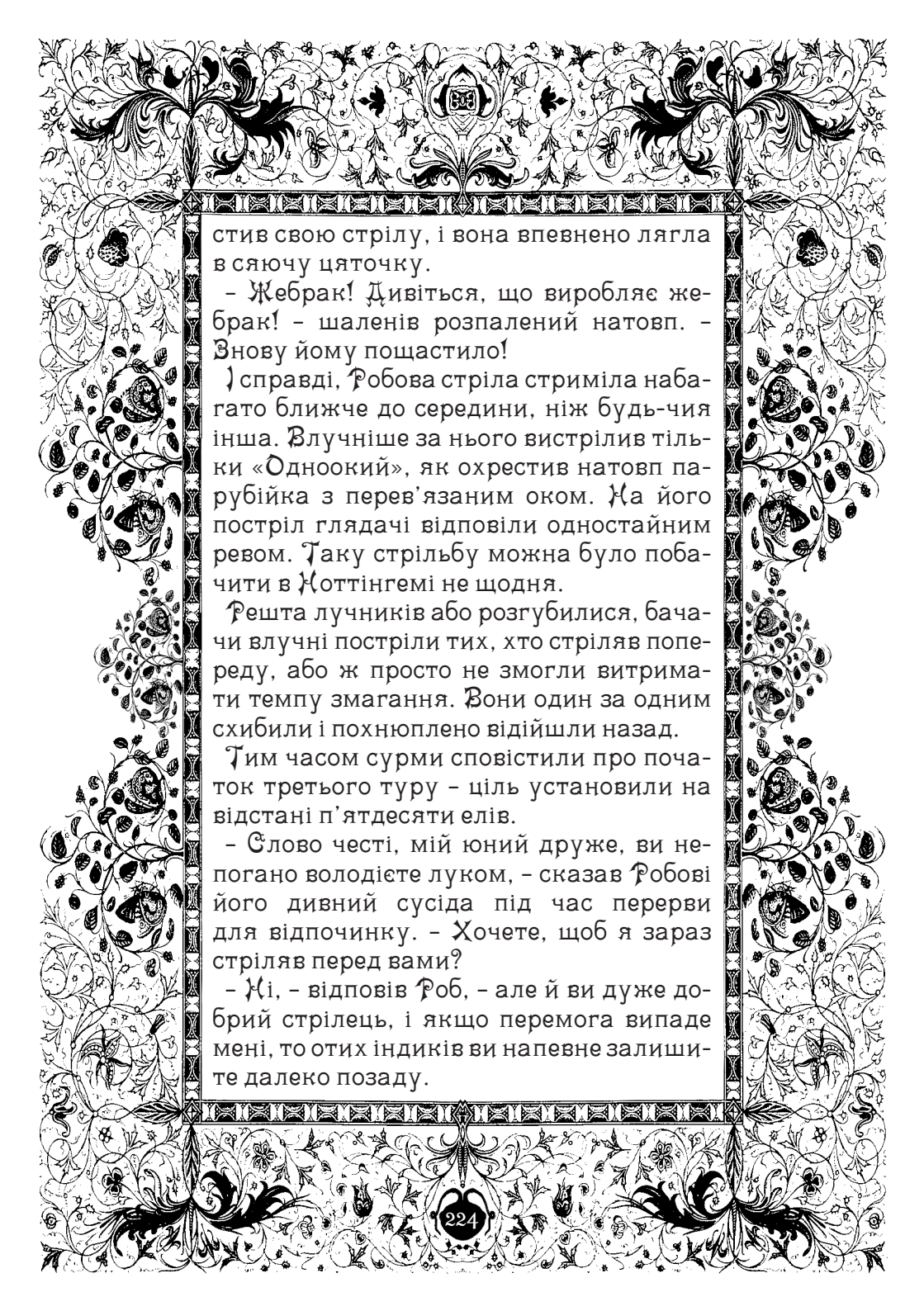
Ціль стояла не дуже далеко, і всі двадцять стрільців влучили в самісіньке яблучко.

Роб стріляв шостий. Чоловік з зеленою перев'язю на оці зустрів його постріл схвальним бурмотінням. Сам же він пустив свою стрілу з видимою недбалістю, проте також влучив у середину, де було кружальце, не більше за бичаче око.

Катовп шаленим ревом і вигуками «ура» вітав переможців першого туру змагання. Знов заспівали сурми, і другу ціль було поставлено вже за сорок елів.

Перші три лучники й цього разу послали стріли у внутрішнє коло. Це були загальні улюбленці публіки, і їх нагородили гучними оплесками, гадаючи, що саме вони вийдуть переможцями. Однак глядачі перешіптувались, що кожен з цих трьох має свого покровителя з числа присутніх тут трьох високопоставлених людей.

Четвертий і п'ятий лучники ледве зачепили краєчок кола. Роб спокійно пу-

стив свою стрілу, і вона впевнено лягла в сяючу цяточку.

- Жебрак! Дивіться, що виробляє жебрак! - шаленів розпалений натовп. - Знову йому пощастило!

І справді, Рובהва стріла стриміла набагато ближче до середини, ніж будь-чия інша. Влучніше за нього вистрілив тільки «Одноокий», як охрестив натовп парубійка з перев'язаним оком. На його постріл глядачі відповіли одностайним ревом. Таку стрільбу можна було побачити в Моттінгемі не щодня.

Решта лучників або розгубилися, бачачи влучні постріли тих, хто стріляв попереду, або ж просто не змогли витримати темпу змагання. Вони один за одним схибили і похнюплено відійшли назад.

Тим часом сурми сповістили про початок третього туру - ціль установили на відстані п'ятдесяти елів.

- Слово честі, мій юний друже, ви непогано володієте луком, - сказав Робові його дивний сусіда під час перерви для відпочинку. - Хочете, щоб я зараз стріляв перед вами?

- Ні, - відповів Роб, - але й ви дуже добрий стрілець, і якщо перемога випаде мені, то отих індіків ви напевне залишите далеко позаду.

І він зневажливо кивнув у бік трьох лучників, навколо яких стовпилися їхні вболівальники, переважно слуги шерифа, єпископа та графа.

Потім Робів погляд ковзнув у ложу, де сиділа прекрасна Маріан. Здавалось, дівчина й собі стежила за ним, бо очі їхні зустрілися; проте Маріан квапливо одвернулася. Одноокий усе те враз помітив.

- Еге, твоя обраниця! - промовив він, посміхнувшись. - Та ще й гідніша золотої стріли, ніж ота пихата шерифова міс.

Роб швидко глянув на Одноокого, та побачив у його погляді саму тільки щиру прихильність.

- Ваша кмітливість мені дуже до вподоби, - сказав він.

Лучники приготувались до стрільби. Видно було, що вони трохи нервуються. Третя ціль була менша, ніж саме яблучко першої. Стріли перших трьох претендентів на приз ледь зачепили краєчок внутрішнього кола.

Роб занепокоєно став на лінію стрільби. А непокоїтись було чого. Саме тоді набігло кілька хмарин, затьмаривши ціль, і війнув рвучкий боковий вітерець. Намить юнак звернув свій погляд на ложу, де сиділа темноока дівчина. Серце його радісно тьохнуло. Маріан помітила той

погляд і злегка усміхнулась! Роб умить відчув, що вона впізнала його, незважаючи на химерне вбрання, і всім серцем зичила йому не згнъбити слави старого Шервудського лісу. Роб упевненою рукою натягнув лук і, вибравши мить між поривами вітру, пустив стрілу. Вона співуче пролетіла через поле і вп'ялася в самісіньку середину цілі.

- Жебрак! Жебрак! Ура йому, ура! - заволав збуджений натовп, перейшовши з глузування на безоглядну прихильність до Роба. - Ну що, поб'еш його, Одноокий?

Парубійко з зеленою пов'язкою на оці зневажливо посміхнувся і став до бою. Невимушеним граційним рухом він натягнув лук і, ніби й не дивлячись на ціль, пустив крилату стрілу. Вона зі свистом шугнула до цілі; сотні застиглих очей проводжали її в польоті. І знов дикий рев натовпу розітнув глибоку тишу. Стріла Одноокого лише трішечки не влучила в середину, але обчухрала пір'я на Робовій стрілі. Придивившись до цілі й зрозумівши свою помилку, невідомий лучник здивовано знизав плечима. Він не зважив на мінливість вітру, і стрілу занесло трохи вбік. Та, незважаючи на свою поразку, він перший привітав Роба з перемогою.

- Сподіваюсь, ми ще колись позмагаємося, - сказав він. - А по правді, мені

зовсім не потрібна ота золота цяцька; я просто хотів допекти проклятому шерифові. Що ж, тепер коронуй обраницю свого серця.

), несподівано повернувшись спиною, він зник у натовпі раніше, ніж Роб спромігся сказати, що й він при нагоді охоче б з ним позмагався.

Герольд запросив Роба до шерифової ложі, де чекала його винагорода.

- Дивний ти хлопець, - промовив шериф, знервовано кусаючи губи, - але стріляєш добре. Як тебе звати?

Маріан підсунулася ближче і уважно дослухалась, чекаючи відповіді.

- А Роб Мандрівник, мілорде шериф, - відповів лучник-жебрак.

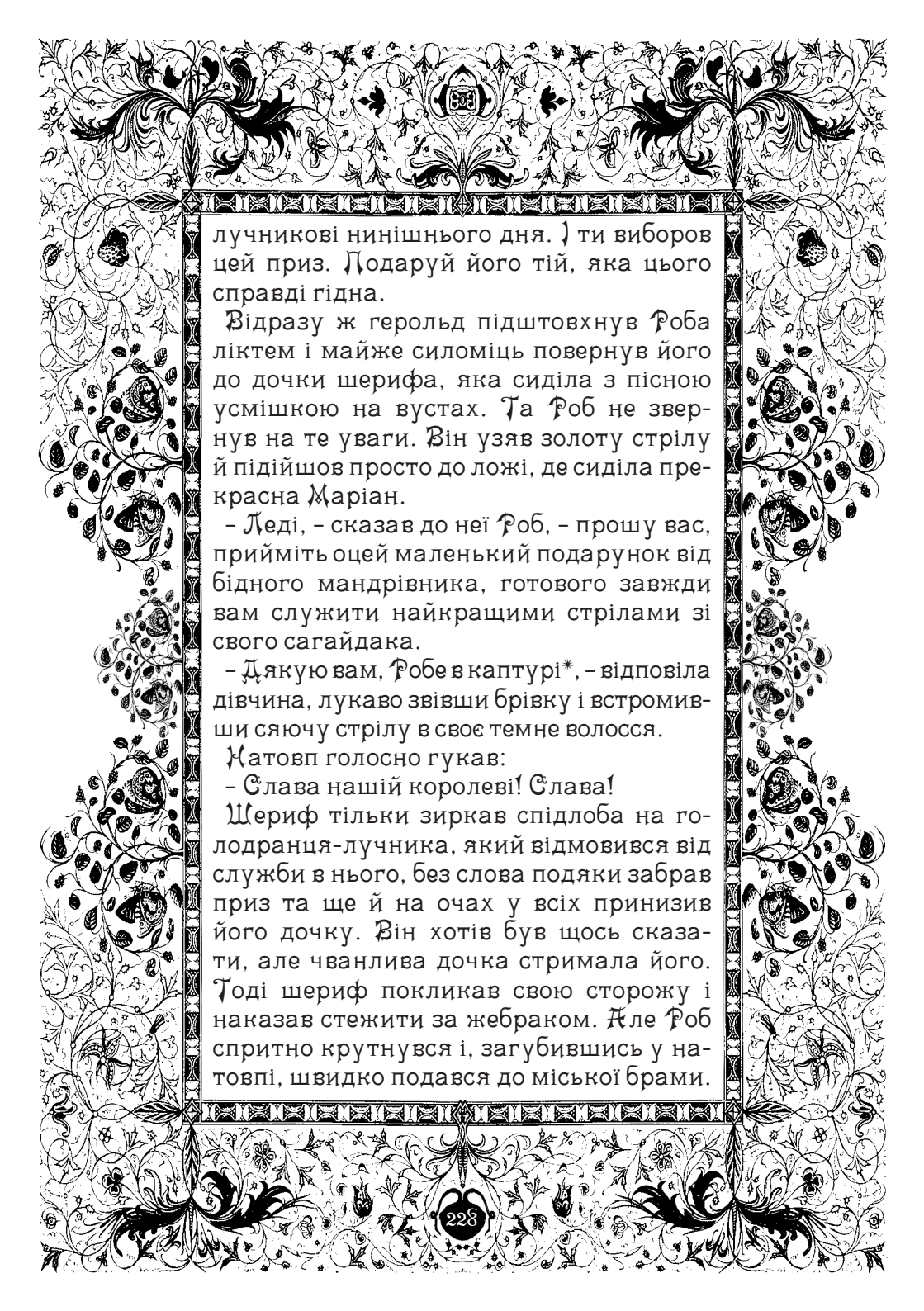
Маріан відкинулася назад і засміялась.

- Ну от що, Робе Мандрівник, - мовив шериф, - хоч ти й не дуже дбаєш про своє тіло і одяг, але до пуття тебе можна довести. Хочеш до мене на службу?

- Роб Мандрівник завжди був вільний, мілорде, і не бажає нікому служити.

Шерифові брови погрозово зійшлися на перенісці, але заради дочки та золотої стріли він удав, що пустив відповідь жebraка повз вуха.

- Робе Мандрівник, - сказав він, - ось золота стріла, яка належить кращому

лучникові нинішнього дня. І ти вибороз
цей приз. Подаруй його тій, яка цього
справді гідна.

Відразу ж герольд підштовхнув Роба
ліктем і майже силоміць повернув його
до дочки шерифа, яка сиділа з пісною
усмішкою на вустах. Та Роб не звер-
нув на те уваги. Він узяв золоту стрілу
й підійшов просто до ложі, де сиділа пре-
красна Маріан.

- Леді, - сказав до неї Роб, - прошу вас,
прийміть оцей маленький подарунок від
бідного мандрівника, готового завжди
вам служити найкращими стрілами зі
свого сагайдака.

- Дякую вам, Робе в каптурі*, - відповіла
дівчина, лукаво зівши брівку і встромив-
ши сяючу стрілу в своє темне волосся.

Натовп голосно гукав:

- Слава нашій королеві! Слава!

Шериф тільки зиркав спідлоба на го-
лодранця-лучника, який відмовився від
служби в нього, без слова подяки забрав
приз та ще й на очах у всіх принизив
його дочку. Він хотів був щось сказа-
ти, але чванлива дочка стримала його.
Тоді шериф покликав свою сторожу і
наказав стежити за жебраком. Але Роб
спритно крутнувся і, загубившись у на-
товпі, швидко подався до міської брами.

Того ж таки вечора посеред широкої галявини в Шервудському лісі навколо яскравого багаття сиділо сорок молодців, одягнених у все зелене. Вони смажили на вогні оленину і весело гомоніли. Раптом десь поблизу хруснула гілка. Тієї ж миті всі скочили на ноги і схопилися за зброю.

- Не бійтеся, це - друг, - пролунав з хаші дзвінкий голос. - Я шукаю удовиних синів.

Наперед виступило три удовиченки.

- Та це ж Роб! - вигукнули вони. - Ласкаво просимо в Шервудський ліс, Робе!

Решта лісовиків підійшли до Роба і гаряче тисли йому руку, бо всі вони вже знали його історію.

Після цього один з трьох синів удови, на прізвисько Дебелий Вілл, вийшов наперед і промовив:

- Друзі, усі ви знаєте, що нашому загонові досі бракувало справжнього ватажка - шляхетного, добре вихованого, розумного, спритного і сміливого. Здається, тепер ми знайшли отамана в особі цього юнака. Я і мої брати сказали йому, що ви оберете собі за ватажка того, хто пошіє сьогодні шерифа

в дурні, здобувши його золоту стрілу.
Правду я кажу?

Всі погодилися, і Вілл обернувся до Роба.
- Які новини принесли ви з Ноттінгема? - запитав він.

Роб засміявся:

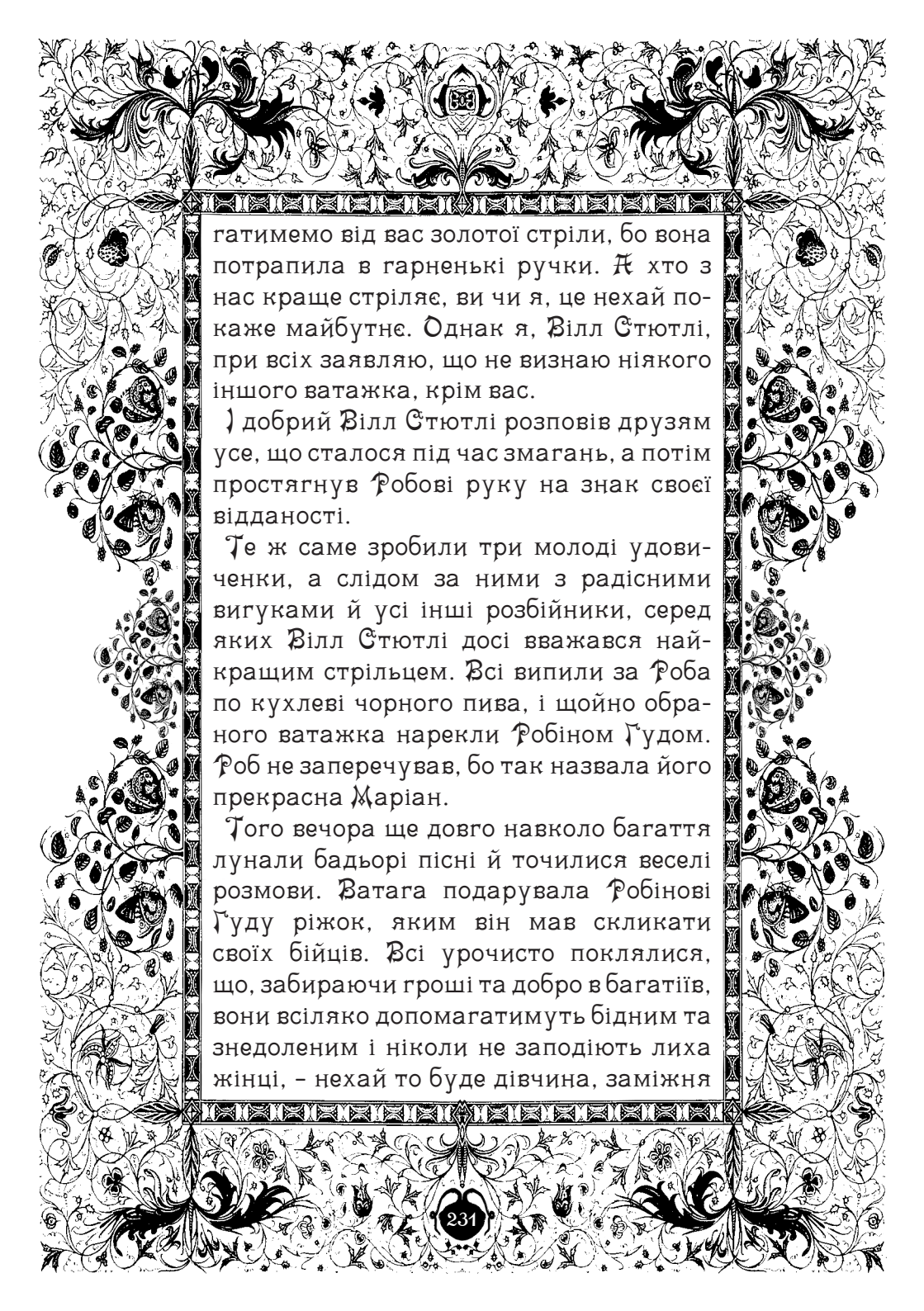
- Можу сказати, що я таки справді пошив шерифа в дурні, а на додачу ще й забрав у нього золоту стрілу. Однак щодо приза, ви мусите повірити мені на слово, бо я подарував його одній дівчині.

Та побачивши, що слова його здалися не дуже переконливими, Роб додав:

- Я буду радий, коли ви мене приймете у вашу сім'ю простим лучником. Бо тут, я бачу, є старші й досвідченіші люди, ніж я.

По цих словах з гурту лісовиків вийшов наперед високий смагляволиций чоловік, і Роб відразу впізнав у ньому лучника з зеленою пов'язкою на оці; тільки пов'язку тепер він зняв і дивився на світ обома очима - сміливими й чесними. Він сказав:

- Роб у каптурі - так, здається, назвала вас леді, - я можу потвердити ваші слова. Ви добре збили пиху з шерифа, не гірше, ніж це зробив би я. Ми не вима-

гатимемо від вас золотої стріли, бо вона потрапила в гарненькі ручки. А хто з нас краще стріляє, ви чи я, це нехай покаже майбутнє. Однак я, Вілл Стютлі, при всіх заявляю, що не визнаю ніякого іншого ватажка, крім вас.

І добрий Вілл Стютлі розповів друзям усе, що сталося під час змагань, а потім простягнув Ровові руку на знак своєї відданості.

Те ж саме зробили три молоді удовиченки, а слідом за ними з радісними вигуками й усі інші розбійники, серед яких Вілл Стютлі досі вважався найкращим стрільцем. Всі випили за Роба по кухлеві чорного пива, і щойно обраного ватажка нарекли Робином Гудом. Роб не заперечував, бо так назвала його прекрасна Маріан.

Того вечора ще довго навколо багаття лунали бадьорі пісні й точилися веселі розмови. Ватага подарувала Робинові Гуду рижок, яким він мав скликати своїх бійців. Всі урочисто поклялися, що, забираючи гроші та добро в багатіїв, вони всіляко допомагатимуть бідним та знедоленим і ніколи не заподіють лиха жінці, - нехай то буде дівчина, заміжня

молодиця чи вдова. Клятву давали під розлогим пишнolistим деревом, при багряних спалахах полум'я, за доброю вечерею і кухлем пива.

Так Робін Гуд став розбійником.

* Тут ніби пояснюється, звідки походить ім'я Робіна Гуда. Маріан говорить: «Rob in Hood», що в дослівному перекладі з англійської мови означає: «Роб у каптурі».

РОЗДІЛ ДРУГИЙ ЯК РОБІН ГУД ЗУСТРІВ МАЛОГО ДЖОНА

- Тож друзями будьмо! -
велет сказав. -

Я, знаєте, хлопець такий:

У бою - не зраджу,

У горі - зараджу,

Недарма я Джон Малій!

- Змінімо ім'я йому! -

Стютлі гукнув. -

Нова ж бо у нього сім'я!

Часу не марнуймо,

Бенкет приготуймо!

За батька хрещеного - я!

Ціле літо Робін Гуд та його веселі друзі гуляли в Шервудському лісі, і слава про їхні вчинки пішла по всій країні. Шериф Ноттінгема аж синів із люті, проте ані засідки, ані каральні загони, які він послав, щоб виловити бунтівників, нічого не

могли вдіяти. Бідняки спершу боялися людей у зеленому, які за сигналом ріжка Робіна Гуда з'являлися наче з-під землі, але згодом, упевнившись, що ті не чинять їм зла, а тільки грабують гнобителів і допомагають пригнобленим, почали приймати їх дуже прихильно. Ватага Робіна Гуда розросталась; на кінець літа в ній уже було з вісімдесят безстрашних молодців, які поклялися до смерті залишитися вірними спільній справі.

Вороги перестали турбувати розбійників. Але тихе, спокійне життя швидко обридло Робінові Гуду. Його неспокійна натура жадала все нових пригод. І от якось погожого ранку він перекинув через плече сагайдак, узяв лук і сказав:

- Свіжий вітерець хвилює мені кров, друзі. Піду погляну, що там діється біля Ноттінгема. А ви чекайте недалеко в лісі, щоб учасно почути голос мого ріжка.

І Роб жвавою ходою рушив на узлісся. Там він на мить зупинився. Його молодеча постать гордовито випросталась, пасма каштанового волосся маяли біля чола, а темно-карі очі пильно дивилися на дорогу. Дмухнув рвучкий вітер, юнакові щоки запашили, і він, набравши повні груди повітря, глибоко зітхнув.

Дорога вела просто до міста, і Робін сміливо рушив уперед. Та на одному з

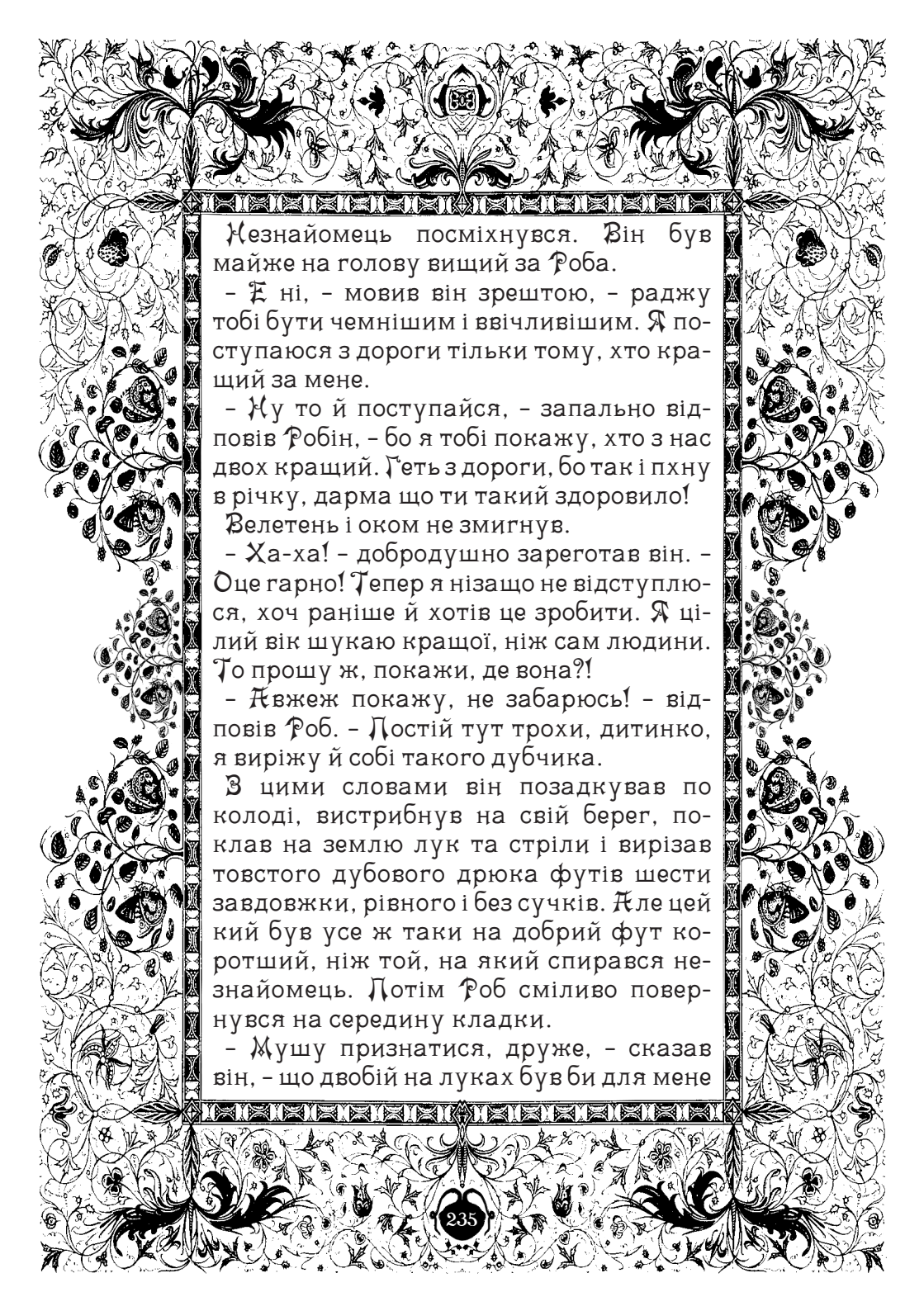
поворотів він збочив на знайому стежку, яка вела через струмок і значно скорочувала шлях; до того ж іти стежкою було безпечніше. Підійшовши до струмка, Роб побачив, що після останніх дощів з нього став глибокий і прудкий потік. Кладка - звичайна деревина - лежала на місці, але перед нею стояло болітце, і треба було добре стрибнути, щоб не забруднити ніг.

Та Раба це не зупинило. Дружні ноги легко перенесли його через болото, і за мить він уже спритно балансував на кінці широкої колоди. Однак не встиг юнак ступити й двічі, як раптом помітив, що назустріч йому з того боку суне якийсь незграбний чолов'яга велетеньського зросту.

Замість палиці в руках велетень тримав молоденький дубок, вирваний з корінням...

Робін прискорив ходу, але й незнайомиць пішов швидше. Левно, кожен мав намір перейти кладку перший. Зустрілися вони якраз посередині, і жоден не збирався відступати ні на крок.

- В дороги, парубче! - вигукнув Робін, який став ще задерикуватіший, відколи його обрали ватажком.

Незнайомиць посміхнувся. Він був майже на голову вищий за Роба.

- Е ні, - мовив він зрештою, - раджу тобі бути чемнішим і звичливішим. Я поступаюся з дороги тільки тому, хто кращий за мене.

- Ну то й поступайся, - запально відповів Робін, - бо я тобі покажу, хто з нас двох кращий. Геть з дороги, бо так і пхну в річку, дарма що ти такий здоровило!

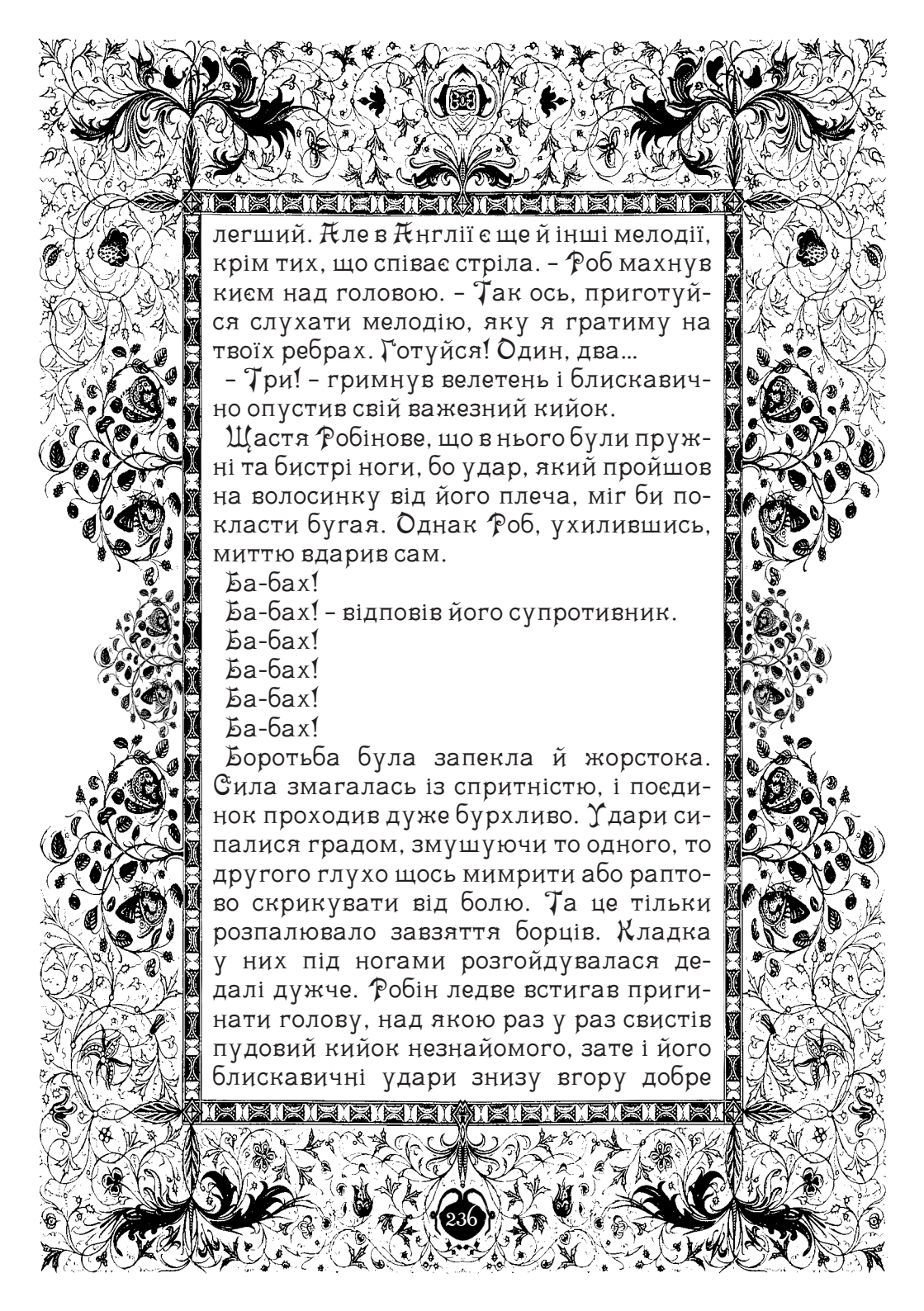
Велетень і оком не змигнув.

- Ха-ха! - добродушно зареготав він. - Оце гарно! Тепер я нізащо не відступлюся, хоч раніше й хотів це зробити. А цілий вік шукаю кращої, ніж сам людини. То прошу ж, покажи, де вона?!

- А вжеж покажу, не забарюсь! - відповів Роб. - Достій тут трохи, дитинко, я виріжу й собі такого дубчика.

З цими словами він позадкував по колоді, вистрибнув на свій берег, поклав на землю лук та стріли і вирізав товстого дубового дрюка футів шести завдовжки, рівного і без сучків. Але цей кий був усе ж таки на добрий фут коротший, ніж той, на який спирався незнайомиць. Потім Роб сміливо повернувся на середину кладки.

- Мушу признатися, друже, - сказав він, - що двобій на луках був би для мене

легший. Але в Англії є ще й інші мелодії, крім тих, що співає стріла. – Роб махнув кием над головою. – Так ось, приготуйся слухати мелодію, яку я гратиму на твоїх ребрах. Готуйся! Один, два...

– Три! – гримнув велетень і блискавично опустив свій важезний кийок.

Щастя Робінове, що в нього були пружні та бистрі ноги, бо удар, який пройшов на волосинку від його плеча, міг би покласти бугая. Однак Роб, ухилившись, миттю вдарив сам.

Ба-бах!

Ба-бах! – відповів його супротивник.

Ба-бах!

Ба-бах!

Ба-бах!

Ба-бах!

Боротьба була запекла й жорстока. Сила змагалась із спритністю, і поєдинок проходив дуже бурхливо. Удари сипалися градом, змушуючи то одного, то другого глухо щось мимрити або раптово скрикувати від болю. Та це тільки розпалювало завзяття борців. Кладка у них під ногами розгойдувалася дедалі дужче. Робін ледве встигав пригинати голову, над якою раз у раз свистів пудовий кийок незнайомого, зате і його блискавичні удари знизу вгору добре

дошкуляли супротивникові і тому доводилося непереливки. Але кожен твердо стояв на своїх позиціях і за добрих півгодини гарячого бою не відступив і не просунувся вперед ані на крок.) жоден навіть не подумав крикнути «годі!», хоч деякі удари, здавалося, ось-ось скинути у річку того або іншого.

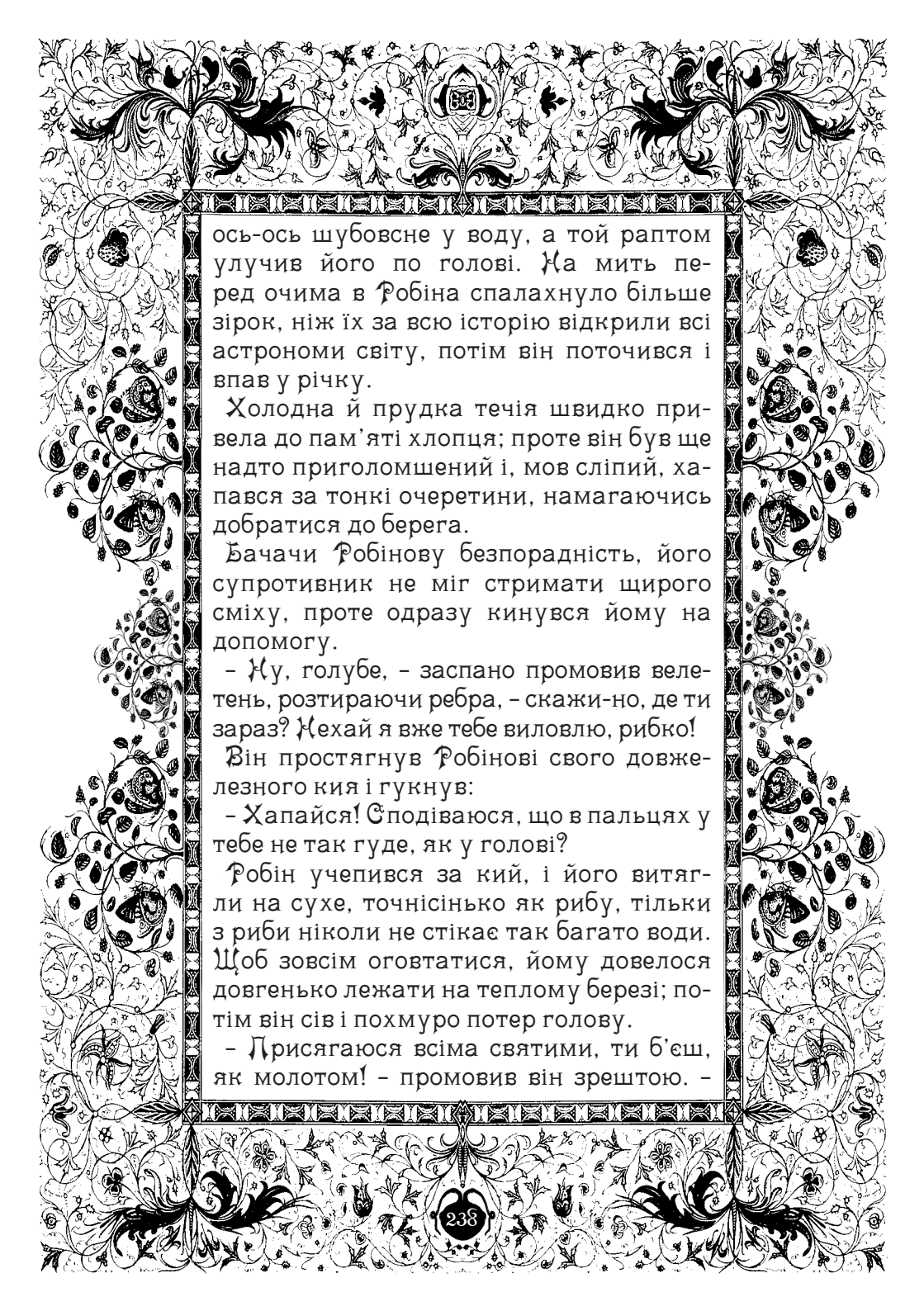
Велетень страшенно любив боротьбу на киях і тому щасливо усміхався; усміхався й Робін, якого хлібом не годуй, а тільки дай з кимось позмагатися.

Та невдовзі велетнєве обличчя почало наливатися кров'ю, а подих став тяжким, як у розлютованого бугая. Він кинувся в навальну атаку, щоб єдиним ударом покласти верткого супротивника. Робін легко ухилився від його удару, а далі й собі так огрів незнайомця, що аж виляски пішли. Хтось би подумав, що то чинбар так наводить полиск на свої шкури перед торгом.

Велетень аж скрутився на місці і ледве не впав у воду, проте швидко став на рівні.

- Щоб я пропав, ти таки вмієш бити! - задихаючись, вигукнув він і зовсім несподівано сам ударив не гірше.

Цей удар став вирішальним. Він захопив Робіна зненацька. Юнак саме опустив кий, чекаючи, що супротивник

ось-ось шубовсне у воду, а той раптом улучив його по голові. На мить перед очима в Робіна спалахнуло більше зірок, ніж їх за всю історію відкрили всі астрономи світу, потім він поточився і впав у річку.

Холодна й прудка течія швидко привела до пам'яті хлопця; проте він був ще надто приголомшений і, мов сліпий, хався за тонкі очеретини, намагаючись добратися до берега.

Бачачи Робінову безпорадність, його супротивник не міг стримати щирого сміху, проте одразу кинувся йому на допомогу.

- Ну, голубе, - заспано промовив велетень, розтираючи ребра, - скажи-но, де ти зараз? Мехай я вже тебе виловлю, рибко!

Він простягнув Робінові свого довжелезного кия і гукнув:

- Хапайся! Сподіваюся, що в пальцях у тебе не так гуде, як у голові?

Робін учепився за кий, і його витягли на суше, точнісінько як рибу, тільки з риби ніколи не стікає так багато води. Щоб зовсім оговтатися, йому довелося довгенько лежати на теплому березі; потім він сів і похмуро потер голову.

- Присягаюся всіма святими, ти б'єш, як молотом! - промовив він зрештою. -

Так, неначе зараз у мене на плечах не голова, а вулик, у якому прокинувся рій.

По цій мові Робін узяв свій ріжок і видобув з нього три пронизливих звуки, які луною покотилися між дерев. Запала хвилинна тиша, а потім ураз зашурхотіло листя, затріщало гілля і на галявину висипало з сорок дужих йомнів, одягнених, як і Робін, у все зелене. Попереду бігли вірний Вілл Стютлі і три брати-удовиченки.

- Ох, отамане, - ще здалеку гукнув Вілл Стютлі, - що з тобою скоїлося? На тобі немає сухої нитки!

- Дрібниця, - відповів Робін. - Оцея молодець не пускав мене через кладку, а коли я полоскотав йому ребра, він вважав за потрібне відповісти мені тим же і так погладив мене по голівці, що я сторчака полетів у воду.

- То нехай же він скупається! - сказав Вілл. - Хапайте його, хлопці!

Цупкі м'язисті руки не дуже делікатно схопили велетня - той навіть пальцем не міг поворухнути - і потягли до берега. Там його розгойдали і по команді: раз, два, три! - пожбурили аж на середину потоку, де він зник під водою. Робін жваво вибіг на місточок і, сміючись, запитав:

- Ану, скажи мені, голубе, де зараз ти? У відповідь почувся лише могутній сплеск води, а наступної миті велетень

був уже на березі і єдиним ударом збив Вілла Стютлі з ніг так раптово, що ворожений юнак не встиг навіть підвести для захисту руку. За Віллом ще троє покотилося по землі, і аж тоді решта лучників прийшли до тям, накинупли гуртом на велетня й потягли його знов до води. Та велетень не піддавався й запропонував битися з усіма, по троє на нього одного.

- Досить! - закричав Робін. - Ти справді гідний супротивник, і годі нам битися.

- Ну що ж, помиримось, - відповів велетень, - тим більше, що перевага зараз на твоєму боці. Одначе ти мені теж сподобався, і я з радістю почув би твоє ім'я.

- Це можна, - сказав Робін, - мої хлоп'ята і навіть шериф Ноттінгема знають мене як Робіна Гуда, людину, оголошену поза законом.

- Тоді вибачай, що я трохи помацав тобі кісточки, - вигукнув велетень, - бо я саме розшукував Робіна Гуда, щоб приєднатись до його веселої компанії. Але боюсь, що непоштивість мого дрючка тепер завадить нашій дружбі.

- Та що ти! Не кажи дурниць! - і собі гукнув Робін. - Я дуже радий, що помірявся з тобою силою, і, по совісті, це ж я збив бучу!

Усі засміялися, і з цієї миті почалася їхня дружба на все життя.

- Але ж ти ще не сказав нам свого імені, - раптом схаменувся Робін.

- Зроду-віку мене всі звали Джоном Малим.

Вітаємо тебе в нашому гурті, Джоне Малий. Віднині ти наш. Церемоній, як бачиш, мало, але внесок треба зробити великий. Ми просимо віддати для спільної справи свій розум, тіло, серце і, можливо, навіть життя.

- Клянусь, віддаю себе всього! - не замислюючись, вигукнув велетень.

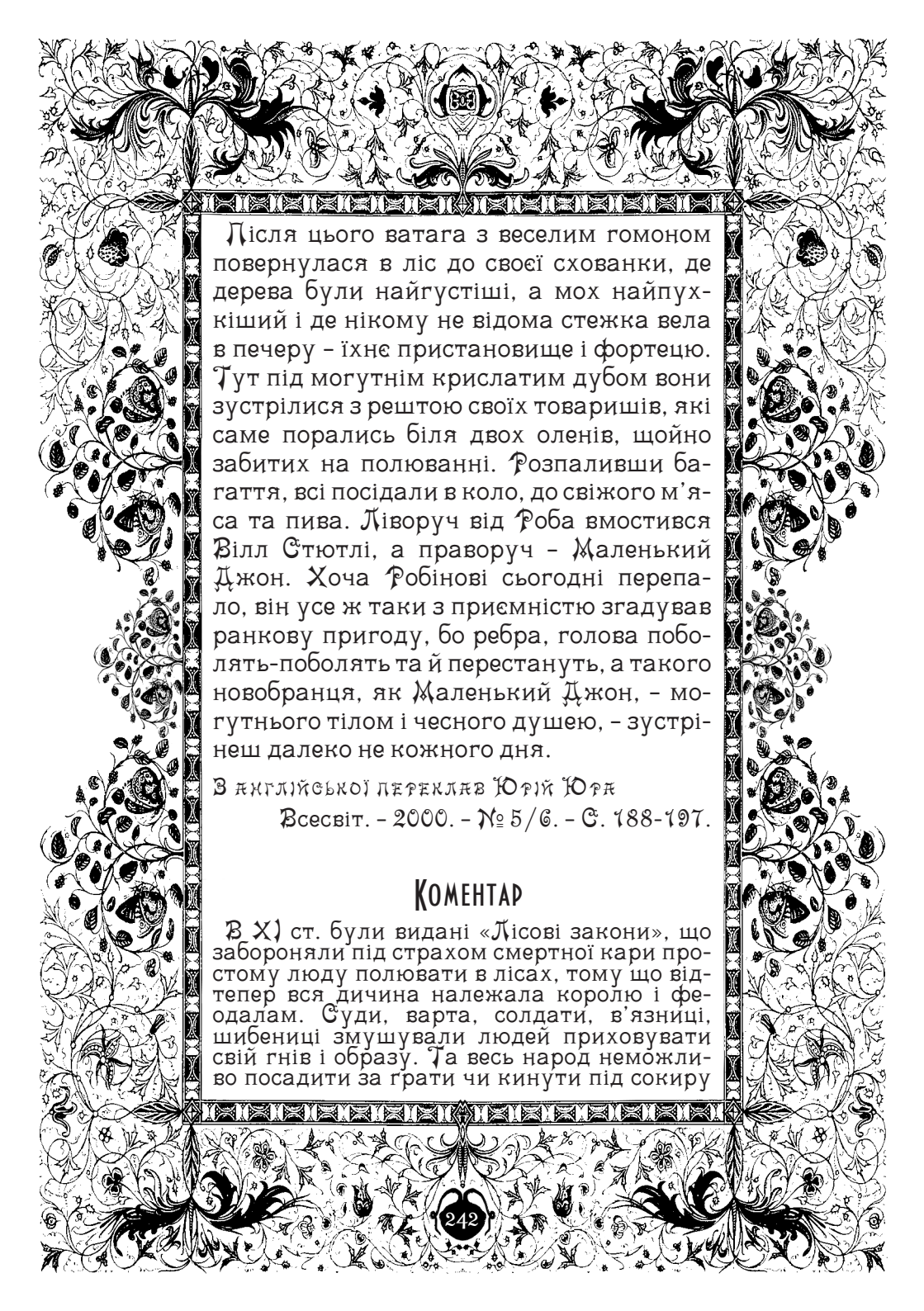
Після цього Вілл Стютлі, який полюбляв добрий жарт, вискочив наперед і сказав:

- Це прибудне дитя таке маленьке й кволе, що старе ім'я ніяк йому не личить. - Він зробив паузу, щоб наповнити ріг водою із струмка. - Слухай уважно, синку, - зіп'явшись навшпиньки і хлюпаючи воду на велетня, повів далі Вілл Стютлі, - віднині ти вступаєш у ліс і носитимеш нове ім'я. Я нарекаю тебе Маленьким Джоном.

На жарт усі відповіли дружним сміхом.

- Дайте Маленькому Джонови лук та набийте стрілами сагайдак, - весело наказав Робін. - Скажи, друже, чи ти й стріляти такий мастак, як вимахувати дубцем?

- Та кроків за сорок зіб'ю ясеневу гіллячку, - відповів Маленький Джон.

Після цього ватага з веселим гомоном повернулася в ліс до своєї схованки, де дерева були найгустіші, а мох найпухкіший і де нікому не відома стежка вела в печеру – їхнє пристановище і фортецю. Тут під могутнім крислатим дубом вони зустрілися з рештою своїх товаришів, які саме порались біля двох оленів, щойно забитих на полюванні. Розпаливши багаття, всі посідали в коло, до свіжого м'яса та пива. Ліворуч від Роба вмовстився Вілл Стютлі, а праворуч – Маленький Джон. Хоча Робінові сьогодні перепало, він усе ж таки з приємністю згадував ранкову пригоду, бо ребра, голова поболить-поболить та й перестануть, а такого новобранця, як Маленький Джон, – могутнього тілом і чесного душею, – зустрінеш далеко не кожного дня.

В АНГЛІЙСЬКОЇ ПЕРЕКЛАДЪ ЮРІЙ ЮРА

Всесвіт. – 2000. – № 5/6. – С. 188-197.

КОМЕНТАР

В X) ст. були видані «Лісові закони», що забороняли під страхом смертної кари простому люду полювати в лісах, тому що відтепер вся дичина належала королю і феодалам. Суди, варта, солдати, в'язниці, шибениці змушували людей приховувати свій гнів і образи. Та весь народ неможливо посадити за ґрати чи кинути під сокиру

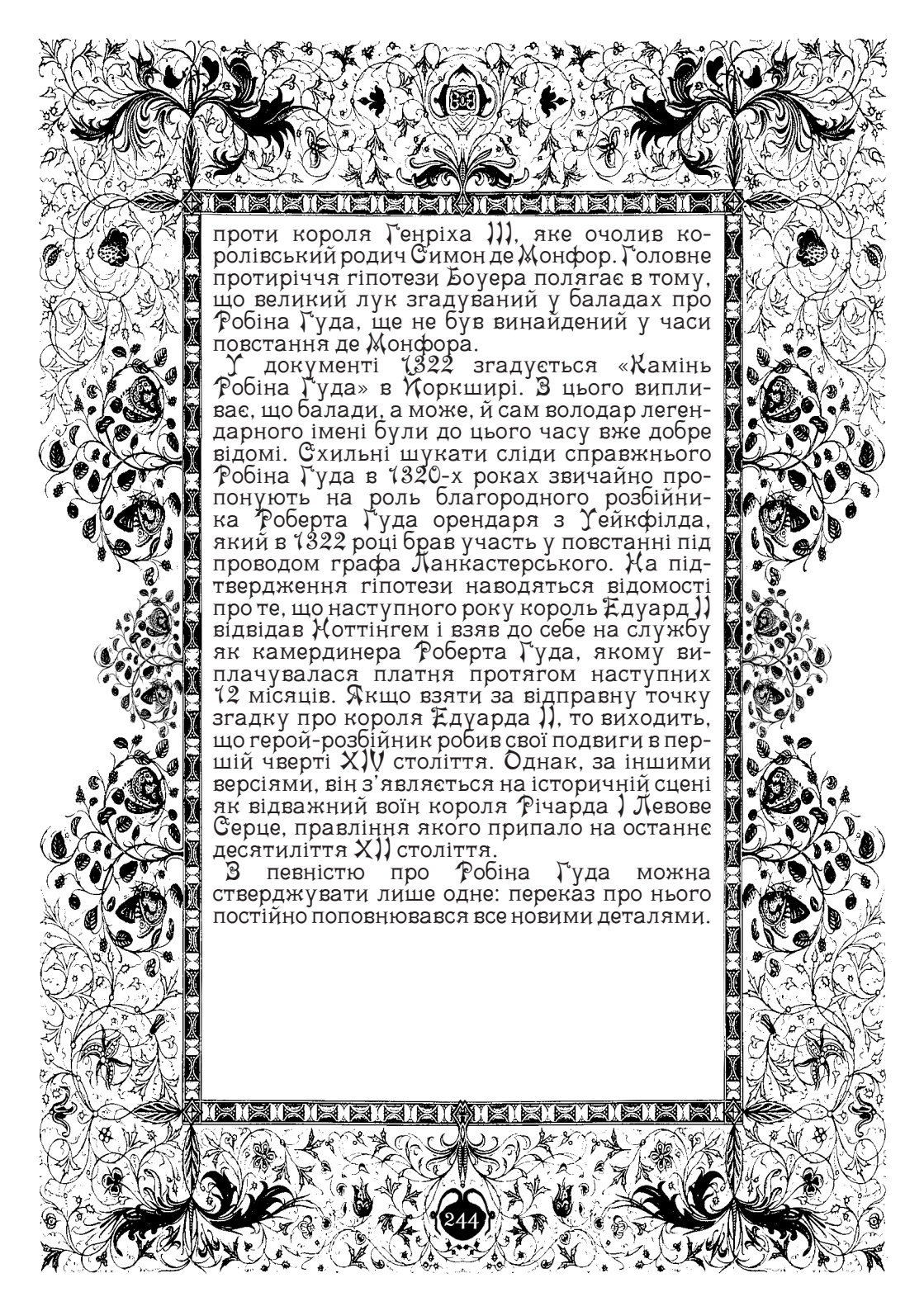

ката. Він продовжував жити надією на кращі часи, на захист доброї і благородної людини, непереможної у боротьбі зі злом. Так народилася легенда про Робіна Гуда - захисника пригноблених.

Чи існувала така людина насправді, достеменно не знає ніхто, хоча упродовж декількох століть історики шукають відповідь на це запитання. Відомості, що дійшли до нас, є досить суперечливими. Важко, наприклад, встановити, коли жив Робін Гуд - у XII ст. чи на межі XIII-XV ст.; ким він був за походженням - селянином чи дворянином тощо. Така плутанина пояснюється просто: балади про Робіна почали записувати лише у XV ст., коли збігло чимало часу після зображених у них подій.

У реєстрах перепису населення за 1228 і 1230 роки значиться ім'я Роберта Гуда, на прізвишко Домовий, про якого сказано, що він переховувався від правосуддя. Приблизно в цей же час виник народний рух під керівництвом сера Роберта Твінго - повстанці робили набіги на монастирі, а награбоване зерно роздавали бідним. Проте ім'я Роберт Гуд було досить поширеним, тому вчені більше схиляються до версії про те, що прообразом Робіна Гуда був Роберт Фітцуг, який народився приблизно в 1160 році і помер у 1247-му. У деяких довідниках ці роки навіть фігурують як дати життя Робіна Гуда, хоч письмові джерела того часу не містять згадок про бунтівного аристократа на ім'я Роберт Фітцуг.

Датування історичних подій, що стали основою оповідань про Робіна Гуда, ускладнюється ще й тим, що в різних варіантах легенди згадуються різні англійські монархи. Один з перших істориків, що займався цією проблемою, сер Уолтер Боуер, вважав, що Робін Гуд був учасником повстання 1265

проти короля Генріха III, яке очолив королівський родич Симон де Монфор. Головне протиріччя гіпотези Боуера полягає в тому, що великий лук згадуваний у баладах про Робіна Гуда, ще не був винайдений у часи повстання де Монфора.

У документі 1322 згадується «Камінь Робіна Гуда» в Йоркширі. З цього випливає, що балади, а може, й сам володар легендарного імені були до цього часу вже добре відомі. Схильні шукати сліди справжнього Робіна Гуда в 1320-х роках звичайно пропонують на роль благородного розбійника Роберта Гуда орендаря з Уейкфілда, який в 1322 році брав участь у повстанні під проводом графа Ланкастерського. На підтвердження гіпотези наводяться відомості про те, що наступного року король Едуард II відвідав Ноттінгем і взяв до себе на службу яку камердинера Роберта Гуда, якому виплачувалася платня протягом наступних 12 місяців. Якщо взяти за відправну точку згадку про короля Едуарда II, то виходить, що герой-розбійник робив свої подвиги в першій чверті XIV століття. Однак, за іншими версіями, він з'являється на історичній сцені як відважний воїн короля Річарда I Левове Серце, правління якого припало на останнє десятиліття XII століття.

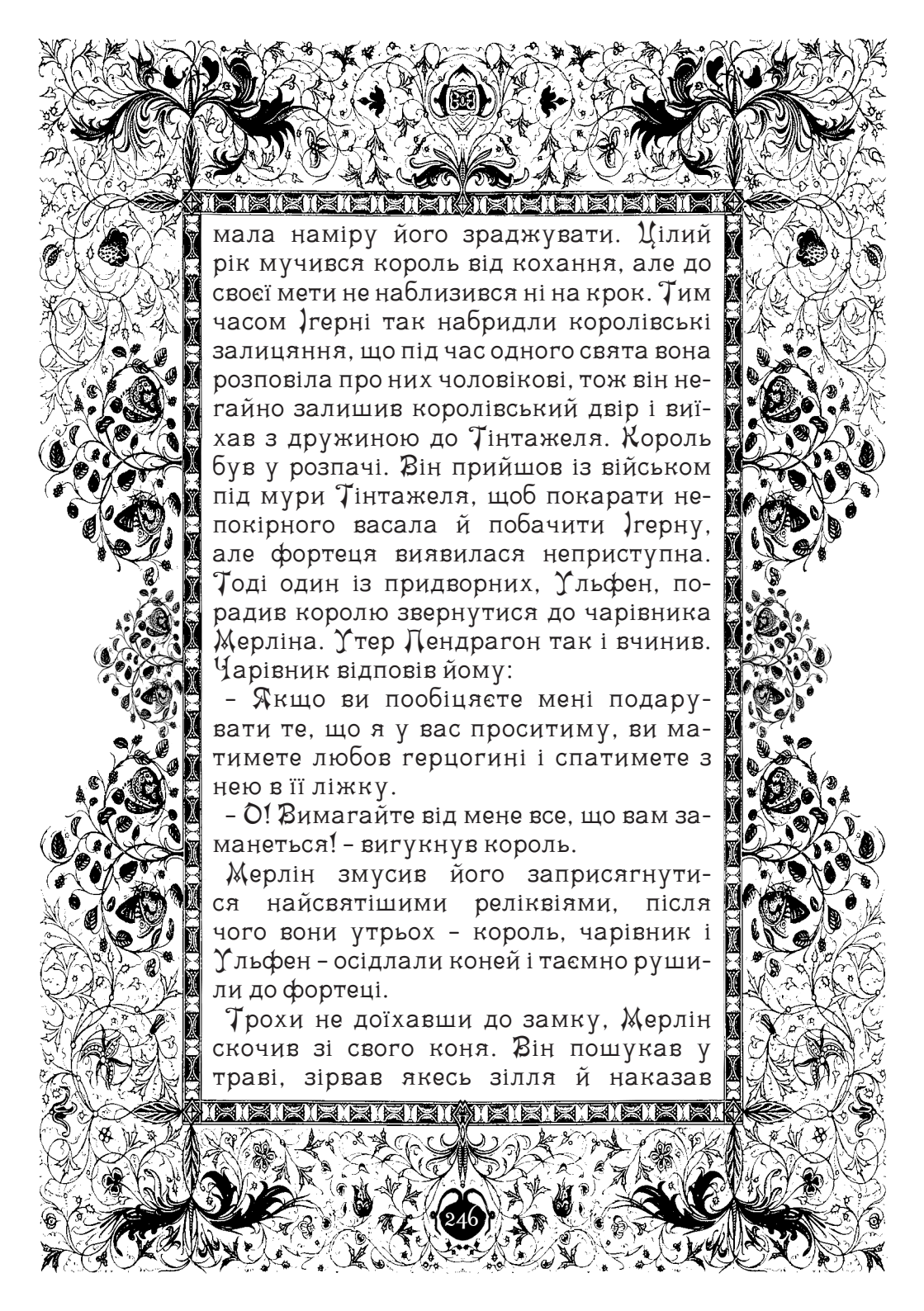
З певністю про Робіна Гуда можна стверджувати лише одне: переказ про нього постійно поповнювався все новими деталями.

КОМПОЗИЦІЯ З СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ЛИЦАРСЬКИХ РОМАНІВ

|

У здобувши перемогу над численним військом жорстоких язичників, король Утер Пендрагон наказав поховати тіла вбитих християн і спорудити надгробки. Друг короля чарівник Мерлін ужив свої чари для того, аби величезні кам'яні брили, такі важкі, що люди не змогли б їх підняти навіть за допомогою пристроїв, самі собою прилетіли з Ірландії. Мерлін не поклав їх на могили, як плити, а поставив сторч, бо так було набагато краще. Таким чином у долині Солсбері було створено цвинтар, який можна побачити й нині і якому дивуватимуться люди вівіки-віків.

Для того щоб бучно відсвяткувати перемогу, король закликав до свого замку баронів з усієї країни. Вони з'їхалися сюди цілими родинами, й у замку зібралось чимало дам, лицарів і дівчат. Серед них королю впала в око Ігерна, дружина герцога І'оеля з Тінтажеля, і він закохався в неї. Утер Пендрагон став посилати їй дарунки, бажаючи здобути її серце, проте Ігерна була вірна чоловікові й не

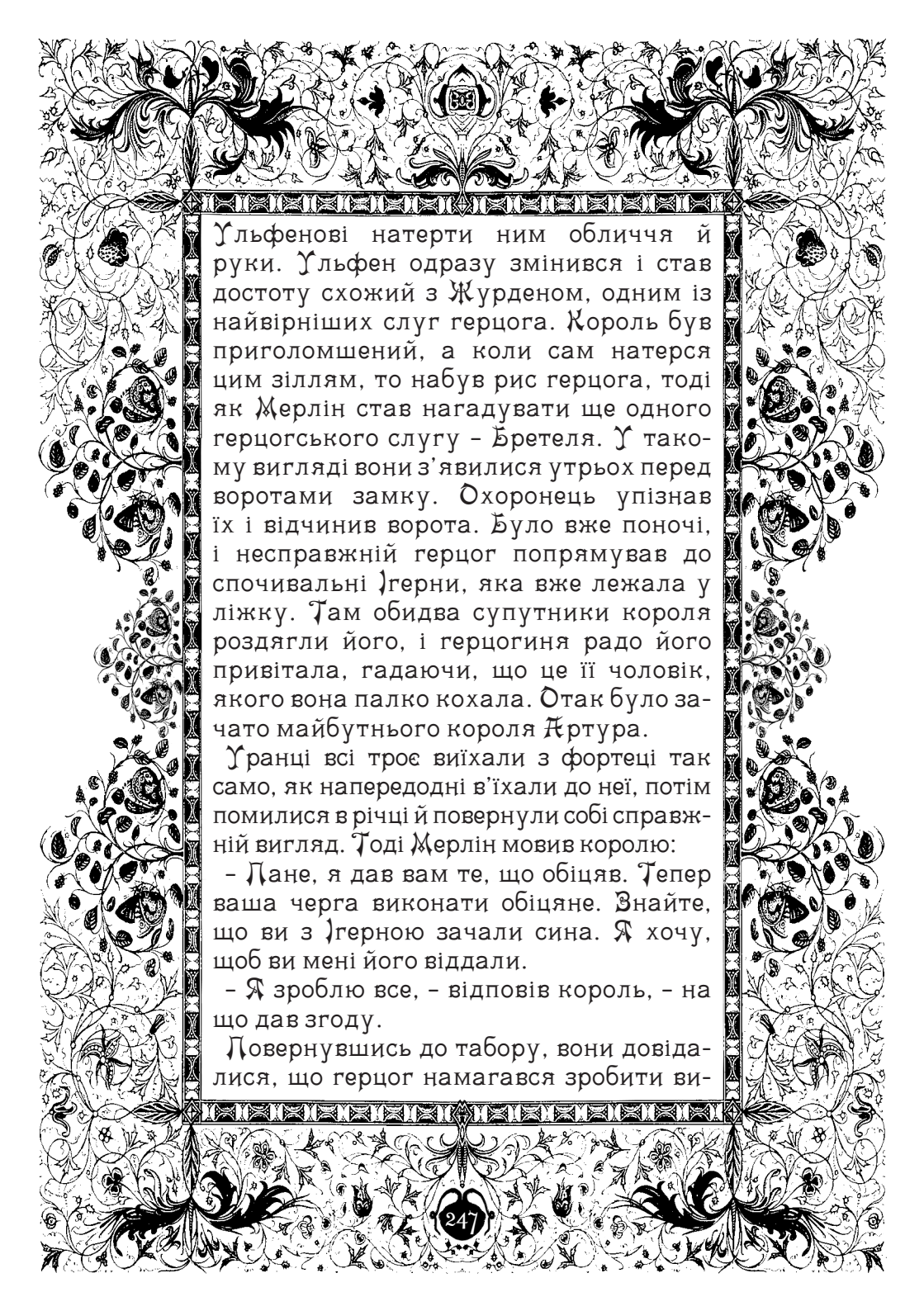
мала наміру його зраджувати. Цілий рік мучився король від кохання, але до своєї мети не наблизився ні на крок. Тим часом Герні так набридли королівські залицяння, що під час одного свята вона розповіла про них чоловікові, тож він негайно залишив королівський двір і виїхав з дружиною до Тінтажеля. Король був у розпачі. Він прийшов із військом під мури Тінтажеля, щоб покарати непокірного васала й побачити Герну, але фортеця виявилася неприступна. Тоді один із придворних, Ульфен, порадив королю звернутися до чарівника Мерліна. Утер Лендрагон так і вчинив. Чарівник відповів йому:

- Якщо ви пообіцяєте мені подарувати те, що я у вас проситиму, ви матимете любов герцогині і спатимете з нею в її ліжку.

- О! Вимагайте від мене все, що вам заманеться! - вигукнув король.

Мерлін змусив його запрягнутися найсвятішими реліквіями, після чого вони утрьох - король, чарівник і Ульфен - осідлали коней і таємно рушили до фортеці.

Трохи не доїхавши до замку, Мерлін скочив зі свого коня. Він пошукав у траві, зірвав якесь зілля й наказав

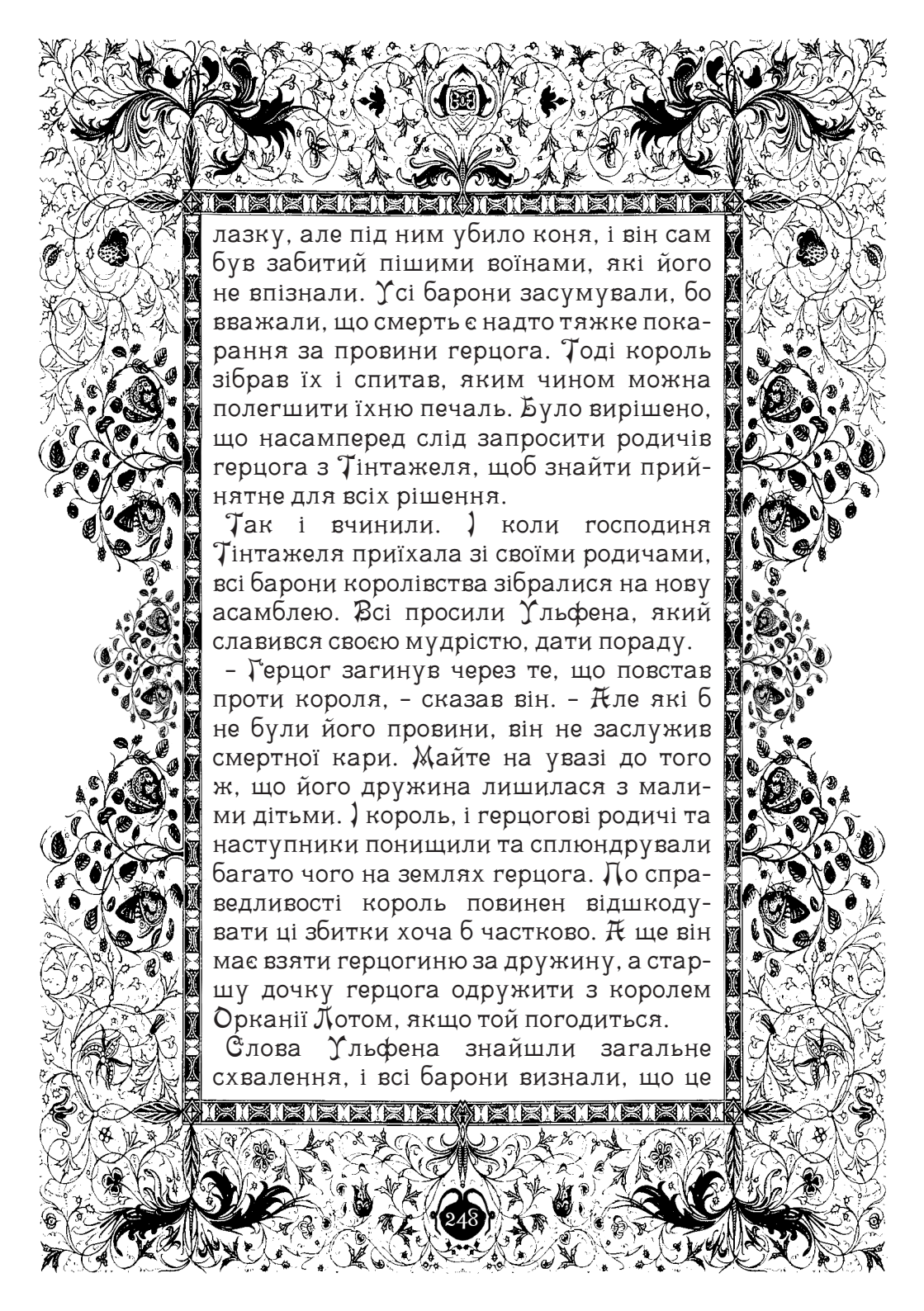
Ульфенові натерти ним обличчя й руки. Ульфен одразу змінився і став достоту схожий з Журденом, одним із найвірніших слуг герцога. Король був приголомшений, а коли сам натерся цим зіллям, то набув рис герцога, тоді як Мерлін став нагадувати ще одного герцогського слугу – Бретеля. У такому вигляді вони з'явилися утрюх перед воротами замку. Охоронець упізнав їх і відчинив ворота. Було вже поночі, і несправжній герцог попрямував до спочивальні Ігерни, яка вже лежала у ліжку. Там обидва супутники короля роздягли його, і герцогиня радо його привітала, гадаючи, що це її чоловік, якого вона палко кохала. Отак було зачато майбутнього короля Артура.

Уранці всі троє виїхали з фортеці так само, як напередодні в'їхали до неї, потім помилися в річці й повернули собі справжній вигляд. Тоді Мерлін мовив королю:

– Пане, я дав вам те, що обіцяв. Тепер ваша черга виконати обіцяне. Знайте, що ви з Ігерною зачали сина. Я хочу, щоб ви мені його віддали.

– Я зроблю все, – відповів король, – на що дав згоду.

Повернувшись до табору, вони дізналися, що герцог намагався зробити ви-

лазку, але під ним убило коня, і він сам був забитий пішими воїнами, які його не впізнали. Усі барони засумували, бо вважали, що смерть є надто тяжке покарання за провини герцога. Тоді король зібрав їх і спитав, яким чином можна полегшити їхню печаль. Було вирішено, що насамперед слід запросити родичів герцога з Тінтажеля, щоб знайти прийнятне для всіх рішення.

Так і вчинили. І коли господиня Тінтажеля приїхала зі своїми родичами, всі барони королівства зібралися на нову асамблею. Всі просили Ульфена, який славився своєю мудрістю, дати пораду.

- Герцог загинув через те, що повстав проти короля, - сказав він. - Але які б не були його провини, він не заслужив смертної кари. Майте на увазі до того ж, що його дружина лишилася з малими дітьми. І король, і герцогові родичі та наступники понищили та сплюндрували багато чого на землях герцога. По справедливості король повинен відшкодувати ці збитки хоча б частково. А ще він має взяти герцогиню за дружину, а старшу дочку герцога одружити з королем Орканії Лотом, якщо той погодиться.

Слова Ульфена знайшли загальне схвалення, і всі барони визнали, що це

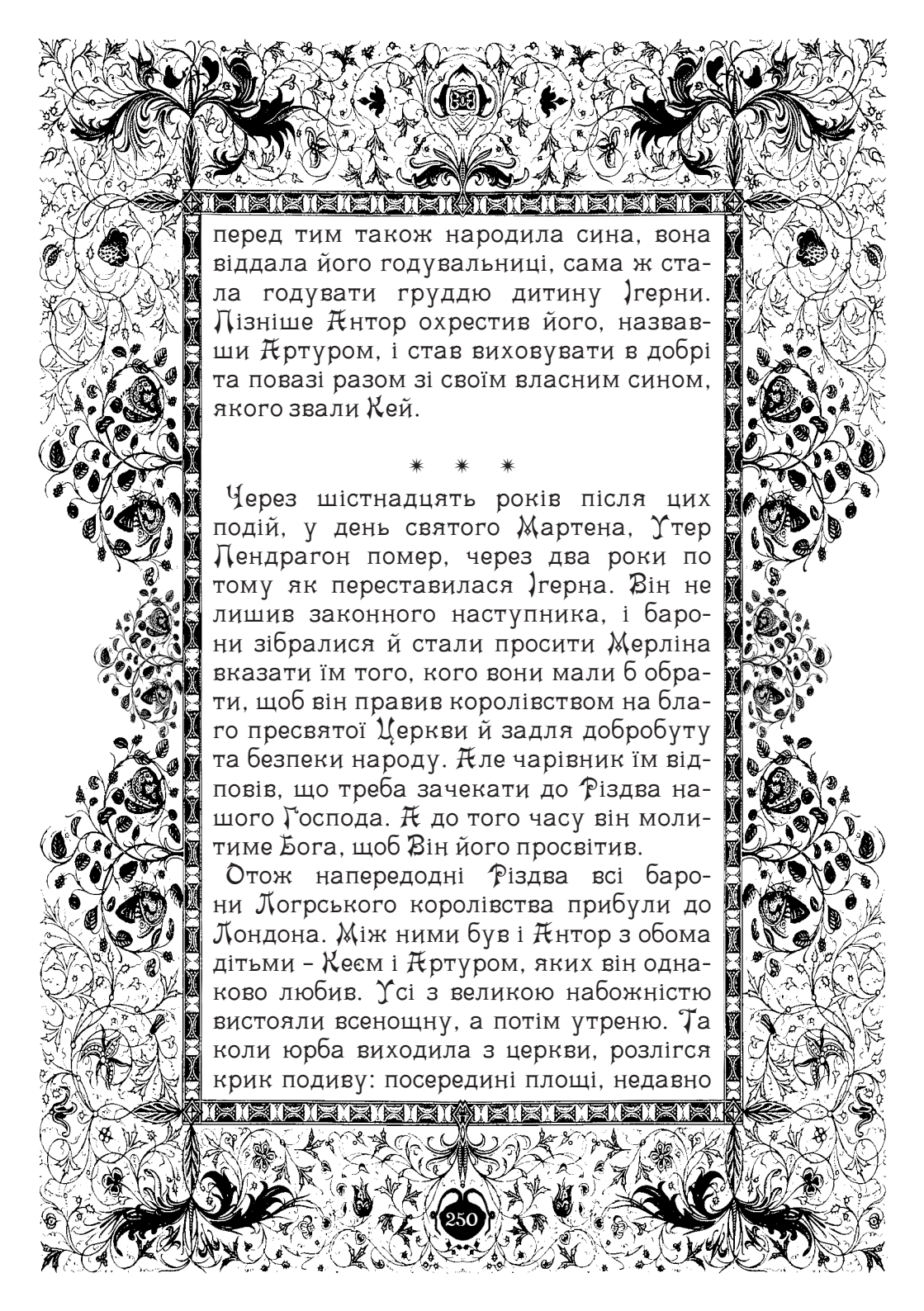

розумне рішення. А король Орканії сказав, що він із радістю одружиться з дочкою тінтажельського герцога. Тоді погляди всіх присутніх звернулися до герцогині, але води її серця підступили до очей, вони сповнилися сльозами, й вона нічого не відповіла. Але всі її родичі підтвердили, що ніколи володар не укладав зі своїм васалом більш справедливого миру. І коли минули тридцять днів, було відсвятковано шлюб короля Утера Лендрагона з Герною.

А коли стали помітні перші ознаки вагітності королеви, вона плачучи сповідалася Утерові Лендрагону, як прийшов до неї чоловік, такий схожий із герцогом, що вона подумала, що то він, а насправді герцог уже був мертвий.

- Люба дружино, - мовив їй на те король, - стережіться, щоб ніхто не дізнався про вашу вагітність, ховайте її від усіх, бо на обох нас упаде велика ганьба, коли побачать, що ви народили дитину так рано. Ми доручимо її кому-небудь, хто добре її виховає.

І коли Герна народила сина, король віддав його Мерлінові, а той потаємно передав хлопчика одному з найбільш поважаних лицарів королівства на ім'я Антор. Його дружина за шість місяців

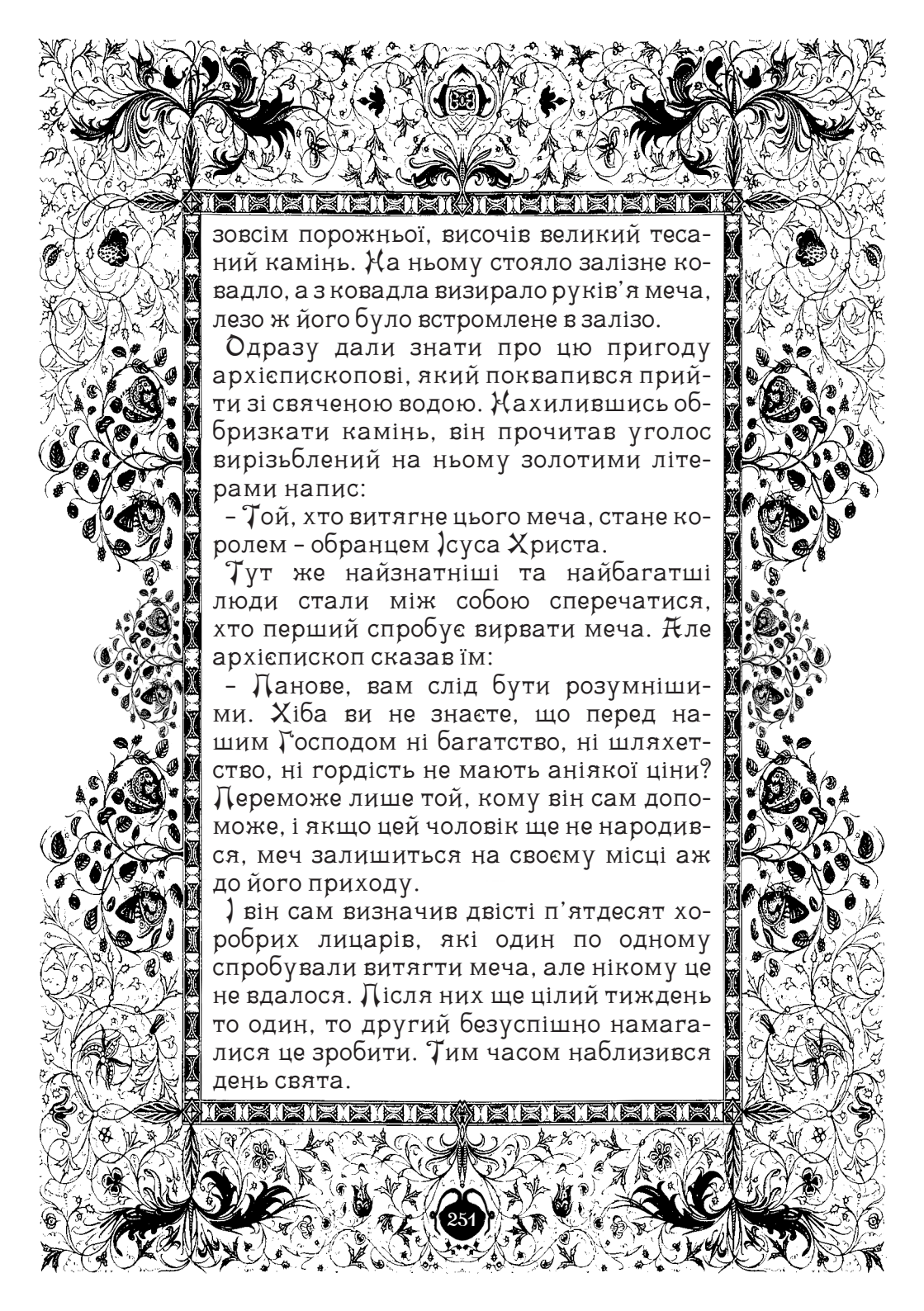

перед тим також народила сина, вона віддала його годувальниці, сама ж стала годувати груддю дитину Ігерни. Пізніше Антор охрестив його, назвавши Артуром, і став виховувати в добрі та повазі разом зі своїм власним сином, якого звали Кей.

* * *

Через шістнадцять років після цих подій, у день святого Мартена, Утер Пендрагон помер, через два роки по тому як переставилася Ігерна. Він не лишив законного наступника, і барони зібралися й стали просити Мерліна вказати їм того, кого вони мали б обрати, щоб він правив королівством на благо пресвятої Церкви й задля добробуту та безпеки народу. Але чарівник їм відповів, що треба зачекати до Різдва нашого Господа. А до того часу він молитиме Бога, щоб Він його просвітив.

Отож напередодні Різдва всі барони Логрського королівства прибули до Лондона. Між ними був і Антор з обома дітьми – Кеєм і Артуром, яких він однаково любив. Усі з великою набожністю вистояли всенощну, а потім утренью. Та коли юрба виходила з церкви, розлігся крик подиву: посередині площі, недавно

зовсім порожньої, височів великий тесаний камінь. На ньому стояло залізне ковадло, а з ковадла визирало руків'я меча, лезо ж його було встромлене в залізо.

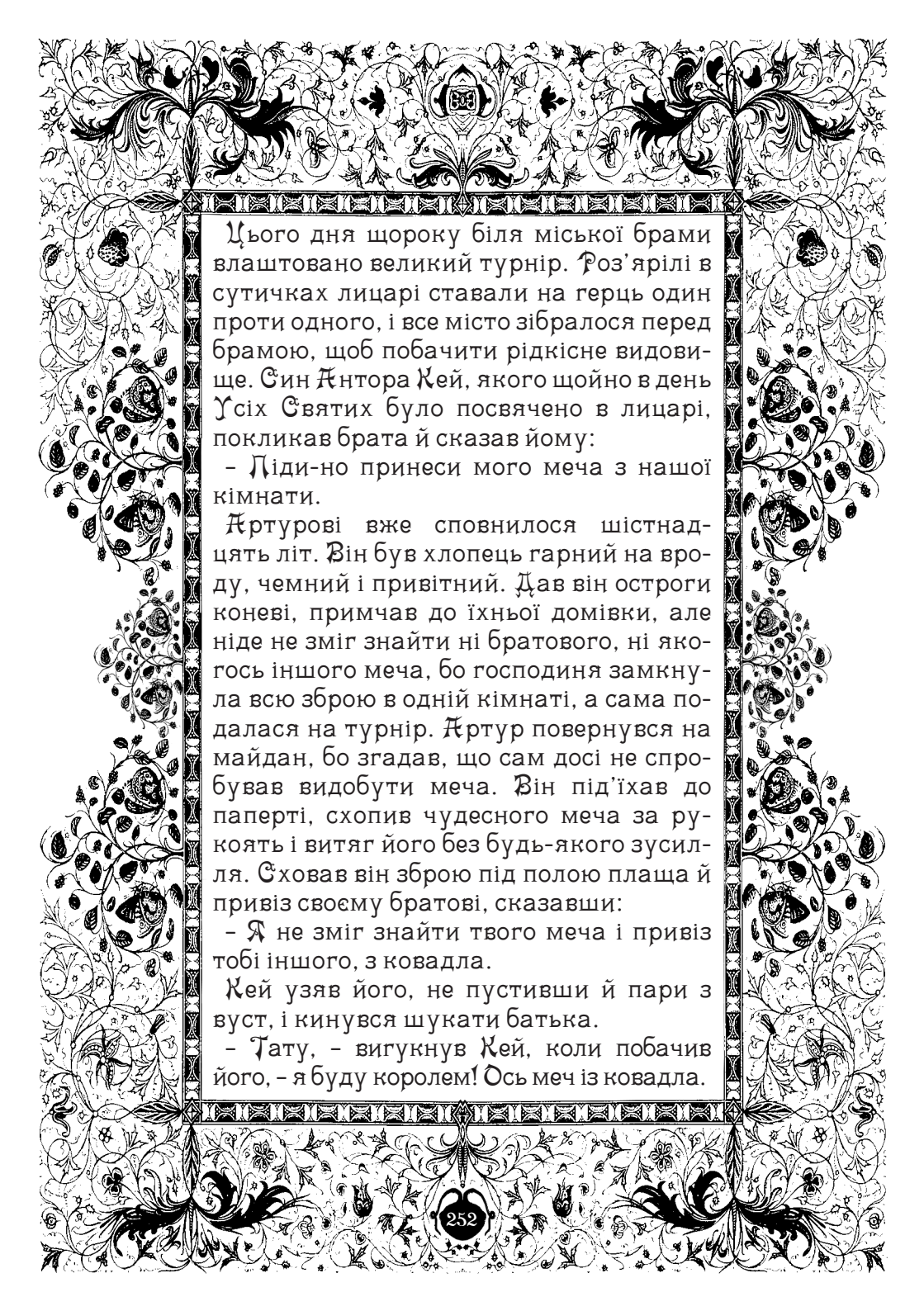
Одразу дали знати про цю пригоду архієпископові, який поквапився прийти зі свяченою водою. Нахилившись оббризкати камінь, він прочитав угорос вирізьблений на ньому золотими літерами напис:

- Той, хто витягне цього меча, стане королем - обранцем Ісуса Христа.

Тут же найзнатніші та найбагатші люди стали між собою сперечатися, хто перший спробує вирвати меча. Але архієпископ сказав їм:

- Панове, вам слід бути розумнішими. Хіба ви не знаєте, що перед нашим Господом ні багатство, ні шляхетство, ні гордість не мають аніякої ціни? Переможе лише той, кому він сам допоможе, і якщо цей чоловік ще не народився, меч залишиться на своєму місці аж до його приходу.

І він сам визначив двісті п'ятдесят хоробрих лицарів, які один по одному спробували витягти меча, але нікому це не вдалося. Після них ще цілий тиждень то один, то другий безуспішно намагалися це зробити. Тим часом наблизився день свята.

Цього дня щороку біля міської брами влаштовано великий турнір. Роз'ярілі в сутичках лицарі ставали на герць один проти одного, і все місто зібралося перед брамою, щоб побачити рідкісне видовище. Син Антора Кей, якого щойно в день Усіх Святих було посвячено в лицарі, покликав брата й сказав йому:

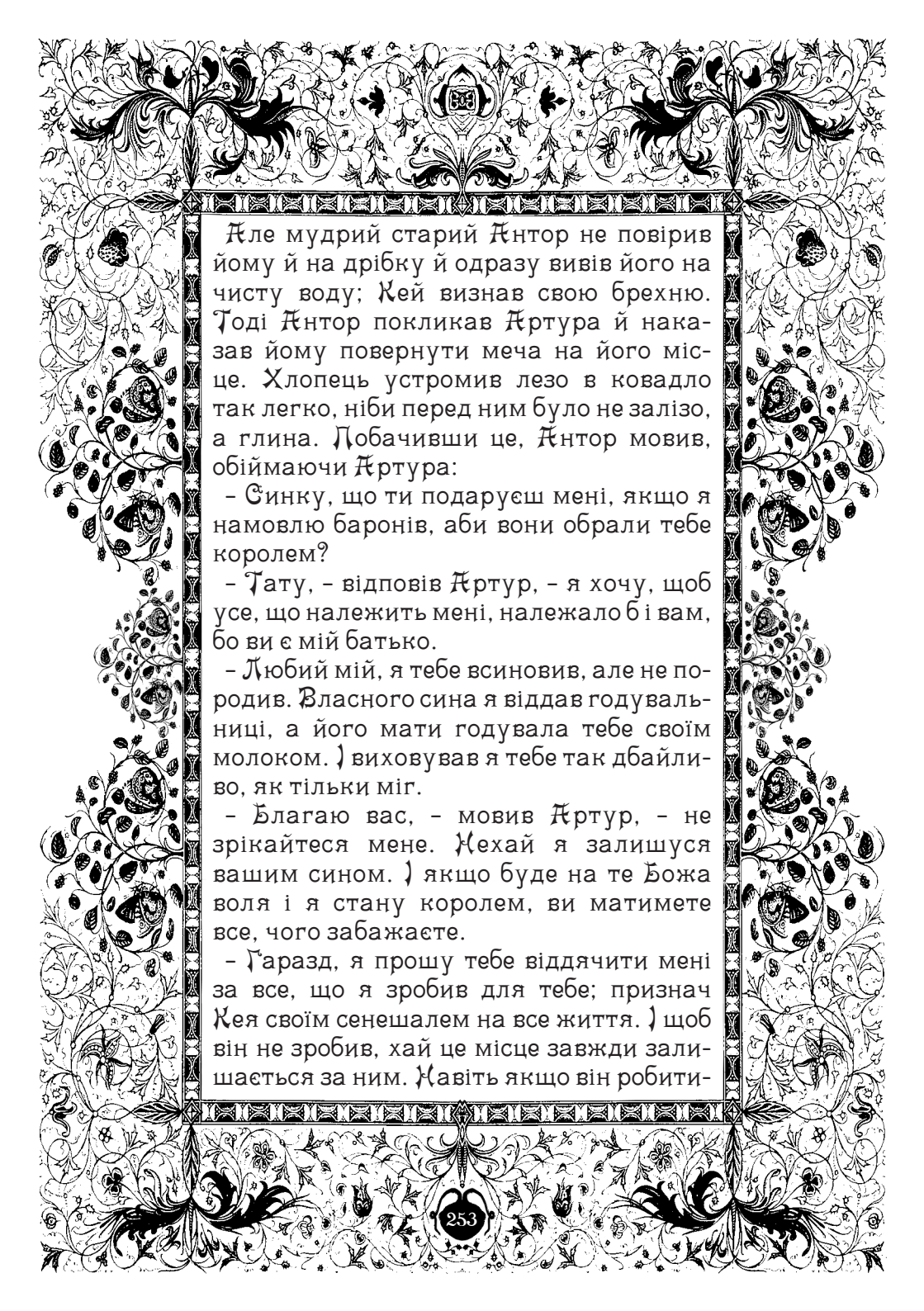
- Ліді-но принеси мого меча з нашої кімнати.

Артурові вже сповнилося шістнадцять літ. Він був хлопець гарний на вроду, чемний і привітний. Дав він остроги коневі, примчав до їхньої домівки, але ніде не зміг знайти ні братового, ні якогось іншого меча, бо господиня замкнула всю зброю в одній кімнаті, а сама подалася на турнір. Артур повернувся на майдан, бо згадав, що сам досі не спробував видобути меча. Він під'їхав до паперті, схопив чудесного меча за рукоять і витяг його без будь-якого зусилля. Сховав він зброю під полою плаща й привіз своєму братові, сказавши:

- Я не зміг знайти твого меча і привіз тобі іншого, з ковадла.

Кей узяв його, не пустивши й пари з вуст, і кинувся шукати батька.

- Тату, - вигукнув Кей, коли побачив його, - я буду королем! Ось меч із ковадла.

Але мудрий старий Антор не повірив йому й на дрібку й одразу вивів його на чисту воду; Кей визнав свою брехню. Тоді Антор покликав Артура й наказав йому повернути меча на його місце. Хлопець устроїв лезо в ковадло так легко, ніби перед ним було не залізо, а глина. Побачивши це, Антор мовив, обіймаючи Артура:

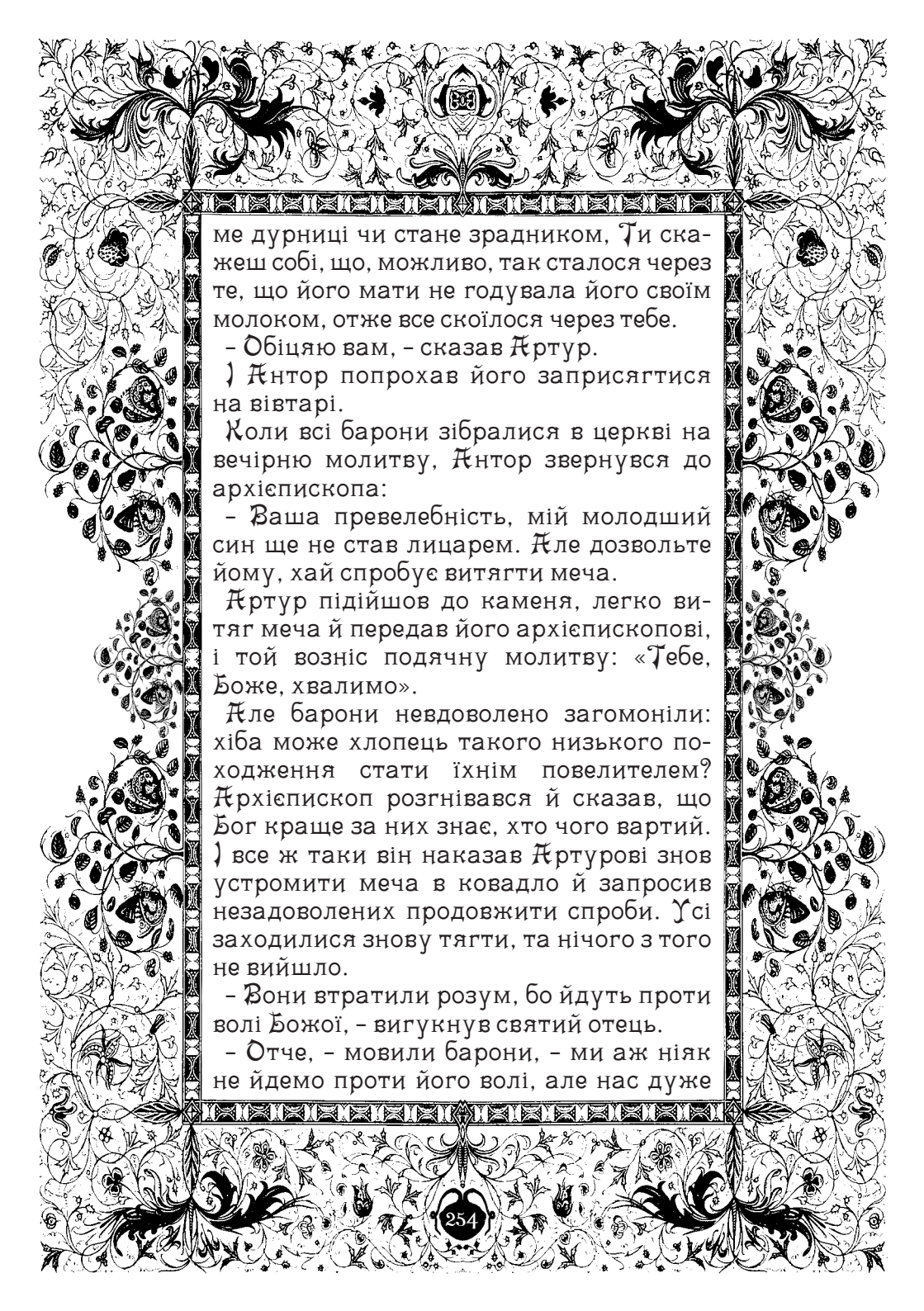
- Синку, що ти подаруєш мені, якщо я намовлю баронів, аби вони обрали тебе королем?

- Тату, - відповів Артур, - я хочу, щоб усе, що належить мені, належало б і вам, бо ви є мій батько.

- Любий мій, я тебе всиновив, але не породив. Власного сина я віддав годувальниці, а його мати годувала тебе своїм молоком. І виховував я тебе так дбайливо, як тільки міг.

- Благаю вас, - мовив Артур, - не зрікайтеся мене. Нехай я залишусь вашим сином. І якщо буде на те Божа воля і я стану королем, ви матимете все, чого забажаєте.

- Гарзд, я прошу тебе віддячити мені за все, що я зробив для тебе; признач Кей своїм сеншалем на все життя. І щоб він не зробив, хай це місце завжди залишається за ним. Навіть якщо він робити-

ме дурниці чи стане зрадником, Ти скажеш собі, що, можливо, так сталося через те, що його мати не годувала його своїм молоком, отже все скоїлося через тебе.

- Обіцяю вам, - сказав Артур.

) Антор попрохав його запрягтися на вівтарі.

Коли всі барони зібралися в церкві на вечірню молитву, Антор звернувся до архієпископа:

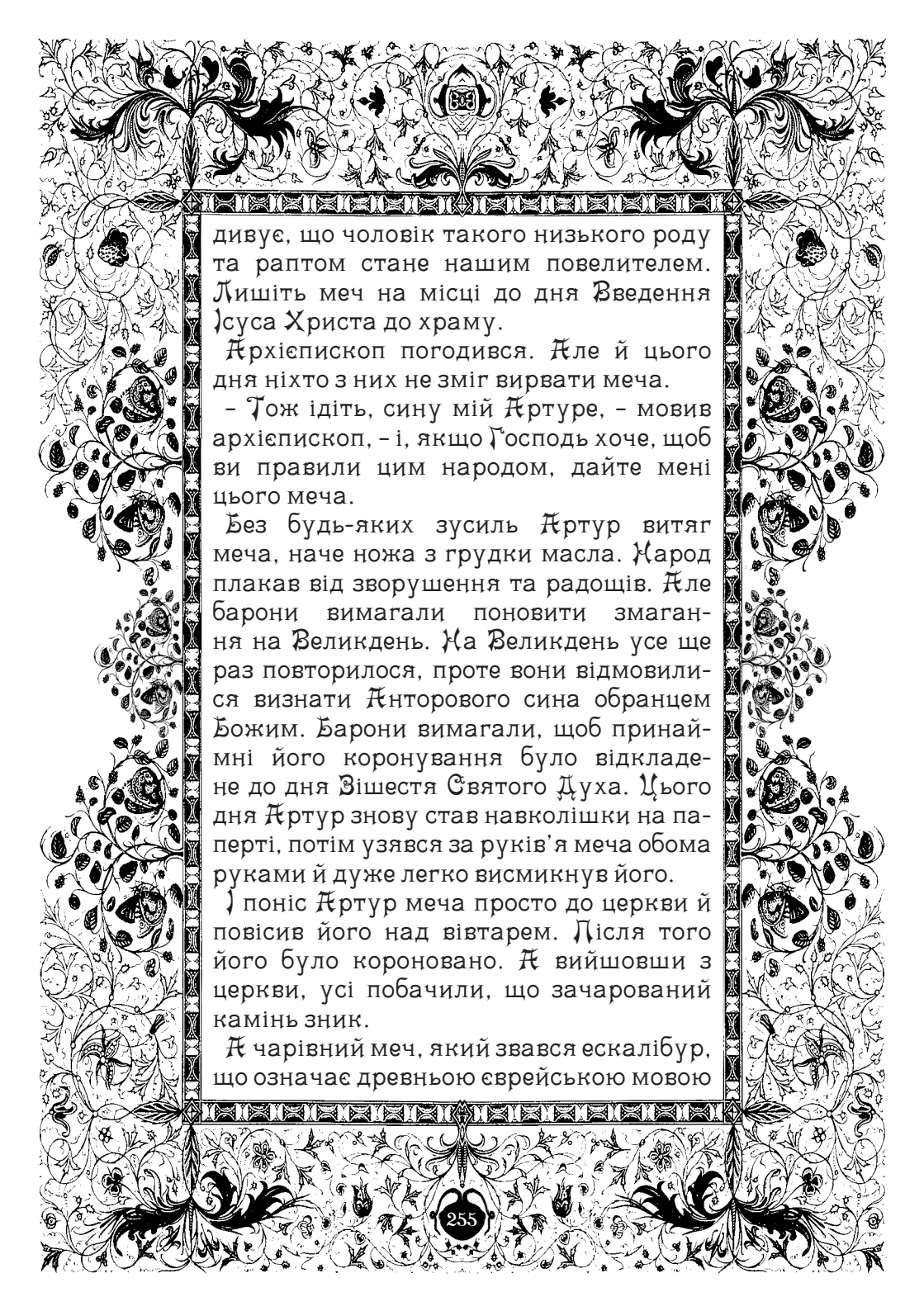
- Ваша превелебність, мій молодший син ще не став лицарем. Але дозвольте йому, хай спробує витягти меча.

Артур підійшов до каменя, легко витяг меча й передав його архієпископові, і той возніс подячну молитву: «Тебе, Боже, хвалимо».

Але барони невдоволено загомоніли: хіба може хлопець такого низького походження стати їхнім повелителем? Архієпископ розгнівався й сказав, що Бог краще за них знає, хто чого вартий.) все ж таки він наказав Артурові знов устроювати меча в ковадло й запросив незадоволених продовжити спроби. Усі заходилися знову тягти, та нічого з того не вийшло.

- Вони втратили розум, бо йдуть проти волі Божої, - вигукнув святий отець.

- Отче, - мовили барони, - ми аж ніяк не йдемо проти його волі, але нас дуже

дивує, що чоловік такого низького роду та раптом стане нашим повелителем. Лишіть меч на місці до дня Введення Ісуса Христа до храму.

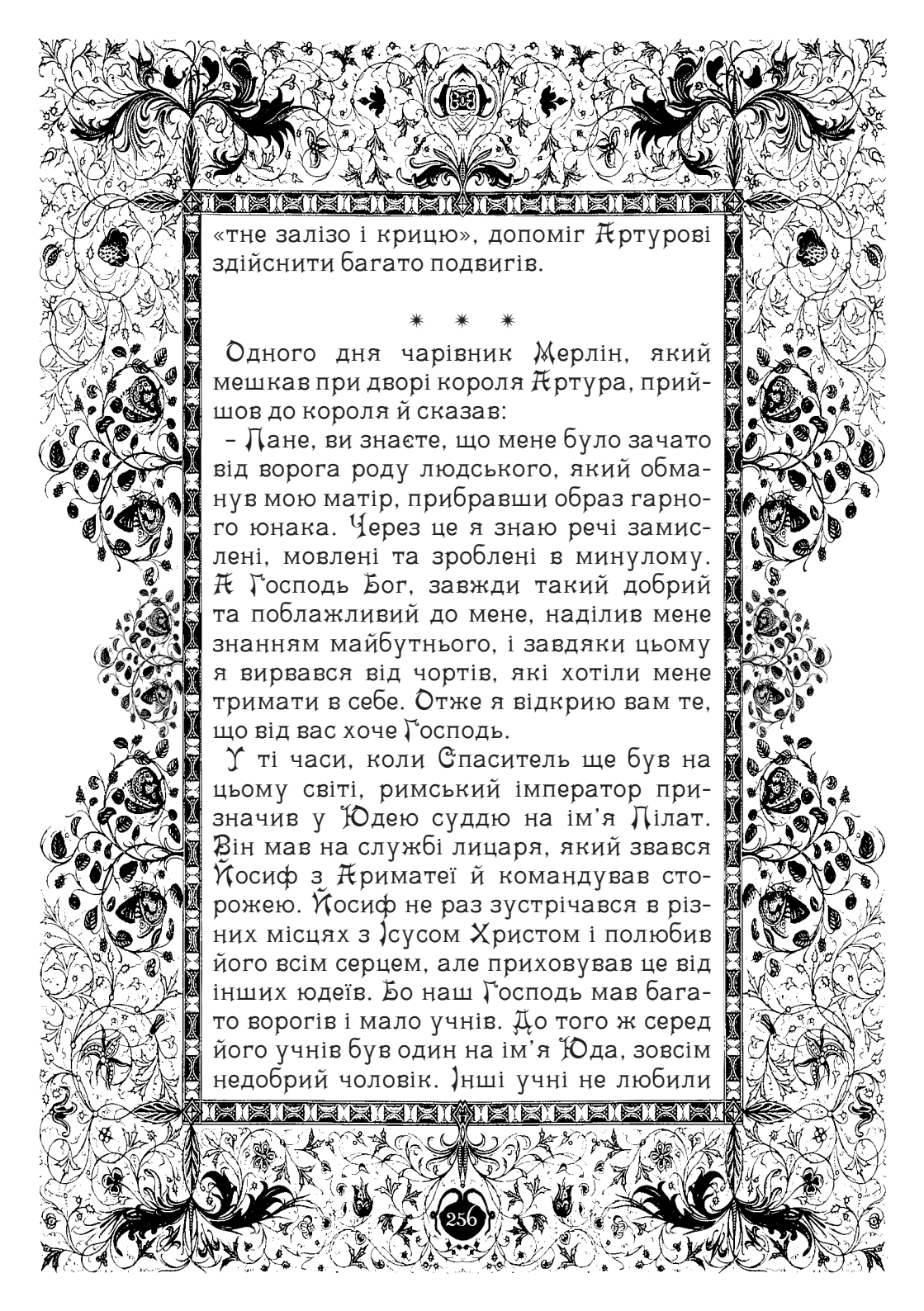
Архієпископ погодився. Але й цього дня ніхто з них не зміг вирвати меча.

- Тож ідіть, сину мій Артуре, - мовив архієпископ, - і, якщо Господь хоче, щоб ви правили цим народом, дайте мені цього меча.

Без будь-яких зусиль Артур витяг меча, наче ножа з грудки масла. Народ плакав від зворушення та радощів. Але барони вимагали поновити змагання на Великдень. На Великдень усе ще раз повторилося, проте вони відмовилися визнати Анторового сина обранцем Божим. Барони вимагали, щоб принаймні його коронування було відкладене до дня Вішестя Святого Духа. Цього дня Артур знову став навколішки на паперті, потім узявся за руків'я меча обома руками й дуже легко висмикнув його.

І поніс Артур меча просто до церкви й повісив його над вівтарем. Після того його було короновано. А вийшовши з церкви, усі побачили, що зачарований камінь зник.

А чарівний меч, який звався ескалібур, що означає древньою єврейською мовою

«тне залізо і крицю», допоміг Артурові здійснити багато подвигів.

* * *

Одного дня чарівник Мерлін, який мешкав при дворі короля Артура, прийшов до короля й сказав:

- Пане, ви знаєте, що мене було зачато від ворога роду людського, який обманув мою матір, прибравши образ гарного юнака. Через це я знаю речі замислені, мовлені та зроблені в минулому. А Господь Бог, завжди такий добрий та поблажливий до мене, наділив мене знанням майбутнього, і завдяки цьому я вирвався від чортів, які хотіли мене тримати в себе. Отже я відкрию вам те, що від вас хоче Господь.

У ті часи, коли Спаситель ще був на цьому світі, римський імператор призначив у Юдею суддю на ім'я Пилат. Він мав на службі лицаря, який звався Носиф з Ариматеї й командував сторожею. Носиф не раз зустрічався в різних місцях з Ісусом Христом і полюбив його всім серцем, але приховував це від інших юдеїв. Бо наш Господь мав багато ворогів і мало учнів. До того ж серед його учнів був один на ім'я Юда, зовсім недобрий чоловік. Інші учні не любили

його через те, що він був чоловік брутальної вдачі, і він їх також не любив.

Юда був управителем дому Ісуса Христа, отож мав право на десятину його грошей. І одного дня Пресвята Марія помастила парфумами волосся свого Сина. Юда дуже розсердився, бо підрахував, що ці парфуми коштували триста деньє, отже Пресвята Марія не додала йому тридцять деньє. І щоб їх добути, він вирішив змовитися з ворогами Божими.

За тиждень перед Великоднем вороги Ісуса зібралися в домі чоловіка на ім'я Каяфа, щоб вирішити, як їм його схопити. Прийшов туди і Юда. Побачивши того, кого вважали вірним учнем Божим, вони замовкли і стали говорити про інші речі. Але він їм сказав, що, як вони хочуть, то він продасть їм Господа нашого за тридцять деньє. Вони відповіли, що залюбки куплять його і, оскільки один із них мав тридцять деньє, то й заплатив Юді. Тоді Юда пояснив їм, як саме вони можуть схопити Ісуса, і порадив не сплутати його з Яковом, дуже схожим з ним, бо той є його брат у других.

- А як же ми впізнаємо Ісуса Христа? - спитали вони.

І він відповів:

- Хапайте того, кого я поцілую.

Йосиф Ариматейський був при тій розмові, він усе чув, і серце його сповнилося великим сумом.

Наступного четверга наш Господь Ісус Христос разом із святим Іоаном Євангелістом прийшов до Симона прокаженого, і Юда подав звістку про це ворогам Божим. Вони зібралися великою юрбою і вдерлися до Симонового дому. Тоді зрадник поцілував Ісуса Христа і, коли вороги схопили його, закричав:

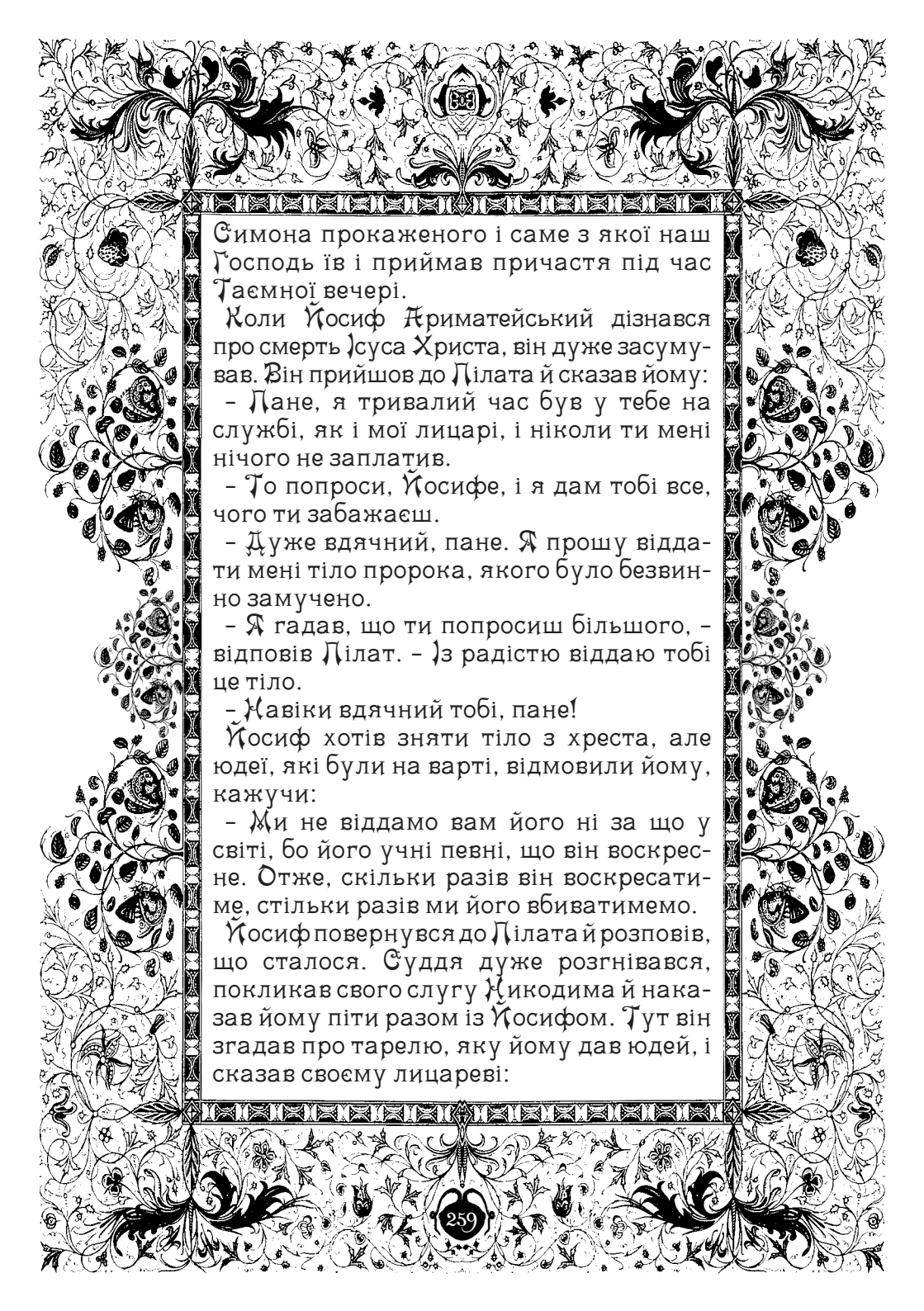
- Тримайте його міцніше, бо він дуже сильний!

Отак наш Господь попав у руки ворогів. Назавтра юдеї привели його до судді. Вони вимагали смертного вироку, але не могли довести, чому саме вважають Ісуса Христа злочинцем.

- А що відповім я, - спитав їх Пілат, - якщо Тіберій, римський імператор, вимагатиме від мене пояснень, чи справедливо засуджено Ісуса?

- Нехай кров його впаде на нас і на дітей наших! - вигукнули вороги Божі.

Тоді Пілат наказав принести води, щоб умити руки, і оскільки не знайшлося потрібної посудини, то один з ворогів дав йому тарелю, яку взяв у домі

Симона прокаженого і саме з якої наш Господь їв і приймав причастя під час Таємної вечері.

Коли Йосиф Ариматейський дізнався про смерть Ісуса Христа, він дуже засумував. Він прийшов до Пілата й сказав йому:

- Пане, я тривалий час був у тебе на службі, як і мої лицарі, і ніколи ти мені нічого не заплатив.

- То попроси, Йосифе, і я дам тобі все, чого ти забажаєш.

- Дуже вдячний, пане. Я прошу віддати мені тіло пророка, якого було безвинно замучено.

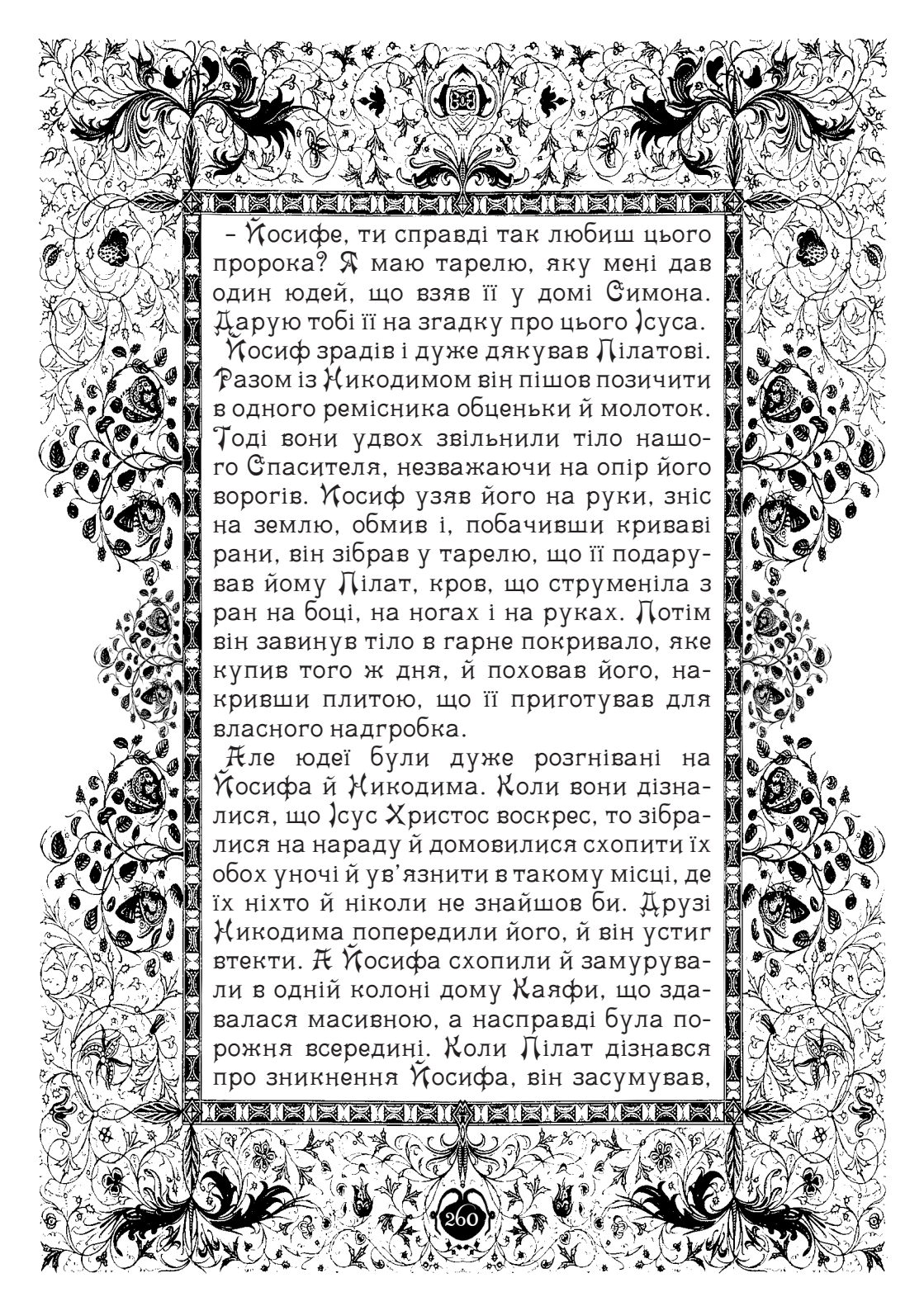
- Я гадав, що ти попросиш більшого, - відповів Пілат. - Із радістю віддаю тобі це тіло.

- Навіки вдячний тобі, пане!

Йосиф хотів зняти тіло з хреста, але юдеї, які були на варті, відмовили йому, кажучи:

- Ми не віддамо вам його ні за що у світі, бо його учні певні, що він воскресне. Отже, скільки разів він воскресатиме, стільки разів ми його вбиватимемо.

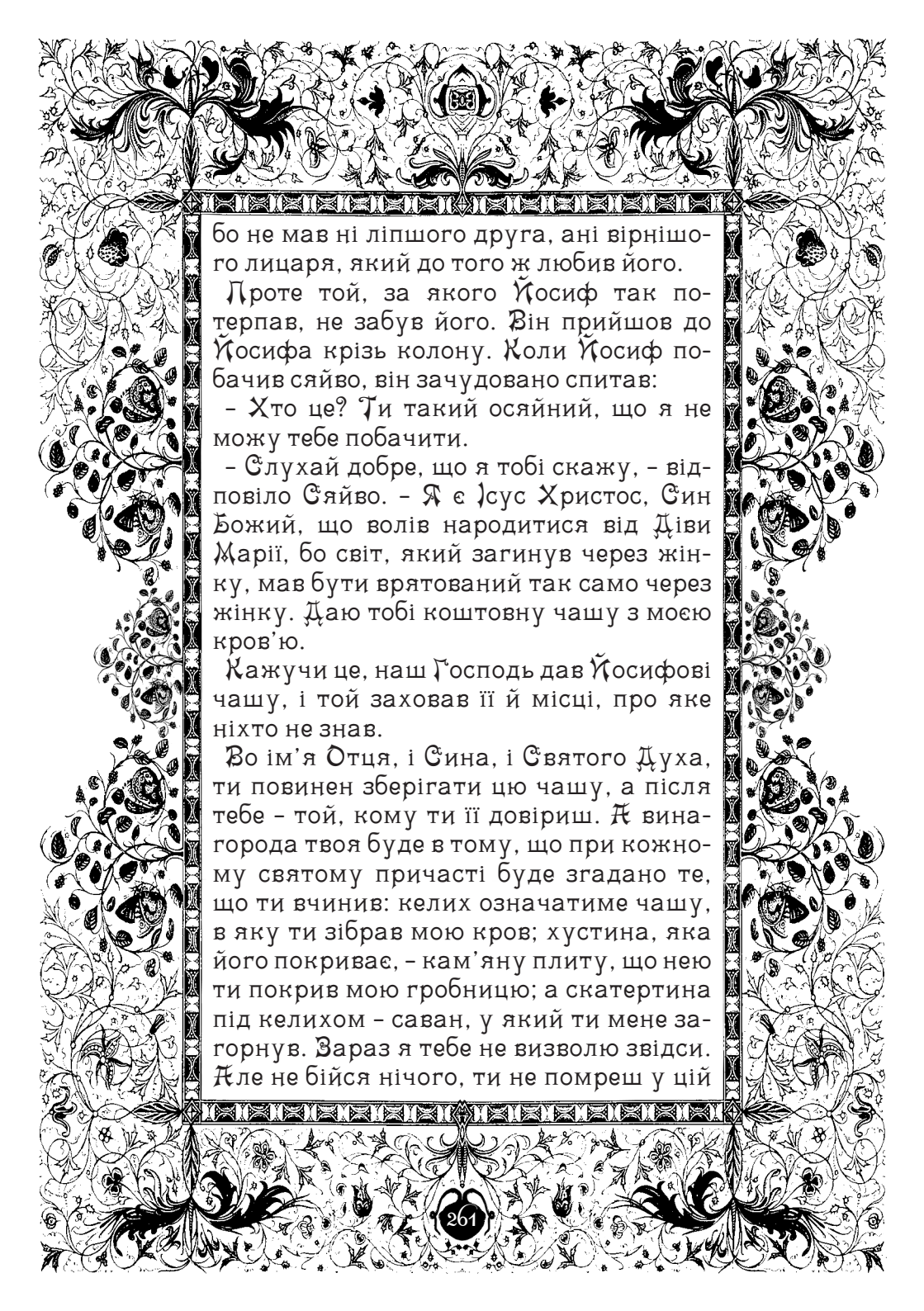
Йосиф повернувся до Пілата й розповів, що сталося. Суддя дуже розгнівався, покликав свого слугу Никодима й наказав йому піти разом із Йосифом. Тут він згадав про тарелю, яку йому дав юдей, і сказав своєму лицареві:

- Йосифе, ти справді так любиш цього пророка? Я маю тарелю, яку мені дав один юдей, що взяв її у домі Симона. Дарую тобі її на згадку про цього Ісуса.

Йосиф зрадив і дуже дякував Пілатові. Разом із Никодимом він пішов позичити в одного ремісника обценьки й молоток. Тоді вони удвох звільнили тіло нашого Спасителя, незважаючи на опір його ворогів. Йосиф узяв його на руки, зніс на землю, обмив і, побачивши криваві рани, він зібрав у тарелю, що її подарував йому Пілат, кров, що струменіла з ран на боці, на ногах і на руках. Потім він завинув тіло в гарне покривало, яке купив того ж дня, й поховав його, накривши плитою, що її приготував для власного надгробка.

Але юдеї були дуже розгнівані на Йосифа й Никодима. Коли вони дізналися, що Ісус Христос воскрес, то зібралися на нараду й домовилися схопити їх обох уночі й ув'язнити в такому місці, де їх ніхто й ніколи не знайшов би. Друзі Никодима попередили його, й він устиг втекти. А Йосифа схопили й замурували в одній колоні дому Каяфи, що здавалася масивною, а насправді була порожня всередині. Коли Пілат дізнався про зникнення Йосифа, він засумував,

бо не мав ні ліпшого друга, ані вірнішого лицаря, який до того ж любив його.

Проте той, за якого Йосиф так потерпав, не забув його. Він прийшов до Йосифа крізь колону. Коли Йосиф побачив сяйво, він зачудовано спитав:

- Хто це? Ти такий осяйний, що я не можу тебе побачити.

- Слухай добре, що я тобі скажу, - відповіло Сяйво. - Я є Ісус Христос, Син Божий, що волів народитися від Діви Марії, бо світ, який загинув через жінку, мав бути врятований так само через жінку. Даю тобі коштовну чашу з мою кров'ю.

Кажучи це, наш Господь дав Йосифові чашу, і той заховав її й місці, про яке ніхто не знав.

Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, ти повинен зберігати цю чашу, а після тебе - той, кому ти її довіриш. А винагорода твоя буде в тому, що при кожному святому причасті буде згадано те, що ти вчинив: келих означатиме чашу, в яку ти зібрав мою кров; хустина, яка його покриває, - кам'яну плиту, що нею ти покрив мою гробницю; а скатертину під келихом - саван, у який ти мене загорнув. Враз я тебе не визволю звідси. Але не бійся нічого, ти не помреш у цій

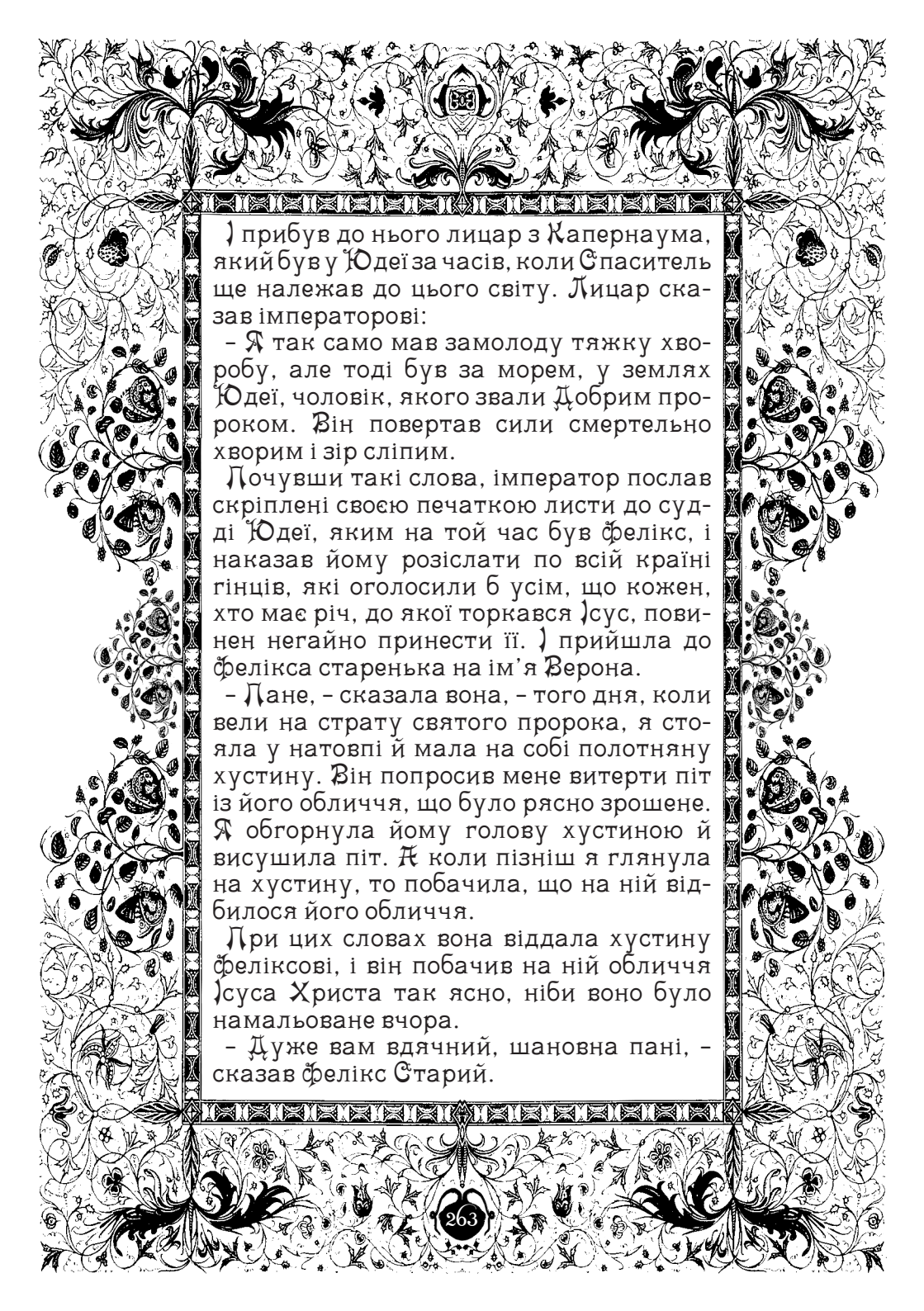

темниці, а будеш визволений без болю та стражданья. Як тільки це станеться, ти вічно бачитимеш Сяйво і будеш поряд зі мною.

Апостоли й ті, що творили Святе Листьмо, нічого не кажуть ні про ці слова, ні про ув'язнення Йосифа Ариматейського, бо знали лише чутки й не хотіли писати про те, чого не бачили на власні очі й не чули власними ушима. Та все це записано у великій книзі про Ірааль.

II

У час, коли розп'ято Ісуса Христа, і ще десять років по тому Римською імперією правив кесар Тіберій. Після нього імператором став Гай, його син, який царював сім років, потім Клавдій, що був на троні чотирнадцять років, а після нього – Тит. На третьому році правління Тита його син Веспасіян захворів на проказу, таку огидну, що навіть ті, хто дуже любив його, не могли витримати нестерпного смороду, що йшов від нього. Довелося замурувати Веспасіяна в кімнаті й годувати через мале віконечко, подаючи йому страви лопаткою. Батько його був дуже засмучений, він пообіцяв тому, хто вилікує Веспасіяна, дати все, що він забажає.

І прибув до нього лицар з Капернаума, який був у Юдеї за часів, коли Спаситель ще належав до цього світу. Лицар сказав імператорові:

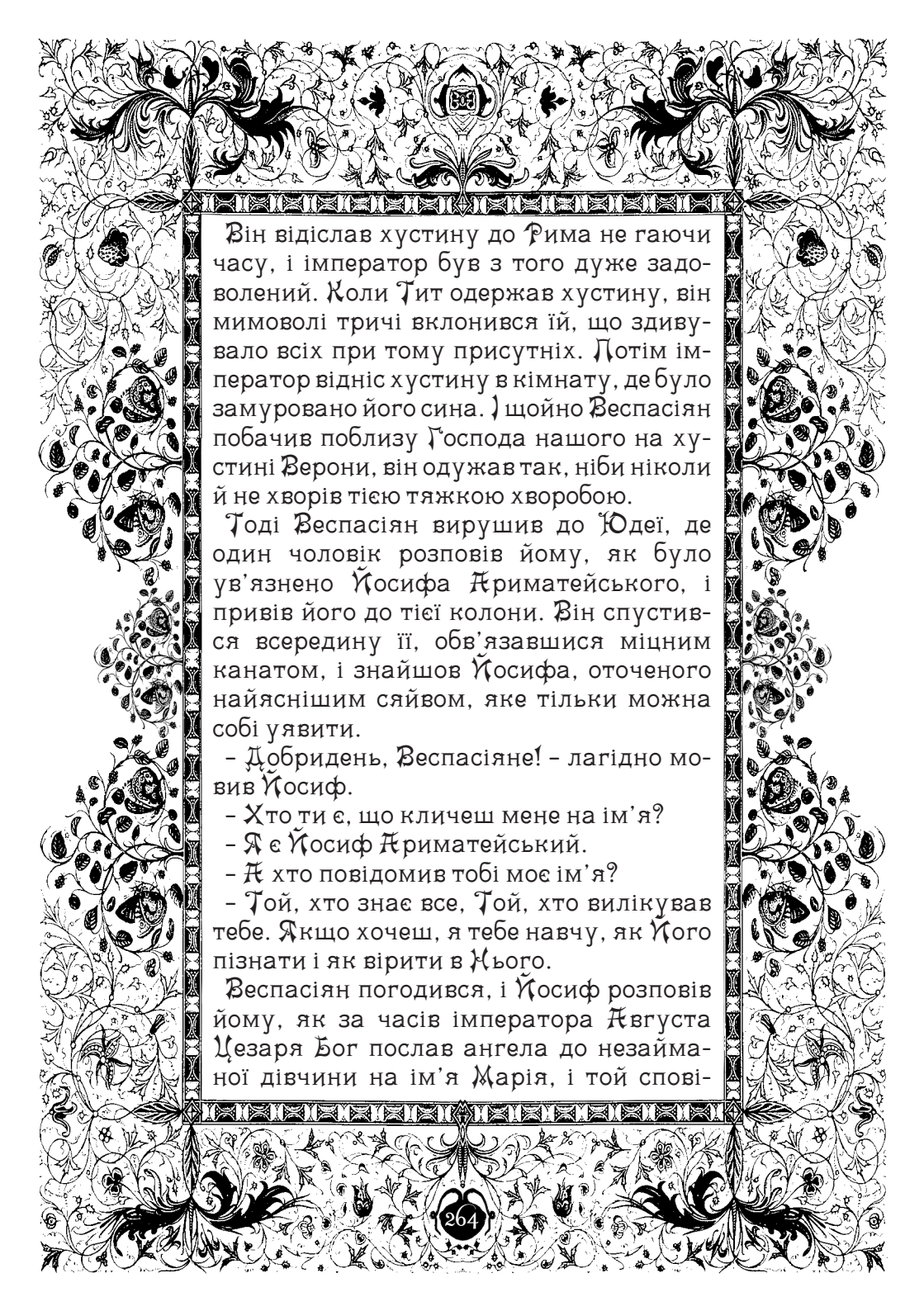
- Я так само мав замолоду тяжку хворобу, але тоді був за морем, у землях Юдеї, чоловік, якого звали Добрим пророком. Він повертав сили смертельно хворим і зір сліпим.

Почувши такі слова, імператор послав скріплені своєю печаткою листи до судді Юдеї, яким на той час був Фелікс, і наказав йому розіслати по всій країні гінців, які оголосили б усім, що кожен, хто має річ, до якої торкався Ісус, повинен негайно принести її. І прийшла до Фелікса старенька на ім'я Верона.

- Пане, - сказала вона, - того дня, коли вели на страту святого пророка, я стояла у натовпі й мала на собі полотняну хустину. Він попросив мене витерти піт із його обличчя, що було рясно зрошене. Я обгорнула йому голову хустиною й висушила піт. А коли пізніш я глянула на хустину, то побачила, що на ній відбилося його обличчя.

При цих словах вона віддала хустину Феліксові, і він побачив на ній обличчя Ісуса Христа так ясно, ніби воно було намальоване вчора.

- Дуже вам вдячний, шановна пані, - сказав Фелікс Старий.

Він відіслав хустину до Рима не гаючи часу, і імператор був з того дуже задоволений. Коли Тит одержав хустину, він мимоволі трічі вклонився їй, що здивувало всіх при тому присутніх. Потім імператор відніс хустину в кімнату, де було замуровано його сина. І щойно Веспасіян побачив поблизу Господа нашого на хустині Верони, він одужав так, ніби ніколи й не хворів тією тяжкою хворобою.

Тоді Веспасіян вирушив до Юдеї, де один чоловік розповів йому, як було ув'язнено Йосифа Ариматейського, і привів його до тієї колони. Він спустився всередину її, обв'язавшись міцним канатом, і знайшов Йосифа, оточеного найяснішим сяйвом, яке тільки можна собі уявити.

- Добридень, Веспасіяне! - лагідно мовив Йосиф.

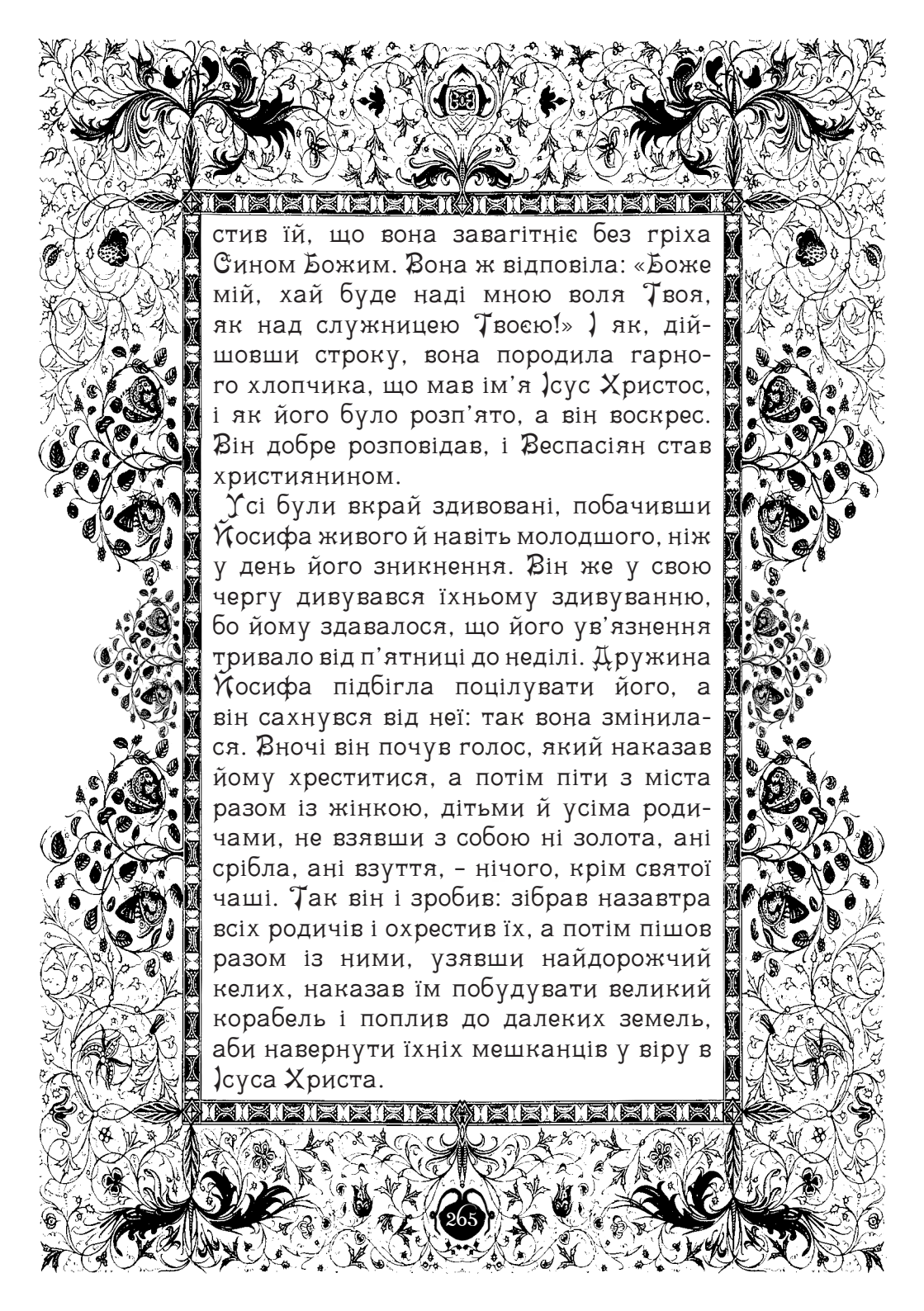
- Хто ти є, що кличеш мене на ім'я?

- Я є Йосиф Ариматейський.

- А хто повідомив тобі моє ім'я?

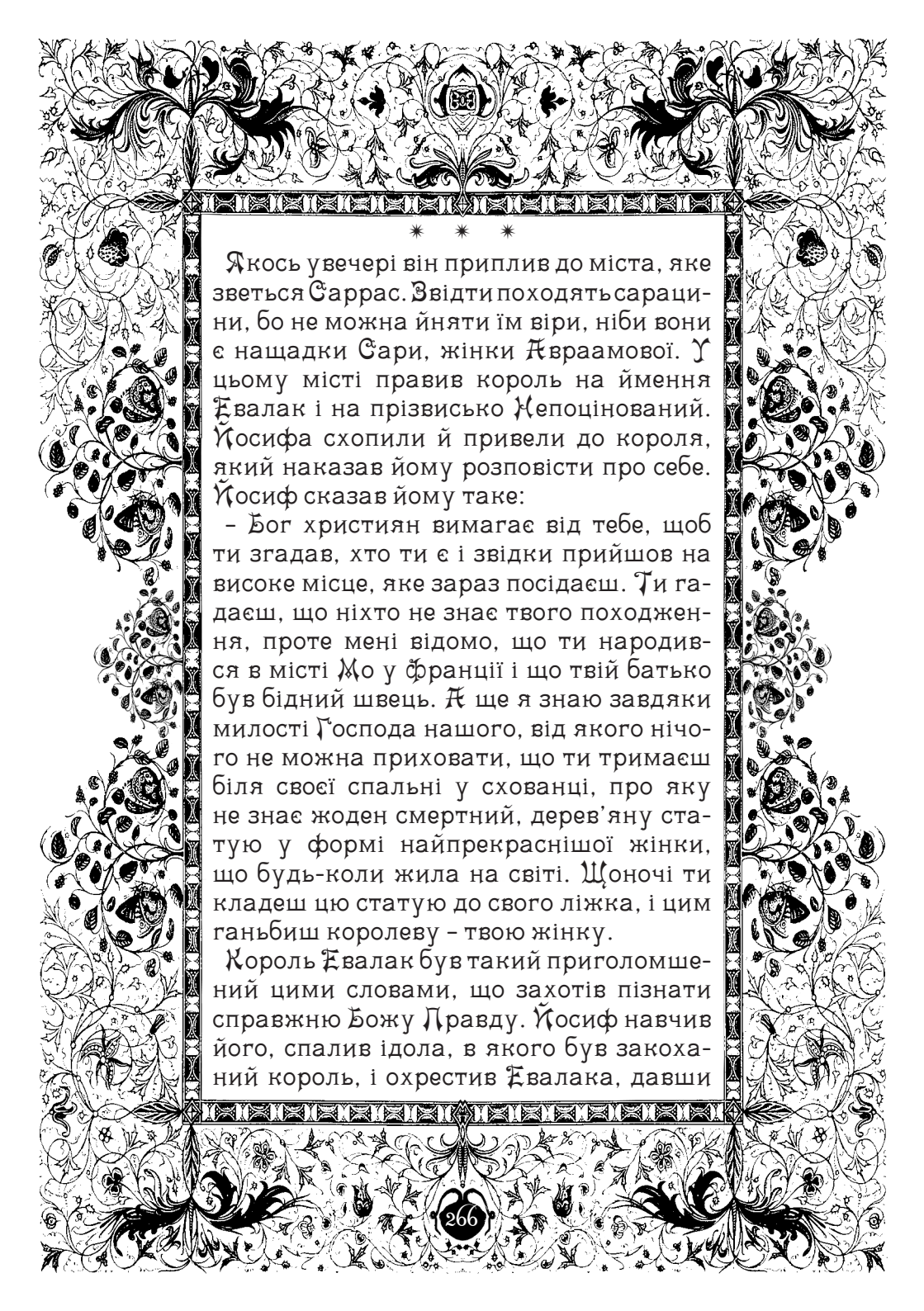
- Той, хто знає все, Той, хто вилікував тебе. Якщо хочеш, я тебе навчу, як Його пізнати і як вірити в Нього.

Веспасіян погодився, і Йосиф розповів йому, як за часів імператора Августа Цезаря Бог послав ангела до незайманої дівчини на ім'я Марія, і той спові-

стив їй, що вона завагітніє без гріха Сином Божим. Вона ж відповіла: «Боже мій, хай буде наді мною воля Твоя, як над служницею Твою!» І як, дійшовши строку, вона породила гарного хлопчика, що мав ім'я Ісус Христос, і як його було розп'ято, а він воскрес. Він добре розповідав, і Веспасіян став християнином.

Усі були вкрай здивовані, побачивши Йосифа живого й навіть молодшого, ніж у день його зникнення. Він же у свою чергу дивувався їхньому здивуванню, бо йому здавалося, що його ув'язнення тривало від п'ятниці до неділі. Дружина Йосифа підбігла поцілувати його, а він сахнувся від неї: так вона змінилася. Вночі він почув голос, який наказав йому хреститися, а потім піти з міста разом із жінкою, дітьми й усіма родичами, не взявши з собою ні золота, ані срібла, ані взуття, - нічого, крім святої чаші. Так він і зробив: зібрав назавтра всіх родичів і охрестив їх, а потім пішов разом із ними, узявши найдорожчий келих, наказав їм побудувати великий корабель і поплив до далеких земель, аби повернути їхніх мешканців у віру в Ісуса Христа.

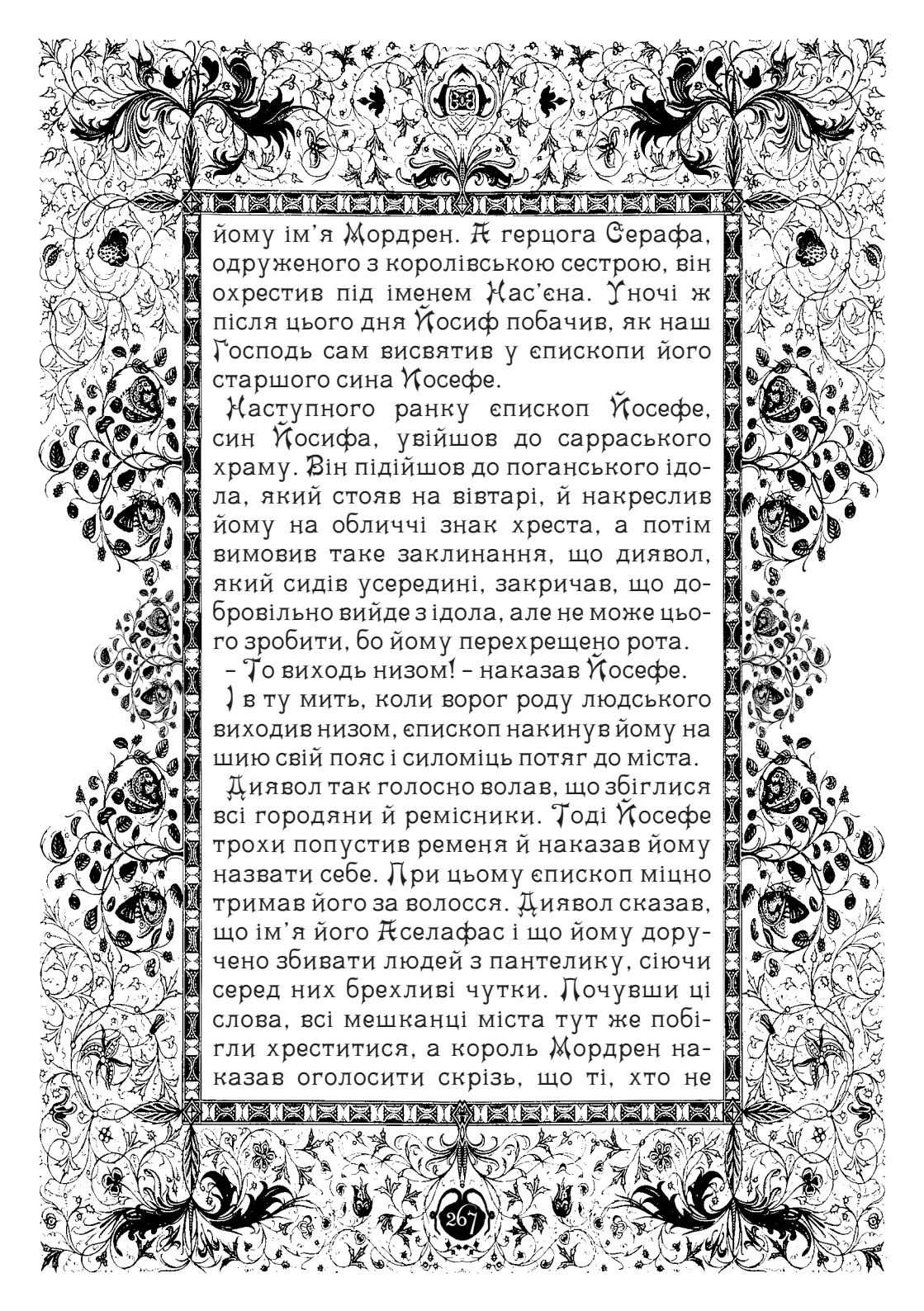

* * *

Акось увечері він приплив до міста, яке зветься Саррас. Звідти походять сарацини, бо не можна йняти їм віри, ніби вони є нащадки Сари, жінки Авраамової. У цьому місті правив король на ймення Евалак і на прізвисько Непоцінований. Йосифа схопили й привели до короля, який наказав йому розповісти про себе. Йосиф сказав йому таке:

- Бог християн вимагає від тебе, щоб ти згадав, хто ти є і звідки прийшов на високе місце, яке зараз посідаєш. Ти гадаєш, що ніхто не знає твого походження, проте мені відомо, що ти народився в місті Мо у Франції і що твій батько був бідний швець. А ще я знаю завдяки милості Господа нашого, від якого нічого не можна приховати, що ти тримаєш біля своєї спальні у схованці, про яку не знає жоден смертний, дерев'яну статую у формі найпрекраснішої жінки, що будь-коли жила на світі. Щоночі ти кладеш цю статую до свого ліжка, і цим ганьбиш королеву - твою жінку.

Король Евалак був такий приголомшений цими словами, що захотів пізнати справжню Божу Правду. Йосиф навчив його, спалив ідола, в якого був закоханий король, і охрестив Евалака, давши

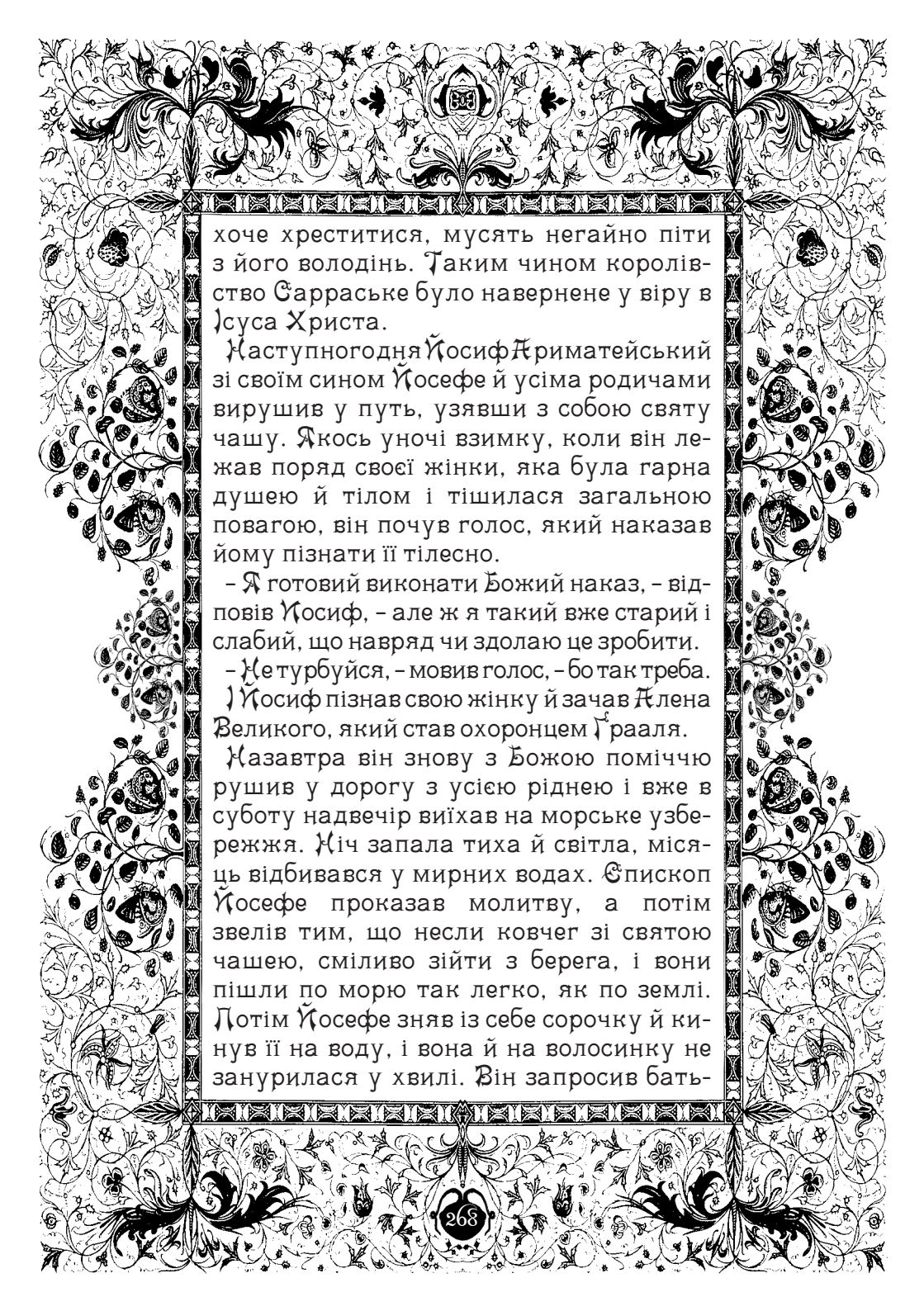
йому ім'я Мордрен. А герцога Серафа, одруженого з королівською сестрою, він охрестив під іменем Мас'єна. Уночі ж після цього дня Йосиф побачив, як наш Господь сам висвятив у єпископи його старшого сина Йосефе.

Наступного ранку єпископ Йосефе, син Йосифа, увійшов до сарраського храму. Він підійшов до поганського ідола, який стояв на віттарі, й накреслив йому на обличчі знак хреста, а потім вимовив таке заклинання, що диявол, який сидів усередині, закричав, що добровільно вийде з ідола, але не може цього зробити, бо йому перехрещено рота.

- То виходь низом! - наказав Йосефе.

І в ту мить, коли ворог роду людського виходив низом, єпископ накинув йому на шию свій пояс і силоміць потяг до міста.

Диявол так голосно волав, що збіглися всі городяни й ремісники. Тоді Йосефе трохи попустив ременя й наказав йому назвати себе. При цьому єпископ міцно тримав його за волосся. Диявол сказав, що ім'я його Аселафас і що йому доручено збивати людей з пантелику, сіючі серед них брехливі чутки. Почувши ці слова, всі мешканці міста тут же побігли хреститися, а король Мордрен наказав оголосити скрізь, що ті, хто не

хоче хреститися, мусять негайно піти з його володінь. Таким чином королівство Сарраське було навернене у віру в Ісуса Христа.

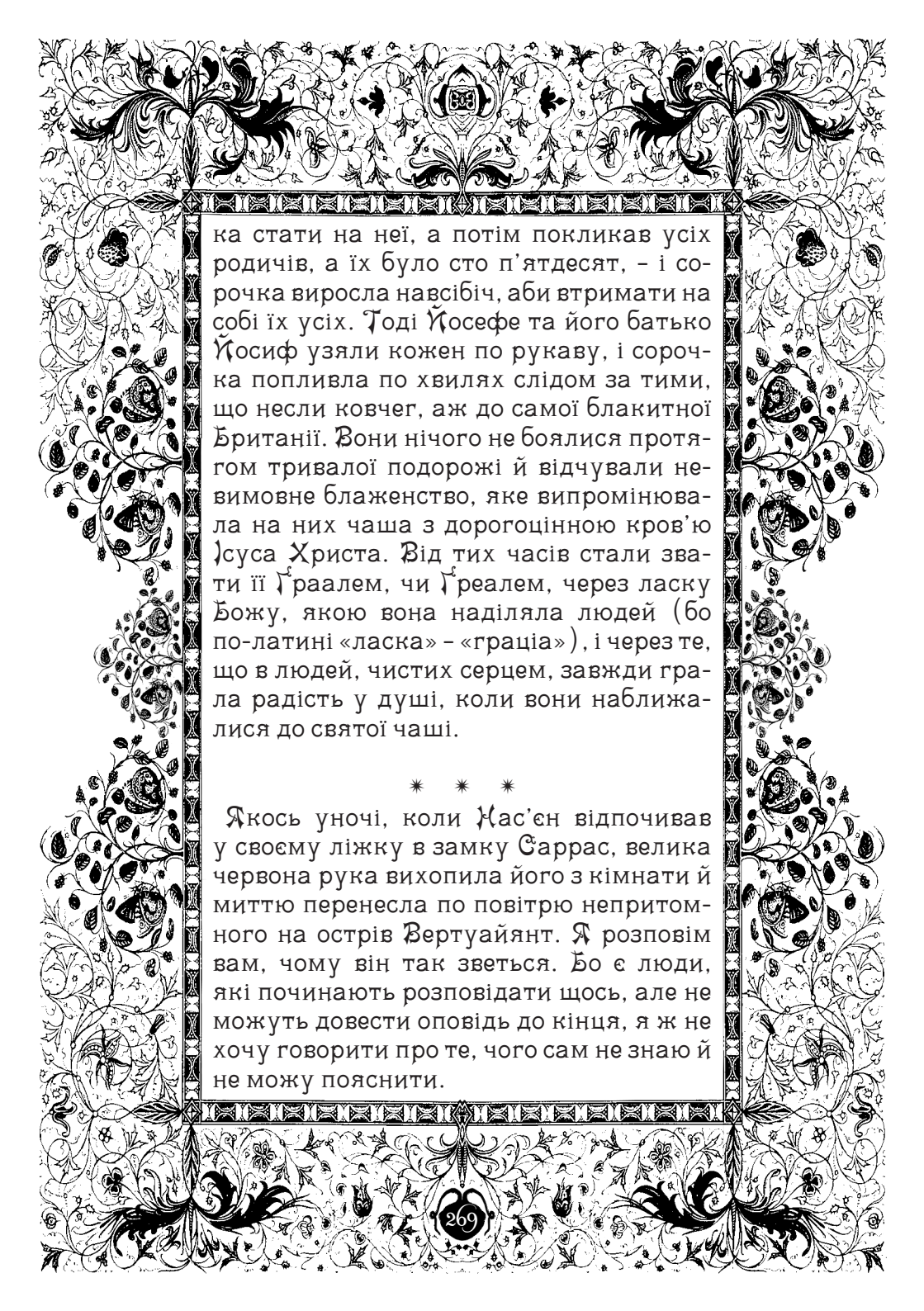
Наступного дня Йосиф Ариматейський зі своїм сином Йосефе й усіма родичами вирушив у путь, узявши з собою святу чашу. Якось уночі взимку, коли він лежав поряд своєї жінки, яка була гарна душею й тілом і тишилася загальною повагою, він почув голос, який наказав йому пізнати її тілесно.

- Я готовий виконати Божий наказ, - відповів Йосиф, - але ж я такий вже старий і слабий, що навряд чи здолаю це зробити.

- Не турбуйся, - мовив голос, - бо так треба.

Йосиф пізнав свою жінку й зачав Алена Великого, який став охоронцем Граала.

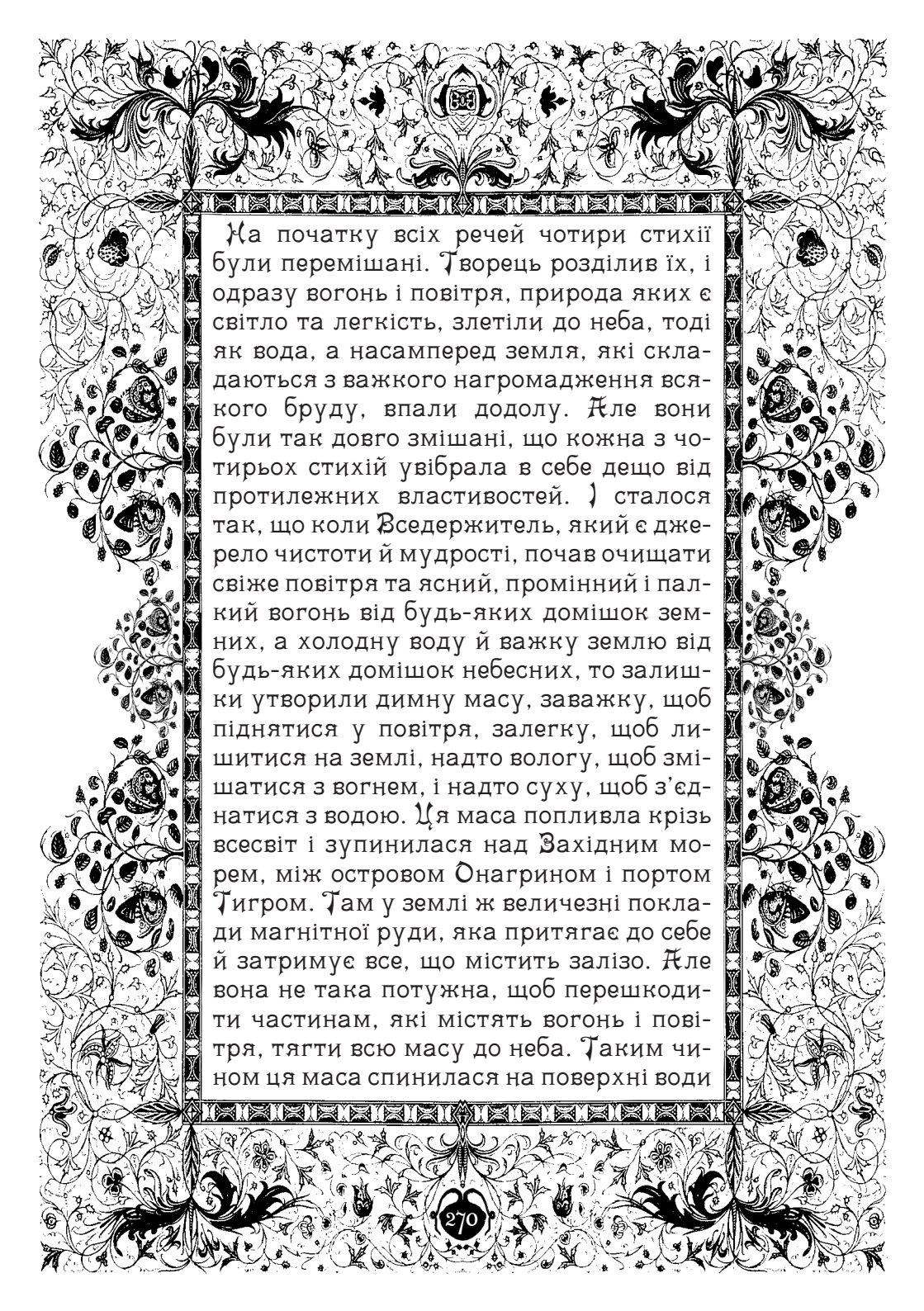
Назавтра він знову з Божою поміччю рушив у дорогу з усією ріднею і вже в суботу надвечір виїхав на морське узбережжя. Ніч запала тиха й світла, місяць відбивався у мирних водах. Єпископ Йосефе проказав молитву, а потім звелів тим, що несли ковчег зі святою чашею, сміливо зійти з берега, і вони пішли по морю так легко, як по землі. Потім Йосефе зняв із себе сорочку й кинув її на воду, і вона й на волосинку не занурилася у хвилі. Він запросив бать-

ка стати на неї, а потім покликав усіх родичів, а їх було сто п'ятдесят, – і сорочка виросла навсібіч, аби втримати на собі їх усіх. Тоді Йосефе та його батько Йосиф узяли кожен по рукаву, і сорочка попливла по хвилях слідом за тими, що несли ковчег, аж до самої блакитної Британії. Вони нічого не боялися протягом тривалої подорожі й відчували невимовне блаженство, яке випромінювала на них чаша з дорогоцінною кров'ю Ісуса Христа. Від тих часів стали звати її Граалем, чи Греалем, через ласку Божу, якою вона наділяла людей (бо по-латині «ласка» – «грація»), і через те, що в людей, чистих серцем, завжди гра-ла радість у душі, коли вони наближалися до святої чаші.

* * *

Якось уночі, коли Нас'єн відпочивав у своєму ліжку в замку Саррас, велика червона рука вихопила його з кімнати й миттю перенесла по повітрю непритомного на острів Вертуайянт. Я розповім вам, чому він так зветься. Бо є люди, які починають розповідати щось, але не можуть довести оповідь до кінця, я ж не хочу говорити про те, чого сам не знаю й не можу пояснити.

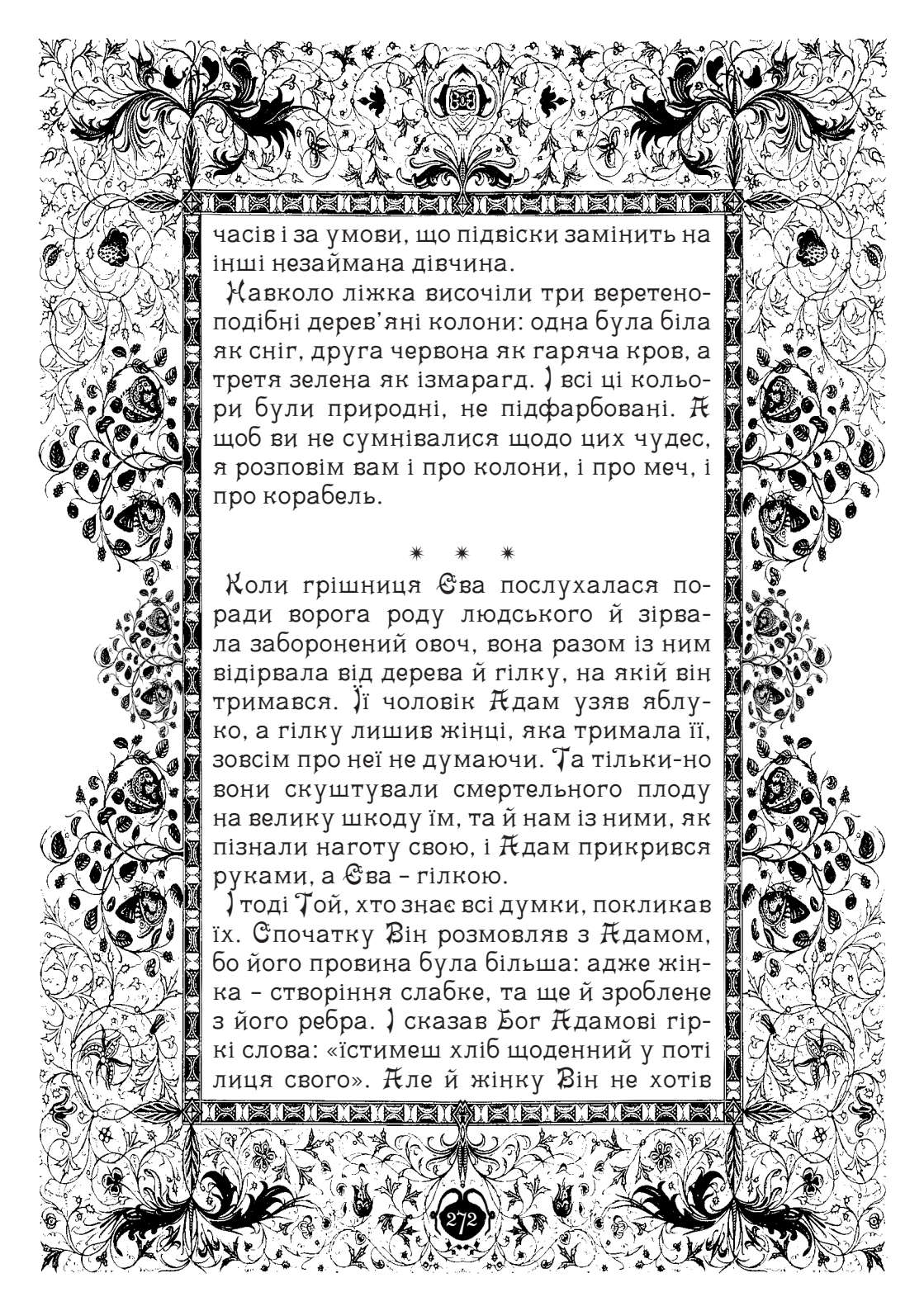

На початку всіх речей чотири стихії були перемішані. Творець розділив їх, і одразу вогонь і повітря, природа яких є світло та легкість, злетіли до неба, тоді як вода, а насамперед земля, які складаються з важкого нагромадження всякого бруду, впали додолу. Але вони були так довго змішані, що кожна з чотирьох стихій увібрала в себе дещо від протилежних властивостей. І сталося так, що коли Вседержитель, який є джерело чистоти й мудрості, почав очищати свіже повітря та ясний, промінний і палкий вогонь від будь-яких домішок земних, а холодну воду й важку землю від будь-яких домішок небесних, то залишки утворили димну масу, заважку, щоб піднятися у повітря, залегку, щоб лишитися на землі, надто вологу, щоб змішатися з вогнем, і надто суху, щоб з'єднатися з водою. Ця маса попливла крізь всесвіт і зупинилася над Західним морем, між островом Онагрином і портом Тигром. Там у землі ж величезні поклади магнітної руди, яка притягає до себе й затримує все, що містить залізо. Але вона не така потужна, щоб перешкодити частинам, які містять вогонь і повітря, тягти всю масу до неба. Таким чином ця маса спинилася на поверхні води

й до того ж почала обертатися навколо себе згідно з рухом небесного склепіння, до якого вона належить завдяки своїм вогненным частинам.) оскільки ця маса знаходиться посередині моря, то люди звать її островом, а через те, що вона обертається, то вони дали острову ім'я Вертуайант. Саме на нього рука опустила непритомного Мас'єна.

Коли до нього повернулася свідомість, він побачив, що навколо є лише небо та вода. Мі травинки, ні дерева, ані жодної тварини не було й не могло бути на цьому острові. Тоді він став навколішки, повернувся обличчям до сходу й став молитися Господові. А коли звівся на ноги, то побачив великий багатий корабель, який підплив до острова. Мас'єн зійшов на корабель, сотворивши знак хреста. Жодного смертного не було на кораблі, але він побачив пишне ложе, на якому лежав меч, напіввидобутий із піхов. Меч був так гарно оздоблений, як жодна зброя у світі, але підвіски, за які чіпляють піхви до пояса, були так неохайно зроблені з грубесних конопляних ниток, що не витримали б і години під вагою зброї. А літери, вирізьблені на лезі, попереджали, що меч може видобути з піхов лише найкращий лицар усіх

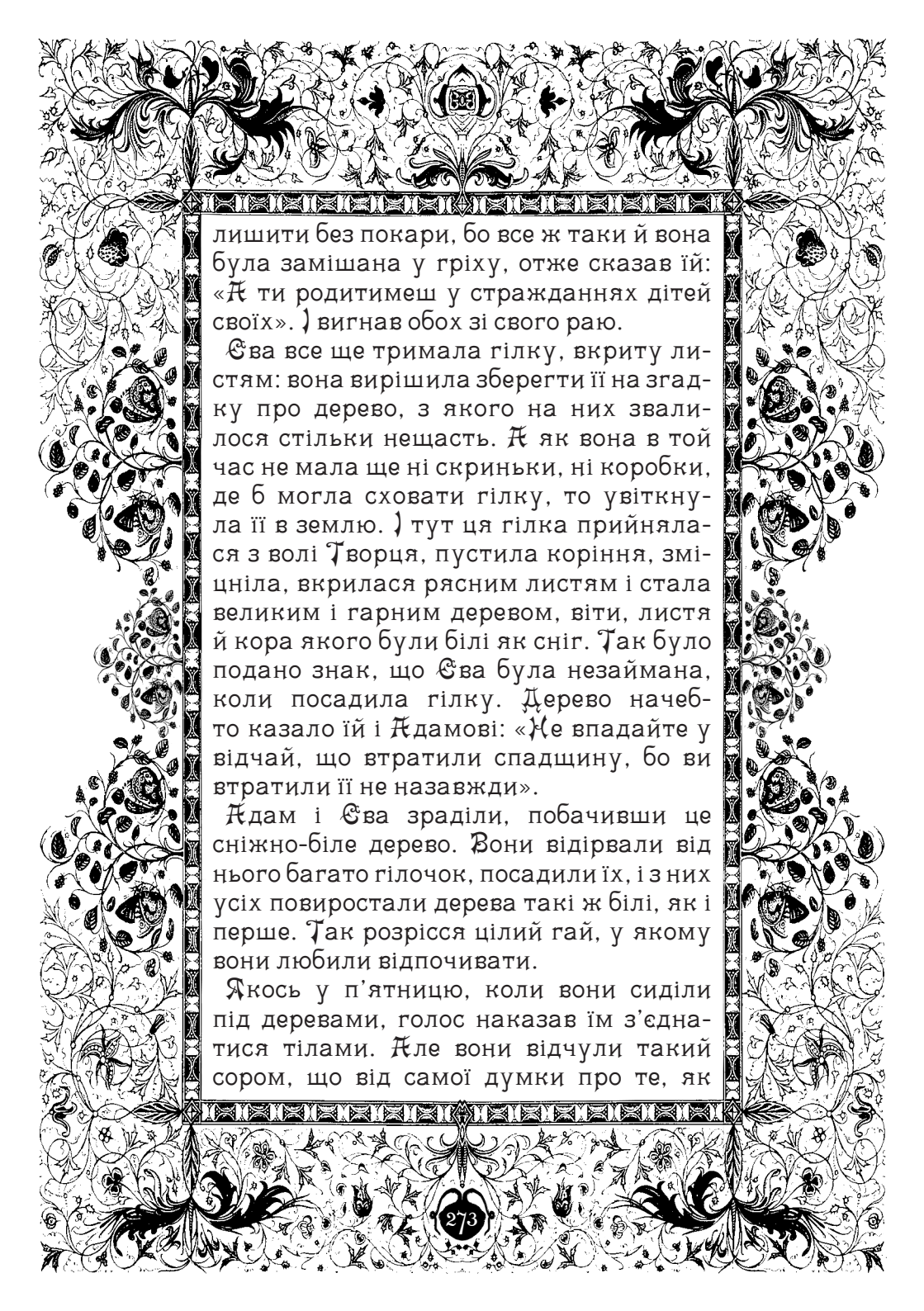
часів і за умови, що підвіски замінить на інші незаймана дівчина.

Навколо ліжка височили три веретеноподібні дерев'яні колони: одна була біла як сніг, друга червона як гаряча кров, а третя зелена як ізмарагд. І всі ці кольори були природні, не підфарбовані. А щоб ви не сумнівалися щодо цих чудес, я розповім вам і про колони, і про меч, і про корабель.

* * *

Коли грішниця Єва послухалася поради ворога роду людського й зірвала заборонений овоч, вона разом із ним відірвала від дерева й гілку, на якій він тримався. Йі чоловік Адам узяв яблуко, а гілку лишив жінці, яка тримала її, зовсім про неї не думаючи. Та тільки-но вони скуштували смертельного плоду на велику шкоду їм, та й нам із ними, як пізнали наготу свою, і Адам прикрився руками, а Єва - гілкою.

І тоді Той, хто знає всі думки, покликав їх. Спочатку Він розмовляв з Адамом, бо його провина була більша: адже жінка - створіння слабке, та ще й зроблене з його ребра. І сказав Бог Адамові гіркі слова: «їстимеш хліб щоденний у поті лица свого». Але й жінку Він не хотів

лишити без покари, бо все ж таки й вона була замішана у гріху, отже сказав їй: «А ти родитимеш у стражданнях дітей своїх». І вигнав обох зі свого раю.

Єва все ще тримала гілку, вкриту листям: вона вирішила зберегти її на згадку про дерево, з якого на них звалилося стільки нещастя. А як вона в той час не мала ще ні скриньки, ні коробки, де б могла сховати гілку, то увіткнула її в землю. І тут ця гілка прийнялася з волі Творця, пустила коріння, зміцніла, вкрилася рясним листям і стала великим і гарним деревом, віти, листя й кора якого були білі як сніг. Так було подано знак, що Єва була незаймана, коли посадила гілку. Дерево начебто казало їй і Адамові: «Не впадайте у відчай, що втратили спадщину, бо ви втратили її не назавжди».

Адам і Єва зраділи, побачивши це сніжно-біле дерево. Вони відірвали від нього багато гілочок, посадили їх, і з них усіх повиростали дерева такі ж білі, як і перше. Так розрісся цілий гай, у якому вони любили відпочивати.

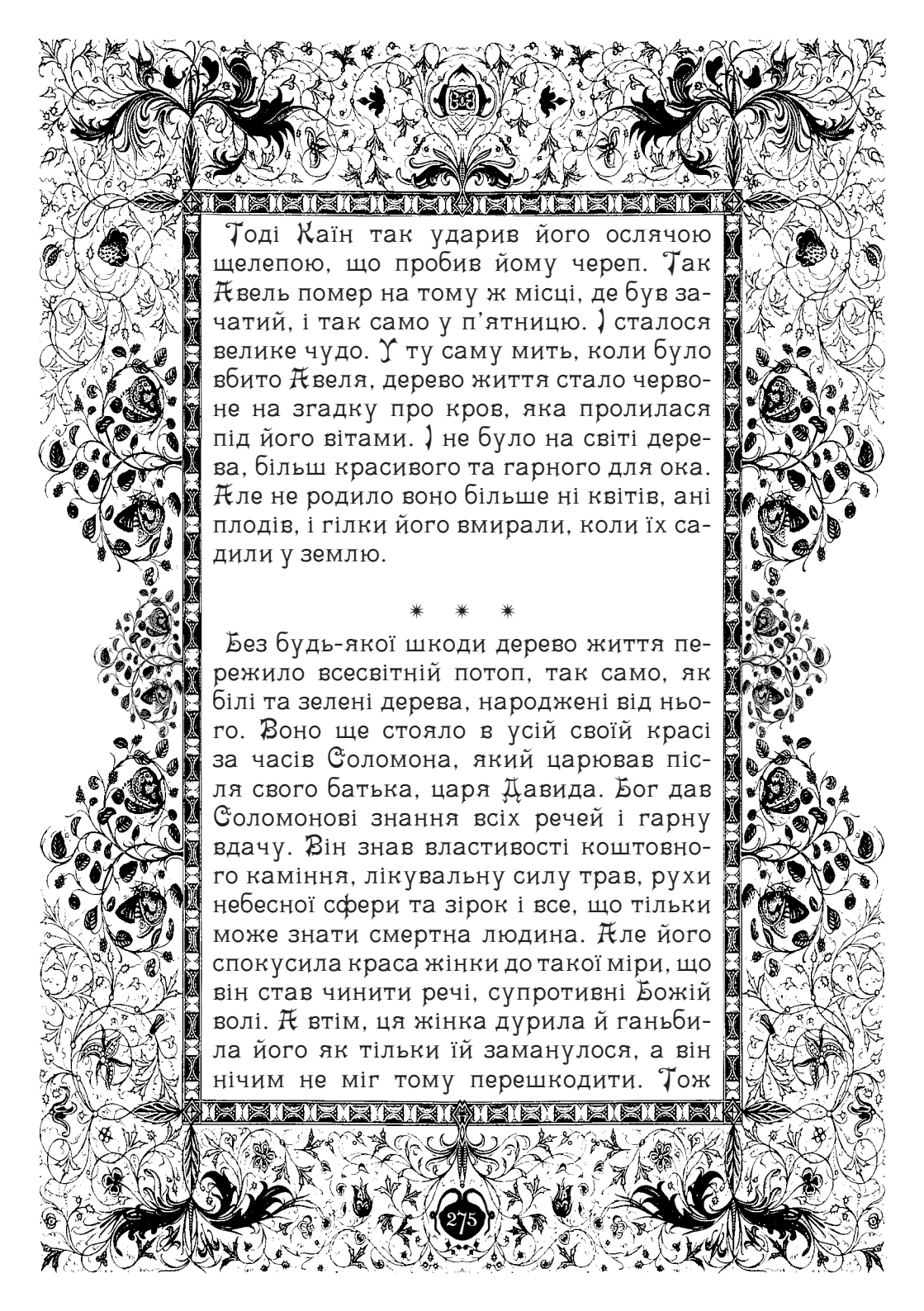
Якось у п'ятницю, коли вони сиділи під деревами, голос наказав їм з'єднатися тілами. Але вони відчули такий сором, що від самої думки про те, як

вони стають єдиною твариною, їм стало моторошно. Але воля Божа була на те, щоб люди мали нащадків і щоб можна було доповнити десятий легіон янголів замість тих, що збунтувалися й були скинені з неба. Та Господь мав жаль до Адама й Єви, які збентежено й сором'язливо дивилися одне на одного, і вкрив їх темрявою, і так було зачато праведника Авеля.

Одразу після цього темрява розвіялася, і Адам із Євою побачили, що перше дерево, яке щойно було біле, стало зелене, як трава. Від цього дня воно стало цвісти й давати плоди на згадку про сім'я, посіяне під ним із добрим наміром та любов'ю до Творця. Усі дерева, які народилися від цього першого, стали такі, як воно, а ті, що були посаджені раніше, лишилися білими без квітів і плодів.

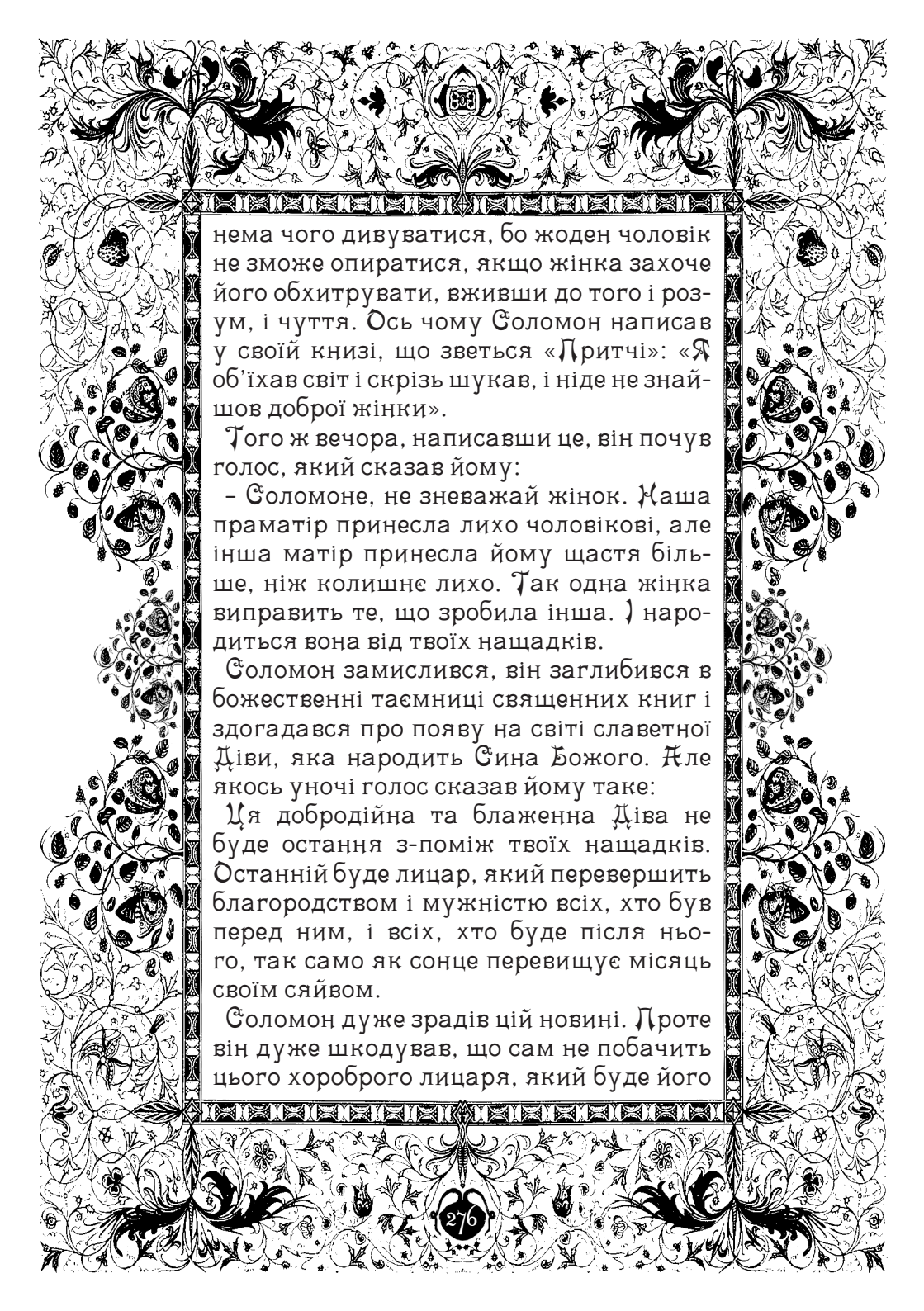
Отак воно й ішло до того часу, коли добрий Абель виріс, а брат його Каїн став йому заздрити й ненавидіти його. Одного дня Абель привів отару овечок до дерева життя, а сам сховався від палючого сонця в гаю і заснув. Але почувши, що прийшов брат, він устав і привітав його, бо дуже любив Каїна. Той відповів йому й запросив сісти, але Абель не квапився й продовжував стояти.

Тоді Каїн так ударив його осялячою щелепою, що пробив йому череп. Так Авель помер на тому ж місці, де був зачатий, і так само у п'ятницю. І сталося велике чудо. У ту саму мить, коли було вбито Авеля, дерево життя стало червоне на згадку про кров, яка пролилася під його вітами. І не було на світі дерева, більш красивого та гарного для ока. Але не родило воно більше ні квітів, ані плодів, і гілки його вмирали, коли їх садили у землю.

* * *

Без будь-якої шкоди дерево життя пережило всесвітній потоп, так само, як білі та зелені дерева, народжені від нього. Воно ще стояло в усій своїй красі за часів Соломона, який царював після свого батька, царя Давида. Бог дав Соломонові знання всіх речей і гарну вдачу. Він знав властивості коштовного каміння, лікувальну силу трав, рухи небесної сфери та зірок і все, що тільки може знати смертна людина. Але його спокусила краса жінки до такої міри, що він став чинити речі, супротивні Божій волі. А втім, ця жінка дурила й ганьбила його як тільки їй заманулося, а він нічим не міг тому перешкодити. Тож

нема чого дивуватися, бо жоден чоловік не зможе опиратися, якщо жінка захоче його обхитрувати, вживши до того і розум, і чуття. Ось чому Соломон написав у своїй книзі, що зветься «Притчі»: «Я об'їхав світ і скрізь шукав, і ніде не знайшов доброї жінки».

Того ж вечора, написавши це, він почув голос, який сказав йому:

- Соломоне, не зневажай жінок. Наша праматір принесла лихо чоловікові, але інша матір принесла йому щастя більше, ніж колишне лихо. Так одна жінка виправить те, що зробила інша. І народиться вона від твоїх нащадків.

Соломон замислився, він заглибився в божественні таємниці священних книг і здогадався про появу на світі славетної Диви, яка народить Сина Божого. Але якось уночі голос сказав йому таке:

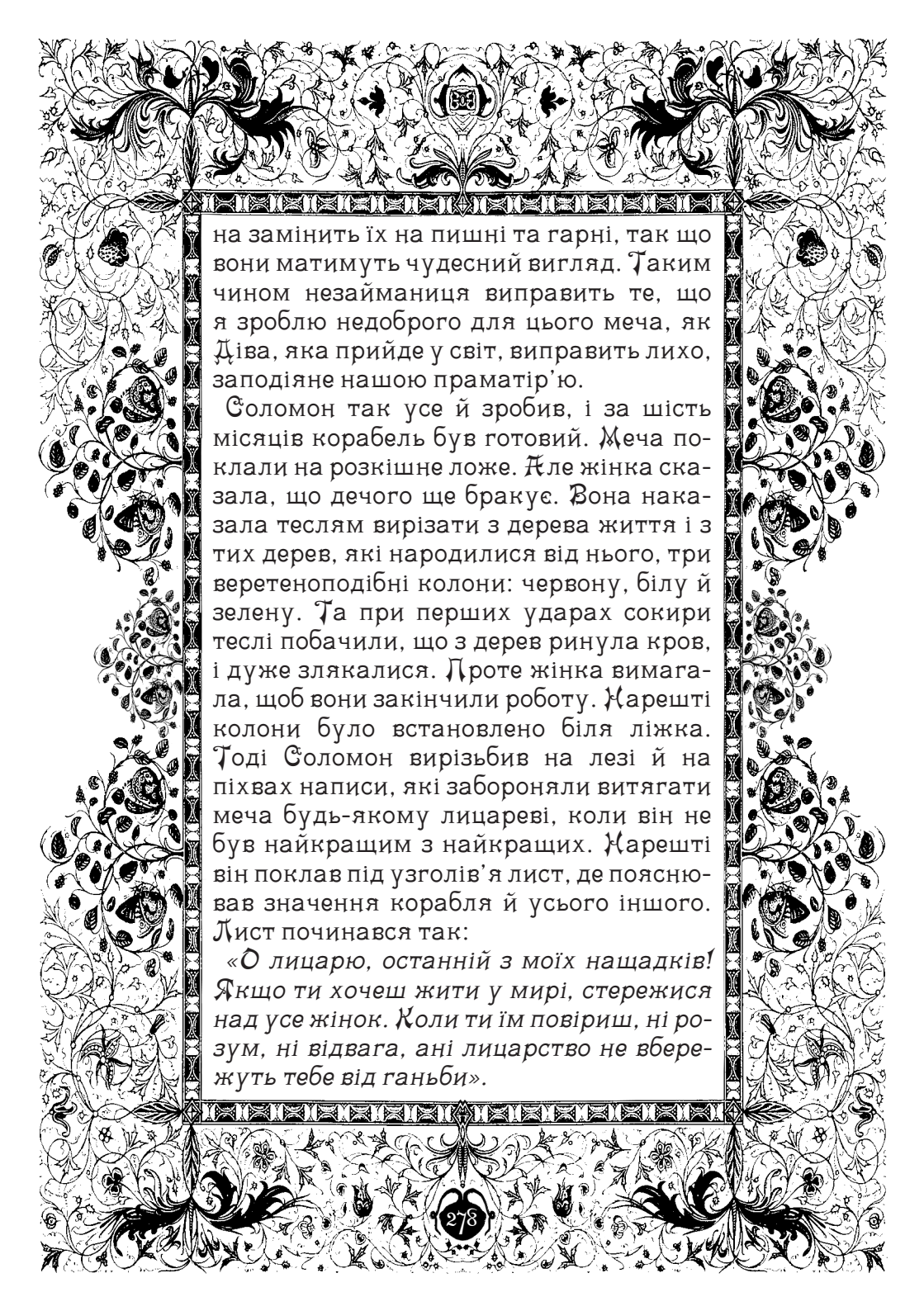
Ця добродійна та блаженна Дива не буде остання з-поміж твоїх нащадків. Останній буде лицар, який перевершить благородством і мужністю всіх, хто був перед ним, і всіх, хто буде після нього, так само як сонце перевищує місяць своїм сяйвом.

Соломон дуже зрадів цій новині. Проте він дуже шкодував, що сам не побачить цього хороброго лицаря, який буде його

нащадком. Він принаймні бажав би дати йому знак, що передбачив його появу, але, добре поміркувавши, зрозумів, що не може цього зробити. Та, знаючи, що жінка, яку він кохав, спритніша й хитріша за будь-якого чоловіка, він вирішив, що не знайде кращого радника. Отож він розповів їй про свої турботи. Вона трохи подумала і сказала:

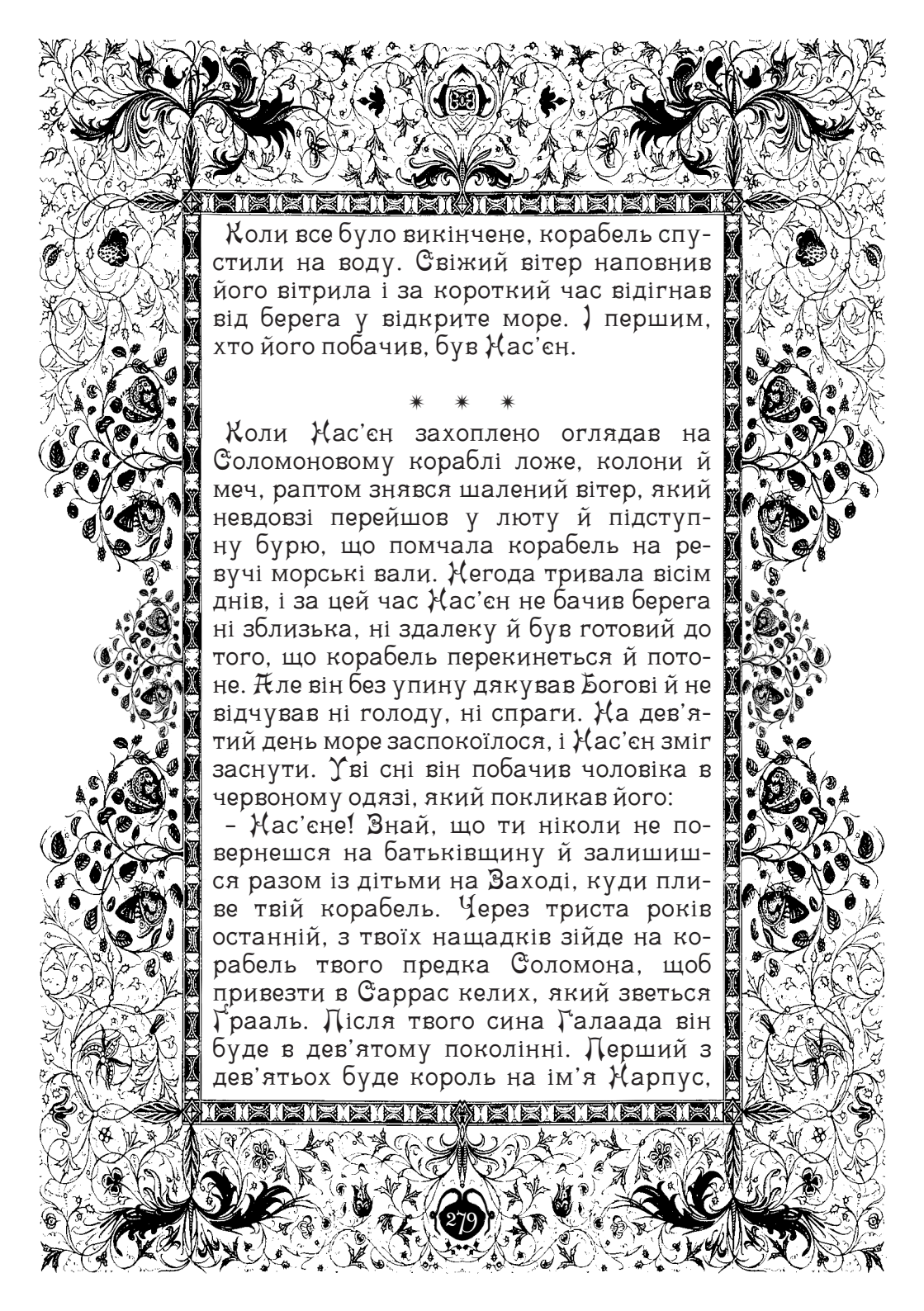
- Царю, я вже знаю, як останній лицар з ваших нащадків зможе дізнатися, що ви передбачили його появу. Зберіть усіх майстрів вашого царства й накажіть їм збудувати корабель з дерева, яке не гнистиме протягом чотирьох тисяч років. Потім візьміть у храмі, який ви збудували на честь Ісуса Христа, меч вашого батька, царя Давида. Відокремте від нього лезо - найгостріше й найліпше скуте з усіх лез на світі, і, завдяки вашим знанням сили трав і властивостей камінців, додайте до цього леза піхви незрівнянної краси і незрівнянну рукоять з яблуком, зробленим з різнокольорових камінців, але так добре сполучених між собою, що вони здаватимуться одним каменем. А ж додам до цього меча конопляні підвіски: такі слабенькі, що вони порвуться від ваги меча. Але, якщо буде на те воля Божя, одна дівчи-

на замінять їх на пишні та гарні, так що вони матимуть чудесний вигляд. Таким чином незайманиця виправить те, що я зроблю недоброго для цього меча, як Діва, яка прийде у світ, виправить лихо, заподіяне нашою праматір'ю.

Соломон так усе й зробив, і за шість місяців корабель був готовий. Меча поклали на розкішне ложе. Але жінка сказала, що дечого ще бракує. Вона наказала теслям вирізати з дерева життя і з тих дерев, які народилися від нього, три веретеноподібні колони: червону, білу й зелену. Та при перших ударах сокири теслі побачили, що з дерев ринула кров, і дуже злякалися. Проте жінка вимагала, щоб вони закінчили роботу. Нарешті колони було встановлено біля ліжка. Тоді Соломон вирізьбив на лезі й на піхвах написи, які забороняли витягати меча будь-якому лицареві, коли він не був найкращим з найкращих. Нарешті він поклав під узголів'я лист, де пояснював значення корабля й усього іншого. Лист починався так:

*«О лицарю, останній з моїх нащадків!
Якщо ти хочеш жити у мирі, стережися
над усе жінок. Коли ти їм повіриш, ні розум,
ні відвага, ані лицарство не вбережуть тебе від ганьби».*

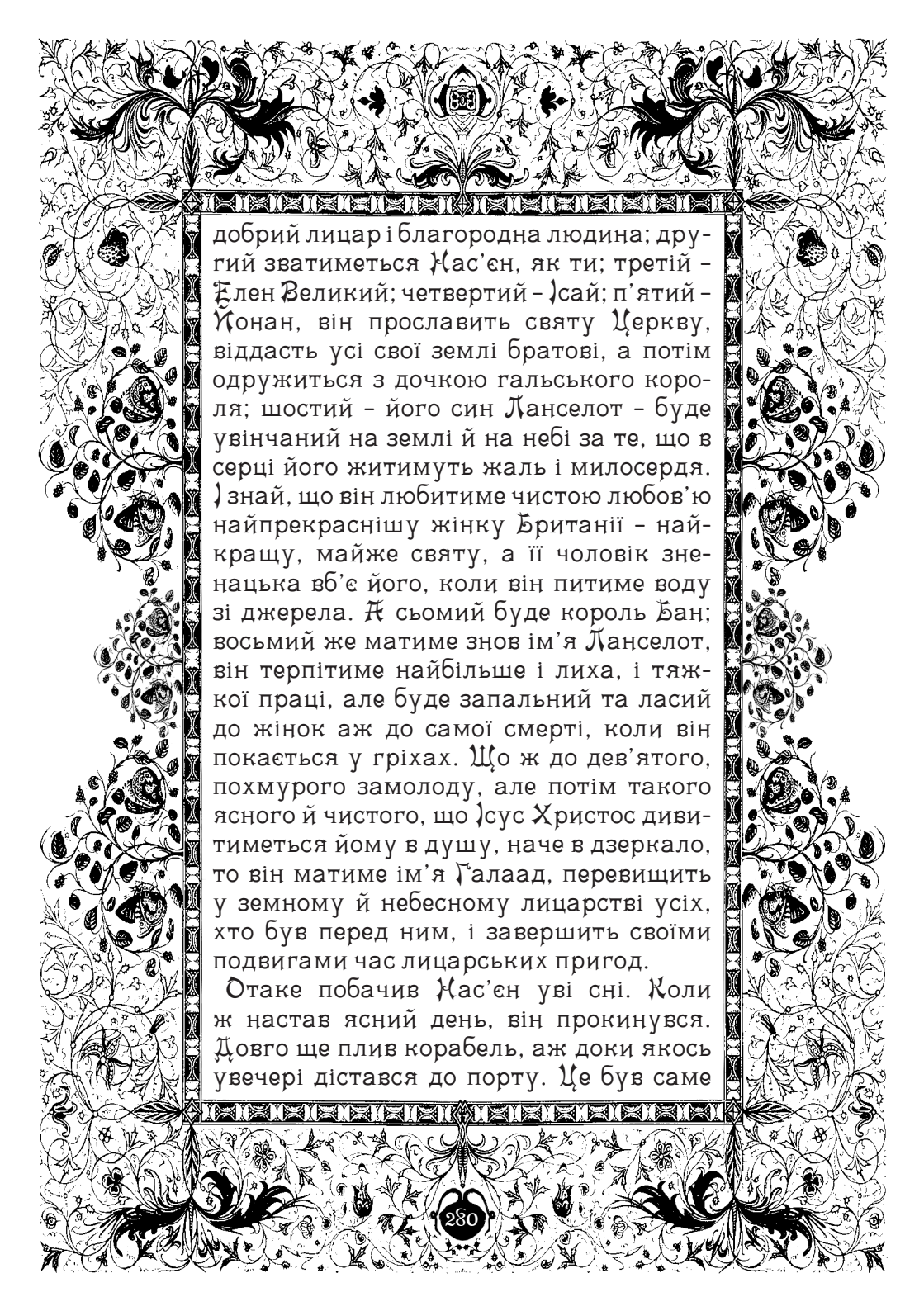

Коли все було викінчене, корабель спустили на воду. Свіжий вітер наповнив його вітрила і за короткий час відігнав від берега у відкрите море.) першим, хто його побачив, був Нас'єн.

* * *

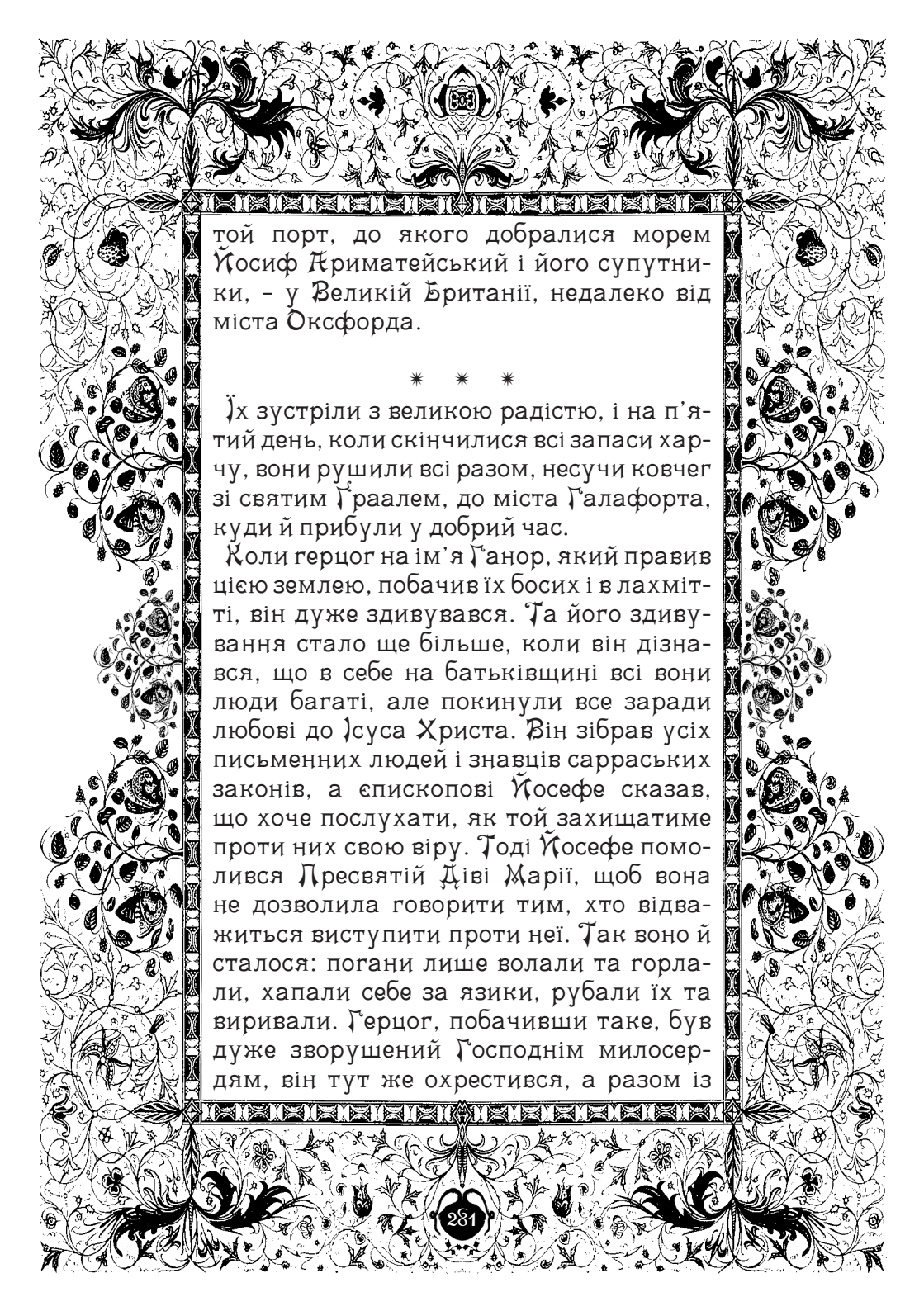
Коли Нас'єн захоплено оглядав на Соломоновому кораблі ложе, колони й меч, раптом знявся шалений вітер, який невдовзі перейшов у люту й підступну бурю, що помчала корабель на ревучі морські вали. Мегада тривала вісім днів, і за цей час Нас'єн не бачив берега ні зблизька, ні здалеку й був готовий до того, що корабель перекинеться й потоне. Але він без упину дякував Богові й не відчував ні голоду, ні спраги. На дев'ятий день море заспокоїлося, і Нас'єн зміг заснути. Уві сні він побачив чоловіка в червоному одязі, який покликав його:

– Нас'єне! Знай, що ти ніколи не повернешся на батьківщину й залишишся разом із дітьми на Заході, куди пливе твій корабель. Через триста років останній, з твоїх нащадків зійде на корабель твого предка Соломона, щоб привезти в Саррас келих, який зветься Грааль. Після твого сина Галаада він буде в дев'ятому поколінні. Перший з дев'ятьох буде король на ім'я Карпус,

добрий лицар і благородна людина; другий зватиметься Нас'єн, як ти; третій – Елен Великий; четвертий – Ісай; п'ятий – Монан, він прославить святу Церкву, віддасть усі свої землі братові, а потім одружиться з дочкою гальського короля; шостий – його син Ланселот – буде увінчаний на землі й на небі за те, що в серці його житимуть жаль і милосердя. Знай, що він любитиме чистою любов'ю найпрекраснішу жінку Британії – найкращу, майже святу, а її чоловік знацька вб'є його, коли він питиме воду зі джерела. А сьомий буде король Бан; восьмий же матиме знов ім'я Ланселот, він терпітиме найбільше і лиха, і тяжкої праці, але буде запальний та ласий до жінок аж до самої смерті, коли він покається у гріхах. Що ж до дев'ятого, похмурого замолоду, але потім такого ясного й чистого, що Ісус Христос дивитиметься йому в душу, наче в дзеркало, то він матиме ім'я Галаад, перевищить у земному й небесному лицарстві усіх, хто був перед ним, і завершить своїми подвигами час лицарських пригод.

Отак побачив Нас'єн уві сні. Коли ж настав ясний день, він прокинувся. Довго ще плив корабель, аж доки якось увечері дістався до порту. Це був саме

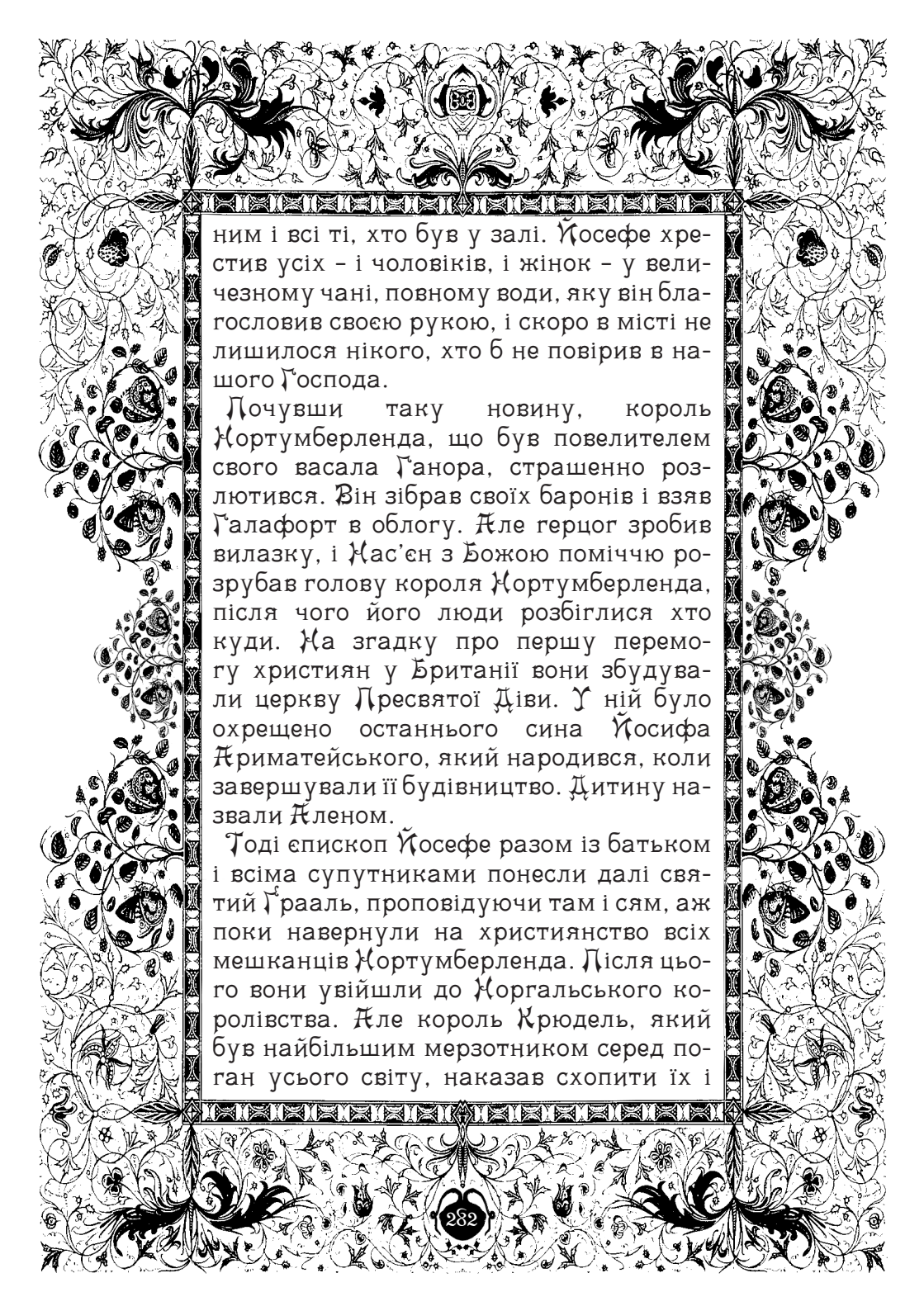

той порт, до якого добралися морем
Йосиф Ариматейський і його супутни-
ки, - у Великій Британії, недалеко від
міста Оксфорда.

* * *

Їх зустріли з великою радістю, і на п'я-
тий день, коли скінчилися всі запаси хар-
чу, вони рушили всі разом, несучи ковчег
зі святим Граалем, до міста Галафорта,
куди й прибули у добрий час.

Коли герцог на ім'я Ганор, який правив
цією землею, побачив їх босих і в лахміт-
ті, він дуже здивувався. Та його здиву-
вання стало ще більше, коли він дізна-
вся, що в себе на батьківщині всі вони
люди багаті, але покинули все заради
любви до Ісуса Христа. Він зібрав усіх
письменних людей і знавців сарраських
законів, а єпископові Йосефе сказав,
що хоче послухати, як той захищатиме
проти них свою віру. Тоді Йосефе помо-
лився Пресвятій Діві Марії, щоб вона
не дозволила говорити тим, хто відва-
житься виступити проти неї. Так воно й
сталось: погани лише волали та горла-
ли, хапали себе за язика, рубали їх та
виривали. Герцог, побачивши таке, був
дуже зворушений Господнім милосер-
дям, він тут же охрестився, а разом із

ним і всі ті, хто був у залі. Йосефе хрестив усіх - і чоловіків, і жінок - у величезному чані, повному води, яку він благословив своєю рукою, і скоро в місті не лишилося нікого, хто б не повірив в нашого Господа.

Почувши таку новину, король Мортумберленда, що був повелителем свого васала Ганора, страшенно розлютився. Він зібрав своїх баронів і взяв Галафорт в облогу. Але герцог зробив вилазку, і Нас'єн з Божою поміччю розрубав голову короля Мортумберленда, після чого його люди розбіглися хто куди. На згадку про першу перемогу християн у Британії вони збудували церкву Пресвятої Діви. У ній було охрещено останнього сина Йосифа Фриматейського, який народився, коли завершували її будівництво. Дитину назвали Аленом.

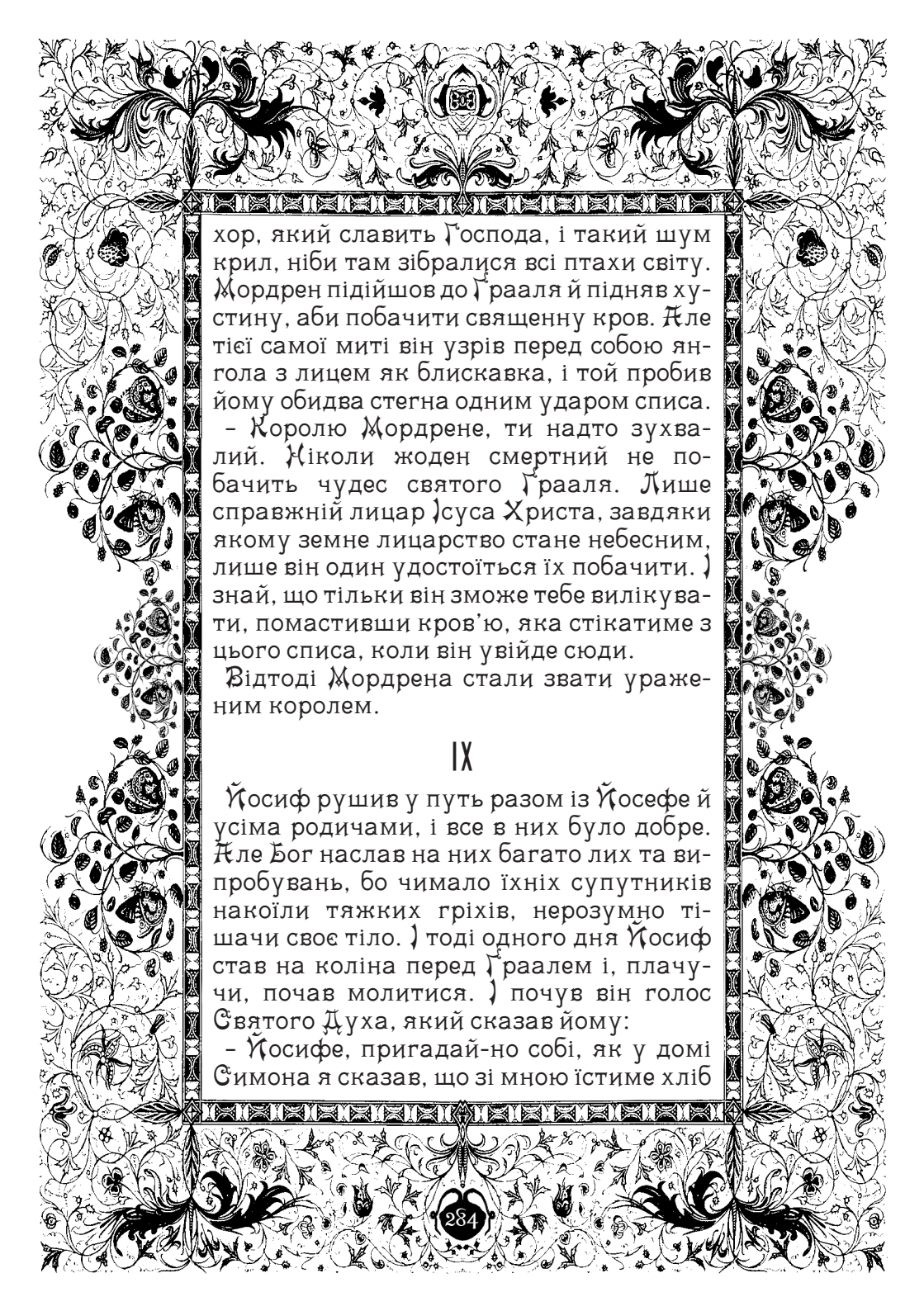
Тоді єпископ Йосефе разом із батьком і всіма супутниками понесли далі святий Грааль, проповідуючи там і сям, аж поки на вернули на християнство всіх мешканців Мортумберленда. Після цього вони увійшли до Норгальського королівства. Але король Крюдель, який був найбільшим мерзотником серед поган усього світу, наказав схопити їх і

замкнути у підземній темниці, не даючи ні їсти, ні пити.

Тієї ж ночі король Мордрен у Саррасі мав видіння. Він побачив Господа нашого у глибокій скорботі й почув його наказ зійти на кораблі з усією родиною, з дружиною Нас'ена й з усіма його людьми і пливти у Велику Британію, щоб помститися королю Крюделю. Так він і вчинив, і коли зійшов на землю біля Галафорта зі своїм військом, зустрів Нас'ена, який пішов йому назустріч, попереджений про його прибуття. Вони всі разом із лицарями з Сарраса, Галафорта та Нортумберленда вирушили проти короля Крюделя. Він був розгромлений і вбитий. А вони знайшли Йосефе та його батька Йосифа з їхніми супутниками у доброму здоров'ї в тому підземеллі. Адже була на те милість Бога, щоб вони протягом сорока днів їхнього ув'язнення витривали завдяки Граалеві, маючи в усьому достаток.

Скоро після того сталося велике чудо. Однієї безсонної ночі короля Мордрена стала мучити така цікавість, що він не спромігся їй опиратися й пішов подивитися на Грааль. Він увійшов до кімнати, де зберігався святий келих, і йому здалося, ніби він почув тисячоголосий

хор, який славить Господа, і такий шум крил, ніби там зібралися всі птахи світу. Мордрен підійшов до Грааля й підняв хустину, аби побачити священну кров. Але тієї самої миті він узрів перед собою янгола з лицем як блискавка, і той пробив йому обидва стегна одним ударом списа.

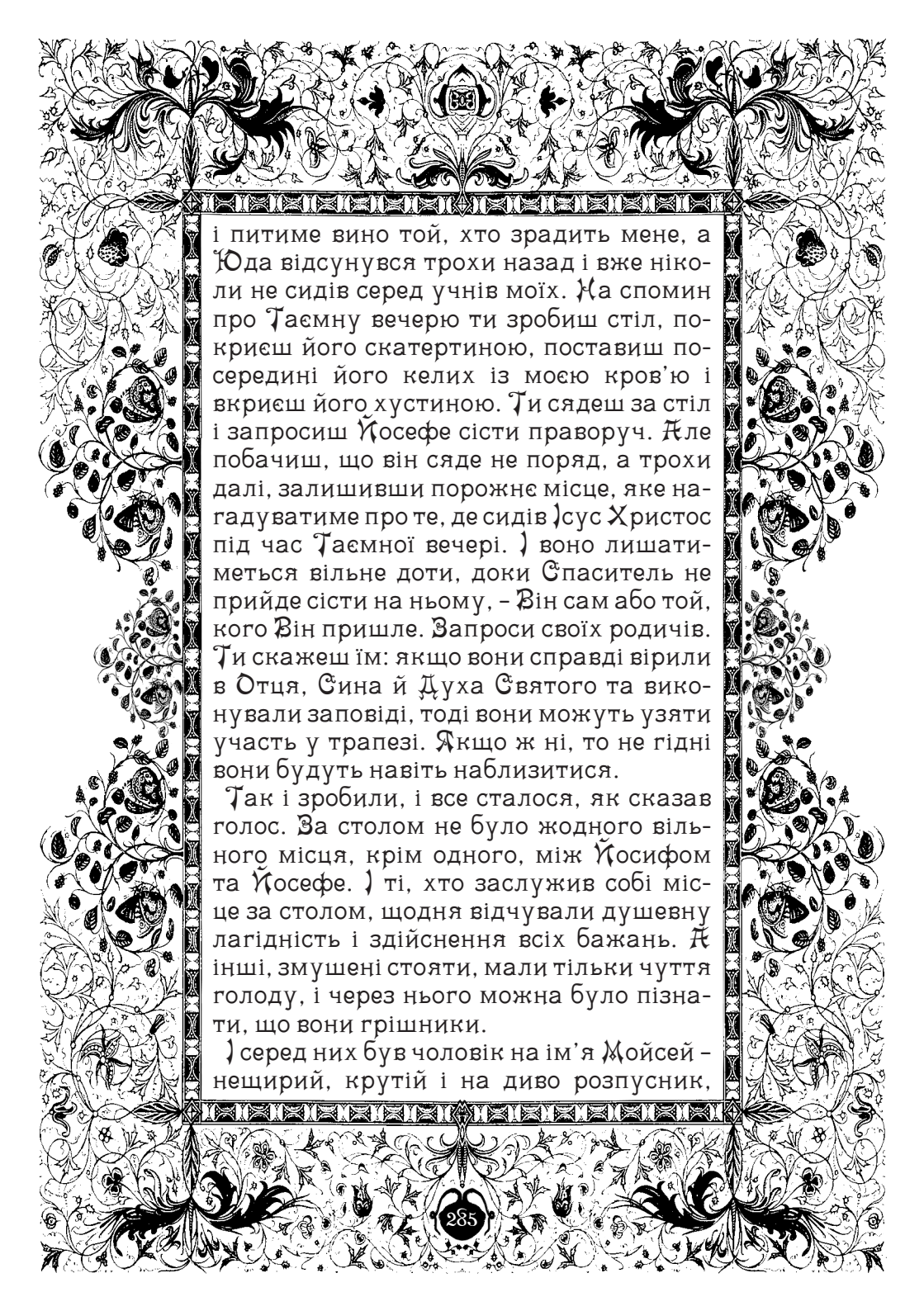
– Королю Мордрене, ти надто зухвалий. Ніколи жоден смертний не побачить чудес святого Грааля. Лише справжній лицар Ісуса Христа, завдяки якому земне лицарство стане небесним, лише він один удостоїться їх побачити. І знай, що тільки він зможе тебе вилікувати, помастивши кров'ю, яка стікатиме з цього списа, коли він увійде сюди.

Відтоді Мордрена стали звати ураженим королем.

ІХ

Йосиф рушив у путь разом із Йосефе й усіма родичами, і все в них було добре. Але Бог наслав на них багато лих та випробувань, бо чимало їхніх супутників накоїли тяжких гріхів, нерозумно тішачи своє тіло. І тоді одного дня Йосиф став на коліна перед Граалем і, плачучи, почав молитися. І почув він голос Святого Духа, який сказав йому:

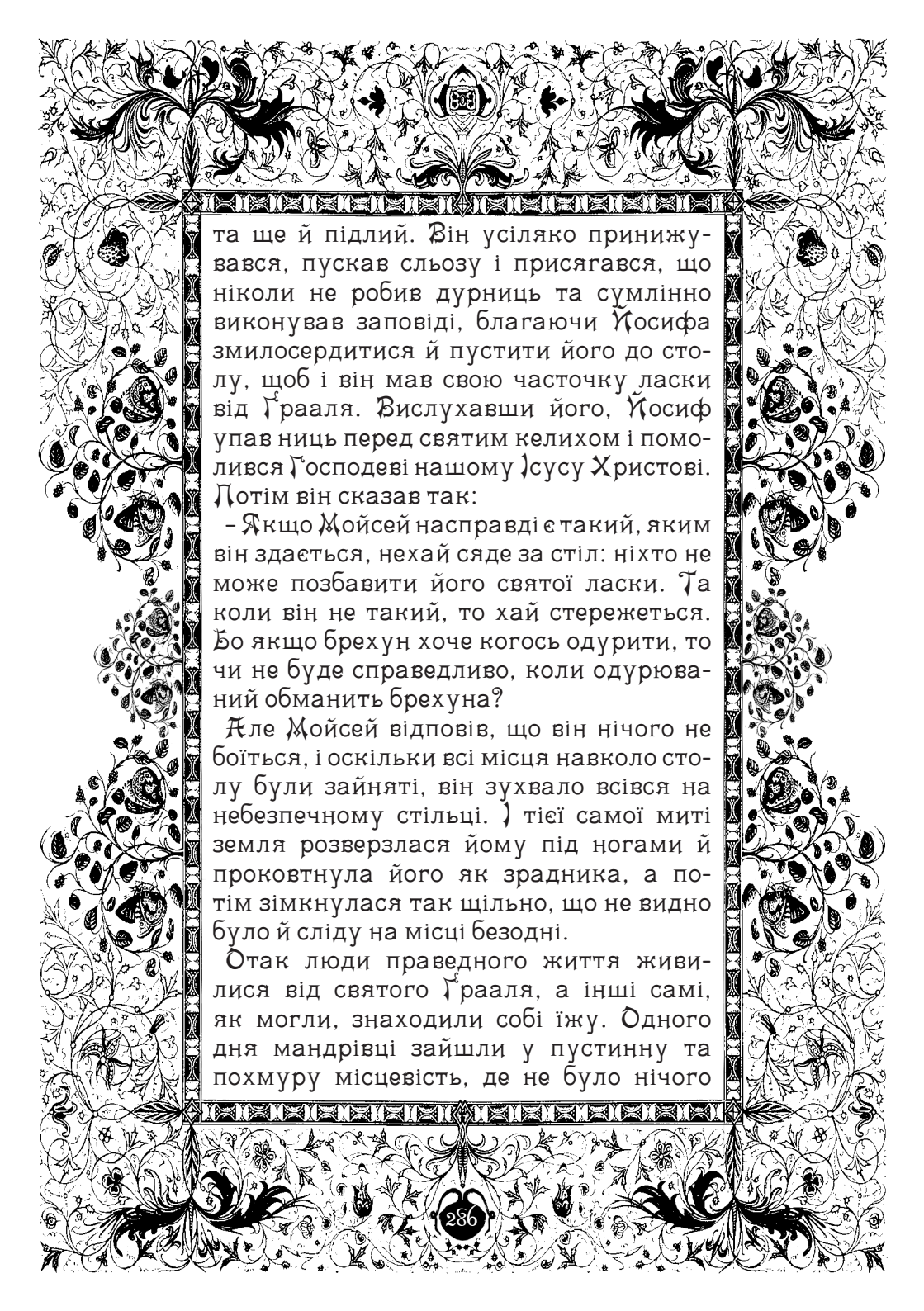
– Йосифе, пригадай-но собі, як у домі Симона я сказав, що зі мною їстиме хліб

і питиме вино той, хто зрадить мене, а Юда відсунувся трохи назад і вже ніколи не сидів серед учнів моїх. На спомин про Таємну вечерю ти зробиш стіл, покриєш його скатертиною, поставиш посередині його келих із моєю кров'ю і відкриєш його хустиною. Ти сядеш за стіл і запросиш Йосефе сісти праворуч. Але побачиш, що він сяде не поряд, а трохи далі, залишивши порожнє місце, яке нагадуватиме про те, де сидів Ісус Христос під час Таємної вечері. І воно лишатиметься вільне доти, доки Спаситель не прийде сісти на ньому, - Він сам або той, кого Він пришле. Запроси своїх родичів. Ти скажеш їм: якщо вони справді вірили в Отця, Сина й Духа Святого та виконували заповіді, тоді вони можуть узяти участь у трапезі. Якщо ж ні, то не гідні вони будуть навіть наблизитися.

Так і зробили, і все сталося, як сказав голос. За столом не було жодного вільного місця, крім одного, між Йосифом та Йосефе. І ті, хто заслужив собі місце за столом, щодня відчували душевну лагідність і здійснення всіх бажань. А інші, змушені стояти, мали тільки чуття голоду, і через нього можна було пізнати, що вони грішники.

І серед них був чоловік на ім'я Мойсей - нещирий, крутий і на диво розпусник,

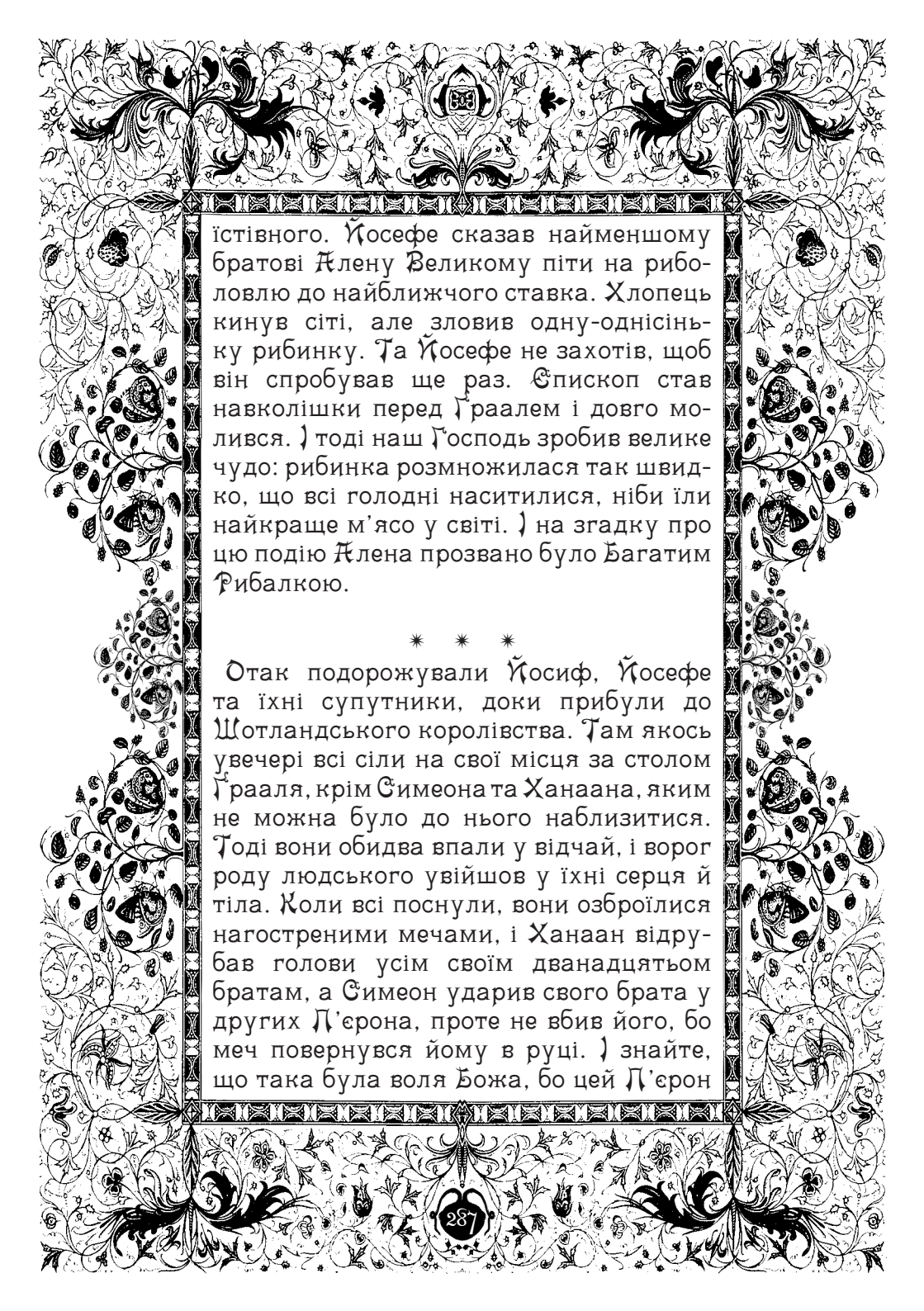

та ще й підлий. Він усіляко принижувався, пускав сльозу і присягався, що ніколи не робив дурниць та сумлінно виконував заповіді, благаючи Йосифа змилосердитися й пустити його до столу, щоб і він мав свою часточку ласки від Ґраала. Вислухавши його, Йосиф упав ниць перед святим келихом і помолився Господеві нашому Ісусу Христові. Потім він сказав так:

- Якщо Мойсей насправді є такий, яким він здається, нехай сяде за стіл: ніхто не може позбавити його святої ласки. Та коли він не такий, то хай стережеться. Бо якщо брехун хоче когось одурити, то чи не буде справедливо, коли одурюваний обманить брехуна?

Але Мойсей відповів, що він нічого не боїться, і оскільки всі місця навколо столу були зайняті, він зухвало всівся на небезпечному стільці. І тієї самої миті земля розверзлася йому під ногами й проковтнула його як зрадника, а потім зімкнулася так щільно, що не видно було й сліду на місці безодні.

Отак люди праведного життя жилися від святого Ґраала, а інші самі, як могли, знаходили собі їжу. Одного дня мандрівці зайшли у пустинну та похмуру місцевість, де не було нічого

істивного. Йосефе сказав найменшому братові Алену Великому піти на риболовлю до найближчого ставка. Хлопець кинув сіті, але зловив одну-однісіньку рибинку. Та Йосефе не захотів, щоб він спробував ще раз. Єпископ став навколішки перед Граалем і довго молився.) тоді наш Господь зробив велике чудо: рибинка розмножилася так швидко, що всі голодні наситилися, ніби їли найкраще м'ясо у світі.) на згадку про цю подію Алена прозвано було Багатим Рибалкою.

* * *

Отак подорожували Йосиф, Йосефе та їхні супутники, доки прибули до Шотландського королівства. Там якось увечері всі сіли на свої місця за столом Граала, крім Симеона та Ханаана, яким не можна було до нього наблизитися. Тоді вони обидва впали у відчай, і ворог роду людського увійшов у їхні серця й тіла. Коли всі послули, вони озброїлися нагостреними мечами, і Ханаан відрубав голови усім своїм дванадцятьом братам, а Симеон ударив свого брата у других Л'єрона, проте не вбив його, бо меч повернувся йому в руці.) знайте, що така була воля Божя, бо цей Л'єрон

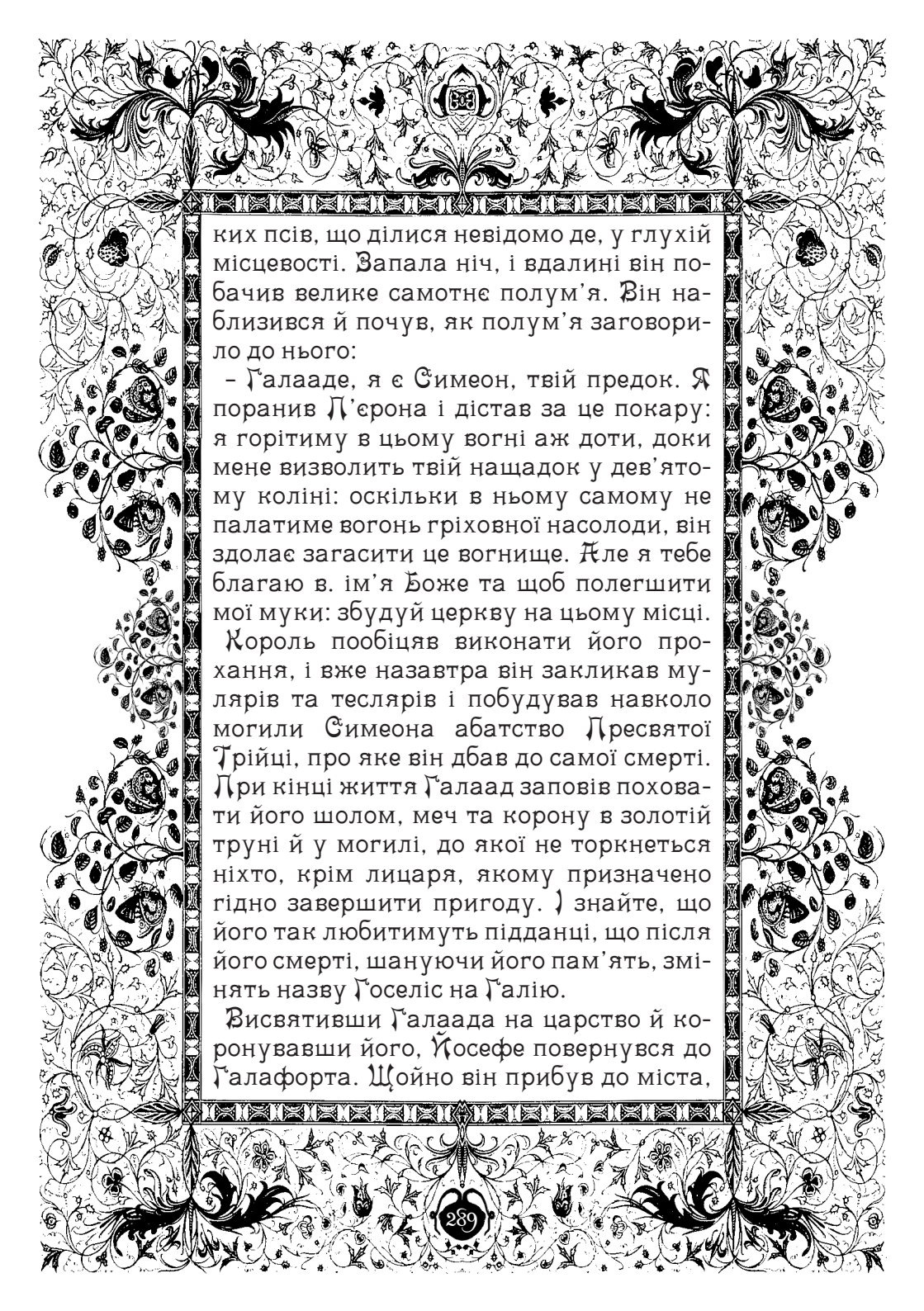

пізніше мав навернути поганського короля Оркана й одружитися з його дочкою, а від їхнього шлюбу мали народитись король Орканії Лот і месір Говейн.

Симеона й Ханаана судили й винесли вирок: закопати їх живими в землю. Але в той час, коли для них копали могили, двоє людей, червоних як полум'я, прилетіли, наче птахи, й забрали з собою Симеона. Ханаана ж закопали згідно з вироком, і навколо нього поховали його братів, кожного з його мечем, як належить достойним лицарям. Та наступного дня всі побачили, що могила Ханаана полум'яніє, наче неопалима купина, а всі мечі дванадцяти братів вийшли з землі й звелися вгору.

Потім Йосефе пройшов усю Шотландію та Ірландію, звістуючи скрізь євангельські істини й висилаючи своїх супутників проповідувати Святий Закон Ісуса Христа. Нарешті єпископ повернувся зі своїм батьком до Галафор – та, де зустрівся з Галаадом, сином Мас'єна, якому минуло п'ятнадцять років і якого шойно було посвячено в лицарі. Королівство Госеліс було на той час без володаря, його мешканці просили дати їм короля, і Галаадові судилося посісти трон Госелісу.

Якось після цілоденних ловів Галаад Могутній залишився сам, без мисливсь-

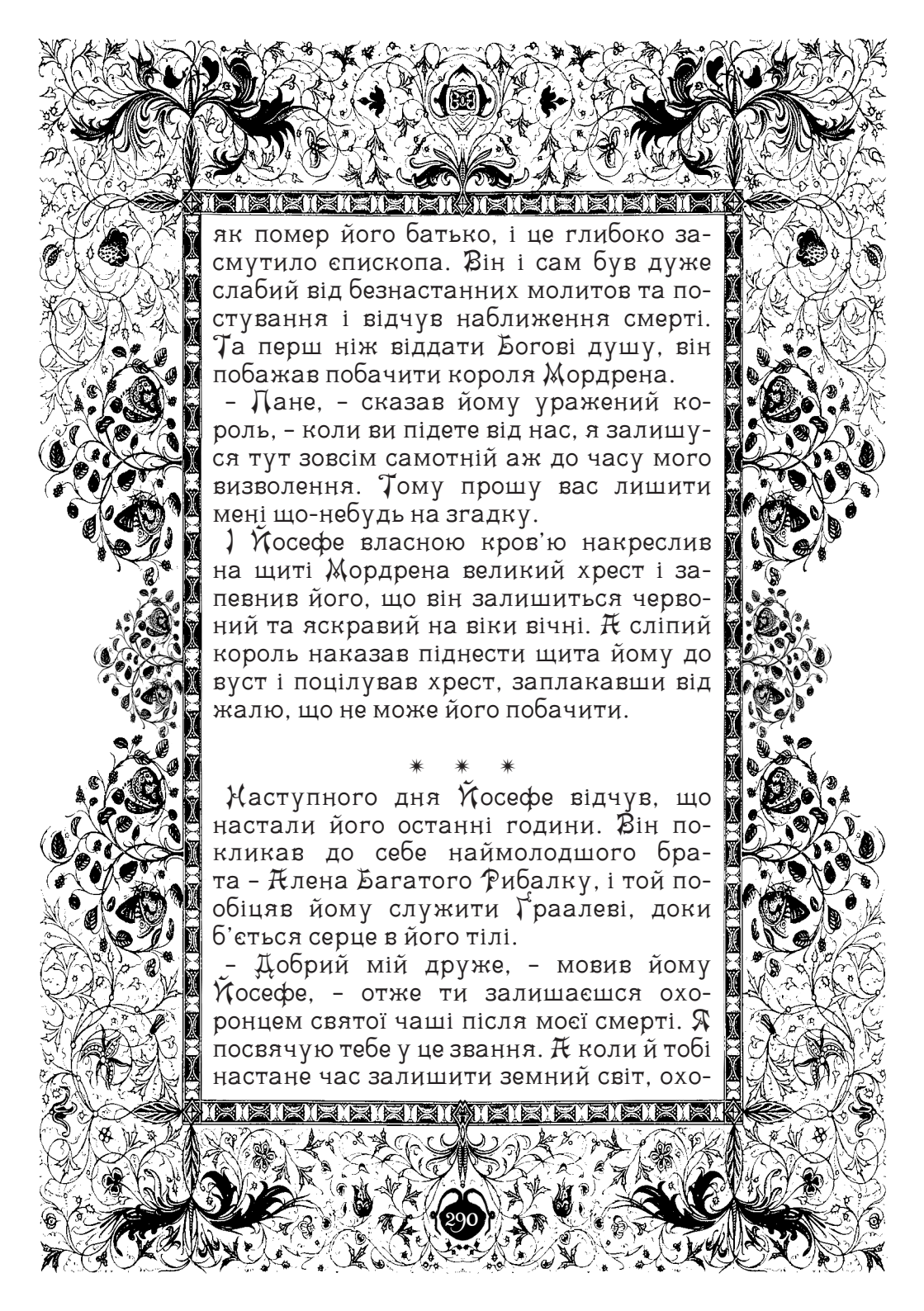

ких псів, що ділися невідомо де, у глухій місцевості. Запала ніч, і вдалині він побачив велике самотнє полум'я. Він наблизився й почув, як полум'я заговорило до нього:

- Ґалааде, я є Симеон, твій предок. Я поранив Л'єрона і дістав за це покару: я горітиму в цьому вогні аж доти, доки мене визволить твій нащадок у дев'ятому коліні: оскільки в ньому самому не палатиме вогонь гріховної насолоди, він здолає загасити це вогнище. Але я тебе благаю в ім'я Боже та щоб полегшити мої муки: збудуй церкву на цьому місці.

Король пообіцяв виконати його прохання, і вже назавтра він закликав мулярів та теслярів і побудував навколо могили Симеона абатство Пресвятої Трійці, про яке він дбав до самої смерті. При кінці життя Ґалаад заповів поховати його шолом, меч та корону в золотій труні й у могилі, до якої не торкнеться ніхто, крім лицаря, якому призначено гідно завершити пригоду. І знайте, що його так любитимуть підданці, що після його смерті, шануючи його пам'ять, змінять назву Ґоселіс на Ґалію.

Висвятивши Ґалаада на царство й коронувавши його, Йосефе повернувся до Ґалафорта. Щойно він прибув до міста,

як помер його батько, і це глибоко замутило єпископа. Він і сам був дуже слабкий від безнастанних молитов та постування і відчув наближення смерті. Та перш ніж віддати Богові душу, він побажав побачити короля Мордрена.

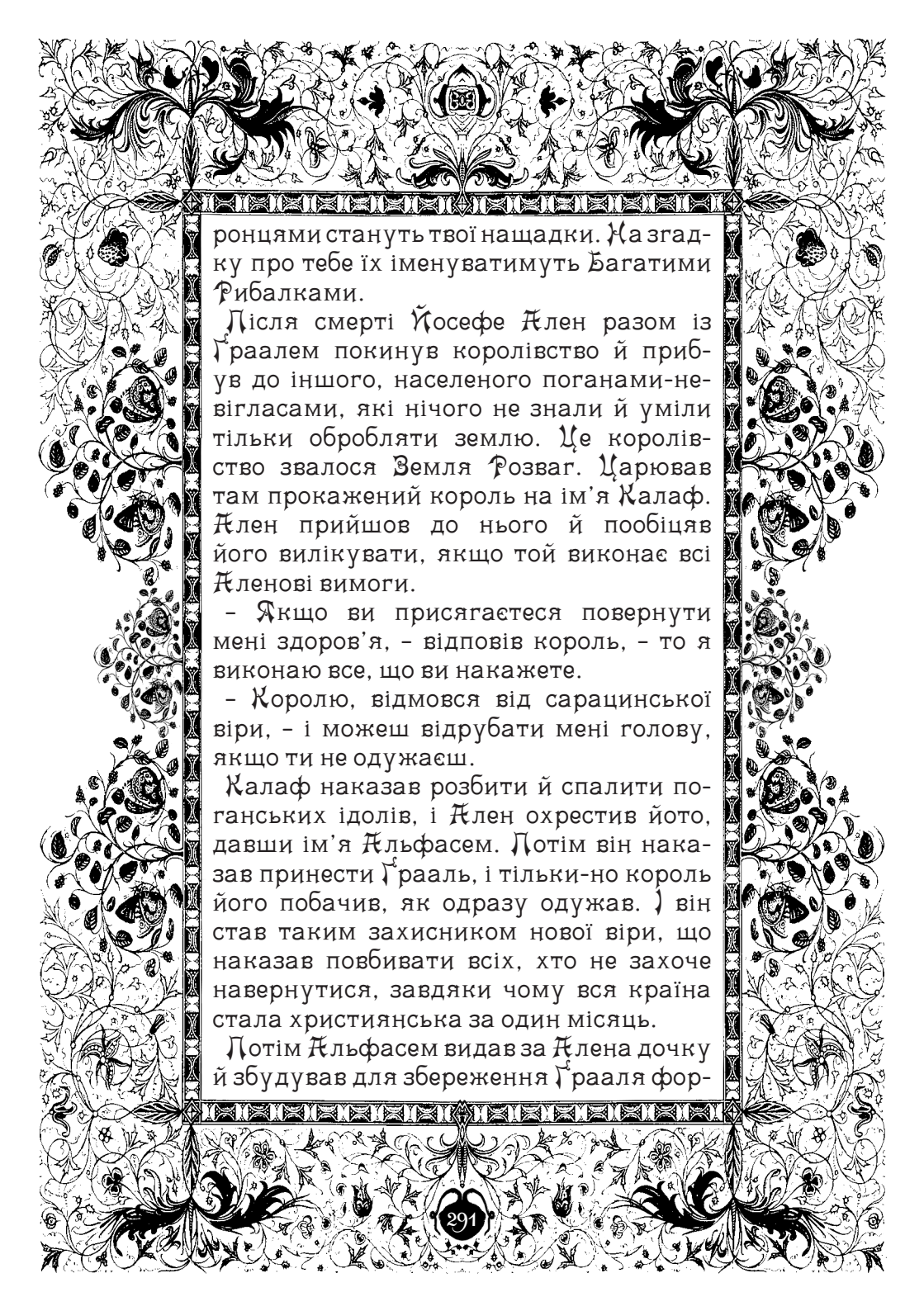
- Пане, - сказав йому уражений король, - коли ви підете від нас, я залишуся тут зовсім самотній аж до часу мого визволення. Тому прошу вас лишити мені що-небудь на згадку.

) Йосефе власною кров'ю накреслив на щиті Мордрена великий хрест і запевнив його, що він залишиться червоний та яскравий на віки вічні. А сліпий король наказав піднести щита йому до вуст і поцілував хрест, заплакавши від жалю, що не може його побачити.

* * *

Наступного дня Йосефе відчув, що настали його останні години. Він покликав до себе наймолодшого брата - Алена Багатого Рибалку, і той пообіцяв йому служити Граалеві, доки б'ється серце в його тілі.

- Добрий мій друже, - мовив йому Йосефе, - отже ти залишаєшся охоронцем святої чаші після моєї смерті. Я посвячую тебе у це звання. А коли й тобі настане час залишити земний світ, охо-

ронцями стануть твої нащадки. На згадку про тебе їх іменуватимуть Багатими Рибалками.

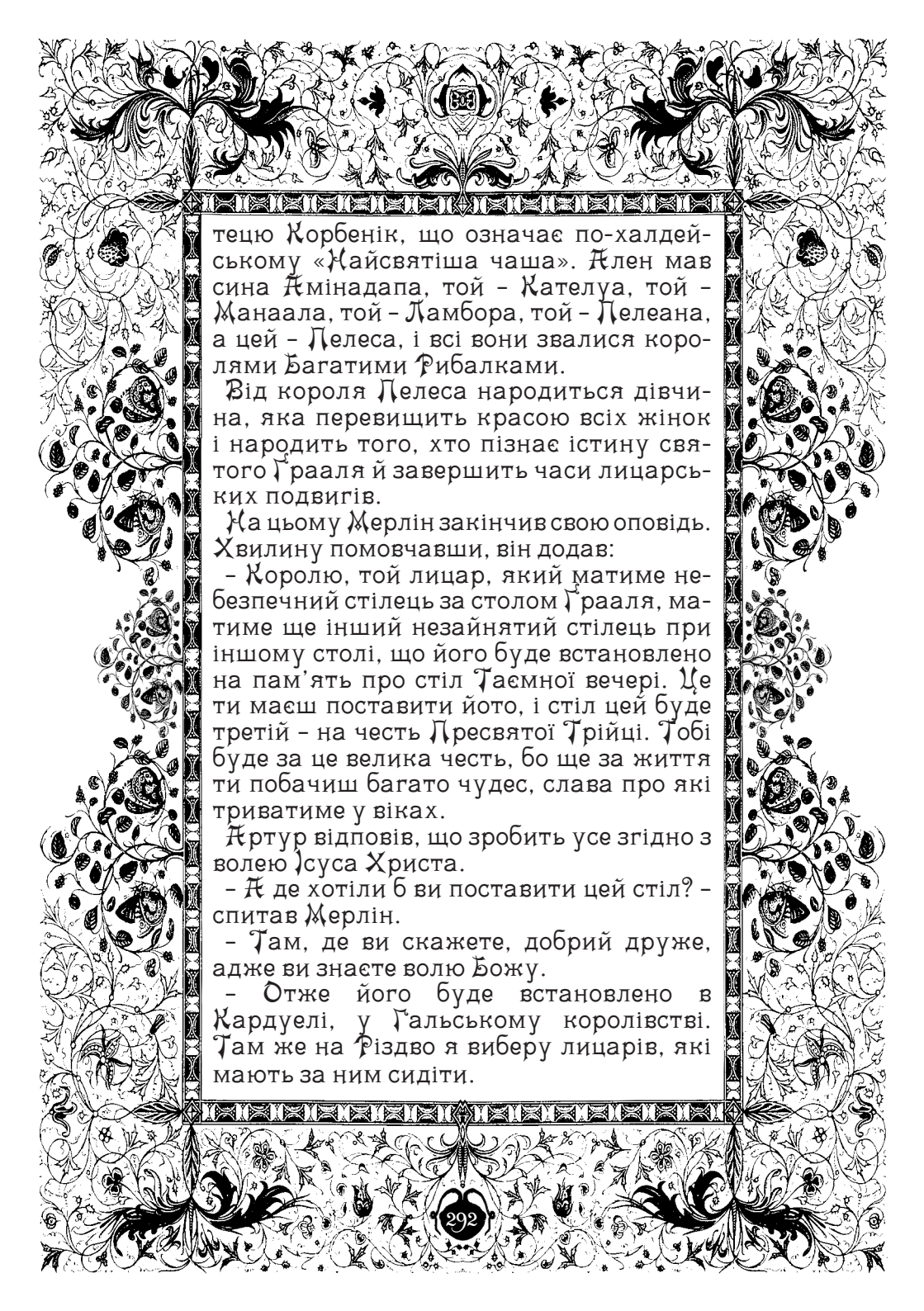
Після смерті Йосефе Ален разом із Ґраалем покинув королівство й прибув до іншого, населеного поганями-невігласами, які нічого не знали й уміли тільки обробляти землю. Це королівство звалося Земля Розваг. Царював там прокажений король на ім'я Калаф. Ален прийшов до нього й пообіцяв його вилікувати, якщо той виконає всі Аленові вимоги.

- Якщо ви присягаєтеся повернути мені здоров'я, - відповів король, - то я виконаю все, що ви накажете.

- Королю, відмовся від сарацинської віри, - і можеш відрубати мені голову, якщо ти не одужаєш.

Калаф наказав розбити й спалити поганських ідолів, і Ален охрестив його, давши ім'я Альфасем. Потім він наказав принести Ґрааль, і тільки-но король його побачив, як одразу одужав. І він став таким захисником нової віри, що наказав повбивати всіх, хто не захоче навернутися, завдяки чому вся країна стала християнська за один місяць.

Потім Альфасем видав за Алена дочку й збудував для збереження Ґрааля фор-

тецю Корбенік, що означає по-халдейському «Найсвятіша чаша». Ален мав сина Амінадапа, той - Кателуа, той - Манаала, той - Ламбора, той - Пелеана, а цей - Пелеса, і всі вони звалися королями Багатими Рибалками.

Від короля Пелеса народиться дівчина, яка перевищить красою всіх жінок і народить того, хто пізнає істину святого Ірааля й завершить часи лицарських подвигів.

На цьому Мерлін закінчив свою оповідь. Хвилину помовчавши, він додав:

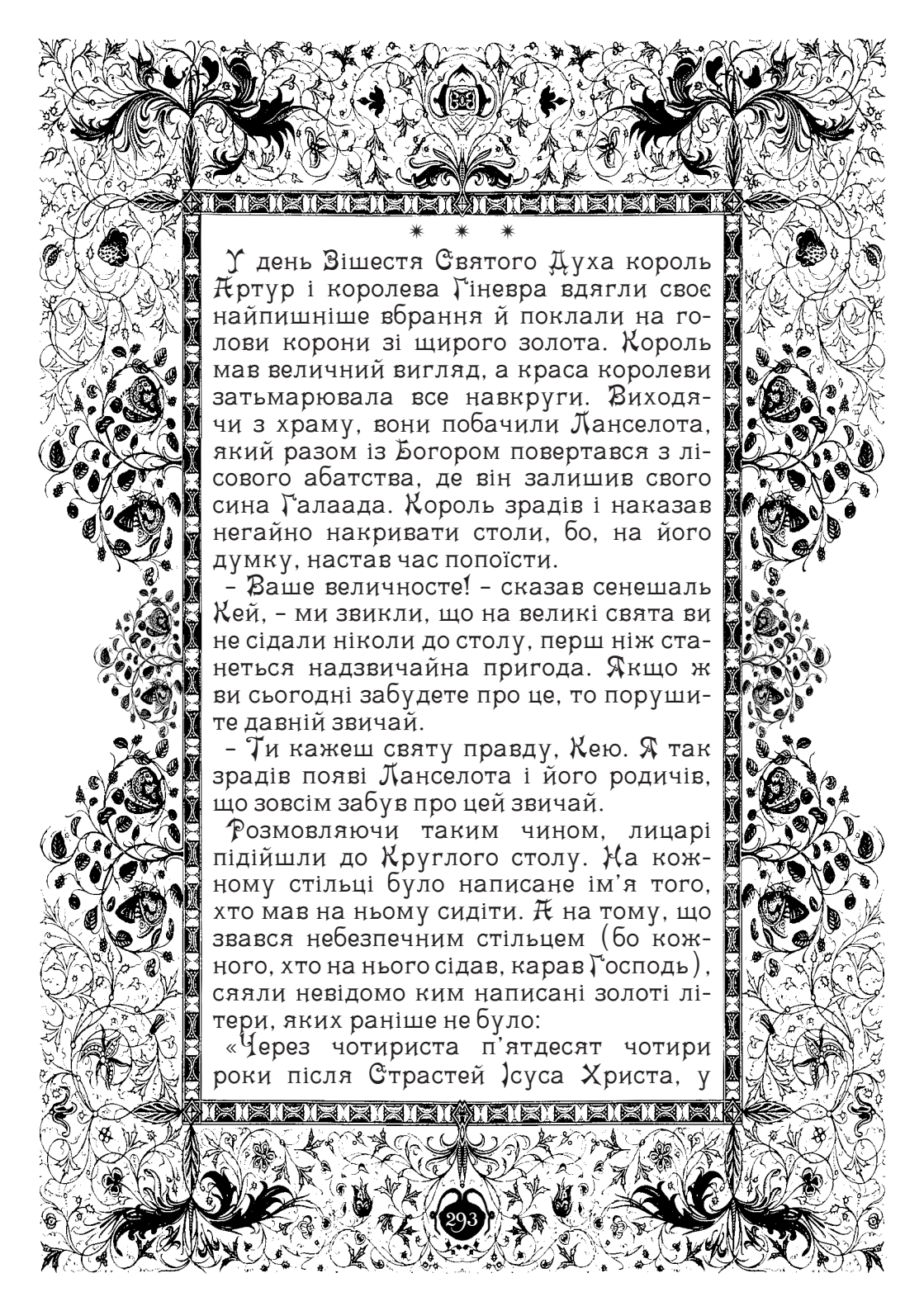
- Королю, той лицар, який матиме небезпечний стілець за столом Ірааля, матиме ще інший незайнятий стілець при іншому столі, що його буде встановлено на пам'ять про стіл Таємної вечери. Це ти маєш поставити його, і стіл цей буде третій - на честь Пресвятої Трійці. Тобі буде за це велика честь, бо ще за життя ти побачиш багато чудес, слава про які триватиме у віках.

Артур відповів, що зробить усе згідно з волею Ісуса Христа.

- А де хотіли б ви поставити цей стіл? - спитав Мерлін.

- Там, де ви скажете, добрий друже, адже ви знаєте волю Божу.

- Отже його буде встановлено в Кардуелі, у Гальському королівстві. Там же на Різдво я виберу лицарів, які мають за ним сидіти.

* * *

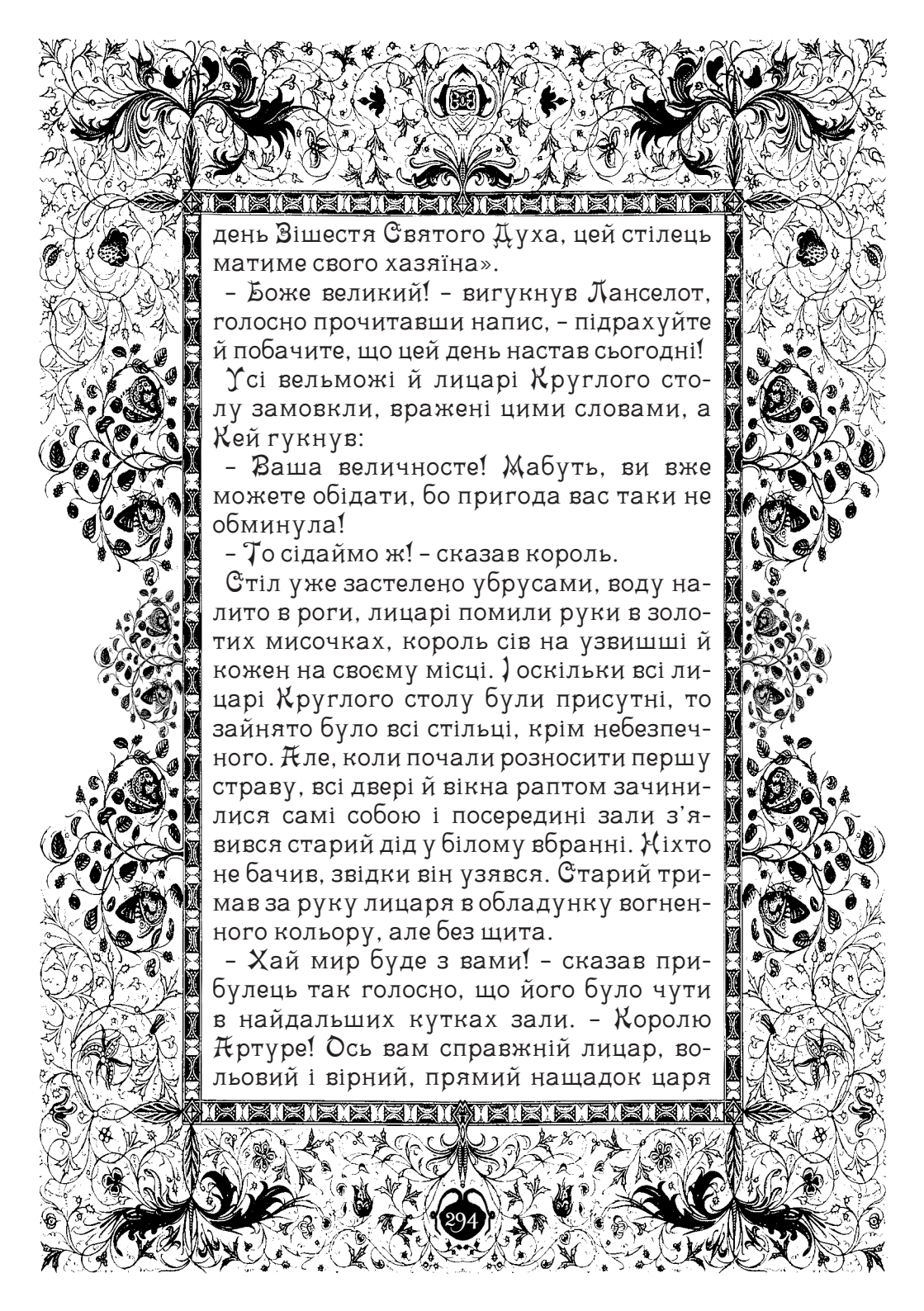
У день Вішестя Святого Духа король Артур і королева Гіневра вдягли своє найпишніше вбрання й поклали на голови корони зі щирого золота. Король мав величний вигляд, а краса королеви затьмарювала все навкруги. Виходячи з храму, вони побачили Ланселота, який разом із Богором повертався з лісового абатства, де він залишив свого сина Галаада. Король зрадів і наказав негайно накривати столи, бо, на його думку, настав час попоїсти.

- Ваше величносте! - сказав сенешаль Кей, - ми звикли, що на великі свята ви не сідали ніколи до столу, перш ніж станеться надзвичайна пригода. Якщо ж ви сьогодні забудете про це, то порушите давній звичай.

- Ти кажеш святу правду, Кею. Я так зрадів появі Ланселота і його родичів, що зовсім забув про цей звичай.

Розмовляючи таким чином, лицарі підійшли до Круглого столу. На кожному стільці було написано ім'я того, хто мав на ньому сидіти. А на тому, що звався небезпечним стільцем (бо кожного, хто на нього сідав, карав Господь), сяяли невідомо ким написані золоті літери, яких раніше не було:

«Через чотириста п'ятдесят чотири роки після Страстей Ісуса Христа, у

день Вішестя Святого Духа, цей стілець матиме свого хазяїна».

- Боже великий! - вигукнув Ланселот, голосно прочитавши напис, - підрахуйте й побачите, що цей день настав сьогодні!

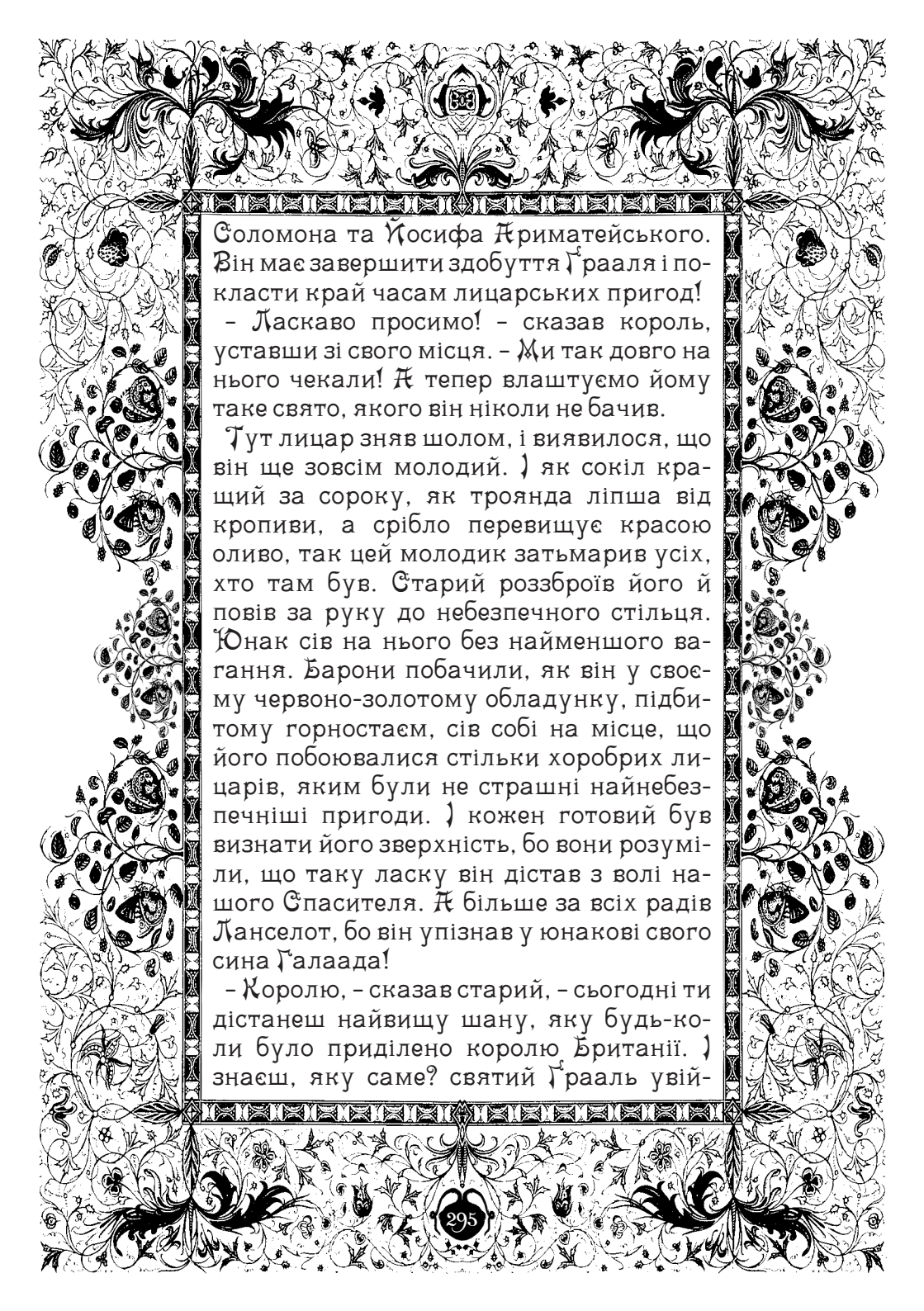
Усі вельможі й лицарі Круглого столу замовкли, вражені цими словами, а Кей гукнув:

- Ваша величносте! Мабуть, ви вже можете обідати, бо пригода вас таки не обминула!

- То сідаймо ж! - сказав король.

Стіл уже застелено убрусами, воду наливо в роги, лицарі помили руки в золотих мисочках, король сів на узвишші й кожен на своєму місці.) оскільки всі лицарі Круглого столу були присутні, то зайнято було всі стільці, крім небезпечного. Але, коли почали розносити першу страву, всі двері й вікна раптом зачинилися самі собою і посередині зали з'явився старий дід у білому вбранні. Міхто не бачив, звідки він узявся. Старий тримав за руку лицаря в обладунку вогненного кольору, але без щита.

- Хай мир буде з вами! - сказав прибулець так голосно, що його було чути в найдальших кутках зали. - Королю Артуре! Ось вам справжній лицар, вольовий і вірний, прямий нащадок царя

Соломона та Йосифа Арииматейського.
Він має завершити здобуття Граалю і покласти край часам лицарських пригод!

- Ласкаво просимо! - сказав король, уставши зі свого місця. - Ми так довго на нього чекали! А тепер влаштуємо йому таке свято, якого він ніколи не бачив.

Тут лицар зняв шолом, і виявилось, що він ще зовсім молодий. Як сокіл кращий за сороку, як троянда ліпша від кропиви, а срібло перевищує красою оливу, так цей молодик затьмарив усіх, хто там був. Старий роззброїв його й повів за руку до небезпечного стільця. Юнак сів на нього без найменшого вагання. Барони побачили, як він у своєму червоно-золотому обладунку, підбитому горностаєм, сів собі на місце, що його побоювалися стільки хоробрих лицарів, яким були не страшні найнебезпечніші пригоди. І кожен готовий був визнати його зверхність, бо вони розуміли, що таку ласку він дістав з волі нашого Спасителя. А більше за всіх радів Ланселот, бо він упізнав у юнакові свого сина Галаада!

- Королю, - сказав старий, - сьогодні ти відстанеш найвищу шану, яку будь-коли було приділено королю Британії. І знаєш, яку саме? святий Грааль увій-

де до твого дому, щоб наситити лицарів
Круглого столу.

Сказавши це, він вийшов через великі
двері, – які, до речі, були зачинені, і біль-
ше ніхто й ніколи його не бачив. Але
щойно він зник, як розлігся оглушливий
грім, і одразу сонячний промінь пробив-
ся крізь шибки, і зала засяяла небува-
лим блиском. Усі, хто був у ній, засвіти-
лися, немов здобувши ласку Святого
Духа. І разом із тим усі втратили мову й
стали німі, наче тварини.

Цієї миті з'явилася чаша у вигляді
келиха, захована під білим убрусом.
Здавалося, вона пливла у повітрі, бо не
видно було нікого, хто б її ніс. І тільки-но
з'явився найсвятіший келих, як цілий
палац сповнився такими пахощами,
ніби в нього завезено всі найліпші пря-
нощі світу. І коли келих пропливав над
столами, на них з'являлися найвищу-
каніші м'ясні страви, і кожен мав перед
собою саме ту, яку він бажав. Як тіль-
ки всіх було нагодовано, келих зник так
само, як з'явився, і ніхто не міг сказати,
як саме. І тоді всі, дорослі й діти, віднай-
шли мову й воздали хвалу Божові, що
сподобив їх відвідинами святого Ґрааля.

– Ланове, – мовив король, – Господь вия-
вив нам високий знак своєї любові, наси-

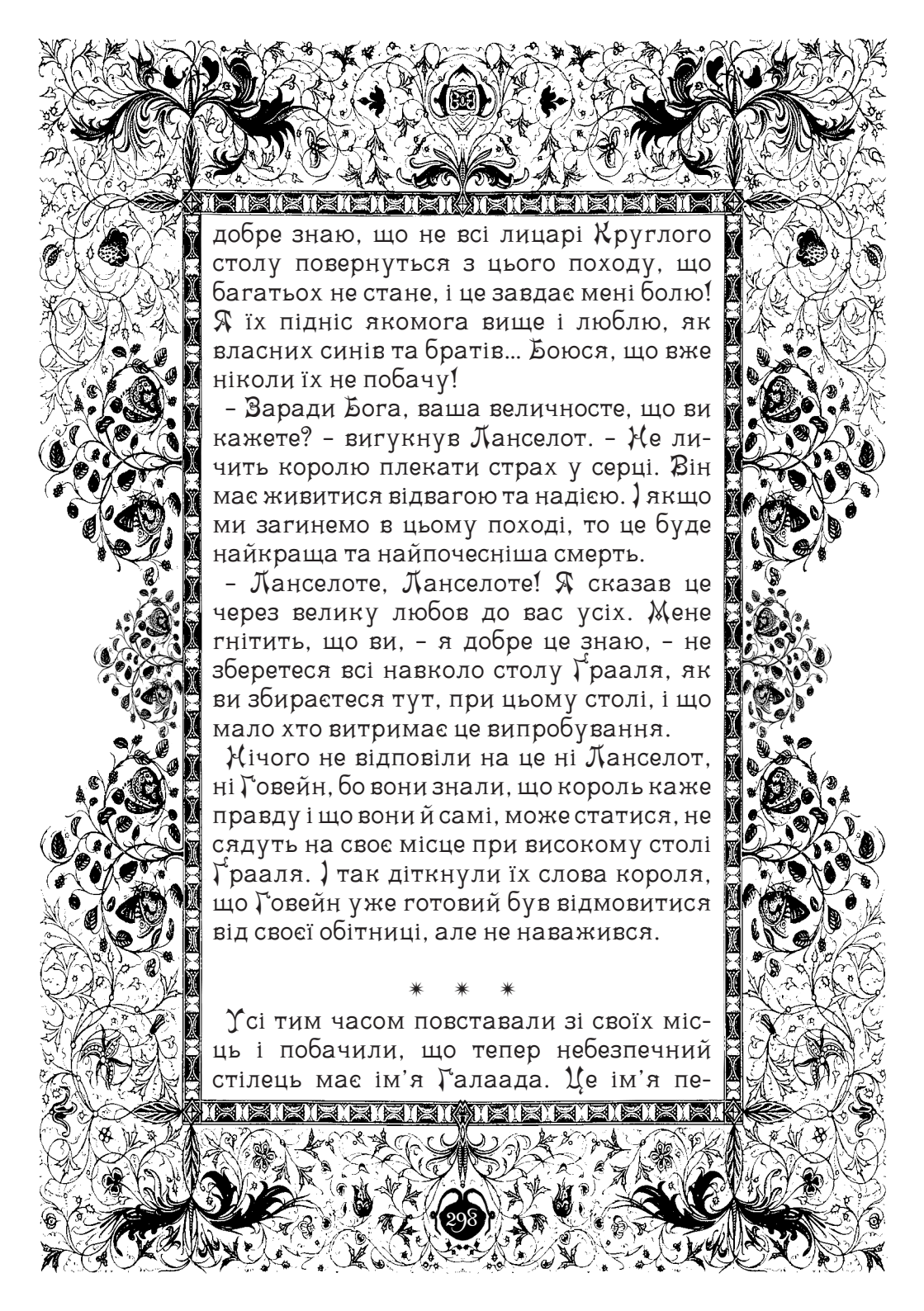

тивши нас своєю ласкою у великий день
Вішестя Святого Духа!

- Тут є ще дещо, невідоме для вас, - від-
повів йому лицар Говейн, - а саме: кожен
одержав те м'ясо, яке він бажав, і та-
кого не бувало ніколи й ніде, лише при
дворі короля Пелеса, у замку Пригод.
Проте жодному з нас не було дозволе-
но побачити святий Грааль під убрусом,
що його ховав. Ось чому я маю бажання
розпочати його пошуки завтра вранці й
присвятити цьому один рік і один день,
а то й більше, якщо буде треба. В уся-
кому разі, я повернуся лише після того,
як відкрию правду про найкоштовнішу
чашу. Хіба що мені буде заборонено ту
правду відкрити. Тоді я повернуся.

Усі лицарі Круглого столу устали зі
своїх місць і висловили те саме бажання,
що й Говейн, присягаючися, що не при-
пинять своїх мандрів аж доти, доки їм
не буде дозволено сісти за високим сто-
лом і споживати щодня солодкі наїдки.
Але, слухаючи їх, король відчув такий
великий жаль, що вода з глибини серця
показалася йому в очах і на них забли-
щали сльози.

- Говейне, Говейне, - сказав він, - ти
зрадив мене! Бо ти забираєш від мене
друзів, найкращих і найвірніших. Я

добре знаю, що не всі лицарі Круглого столу повернуться з цього походу, що багатьох не стане, і це завдає мені болю! Я їх підніс якомога вище і люблю, як власних синів та братів... Боюся, що вже ніколи їх не побачу!

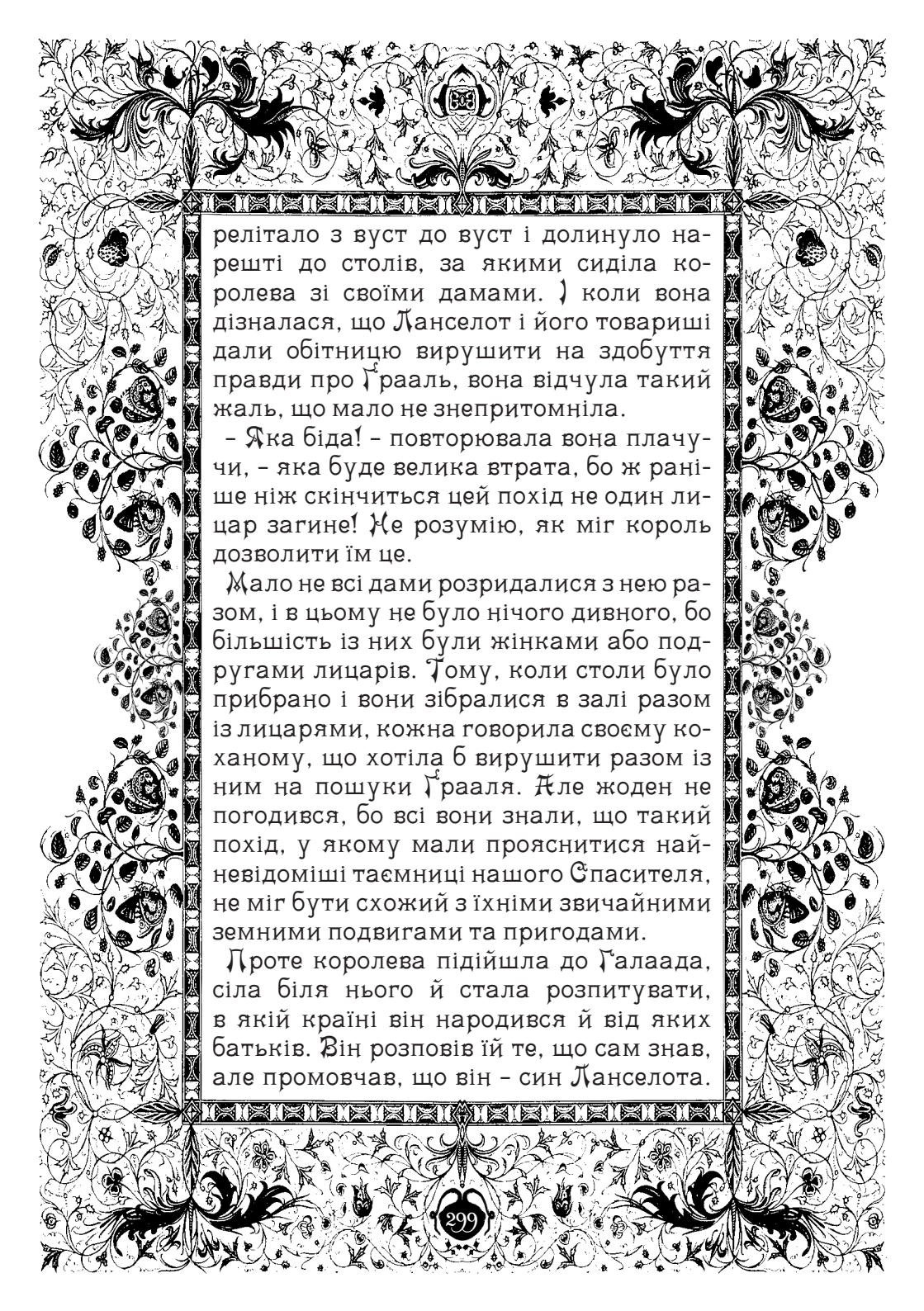
- Зради Бога, ваша величносте, що ви кажете? - вигукнув Ланселот. - Не личить королю плекати страх у серці. Він має жититися відвагою та надією. Якщо ми загинемо в цьому поході, то це буде найкраща та найпочесніша смерть.

- Ланселоте, Ланселоте! Я сказав це через велику любов до вас усіх. Мене гнітить, що ви, - я добре це знаю, - не зберетеся всі навколо столу Грааля, як ви збираєтеся тут, при цьому столі, і що мало хто витримає це випробування.

Нічого не відповіли на це ні Ланселот, ні Говейн, бо вони знали, що король каже правду і що вони й самі, може статися, не сядуть на своє місце при високому столі Грааля. І так діткнули їх слова короля, що Говейн уже готовий був відмовитися від своєї обітниці, але не наважився.

* * *

Усі тим часом повставали зі своїх місць і побачили, що тепер небезпечний стілець має ім'я Галаада. Це ім'я пе-

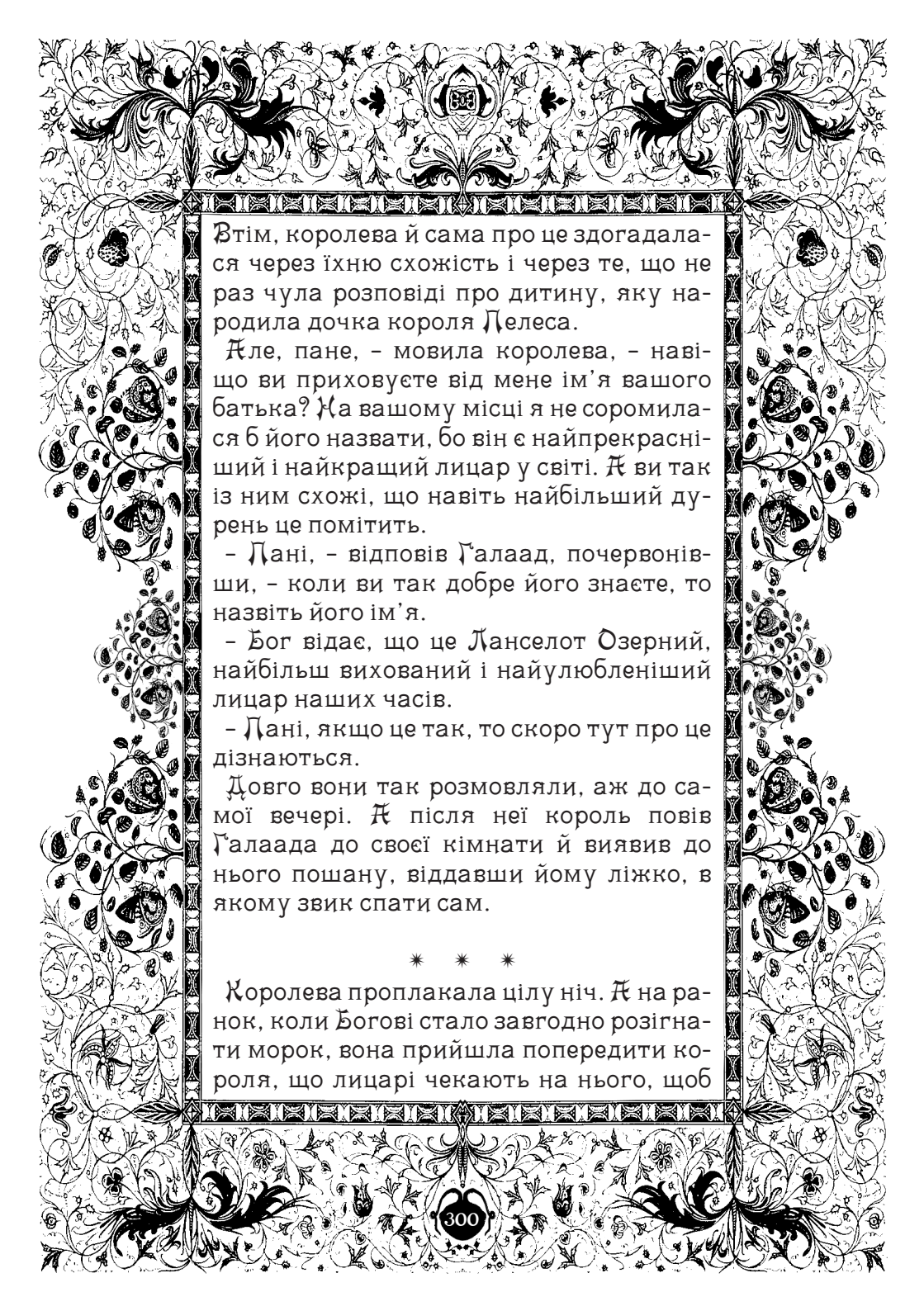

релітало з вуст до вуст і долинуло на-
решті до столів, за якими сиділа ко-
ролева зі своїми дамами. І коли вона
дівалася, що Ланселот і його товариші
дали обітницю вирушити на здобуття
правди про Грааль, вона відчула такий
жаль, що мало не знепритомніла.

- Яка біда! - повторювала вона плачу-
чи, - яка буде велика втрата, бо ж рані-
ше ніж скінчиться цей похід не один ли-
цар загине! Не розумію, як міг король
дозволити їм це.

Мало не всі дами розридалися з нею ра-
зом, і в цьому не було нічого дивного, бо
більшість із них були жінками або под-
ругами лицарів. Тому, коли столи було
прибрано і вони зібралися в залі разом
із лицарями, кожна говорила своєму ко-
ханому, що хотіла б вирушити разом із
ним на пошуки Граалю. Але жоден не
погодився, бо всі вони знали, що такий
похід, у якому мали прояснитися най-
невідоміші таємниці нашого Спасителя,
не міг бути схожий з їхніми звичайними
земними подвигами та пригодами.

Проте королева підійшла до Галаада,
сіла біля нього й стала розпитувати,
в якій країні він народився й від яких
батьків. Він розповів їй те, що сам знав,
але промовчав, що він - син Ланселота.

Втім, королева й сама про це здогадалася через їхню схожість і через те, що не раз чула розповіді про дитину, яку народила дочка короля Лелеса.

Але, пане, – мовила королева, – навіть ви приховуєте від мене ім'я вашого батька? На вашому місці я не соромилася б його назвати, бо він є найпрекрасніший і найкращий лицар у світі. А ви так із ним схожі, що навіть найбільший дурень це помітить.

– Пані, – відповів Галаад, почервонівши, – коли ви так добре його знаєте, то назвіть його ім'я.

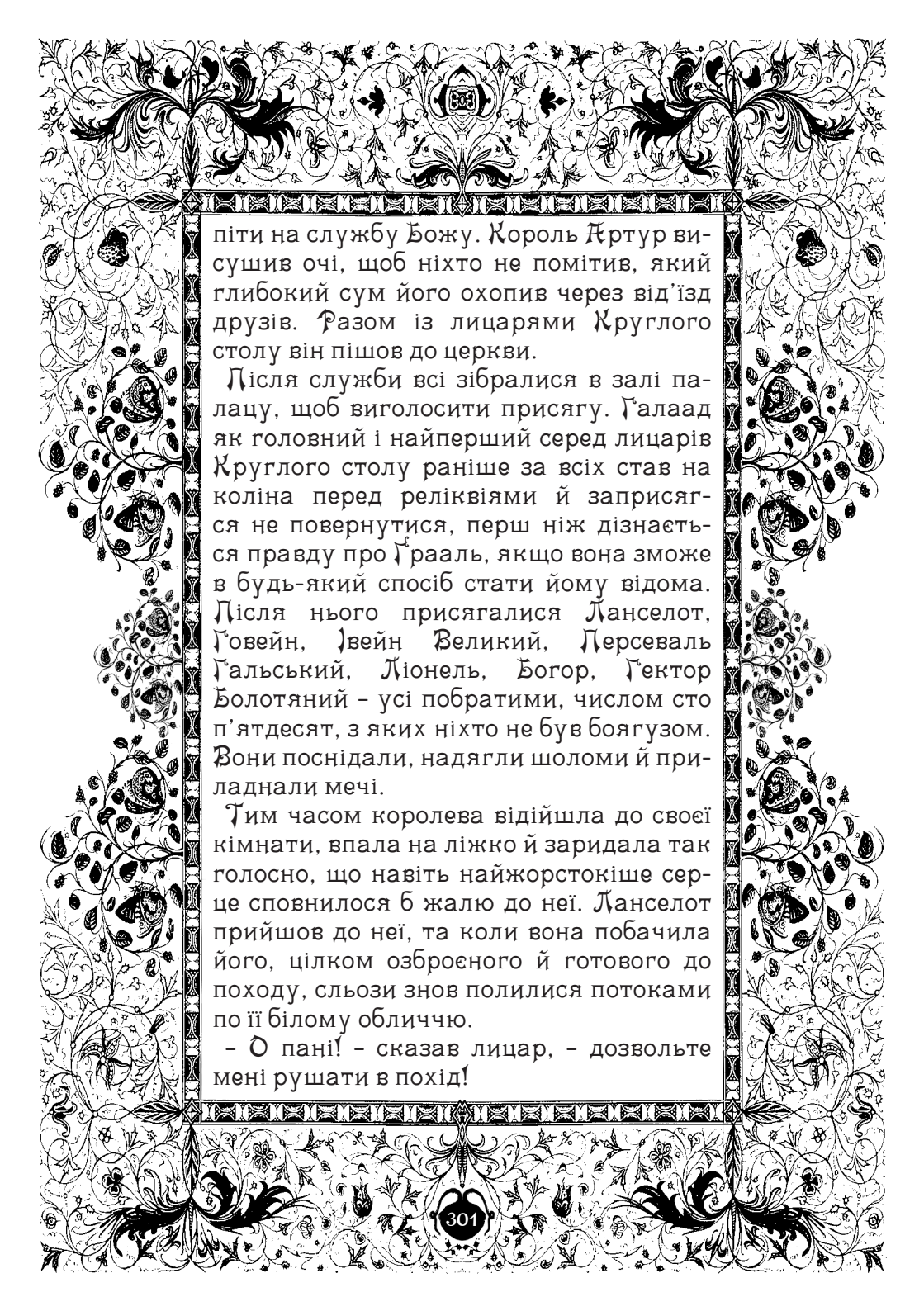
– Бог відає, що це Ланселот Озерний, найбільш вихований і найулюбленіший лицар наших часів.

– Пані, якщо це так, то скоро тут про це дізнаються.

Довго вони так розмовляли, аж до самої вечері. А після неї король повів Галаада до своєї кімнати й виявив до нього пошану, віддавши йому ліжко, в якому звик спати сам.

* * *

Королева проплакала цілу ніч. А на ранок, коли Богові стало завгодно розігнати морок, вона прийшла попередити короля, що лицарі чекають на нього, щоб

піти на службу Божу. Король Артур ви-
сушив очі, щоб ніхто не помітив, який
глибокий сум його охопив через від'їзд
друзів. Разом із лицарями Круглого
столу він пішов до церкви.

Після служби всі зібралися в залі па-
лацу, щоб виголосити присягу. Галаад
як головний і найперший серед лицарів
Круглого столу раніше за всіх став на
коліна перед реліквіями й заприсяг-
ся не повернутися, перш ніж дізнаєть-
ся правду про Грааль, якщо вона зможе
в будь-який спосіб стати йому відома.
Після нього присягалися Ланселот,
Говейн, Івейн Великий, Персеваль
Гальський, Ліонель, Богор, Гектор
Болотяний - усі побратими, числом сто
п'ятдесят, з яких ніхто не був боягузом.
Вони поснідали, надягли шоломи й при-
ладнали мечі.

Тим часом королева відійшла до своєї
кімнати, впала на ліжку й заридала так
голосно, що навіть найжорстокіше сер-
це сповнилося б жалю до неї. Ланселот
прийшов до неї, та коли вона побачила
його, цілком озброєного й готового до
походу, сльози знов полилися потоками
по її білому обличчю.

- О пані! - сказав лицар, - дозвольте
мені рушати в похід!

- Ні, не буде вам на це мого дозволу!
Але як вам однаково доведеться рушати, то хай боронить вас Той, хто дозволив розп'ята себе на хресті заради нас!
Нехай Він веде вас скрізь, де б ви не були!

- Пані, я певен, що Господь виявить до мене свою святу ласку!

) Ланселот залишив королеву і зійшов у двір, де зібрались його побратими. Багато хто з них був уже на коні. До них вийшов король і здивувався, побачивши, що Галаад не має щита.

- Ваша величносте, гріх на мені буде, коли я озброюся щитом.

- Хай Бог буде вашим порадником! - відповів король.

) він сів на баского коня і приєднався до лицарів, яких супроводив, глибоко сумуючи, аж до замку Ваган. Тут Галаад, Говейн, Ланселот і всі інші лицарі зняли шоломи й під'їхали один по одному до короля, щоб поцілувати його на прощання. Після цього кожен поїхав назустріч своїй пригоді, а король у ще більшій печалі повернувся до Камелоту.

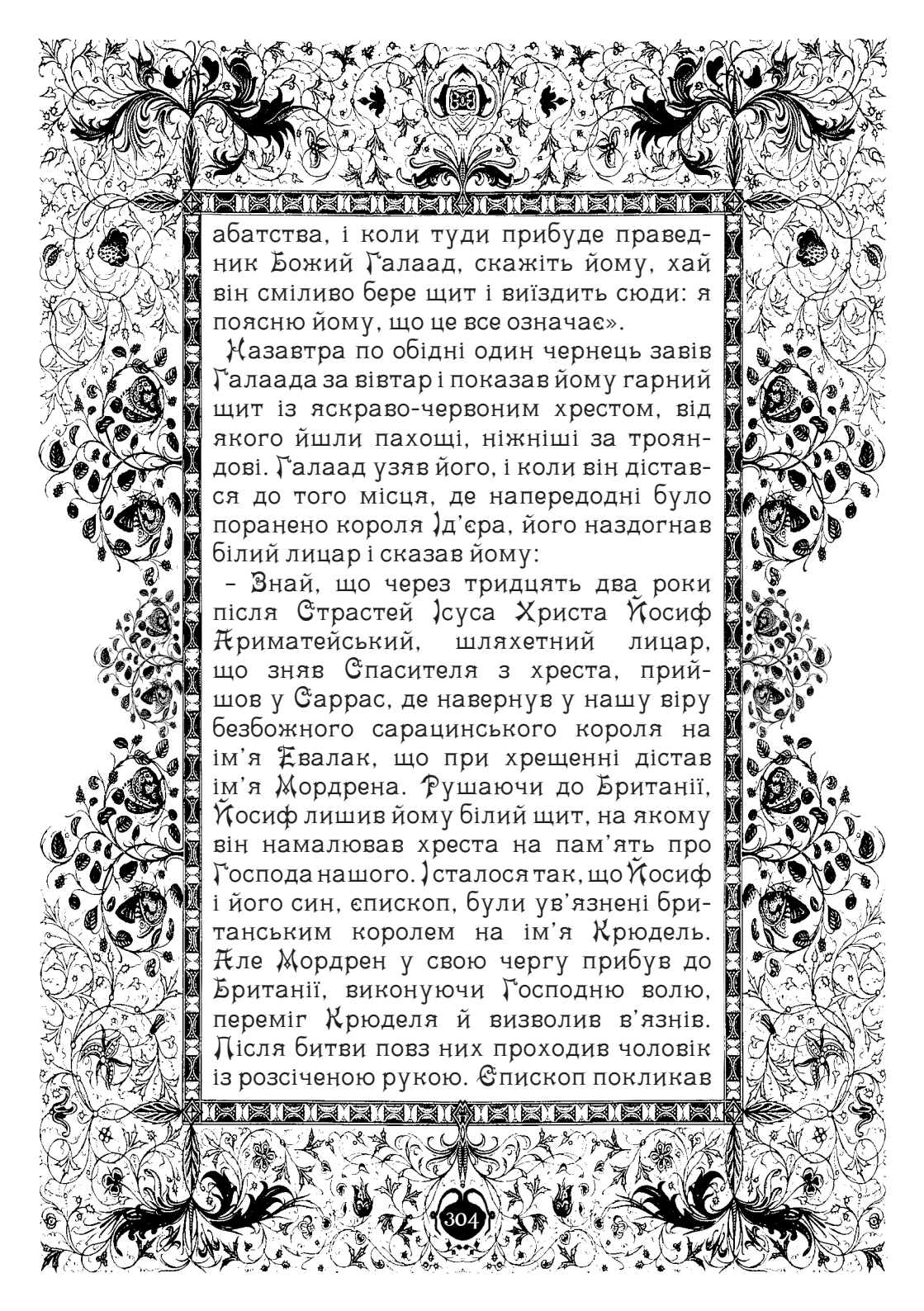
* * *

Галаад мчав на своєму коні чотири дні, але не трапилося йому нічого, що було б варте згадки в нашій оповіді. На п'ятий

день, у годину вечірньої молитви, підїхав він до білих мурів абатства. Ченці привітно зустріли мандрівного лицаря і, допомігши йому зняти обладунок, відвели до кімнати, де вже були двоє лицарів. Один із них був поранений і лежав у ліжку. Це були король Ід'ер і лицар Івейн. Галаад підійшов до короля, простягліи руки, й спитав, що йому сталося.

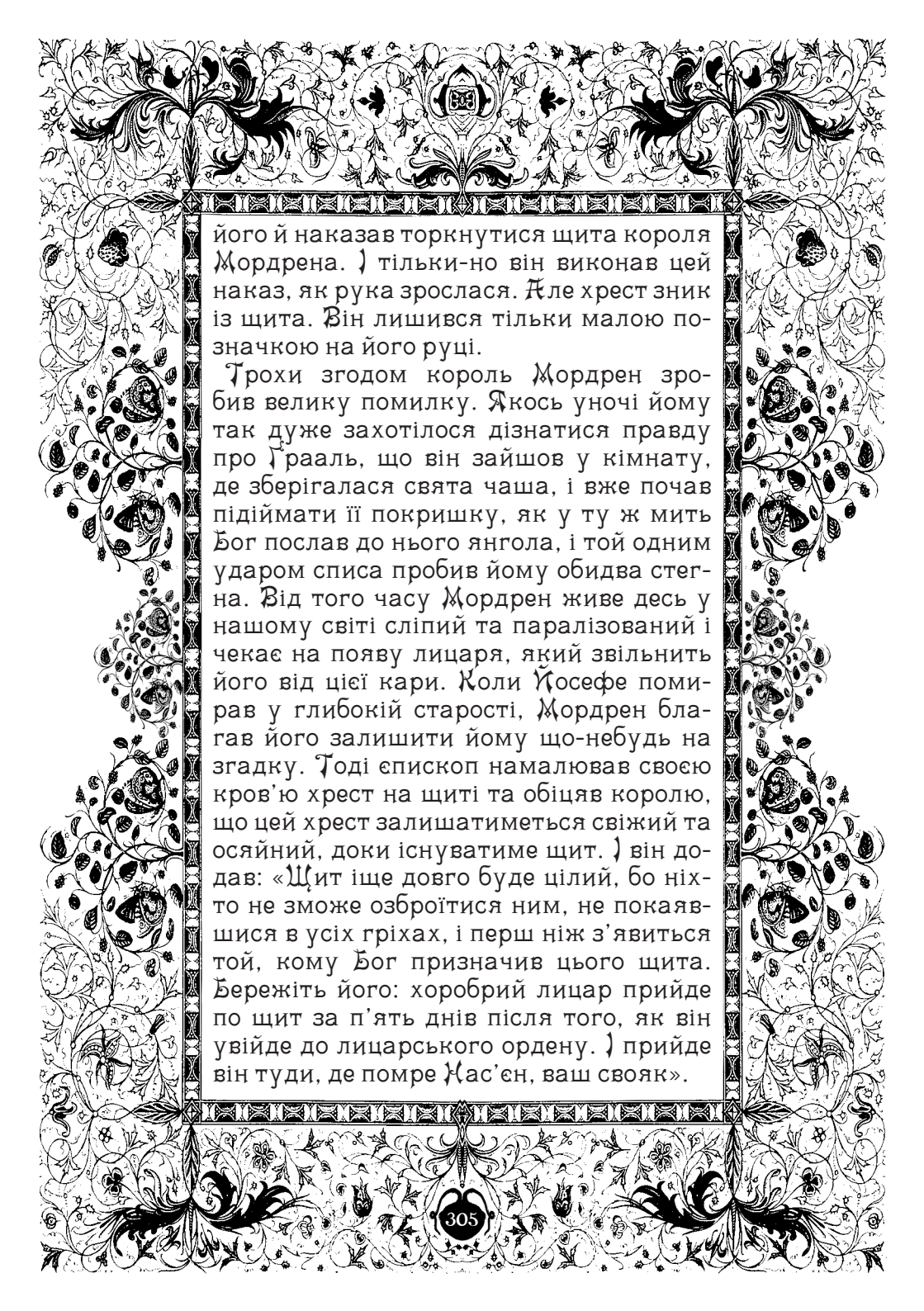
- Лане, - відповів поранений, - у цьому абатстві зберігається щит. Ченці кажуть, ніби лише найхоробріший лицар у світі може його носити, не наражаючися ні на смерть, ні на страждання, ні на поразку. Лицар Івейн, почувши таке, сказав, що ніколи не візьме його до рук. Але я сьогодні вранці узяв цього щита і виїхав з абатства у супроводі зброєносця. Не проїхавши і двох льє, я побачив лицаря, чий герб був білий як сніг. Він став переслідувати мене, пришпоривши якомога свого коня. Я помчав йому назустріч, але мій спис зламався об його щит, а він пробив мені плече своїм списом ще й скинув мене з коня. І він сказав мені таке: «Лане лицарю! Чи ви сповна розуму, що взяли собі цього щита, маючи на совісті аж стільки гріхів! Наш Господь послав мене помститися за такий лихий вчинок. Повертайтеся до

абатства, і коли туди прибуде праведник Божий Галаад, скажіть йому, хай він сміливо бере щит і виїздить сюди: я поясню йому, що це все означає».

Назавтра по обідні один чернець завів Галаада за вітвар і показав йому гарний щит із яскраво-червоним хрестом, від якого йшли пахощі, ніжніші за троянди. Галаад узяв його, і коли він дістався до того місця, де напередодні було поранено короля Ід'ера, його наздогнав білий лицар і сказав йому:

– Знай, що через тридцять два роки після Страстей Ісуса Христа Йосиф Ариматейський, шляхетний лицар, що зняв Спасителя з хреста, прийшов у Саррас, де навернув у нашу віру безбожного сарацинського короля на ім'я Фвалак, що при хрещенні дістав ім'я Мордрена. Рушаючи до Британії, Йосиф лишив йому білий щит, на якому він намалював хреста на пам'ять про Господа нашого. Сталося так, що Йосиф і його син, єпископ, були ув'язнені британським королем на ім'я Крюдель. Але Мордрен у свою чергу прибув до Британії, виконуючи Господню волю, переміг Крюделя й визволив в'язнів. Після битви повз них проходив чоловік із розсіченою рукою. Єпископ покликав

його й наказав торкнутися щита короля Мордрена. І тільки-но він виконав цей наказ, як рука зрослася. Але хрест зник із щита. Він лишився тільки малою позначкою на його руці.

Трохи згодом король Мордрен зробив велику помилку. Якось уночі йому так дуже захотілося дізнатися правду про Грааль, що він зайшов у кімнату, де зберігалася свята чаша, і вже почав підіймати її покришку, як у ту ж мить Бог послав до нього янгола, і той одним ударом списа пробив йому обидва стегна. Від того часу Мордрен живе десь у нашому світі сліпий та паралізований і чекає на появу лицаря, який звільнить його від цієї кари. Коли Йосефе помирав у глибокій старості, Мордрен благав його залишити йому що-небудь на згадку. Тоді єпископ намалював своєю кров'ю хрест на щиті та обіцяв королю, що цей хрест залишатиметься свіжий та осяйний, доки існуватиме щит. І він додав: «Щит іще довго буде цілий, бо ніхто не зможе озброїтися ним, не покаювшись в усіх гріхах, і перш ніж з'явиться той, кому Бог призначив цього щита. Бережіть його: хоробрий лицар прийде по щит за п'ять днів після того, як він увійде до лицарського ордену. І прийде він туди, де помре Жас'єн, ваш свояк».

Усе це сказав лицар, що мав герб, біліший від снігу. Він зник, і Ґалаад дістав таким чином свій щит.

* * *

Через кілька днів Ґалаад виїхав на вершину одного пагорба. Був гарний літній ранок, і жайвір співав свої дзвінкі пісні. Погода була сонячна, і вершник зупинив коня, щоб послухати перегукування дрозда і сороки. Коли він оглядав місцину, то помітив біля підніжжя пагорба потужну фортецю, оточену широкою та бурхливою річкою. Лицар вирішив податися до замку. Та щойно він до нього наблизився, як назустріч йому вийшли семеро дівчат, оповиті ніжними серпанками.

— Пане лицарю, — мовила одна з них, — чи знаєте ви, що ця річка зветься Аверна, а ця фортеця є замок Незайманих Дів. То запам'ятайте, що тут ви не знайдете ані найменшого милосердя. Ліпше було б вам повернути коня на власні сліди, бо тут вам не судилося нічого, крім ганьби.

На ці слова Ґалаад не дав ніякої відповіді, а, впевнившись, що в його озброєнні нічого не бракує, поскакав до замку ще швидше. Тоді з фортеці виїхали семеро лицарів.

— Остерігайтеся нас, — вигукнув один з них, — бо від моїх братів і від мене ви не дістанете нічого, крім смерті.

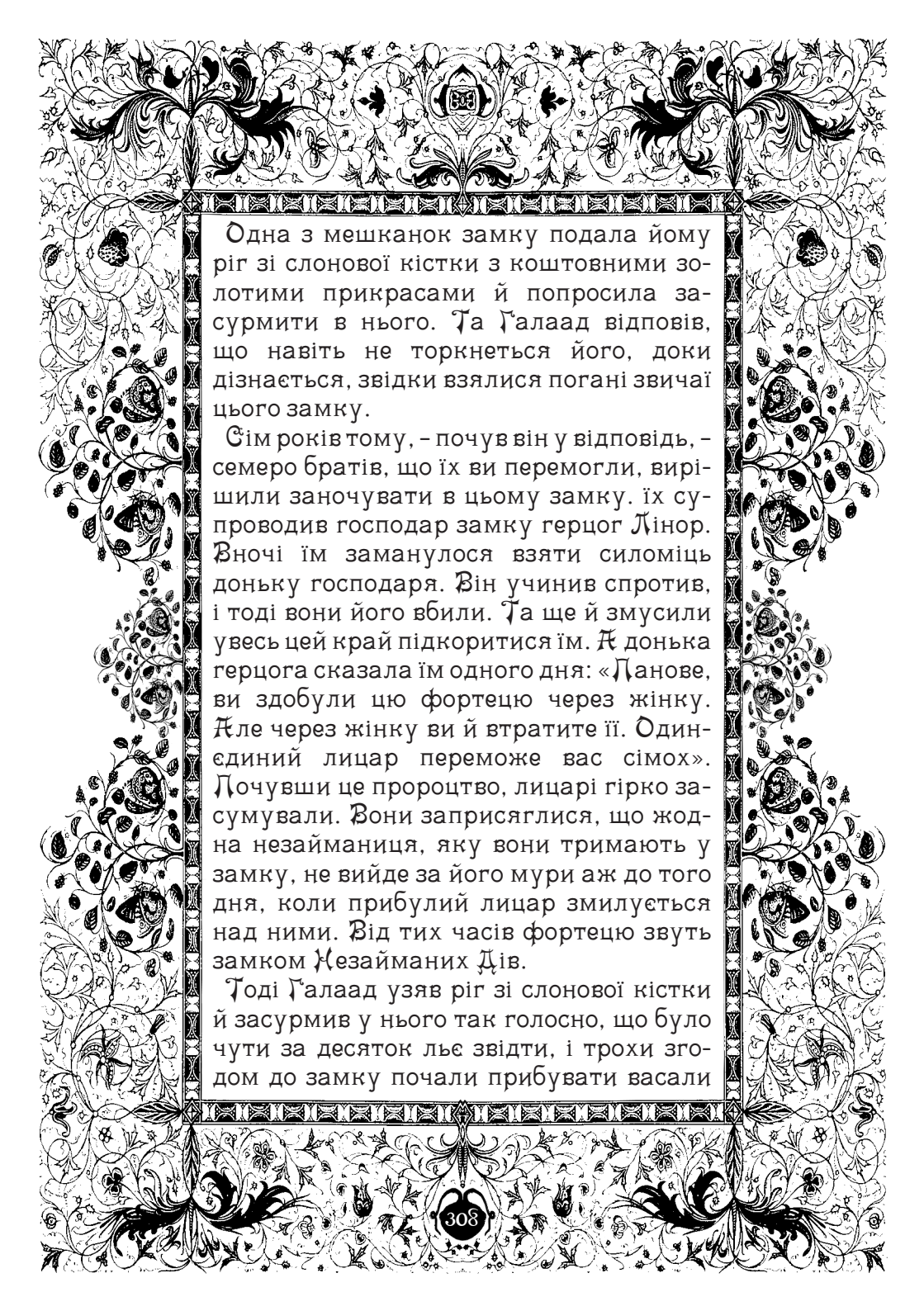

- Яким чином? Ви хочете битися всі семеро разом проти мене одного?

Але вони вже кинулися на нього, і сім списів в одну мить ударили об його щит, проте не вибили лицаря з сідла. Та удар був такий сильний, що Галаадів кінь став як укопаний. Однак Галаад спромігся повалити з коня лицаря, що звертався до нього, потім вихопив меч і погнав за іншими, рубаючи їх із такою силою, що всі панцирі розліталися на друзки під його ударами. Сутичка тривала, і невдовзі семеро братів, хоча й були сміливі та хоробрі, так стомилися, що насилу могли захищатися. Галаад же навпаки був такий же бадьорий, як на початку, бо історія Ірааля свідчить, що його ніколи не втомлювали лицарські труди. Кінець кінцем семеро лицарів, побачивши, що не зможуть йому протистояти, - втекли. Знайте, що Галаад не переслідував їх.

Коли він зайшов до замку, то побачив там так багато незайманиць, що не зміг би їх перелічити. В усіх було однакове вбрання з чорного оксамиту та білого льону.

- Ласкаво просимо, пане! - сказали вони. - Ми вже давно чекаємо на вас. Слава Богові, який привів вас сюди! Ваша поява схожа з приходом Ісуса Христа. Пришестя Спасителя проголосили пророки, а ваш прихід ченці пророкують уже понад двадцять років.

Одна з мешканок замку подала йому рiг зi слонової кiстки з коштовними золотими прикрасами й попросила засурмити в нього. Та Галаад вiдповiв, що навiть не торкнеться його, доки дiзнається, звiдки взялися поганi звичаї цього замку.

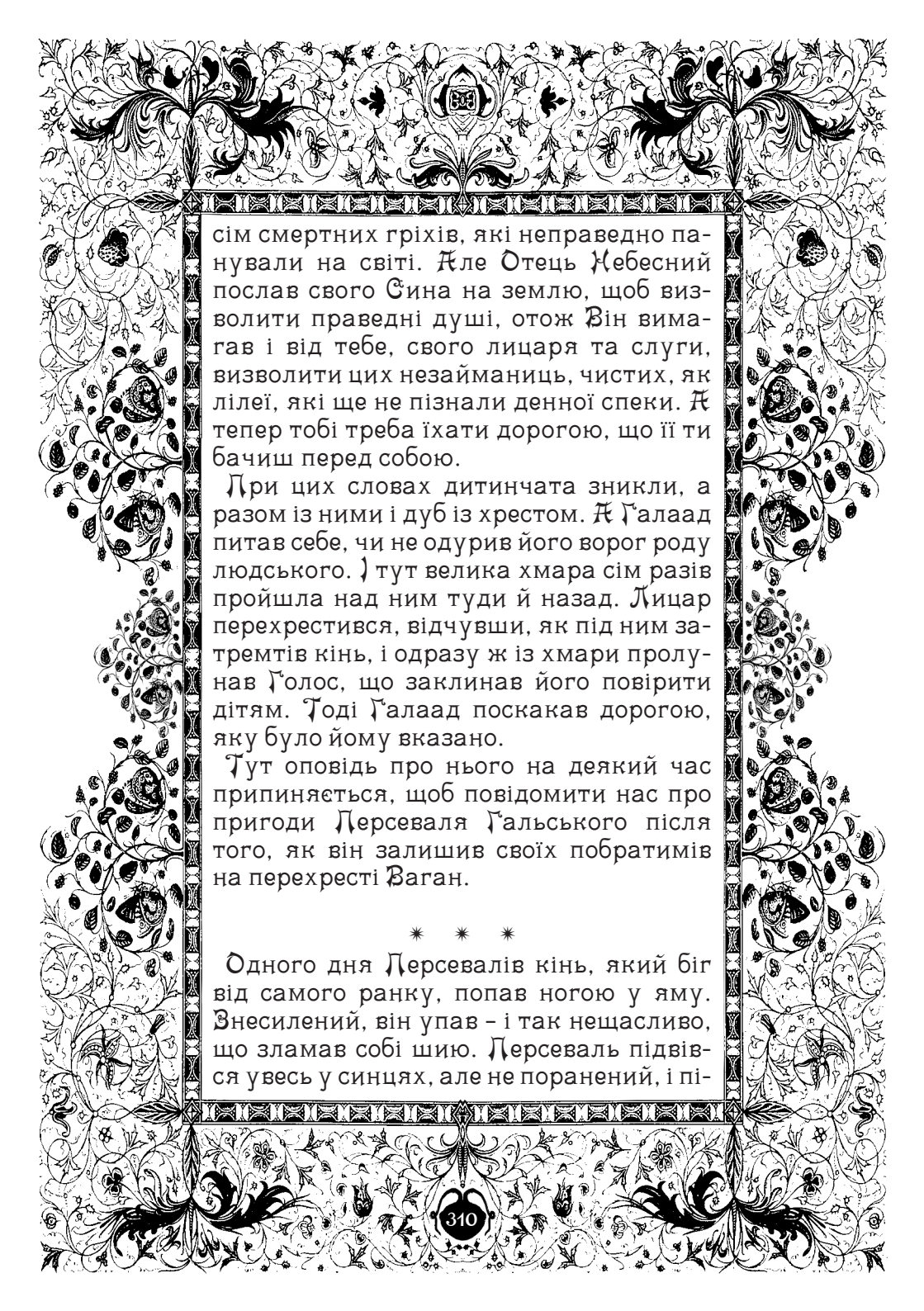
Сiм рокiв тому, – почув вiн у вiдповiдь, – семеро братiв, що їх ви перемогли, вiршили заночувати в цьому замку. їх супроводив господар замку герцог Лiнор. Вночi їм заманулося взяти силомиць доньку господаря. Вiн учинив спротив, i тодi вони його вбили. Та ще й змусили увесь цей край пiдкоритися їм. А донька герцога сказала їм одного дня: «Ланове, ви здобули цю фортецю через жiнку. Але через жiнку ви й втратите її. Один-єдиний лицар переможе вас сiмох». Почувши це пророцтво, лицарi гiрко засумували. Вони заприсяглися, що жодна незайманиця, яку вони тримають у замку, не вийде за його мури аж до того дня, коли прибулий лицар змилується над ними. Вiд тих часiв фортецю звуть замком Незайманих Дiв.

Тодi Галаад узяв рiг зi слонової кiстки й засурмив у нього так голосно, що було чути за десяток льє звiдти, i трохи згодом до замку почали прибувати васали

герцога. Вони віддали шану доньці герцога Лінора і заприсяглися на святих реліквіях, що відмовляються від поганих звичаїв, запроваджених сімома братами. Після того полонянки-незайманиці вирушили з замку кожна до своєї країни. Назавтра, відбувши службу Божу, Галаад у свою чергу залишив замок.) невдовзі у лісі він побачив дуб – такий високий, такий старий і так рясно вкритий листям, що ніколи йому не доводилося бачити нічого схожого. Верхів'я дерева було увінчане хрестом, а на вітах сиділи пташки й співали так мелодійно, що Галаад спинив свого коня, аби їх послухати. Він побачив на дереві двох голісіньких діток, рочків, може, семи. Вони бавилися, стрибаючи з гілки на гілку. Галаад закликав їх во ім'я Отця і Сина і Духа Святого сказати йому, чи вони – Божі створіння.

Добрий наш друже, – відповіли вони, – нас створив Бог. Ми прийшли з того земного раю, звідки було вигнано Адама, бо маємо пояснити тобі значення того, що тоді сталося. Знай же, що замок Незайманих Дів означає пекло. Ті незайманиці – добрі душі, замкнені там через помилку. Вони чекали на появу Спасителя. А семеро лицарів – це

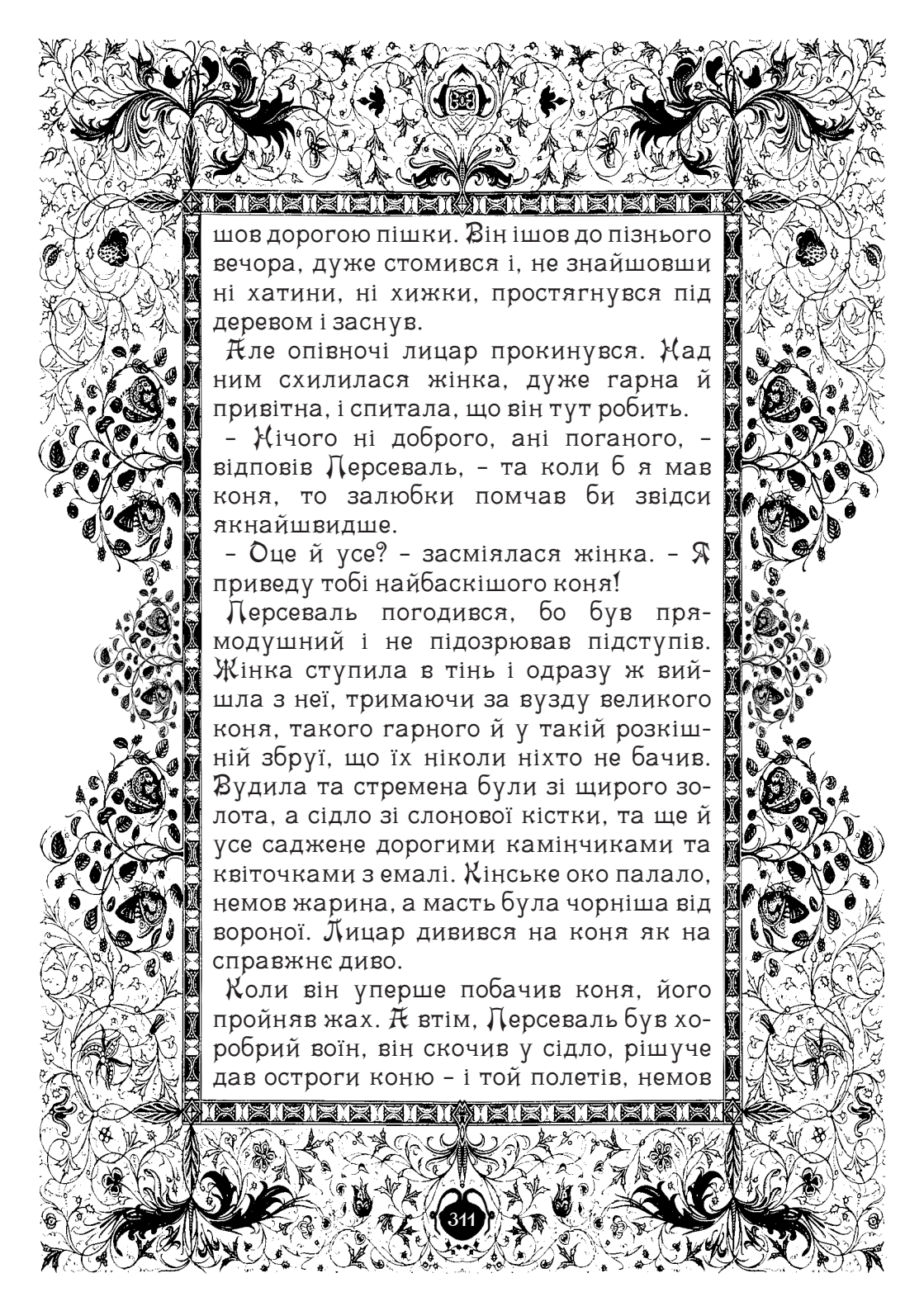
сім смертних гріхів, які неправедно панували на світі. Але Отець Небесний послав свого Сина на землю, щоб визволити праведні душі, ото ж Він вимагав і від тебе, свого лицаря та слуги, визволити цих незайманиць, чистих, як лілеї, які ще не пізнали денної спеки. А тепер тобі треба їхати дорогою, що її ти бачиш перед собою.

При цих словах дитинчата зникли, а разом із ними і дуб із хрестом. А Галаад питав себе, чи не одурив його ворог роду людського. І тут велика хмара сім разів пройшла над ним туди й назад. Лицар перехрестився, відчувши, як під ним затремтів кінь, і одразу ж із хмари пролунав Голос, що закликав його повірити дітям. Тоді Галаад поскакав дорогою, яку було йому вказано.

Тут оповідь про нього на деякий час припиняється, щоб повідомити нас про пригоди Персеваля Гальського після того, як він залишив своїх побратимів на перехресті Ваган.

* * *

Одного дня Персевалів кінь, який біг від самого ранку, попав ногою у яму. Знесилений, він упав – і так нещасливо, що зламав собі шию. Персеваль підвіся увесь у синцях, але не поранений, і пі-

шов дорогою пішки. Він ішов до пізнього вечора, дуже стомився і, не знайшовши ні хатини, ні хижки, простягнувся під деревом і заснув.

Але опівночі лицар прокинувся. Над ним схилилася жінка, дуже гарна й привітна, і спитала, що він тут робить.

- Нічого ні доброго, ані поганого, - відповів Персеваль, - та коли б я мав коня, то залюбки помчав би звідси якнайшвидше.

- Оце й усе? - засміялася жінка. - Я приведу тобі найбаскішого коня!

Персеваль погодився, бо був прямодушний і не підозрював підступів. Жінка ступила в тінь і одразу ж вийшла з неї, тримаючи за вуздку великого коня, такого гарного й у такій розкішній збруї, що їх ніколи ніхто не бачив. Вудила та стремена були зі щирого золота, а сідло зі слонової кістки, та ще й усе саджене дорогими камінчиками та квіточками з емалі. Кінецьке око палало, немов жарина, а масть була чорніша від вороної. Лицар дивився на коня як на справжнє диво.

Коли він уперше побачив коня, його пройняв жах. А втім, Персеваль був хоробрий воїн, він скочив у сідло, рішуче дав остроги коню - і той полетів, немов

стріла з арбалета, і невдовзі лицар був уже далеко від лісу. Сяяв місяць уповні, і Персеваль дуже здивувався, що вони миттю проскочили і гаї, і поля. Та ось вони опинилися перед похмурою долиною, у глибині якої мерехтіло чорне озеро. Лицар відчув, що його баский кінь летить простісінько в цю чорну воду, де нема ні мосту, ані навіть дошки, щоб за неї вхопитися. Його пройняв такий жах, що він перехрестився. У ту саму мить ворог роду людського, обтяжений вагою хреста, нестерпною для нього, завив жакливим голосом, скинув свого вершника на землю і влетів у чорне озеро, яке запалало вогнем, викинувши язики полум'я та хмарини іскор. Зовсім наче багаття, в яке вкинули камінь. Так Персеваль Гальський зрозумів, що його ніс на собі диявол.

Він відійшов якомога далі від озера, щоб на нього не напали демони, став навколішки й, простягнувши руки до неба, від щирого серця подякував Богові.

Він молився аж до світанку. А коли сонце у свою чергу зійшло на небесне склепіння, коли настав ясний гарний день, який випив росу з листочків та квітів, Персеваль знову рушив дорогою, що вела на схід.

* * *

Персеваль ішов швидко, і на час вечірньої молитви прийшов до замку, де його зустріли гостинно й привітно. На другий день він пішов на службу Божу і, коли виходив з каплиці, почув, що хтось його називає на ім'я. Він наблизився до віконця, звідки почув голос, і побачив черницю-самітницю. Вона була ледве жива, така худа й змарніла від голодування.

- Персевалю, Персевалю! - гукала вона. - Я знаю, хто ви є. Чи ж ви пізнаєте мене?

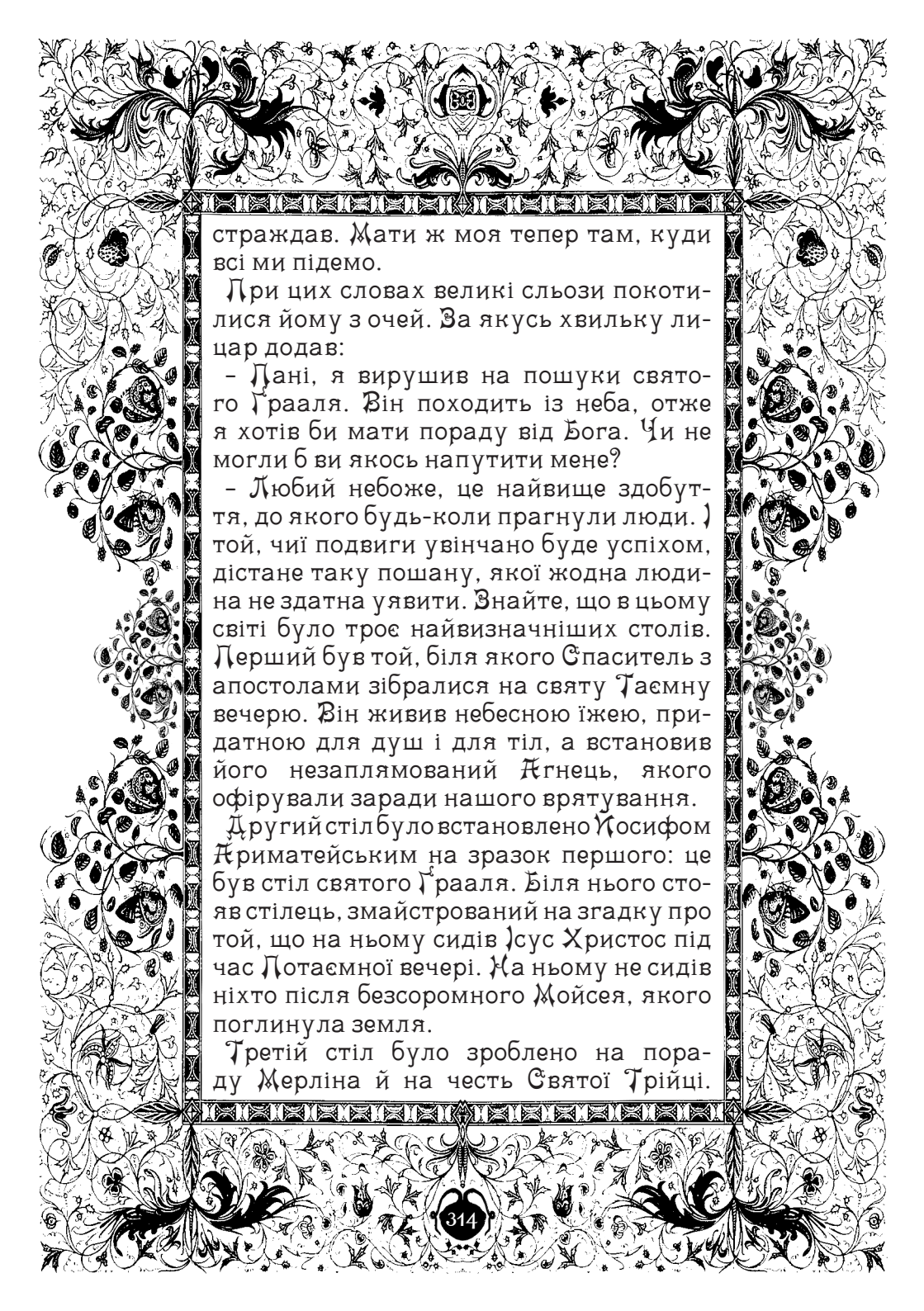
- Ні, пані, присягаюся всім святим!

- То знайте, що ви мій небіж. Колись я буда одна з найбагатших дам у світі, проте багатство завжди було мені осоружне, мене вабила бідність, у якій, як бачите, я зараз живу.

Тоді Персеваль спитав її про свою матір, бо не знав, чи вона жива, чи померла, бо дуже давно її не бачив.

- Любий небоже, - мовила самітниця, - ви вже ніколи її не побачите, хіба що уві сні, бо вона померла з розпачу, коли ви поїхали до двору короля Артура.

- Мехай Господь змилостивиться над її душею! - промовив Персеваль. - Дуже мені прикро дізнатися про цю втрату. Але на те була воля Божа, щоб я

страждав. Мати ж моя тепер там, куди всі ми підемо.

При цих словах великі сльози покотилися йому з очей. За якусь хвилюклицар додав:

- Пані, я вирушив на пошуки святого Грааля. Він походить із неба, отже я хотів би мати пораду від Бога. Чи не могли б ви якось напутити мене?

- Любий небоже, це найвище здобуття, до якого будь-коли прагнули люди. Той, чиї подвиги увінчано буде успіхом, дістане таку пошану, якої жодна людина не здатна уявити. Знайте, що в цьому світі було троє найвизначніших столів. Перший був той, біля якого Спаситель з апостолами зібралися на святу Таємну вечерю. Він живив небесною їжею, придатною для душ і для тіл, а встановив його незаплямований Агнець, якого офірували заради нашого врятування.

Другий стіл було встановлено Косифом Ариматейським на зразок першого: це був стіл святого Грааля. Біля нього стояв стілець, змайстрований на згадку про той, що на ньому сидів Ісус Христос під час Лотаємної вечері. На ньому не сидів ніхто після безсоромного Мойсея, якого поглинула земля.

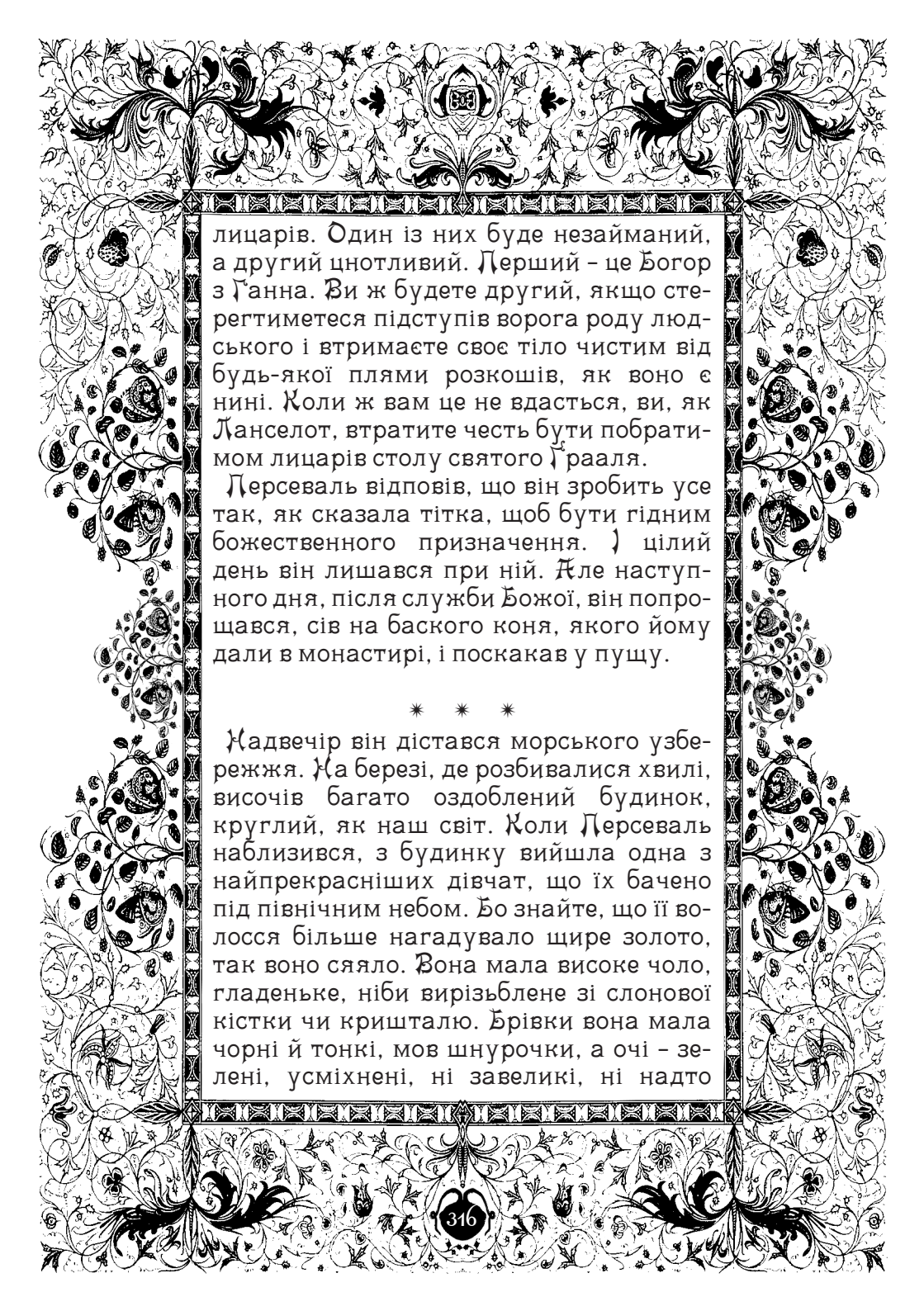
Третій стіл було зроблено на пораду Мерліна й на честь Святої Трійці.

Він дістав ім'я Круглого столу на знак світового кругу, і лицарі Круглого столу прибули до нього з усіх країв, де процвітають лицарські звичаї, чи то з християнського світу, чи то з поганського.) всі, кого було прийнято, сиділи коло столу нарівні з усіма іншими, без будь-якої переваги. Але, як пророкував Мерлін, ніхто не зможе сісти на небезпечний стілець, бо його спіткає доля Мойсея, крім справжнього лицаря, вольового й вірного, який дізнається правду про святий Ґрааль.

Господь наш вирішив, що ним стане Ґалаад.) я вам скажу, чому двері й вікна палацу зачинилися самі собою перед його появою при дворі і чому він має ясно-червоний герб. Спаситель під час своїх Страстей обіцяв апостолам, що прийде їх відвідати. Ось чому в день Вішестя Святого Духа, коли вони зібралися в оселі, де всі двері було зачинено, Дух Святий зійшов на них у подібі полум'я, щоб утішити їх, і послав їх у чужі землі проповідувати ім'я Боже й навчати святих Євангелій. До того ж, очікуваний лицар прибув із гербом вогняного кольору і увійшов до зали, двері до якої було зачинено.) негайно почався похід за Ґраалем.

Знайте, що Ґалаад успішно його завершить і що його супроводитимуть двоє

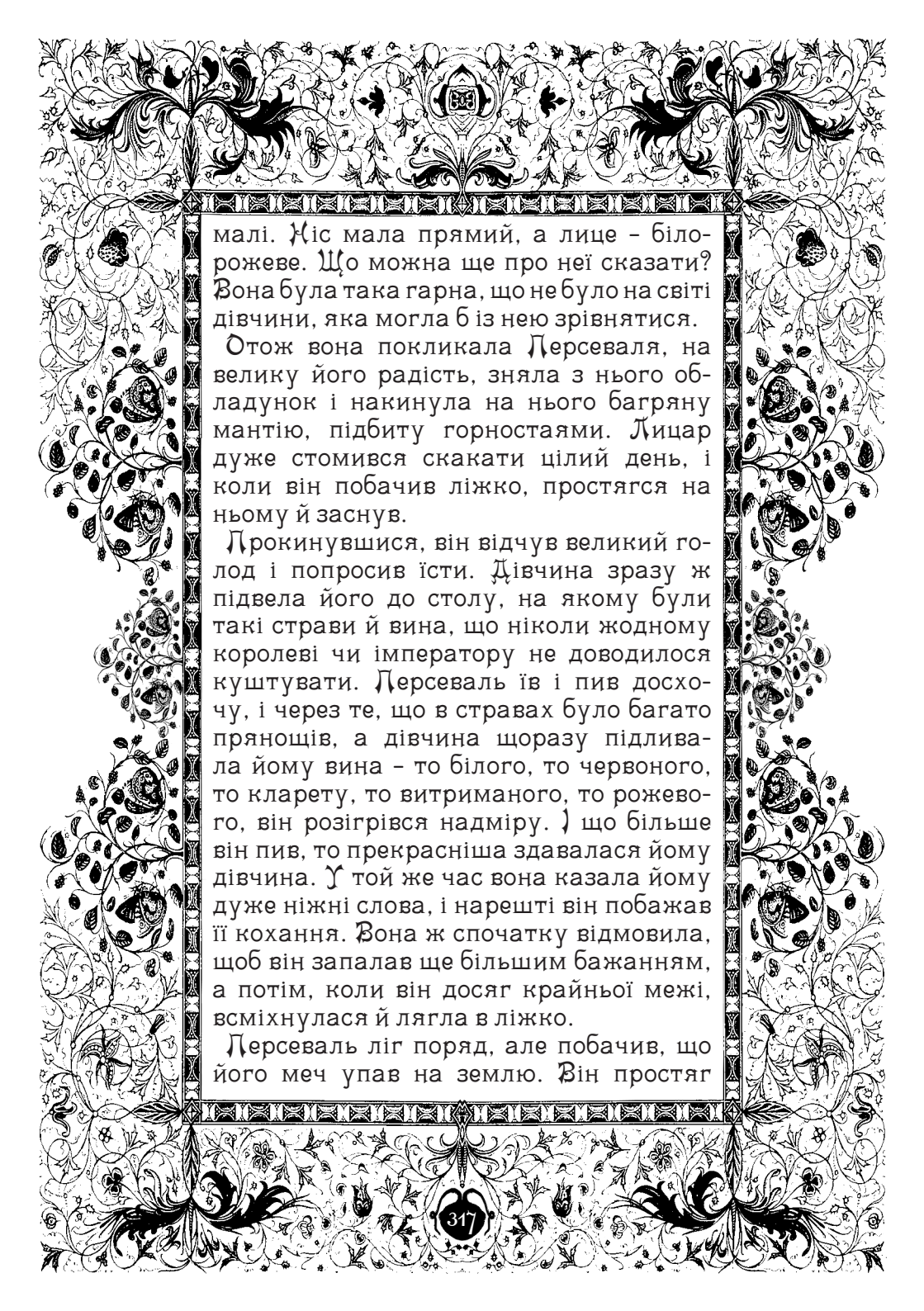

лицарів. Один із них буде незайманий, а другий цнотливий. Перший – це Богор з Ганна. Ви ж будете другий, якщо стерегтиметеся підступів ворога роду людського і втримаєте своє тіло чистим від будь-якої плями розкошів, як воно є нині. Коли ж вам це не вдасться, ви, як Ланселот, втратите честь бути побратимом лицарів столу святого Грааля.

Персеваль відповів, що він зробить усе так, як сказала тітка, щоб бути гідним божественного призначення. І цілий день він лишався при ній. Але наступного дня, після служби Божої, він попрощався, сів на баского коня, якого йому дали в монастирі, і поскакав у пушу.

* * *

Надвечір він дістався морського узбережжя. На березі, де розбивалися хвилі, височів багато оздоблений будинок, круглий, як наш світ. Коли Персеваль наблизився, з будинку вийшла одна з найпрекрасніших дівчат, що їх бачено під північним небом. Її волосся більше нагадувало шире золото, так воно сяяло. Вона мала високе чоло, гладеньке, ніби вирізьблене зі слонової кістки чи кристалю. Брівки вона мала чорні й тонкі, мов шнурочки, а очі – зелені, усміхнені, ні завеликі, ні надто

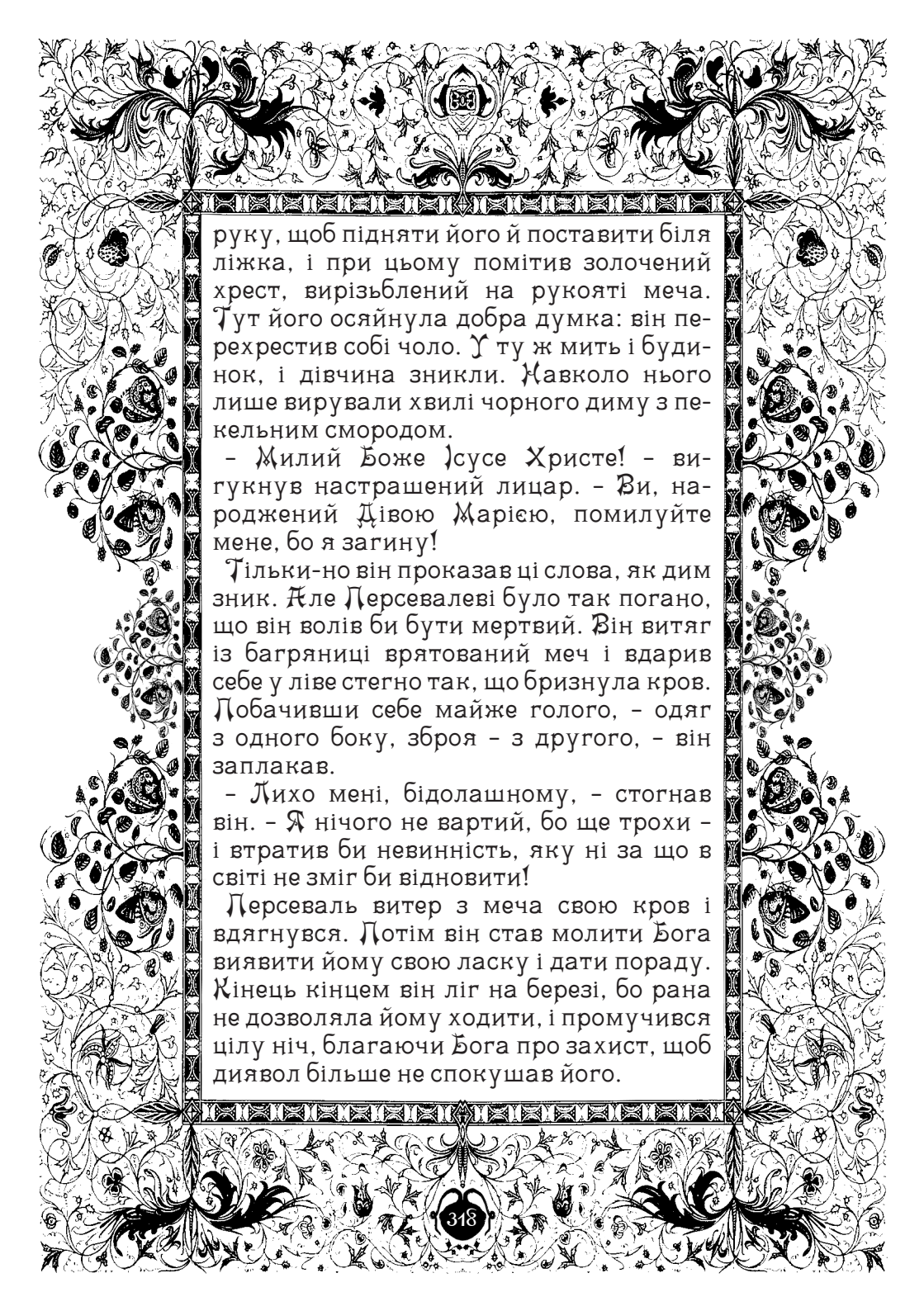

малі. Ніс мала прямиий, а лице - біло-рожеве. Що можна ще про неї сказати? Вона була така гарна, що не було на світі дівчини, яка могла б із нею зрівнятися.

Отож вона покликала Персевалю, на велику його радість, зняла з нього обладунок і накинула на нього багряню мантию, підбиту горностаями. Лицар дуже стомився скакати цілий день, і коли він побачив ліжко, простягся на ньому й заснув.

Прокинувшись, він відчув великий голод і попросив їсти. Дівчина зразу ж підвела його до столу, на якому були такі страви й вина, що ніколи жодному королеві чи імператору не доводилося куштувати. Персеваль їв і пив доско-чу, і через те, що в стравах було багато прянощів, а дівчина щоразу підли-вала йому вина - то білого, то червоного, то кларету, то витриманого, то рожево-го, він розігрівся надміру. І що більше він пив, то прекрасніша здавалася йому дівчина. У той же час вона казала йому дуже ніжні слова, і нарешті він побажав її кохання. Вона ж спочатку відмовила, щоб він запалав ще більшим бажанням, а потім, коли він досяг крайньої межі, всміхнулася й лягла в ліжко.

Персеваль ліг поряд, але побачив, що його меч упав на землю. Він простяг

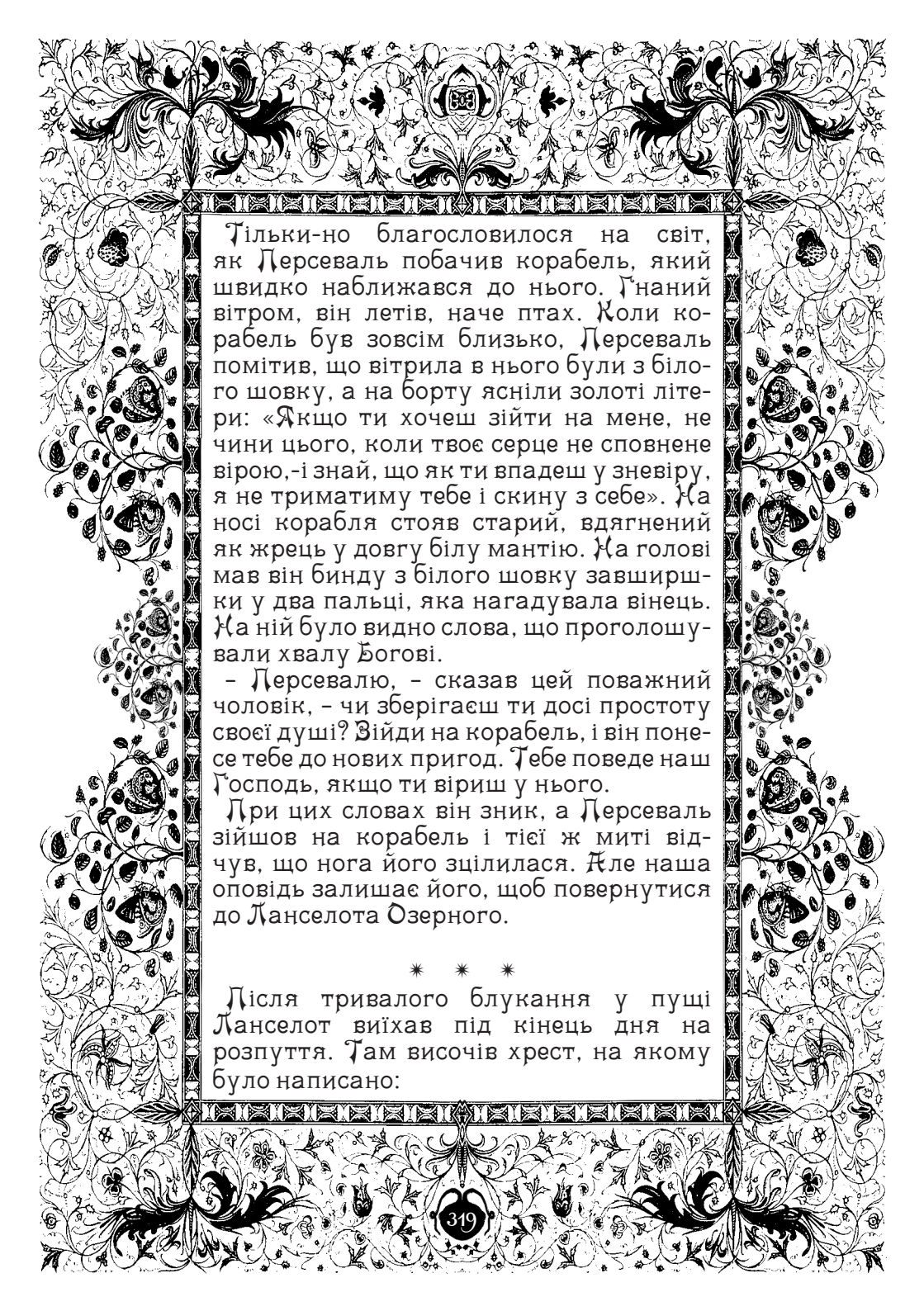
руку, щоб підняти його й поставити біля ліжка, і при цьому помітив золочений хрест, вирізьблений на рукояті меча. Тут його осягнула добра думка: він перехрестив собі чоло. У ту ж мить і будинок, і дівчина зникли. Навколо нього лише вирували хвилі чорного диму з пекельним смородом.

- Милий Боже Ісусе Христе! - вигукнув настрашений лицар. - Ви, народжений Дівою Марією, помилуйте мене, бо я загину!

Тільки-но він проказав ці слова, як дим зник. Але Персевалеві було так погано, що він волів би бути мертвий. Він витяг із багряниці врятований меч і вдарив себе у ліве стегно так, що бризнула кров. Побачивши себе майже голого, - одяг з одного боку, зброя - з другого, - він заплакав.

- Лихо мені, бідолашньому, - стогнав він. - Я нічого не вартий, бо ще трохи - і втратив би невинність, яку ні за що в світі не зміг би відновити!

Персеваль витер з меча свою кров і вдягнувся. Потім він став молити Бога виявити йому свою ласку і дати пораду. Кінець кінцем він ліг на березі, бо рана не дозволяла йому ходити, і промучився цілу ніч, благаючи Бога про захист, щоб диявол більше не спокушав його.

Тільки-но благословилося на світ, як Персеваль побачив корабель, який швидко наближався до нього. Гнаний вітром, він летів, наче птах. Коли корабель був зовсім близько, Персеваль помітив, що вітрила в нього були з білого шовку, а на борту ясніли золоті літери: «Якщо ти хочеш зійти на мене, не чини цього, коли твоє серце не сповнене вірою, - і знай, що як ти впадеш у зневіру, я не триматиму тебе і скину з себе». На носі корабля стояв старий, вдягнений як жрець у довгу білу мантию. На голові мав він бинду з білого шовку завширшки у два пальці, яка нагадувала вінець. На ній було видно слова, що проголошували хвалу Богові.

- Персевалю, - сказав цей поважний чоловік, - чи зберігаєш ти досі простоту своєї душі? Зійди на корабель, і він понесе тебе до нових пригод. Тебе поведе наш Господь, якщо ти віриш у нього.

При цих словах він зник, а Персеваль зійшов на корабель і тієї ж миті відчув, що нога його зцілилася. Але наша оповідь залишає його, щоб повернутися до Ланселота Озерного.

* * *

Після тривалого блукання у пуші Ланселот виїхав під кінець дня на розпуття. Там височів хрест, на якому було написано:

«Мандрівний лицарю, ти шукаєш пригод, а тут перед тобою дві дороги. Обидві вони небезпечні. Але не йди ліворуч, для цієї дороги треба бути надто мудрим і скромним».

Ланселот умів читати й легко розібрав напис. Не вагаючись, він повернув ліворуч і невдовзі побачив на галявині стіл, а на ньому – неймовірно розкішну золоту корону. Ланселот забрав її, подумавши, як добре буде з'явитися в ній перед народом. Та не встиг він проїхати пів льє, як побачив, що ліс за ним затремтів, наче під подихом бурі. Це так гнався за ним щодуху лицар у білому обладунку. Ланселот у свою чергу стиснув острогами свого коня. Лицарі спрямували один на одного списи, але Ланселотів спис зламався, мов суха гілка, тоді як спис його супротивника вибив його з сідла, він перелетів через голову свого коня і впав на землю. Ланселот лежав без сил, а його переможець зійшов з коня, забрав корону й поїхав, навіть не озирнувшись на переможеного лицаря.

Долаючи біль у всьому тілі, Ланселот ледве заліз на свого коня. Він їхав до ночі, але не знайшов оселі, де міг би переночувати. Тоді він розсідлав коня, зняв з нього зброю, нарізав йому мечем гарної соковитої трави замість сіна, по-

чистив його, а потім повісив щит на дереві, зняв шолом, відклав убік меча й загнув ув обладунку під дубом.

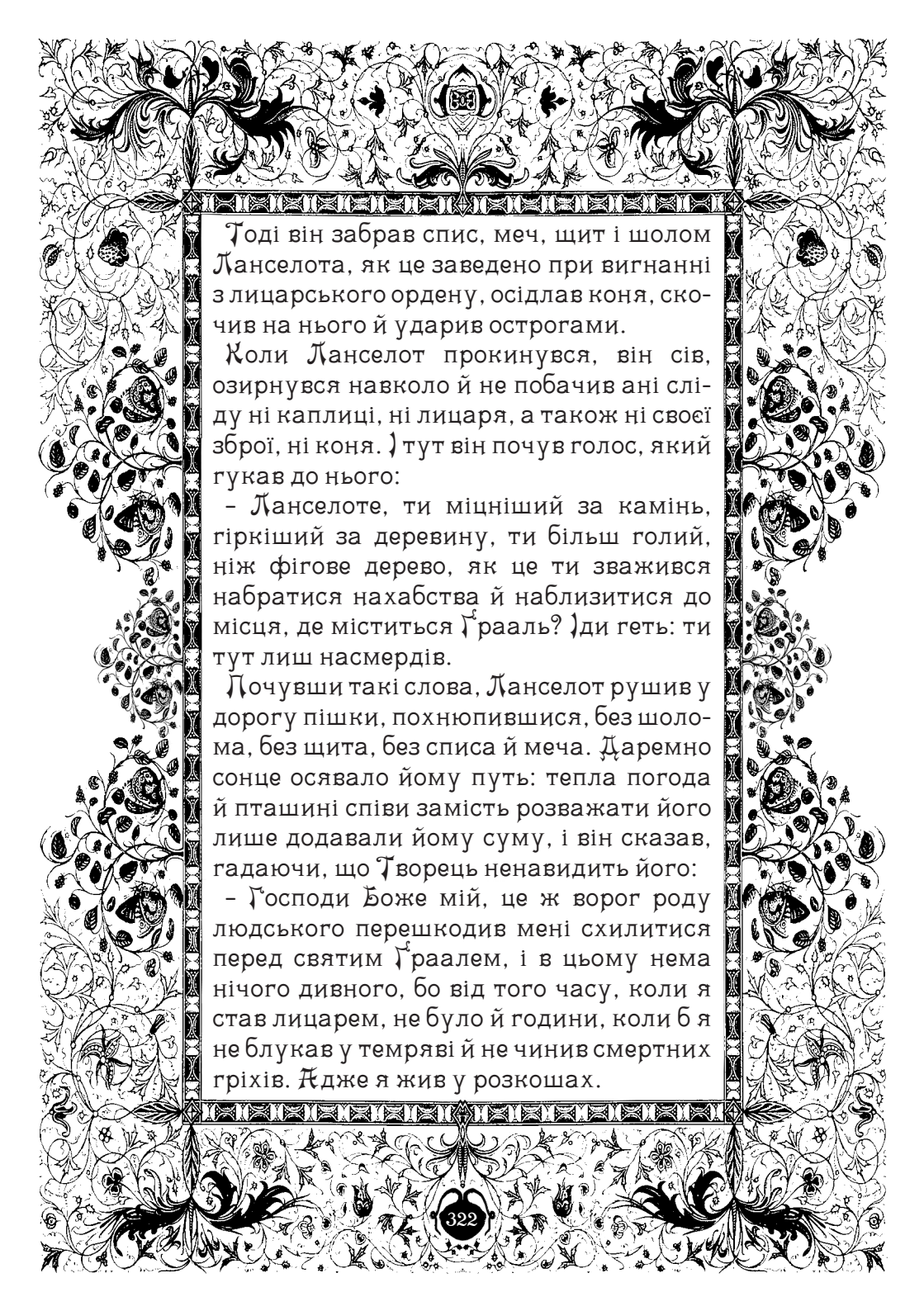
І побачив він уві сні хворого лицаря, розпростертого на марах, що їх було принесено й поставлено перед стародавньою й напівзруйнованою каплицею. Лицаря підняли з мар, а він жалібно стогнав і молив Бога послати йому чудодійний келих, який принесе йому одужання. Голос лицаря було ледве чути, і всі були проїняті глибоким співчуттям до нього. І

тут у каплиці з'явився великий срібний свічник, у якому палали шість свічок, а за лицарем, так само на срібному столі з'явився святий Грааль, накритий білою хусткою. Напруживши всі сили, хворий підвівся й поцілував край столу, торкнувшись його своїми повіками.

- Великий Боже, - вигукнув він, - будь славен воіки-віків! Я став такий здоровий та бадьорий, ніби ніколи в житті не хворів.

І свічник, і чудодійний келих зникли, й не видно було, хто їх забрав, а невідомий лицар звернувся до сонного Ланселота:

- Левно, цей лицар вельми грішний, - вигукнув він, - адже Бог не дозволив йому прокинутися й ушанувати святий Грааль. Яка ганьба для нього!

Тоді він забрав спис, меч, щит і шолом Ланселота, як це заведено при вигнанні з лицарського ордену, осідлав коня, скочив на нього й ударив острогами.

Коли Ланселот прокинувся, він сів, озирнувся навколо й не побачив ані сліду ні каплиці, ні лицаря, а також ні своєї зброї, ні коня. Тут він почув голос, який гукав до нього:

- Ланселоте, ти міцніший за камінь, гіркіший за деревину, ти більш голий, ніж фігове дерево, як це ти зважився набратися нахабства й наблизитися до місця, де міститься Грааль? Іди геть: ти тут лиш насмердів.

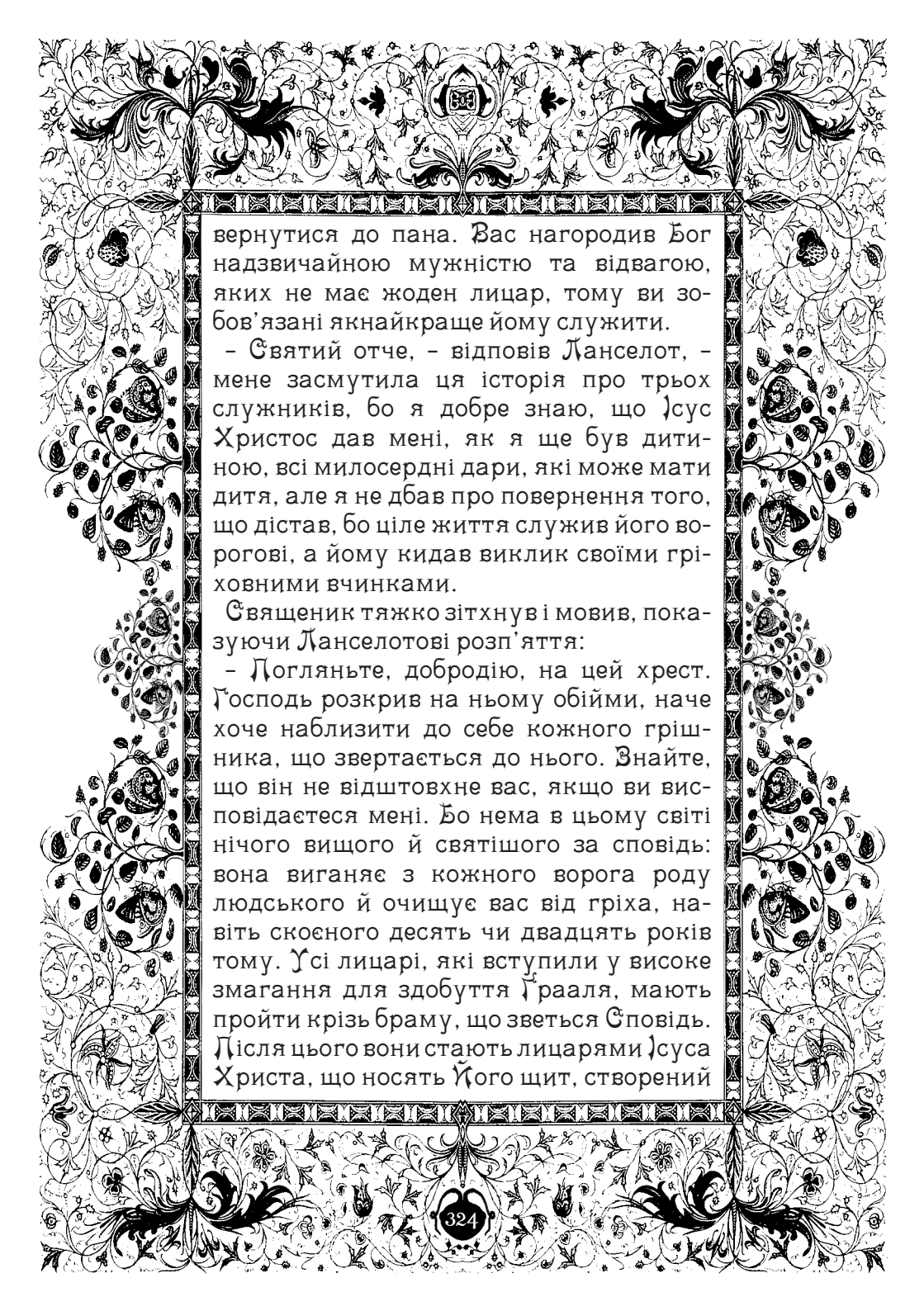
Почувши такі слова, Ланселот рушив у дорогу пішки, похнюпившись, без шолома, без щита, без списа й меча. Даремно сонце осявало йому путь: тепла погода й пташині співи замість розважати його лише додавали йому суму, і він сказав, гадаючи, що Творець ненавидить його:

- Господи Боже мій, це ж ворог роду людського перешкодив мені схилитися перед святим Граалем, і в цьому нема нічого дивного, бо від того часу, коли я став лицарем, не було й години, коли б я не блукав у темряві й не чинив смертних гріхів. Адже я жив у розкошах.

* * *

Міркуючи так, дістався він до каплички й зайшов до неї, щоб подякувати Богові. Священик, на рясі якого ясніли ознаки Господа нашого, служив месу, а диякон допомагав йому. Коли служба Божа дійшла кінця, Ланселот звернувся до нього й сказав, що бажає висповідатися. Священик насамперед спитав його ймення, а потім сказав:

- Добродію, ви повинні щиро дякувати Богові за те, що він створив вас таким гарним і відважним. Служіть йому, користаючи з великого дару, що ним він вас наділив, і не будьте схожі на того поганого служника, про якого говорить Євангеліє. Один барон поділив між своїми стайничими частину свого золота: першому дав один безант, другому - два, а третьому - п'ять. Цей останній невдовзі повернувся до свого пана й сказав: «Пане, ось п'ять безантів, що їх я заробив завдяки тим, які ти мені дав». «Заходь, добрий і слухняний служниче, - сказав барон, - я беру тебе у свій дім». У свою чергу, другий показав йому два безанти, зароблені через те, що він одержав два від свого пана, отже, лицар зустрів його дуже добре. Але третій закопав свою золоту монету в землю і не насмілився по-

вернутися до пана. Вас нагородив Бог надзвичайною мужністю та відвагою, яких не має жоден лицар, тому ви зобов'язані якнайкраще йому служити.

- Святий отче, - відповів Ланселот, - мене засмутила ця історія про трьох служників, бо я добре знаю, що Ісус Христос дав мені, як я ще був дитиною, всі милосердні дари, які може мати дитя, але я не дбав про повернення того, що дістав, бо ціле життя служив його ворогові, а йому кидав виклик своїми гріховними вчинками.

Священик тяжко зітхнув і мовив, показуючи Ланселотові розп'яття:

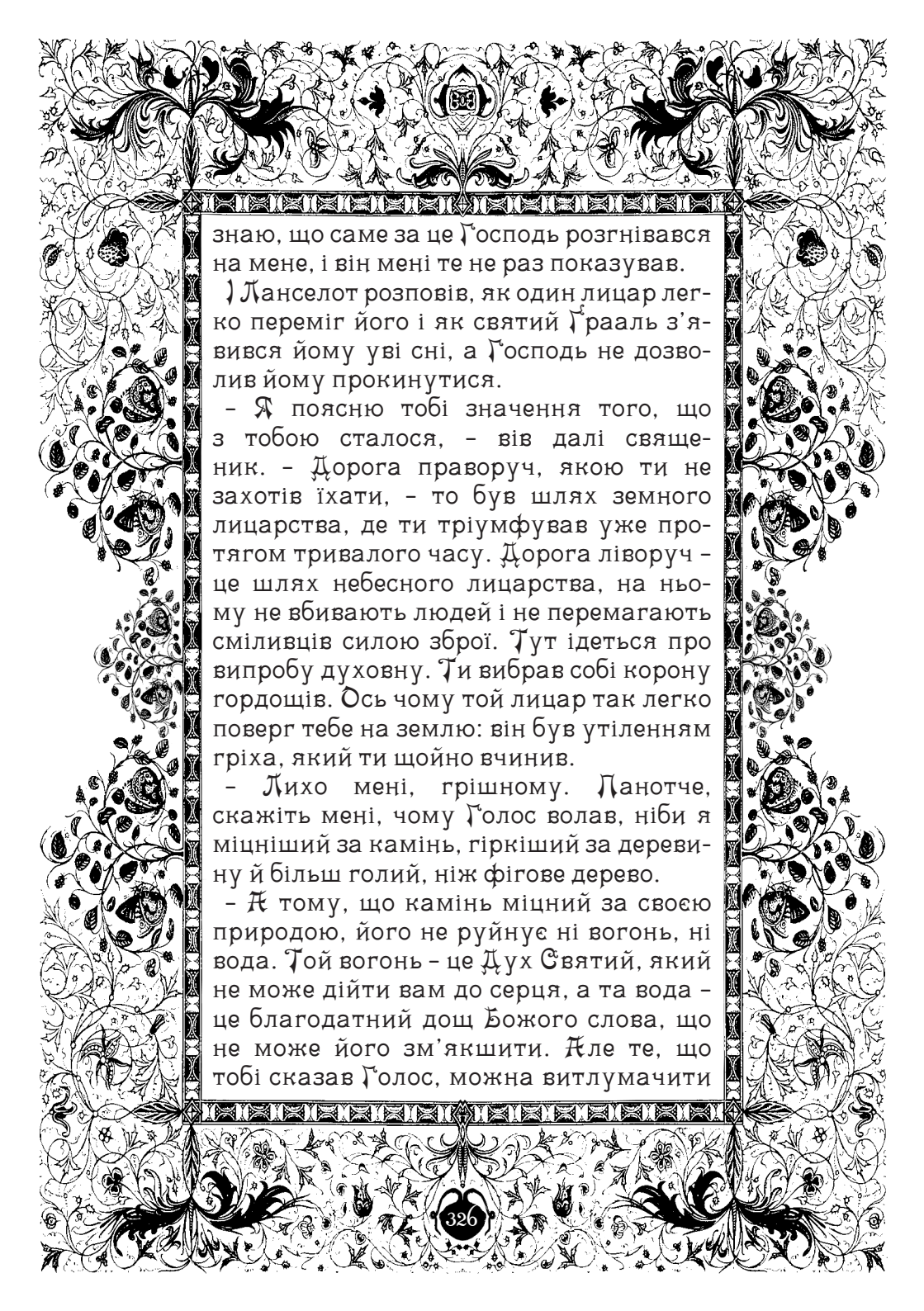
- Погляньте, добродію, на цей хрест. Господь розкрив на ньому обійми, наче хоче наблизити до себе кожного грішника, що звертається до нього. Знайте, що він не відштовхне вас, якщо ви висповідаетесь мені. Бо нема в цьому світі нічого вищого й святішого за сповідь: вона виганяє з кожного ворога роду людського й очищує вас від гріха, навіть скоєного десять чи двадцять років тому. Усі лицарі, які вступили у високе змагання для здобуття Грааля, мають пройти крізь браму, що зветься Сповідь. Після цього вони стають лицарями Ісуса Христа, що носять Його щит, створений

з терпіння та покори. Коли ж хтось увійде крізь іншу браму, то він не тільки не знайде того, що шукає, а ще й зазнає лиха за те, що намагався взяти на себе труди Божого лицаря, не бувши ним. О який сором та безчестя чекають на нього після повернення... Тож розповідайте мені про ваші гріхи, а я визволю вас від них даною мені владою.

Ланселота опанували вагання. Ні за що в світі він не хотів нікому розповісти про свою любов до королеви. Він болісно зітхав, неспроможний заговорити, не наважуючись розкрити рота й раптом перетворившись зі сміливця на боягуза. Та священник так переконливо навертав його на потребу звільнитися від тягаря помилок, обіцяючи йому вічне життя, якщо він визнає свої гріхи, і всі кари пекла, якщо він їх приховає, що Ланселот нарешті почав сповідатися.

- Пане, мій гріх у тому, що ціле життя своє я любив одну даму - королеву Гіневру, дружину короля Артура. Завдяки їй я завжди мав досить і золота, і срібла, отже часто міг наділяти бідних лицарів дорогими дарунками. Це вона піднесла мене на нинішню височінь, а я з любові до неї вчинив збройні подвиги, про які всі знають. Лихо мені. Я добре

знаю, що саме за це Господь розгнівався на мене, і він мені те не раз показував.

Ланселот розповів, як один лицар легко переміг його і як святий Грааль з'явився йому уві сні, а Господь не дозволив йому прокинутися.

- Я поясню тобі значення того, що з тобою сталося, - вів далі священник. - Дорога праворуч, якою ти не захотів їхати, - то був шлях земного лицарства, де ти тріумфував уже протягом тривалого часу. Дорога ліворуч - це шлях небесного лицарства, на ньому не вбивають людей і не перемагають сміливців силою зброї. Тут ідеться про випробу духовну. Ти вибрав собі корону гордошів. Ось чому той лицар так легко поверг тебе на землю: він був утіленням гріха, який ти щойно вчинив.

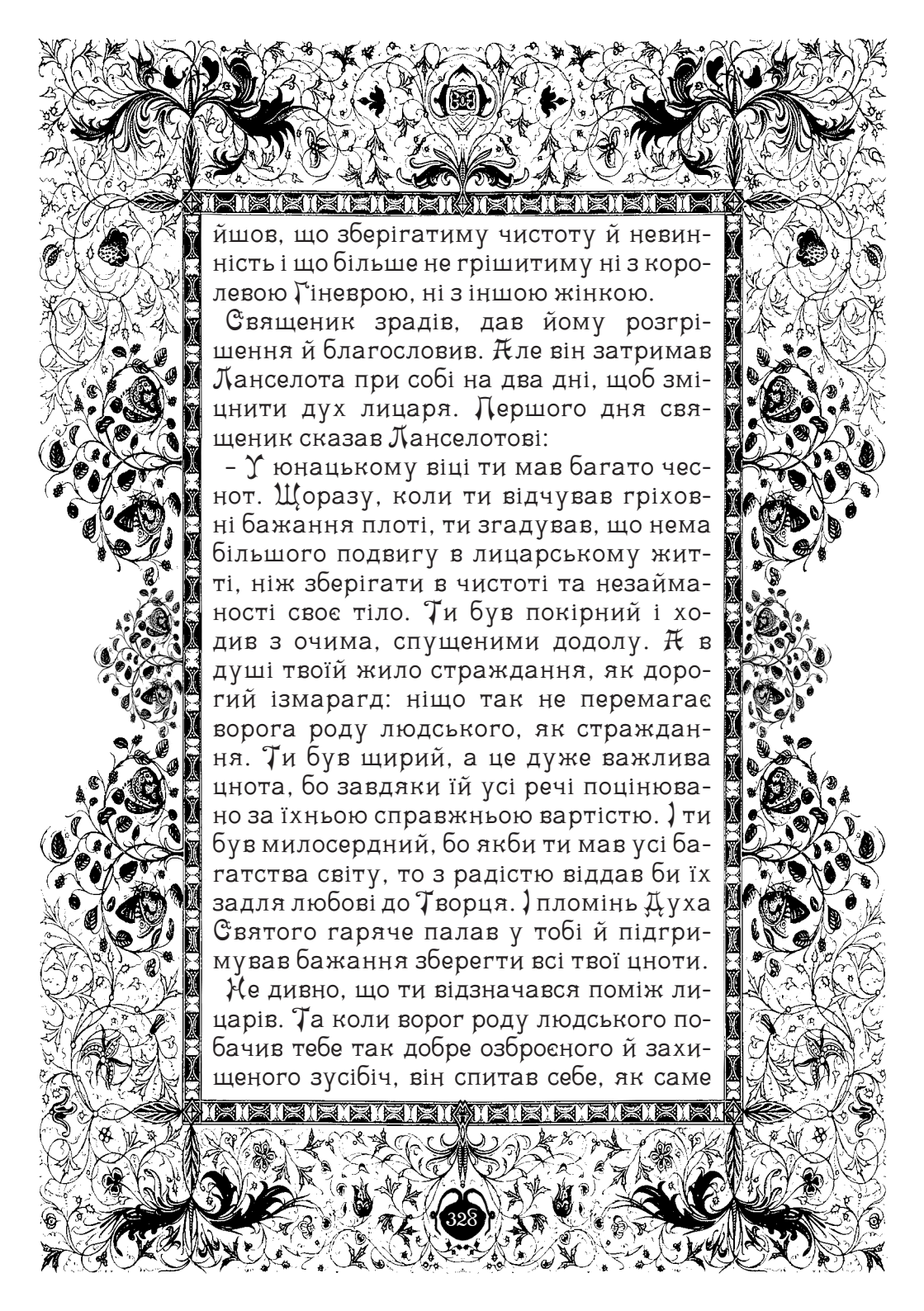
- Лихо мені, грішному. Панотче, скажіть мені, чому Голос волав, ніби я міцніший за камінь, гіркіший за деревину й більш голий, ніж фігове дерево.

- А тому, що камінь міцний за своєю природою, його не руйнує ні вогонь, ні вода. Той вогонь - це Дух Святий, який не може дійти вам до серця, а та вода - це благодатний дощ Божого слова, що не може його зм'якшити. Але те, що тобі сказав Голос, можна витлумачити

й інакше. Колись народ Ізраїлю побачив, як вода бризнула з каменю й полилася таким потоком, що всі змогли втиснути спрагу. Отже з каменю може вийти щось корисне, що робить життя солодшим. А ти твердіший за камінь, а солодкого в тобі менше, ніж у камені. Замість солодкого в тобі усе гірке: ти гіркий, наче гнила й мертва деревина. Що ж до фігового дерева, то пригадай собі, що коли наш Господь приїхав на осли в Єрусалим, єврейські діти співали веселі пісні, що про них свята наша Церква згадує щороку в день, що зветься Вербна неділя. Господь став проповідувати тим, чие серце не було відкрите для його слів, і під кінець дня він стомився, але ніхто не пустив його переночувати, то він і вийшов з міста. Там він побачив гарне фігове дерево з міцними гілками та пишним листям, але без жодного плоду і прокляв його за це. Отак і ти, коли з'явився святий Грааль, відчув, що не маєш ні добрих думок, ані добрих діл. Тому й сказав тобі Голос: «Ланселоте, міцніший за камінь, гіркіший за деревину й бідніший за фігове дерево, йди звідси геть».

При цих словах Ланселот заплакав і мовив:
- Ланотче, присягаюся Богові і вам, що вже ніколи не збочу на дорогу, якою я

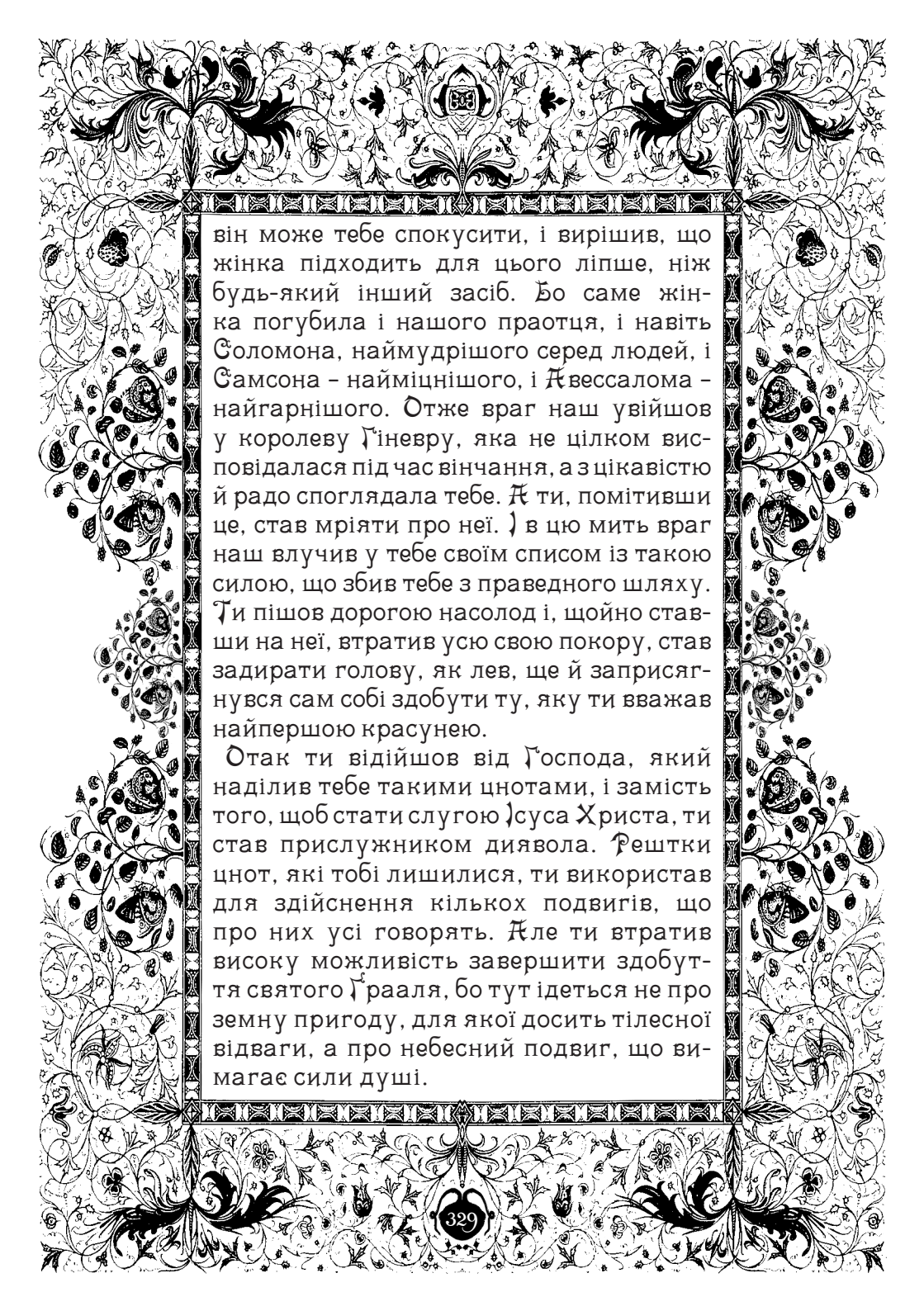

йшов, що зберігатиму чистоту й невинність і що більше не грішитиму ні з королевою Гіневрою, ні з іншою жінкою.

Священик зрадив, дав йому розгрішення й благословив. Але він затримав Ланселота при собі на два дні, щоб зміцнити дух лицаря. Першого дня священик сказав Ланселотові:

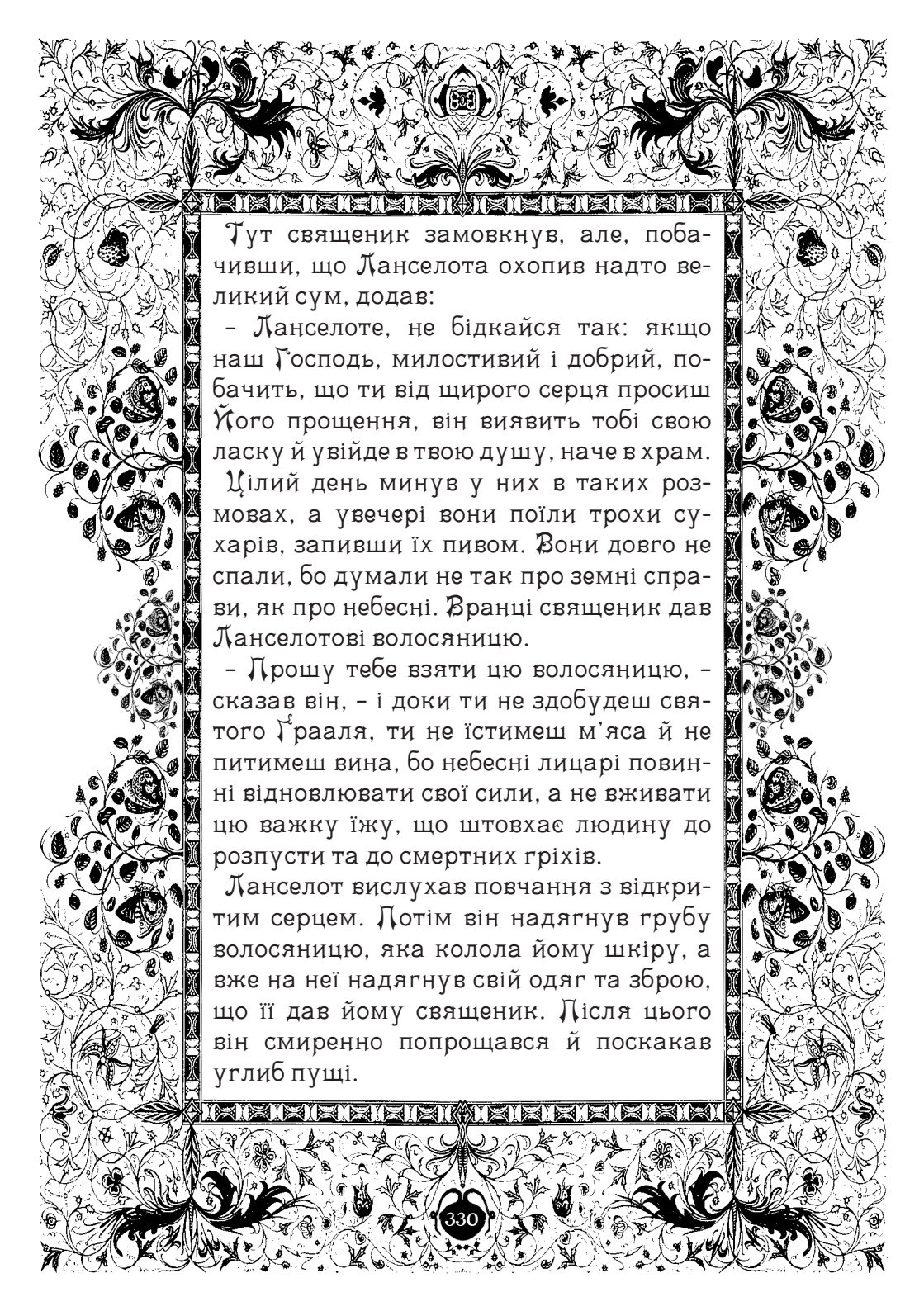
- У юнацькому віці ти мав багато чеснот. Щоразу, коли ти відчував гріховні бажання плоті, ти згадував, що нема більшого подвигу в лицарському житті, ніж зберігати в чистоті та незайманості своє тіло. Ти був покірний і ходив з очима, спущеними додолу. А в душі твоїй жило страждання, як дорогий ізмарagd: ніщо так не перемагає ворога роду людського, як страждання. Ти був ширий, а це дуже важлива цнота, бо завдяки їй усі речі поцінювано за їхньою справжньою вартістю. І ти був милосердний, бо якби ти мав усі багатства світу, то з радістю віддав би їх задля любові до Творця. І племінь Духа Святого гаряче палав у тобі й підгримував бажання зберегти всі твої цноти.

Не дивно, що ти відзначався поміж лицарів. Та коли ворог роду людського побачив тебе так добре озброєного й захищеного зусібіч, він спитав себе, як саме

він може тебе спокусити, і вирішив, що жінка підходить для цього ліпше, ніж будь-який інший засіб. Бо саме жінка погубила і нашого праотця, і навіть Соломона, наймудрішого серед людей, і Самсона – найміцнішого, і Авессалома – найгарнішого. Отже враг наш увійшов у королеву Гіневру, яка не цілком висповідалася під час вінчання, а з цікавістю й радо споглядала тебе. А ти, помітивши це, став мріяти про неї. І в цю мить враг наш влучив у тебе своїм списом із такою силою, що збив тебе з праведного шляху. Ти пішов дорогою насолод і, щойно ставши на неї, втратив усю свою покору, став задирати голову, як лев, ще й заприсягнувся сам собі здобути ту, яку ти вважав найпершою красунею.

Отак ти відійшов від Господа, який наділив тебе такими цнотами, і замість того, щоб стати слугою Ісуса Христа, ти став прислужником диявола. Рештки цнот, які тобі лишилися, ти використав для здійснення кількох подвигів, що про них усі говорять. Але ти втратив високу можливість завершити здобуття святого Грааля, бо тут ідеться не про земну пригоду, для якої досить тілесної відваги, а про небесний подвиг, що вимагає сили душі.

Тут священник замовкнув, але, побачивши, що Ланселота охопив надто великий сум, додав:

- Ланселоте, не бідкайся так: якщо наш Господь, милостивий і добрий, побачить, що ти від щирого серця просиш Його прощення, він виявить тобі свою ласку й увійде в твою душу, наче в храм.

Цілий день минув у них в таких розмовах, а увечері вони поїли трохи сухарів, запивши їх пивом. Вони довго не спали, бо думали не так про земні справи, як про небесні. Вранці священник дав Ланселотові волосяницю.

- Прошу тебе взяти цю волосяницю, - сказав він, - і доки ти не здобудеш святого Грааля, ти не їстимеш м'яса й не питимеш вина, бо небесні лицарі повинні відновлювати свої сили, а не вживати цю важку їжу, що штовхає людину до розпусти та до смертних гріхів.

Ланселот вислухав повчання з відкритим серцем. Потім він надягнув грубу волосяницю, яка колола йому шкіру, а вже на неї надягнув свій одяг та зброю, що її дав йому священник. Після цього він смиренно попросився й поскакав углиб пущі.

XII

Медовго він їхав, аж побачив галявину, на якій билися два гурти лицарів – у чорних і білих обладунках. Він поспішив на допомогу чорним лицарям, бо вони були слабші, і творив такі чудеса своєю зброєю, що всі визнали його найкращим учасником герцю. А втім, він не зміг перемогти нікого з тих, на кого нападав; даремно завдавав він їм тяжких ударів – вони ніби нічого не відчували. Кінець кінцем він так стомився, що вже не міг витримати ваги свого обладунку й навіть нездатний був тримати меча. Тоді білі лицарі схопили його, тримали в полоні всю ніч, а коли зайнявся ясний сонячний ранок, відпустили на волю.

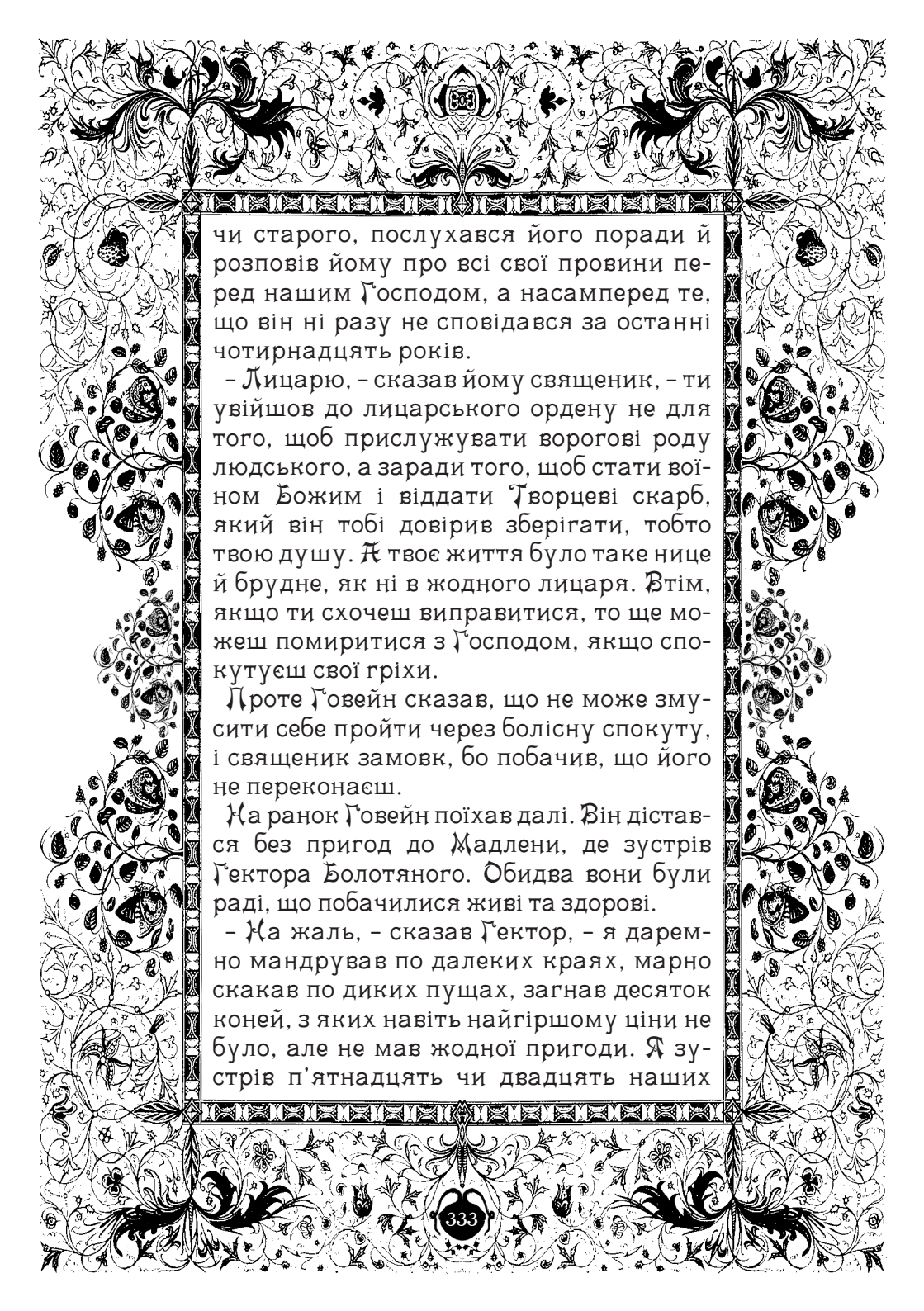
Ланселот їхав похмурий, відчуваючи, що втратив усю свою силу: його взяли в полон, а він же ніколи не був переможений у турнірах. Отак він їхав невідомо куди аж до години, коли сонце стало схилитися на захід, і раптом відчув, що кінь його спинився. Перед ним вирувала широка й бурхлива річка. Він озирнувся і побачив, що заїхав у глибоку ущелину, затиснуту між двома гостроверхими бескидами. Ланселот уже хотів повернутися, але раптом чорний

лицар вихопився з хвиль і збив його коня. Тоді Ланселот кинувся до берега – і зупинився, річка була надто глибока й небезпечна. Праворуч та ліворуч височили неприступні скелі, а за ними лише пуща, в якій можна було хіба що померти з голоду. Тоді Ланселот зняв свій обладунок, ліг долі, схрестив руки й звів погляд на схід. Він почав молитися і вирішив чекати, поки Господь не врятує його. Тут наша оповідь залишає його й повертається до пана Говейна, небожа короля Артура, про якого вже давно не було мови.

XIII

Після того як Говейн покинув своїх товаришів, він кілька днів їхав конем, не мавши жодної пригоди, яка була б гідна хоч короткої згадки. Якось увечері він натрапив на оселю пустельника, який дав йому притулок в ім'я святого милосердя. Старий і слабкий пустельник нагодував Говейна і став його намовляти на сповідь, наводячи добрі приклади з Євангелія й закликаючи подумати про великий день Страшного суду, коли навіть святі тремтітимуть, як листя: Ісус Христос покаже свої рани і з них полетиться кров. Говейн, поважаю-

чи старого, послухався його поради й розповів йому про всі свої провини перед нашим Господом, а насамперед те, що він ні разу не сповідався за останні чотирнадцять років.

- Лицарю, - сказав йому священник, - ти увійшов до лицарського ордену не для того, щоб прислужувати ворогові роду людського, а заради того, щоб стати воїном Божим і віддати Творцеві скарб, який він тобі довірив зберігати, тобто твою душу. А твоє життя було таке нище й брудне, як ні в жодного лицаря. Втім, якщо ти схочеш виправитися, то ще можеш помиритися з Господом, якщо спокутуєш свої гріхи.

Проте Говейн сказав, що не може змусити себе пройти через болісну спокуту, і священник замовк, бо побачив, що його не переконаєш.

На ранок Говейн поїхав далі. Він дістався без пригод до Мадлени, де зустрів Гектора Болотяного. Обидва вони були раді, що побачилися живі та здорові.

- На жаль, - сказав Гектор, - я даремно мандрував по далеких краях, марно скавав по диких пушах, загнав десяток коней, з яких навіть найгіршому ціни не було, але не мав жодної пригоди. Я зустрів п'ятнадцять чи двадцять наших

товаришів: нікому з них не пощастило більше за мене.

Така вже була доля лицарів Круглого столу, які вирушили на здобуття Грааля: за винятком Галаада, Персеваля, Ёгора та Ланселота, ні з ким не сталося нічого, що варто було б згадати у книзі. Вони дуже дивувалися з цього, бо гадали, що під час такого високого походу зазнають чимало пригод.

Говейн і Гектор вирішили їхати певний час разом. Одного дня, перетинаючи зелений луг, вони помітили добре озброєного лицаря, який, побачивши їх ще здалеку, став кричати:

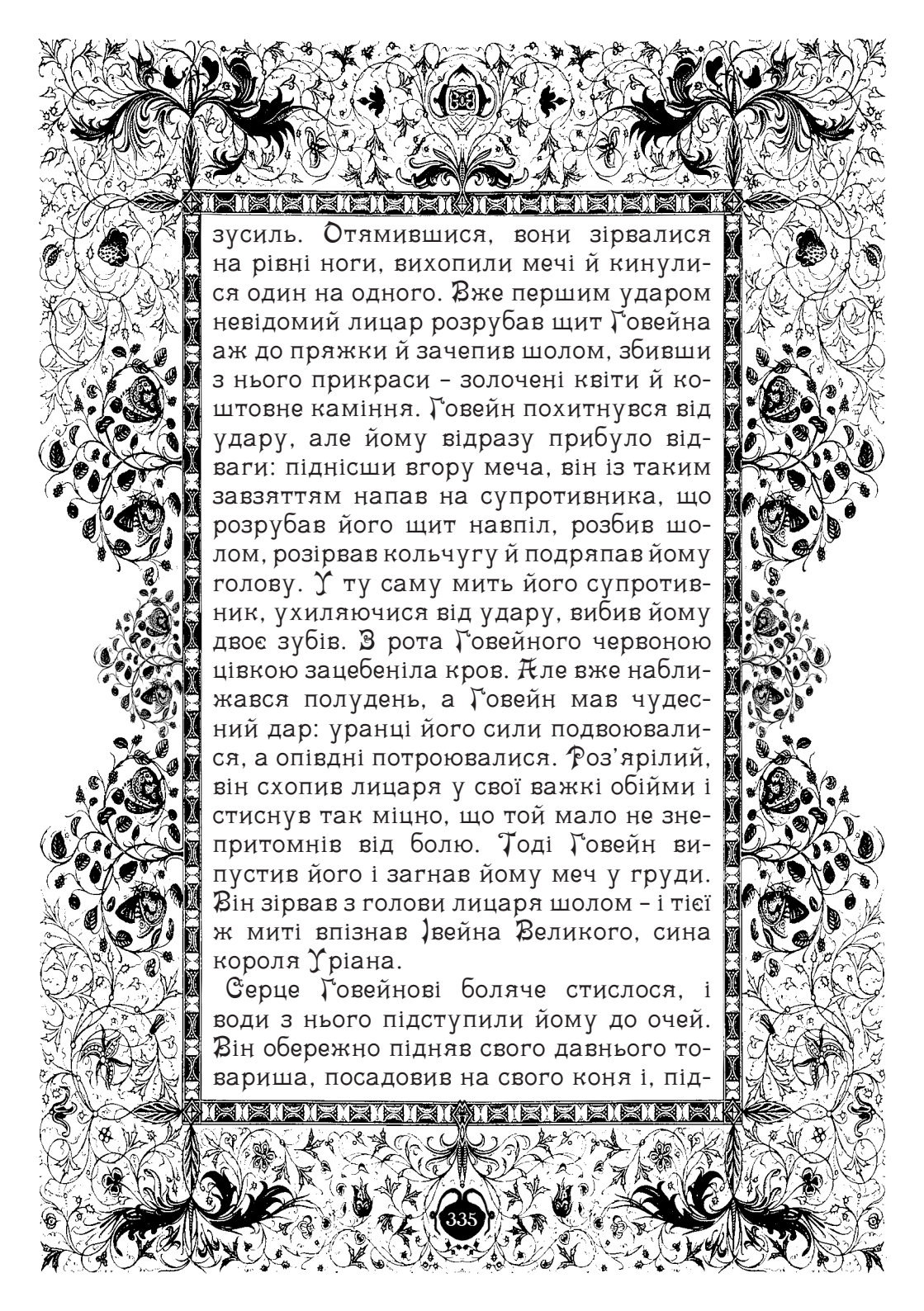
- Викликаю на бій!

- Слава Ёгу, - сказав Говейн, - це перша нагода побитися, яка мені трапилася від мого від'їзду з Камелоту. Раз він вимагає бою, він його матиме.

- Друже, віддайте його мені, дуже прошу вас, - звернувся до нього Гектор.

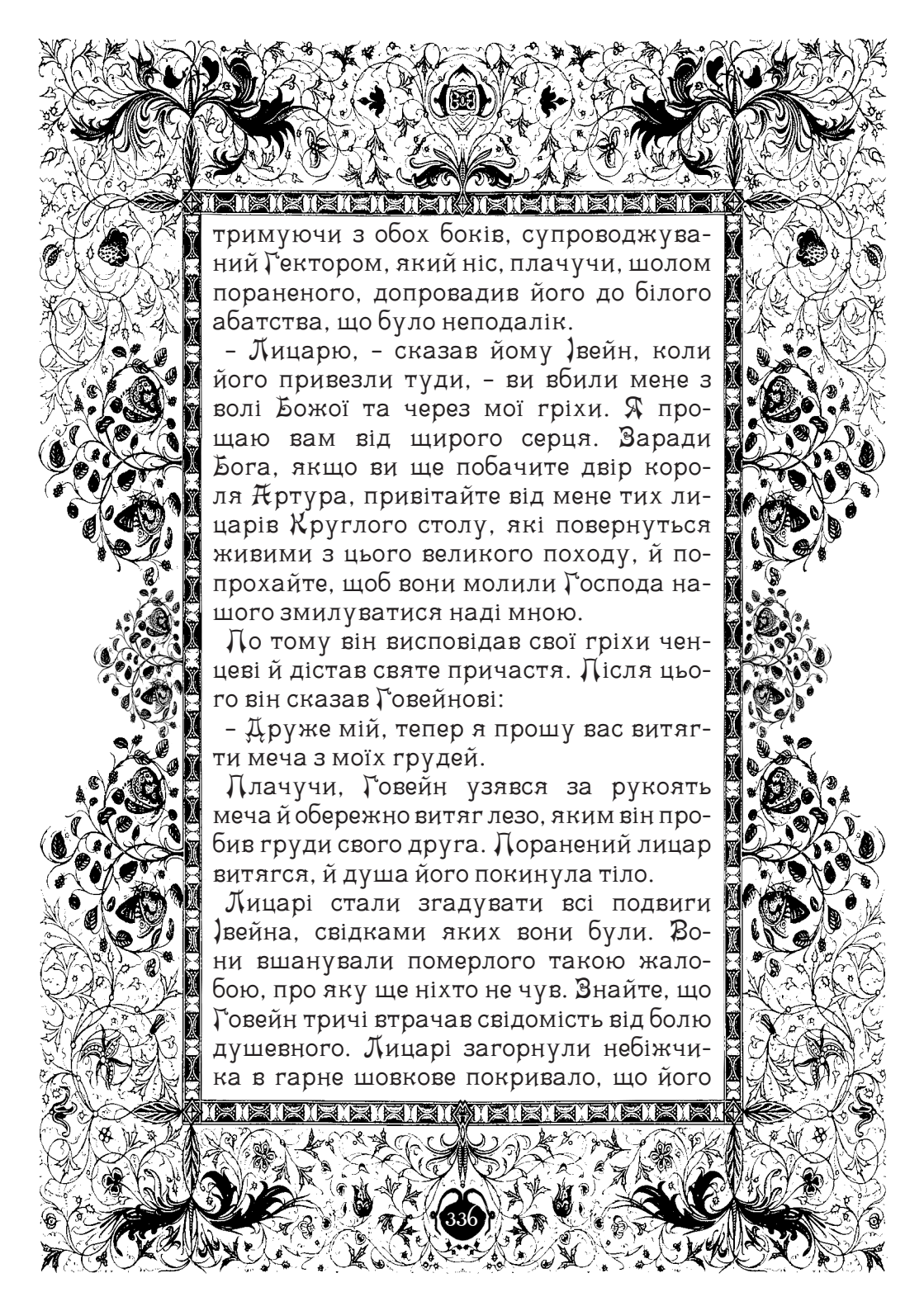
- Ні, ні за що в світі.

Мовивши це, Говейн схопив спис і кинувся вперед, і в ту ж мить невідомий лицар поспішив йому назустріч. Обоє кинули списи з такою силою, що порвали зброю на своїх конях і злетіли на землю разом із сідлами. В обох лицарів мало не розірвалося серце від нелюдських

зусиль. Отямившись, вони зірвалися на рівні ноги, вихопили мечі й кинулися один на одного. Вже першим ударом невідомий лицар розрубав щит Говейна аж до пряжки й зачепив шолом, збивши з нього прикраси – золочені квіти й коштовне каміння. Говейн похитнувся від удару, але йому відразу прибуло відваги: піднісши вгору меча, він із таким завзяттям напав на супротивника, що розрубав його щит навпіл, розбив шолом, розірвав кольчугу й подряпав йому голову. Ї ту саму мить його супротивник, ухиляючися від удару, вибив йому двоє зубів. В рота Говейного червоною цівкою зацебеніла кров. Але вже наближався полудень, а Говейн мав чудесний дар: уранці його сили подвоювалися, а опівдні потроювалися. Роз'ярілий, він схопив лицаря у свої важкі обійми і стиснув так міцно, що той мало не знепритомнів від болю. Тоді Говейн випустив його і загнав йому меч у груди. Він зірвав з голови лицаря шолом – і тієї ж миті впізнав Івейна Великого, сина короля Уріана.

Серце Говейнові боляче стислося, і води з нього підступили йому до очей. Він обережно підняв свого давнього товариша, посадовив на свого коня і, під-

тримуючи з обох боків, супроводжуваний Гектором, який ніс, плачучи, шолом пораненого, доправдив його до білого абатства, що було неподалік.

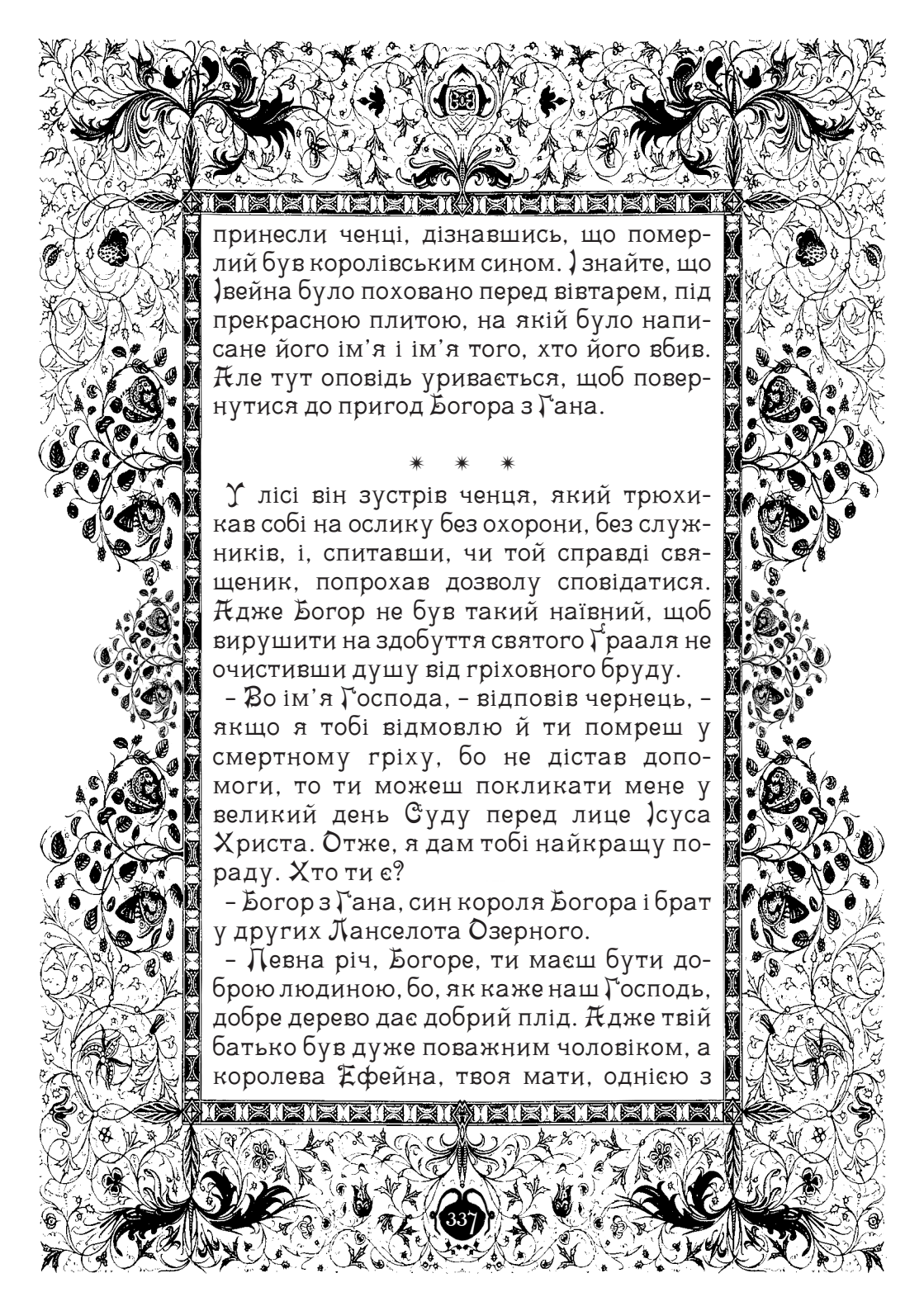
- Лицарю, - сказав йому Івейн, коли його привезли туди, - ви вбили мене з волі Божої та через мої гріхи. Я прощаю вам від щирого серця. Заради Бога, якщо ви ще побачите двір короля Артура, привітайте від мене тих лицарів Круглого столу, які повернуться живими з цього великого походу, й попрохайте, щоб вони молили Господа нашого змилюватися наді мною.

По тому він висповідав свої гріхи ченцеві й дістав святе причастя. Після цього він сказав Говейнові:

- Друже мій, тепер я прошу вас витягти меч з моїх грудей.

Плачучи, Говейн узявся за рукоять меча й обережно витяг лезо, яким він пробив груди свого друга. Поранений лицар витягся, й душа його покинула тіло.

Лицарі стали згадувати всі подвиги Івейна, свідками яких вони були. Вони вшанували померлого такою жалобою, про яку ще ніхто не чув. Знайте, що Говейн тричі втрачав свідомість від болю душевного. Лицарі загорнули небіжчика в гарне шовкове покривало, що його

принесли ченці, дізнавшись, що померлий був королівським сином.) знайте, що)вейна було поховано перед вітварем, під прекрасною плитою, на якій було написане його ім'я і ім'я того, хто його вбив. Але тут оповідь уривається, щоб повернутися до пригод Богора з Гана.

* * *

У лісі він зустрів ченця, який трюхикав собі на ослику без охорони, без служників, і, спитавши, чи той справді священик, попрохав дозволу сповідатися. Адже Богор не був такий наївний, щоб вирушити на здобуття святого Г'раала не очистивши душу від гріховного бруду.

- Во ім'я Господа, - відповів чернець, - якщо я тобі відмовлю й ти помреш у смертному гріху, бо не дістав допомоги, то ти можеш покликати мене у великий день Суду перед лице Ісуса Христа. Отже, я дам тобі найкращу пораду. Хто ти є?

- Богор з Гана, син короля Богора і брат у других Ланселота Озерного.

- Левна річ, Богоре, ти маєш бути доброю людиною, бо, як каже наш Господь, добре дерево дає добрий плід. Адже твій батько був дуже поважним чоловіком, а королева Ефейна, твоя мати, однією з

найкращих жінок у світі. Син kota має добре ловити мишей.

- Чоловік із поганого середовища змінив гиркоту на солодоші, тільки-но він охреститься: ось чому я гадаю, що ні добрість, ані злоба не залежать ні від його батька, ні від його матері, а тільки від його серця. Людське серце - наче весло, що допроваджує корабель чи до порту, чи до загибелі.

Отак розмовляючи, прибули вони до хатини відлюдника, де Богор висповідався в усьому, чим він образив Творця. Але, хоч він і гаяв свій час у безумствах світу цього, але мав на сумлінні лише один гріх тілесний, що його сподівав колись із дочкою короля Брангора з Естрангора, від чого народився їхній син, Флейн Білий, і священник був цим дуже здивований. А втім, він зобов'язав Богора харчуватися лише хлібом із водою і носити замість сорочки грубу вовняну кошулю, білу під червоним плащем - аж до закінчення походу для здобуття Граала. Богор одержав святе причастя й знову рушив у подорож, як личить християнському лицарю, що має добрий захист проти ворога роду людського.

* * *

Надвечір Богор побачив, що над ним швидко летить білий як сніг птах. Він

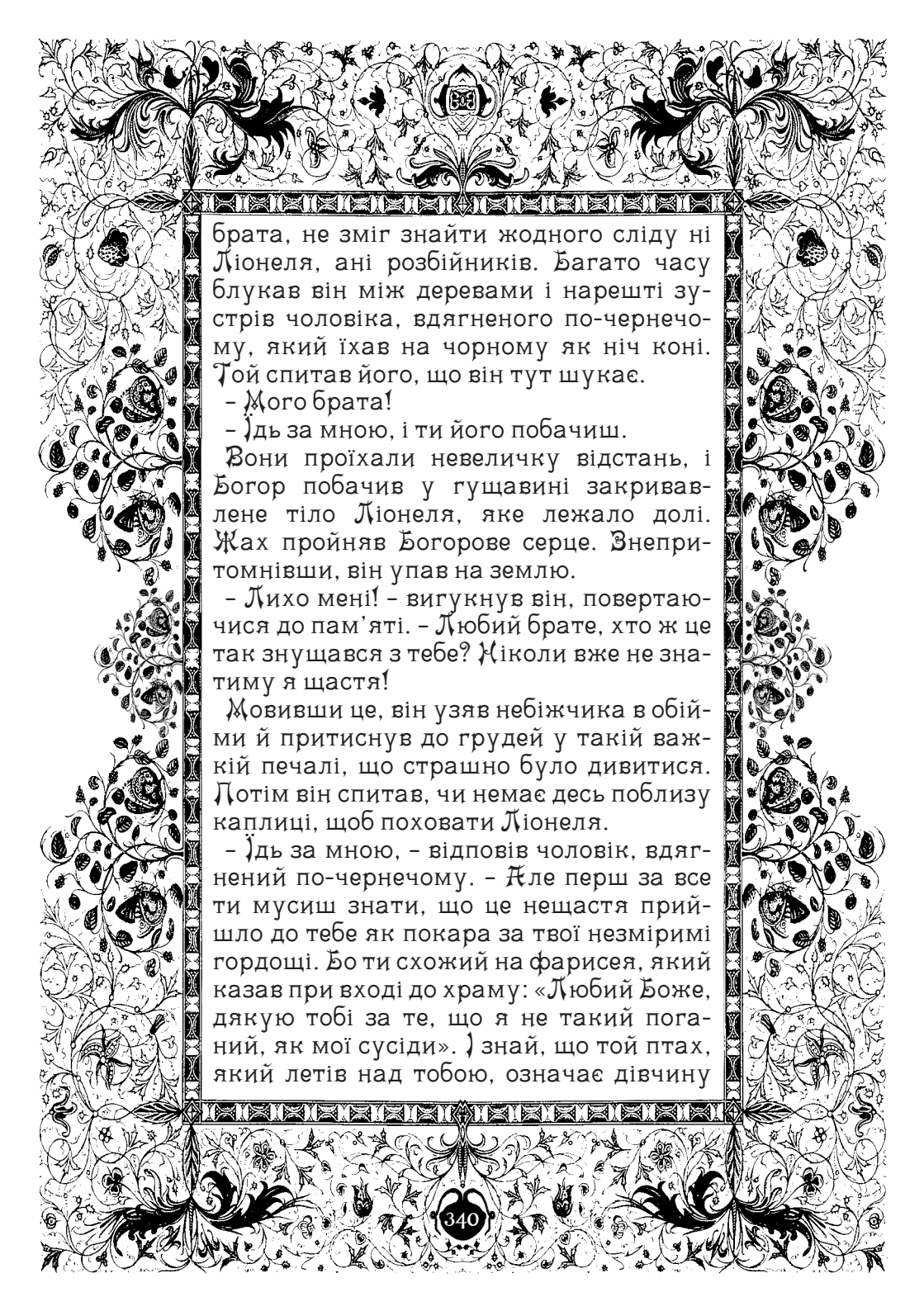
сів на гілку дерева, побачив у гнізді своїх мертвих пташенят і став гірко сумувати. Довгим та гострим дзьобом він кілька разів так сильно вдарив собі у груди, що з них порснула кров. І раптом скупані в гарячій крові мертві пташенята ожили, а їхній батько вмер тут же в гнізді.

Богор їхав своєю дорогою, розмірковуючи про значення цієї пригоди. Та не встиг він проїхати й одного гальського льє, як побачив двох розбійників, які вели його брата Ліонеля, напівголого, зі зв'язаними руками. Вони били його канчуками, й щоразу на спині нещасного з'являлися криваві рани, але він навіть не стогнав, такий він був мужній. Богор кинувся на допомогу братові, але тут же побачив озброєного до зубів лицаря, який мчав у пущу з дівчиною на своєму сидлі.

- Пресвята Діво Маріє! - волала вона. - Рятуйте мене! Пробі!

І Богор відмовився від природного свого почуття на користь любові до Ісуса Христа: не турбуючись про долю брата, він кинувся навздогін за лицарем, який викрав дівчину. І знайте, що наш Господь був за це йому вдячний.

Він швидко впорався з нападником, але, повернувшись на місце, де бачив

брата, не зміг знайти жодного сліду ні
Ліонеля, ані розбійників. Багато часу
блукав він між деревами і нарешті зу-
стрів чоловіка, вдягненого по-чернечо-
му, який їхав на чорному як ніч коні.
Той спитав його, що він тут шукає.

- Мого брата!

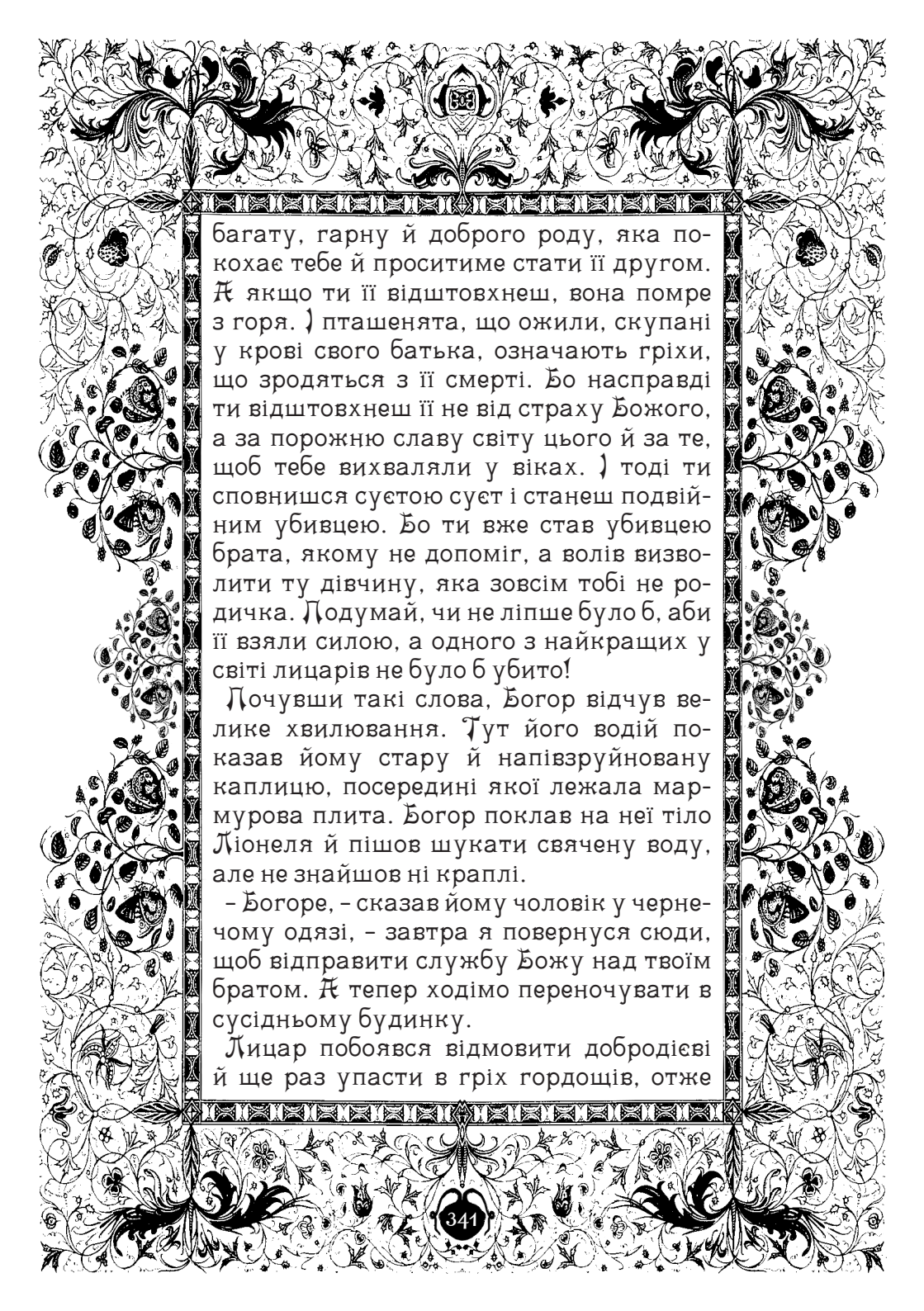
- Ідь за мною, і ти його побачиш.

Вони проїхали невеличку відстань, і
Богор побачив у гушавині закривав-
лене тіло Ліонеля, яке лежало долі.
Жах пройняв Богорове серце. Знепри-
томнівши, він упав на землю.

- Лихо мені! - вигукнув він, повертаю-
чися до пам'яті. - Любий брате, хто ж це
так знущався з тебе? Ніколи вже не зна-
тиму я щастя!

Мовивши це, він узяв небіжчика в обій-
ми й притиснув до грудей у такій важ-
кій печалі, що страшно було дивитися.
Потім він спитав, чи немає десь поблизу
каплиці, щоб поховати Ліонеля.

- Ідь за мною, - відповів чоловік, вдяг-
нений по-чернечому. - Але перш за все
ти мусиш знати, що це нещастя прий-
шло до тебе як покара за твої незміримі
гордощі. Бо ти схожий на фарисея, який
казав при вході до храму: «Любий Боже,
дякую тобі за те, що я не такий пога-
ний, як мої сусіди». І знай, що той птах,
який летів над тобою, означає дівчину

багату, гарну й доброго роду, яка по-кохає тебе й проситиме стати її другом. А якщо ти її відштовхнеш, вона помре з горя.) пташенята, що ожили, скупані у крові свого батька, означають гріхи, що зродяться з її смерті. Бо насправді ти відштовхнеш її не від страху Божого, а за порожню славу світу цього й за те, щоб тебе вихваляли у віках.) тоді ти сповнишся суетою сует і станеш подвійним убивцею. Бо ти вже став убивцею брата, якому не допоміг, а волів визволити ту дівчину, яка зовсім тобі не родичка. Подумай, чи не ліпше було б, аби її взяли силою, а одного з найкращих у світі лицарів не було б убито!

Почувши такі слова, Богор відчув велике хвилювання. Тут його водій показав йому стару й напівзруйновану каплицю, посередині якої лежала мармурова плита. Богор поклав на неї тіло Ліонеля й пішов шукати свячену воду, але не знайшов ні краплі.

- Богоре, - сказав йому чоловік у чернечому одязі, - завтра я повернуся сюди, щоб відправити службу Божу над твоїм братом. А тепер ходімо переночувати в сусідньому будинку.

Лицар побоявся відмовити добродієві й ще раз упасти в гріх гордощів, отже

пішов із ним до невеликого замку, де їх люб'язно прийняла дама такої краси, яку лише зрідка можна побачити на землі.

* * *

Коли було погашено свічки й Богор задрімав на своєму ложі, він раптом прокинувся, бо чиясь рука лягла йому на плече. То була рука господині замку, а сама вона стояла перед ним у самій сорочці. Дама сказала:

- Пане лицарю, дайте-но мені місце, аби я лягла поряд із вами.

Богор, як був у сорочці й широких штаних, підвівся з ліжка, щоб дати їй місце.

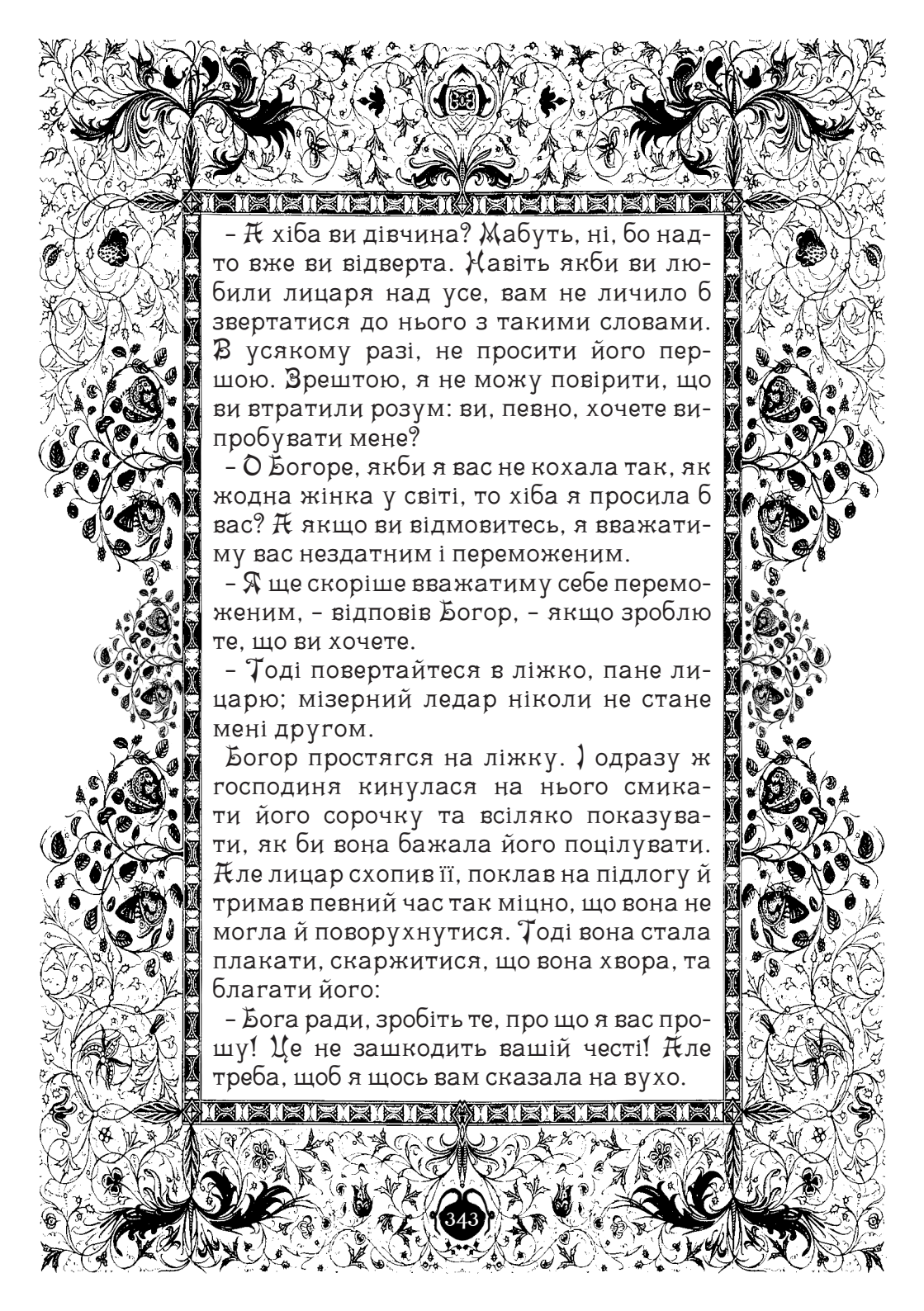
- Мій пане, - вела вона далі, - лягайте. Обіцяю вам, що не торкнуся вас, поки ви самі цього не захочете. Але поведіться зі мною так, як належить лицарю.

- Я ніколи не завдав жодної шкоди ані образи ні дамі, ні дівчині, можете бути спокійні.

- Дуже вам дякую. Ви добре знаєте, що за звичаями Логрського королівства лицар повинен подати допомогу кожній дівчині, яка потребуватиме її. Інакше втратить свою честь. Отже, допоможіть мені.

- А як саме?

- Ляжте зі мною.

- А хіба ви дівчина? Мабуть, ні, бо надто вже ви відверта. Навіть якби ви любили лицаря над усе, вам не личило б звертатися до нього з такими словами. В усякому разі, не просити його першою. Зрештою, я не можу повірити, що ви втратили розум: ви, певно, хочете випробувати мене?

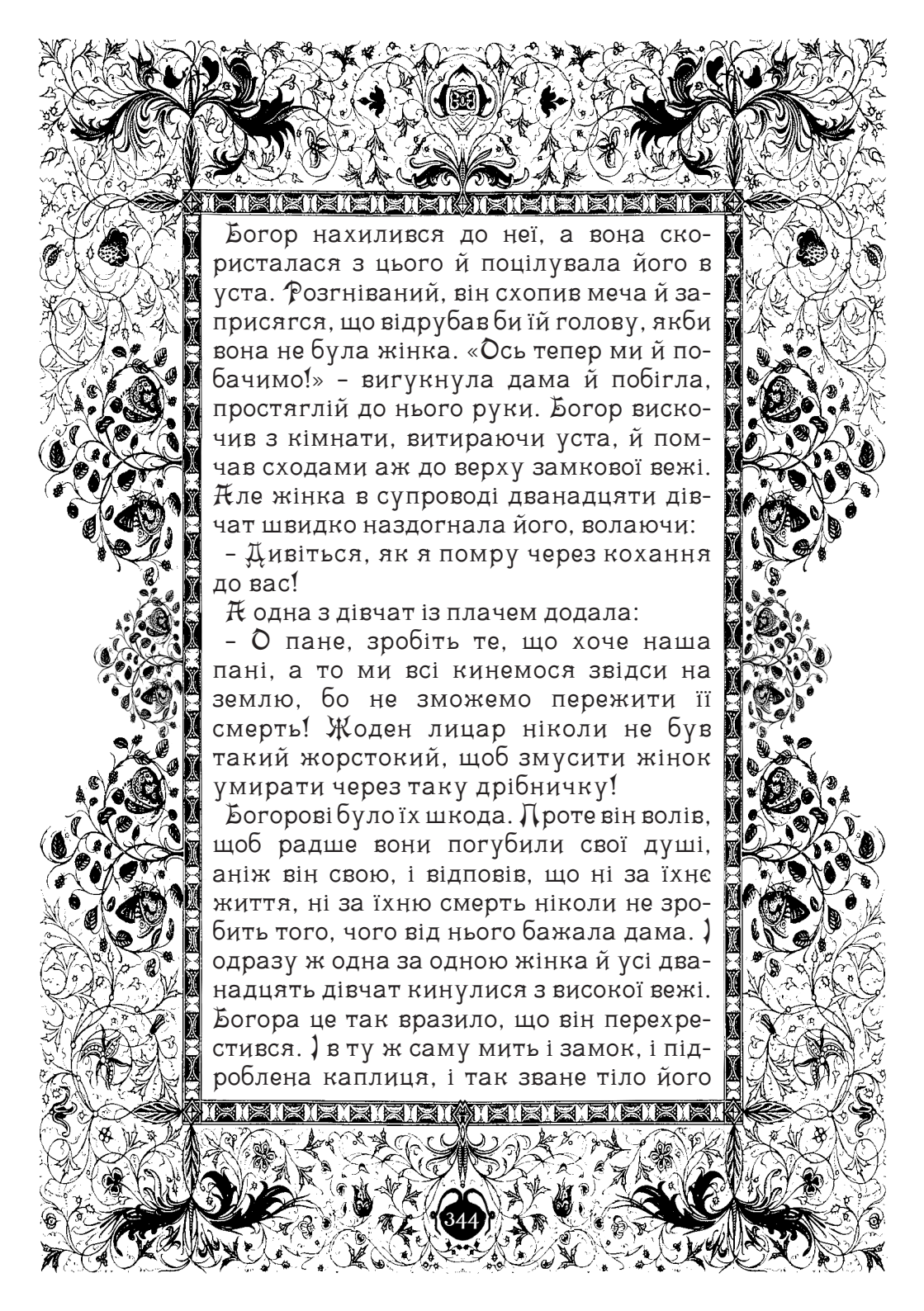
- О Богоре, якби я вас не кохала так, як жодна жінка у світі, то хіба я просила б вас? А якщо ви відмовитесь, я вважати-му вас нездатним і переможеним.

- Я ще скоріше вважатиму себе переможеним, - відповів Богор, - якщо зроблю те, що ви хочете.

- Тоді повертайтеся в ліжку, пане лицарю; мізерний ледар ніколи не стане мені другом.

Богор простягся на ліжку. І одразу ж господиня кинулася на нього смикати його сорочку та всіляко показувати, як би вона бажала його поцілувати. Але лицар схопив її, поклав на підлогу й тримав певний час так міцно, що вона не могла й поворухнутися. Тоді вона стала плакати, скаржитися, що вона хвора, та благати його:

- Бога ради, зробіть те, про що я вас прошу! Це не зашкодить вашій честі! Але треба, щоб я щось вам сказала на вухо.

Богор нахилився до неї, а вона скористалася з цього й поцілувала його в уста. Розгніваний, він схопив меча й заприсягся, що відрубав би їй голову, якби вона не була жінка. «Ось тепер ми й побачимо!» – вигукнула дама й побігла, простяглія до нього руки. Богор вискочив з кімнати, витираючи уста, й помчав сходами аж до верху замкової вежі. Але жінка в супроводі дванадцяти дівчат швидко наздогнала його, волаючи:

- Дивіться, як я помру через кохання до вас!

А одна з дівчат із плачем додала:

- О пане, зробіть те, що хоче наша пані, а то ми всі кинемося звідси на землю, бо не зможемо пережити її смерть! Жоден лицар ніколи не був такий жорстокий, щоб змусити жінок умирати через таку дрібничку!

Богорові було їх шкода. Проте він волів, щоб радше вони погубили свої душі, аніж він свою, і відповів, що ні за їхнє життя, ні за їхню смерть ніколи не зробить того, чого від нього бажала дама.) одразу ж одна за одною жінка й усі дванадцять дівчат кинулися з високої вежі. Богора це так вразило, що він перехрестився.) в ту ж саму мить і замок, і підроблена каплиця, і так зване тіло його

брата, – все зникло з таким шаленим гуркотом, ніби всі дияволи з пекла горлали навколо нього. І не сумнівайтесь, що там їх було чимало.

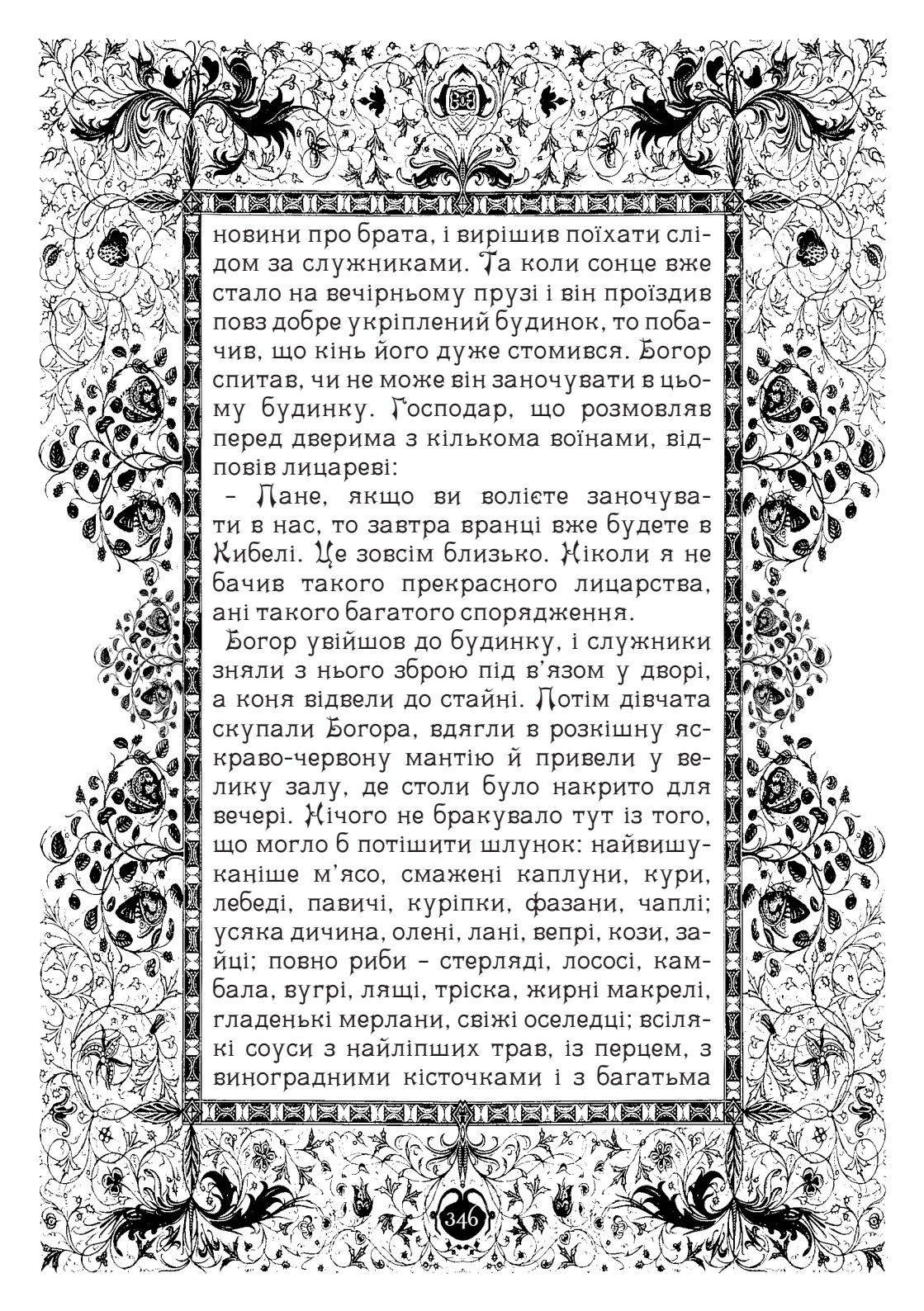
* * *

І тоді Богор простяг руки до неба й подякував Богові. Під час молитви йому відкрився справжній сенс того, що він бачив уранці. Білий птах означав Господа нашого, а пташенята – людей, що були наче мертві, доки Син Божий не був розіп'ятий на дереві, тобто на хресті, і поранений списом у правий бік, зросивши свої створіння кров'ю й наділяючи їх життям.

Коли він отак їхав, перебираючи свої думки, трапилося йому на шляху шестеро служників, які йшли, весело співаючи. На їхніх грудях висіли щити, вони ж самі вели за вуздечки коней і тягли воза, завантаженого списками. Богор спитав їх, куди вони прямують з усім цим реманентом.

– Пане, ми служимо Меліанові з Лілей, а йдемо на турнір, який відбудеться зараз у замку Кибели. І знайте, що там зберуться найкращі люди з усієї Британії!

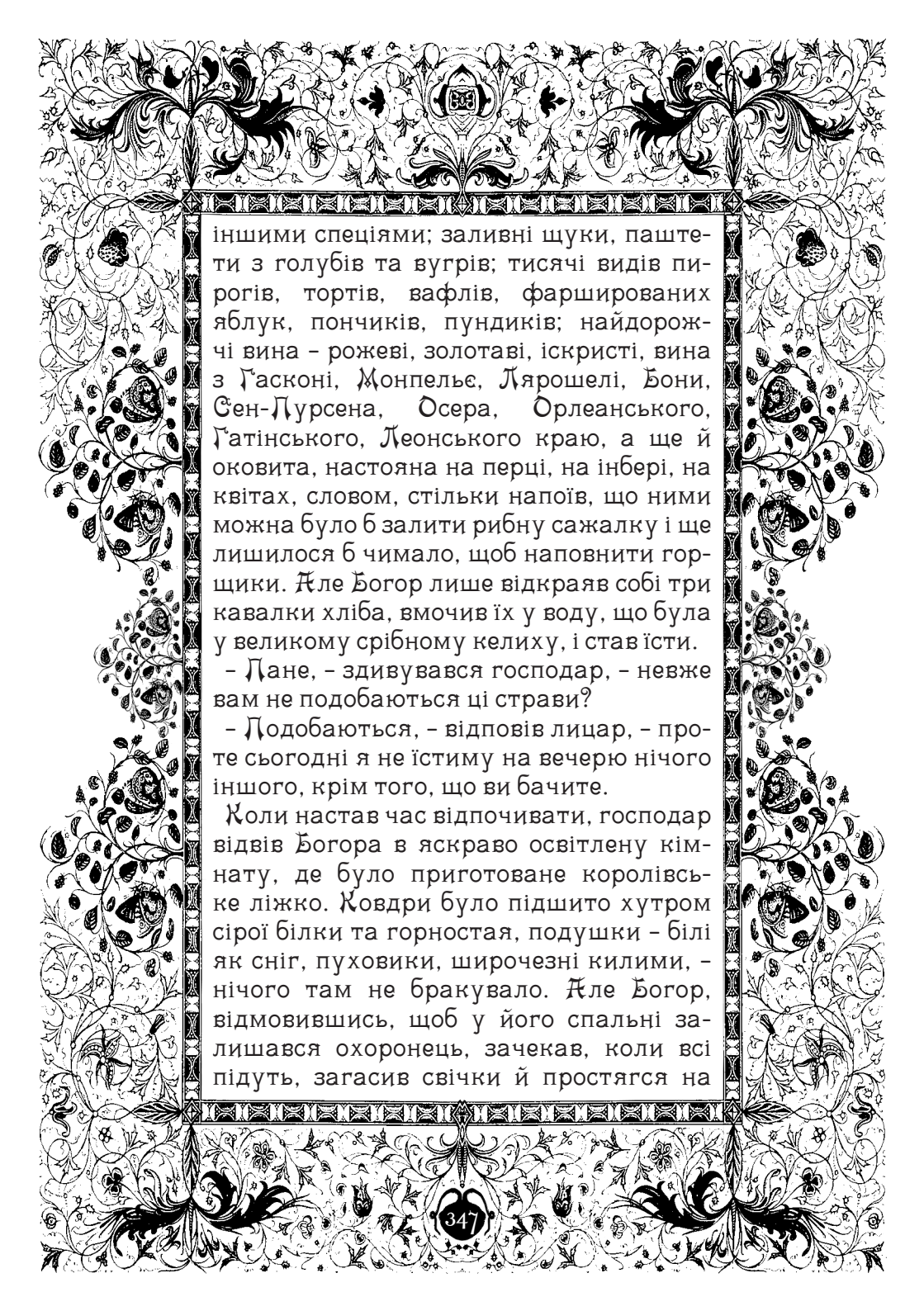
Богор подумав, що він зможе зустріти в замку декого з лицарів Круглого столу або ж кого-небудь, хто розповість йому

новини про брата, і вирішив поїхати слідом за служниками. Та коли сонце вже стало на вечірньому пружі і він проїздив повз добре укріплений будинок, то побачив, що кінь його дуже стомився. Богор спитав, чи не може він заночувати в цьому будинку. Господар, що розмовляв перед дверима з кількома воїнами, відповів лицареві:

- Лане, якщо ви волієте заночувати в нас, то завтра вранці вже будете в Кибелі. Це зовсім близько. Ніколи я не бачив такого прекрасного лицарства, ані такого багатого спорядження.

Богор увійшов до будинку, і служники зняли з нього зброю під в'язом у дворі, а коня відвели до стайні. Потім дівчата скупали Богора, вдягли в розкішну яскраво-червону мантию й привели у велику залу, де столи було накрито для вечері. Нічого не бракувало тут із того, що могло б потішити шлунок: найвишуканіше м'ясо, смажені каплуни, кури, лебеді, павичі, куріпки, фазани, чаплі; усяка дичина, олені, лані, вепрі, кози, зайці; повно риби - стерляді, лососі, камбала, вугрі, лящі, тріска, жирні макрелі, гладенькі мерлани, свіжі оселедці; всілякі соуси з найліпших трав, із перцем, з виноградними кісточками і з багатьма

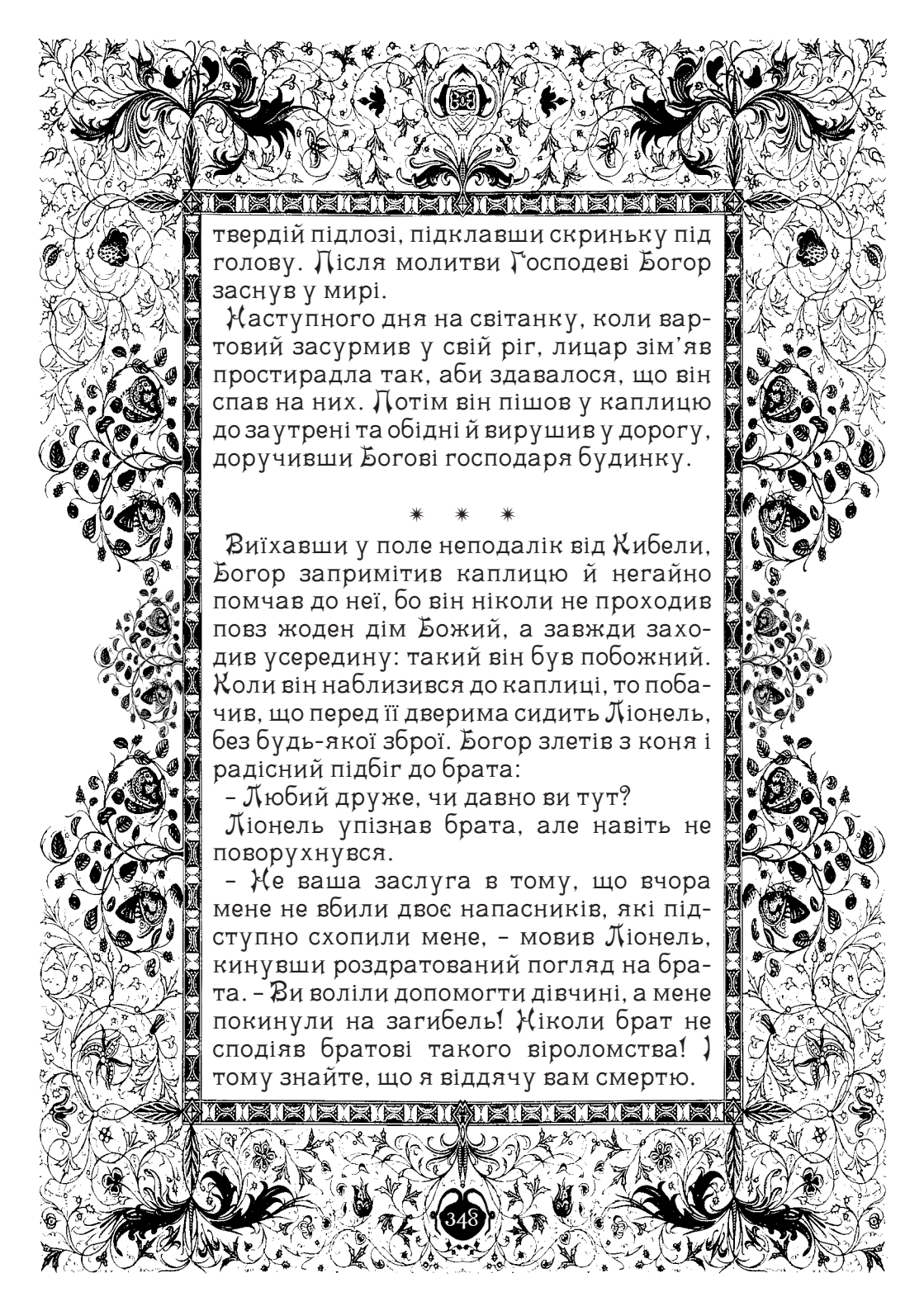

іншими спеціями; заливні шуки, паштети з голубів та вугрів; тисячі видів пирогів, тортів, вафлів, фаршированих яблук, пончиків, пундиків; найдорожчі вина – рожеві, золотаві, іскристі, вина з Гасконі, Монпельє, Лярошелі, Бони, Сен-Пурсена, Осера, Орлеанського, Гатінського, Леонського краю, а ще й оковита, настояна на перці, на інбері, на квітах, словом, стільки напоїв, що ними можна було б залити рибну сажалку і ще лишилося б чимало, щоб наповнити горщики. Але Богор лише відкрояв собі три кавалки хліба, вмочив їх у воду, що була у великому срібному келиху, і став їсти.

– Лане, – здивувався господар, – невже вам не подобаються ці страви?

– Подобаються, – відповів лицар, – проте сьогодні я не їстиму на вечерю нічого іншого, крім того, що ви бачите.

Коли настав час відпочивати, господар відвів Богора в яскраво освітлену кімнату, де було приготоване королівське ліжко. Ковдри було підшито хутром сірої білки та горностая, подушки – білі як сніг, пуховики, широчезні килими, – нічого там не бракувало. Але Богор, відмовившись, щоб у його спальні залишався охоронець, зачекав, коли всі підуть, загасив свічки й простягся на

твердій підлозі, підклавши скриньку під голову. Після молитви Господеві Богор заснув у мирі.

Наступного дня на світанку, коли вартовий засурмив у свій ріг, лицар зім'яв простирадла так, аби здавалося, що він спав на них. Потім він пішов у каплицю до заутрені та обідні й вирушив у дорогу, доручивши Богові господаря будинку.

* * *

Виїхавши у поле неподалік від Кибели, Богор запримітив каплицю й негайно помчав до неї, бо він ніколи не проходив повз жоден дім Божий, а завжди заходив усередину: такий він був побожний. Коли він наблизився до каплиці, то побачив, що перед її дверима сидить Ліонель, без будь-якої зброї. Богор злетів з коня і радісний підбіг до брата:

- Любий друже, чи давно ви тут?

Ліонель упізнав брата, але навіть не поворухнувся.

- Не ваша заслуга в тому, що вчора мене не вбили двоє напасників, які підступно схопили мене, - мовив Ліонель, кинувши роздратований погляд на брата. - Ви воліли допомогти дівчині, а мене покинули на загибель! Ніколи брат не сподіював братові такого віроломства!)
тому знайте, що я віддячу вам смертю.

Почувши від Ліонеля такі слова, Богор відчув біль у серці й упав на коліна перед братом, благаючи його прощення. Але той підвівся, узяв зброю й сів на коня.

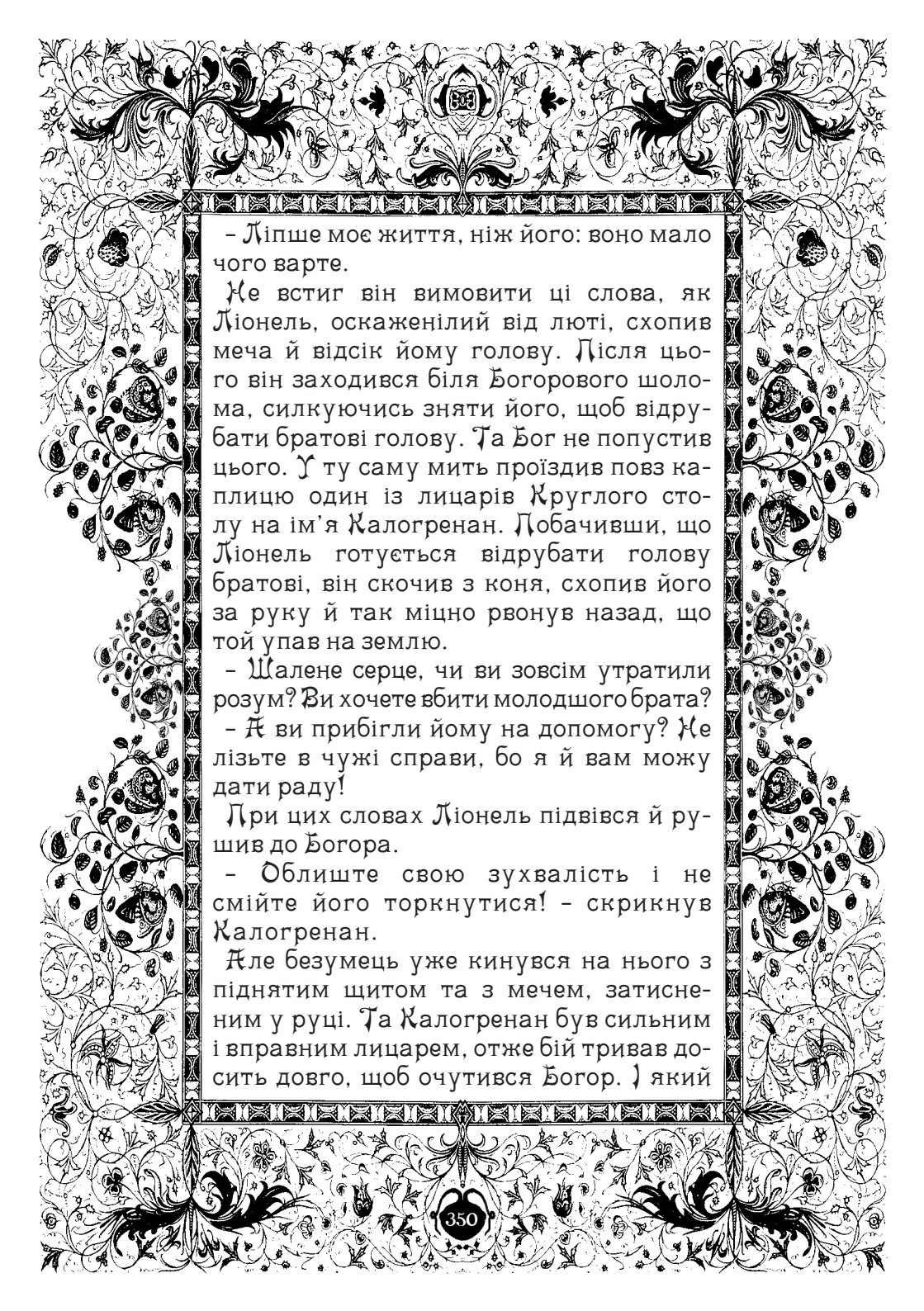
- Як би там не було, - мовив Ліонель, - а для мене ви - зрадник, бо ніколи ще від чесного батька не народжувався такий підступний син. Сідайте на коня, а то я вб'ю вас на цьому ж місці пішого.

- Для мене це ганьба, а для вас вірна загибель.

Богор не знав, що йому робити, бо не хотів битися зі своїм старшим братом, якого поважав і любив. Він боявся поранити брата. Тому він знов упав на коліна перед Ліонелевим конем, заплакав і благав простити його. Та Ліонель був такий лютий, що погнав коня на брата. Кінь збив Богора на землю й так ударив копитом, що лицар злякався, що помре без покаяння. А Ліонель, побачивши неприємного брата, скочив з коня й підбіг до Богора, щоб відсікти йому голову. Та саме в цю мить старий священник вийшов із каплиці й кинувся між братів.

- Заради Бога, сміливий лицарю, - гукнув він, - змилуйся і над собою, і над братом! Убивши його, ти сподієш смертний гріх!

- Ланотче, - відповів Ліонель, - забирайтеся звідси, бо я й вас уб'ю тут же і не пошкодую.

- Ліпше моє життя, ніж його: воно мало чого варте.

Не встиг він вимовити ці слова, як Ліонель, оскаженілий від люті, схопив меча й відсік йому голову. Після цього він заходився біля Богорового шолома, силкуючись зняти його, щоб відрубати братові голову. Та Бог не попустив цього. У ту саму мить проїздив повз каплицю один із лицарів Круглого столу на ім'я Калогренан. Побачивши, що Ліонель готується відрубати голову братові, він скочив з коня, схопив його за руку й так міцно рвонув назад, що той упав на землю.

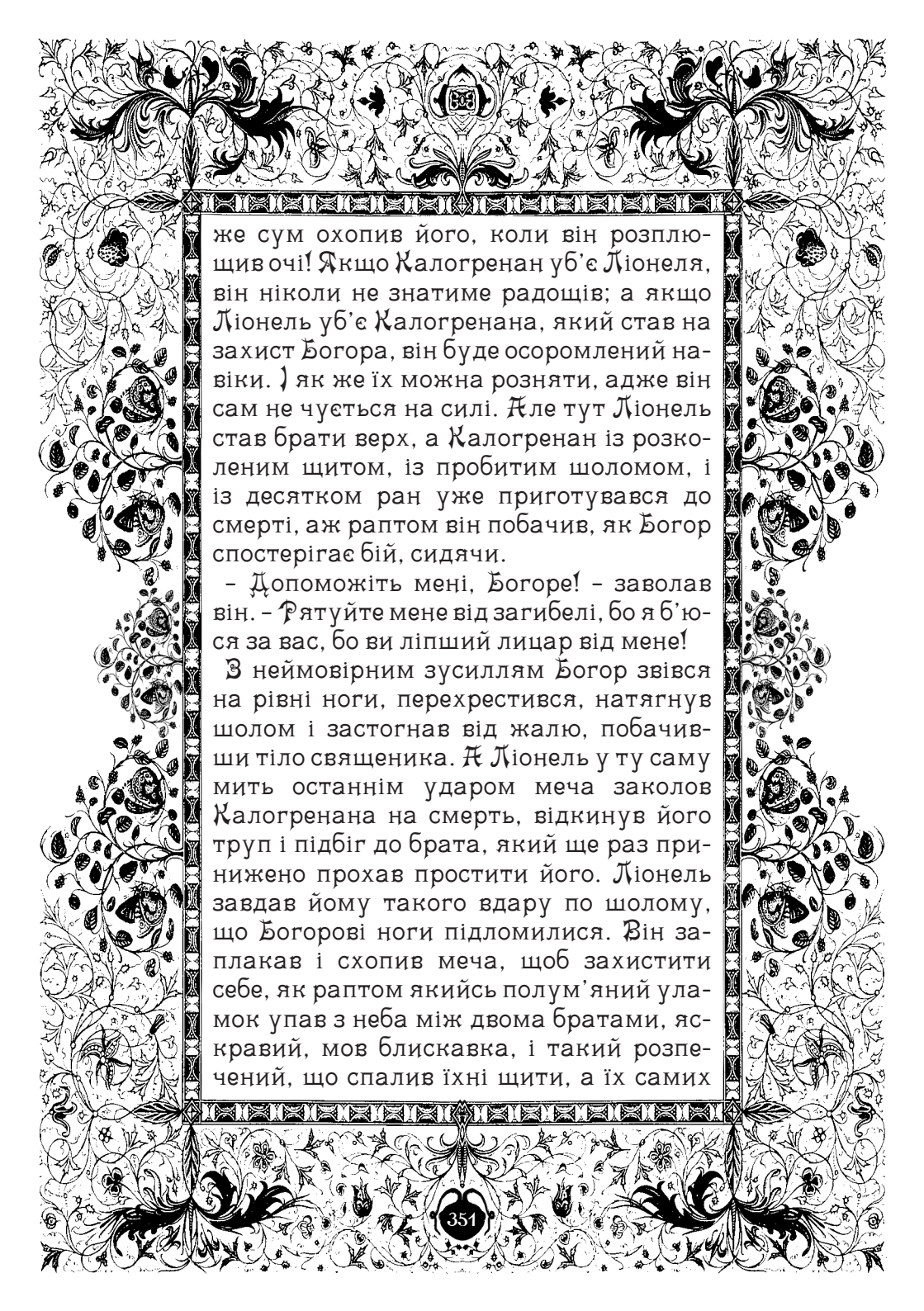
- Шалене серце, чи ви зовсім утратили розум? Ви хочете вбити молодшого брата?

- А ви прибігли йому на допомогу? Не лізьте в чужі справи, бо я й вам можу дати раду!

При цих словах Ліонель підвівся й рушив до Богора.

- Облиште свою зухвалість і не смійте його торкнутися! - скрикнув Калогренан.

Але безумець уже кинувся на нього з піднятим щитом та з мечем, затисненим у руці. Та Калогренан був сильним і вправним лицарем, отже бій тривав досить довго, щоб очутився Богор. І який

же сум охопив його, коли він розплющив очі! Якщо Калогренан уб'є Ліонеля, він ніколи не знатиме радощів; а якщо Ліонель уб'є Калогренана, який став на захист Богора, він буде осоромлений навіки. І як же їх можна розняти, адже він сам не чується на силі. Але тут Ліонель став брати верх, а Калогренан із розколеним щитом, із пробитим шоломом, і із десятком ран уже приготувався до смерті, аж раптом він побачив, як Богор спостерігає бій, сидячи.

– Допоможіть мені, Богоре! – заволав він. – Рятуйте мене від загибелі, бо я б'юся за вас, бо ви ліпший лицар від мене!

В неймовірним зусиллям Богор звівся на рівні ноги, перехрестився, натягнув шолом і застогнав від жалю, побачивши тіло священника. А Ліонель у ту саму мить останнім ударом меча заколов Калогренана на смерть, відкинув його труп і підбіг до брата, який ще раз принижено прохав простити його. Ліонель завдав йому такого вдару по шолому, що Богорові ноги підломилися. Він заплакав і схопив меча, щоб захистити себе, як раптом якийсь полум'яний уламок упав з неба між двома братами, яскравий, мов блискавка, і такий розпечений, що спалив їхні щити, а їх самих

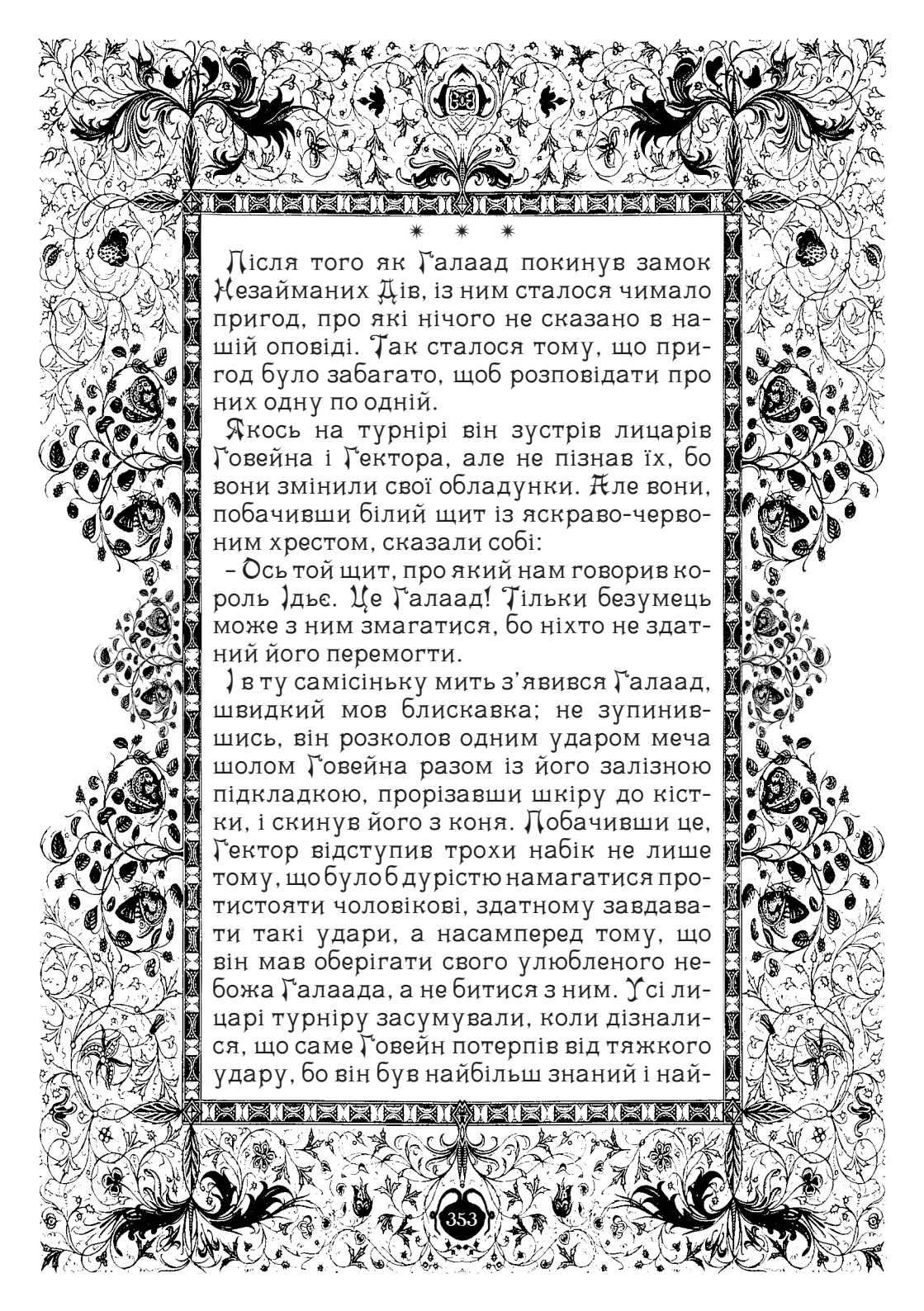
поверг на землю так, що вони залишилися без пам'яті тривалий час, протягом якого можна пройти пішки ціле льє. Опам'ятавшись, Богор пересвідчився, що Ліонель не був навіть легко поранений, і подякував за це Богові. Потім він підійшов до брата, який ще не зовсім опритомнів.

- Ви вчинили зло, - сказав він, - убивши священика й лицаря, який був нашим товаришем за Круглим столом і родичем сеньйора Івейна, сина короля Уріана. В ім'я Господнє потурбуйтеся, щоб їхні тіла було поховано з усіма належними почестями.

- А ви, - промурмотів Ліонель, - хіба не залишитеся тут до їхнього похорону?

- Ні. Я поспішаю на морське узбережжя, бо знаю, що там чекають на мене.

Сказавши це, Богор осідлав коня й поїхав. Він скакав без відпочинку, аж доки опинився на березі моря. Тут він побачив дуже великий та багатий корабель. Доручивши себе Ісусові Христу, Богор піднявся на палубу. Але, на превеликий жаль, він не зміг забрати з собою коня. Тільки-но лицар ступив на корабель, як вітер ударив по вітрилах і судно вилетіло у відкрите море, легеньке, наче сокіл, що летить по здобич. Тут наша оповідь залишає цей корабель і повертається до хороброго лицаря Галаада.

* * *

Після того як Ґалаад покинув замок Незайманих Дів, із ним сталося чимало пригод, про які нічого не сказано в нашій оповіді. Так сталося тому, що пригод було забагато, щоб розповідати про них одну по одній.

Якось на турнірі він зустрів лицарів Ґовейна і Ґектора, але не пізнав їх, бо вони змінили свої обладунки. Але вони, побачивши білий щит із яскраво-червоним хрестом, сказали собі:

- Ось той щит, про який нам говорив король Ідье. Це Ґалаад! Тільки безумець може з ним змагатися, бо ніхто не здатний його перемогти.

І в ту самісіньку мить з'явився Ґалаад, швидкий мов блискавка; не зупинившись, він розколов одним ударом меча шолом Ґовейна разом із його залізною підкладкою, прорізавши шкіру до кістки, і скинув його з коня. Побачивши це, Ґектор відступив трохи набік не лише тому, щоб улоб дурістю намагатися протистояти чоловікові, здатному завдавати такі удари, а насамперед тому, що він мав оберегати свого улюбленого небожа Ґалаада, а не битися з ним. Усі лицарі турніру засумували, коли дізналися, що саме Ґовейн потерпів від важкого удару, бо він був найбільш знаний і най-

улюбленіший серед лицарів. Вони віднесли його до замку, зняли обладунок і поклали в кімнаті, де не було чути ніякого шуму. Вони привели лікаря й обіцяти велику платню, якщо він вилікує пораненого, і лікар обіцяв зробити все, щоб лицар одужав.

Тим часом Галаад їхав своєю дорогою. Раптом він побачив, що назустріч йому іде дівчина, закутана вся у лляні покривала. Вона сказала лицареві:

- Галааде, в ім'я Господнє, ідьте за мною. Завдяки мені ви матимете найкращу пригоду, яку тільки може пережити лицар.

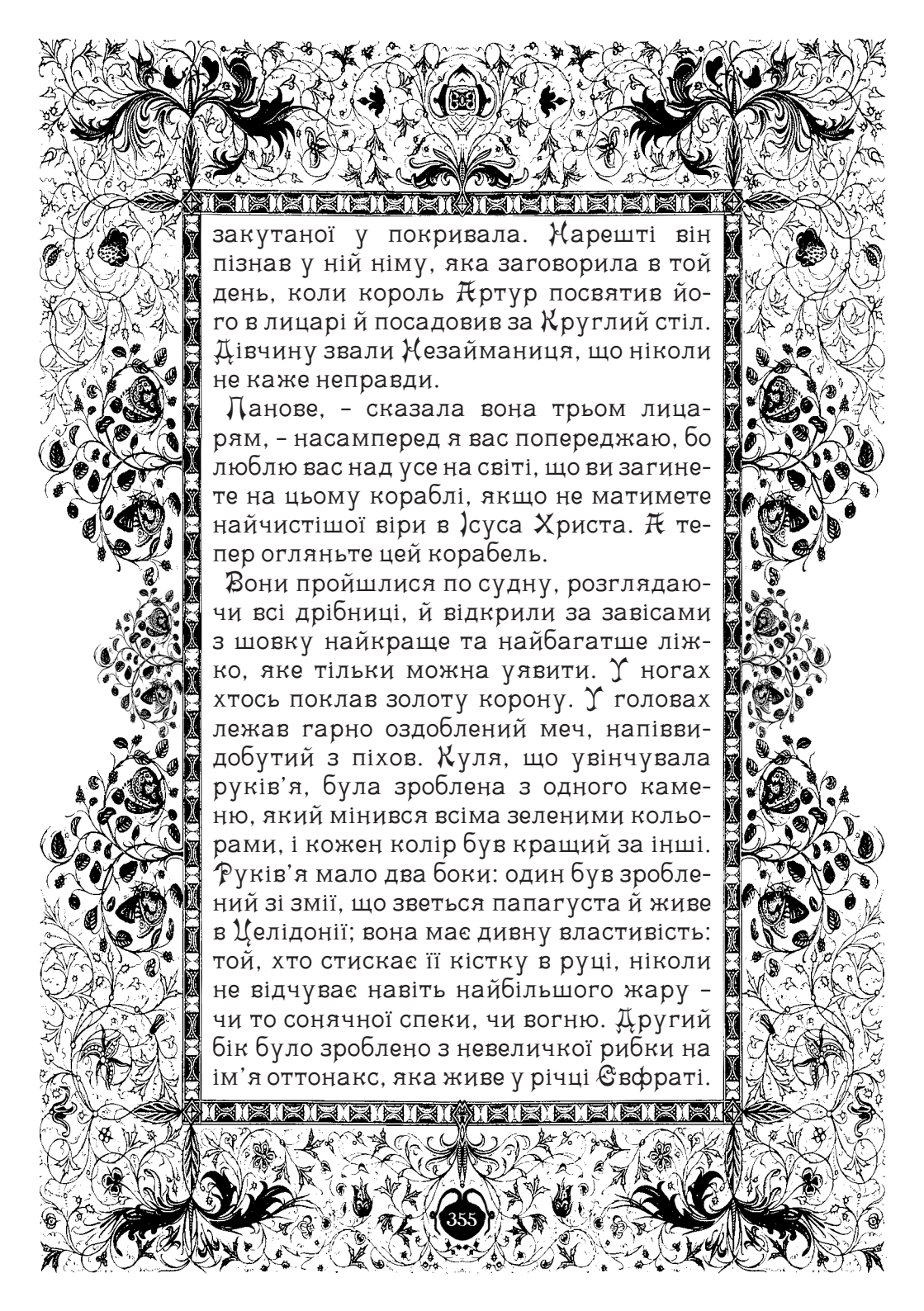
Вона привела його простісінько на берег моря. Біля берега плыв корабель, на якому були Персеваль і Богор.

- Ласкаво просимо, пане, - вигукнули вони, - ми на вас давно чекаємо!

Тоді лицар і дівчина зняли зі своїх коней зброю та сідла й пустили їх на волю шукати доброго пасовиська. Потім, перехрестившись, вони піднялися на корабель, який негайно відплив у відкрите море.

* * *

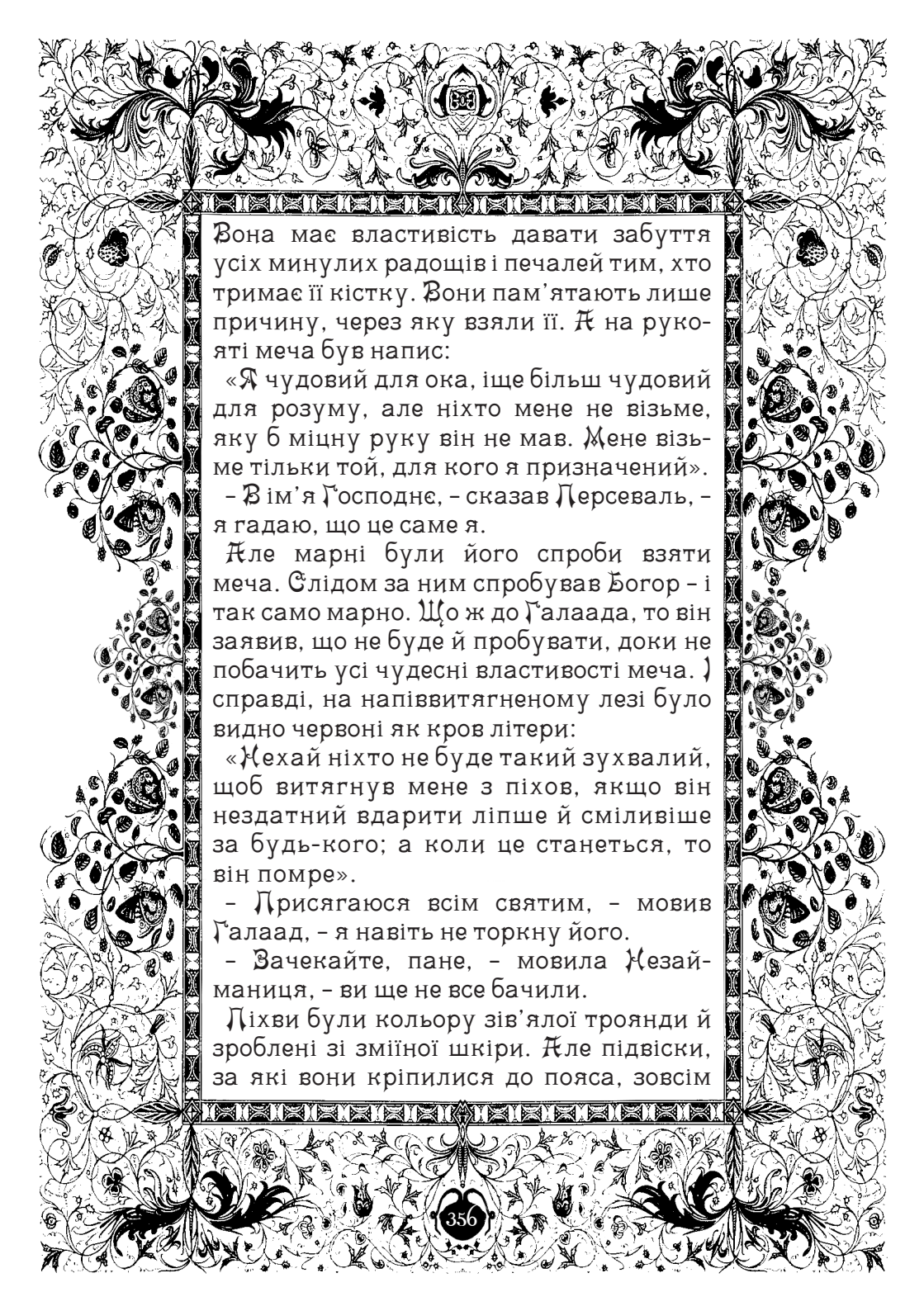
Корабель плыв собі по морю, троє лицарів розповідали свої пригоди, а Персеваль придивлявся до дівчини,

закутаної у покривала. Нарешті він пізнав у ній німу, яка заговорила в той день, коли король Артур посвятив його в лицарі й посадовив за Круглий стіл. Дівчину звали Незайманиця, що ніколи не каже неправди.

Ланове, – сказала вона трьом лицарям, – насамперед я вас попереджаю, бо люблю вас над усе на світі, що ви загинете на цьому кораблі, якщо не матимете найчистішої віри в Ісуса Христа. А тепер огляньте цей корабель.

Вони пройшлися по судну, розглядаючи всі дрібниці, й відкрили за завісами з шовку найкраще та найбагатше ліжко, яке тільки можна уявити. У ногах хтось поклав золоту корону. У головах лежав гарно оздоблений меч, напіввидобутий з піхов. Куля, що увінчувала руків'я, була зроблена з одного каменя, який мінився всіма зеленими кольорами, і кожен колір був кращий за інші. Руків'я мало два боки: один був зроблений зі змії, що зветься папагуста й живе в Целідонії; вона має дивну властивість: той, хто стискає її кістку в руці, ніколи не відчуває навіть найбільшого жару – чи то сонячної спеки, чи вогню. Другий бік було зроблено з невеличкої рибки на ім'я оттонакс, яка живе у річці Євфраті.

Вона має властивість давати забуття усіх минулих радощів і печалей тим, хто тримає її кістку. Вони пам'ятають лише причину, через яку взяли її. А на рукояті меча був напис:

«А чудовий для ока, іще більш чудовий для розуму, але ніхто мене не візьме, яку б міцну руку він не мав. Мене візьме тільки той, для кого я призначений».

- Вім'я Господнє, - сказав Персеваль, - я гадаю, що це саме я.

Але марні були його спроби взяти меча. Слідом за ним спробував Богор - і так само марно. Що ж до Галаада, то він заявив, що не буде й пробувати, доки не побачить усі чудесні властивості меча. І справді, на напіввтягнутому лезі було видно червоні як кров літери:

«Нехай ніхто не буде такий зухвалий, щоб витягнув мене з піхов, якщо він нездатний вдарити ліпше й сміливіше за будь-кого; а коли це станеться, то він помре».

- Присягаюся всім святим, - мовив Галаад, - я навіть не торкну його.

- Зачекайте, пане, - мовила Незайманиця, - ви ще не все бачили.

Ліхви були кольору зів'ялої троянди й зроблені зі зміїної шкіри. Але підвіски, за які вони кріпилися до пояса, зовсім

не пасували до такого гарного меча: це були якісь конопляні шворки, до того ж такі тоненькі, що не могли витримати ваги меча, не порвавшись.) на піхвах кольору троянди був напис лазуровими й золотими літерами:

«Біда тому, хто захоче помінати ці підвіски, бо їх може зняти лише донька короля й королеви, яка залишатиметься незайманою все своє життя. Замість них вона приладить щось зі своїх найдоржчих речей і назве цей меч і мене нашими справжніми іменами».

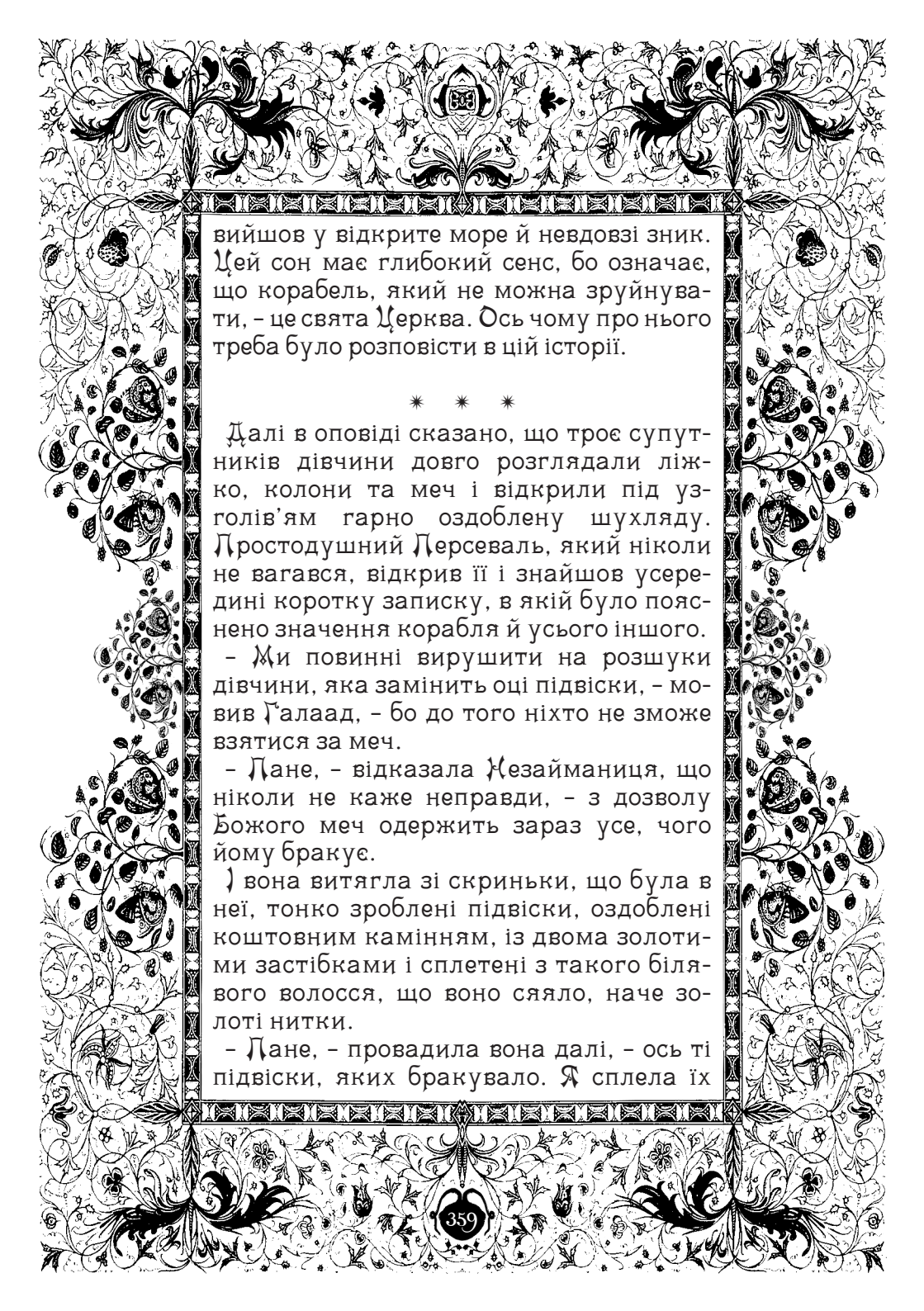
Коли дівчина прочитала напис трьом лицарям, вони засміялися, вигукнувши: «Оце так чудеса!» Вони побачили також дерев'яне ліжко, що мало три веретеноподібні колони: перша була в головах і колір її був біліший від снігу, друга - навпроти першої, вона була червоніша за кров, а третя поєднувала їх, сяючи над ними смарагдовою зеленню. Такі були кольори трьох колон, нічим не розмальованих, бо всі вони походили від дерева пізнання, гілочку якого відірвала Єва, коли її разом із Адамом було вигнано із земного раю. Потім цар Соломон, за порадою своєї жінки, збудував корабель, який не можна зруйнувати, і поставив веретена навколо ліжка, а на нього по-

клав чудесний меч, який він виготовив. Нарешті корабель без людей вийшов у море, але на нього згодом зійшов Мас'єн. Та ніхто не бачив перед Галаадом та його товаришами цього корабля. Втім, у книжці про чарівника Мерліна багато про це сказано й нема потреби повторювати тут згадану розповідь, щоб не обтяжувати нашу. Слід лише сказати, що коли корабель був готовий і навантажений усім необхідним, Соломон наказав причалити його до берега.) наступної ночі він бачив сон: Чоловік зійшов з неба, оточений безліччю янголів, і окропив корабель свяченою водою, кажучи: «Цей корабель стане моїм новим домом». Потім Чоловік наказав одному з янголів написати щось на борту судна і зник разом з усім своїм супроводом невідомо куди. Наступного ранку, тільки-но Соломон прокинувся, він пішов глянути на корабель і знайшов напис, залишений янголом:

«О чоловіче! Ти хочеш зійти на мене, але стережися, якщо ти не віруєш по-справжньому, і знай, що я не триматиму тебе, а відкину, якщо ти впадеш у зневіру».

) тільки-но він прочитав напис, як вітрила корабля напнулися під вітром, він

вийшов у відкрите море й невдовзі зник. Цей сон має глибокий сенс, бо означає, що корабель, який не можна зруйнувати, – це свята Церква. Ось чому про нього треба було розповісти в цій історії.

* * *

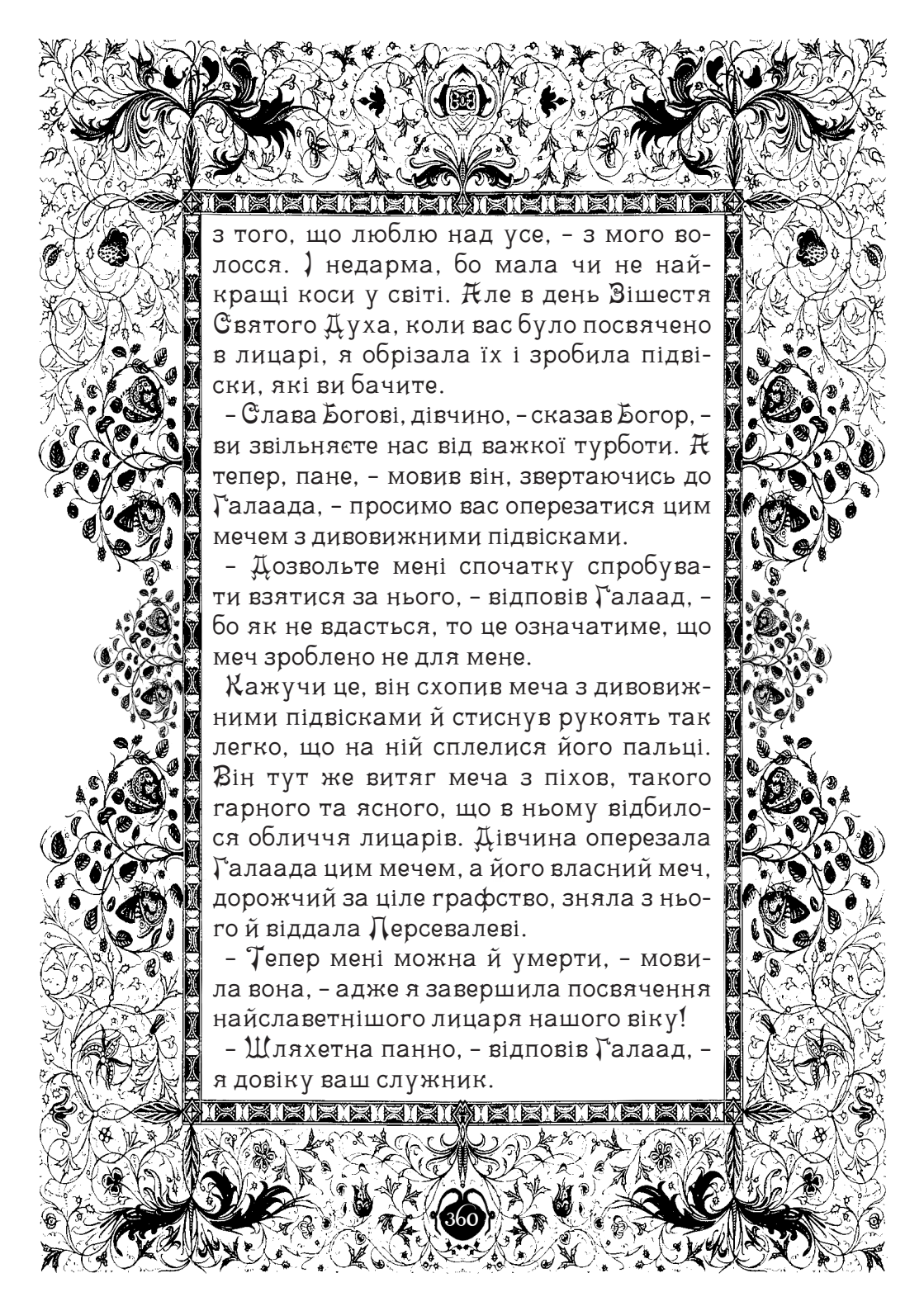
Далі в оповіді сказано, що троє супутників дівчини довго розглядали ліжко, колони та меч і відкрили під узголів'ям гарно оздоблену шухляду. Простодушний Персеваль, який ніколи не вагався, відкрив її і знайшов усередині коротку записку, в якій було пояснено значення корабля й усього іншого.

– Ми повинні вирушити на розшуки дівчини, яка замінить оці підвіски, – мовив Галаад, – бо до того ніхто не зможе взятися за меч.

– Пане, – відказала Незайманиця, що ніколи не каже неправди, – з дозволу Божого меч одержить зараз усе, чого йому бракує.

Ї вона витягла зі скриньки, що була в неї, тонко зроблені підвіски, оздоблені коштовним камінням, із двома золотими застібками і сплетені з такого білявого волосся, що воно сяяло, наче золоті нитки.

– Пане, – провадила вона далі, – ось ті підвіски, яких бракувало. Я сплела їх

з того, що люблю над усе, - з мого волосся.) недарма, бо мала чи не найкращі коси у світі. Але в день Вішестя Святого Духа, коли вас було посвячено в лицарі, я обрізала їх і зробила підвіски, які ви бачите.

- Слава Богові, дівчино, - сказав Богор, - ви звільняєте нас від важкої турботи. А тепер, пане, - мовив він, звертаючись до Галаада, - просимо вас оперезатися цим мечем з дивовижними підвісками.

- Дозвольте мені спочатку спробувати взятися за нього, - відповів Галаад, - бо як не вдасться, то це означатиме, що меч зроблено не для мене.

Кажучи це, він схопив меча з дивовижними підвісками й стиснув рукоять так легко, що на ній сплелися його пальці. Він тут же витяг меча з піхов, такого гарного та ясного, що в ньому відбилося обличчя лицарів. Дівчина оперезала Галаада цим мечем, а його власний меч, дорожчий за ціле графство, зняла з нього й віддала Персевалеві.

- Тепер мені можна й умерти, - мовила вона, - адже я завершила посвячення найславнішого лицаря нашого віку!

- Шляхетна панно, - відповів Галаад, - я довіку ваш служник.

* * *

А корабель плив собі цілу ніч і на ранок прибув до кордону Шотландії поблизу фортеці, що звалася Картелуа. Трос лицарів і Мезайманиця, що ніколи не каже неправди, зійшли з корабля і, побачивши здалеку вежі фортеці, вирішили піти до неї пішки через ліс. Але ліс виявився справжньою пущою, і вони заблукали в ньому, пройшовши невеличку відстань.

- Знаєте, що ми зробимо? - спитала дівчина. - Попросимо Господа нашого показати нам дорогу.

Вони встали навколішки й уклакли на кілька годин у молитвах та проханнях до Бога. Після цього вони побачили, як із гущавини вийшов олень, біліший за лілею, що квітне на луці. На шиї олень мав золотий ланцюг. Його супроводили чотири леви: двоє йшли попереду, а двоє ззаду. Вони охороняли оленя так, як мати береже дитину, але проминули й лицарів, не заподіявши їм нічого лихого.

- Ходімо за ними, - мовила дівчина, - бо цю пригоду послав нам Бог.

Так вони й вчинили і невдовзі побачили каплицю. Вони увійшли всередину слідом за звірями. Там священик у рясі зі знаками нашого Господа готувався до меси в ім'я Святого Духа. Та тільки-но

він почав службу Божу, як Галаад і його супутники побачили, що олень перетворився на Чоловіка, який сидів у пишному оздобленому фотелі над вітарем, а четверо левів стали: один - людиною, другий - орлом, третій - крилатим левом, четвертий - биком. Потім усі четверо підняли фотель із Чоловіком і вилетіли з каплиці крізь вітраж, не розбивши жодного скельця. } Галаад, Персеваль, Богор і Незайманиця, що ніколи не каже неправди, зрозуміли: їх вели за собою } сус Христос і четверо свангелістів.

Вони пробули ніч у священика, а вранці, прослухавши месу, знов виїхали на дорогу до замку. } трапалося так, що вони побачили, як із замку вийшла дама, яка тримала в руці срібний келих. } її супроводили одинадцять озброєних вершників.

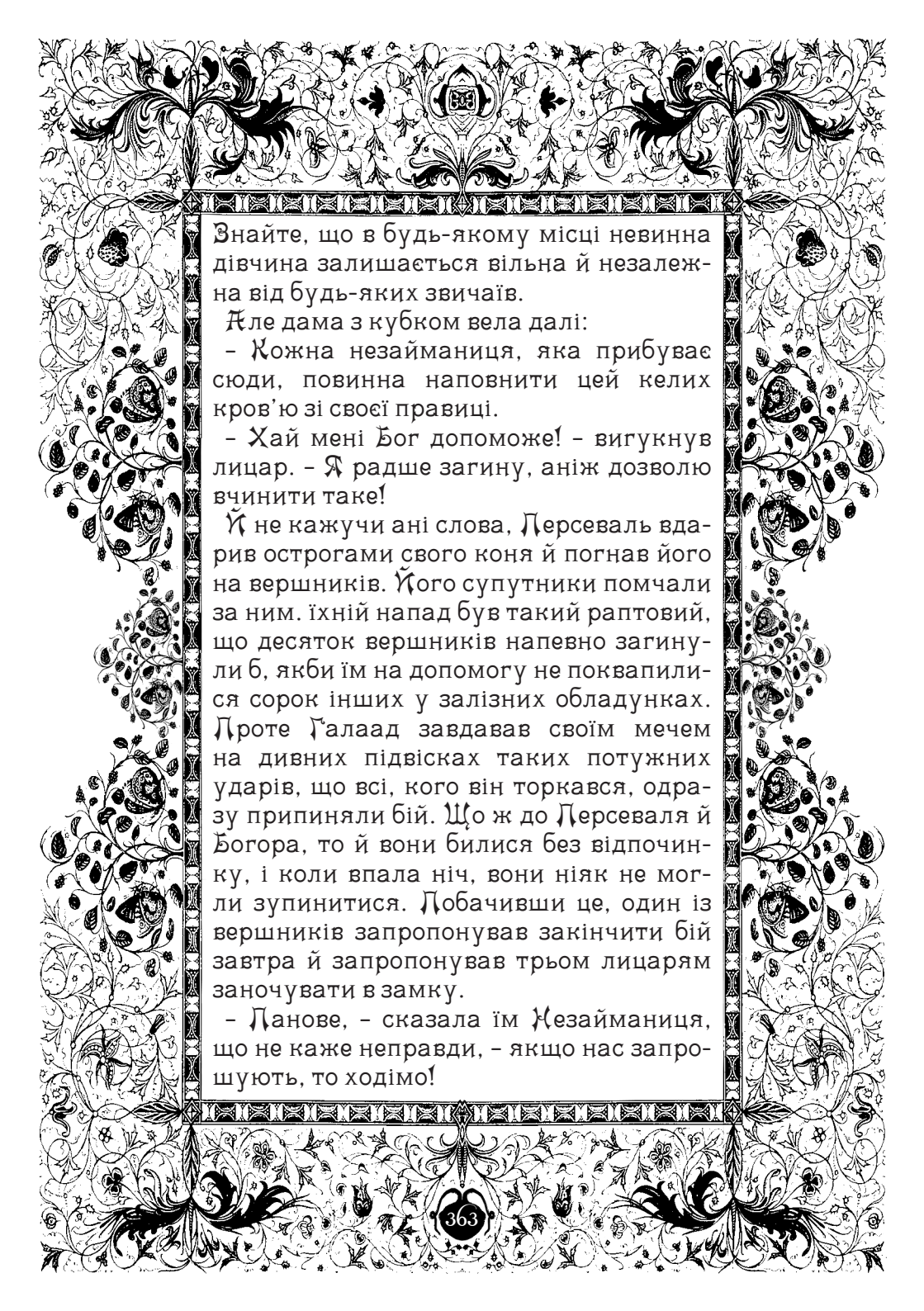
- Ланове, - спитала вона, - чи зберегла ця дівчина свою невинність?

- Присягаюся, - відповів Персеваль, - що вона залишається така сама, яка була в день свого народження!

- Тоді нехай вона зробить те, що велить звичай нашого замку.

У ту саму мить один із вершників узяв за вуздечку коня дівчини.

- Лане! - роздратовано вигукнув Персеваль. - Ви чините нерозумні речі!

Знайте, що в будь-якому місці невинна дівчина залишається вільна й незалежна від будь-яких звичаїв.

Але дама з кубком вела далі:

- Кожна незайманиця, яка прибуває сюди, повинна наповнити цей келих кров'ю зі своєї правиці.

- Хай мені Бог допоможе! - вигукнув лицар. - Я радше загину, аніж дозволю вчинити таке!

Й не кажучи ані слова, Персеваль вдарив острогами свого коня й погнав його на вершників. Його супутники помчали за ним. їхній напад був такий раптовий, що десяток вершників напевно загинули б, якби їм на допомогу не поквапилися сорок інших у залізних обладунках. Проте Галаад завдавав своїм мечем на дивних підвісках таких потужних ударів, що всі, кого він торкався, одразу припиняли бій. Що ж до Персеваля й Богора, то й вони билися без відпочинку, і коли впала ніч, вони ніяк не могли зупинитися. Побачивши це, один із вершників запропонував закінчити бій завтра й запропонував трьом лицарям заночувати в замку.

- Ланове, - сказала їм Незайманиця, що не каже неправди, - якщо нас запрошують, то ходімо!

І вони вчотирьох увійшли у фортецю, де були дуже добре прийняті. Після вечері один із вершників сказав:

- Знайте, панове, що з волі Божої рік тому господиня цього замку захворіла на проказу. Марно запрошували ми відомих лікарів. їхнє мистецтво було безсиле. Аж ось один із них сказав: якщо ми дістанемо повний келих крові незайманиці, чистої своїми помислами та діями, й помастимо нею язви нашої пані, вона негайно одужає. Ось чому ми вирішили добути кров у першої дівчини, яка прибуде до наших країв.

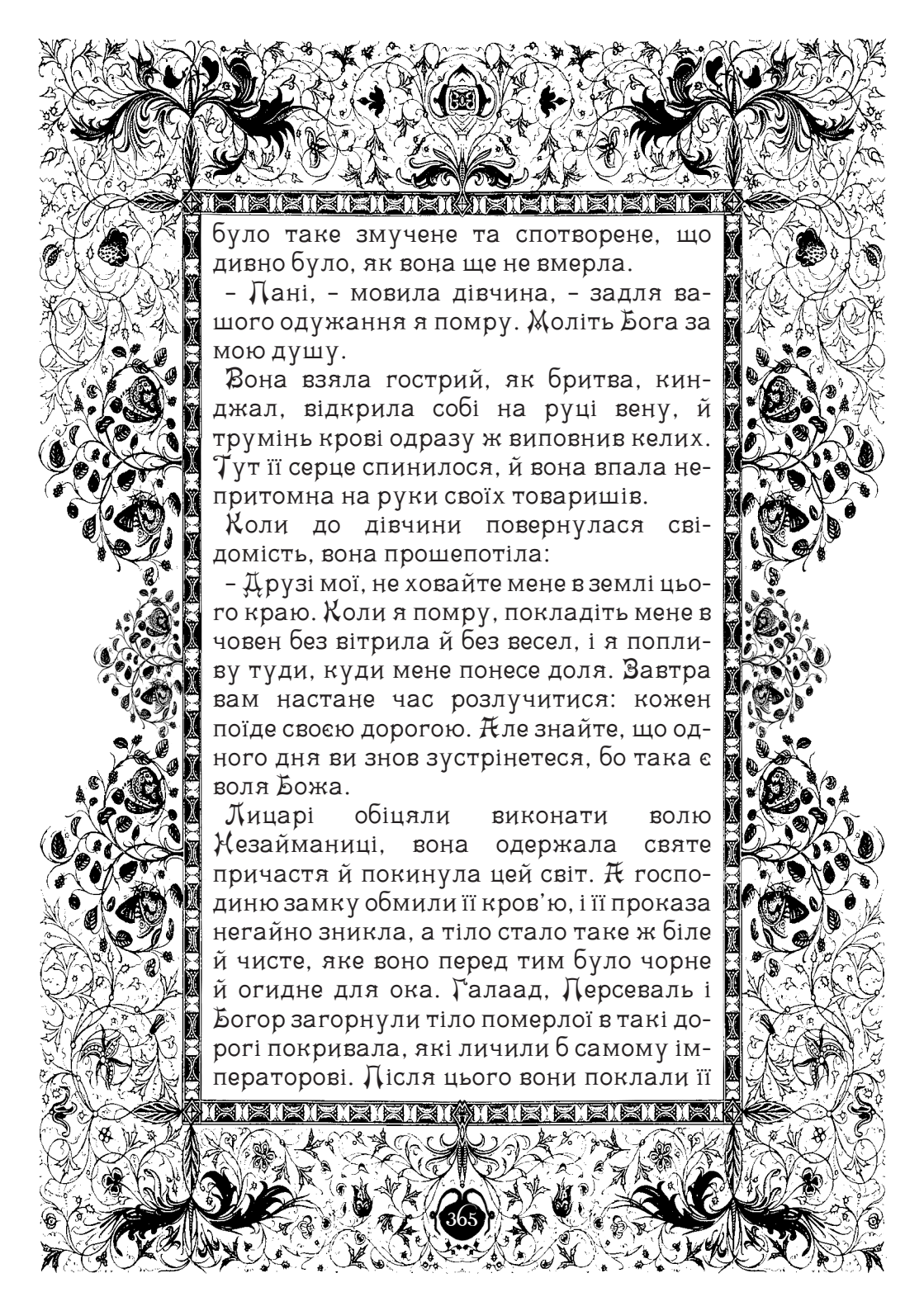
- Панове, - мовила Незайманиця, - отже, я можу вилікувати цю даму. Я дам їй свою кров.

- Присягаюся, що ви помрете після цього: ви надто слабка й тендітна, - відповів їй Персеваль.

- Коли я помру заради її одужання, - це буде щастя і для мене, і для всієї моєї рідні. А якщо я відмовлюся, то вам доведеться битися ще й завтра, і загине нехтось один, а багато людей. Тож прошу вас: дозвольте дати мою кров.

І тоді Галаад, Богор і Персеваль, засумувавши, дали їй свій дозвіл.

Назавтра, після обідні до Незайманиці привели господиню замку. Обличчя її

було таке змучене та спотворене, що дивно було, як вона ще не вмерла.

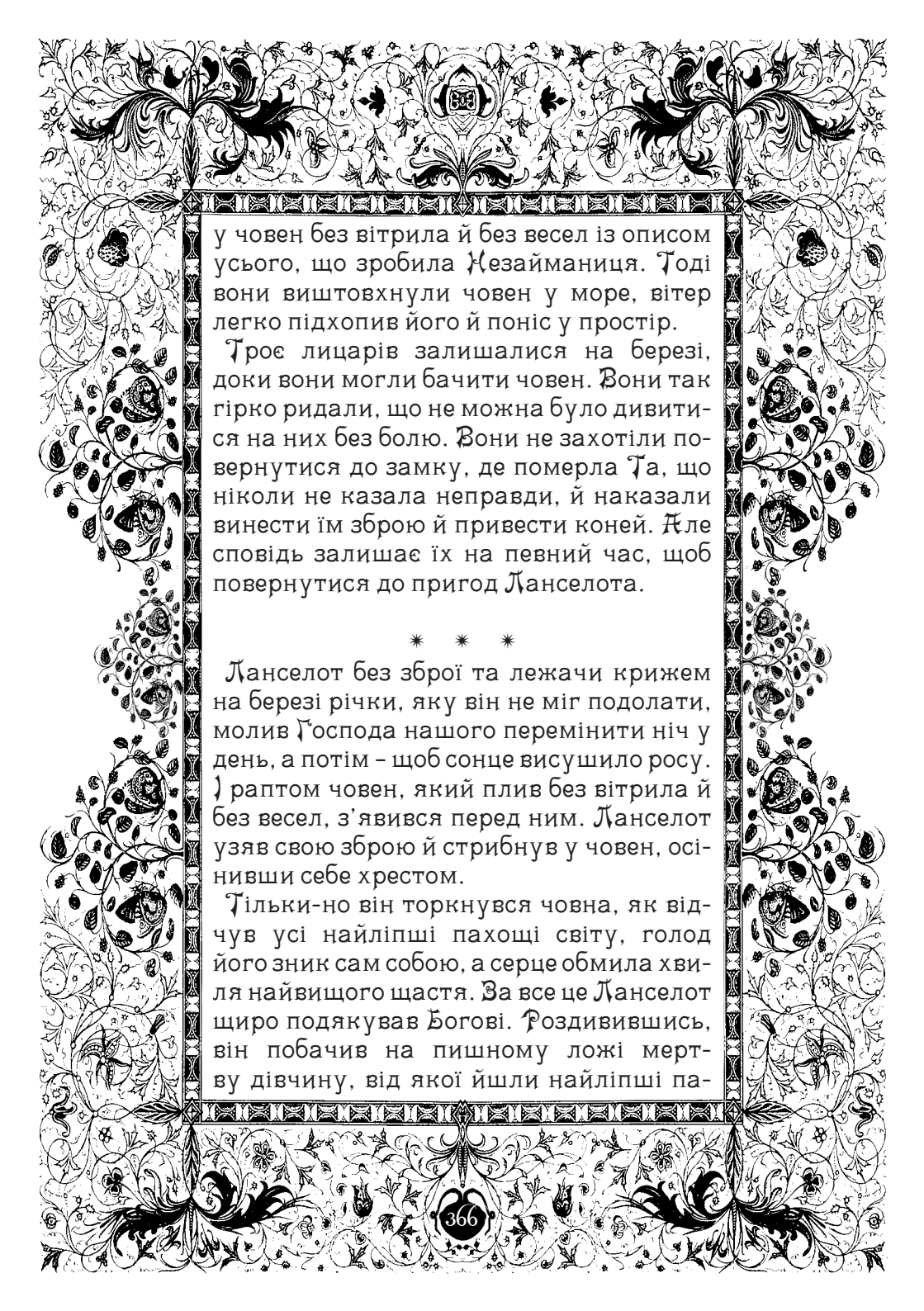
- Пані, - мовила дівчина, - задля вашого одужання я помру. Моліть Бога за мою душу.

Вона взяла гострий, як бритва, кинджал, відкрила собі на руці вену, й трумнь крові одразу ж виповнив келих. Тут її серце спинилося, й вона впала непритомна на руки своїх товаришів.

Коли до дівчини повернулася свідомість, вона прошепотіла:

- Друзі мої, не ховайте мене в землі цього краю. Коли я помру, покладіть мене в човен без вітрила й без весел, і я попливу туди, куди мене понесе доля. Завтра вам настане час розлучитися: кожен поїде своєю дорогою. Але знайте, що одного дня ви знов зустрінетеся, бо така є воля Бога.

Лицарі обіцяли виконати волю Мезайманиці, вона одержала святе причастя й покинула цей світ. А господиню замку обмили її кров'ю, і її проказа негайно зникла, а тіло стало таке ж біле й чисте, яке воно перед тим було чорне й огидне для ока. Галаад, Персеваль і Богор загорнули тіло померлої в такі дороги покривала, які личили б самому імператорові. Після цього вони поклали її

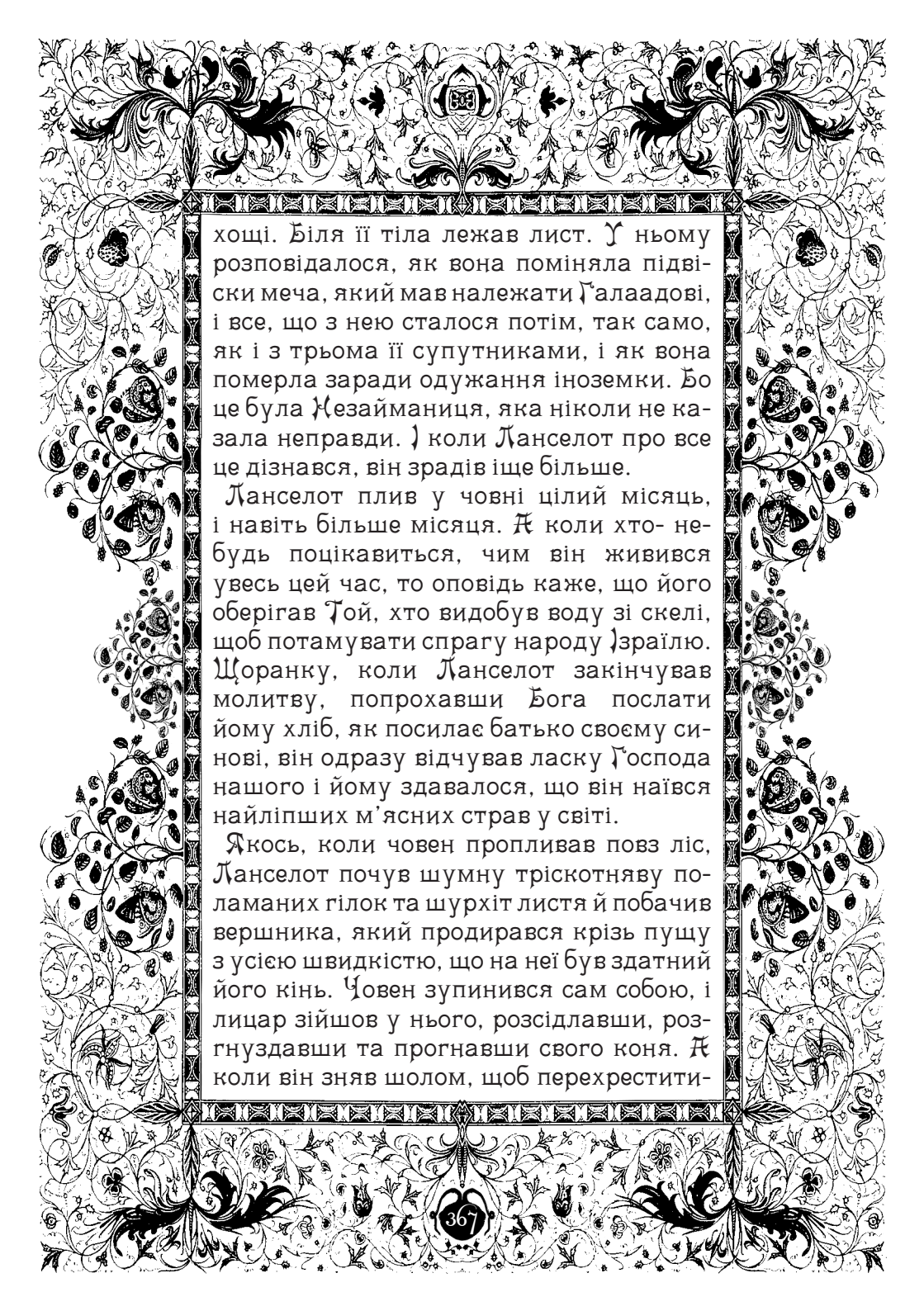
у човен без вітрила й без весел із описом
усього, що зробила Незайманиця. Тоді
вони виштовхнули човен у море, вітер
легко підхопив його й поніс у простір.

Троє лицарів залишалися на березі,
доки вони могли бачити човен. Вони так
гірко ридали, що не можна було дивити-
ся на них без болю. Вони не захотіли по-
вернутися до замку, де померла Та, що
ніколи не казала неправди, й наказали
винести їм зброю й привести коней. Але
сповідь залишає їх на певний час, щоб
повернутися до пригод Ланселота.

* * *

Ланселот без зброї та лежачи крижем
на березі річки, яку він не міг подолати,
молив Господа нашого переімінити ніч у
день, а потім – щоб сонце висушило росу.
І раптом човен, який плів без вітрила й
без весел, з'явився перед ним. Ланселот
узяв свою зброю й стрибнув у човен, осі-
нивши себе хрестом.

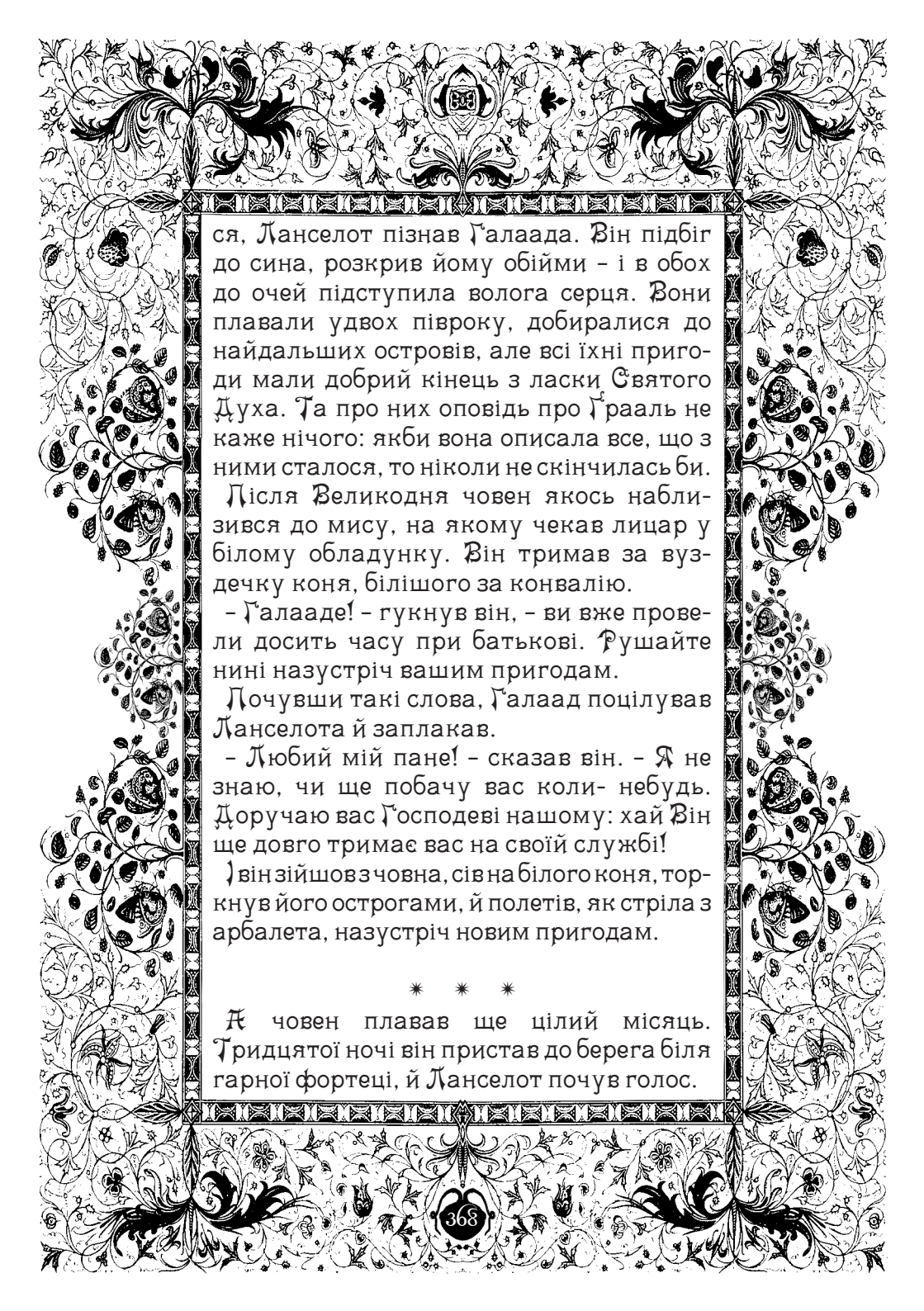
Тільки-но він торкнувся човна, як від-
чув усі найліпші пахощі світу, голод
його зник сам собою, а серце обмила хви-
ля найвищого щастя. За все це Ланселот
щиро подякував Богові. Роздивившись,
він побачив на пишному ложі мерт-
ву дівчину, від якої йшли найліпші па-

хощі. Біля її тіла лежав лист. У ньому розповідалося, як вона поміняла підвіски меча, який мав належати Галаадові, і все, що з нею сталося потім, так само, як і з трьома її супутниками, і як вона померла заради одужання іноземки. Бо це була Незайманиця, яка ніколи не казала неправди. І коли Ланселот про все це дізнався, він зрадів іще більше.

Ланселот плив у човні цілий місяць, і навіть більше місяця. А коли хто-небудь поцікавиться, чим він живився увесь цей час, то оповідь каже, що його оберігав Той, хто видобув воду зі скелі, щоб потамувати спрагу народу Ізраїлю. Щоранку, коли Ланселот закінчував молитву, попрохавши Бога послати йому хліб, як посилає батько своєму синові, він одразу відчував ласку Господа нашого і йому здавалося, що він найвса найліпших м'ясних страв у світі.

Якось, коли човен пропливав повз ліс, Ланселот почув шумну тріскотняву поламаних гілок та шурхіт листя й побачив вершника, який продирався крізь пущу з усією швидкістю, що на неї був здатний його кінь. Човен зупинився сам собою, і лицар зійшов у нього, розсідлавши, розгнуздавши та прогнавши свого коня. А коли він зняв шолом, щоб перехрестити-

ся, Ланселот пізнав Галаада. Він підбіг до сина, розкрив йому обійми - і в обох до очей підступила волога серця. Вони плавали удвох півроку, добиралися до найдальших островів, але всі їхні пригоди мали добрий кінець з ласки Святого Духа. Та про них оповідь про Грааль не каже нічого: якби вона описала все, що з ними сталося, то ніколи не скінчилась би.

Після Великодня човен якось наблизився до мису, на якому чекав лицар у білому обладунку. Він тримав за вуздечку коня, білішого за конвалію.

- Галааде! - гукнув він, - ви вже провели досить часу при батькові. Рушайте нині назустріч вашим пригодам.

Почувши такі слова, Галаад поцілував Ланселота й заплакав.

- Любий мій пане! - сказав він. - Я не знаю, чи ще побачу вас коли-небудь. Доручаю вас Господеві нашому: хай Він ще довго тримає вас на своїй службі!

І він зійшов з човна, сів на білого коня, торкнув його острогами, й полетів, як стріла з арбалета, назустріч новим пригодам.

* * *

А човен плавав ще цілий місяць. Тридцятої ночі він пристав до берега біля гарної фортеці, й Ланселот почув голос.

- Заради Бога, - сказав Голос, - вийди з човна й зайди до цього замку: ти знайдеш там частину того, що шукаєш.

Погода була гарна, без вітру, ясно сяв місяць, і Ланселот добре бачив, що ворота фортеці відчинено. А ще він помітив, що ту браму стережуть двоє левів, і вихопив меча з піхов, щоб їх убити. Тут раптом із порожнечі виринула вогненна рука, що сильно вдарила по руці Ланселота. Голос знов озвався до нього:

- Невірний чоловіче! Чому ти так не довіряєш своєму Творцеві? Хіба твоя зброя ліпше допоможе тобі, ніж він?

Від цього удару Ланселот на якусь мить остовпів і вже не знав, чи зараз день, чи ніч. Але, опам'ятавшись, він подякував Господеві за попередження, вклав меча у піхви, перехрестився й пішов навпростець до левів, які спокійно сиділи обабіч брами й зовсім не збиралися нападати на нього.

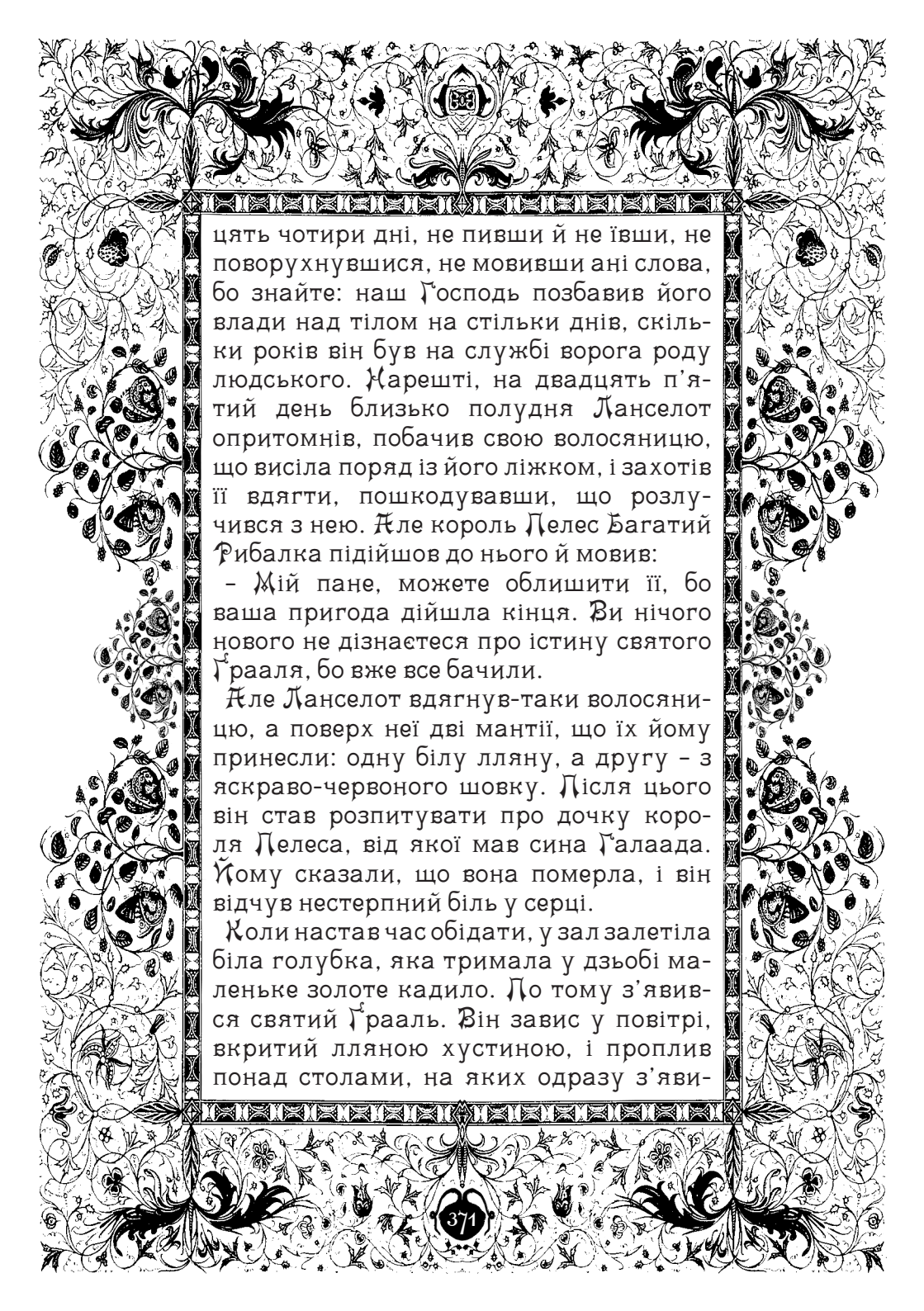
Коли Ланселот опинився по той бік брами, він зрозумів, що попав у замок Пригод. Він пройшов безлюдною головною вулицею, увійшов до палацу, який здався зовсім порожнім, перетнув залу, у якій панувала глибока тиша, лише місячне сяйво лилося в неї крізь вікна, і зупинився перед зачиненими

дверима. За ними хтось виспівував хвалу Богові з такою ніжністю, що було ясно: цей голос не може належати смертній людині.) Ланселот став навколішки, благаючи Ісуса Христа показати йому те, заради чого він витерпів стільки пригод та знегод, як обіцяв йому Голос.) тоді двері відчинилися самі собою.

З-за дверей ринуло в залу таке сліпуче сяйво, що можна було подумати, ніби саме сонце зайшло в кімнату й залляло її своїм світлом. Коли Ланселот, переборюючи засліплення, повернув здатність бачити, він помітив, що на срібному столі, застеленому криваво-червоним шовком, стояв святий Грааль, оточений янголами. Одні з них тримали кадила, інші - свічки, ще інші - хрести або прикраси вівтаря, прислужуючи чоловікові, вдягнуеному як священник, що служив месу, високо піднісши причастя. Побачивши все це, Ланселот підвівся, щоб переступити поріг, але потужний удар вітру, палкого як жар, звалив його на підлогу: все зникло йому з очей і він упав, наче мертвий.

Назавтра служники замку знайшли його перед дверима нерухомого й німого. Вони поклали його до шийного ліжка, і він пробув там непритомний двад-

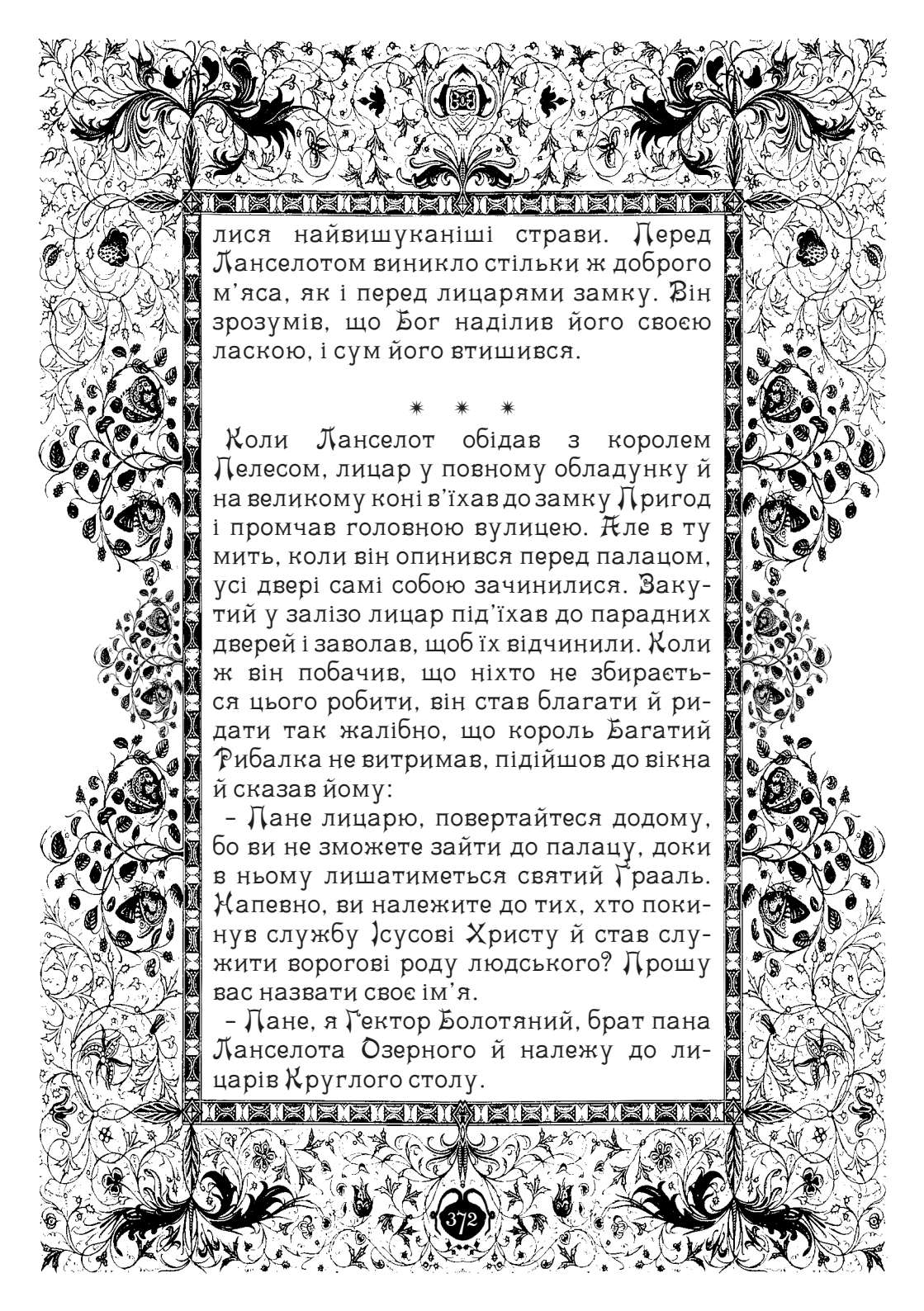

цять чотири дні, не пивши й не ївши, не поворухнувшись, не мовивши ані слова, бо знайте: наш Господь позбавив його влади над тілом на стільки днів, скільки років він був на службі ворога роду людського. Нарешті, на двадцять п'ятий день близько полудня Ланселот опритомнів, побачив свою волосяницю, що висіла поряд із його ліжком, і захотів її вдягти, пошкодувавши, що розлучився з нею. Але король Лелес Багатий Рибалка підійшов до нього й мовив:

- Мій пане, можете облишити її, бо ваша пригода дійшла кінця. Ви нічого нового не дізнаєтеся про істину святого Грааля, бо вже все бачили.

Але Ланселот вдягнув-таки волосяницю, а поверх неї дві мантиї, що їх йому принесли: одну білу лляну, а другу - з яскраво-червоного шовку. Після цього він став розпитувати про дочку короля Лелеса, від якої мав сина Галаада. Йому сказали, що вона померла, і він відчув нестерпний біль у серці.

Коли настав час обідати, у зал залетіла біла голубка, яка тримала у дзьобі маленьке золоте кадило. По тому з'явився святий Грааль. Він завис у повітрі, вкритий лляною хустиною, і проплив понад столами, на яких одразу з'яви-

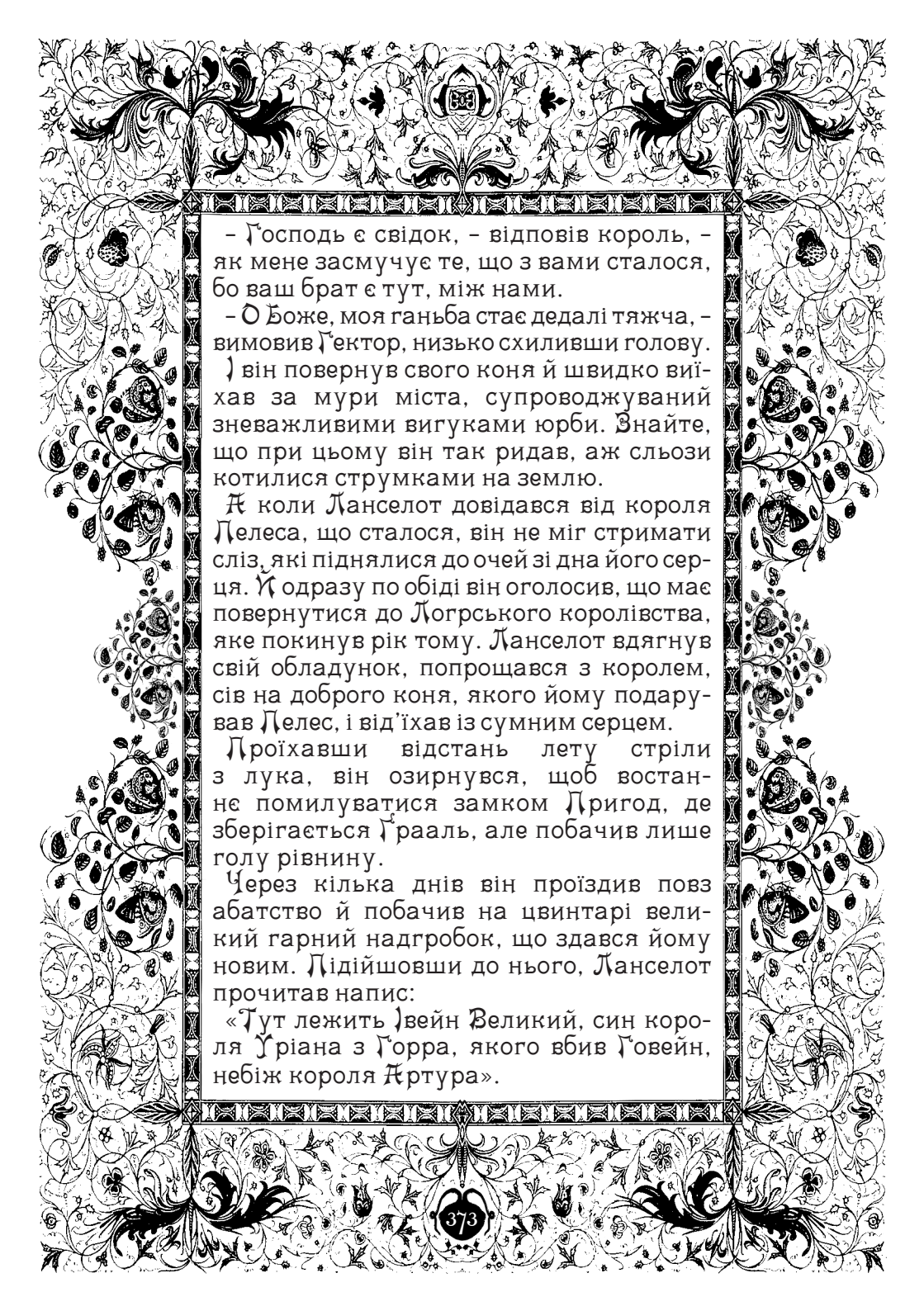
лися найвишуканіші страви. Перед Ланселотом виникло стільки ж доброго м'яса, як і перед лицарями замку. Він зрозумів, що Бог наділив його своєю ласкою, і сум його втишився.

* * *

Коли Ланселот обідав з королем Мелесом, лицар у повному обладунку й на великому коні в'їхав до замку Пригод і промчав головною вулицею. Але в ту мить, коли він опинився перед палацом, усі двері самі собою зачинилися. Закутий у залізо лицар під'їхав до парадних дверей і заволав, щоб їх відчинили. Коли ж він побачив, що ніхто не збирається цього робити, він став благати й ридати так жалібно, що король Багатий Рибалка не витримав, підійшов до вікна й сказав йому:

- Пане лицарю, повертайтеся додому, бо ви не зможете зайти до палацу, доки в ньому лишатиметься святий Грааль. Напевно, ви належите до тих, хто покинув службу Ісусові Христу й став служити ворогові роду людського? Прощу вас назвати своє ім'я.

- Пане, я Гектор Болотяний, брат пана Ланселота Озерного й належу до лицарів Круглого столу.

- Господь є свідок, - відповів король, - як мене засмучує те, що з вами сталося, бо ваш брат є тут, між нами.

- О Боже, моя ганьба стає дедалі тяжча, - вимовив Гектор, низько схиливши голову. І він повернув свого коня й швидко виїхав за мури міста, супроводжуваний зневажливими вигуками юрби. Знайте, що при цьому він так ридав, аж сльози котилися струмками на землю.

А коли Ланселот довідався від короля Лелеса, що сталося, він не міг стримати сліз, які піднялися до очей зі дна його серця. І одразу по обіді він оголосив, що має повернутися до Логрського королівства, яке покинув рік тому. Ланселот вдягнув свій обладунок, попрощався з королем, сів на доброго коня, якого йому подарував Лелес, і відїхав із сумним серцем.

Проїхавши відстань лету стріли з лука, він озирнувся, щоб востаннє помилуватися замком Пригод, де зберігається Грааль, але побачив лише голу рівнину.

Через кілька днів він проїздив повз абатство й побачив на цвинтарі великий гарний надгробок, що здався йому новим. Підійшовши до нього, Ланселот прочитав напис:

«Тут лежить Івейн Великий, син короля Уріана з Горра, якого вбив Говеїн, небіж короля Артура».

Левна річ, Ланселот нічим не був схожий на пана Говейна. Ланселот так любив сина короля Уріана, що залюбки розшукав би й убив Говейна, але він тільки помолився й поїхав своєю дорогою. Трохи згодом він прибув до Логрського королівства.

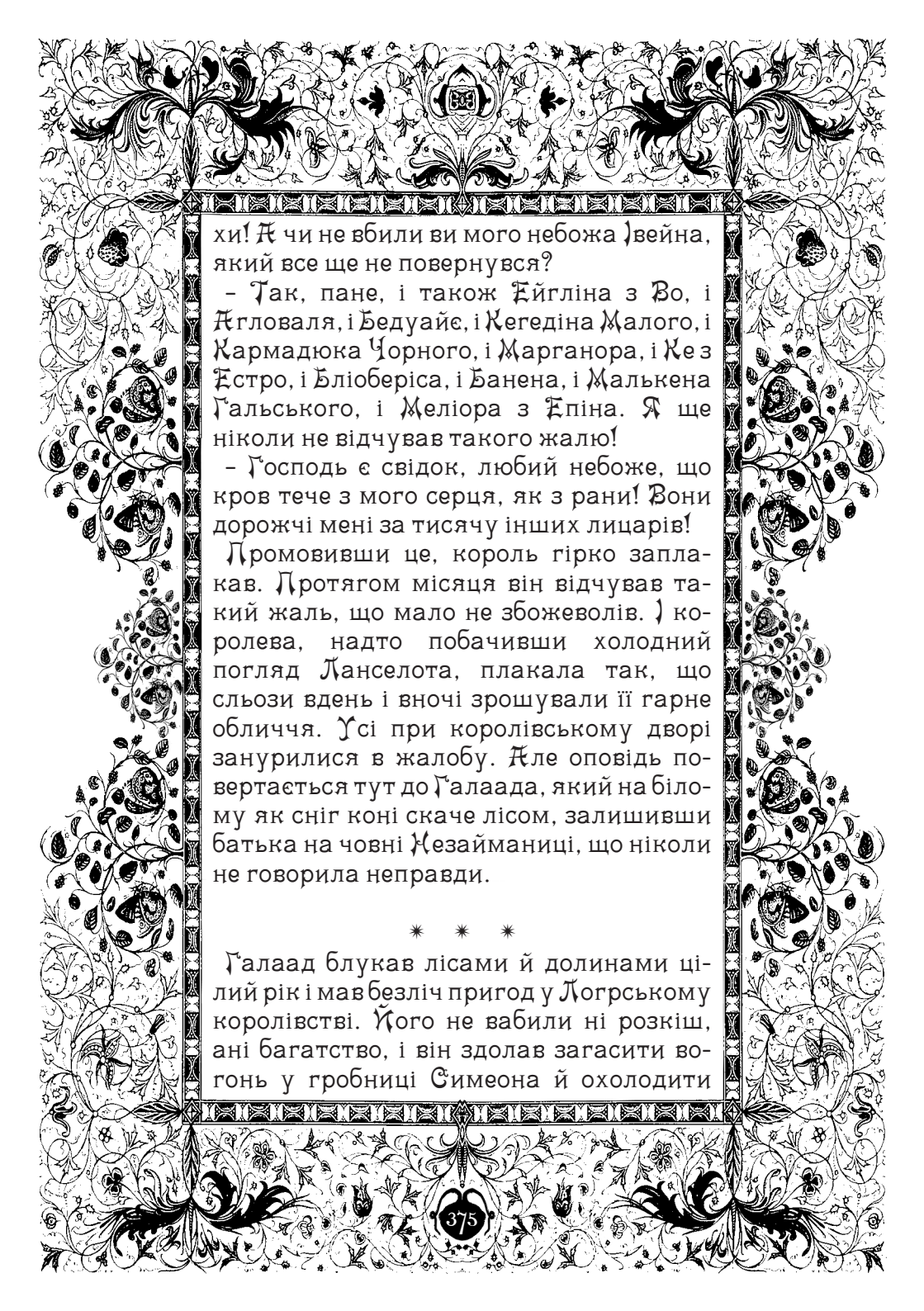
* * *

Більшість побратимів Круглого столу вже повернулися, і жоден із них не мав пригод, бо вони були надто запламовані гріхами, аби стати гідними високого небесного подвигу пошуків святого Грааля. Розповідали, що багато з них повбивали одне одного, не впізнавши супротивника, і що сам лише пан Говейн убив понад двадцять лицарів.

- Любий небоже! - мовив йому якось король Артур. - Я вас висвятив у лицарі й ви заприсяглися мені на вірність. Отже, скажіть мені, скількох лицарів із нашого братства ви вбили власною рукою?

- На жаль, пане, - відповів Говейн, замислившись на хвилю, - мені здається, ніби я вбив дванадцятьох.) не тому, що я був ліпший за них, а тому, що така була моя лиха доля.

- Так, Говейне, це справді тяжка й лиха доля, і вона вимагає покари за ваші грі-

хи! А чи не вбили ви мого небожа Івейна, який все ще не повернувся?

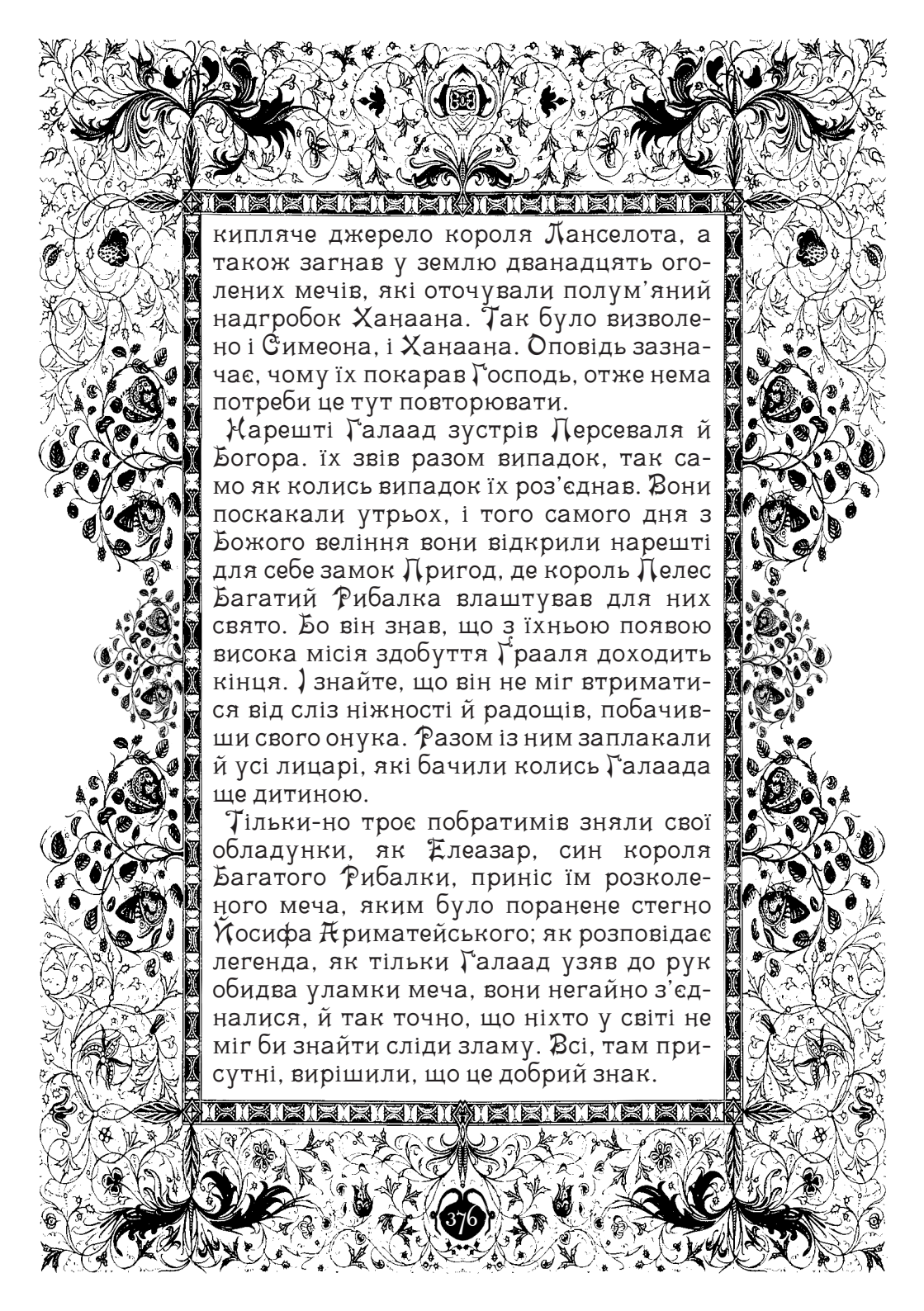
- Так, пане, і також Ейгліна з Во, і Агловаля, і Бедуайє, і Кегедіна Малого, і Кармадюка Чорного, і Марганора, і Ке з Естро, і Блюберіса, і Банена, і Малькена Гальського, і Меліора з Епіна. Я ще ніколи не відчував такого жалю!

- Господь є свідок, любий небоже, що кров тече з мого серця, як з рани! Вони дорожчі мені за тисячу інших лицарів!

Промовивши це, король гірко заплакав. Протягом місяця він відчував такий жаль, що мало не збожеволів. І королева, надто побачивши холодний погляд Ланселота, плакала так, що сльози вдень і вночі зрошували її гарне обличчя. Усі при королівському дворі занурилися в жалобу. Але оповідь повертається тут до Галаада, який на білому як сніг коні скаче лісом, залишивши батька на човні Незайманиці, що ніколи не говорила неправди.

* * *

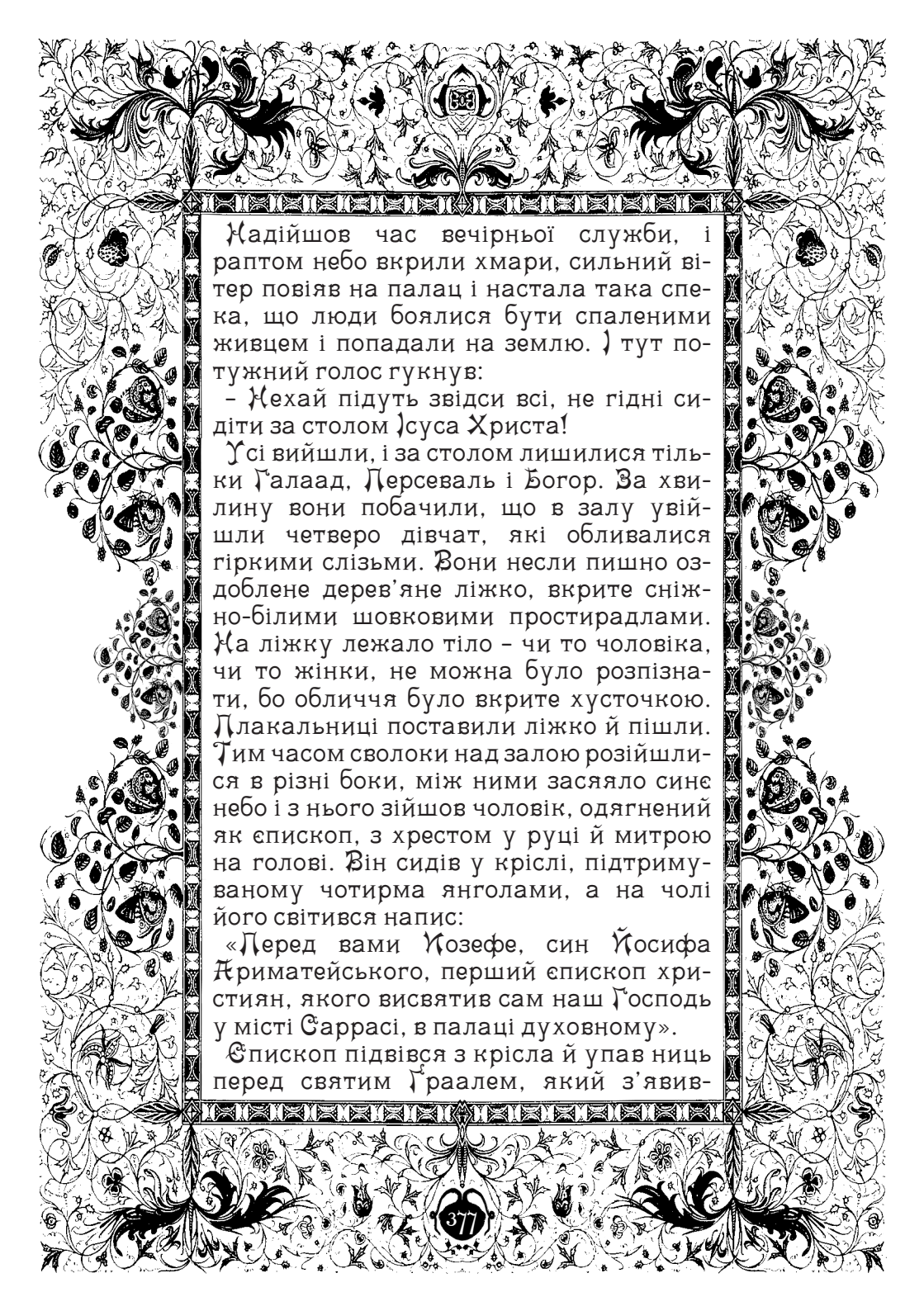
Галаад блукав лісами й долинами цілий рік і мав безліч пригод у Логрському королівстві. Його не вабили ні розкіш, ані багатство, і він здолав загасити вогонь у гробниці Симеона й охолодити

кипляче джерело короля Ланселота, а також загнав у землю дванадцять оголених мечів, які оточували полум'яний надгробок Ханаана. Так було визволено і Симеона, і Ханаана. Оповідь зазначає, чому їх покарав Господь, отже нема потреби це тут повторювати.

Нарешті Галаад зустрів Персеваля й Богора. їх звів разом випадок, так само як колись випадок їх роз'єднав. Вони поскакали утрьох, і того самого дня з Божого веління вони відкрили нарешті для себе замок Пригод, де король Пелес Багатий Рибалка влаштував для них свято. Бо він знав, що з їхньою появою висока місія здобуття Грааля доходить кінця. І знайте, що він не міг втриматися від сліз ніжності й радощів, побачивши свого онука. Разом із ним заплакали й усі лицарі, які бачили колись Галаада ще дитиною.

Тільки-но троє побратимів зняли свої обладунки, як Флезар, син короля Багатого Рибалки, приніс їм розколеного меча, яким було поранене стегно Йосифа Ариматейського; як розповідає легенда, як тільки Галаад узяв до рук обидва уламки меча, вони негайно з'єдналися, й так точно, що ніхто у світі не міг би знайти сліди зламу. Всі, там присутні, вирішили, що це добрий знак.

Надійшов час вечірньої служби, і раптом небо вкрили хмари, сильний вітер повіяв на палац і настала така спека, що люди боялися бути спаленими живцем і попадали на землю. Тут потужний голос гукнув:

– Мехай підуть звідси всі, не гідні сидіти за столом Ісуса Христа!

Усі вийшли, і за столом лишилися тільки Галаад, Персеваль і Богор. За хвилину вони побачили, що в залу увійшли четверо дівчат, які обливалися гіркими слізьми. Вони несли пишно оздоблене дерев'яне ліжко, вкрите сніжно-білими шовковими простирадлами. На ліжку лежало тіло – чи то чоловіка, чи то жінки, не можна було розпізнати, бо обличчя було вкрите хусточкою. Плакальниці поставили ліжко й пішли. Тим часом сволюки над залою розійшлися в різні боки, між ними засяяло сине небо і з нього зійшов чоловік, одягнений як єпископ, з хрестом у руці й митрою на голові. Він сидів у кріслі, підтримуваному чотирма янголами, а на чолі його світився напис:

«Перед вами Козефе, син Йосифа Ариматейського, перший єпископ християн, якого висвятив сам наш Господь у місті Саррасі, в палаці духовному».

Єпископ підвівся з крісла й упав ниць перед святим Граалем, який з'явив-

ся на срібному столі. І тоді четверо янголів, які прилетіли разом із єпископом, принесли дві палаючі свічки, хустину червоного шовку й спис, із кінця якого скрапували великі краплі крові. Єпископ приладнав списа так, що краплі падали в келих Грааля. По тому він почав служити святу месу. Малезної хвилини він вийняв з дуже гарної вази облатку й високо підніс її. Тоді з неба зійшло Дитя - і лице його було як вогонь - і воно увійшло в облатку. А Йозефе поклав її у святий Грааль. Нарешті він закінчив службу, поцілував з миром Галаада, а той передав цілунок своїм побратимам, і зник так раптово, що ніхто не міг здогадатися, що з ним сталося.

У цю мить троє лицарів побачили, як зі святого келиха вийшов Чоловік, в якого текла кров із ран на ногах, на руках і на боці. Вони простерлися перед Ним у поросі.

- Воїни мої, вірні синове мої! - сказав їм Чоловік. - Ви, що стали в цьому світі лицарями небесними, сідайте за стіл зі мною. Лицарі замку Пригод та інших замків удостоїлися ласки святого Грааля, та ніколи їм не було дозволено, як вам, сісти за цей стіл.

Заплакавши від щастя так, що сльози зросили обличчя лицарів, вони всі троє

підійшли до срібного столу і Галаад сів посередині, Персеваль праворуч від нього, а Богор ліворуч.) Чоловік узяв святий Грааль, наблизився до Галаада, який став навколішки й молитовно склав руки, і дав йому своє причастя. Потім Він дав його й іншим.) тоді по їхніх тілах розлилася така неймовірна ніжність, що її не змогла б описати жодна мова у світі.

- Сину мій, - мовив Чоловік Галаадові, - чи знаєш ти, що я тримаю в руках? Це тареля, з якої Ісус Христос їв агнца на Великдень зі Своїми учнями, а Косиф Ариматейський зібрав у неї кров Спасителя. Тепер ти бачив істину, якої так прагнув, але ще не всю. Ти багато чого побачиш у палаці духовному міста Сарраса, куди маєш відпровадити святий Грааль у супроводі Персеваля та Богора. Проте насамперед ти повинен вилікувати Мордрена, знедоленого короля. Ти помастиш йому очі кров'ю з цього списа, яким Лонгін вдарив Спасителя на хресті.

Сказавши це, Чоловік благословив трьох лицарів і зник. А Галаад зняв хустину, яка вкривала тіло, що лежало на ліжку, принесеному плакальницями, й побачив чоловіка, якому, здавалося, вже минуло чотири сотні років і який

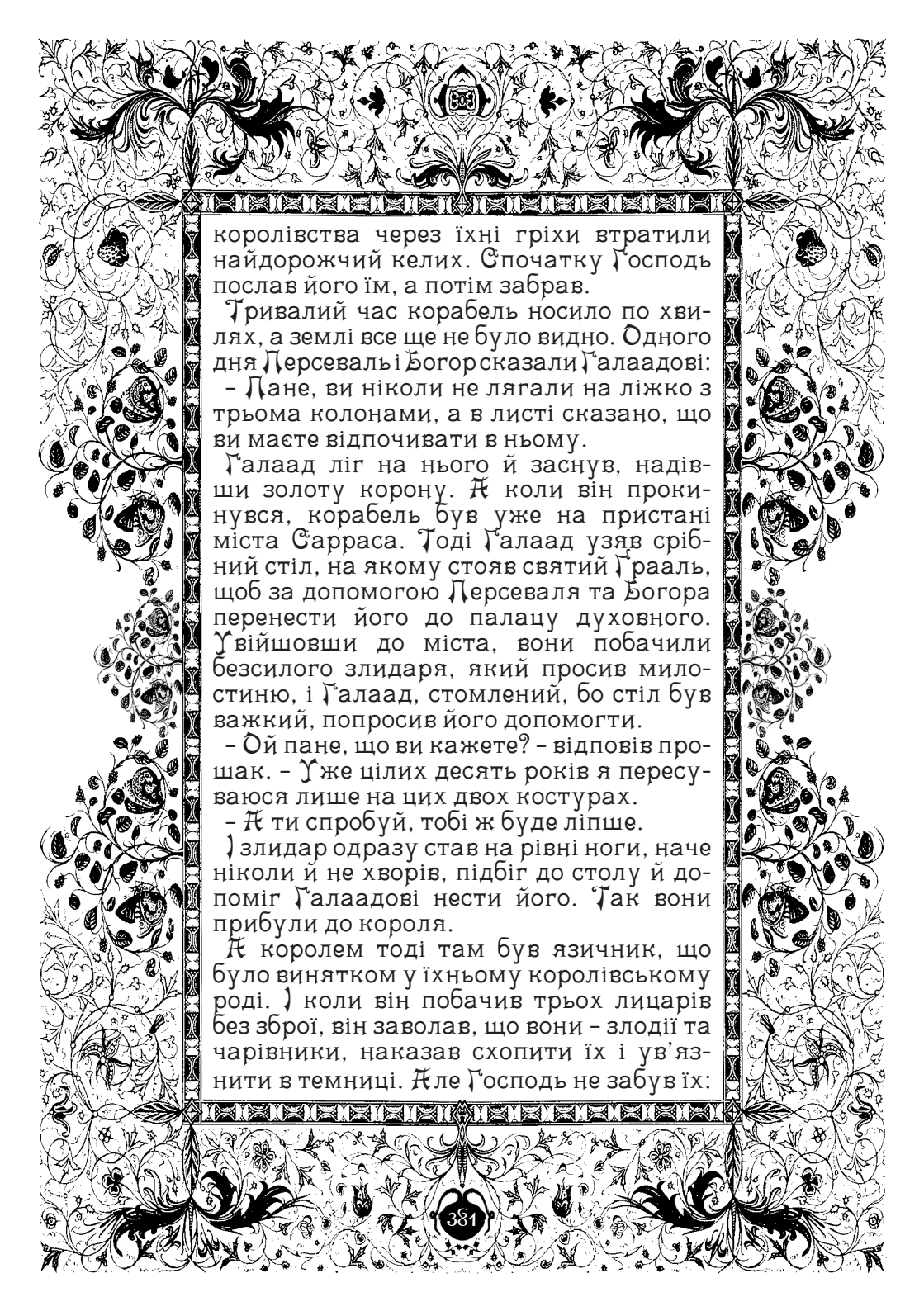
мав на голові золоту корону. Галаад зібрав у долоню кілька крапель крові Господа нашого, що стікала зі списа, й помастив нею Мордренові очі. Тому одразу повернулися і зір, і влада над своїм тілом, втрачені з волі Божої, як сказано в іншій оповіді. Старий король сів на ліжку й простяг руки до неба.

- Добрий мій Батьку Ісусе Христе! - мовив він, - тепер я молю Тебе: забери мене до Себе, бо я ніколи не зміг би вмерти такий щасливий, як зараз, я бачу навколо лише троянди та лілеї!

Він обійняв Галаада, притиснув до грудей - і в цю мить Господь показав, що почув його молитву, бо душа вилетіла з тіла короля і він помер, схиливши голову на плече лицаря.

XXIX

Деся опівночі троє лицарів вийшли з палацу, а вранці вони подбали, щоб покійного короля поховали як належить. Потім вони взяли свою зброю, посідлали коней і помчали так швидко, що вже на четвертий день дісталися морського узбережжя. Там на них чекав корабель Соломона, і вони знов побачили святий Грааль, покритий яскраво-червоним шовком на срібному столі. Вони зійшли на корабель, і вітер одразу ж поніс його в море. Отаким чином люди з Логрського

королівства через їхні гріхи втратили найдорожчий келих. Спочатку Господь послав його їм, а потім забрав.

Тривалий час корабель носило по хвилях, а землі все ще не було видно. Одного дня Персеваль і Богор сказали Галаадові:

- Пане, ви ніколи не лягали на ліжко з трьома колонами, а в листі сказано, що ви маєте відпочивати в ньому.

Галаад ліг на нього й заснув, надівши золоту корону. А коли він прокинувся, корабель був уже на пристані міста Сарраса. Тоді Галаад узяв срібний стіл, на якому стояв святий Грааль, щоб за допомогою Персеваля та Богора перенести його до палацу духовного. Увійшовши до міста, вони побачили безсилового злидаря, який просив милостиню, і Галаад, стомлений, бо стіл був важкий, попросив його допомогти.

- Ой пане, що ви кажете? - відповів прошак. - Уже цілих десять років я пересуваюся лише на цих двох костурах.

- А ти спробуй, тобі ж буде ліпше.

Злидар одразу став на рівні ноги, наче ніколи й не хворів, підбіг до столу й допоміг Галаадові нести його. Так вони прибули до короля.

А королем тоді там був язичник, що було винятком у їхньому королівському роді. І коли він побачив трьох лицарів без зброї, він заволав, що вони - злодії та чарівники, наказав схопити їх і ув'язнити в темниці. Але Господь не забув їх:

Він послав їм святий Грааль, аби потамувати їхній голод, духовний і тілесний. А в останній день року король захворів і помер. І оскільки він не мав ні дітей, ані родичів, мешканці королівства зібралися на нараду, щоб призначити його наступника. І коли вони всі зійшлися, то почули Голос.

- Оберіть, - мовив Голос, - наймолодшого з трьох лицарів, що їх помилково ув'язнив король. Він надійно захищатиме вас і підтримуватиме мир у королівстві.

Так воно й сталося. Мешканці Сарраса звільнили Галаада й увінчали його короною, яку він уже мав. Найпершою турботою нового короля стало виготовлення золотого ковчега, оздобленого коштовним камінням, щоб примістити Грааль і срібний стіл у палаці духовному.

Щоранку протягом року Галаад зі своїми побратимами приходив помолитися перед святим келихом. У перший день року вони побачили єпископа Козефе, який, ставши навколішки й оточений янголами, каювся у гріхах. Потім він звівся на ноги й почав служити месу Пресвятій Матері Божій. І, знявши покривало зі святого Грааля, він покликав Галаада й наказав йому подивитися на те, що він мав палке бажання побачити. Король підійшов, та тільки-но він кинув погляд всередину найдорожчого келиха

й пізнав його духовну суть, як затремтів і здійняв руки до неба.

- Господи! Спасибі за те, що втамував моє найбільше бажання! А тепер благаю Тебе: дозволь мені перейти від оцього життя земного до вічного життя небесного.

Галаад смиренно прийняв святе причастя з рук Йозефа, а потім поцілував Персеваля й Богора, поручивши їх Ісусові Христу.

- Добрі друзі мої, - сказав він, - бережіть це місто, коли мене не стане.

Мовивши це, він ліг, розкинувши руки хрестом, і душа його покинула тіло, і її понесли янголи на небо з великою радістю.

Як тільки він помер, рука, що розливала навколо чудесне сяйво, зійшла з неба й забрала пресвятий келих. Від того часу ніхто й ніколи, навіть найвідважніший чоловік, не міг би сказати, що бачив його. Ось чому наша оповідь доходить кінця й завершується книга пригод та пошуків святого Траала.

Склав та переклав
з французької Віктор Колтілов

Всесвіт. - 1997. - № 11/12. - С. 123-168.

КОМЕНТАР

Свої витoki цей цикл бере у надзвичайно багатому й химерному фольклорі кельтів - народів, які колись жили на велетенських

територіях у Європі (кельтський монастир до монголо-татарської навали був навіть у Києві). Саме у кельтському фольклорі народилися або видозмінилися образи напівлегендарного короля бриттів Артура, і королеви Ісолт, і лицаря Дростана (майбутніх Трістана і Ізольди), і їхніх літературних прототипів - молодих трагічно закоханих Діармайда і Драйдре. Головними образами циклу є сам Артур - король фантастичної країни Логрес із столицею Камелот. Юнаком він став володарем загаданої чарівної країни як казковий герой: витягнувши із кам'яної наковальні меч Ескалібура (за іншою версією його дала Артуру чарівна Дама Озера), якого до того не зміг витягти ніхто з чисельних дорослих лицарів - претендентів на Логреский трон. Як було сказано вище, середньовічні лицарі давали ім'я своїй зброї. У лицарських романах артурівського циклу і в «Лісні про Роланда» мечі головних героїв мають спільне в своїх іменах: Роландів меч називається Дюренталь - «твердий»; Артурів - Ескалібур - «той, що рубає залізо й камінь». Помираючи, Артур наказав своєму лицареві Ісфлету викинути Ескалібура в озеро, що той і зробив, і не встиг чарівний меч торкнутися води, як з озера з'явилася чарівна рука, і схопивши меч, тричі (як у казці) махнула ним і зникла під водою. Артур з'їздив уздовж і впоперек свою країну, захищаючи слабких і знедолених і караючи злочинців, обороняючи її від внутрішніх і зовнішніх ворогів, чим заслужив повагу і любов свого народу і вірних лицарів. Не менш важливими є образи лицарів Круглого столу. Передусім, цікава історія виникнення самого цього столу. Він у прямому значенні слова «упав з неба» - його послали Артуру небеса. Круглим він був

для того, щоб ніхто з лицарів не відчував себе з краю, що він сидить не так близько до короля, як інші. За столом було 150 стільців, на кожному з яких було написано ім'я того, хто там мав сидіти.

Отже ми можемо уявити кількість Артурових лицарів. Але одне місце було порожнім: туди мав сісти той лицар, у якого було бездоганно чиста душа і совість, саме він міг здійснити найголовніший з-поміж славних лицарських подвигів - знайти знамениту чашу Граала, у якій, за переказами, була зібрана кров розп'ятого Ісуса Христа. Туди зразу ніхто не наважився сісти. Не тому, що ніхто не хотів знайти чарівну чашу, а тому, що маг Мерлін попередив, що, як тільки на цього стільця сяде недостойний, він зразу згорить від небесного вогню. Цей стілець назвали Місцем Ризику. Згодом один із лицарів наважився туди сісти, і за мить від нього залишилася тільки купка попелу. Найпопулярнішими з лицарів Круглого столу були Ланселот Озерний і Гавейн. Лицар Ланселот Озерний з'являється в Камелоті як таємничий «юнак без імені». Вже посвячений Артуром у лицарі, він так і не дізнався про своє ім'я. Тільки здійснивши декілька героїчних вчинків, він опинився в одному із звільнених ним замків, на кладовищі. Чому пообіцяла красуня Сараїда, що, звільнивши цей замок, він дізнається про своє ім'я. З цією метою він легко підняв надгробну плиту, яку до того ніхто не міг підняти (пор. історію з видобуванням Артуром Ескалбура із камінного ковадла), і прочитав: «Тут призначено спочити Ланселоту Озерному, синові короля Бана із Бенвіка». Так Ланселот Озерний, один із наймогутніших з-поміж лицарів Круглого стола, дізнався про своє ім'я. Багато славних подвигів він здійснив

і завжди відзначався шляхетністю, чесністю, принциповістю, відданістю королю Артурові, королеві Гінев'єрі (Гіньєврі), братству лицарів Круглого столу.

Великою мірою цими чеснотами наділений і Ланселотів друг – сер Гавейн. Удвох вони здійснили багато славних подвигів, служачи Артурові. Цікавим є те, що Гавейн, один із найвідданіших королю Артурові лицарів, був сином Артурового ворога – барона Лота, в чім чесно зізнався володареві Логреса. Артур ніколи негадував лицареві того, і Гавейн служив йому вірою і правдою. Але жорстокість, заздрість і підступність феї Моргани, Артурової зведеної сестри, яка заздрила красі й популярності королеви-красуні Гіньєври, посварила лицарів Круглого столу і спричинила братовбивчу війну, яка закінчилася загибеллю усіх цих лицарів і занепадом Логресу. Цікавим і трагічним є образ мудрого мага і пророка Мерліна, Артурового друга. Але мудрий чарівник виявився безпомічним перед жінкою, в яку закохався – Візіаною. Старий Мерлін передав молоденькій Візіані всі свої секрети магії, спочатку не підозрюючи, що їй потрібен не він сам, а його втаємничені знання. А згодом, хоч і здогадався про це, все одно пішов до неї, немов кролик до удава. А Візіана, вивідавши в нього всі секрети, за їх же допомогою заточила Мерліна у повітряну в'язницю на все життя. Цей мотив фатального кохання чимось нагадує біблійну історію про велетня Самсона і його дружину Далілу, яка вивідала-таки секрет сили його волосся і продала чоловіка, обстригши його і віддавши до рук ворогів. А втім, мотив безумства чоловіка через кохання до жінки характерний для кельтського фольклору зокрема і для лицарської літератури взагалі.

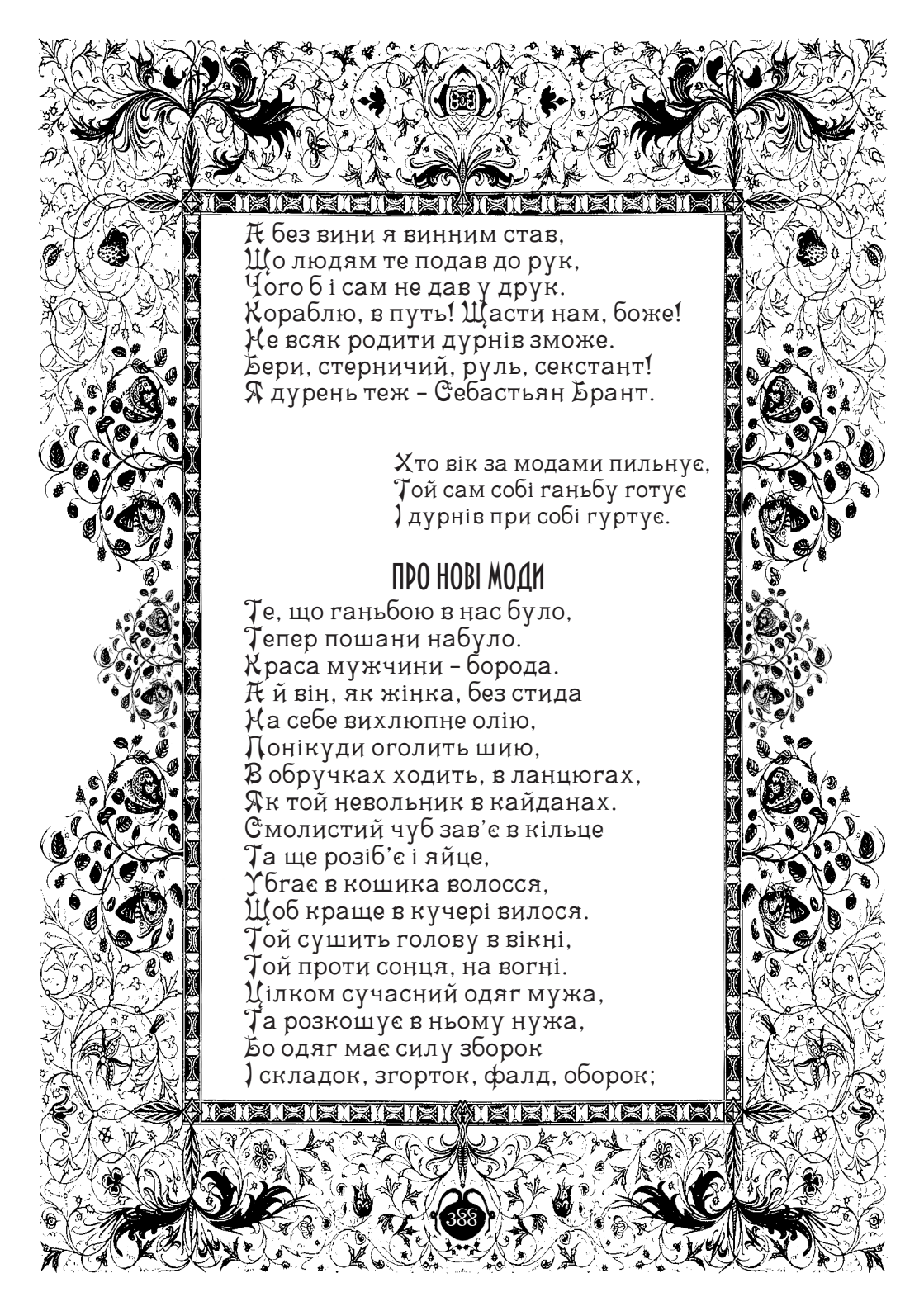
СЕБАСТІАН БРАНТ (БІЛЯ 1458–1521)

КОРАБЕЛЬ ДУРНІВ

(УРИВКИ)

ПРОТЕСТАЦІЯ

Як «Корабель» писав я віршем,
Віддавшись злигодням найгіршим,
Як став у нього дурнів брати, –
Не мав на думці їх купати!
Волав усяк непутнім гласом,
Щоб не лишив його я часом.
Та завзялись якісь нездари
(Сидівши, мабуть, коло чари)
Вставлять в мій твір свої рядки.
) не гадали ж диваки,
Що в них настануть дні гарячі –
Вчеплю я уші їм осячі.
А й сам поліпшить вірш хотів,
Та гірше буде й поготів,
Коли рядок чужий втулити,
Якого гріх і похвалити.
Мій вірш урізатъ стане хисту,
Та не збагнеш у ньому змісту.
А вірш тяжку потерпить муку,
Доки пошлють його до друку.
Хороше й місце можуть дати,
Лисання ж вийде слабувате.
Не раз, було, душею млів,
Карався тисячу разів,
Що стільки розуму доклав,

А без вини я винним став,
Що людям те подав до рук,
Чого б і сам не дав у друк.
Кораблю, в путь! Щасти нам, боже!
Не всяк родити дурнів зможе.
Бери, стерничий, руль, секстант!
А дурень теж - Себастьян Брант.

Хто вік за модами пильнує,
Той сам собі ганьбу готує
І дурнів при собі гуртує.

ПРО НОВІ МОДИ

Те, що ганьбою в нас було,
Тепер пошани набуло.
Краса мужчини - борода.
А й він, як жінка, без стида
На себе вихлюпне олію,
Понікуди оголить шию,
В обручках ходить, в ланцюгах,
Ак той невольник в кайданах.
Смолистий чуб зав'є в кільце
Та ще розіб'є і яйце,
Убгає в кошика волосся,
Щоб краще в кучері вилося.
Той сушить голову в вікні,
Той проти сонця, на вогні.
Шілком сучасний одяг мужа,
Та розкошує в ньому мужа,
Бо одяг має силу зборок
І складок, згорток, фалд, оборок;

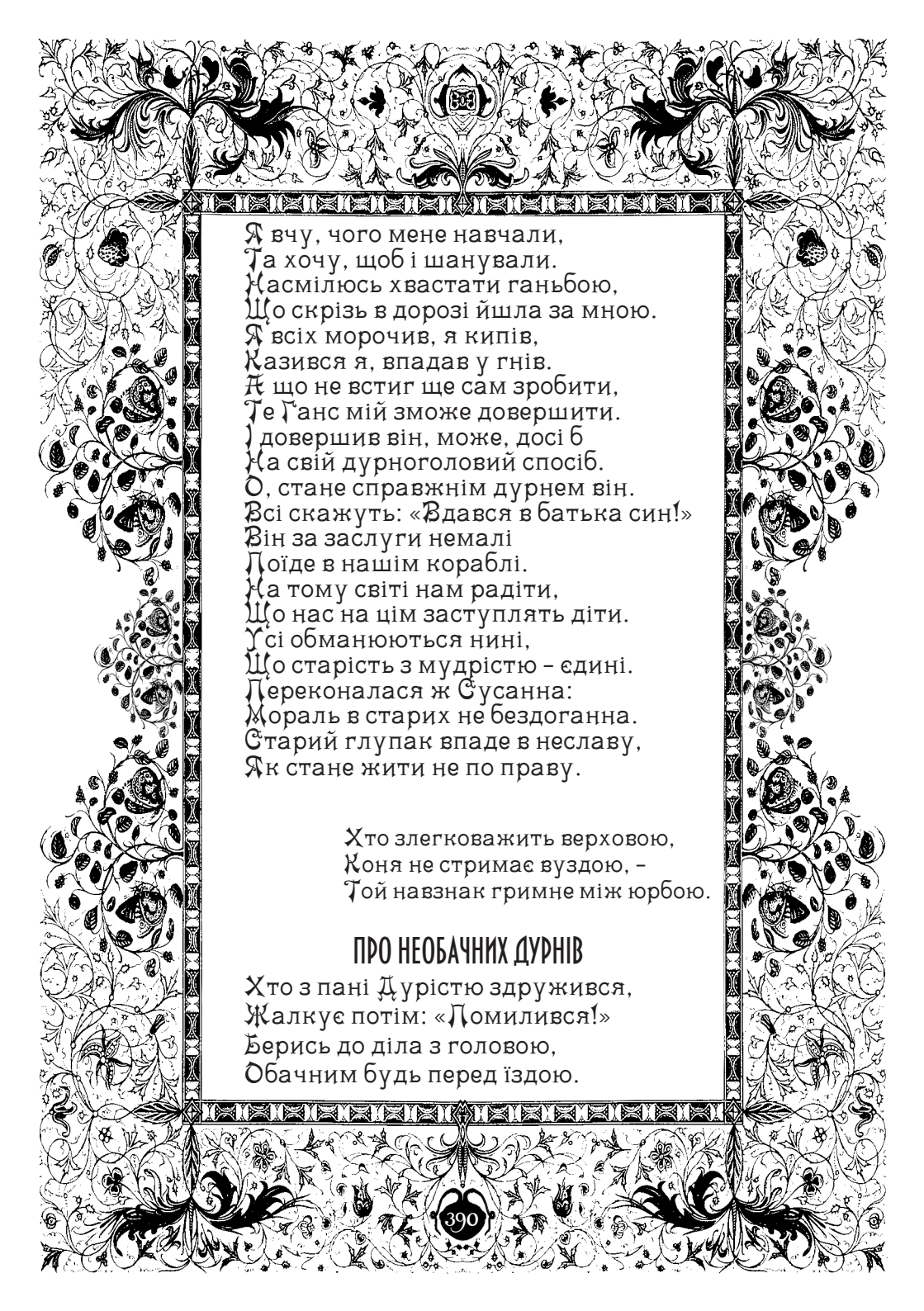

Їх є і в пальтах, в сорочках,
В пантофлях, штанях, у плащах:
Костюм єврейський знов ожив.
Закон у мод: приплив - відплив.
Це знак, що вабить нас, пиха
На стежку сорому й гріха.
У нас царює пані Мода,
А нам від неї тільки шкода.
Вона убрання утинає,
Аж ледве пуп не виглядає.
Геть, націє німецька, моди,
Вони - ганьба і глум природи! -
Авляють те, що вкрити слід!
Заполонив порок весь світ!
Не може далі так тривати.
Як одкоша цьому не дати,
То далі піде в нас ще гірш.
Ціна всім буде мідний гріш.

Чи сам спочину в тьмі
Чи, підло вбитий, ляжу
А не зречуся я дурниць.

ДУРНІ В СТАРОСТІ

Я дурень, цілий вік прожив,
Ума ж нітрохи не нажив.
Дзвоню в сто літ я бубонцями
Тим хлопцям, що не мають тями.
Владар над дітьми з юних літ,
Ім залишаю заповіт.
Як хочеш в рай, то ось порада:
Мій приклад є цьому завада.

Я вчу, чого мене навчали,
Та хочу, щоб і шанували.
Насмілюсь хвастати ганьбою,
Що скрізь в дорозі йшла за мною.
Я всіх морочив, я кипів,
Казився я, впадав у гнів.
А що не встиг ще сам зробити,
Те Ганс мій зможе довершити.
Довершив він, може, досі б
На свій дурноголовий спосіб.
О, стане справжнім дурнем він.
Всі скажуть: «Вдався в батька син!»
Він за заслуги немалі
Поїде в нашій кораблі.
На тому світі нам радіти,
Що нас на цім заступлять діти.
Усі обманюються нині,
Що старість з мудрістю – єдині.
Переконалася ж Сусанна:
Мораль в старих не бездоганна.
Старий глупак впаде в неславу,
Як стане жити не по праву.

Хто злегковажить верховою,
Коня не стримає вуздою, –
Той навзгак гримне між юрбою.

ПРО НЕОБАЧНИХ ДУРНІВ

Хто з пані Дурістю здружився,
Жалкує потім: «Помилився!»
Берись до діла з головою,
Обачним будь перед їздою.

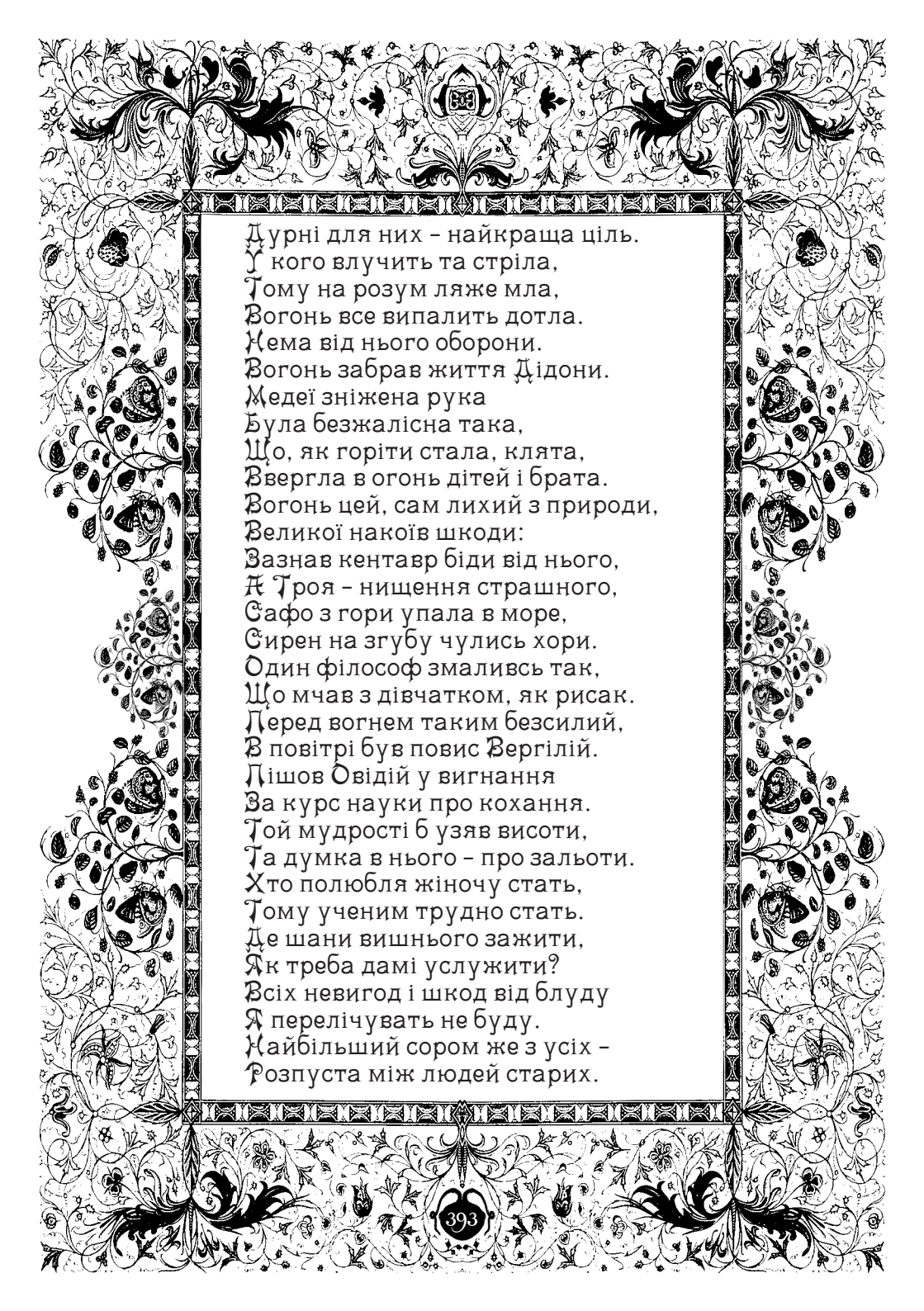

Хто після вчинку жде поради,
Нехай нетямиться з досади,
Хто вчинки зважить передвсім,
Митець у заході своїм!
Коли б Адам подумав краще,
Не їв би яблуко він натще,
То їх із своєю обох
Не виганяв би з раю бог.
Поміркуварши, Йонафан
Розкрив би Тріфонів обман,
Лідступних би не взяв дарів,
Жахної смерті б не зустрів.
Мав Юлій Цезар дар багатий
Провадить бій, вести дебати,
Та, живучи у мирі й щасті,
Недбалий, не минув напасті:
Зневажив лист, а в тім конверті
Застерігалося від смерті.
Прорахувавсь і Никанор:
Продав качок, та не з комор,
А тих, що їх і не впіймав,
От головою і наклав:
Кат руку й голову відсік
І вирвав з коренем язик.
Діла ідуть тоді прекрасно,
Коли їх роблять своєчасно.
А хто все чинить хапкома,
Той тільки ноги полама.

Глупак в Венеринім полоні:
Стриба в красуні на припоні.
Всяк потурає, невгомонний.

ПРО ДЖИГУНІВ-ЗАЛИЦЯЛЬНИКІВ

- Венера я, богиня вроди,
Із Гансової я породи.
Струнка, вертка і палкозада,
Для дурнів справжня я принада.
Гуртом до себе їх маню,
На дурня всякого зміню.
Від чарів хто моїх не млів?
Згадаймо лиш Цірцеїн хлів,
Каліпсо, знаних чарівниць...
У мене влада - без границь!
Хто дума: він розумний, хитрий, -
Йди до блазенської макітри.
Завдам я ран - то вже навик:
Міякий не загоїть лік.
Мій син малий, але дитяті
Безвусі коряться й вусаті,
Й самі стають немов дитя -
Не скажуть слова до пуття.
І голий син. Це, бачте, знак,
Що не сховать жаги ніяк.
Любов простори всі здолає,
Тому, що в сина два крила є.
Любов примхлива і настійна,
Як все на світі, непостійна.
Амур узяв до вмілих рук
І сагайдак, і пружний лук.
В сагайдаку не злічиш стріл,

Дурні для них - найкраща ціль.
У кого влучить та стріла,
Тому на розум ляже мла,
Вогонь все випалить дотла.
Нема від нього оборони.
Вогонь забрав життя Дідони.
Медеї зніжена рука
Була безжалісна така,
Що, як горіти стала, клята,
Ввергла в огонь дітей і брата.
Вогонь цей, сам лихий з природи,
Великої накоїв шкоди:
Вазнав кентавр біди від нього,
А Троя - нищення страшного,
Сафо з гори упала в море,
Сирен на згубу чулись хори.
Один філософ змаливсь так,
Що мчав з дівчатком, як рисак.
Перед вогнем таким безсилий,
В повітрі був повис Вергілій.
Лішов Овідій у вигнання
За курс науки про кохання.
Той мудрості б узяв висоти,
Та думка в нього - про зальоти.
Хто полюбля жіночу стать,
Тому ученим трудно стать.
Де шани вишнього зажити,
Як треба дамі услужити?
Всіх невигод і шкод від блуду
Я перелічують не буду.
Найбільший сором же з усіх -
Розпушта між людей старих.

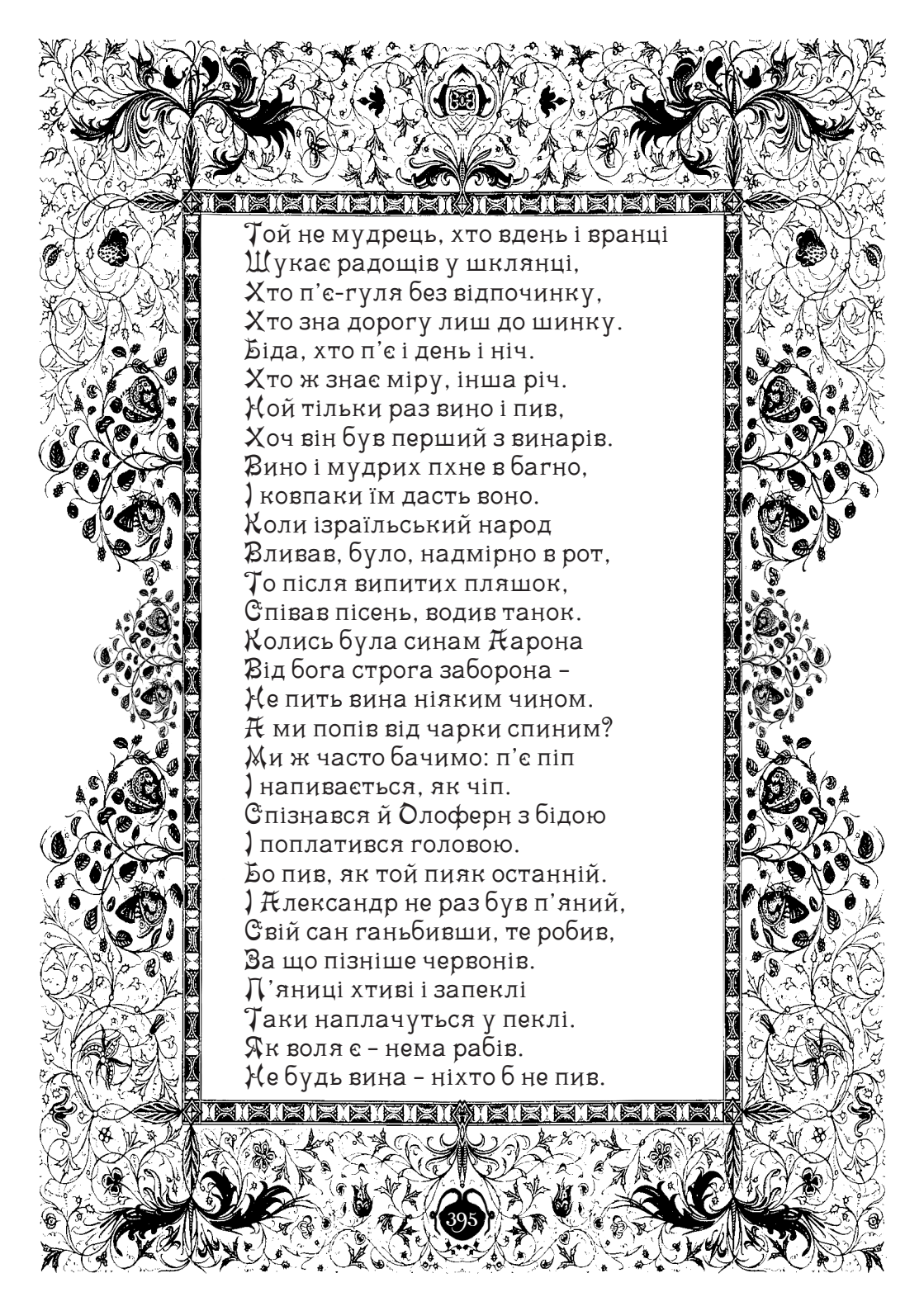

Той дурень, хто поймав би віри,
Що в блуді він додержить міри:
Розпусники і мудреці
Не всидять на однім стільці.
) той казатиме дурниці,
Що блуд сховає в таємниці.
Так буде кращий рішенець:
Ковпак на голову - й кінець!

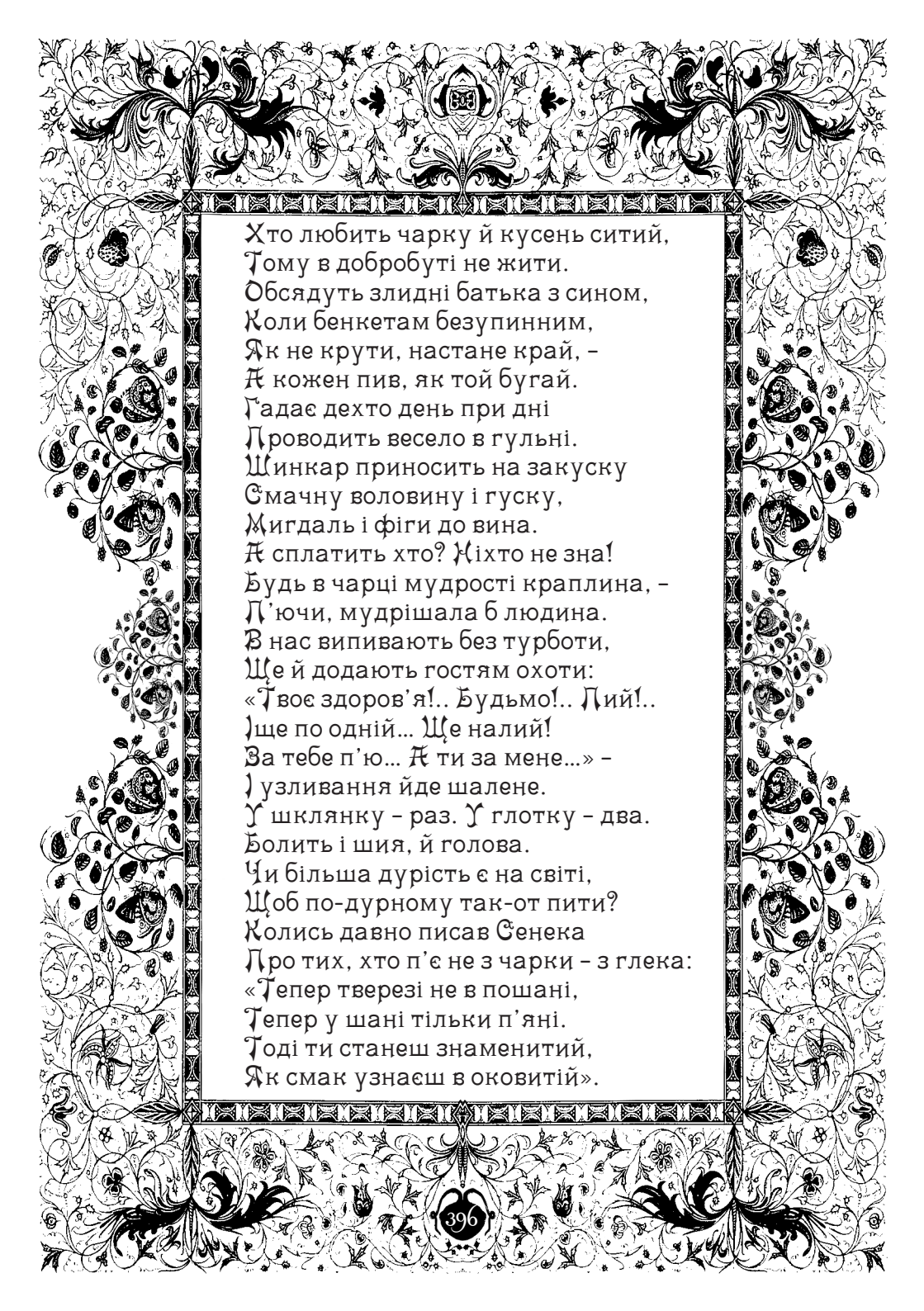
Той і помре нещасним злиднем,
Хто в шинку гостем був завсідним,
Ї для п'яничок - братом рідним.

ГУЛЬТЯІ-П'ЯНИЦІ

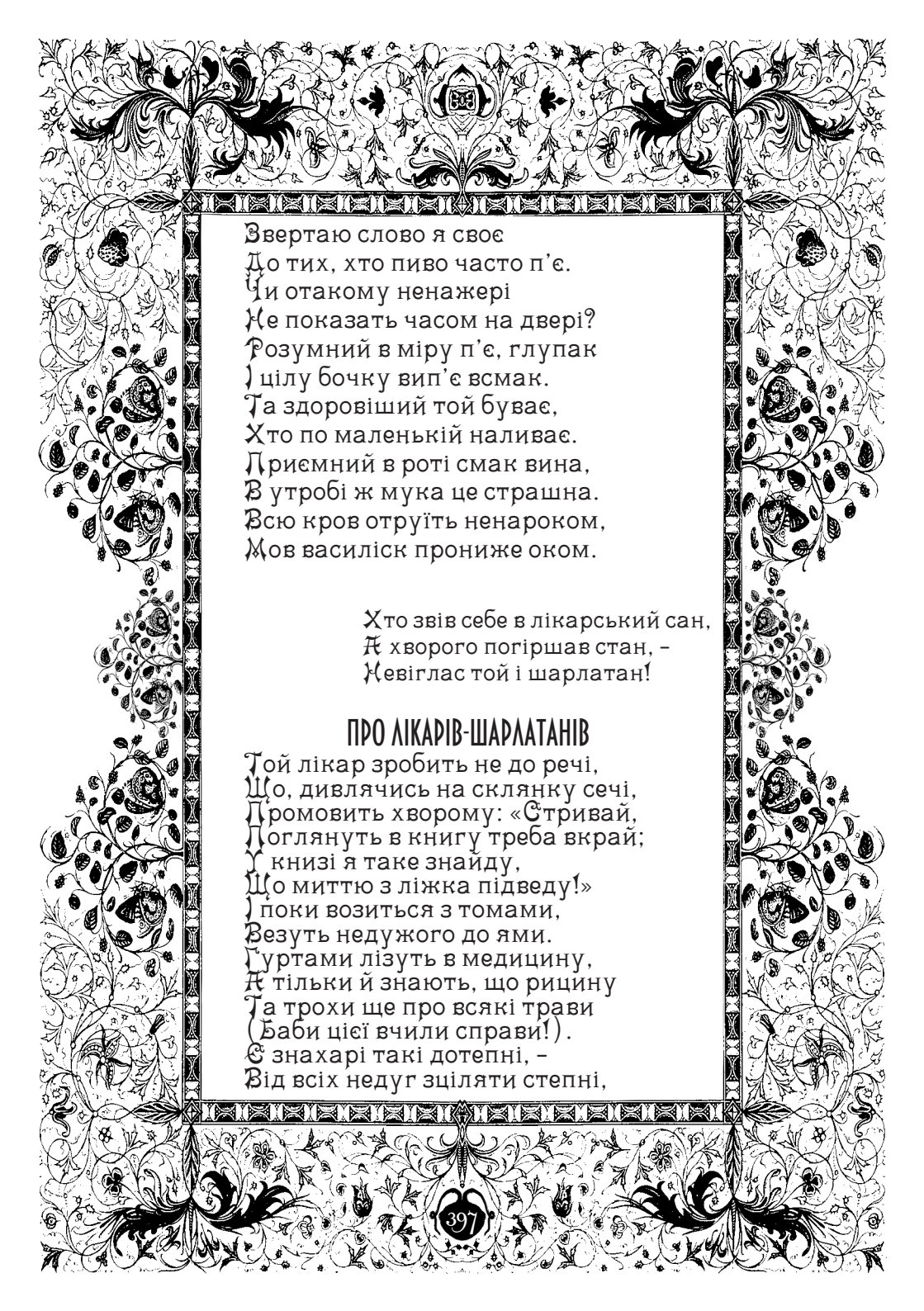
Помер би інший від опою.
Ї він не має й дня спокою,
) в шлунок пхає і влива
Без ліку їжі і питва,
Немов того й з'явився в світ,
Щоб свій наповнити живіт,
Щоб винограду весь врожай
За три дні винищити вкрай.
Тож хай ненатлий мудрагель
)де в блазеньський корабель!
Ой дається ще взнаки вино,
Отруїть старість нам воно,
Як затрясуться руки й ноги,
Що і ходить не буде змоги.
Немає шкідливіших справ,
Що їх від чарки світ зазнав.

Той не мудрець, хто вдень і вранці
Шукає радощів у шклянці,
Хто п'є-гуля без відпочинку,
Хто зна дорогу лиш до шинку.
Біда, хто п'є і день і ніч.
Хто ж знає міру, інша річ.
Ной тільки раз вино і пив,
Хоч він був перший з винарів.
Вино і мудрих пхне в багно,
) ковпаки їм дасть воно.
Коли ізраїльський народ
Вливав, було, надмірно в рот,
То після випитих пляшок,
Співав пісень, водив танок.
Колись була сиnam Харона
Від бога строга заборона -
Не пий вина ніяким чином.
А ми попів від чарки спиним?
Ми ж часто бачимо: п'є піп
) напивається, як чіп.
Спізнався й Олоферн з бідом
) поплатився головою.
Бо пив, як той пияк останній.
) Александр не раз був п'яний,
Свій сан ганьбивши, те робив,
За що пізніше червонів.
П'яниці хтиві і запеклі
Таки наплачуться у пеклі.
Як воля є - нема рабів.
Не будь вина - ніхто б не пив.

Хто любить чарку й кусень ситий,
Тому в добробуті не жити.
Обсядуть злидні батька з сином,
Коли бенкетам безупинним,
Як не крути, настане край, -
А кожен пив, як той бугай.
Гадає дехто день при дні
Проводить весело в гульні.
Шинкар приносить на закуску
Смачну воловину і гуску,
Мигдаль і фіги до вина.
А сплатить хто? Ніхто не зна!
Будь в чарці мудрості краплина, -
Л'ючи, мудрішала б людина.
В нас випивають без турботи,
Ще й додають гостям охоти:
«Твоє здоров'я!.. Будьмо!.. Лий!..
)ще по одній... Ще налий!
За тебе п'ю... А ти за мене...» -
)узливання йде шалене.
У шклянку - раз. У глотку - два.
Болисть і шия, й голова.
Чи більша дурість є на світі,
Щоб по-дурному так-от пити?
Колись давно писав Сенека
Про тих, хто п'є не з чарки - з глека:
«Тепер тверезі не в пошані,
Тепер у шані тільки п'яні.
Тоді ти станеш знаменитий,
Як смак узнаєш в оковитій».

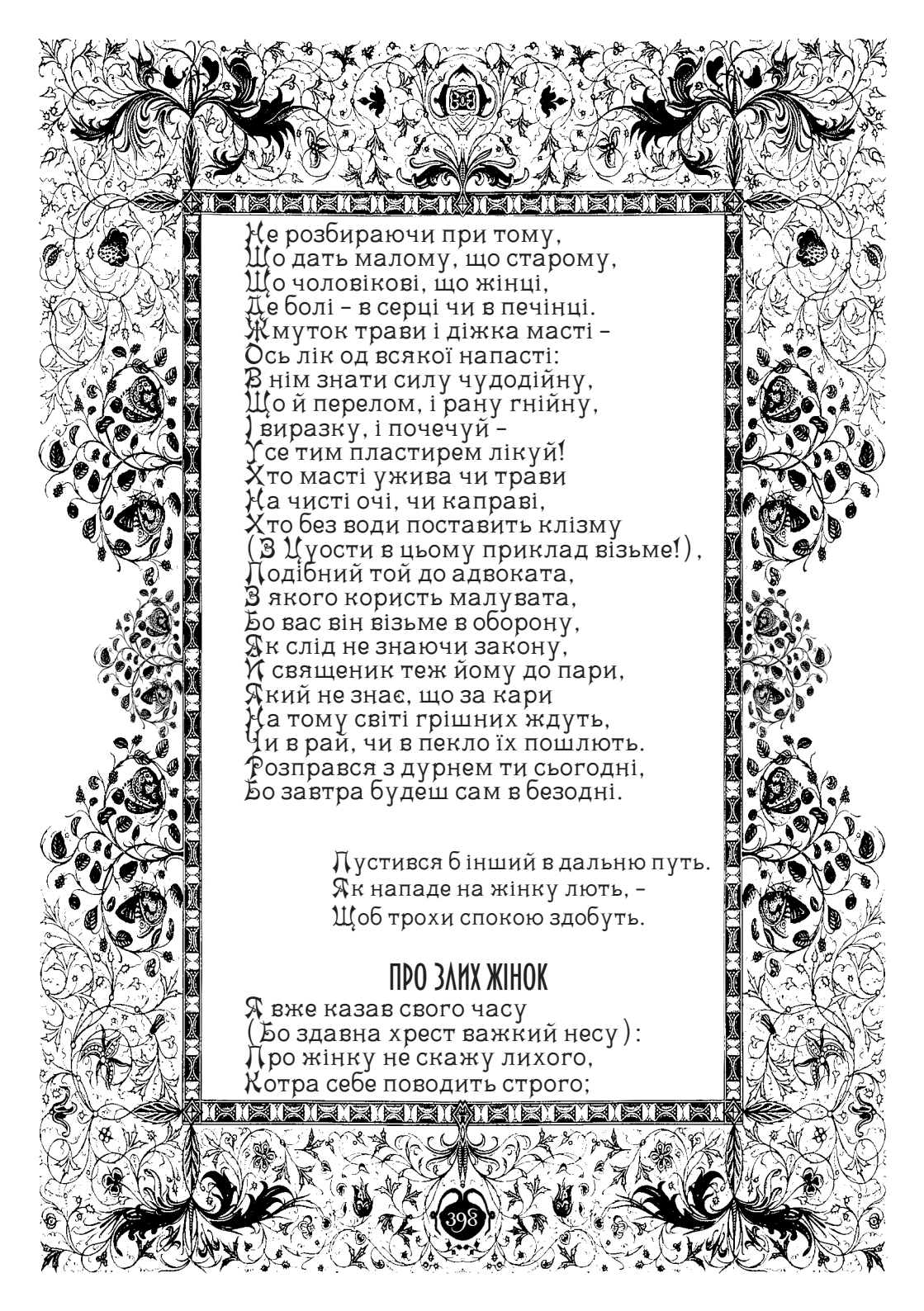

Звертаю слово я своє
До тих, хто пиво часто п'є.
Чи отакому ненажері
Не показати часом на двері?
Розумний в міру п'є, глупак
) цілу бочку вип'є всмак.
Та здоровіший той буває,
Хто по маленькій наливає.
Приємний в роті смак вина,
В утробі ж мука це страшна.
Всю кров отруїть ненароком,
Мов василіск прониже оком.

Хто звів себе в лікарський сан,
А хворого погіршав стан, -
Невіглас той і шарлатан!

ПРО ЛІКАРІВ-ШАРЛАТАНІВ

Той лікар зробить не до речі,
Що, дивлячись на склянку сечі,
Промовить хворому: «Стривай,
Поглянуть в книгу треба вкрай;
У книзі я таке знайду,
Що миттю з ліжка підведу!»
) поки возиться з томами,
Везуть недужого до ями.
Гуртами лізуть в медицину,
А тільки й знають, що рицину
Та трохи ще про всякі трави
(Баби цієї вчили справи!).
Є знахарі такі дотепні, -
Від всіх недуг зціляти степні,

Не розбираючи при тому,
Що дати малому, що старому,
Що чоловікові, що жінці,
Де болі – в серці чи в печінці.
Жмуток трави і діжка масті –
Ось лік од всякої напасті:
В нім знати силу чудодійну,
Що й перелом, і рану гнійну,
І виразку, і почечуй –
Усе тим пластирем лікуй!
Хто масті ужива чи трави
На чисті очі, чи каправі,
Хто без води поставить клізму
(З Уюсти в цьому приклад візьме!),
Подібний той до адвоката,
З якого користь малувата,
Бо вас він візьме в оборону,
Як слід не знаючи закону,
У священник теж йому до пари,
Який не знає, що за карі
На тому світі грішних ждуть,
Чи в рай, чи в пекло їх пошлють.
Розправся з дурнем ти сьогодні,
Бо завтра будеш сам в безодні.

Душився б інший в дальню путь.
Як нападе на жінку лють, –
Щоб трохи спокою здобуть.

ПРО ЗЛИХ ЖІНОК

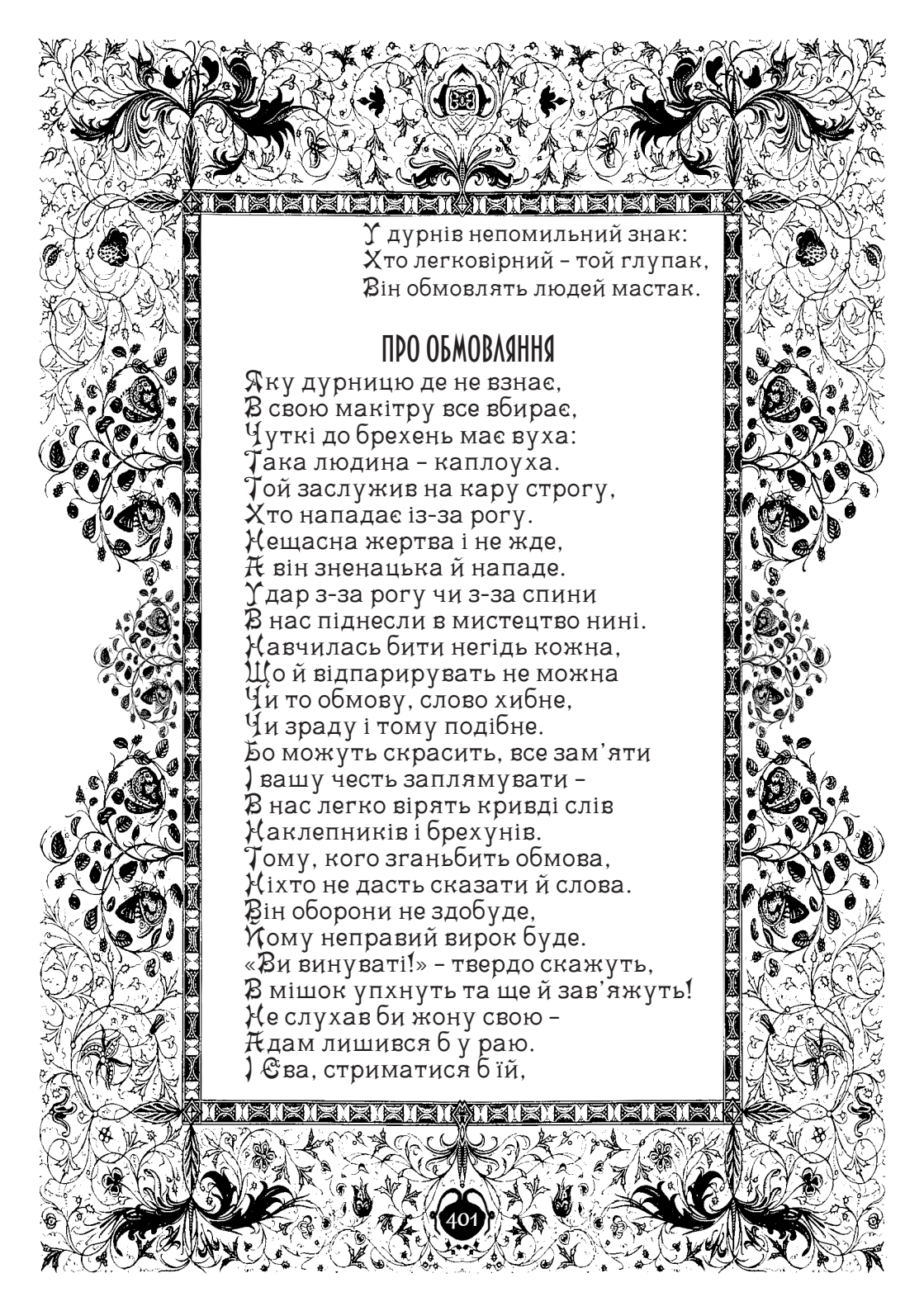
Я вже казав свого часу
(Бо здавна хрест важкий несу):
Про жінку не скажу лихого,
Котра себе поводить строю;

Та вічно чутиму догану,
Коли я змовчу про погану.
Ак жінка з мудрістю знайома,
Її минає осорома.
Муж добрий в доброї жони
) сатана - у сатани.
Ак ница вдача у жінок -
Не оберешся балачок:
Вищання, крики, гризотня
) уночі, і серед дня;
У всіх кімнатах пил до стелі.
Не мовкне сварка і в постелі,
Не має чоловік спокою
) з вередливою жоною.
Він проповіді вислухає
) тоді, як пастор, засинає.
Тягнути з жінкою каната -
Це тільки часу марна трата!
На людях інша мила й тиха,
А дома - гірш лихого лиха:
) їй прикро, завдають страждання
Одвічні мужові повчання.
Загинув справді чоловік,
Ак у дружини злий язик.
Ак часом жінка розгнівиться,
Вона лютіша, ніж левиця,
Що левенят оберігає,
Коли на них біда чигає.
Ак глибше речі осягти,
То можна висновку дійти:
Немає гіршого у світі,

Ак із тонкої пряжі сіті,
Що на сильця жінки готують,
Коли на бовдурів чатують.
Від трьох речей тремтить наш світ
(Четвертої - бажать не слід!):
Від хама, що зробився паном,
Від дурня, що напився п' яним,
Від чоловіка, що душею
) тілом зв'язаний з змією;
А де служниця вийде в пані,
Там родовід у занедбанні.
) є три речі ненажерні
(Четверта - теж належить скверні):
Жона, земля, пекельна паша.
Давай їм вдосталь все найкраще!
Огонь не скаже: «Спокій дай!
Доволі, дров не підкладай!»
Не міг збагнуть я трьох речей
(Четверта - пострах для людей):
Орла, котрий злетів над тучі,
Змію, що виповзла по кручі,
Та корабля у морі піннім,
Та мужа з розумом дитинним.
А то й таке бува з жінками:
Була на гулях з парубками
) ще й губів не остудила,
А каже: «Зла я не вчинила!»
Одне: що дах дірявий в зливу,
Що мати жінку злу й сварливу.
Той уживеться й з сатаною,
Хто жив із відьмою такою.

У дурнів непомильний знак:
Хто легковірний - той гупак,
Він обмовлять людей мастак.

ПРО ОБМОВАЯННЯ

Аку дурницю де не визнає,
В свою макітру все вбирає,
Чуткі до брехень має вуха:
Така людина - каплоуха.
Той заслужив на кару строгу,
Хто нападає із-за рогу.
Нещасна жертва і не жде,
А він зненацька й нападе.
Удар з-за рогу чи з-за спини
В нас піднесли в мистецтво нині.
Навчилась бити негідь кожна,
Що й відпарирувать не можна
Чи то обмову, слово хибне,
Чи зраду і тому подібне.
Бо можуть скрасить, все зам'яти
І вашу честь заплямувати -
В нас легко вірять кривді слів
Маклепників і брехунів.
Тому, кого зганьбить обмова,
Ніхто не дасть сказати й слова.
Він оборони не здобуде,
Чому неправий вирок буде.
«Ви винуваті!» - твердо скажуть,
В мішок упхнуть та ще й зав'яжуть!
Не слухав би жону свою -
Адам лишився б у раю.
І Єва, стриматися б їй,

Не слухати б, що каже змій,
Не вірити б йому, нікчемі, –
То й раювала б у Едемі.
Є сенс у істині безспірній:
Страждає той, хто легковірний.
Нікому ти не довіряй:
Весь світ обманливий украй.

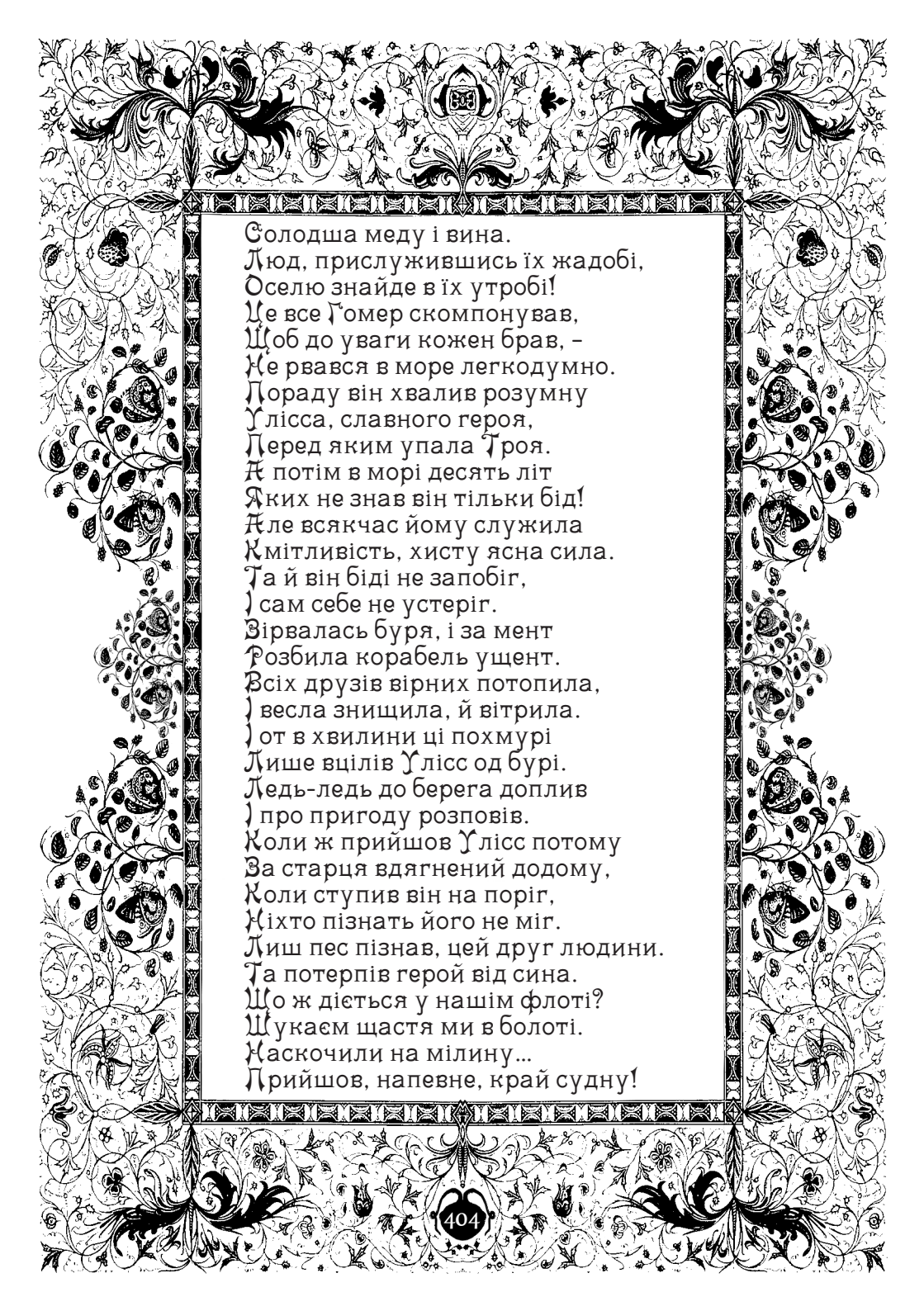
До нас, братове, приставай!
Ми пливемо в казковий край!
(Та сіли в твань, хоч пропадай!)

КОРАБЕЛЬ НЕРОБ

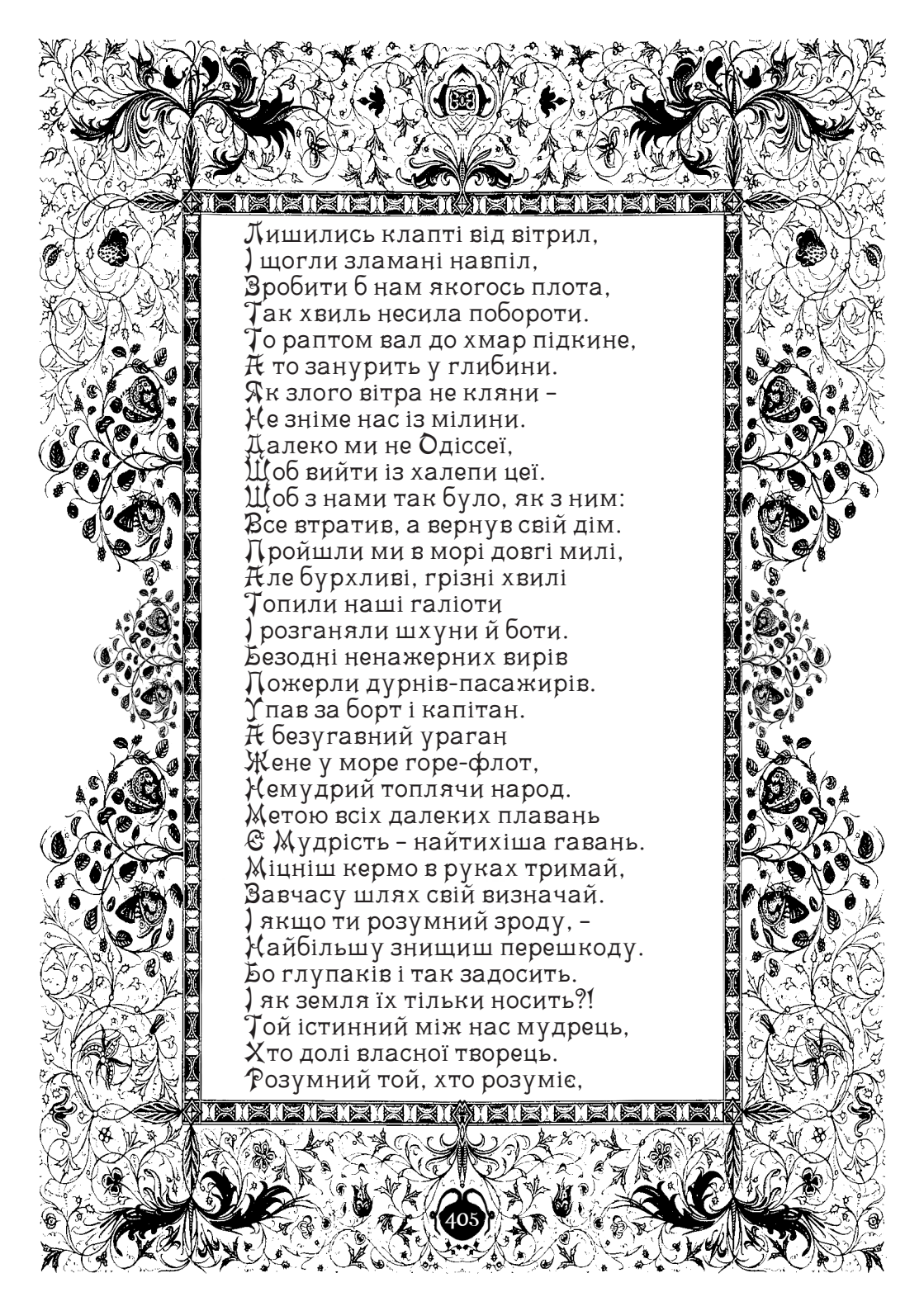
Число дурних не йде на спад.
Ні, незнищеним є наш брат!
В усіх країнах споконвіку
Водилось дурнів тих без ліку!
З Блазенополя в Дурноштадт
Прямує не один фрегат.
Лобувши у Монтеф'ясконі,
Причалимо і в Маррагоні,
А там в дурляндський рушим край,
В обітований дурням рай.
Допомандруємо морями,
Доплаваєм над берегами,
Доки в незнаному краю
Вітчизну заснуєм свою.
Кружляєм хвилями, блукаєм,
Куди пливти, самі не знаєм,
На милість віддались стихії, –
На розум свій нема надії.

Давав нам дурнів кожен порт,
Приймали всюди ми на борт,
Як пасажирів наших палуб,
Л'яниць, що почтом згодом стали б
Тих, що, жадавши різних благ,
Йшли під наш блазенський стяг.
Було, пливем ми навмання,
Бо в нас ні вміння, ні знання,
Пливем ми, тремтячи від жаху,
Бо компас нам не вкаже шляху,
Не знаєм лоцій ми і карт,
Бій склянок – їх лічить не варт;
До зорях теж не втнем іти,
То чи ж досягнемо мети?
З обох боків громаддя скель
Грозиться знищить корабель,
Від нього й сліду не лишити,
Щоб всіх до одного втопити.
Під час плавби чимало флот
Міфічних надививсь істот.
З циклопом стрілися жорстоким
(Зробив його Үлісс безоким).
Те око зразу оживає,
Як близько дурня зачуває.
Зростає око на весь лоб:
На дурня жадібний циклоп!
Й рот його росте до вух,
Щоб глупаків хапать як мух.
А ті, що дивом рятувались,
До лестригонів би попались.
Порода їхня дуже ласа
До поживного дурнів м'яса.
А дурнів кров! Для них вона

Солодша меду і вина.
Люд, прислужившись їх жадобі,
Оселю знайде в їх утробі!
Це все Гомер скомпонував,
Щоб до уваги кожен брав, –
Не рвався в море легкодумно.
Пораду він хвалив розумну
Улісса, славного героя,
Перед яким упала Троя.
А потім в морі десять літ
Яких не знав він тільки бід!
Але всякчас йому служила
Кмітливість, хисту ясна сила.
Та й він біді не запобіг,
) сам себе не устеріг.
Вірвалась буря, і за мент
Розбила корабель уцент.
Всіх друзів вірних потопила,
) весла знищила, й вітрила.
) от в хвилини ці похмурі
Лише вцілів Улісс од бурі.
Ледь-ледь до берега доплив
) про пригоду розповів.
Коли ж прийшов Улісс потому
За старця вдягнений додому,
Коли ступив він на поріг,
Ніхто пізнати його не міг.
Лиш пес пізнав, цей друг людини.
Та потерпів герой від сина.
Що ж діється у нашій флоті?
Щукаєм щастя ми в болоті.
Наскочили на мілину...
Прийшов, напевне, край судну!

Лишились клапті від вітрил,
І шогли зламані навпіл,
Зробити б нам якогось плота,
Так хвиль несила побороти.
То раптом вал до хмар підкине,
А то занурить у глибини.
Як злого вітра не кляни -
Не зніме нас із мілини.
Далеко ми не Одиссеї,
Щоб вийти із халепи цеї.
Щоб з нами так було, як з ним:
Все втратив, а вернув свій дім.
Проїшли ми в морі довгі милі,
Але бурхливі, грізні хвилі
Топили наші галіоти
І розганяли шхуни й боти.
Безодні ненажерних вирів
Ложерли дурнів-пасажирів.
Упав за борт і капітан.
А безугавний ураган
Жене у море горе-флот,
Немудрий топлячи народ.
Метою всіх далеких плавань
Є Мудрість - найтихіша гавань.
Міцніш кермо в руках тримай,
Завчасу шлях свій визначай.
І якщо ти розумний зроду, -
Найбільшу знищиш перешкоду.
Бо глупаків і так задосить.
І як земля їх тільки носить?!
Той істинний між нас мудрець,
Хто долі власної творець.
Розумний той, хто розуміє.

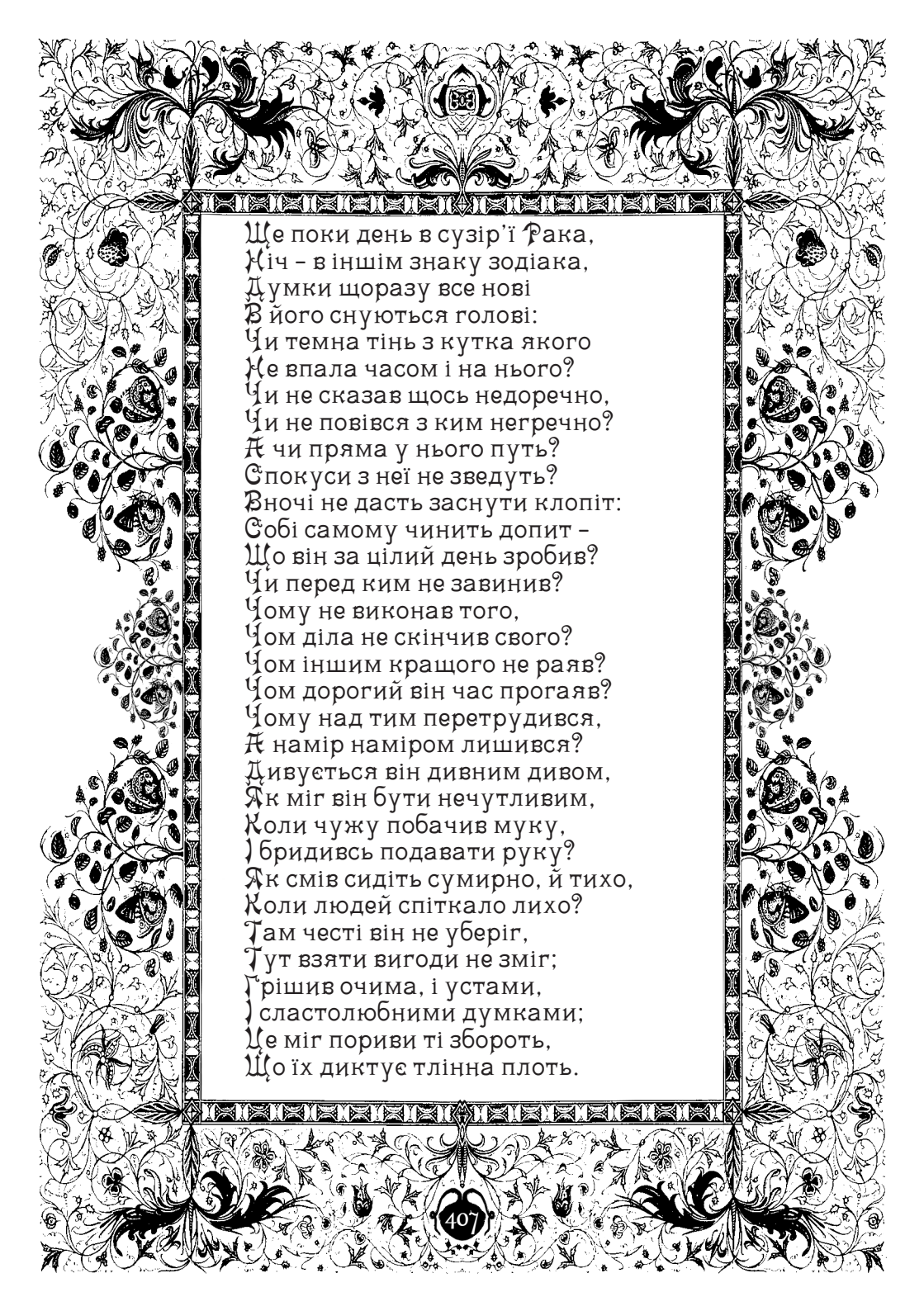

Чого в житті своїм воліє,
Хто іншу слухає людину,
Її поради знає ціну.
Хто ж тих і других зневажає,
Хай в корабель дурних сідає.
Дарма, що в наш він не потрапив,
На другий хай спішить по трапу.
Нехай в гурті сидить він тісно
Ї виводить «Гаудеамус»-пісню
З своїм братерством заодно:
Забрало море їх давно,
Та й ми загинем все одно.

А дурнів вам усіх назвав.
Щоб кожен їх упізнавав.
А стать мудрішим би воліли, -
Поможе вам мій друг Вергілій.

МУДРЕЦЬ

Нам доведеться без кінця
Шукать такого мудреця,
Акий би сам себе судив,
Свій розум, мудрість оганьбив;
Щоб був вимогливим до себе,
Не тим, що князеві це треба
Чи заманулось буйній черні.
Такий, як борошно у зерні,
Щоб жодної це в'їлось плями,
Навряд чи знайдеться між нами.
Але як трапиться мудрець,
То буде ось його взірєць:

Ще поки день в сузір'ї Рака,
Ніч - в іншій знаку зодіака,
Думки щоразу все нові
В його снуються голові:
Чи темна тінь з кутка якого
Не впала часом і на нього?
Чи не сказав щось недоречно,
Чи не повівся з ким негречно?
А чи пряма у нього путь?
Спокуси з неї не зведуть?
Вночі не дасть заснути клопіт:
Собі самому чинить допит -
Що він за цілий день зробив?
Чи перед ким не завинив?
Чому не виконав того,
Чом діла не скінчив свого?
Чом іншим кращого не раяв?
Чом дорогий він час прогаяв?
Чому над тим перетрудився,
А намір наміром лишився?
Дивується він дивним дивом,
Як міг він бути нечутливим,
Коли чужу побачив муку,
І бривдивсь подавати руку?
Як смів сидіть сумирно, й тихо,
Коли людей спіткало лихо?
Там честі він не уберіг,
Тут взяти вигоди не зміг;
Грішив очима, і устами,
І сластолюбними думками;
Це міг пориви ті збороть,
Що їх диктує тлінна плоть.

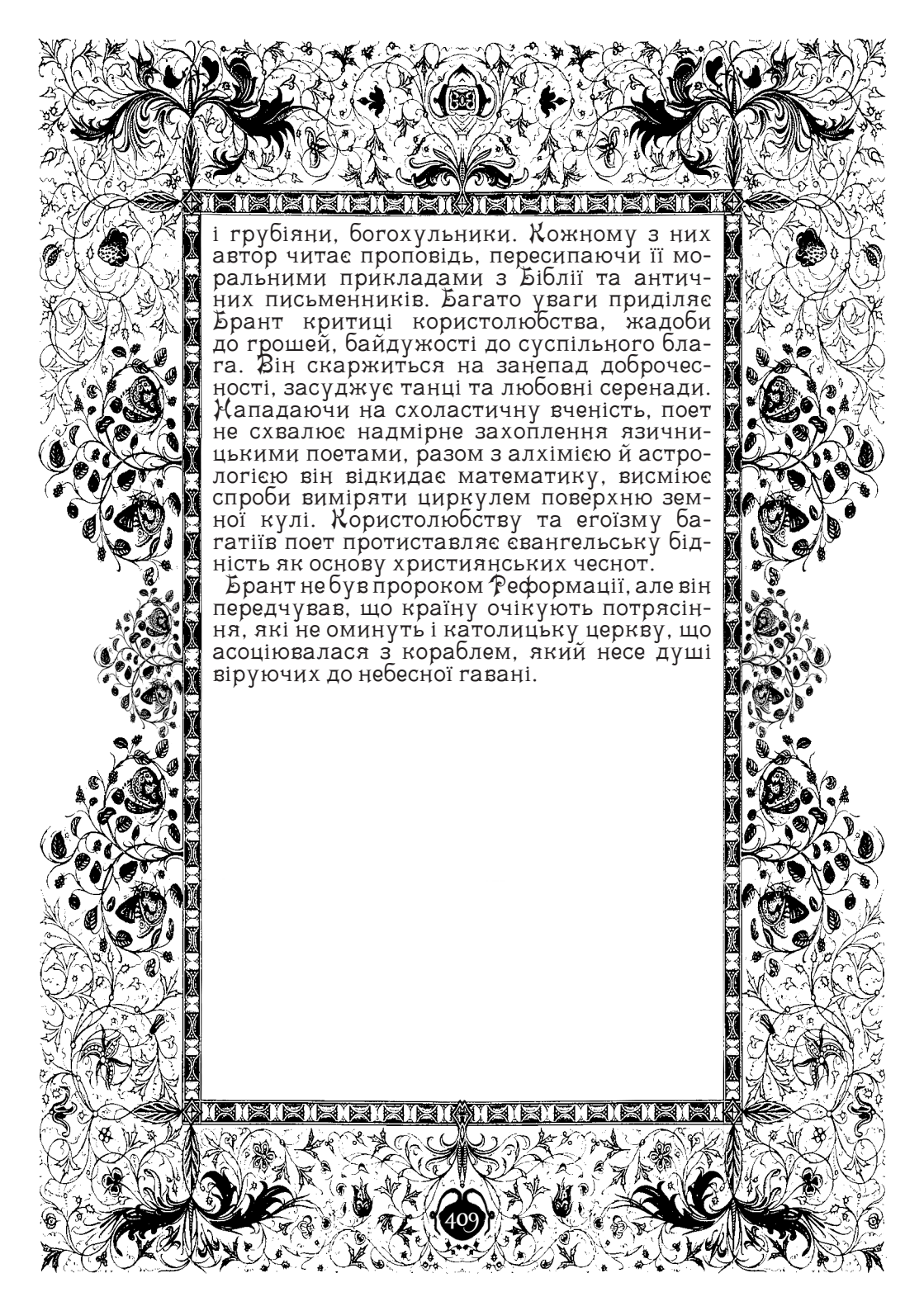
Отак від рання до смеркання
В його душі іде змагання.
} зважує він знову й знову
} кожне діло, й кожне слово.
Згадає все, що з ним було, –
Добро ухвалить, зганить зло!
Як мудрі вік проводять цілий;
У віршах вславив їх Вергілій.
Хто на землі подібно жив,
Той в бога ласки заслужив,
Хто шлях пройшов прямий і чесний,
В отчизні буде він небесній,
Що, – вірю, – господи, пошлеш
Себастьяну Бранту теж!

В німецькій переклад Феофан Складя

Всесвіт. – 1975. – № 6. – С. 132-145.

КОМЕНТАР

У 1494 році базельський гуманіст Себастьян Брант написав сатирико-дидактичну поему «Корабель дурнів». У передмові до твору він так визначив своє завдання – «підтримувати мудрість і добродієність, викоринювати глупоту і пересуди для покращення людського роду». Стривожений тим, що світ заповнений дурнями, поет вирішив посадити їх на корабель і відправити у Країну глупоти (Жарратонію). Допоки вони заповнюють корабель, Брант описує глупаків усіх категорій як втілення моральних і соціальних пороків: тут вчені-педанти, астрологи, лікарі-шарлатани, модники й модниці, пиятики й ненажери, азартні гравці і перелюбники, хвальки

і грубіяни, богохульники. Кожному з них автор читає проповідь, пересипаючи її моральними прикладами з Біблії та античних письменників. Багато уваги приділяє Брант критиці користолюбства, жадоби до грошей, байдужості до суспільного блага. Він скаржиться на занепад доброчесності, засуджує танці та любовні серенади. Нападаючи на схоластичну вченість, поет не схвалює надмірне захоплення язичницькими поетами, разом з алхімією й астрологією він відкидає математику, висміює спроби виміряти циркулем поверхню земної кулі. Користолюбству та егоїзму багатіів поет протиставляє євангельську бідність як основу християнських чеснот.

Брант не був пророком Реформації, але він передчував, що країну очікують потрясіння, які не оминуть і католицьку церкву, що асоціювалася з кораблем, який несе душі віруючих до небесної гавані.

Науково-методичне видання

ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

Художньо-історична хрестоматія

Українською мовою

Технічний редактор і коректор - Є. А. Добролюбська

Підписано до друку 1.11.2019

Умовн. друк. арк. 10

Наклад - 300 прим.

Надруковано на поліграфічній базі

приватного підприємства «ЦВТ»

65014, Одеса, вул. Успенська, 9